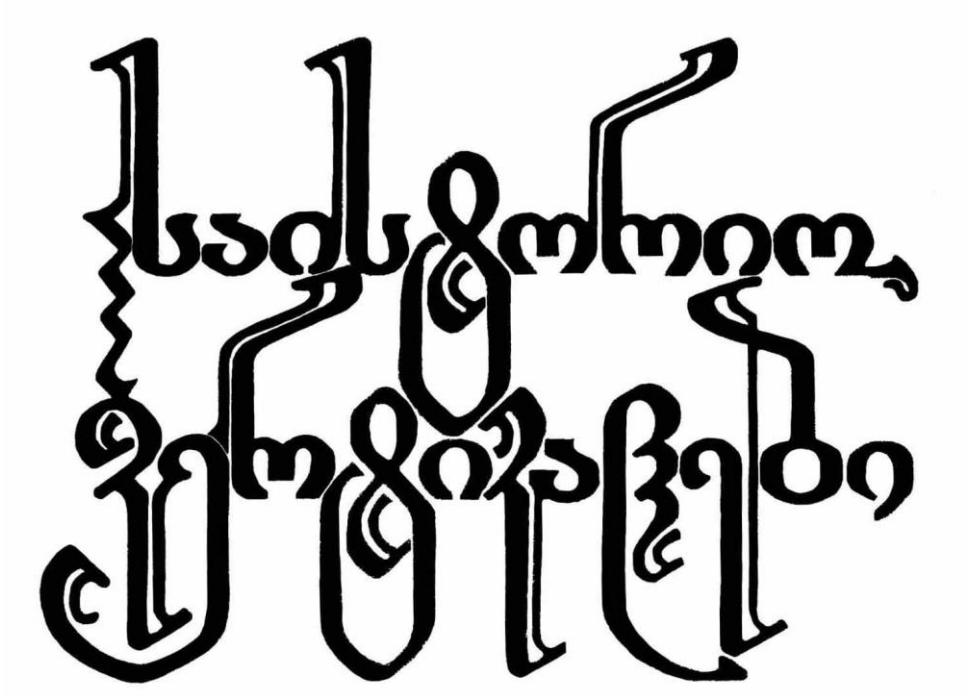
ISSN 1512 4959

- HISTORICAL VERTICALS
- ВЕРТИКАЛЫ ИСТОРИИ
- GESCHICHTS VERTIKALEN
- LES VERTICAL ESHISTORIQUES
- VERTICALES DE LA HISTORIA
- TARIHIN DIKEY HATLARI

2024

საისტორიო ვერტიკალები

- **HISTORICAL VERTICALS**
- **ВЕРТИКАЛЫ ИСТОРИИ**
- **GESCHICHTS VERTIKALES**
- **LES VERTICALES HISTORIQUES**
- **VERTICALES DE LA HISTORIA**
- **TARIHIN DIKEY HATLARI**

თბილისი TBILISI ТБИЛИСИ

54

2024

ჟამთა აღმწერლობა ქუშანურების მეცხოველეობა ანუ, ანა თიკლახმა ვისიმე

ჟამთააღმწერელი

მთავარი რედაქტორი: **იგორ კვესელავა**

პასუხისმგებელი რედაქტორი:
ედიშერ გვენეტაძე

რედაქტორის მოადგილე: **გურამ გვენეტაძე**

რედაქტორის მოადგილე საზოგადოებასთან
ურთიერთობისა და საორგანიზაციო
საკითხებში: **ნონა ცაბაძე**

EDITOR IN CHIEF: **IGOR KVESELAVA**

EXECUTIVE EDITOR:
EDISHER GVENETADZE

DEPUTY EDITOR: **GURAM GVENETADZE**

DEPUTY EDITOR FOR PUBLIC RELATIONS
AND ORGANIZATIONAL AFFAIRS:
NONA TSABADZE

საზღვარგარეთის ბიურო:

რუდიმერ ადრესენი (გერმანია)
ჰიროტაკი მაედა (იაპონია)
ჯუნჯი იტო (იაპონია)
ფრანსუაზა ტომი (საფრანგეთი)
ბადრი გოგია (საფრანგეთი)
სტივენ ჯონსი (აშშ)
დილავერ ჰალიტე (თურქეთი)
ჰ. პ. ანგელოვა (ბულგარეთი)
ა. მკრტიჩიანი (ესპანეთი)
ტ. კოროტკი (უკრაინა)
მ. პოლოვი (უკრაინა)

აჭარის ბიურო:

ავთანდილ დიასამიძე

INTERNATIONAL AGENCY:

RUDIMER ADRESEN (GERMANY)
HIROTAKI MAEDA (JAPAN)
JUNJI ITTO (JAPAN)
FRANSUAZA TOM (FRANCE)
BADRI GOGIA (FRANCE)
STEPHAN JONES (USA)
DILAVER HALIT (TURKEY)
H.P. ANGELOVA (BULGARIA)
A. MKRTICHYAN (SPAIN)
T. KOROTKYI (UKRAINE),
M. POLOVYI (UKRAINE)

ADJARA AGENCY:

AVTANDIL DIASAMIDZE

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი
სამართლისა და საერთაშორისო ურთიერთობების ფაკულტეტი
საქართველოს სოციალურ მეცნიერებათა აკადემია
საერთაშორისო რეფერირებადი და რეცენზირებადი სამეცნიერო ჟურნალი

GEORGIAN TECHNICAL UNIVERSITY
Faculty of Law and International Relations
Academy of Social Sciences of Georgia
The international refered and reviewed scientific journal of the Department
of Policy and International Relations

სარედაქციო კოლეგია:

გ. აბესაძე, ნ. ბახსოლიანი, ჯ. გაბელია, კ.ზ. გამსახურდია, ჯ. გახოკიძე, ვ. გურგენიძე, ა. დიასამიძე, ზ. კვეტენაძე, თ. კიკნაძე, კ. კოპალიანი, ჰ. კუპრაშვილი, თ. ლომინაძე, ს. მიდელაშვილი, ა. სონღულაშვილი, ზ. სოფრომაძე, ა. ფუტკარაძე, ვ. შუბითიძე, ი. შურღაია, მ. ყიფიანი, დ. ჩუბინიძე, ა. ხევცურიანი, ივ. ჯაგოდნიშვილი, ე. ჯაფარიძე, ქ. ჯიჯეიშვილი.

EDITORIAL STAFF:

G. Abesadze, B. Bakhsoliani, J. Gabelia, K. Z. Gamsakhurdia, J. Gakhokidze, V. Gurgenidze, A. Diasamidze, Z. Kvetenadze, T. Kiknadze, T. Lominadze, A. Khevtsuriani, K. Kopaliani, H. Kuprashvili, S. Midelashvili, V. Modebadze, A. Songulashvili, A. Putkaradze, V. Shubitidze, I. Shurghaia, Z. Sopromadze, M. Kipiani, D. Chubinidze, Iv. Jagodnishvili, E. Japharidze, K. Jijeishvili.

ტექნიკური რედაქტორი - ქეთი კვესელავა, სტეფანე აბრამიანი.

ჟურნალის გარეკანი შეასრულა - ემირ ბურჯანაძემ.

ემბლემა ეკუთვნის სახალხო მხატვარს - კობა გურულს.

ჟურნალი ხელმძღვანელობს კანონით პრესის შესახებ.
გამოქვეყნებული მასალების სიზუსტეზე პასუხისმგებელია ავტორი.

ჟურნალი დაარსდა ზვიად გამსახურდიას ინიციატივით
1991 წელს, აღდგა 2002 წელს

მისამართი: საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი
კოსტავას 77, კორპუსი VI, ოთახი 615ა

Editorial office address: GEORGIAN TECHNICAL UNIVERSITY
Tbilisi, Kostava 77, block VI, room 615ა

599 24 64 74; 592 39 05 85; 595 29 89 07
E-mail: historicalverticals2002@gmail.com

საისტორიო ვერტიკალები

HISTORICAL VERTICALS №54 ВЕРТИКАЛЫ ИСТОРИИ

შინაარსი – CONTENTS – СОДЕРЖАНИЕ

იუბილე – JUBILEE – ЮБИЛЕЙ

დავით გურგენიძე – 60

დიდ მამულიშვილთა, მეცნიერთა და პედაგოგთა ღირსეული მემკვიდრე. 7

პოლიტიკა – POLICE – ПОЛИТИКА

იგორ კვესელავა

მსოფლიო წესრიგის განზომილებები. 10

იგორ კვესელავა

კაპიტალიზმი პოლიტიკურ-ეკონომიკურ და კულტურულ განზომილებაში 23

იგორ კვესელავა, ნონა ცაბაძე

„ცივი ომის“ თეორიულ-პრაქტიკული გააზრებისთვის 46

ალუდა ღუდუშაური

გლობალური და რეგიონალური აქტორების ინტერესები კავკასიაში და ყარაბაღის კონფლიქტი 52

ივანე კავსელაშვილი

უსაფრთხოების გლობალური გამოწვევები და საქართველო. 67

ლევან თევზაია

რუსულ-უკრაინული კონფლიქტის გავლენა ევროპის უსაფრთხოების პოლიტიკაზე. 71

ნატალია ხულორდავა

საქართველოს წინააღმდეგ განხორციელებული ფართომასშტაბიანი კიბერშეტევები 75

ნინო თავართქილაძე

უკრაინის საგარეო პოლიტიკური პრიორიტეტების ახალი რეალიები. 81

რამინა ბერაძე

პოლიტიკური ლიდერობა და ეროვნული იდენტობის შენარჩუნების და ეროვნული ინტერესების განხორციელების პრობლემები თანამედროვე გლობალიზაციის პირობებში. . 89

ისტორია – HISTORY – ИСТОРИЯ

ედიშერ გვენეტაძე

საერთაშორისო ურთიერთობები - „პერესტროიკა“ და გორბაჩოვის საერთოევროპული სახლის იდეა 98

ნომადი ბართაია

დავით აღმაშენებლის უცნობი დამსახურების შესახებ ქართველი ერის წინაშე, რომელიც არანაკლებია დიდგორის გამარჯვებაზე. 107

ავთანდილ დიასამიძე

სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს დაპყრობა ოსმალეთის მიერ და საქართველოს ტერიტორიული და ეროვნული მთლიანობის დარღვევა XVI საუკუნეში 116

ედიშერ ჯაფარიძე

ქართულ-ფრანგული კულტურული ურთიერთობების განვითარების ისტორიიდან 127

დომენტი ჩუბინიძე
ედუარდ შევარდნაძის ნომრიანი „დისიდენტები“ და „ინტელიგენტები“
საქართველოს ეროვნულ მოძრაობაში 131

საერთაშორისო ურთიერთობები – INTERNATIONAL RELATIONS – МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ

АЛЛА БИБИЛАШВИЛИ
Интеграция Молдовы в Евросоюз: проблемы и вызовы 140
AIVARAS BAGDONAS
Missed opportunity to enter through the open door: dynamics of Lithuanian efforts
to lobby Georgia’s NATO aspiration in the early 2020s. 149
გიორგი ხიდირბეგიშვილი
ევროკავშირის მიდგომები საერთაშორისო კონფლიქტების მოგვარების საკითხში. 163
იულია ტყეშელაშვილი
ევროკავშირის პოლიტიკურ-ეკონომიკური სტანდარტები და საქართველოს
ეკონომიკური პოლიტიკის მოდერნიზაცია. 171
გიორგი კლიმიაშვილი
მთიანი ყარაბაღის კონფლიქტის წარმოშობის პოლიტიკური ასპექტები. 177
IOSEB JORJOLIANI
The Roles of NATO and the EU in International Conflict Resolution: Analyses
of the Kosovo and Georgia Cases 181
გიორგი ფიფია
რელიგიური ექსტრემიზმი და ტერორიზმი აზერბაიჯანში 185
ალექსანდრე მამისაშვილი
ტერორიზმი და ექსტრემიზმი, როგორც ევროპის სტაბილურობის საფრთხე 194
ჯონდო მაჭარაშვილი
სამხრეთ კავასიის სატრანზიტო ფუნქცია და ენერგეტიკული პროექტები 201
ეკატერინე ბებია
სერბეთის და პოსტიუგოსლავიური ქვეყნების ურთიერთობის სპეციფიკა. 208
მალხაზ გოლეთიანი
სამშვიდობო მისიების როლი მშვიდობის მშენებლობის პროცესებში. 223
ალექსანდრე კიკნაძე
ჰიბრიდული ომის მდგომარეობაში მყოფი პატარა ქვეყნების გამოწვევები
რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობების ჭრილში. 230
ედიშერ გვენეტაძე, მანანა მორჩილაძე
ჰიბრიდული ომის მდგომარეობაში მყოფი პატარა ქვეყნების გამოწვევები
რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობების ჭრილში. 238
ბაბილინა ბულისკერია
როგორ ხდება ამერიკული პოლიტიკურიკულტურის გავრცელება მსოფლიო მასშტაბით?
(ჯოზეფ ნაის რბილი ძალის მაგალითი). 246

საჯარო მმართველობა – PUBLIC ADMINISTRATION – ГОСУДАРСТВЕННОЕ УПРАВЛЕНИЕ

SHOTA DOGHONADZE, MARIAM ROBAKIDZE
The Thin Line: Conflict of Interest and Ethical Governance in the Public Sector. 254

მერი ლაღიძე
მოქალაქეთა მონაწილეობის პრაქტიკული ინპლემენტაციის ზოგადი ასპექტების ანალიზი საქართველოს ადგილობრივ მუნიციპალიტეტებში 266

სოციალური მეცნიერებები – SOCIAL SCIENCES – СОЦИАЛЬНЫЕ НАУКИ

მაია თაბაგარი
კომუნიკაციის მეთოდები და ჟურნალისტის ქცევა საგანგებო სიტუაციის დროს (თურქეთში მომხდარი სტიქიის (06.02.23) მედიაგაშუქების ანალიზი). 274

ნანა ბოკუჩავა
ზნეობრივი განვითარების რელიგიური პარადიგმა. 285

ელენე კურდღელია
სოციალური მედიის როლი პოლიტიკაში (ქართული და უცხოური პრაქტიკა) 299

სოფიკო ბარამიძე
ინოვაციების დანერგვისა და ორგანიზაციული ტრანსფორმაციის თავისებურებანი განათლების სისტემაში 304

სამართალი – LAW – ЮРИСПРУДЕНЦИЯ

აკაკი ფარჯიანი
უკრაინა-რუსეთის ომის გავლენა საქართველოში არსებულ პოლიტიკურ ვითარებაზე 309

ნანა კანკავა
გაერო და საქართველოს გაყინული კონფლიქტები. 315

ლევან ცაგარეიშვილი
საგადასახადო სისტემის პოლიტიკური, სამართლებრივი და ეკონომიკური მახასიათებლები. 326

ფსიქოლოგია – PSYCHOLOGY– ПСИХОЛОГИЯ

დავით ძიძიგური
განწყობის ეფექტების გამოვლენა აზროვნების პროცესში 331

დავით ძიძიგური
სტუდენტის და პედაგოგი-ლექტორის ურთიერთობის ზოგიერთი მნიშვნელოვანი ასპექტი 336

თვალსაზრისი – POINT OF VIEW – СООБРАЖЕНИЯ

ეთერ თაკალანძე
დედამიწაზე ქრისტე-სიტყვის, იგივე, ქრისტეს მეორედ მოსვა-მოვლენის შესახებ. 340

მოგონება – MEMORY – ПАМЯТЬ

ლეილა ხონელიძე
ნოტიო ლოლუა - განმანათლებელი, რომელიც ქალებს დამოუკიდებლად ცხოვრებას ასწავლიდა 347

დიდ მამულიშვილთა, მეცნიერთა და პედაგოგთა ღირსეული მემკვიდრე

სიკეთე, უპირველესად ყოვლისა, ერისათვის სამსახური და კაცთათვის მაგალითია. სიყვარული – უანგარობასა და პირუთვნელობაში გამოხატული კეთილმოსურნე დამოკიდებულებაა სამშობლოსა და სამყაროს მიმართ. მშვენიერების გრძნობას მშობლიური მიწა-წყლის სილამაზე და ერის ზნეობრივ-კულტურული საგანძური აღვივებს. ყოველივე ამას ზიარებული კაცი – მამულიშვილია, პატრიოტია.

სწორედ ასეთია საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის რექტორი, ცნობილი მეცნიერი და საზოგადო მოღვაწე, აკადემიკოსი დავით გურგენიძე, რომელმაც ღირსეულად, კაცურად, ქართულად განვლო ამ სამყაროში მოვლინებიდან 60 წელი.

ბ-ნი დავითი მსახურობდა საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის წყალმომარაგების, წყალანირების, თბომომარაგებისა და შენობების საინჟინრო აღჭურვის დეპარტამენტის პროფესორად, მონიტორინგის დეპარტამენტის უფრო-

სად, სტუ-ის სამშენებლო ფაკულტეტის დეკანად, საქართველოს პარლამენტის დარგობრივი ეკონომიკის და ეკონომიური პოლიტიკის კომიტეტთან არსებული სამეცნიერო-საკონსულტაციო საბჭოს წევრად. მისი ხელმძღვანელობით სტუ-ში გაკეთდა ევროსტანდარტების ბიბლიოთეკა, სასწავლო აუდიტორიები, ლაბორატორიები. 2020 წელს აირჩიეს საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის რექტორად. 2023 წელს ასევე სათანადოდ დაფასდა მისი განსწავლულობა და შეტანილი წვლილი მეცნიერებაში. დავით გურგენიძე გახდა საქართველოს ეროვნული აკადემიის აკადემიკოსი.

ცოდნა რაა, თუ ის რწმენამდე არ მივიდა.

ნათქვამია: „ჭკვიანი მეხომალდე, არასდროს კარგი ამინდის მიხედვით არ აწყობს თავის გემსო“. ამიტომაცაა აკადემიკოსი დავით გურგენიძე თავისი ქცევით, ხასიათით და ქმედებებით, ნამდვილი მამულიშვილი. აი, ისეთი, რომელიც ყოველი დღის ბოლოს ქვეცნობიერში საკუთარ თავს ეკითხება – „აბა. დღეს მე ვის რა ვარგე“.

ინიციატივის გამოჩენა და ღირებული საქმეების კეთება შესაძლებელია მრავალი მიმართულებით, შესაბამისად კითხვაზე თუ როგორი უნდა იყოს ქვეყნის ერთ-ერთი უძველესი სასწავლებლის პირველი პირი მასზედ უნივერსალური პასუხი არ არსებობს, ეს დამოკიდებულია არსებულ სიტუაციასა და ადამიანთა მზაობაზე. მიუხედავად ამისა, არსებობს უნარები, რომლებიც სჭირდება წარმატების მიღწევაში.

აღნიშნული თვალსაწიერიდან სტუ-ს რექტორისათვის უმნიშვნელოვანესია ადამიანთა ნდობის დამსახურება. ნდობა კი განსაზღვრება, როგორც ორი ელემენტის კომბინაცია: ხასიათის და კომპეტენციის. რომელნიც უხვად აქვს მომადლებული ბატონ დავითს. ანუ ეს არის გზა, რომელიც მას აქვს არჩეული სამშობლოს მსახურებისათვის. ეს გზა კი აღიწერება სიტყვებით – „არა იმისთვის, რომ ემსახურონ, არამედ იმისთვის, რომ თავად ემსახუროს“.

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის რექტორის აკადემიკოს დავით გურგენიძის ერთ-ერთ განმასხვავებელ უნარს წარმოადგენს ძლიერი ემოციური ინტელექტი. მარტივად რომ ჩამოვაყალიბოთ, ემოციური ინტელექტი არის უნარი შეისწავლო და მართო როგორც საკუთარი, ასევე სხვისი ემოციები. საკუთარი უნარების შესწავლა და მართვა დაფუძნებულია წარსულ გამოცდილებაზე. ეს არის საკუთარ თავზე დაკვირვების ხელოვნება – როგორი რეაქცია გაქვს მოვლენებზე, რა შედეგები მოყვება სხვადასხვა ემოციების გამოვლინებას. სტუ-ს რექტორი თავისი საქმიანობიდან გამომდინარე, პირველ რიგში, საკუთარ თავს უსვამს კითხვებს და ყოველთვის ახსოვს, რომ მის უკან დგას მომავალი თაობა მისი უდიდებულესობა მოსწავლე-ახალგაზრდობა.

სხვათა ემოციების მართვის საწყის ეტაპზე, იგი წარმატებით ახერხებს სხვათა უარყოფითი ემოციების აღმოჩენას და შეჩერებას. ამისთვის ყურადღებას აქცევს მისი გუნდის წევრების მოტივაციას, ენას ჯგუფური მუშაობის დროს, ურთიერთობის ნორმებს, არ ერიდება თანაგრძნობის გამოხატვას და სხვების მიერ გაწეული შრომის სათანადოდ დაფასებას.

ვინაიდან ჩვენში ასე იყო ოდითგანვე – ქართველი კაცი, მით უმეტეს, ქართველი მეცნიერი, მოძღვარი, ხელმღვანელი უპირველეს ყოვლისა იყო, არის და მომავალშიც იქნება თავის ერის, სამშობლოს მსახური. დღენიადაგ იღწვის მხოლოდ სამშობლოს ინტერესებიდან გამომდინარე და არ ემსახურება სხვა ათასნაირ „ჭეშმარიტებას!“ უზენაესი ბრძანებს „მრავალნი არიან წვეულნი, ხოლო მცირენი რჩეულნი“ – ესაა, ამას ჰქვია ერისკაცობაც, რომელიც ყველაზე უძიმესი ტვირთია ამ ქვეყანაზე და რომლის ტარებაც ამ წუთისოფელში ღირსეულად მხოლოდ ისეთ გამორჩეულ კაცებს შეუძლიათ, როგორიც ბ-ნი დავით გურგენიძეა!

მოსმენისა და მოთმენის დიდი კულტურის მქონე, შეკითხვის, პასუხის, რჩევის და სიყვარულის დიდი ნიჭით დაჯილდოებული დავით გურგენიძე დიდი მოჭარბებით ფლობს დუმილის ხელოვნებასაც და ამიტომაც მისთვის პირველადი და მარადიულია:

- ქართული ტრადიციების დაცვა;
- ქრისტიანული მეუღლეობა, მამობა და ბაბუობა;
- წყენის დავიწყება;
- გულის მეხსიერებაში კოდირებული სახით მთელი ცხოვრების, გარეგანის და შინაგანის დანახვა;
- მიმტევებლობა, მპატიებლობა და შენდობა.

აკადემიკოს დავით გურგენიძის საქართველოს ტექნიკურ უნივერსიტეტში ხელმღვანელად არჩევა დროში დაემთხვა საქართველოს ამ სახელოვანი სასწავლებლის დაარსებიდან, მის საუკუნოვან იუბილეს. რაც პატივცემული რექტორის ხელმძღვანელობით დიდებულად აღნიშნა ქვეყნის ამ უმნიშვნელოვანესმა ცოდნის კერამ და დასახა ისეთი რეალური პერსპეტივები, რომლებიც უდავოდ სჭირდება და დიდად წაადგება ახლადფეხადგმულ, დამოუკიდებლობის გზაზე მყარად შემდგარ სახელმწიფოს მშენებლობას.

ამიტომაც, სადაც არ უნდა ყოფილიყო და არის დავით გურგენიძე მისი მსახურების მთავარი ობიექტი იყო და არის საქართველო!

ჟურნალ „საისტორიო ვერტიკალები“-ს
სარედაქციო კოლექტივი

იგორ კვესელავა
სტუ, პროფესორი

მსოფლიო წესრიგის განზომილებები

ნაშრომში განხილულია მსოფლიოს ძველი და ახალი წესრიგის განზომილებები, ერთპოლუსიანი, ორპოლუსიანი და მრავალპოლუსიანი პოლიტიკური, ეკონომიკური და სამხედრო სისტემები, „მსოფლიო წესრიგის“ თეორიული და პრაქტიკული ასპექტები, პრობლემასთან დაკავშირებული თეორიები (დ. ჰიუმი, ჰ. კისინჯერი, ფ. ფუკუიამა, ზ. გეიტსი, ჯ. სოროსი, ს. ჰანთინგტონი, ა. გორი, ჰ. ბული, გროციუსი, ჯ. გარტენი, ქ. უოლცი, რ. ტაგველი, ჯ. ქენანი და სხვ.).

საკვანძო სიტყვები: *მსოფლიო წესრიგი, ახალი მსოფლიო წესრიგი, ერთპოლუსიანი, ორპოლუსიანი და მრავალპოლუსიანი წესრიგები, „ცივი ომი“, აშშ, ევროპა, რუსეთი, გლობალიზაცია, საერთაშორისო ურთიერთობები, პოლიტიკა, ლიბერალიზმი, ლიბერალური დემოკრატია, იდეოლოგია, საბჭოთა კავშირი, ლიბერალური სისტემა, „ველური კაპიტალიზმი“, „შეკავების დოქტრინა“.*

საერთოდ, პოლიტიკა მრავალი პოლუსით განისაზღვრება. 1742 წელს ინგლისელმა ფილოსოფოსმა, დევიდ ჰიუმმა ძალთა ბალანსის სისტემას მიუძღვნა პოლიტიკური ხასიათის ესსე, ხოლო 1758 წელს ნაშრომში „ხალხთა უფლებები“ შვეიცარიელმა დიპლომატმა ემერიხ ვატელმა ბალანსის პრინციპი განსაზღვრა, როგორც „საქმის ვითარება, როდესაც, არცერთ სახელმწიფოს არ შეუძლია მოიპოვოს ისეთი უპირატესობა, რომ სხვებზე მბრძანებლობდეს“.

ძლიერი სახელმწიფოები ბალანსის სტრატეგიის გამოყენებით ცდილობდნენ შეეკავებინათ ძლიერი, პოტენციური, მოწინააღმდეგე ქვეყნები. მაგალითად, დიდი ბრიტანეთი წლების განმავლობაში ცდილობდა ევროპის სახელმწიფოებისათვის დაბრკოლება შეექმნა ჰეგემონ ქვეყნებად ჩამოყალიბებულიყვნენ, რადგან ეს გამოიწვევდა ინგლისის საზღვაო კომუნიკაციების შევიწროებას და ევროპის სხვა ქვეყნებთან ვაჭრობაში შეუშლიდა ხელს.

საფრანგეთი, პრუსია, ავსტრია და რუსეთი XVIII საუკუნიდან, რეგულარულად ცდილობდნენ ანალოგიური სტრატეგიული მიზნების განხორციელებას, თუმცა იმ პერიოდში ნაპოლეონის გარდა, 250 წელზე მეტი ხნის მანძილზე, ვერავინ შეძლო კონტინენტზე ჰეგემონიის დამყარება.

აღნიშნულმა ქვეყნებმა ერთიანად დაადგინეს თამაშის წესები – **როდის უნდა გაეწიათ ერთმანეთისათვის კონკურენცია და როდის შებრძოლებოდნენ საერთო მტერს**. ისინი აკონტროლებდნენ გლობალურ ეკონომიკას კლასიკური – ცენტრი- პერიფერიის განზომილებით. მულტიპოლარული ევროპული სისტემის უპირატესობა ისიც იყო, რომ მისი ყველა წევრი იზიარებდა საერთო ღირებულებებს. დიდი ბრიტანეთი მოქმედებდა, როგორც წონასწორობის დამცველი. ევროპული სისტემა მუშაობდა, ვინაიდან მიზნები და საშუალებები შეზღუდული, ხოლო ალიანსები მოქნილი იყო.

თანამედროვე კაცობრიობის ოცსაუკუნოვან ისტორიაში საზოგადოებრივ-პოლიტიკური, ეკონომიკური, კულტურული, სამხედრო და სხვა მოვლენებით ყველაზე დატვირთული მე-20 საუკუნე აღმოჩნდა, რომელმაც შვა კაპიტალისტური და სოციალისტური სისტემები, მცირე და დიდი კონფლიქტები და ომები, ფაშისტურ-ნაცისტური, კომუნისტური, დიქტატორული და დემოკრატიული სახელმწიფოები, პირველი და მეორე მსოფლიო ომები, ორპოლუსიანი და

მრავალპოლუსიანი, პოლიტიკური, ეკონომიკური და სამხედრო სივრცეები და მსოფლიო, რეგიონალური და სამხარეო წესრიგები.

ამ პერიოდში მოხდა ორპოლუსიანი მსოფლიო წესრიგის ჩამოყალიბებაც (სსრ კავშირი – აშშ) და საბჭოეთის დაშლის შემდეგ მოკლევადიანი (1991-2001 წწ.), ერთპოლუსიანი ამერიკული წესრიგის განვრცობის მცდელობაც.

ახალ საუკუნეში კი ჩამოყალიბდა მრავალპოლუსიანი პოლიტიკური, ეკონომიკური და სამხედრო განზომილებები, რომელიც შეიძლება მოვიაზროთ აღმოსავლურ და დასავლურ სამყაროდ, მაგრამ მათი მოქცევა ერთიანი წესრიგის სივრცეში შეუძლებელია პოლიტიკური, ეკონომიკური, კულტურული, რელიგიური და სამხედრო მოცემულობების მკვეთრად განსხვავებულობის გამო.

შესაბამისად, მათ შეიძლება ეწოდოს აღმოსავლური და დასავლური ორპოლუსიანი სამყარო, თავისი ზესახელმწიფოებით, განსხვავებული ინტერესებით, მიზნებით და ამოცანებით.

მკვლევარები (ჰ. კისინჯერი) მიიჩნევდნენ, რომ „ცივი ომის“ სასახლეს ბოლო ლურსმანი დააჭედა პრეზიდენტმა რეიგანმა და შეძლო საბჭოთა კავშირის „უომრად“ დამარცხება და დაასრულა „ცივი ომი“.

კისინჯერი განსაკუთრებით ამახვილებდა ყურადღებას პრეზიდენტის გამონათქვამზე „ბოროტების იმპერია“, რომლის დამარცხება პირდაპირ უკავშირდებოდა ერთპოლუსიან საზოგადოებრივ-პოლიტიკური და ეკონომიკური მსოფლიო სისტემის ჩამოყალიბებას ანუ მსოფლიო წესრიგის თეორიის პრაქტიკულად განხორციელებას.

ერნს-ოტო ჩემპილის მიერ 2003 წელს გამოცემულ წიგნში „მსოფლიო პოლიტიკა გარდატეხის პროცესში“ განიმარტებოდა, რომ „ცივი ომის“ პოლიტიკური ზემოქმედება უფრო მეტი იყო გლობალურ მსოფლიოზე, ვიდრე თავად მეორე მსოფლიო ომი.

საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ ამერიკული და საბჭოური „წესრიგები“ შეიცვალა ერთი „მსოფლიო წესრიგით“, თუმცა ის ხანმოკლე აღმოჩნდა და ამჟამად მსოფლიო იმყოფება მრავალპოლუსიანი წესრიგის ფაზაში ანუ მსოფლიოში კვლავ აქტიურად ამოძრავდა „ცივი ომის“ დილემები.

აზიურ სივრცეში გამოცოცხლდენენ ჩინეთი და ინდოეთი, ხოლო სლავურ სამყაროში – რუსეთი და ბელარუსი. გამძაფრდა კონკურენცია „ახლო აღმოსავლეთის“ და „სამხრეთ კავკასიის“ რეგიონში.

მთლიანობაში 21-ე საუკუნის ოცწლეულში მსოფლიოში ჩამოყალიბდებოდნენ მრავალპოლუსიანი პოლიტიკური, ეკონომიკური, სამხედრო რელიგიური სისტემები, რომლებიც შეიძლება ასე წარმოვიდგინოთ:

1. **ანგლოსაქსური** – აშშ, დიდი ბრიტანეთი;
2. **რუსულ-სლავური** – რუსეთი ბელარუსი;
3. **ევროპული** – ევროკავშირის ქვეყნები;
4. **მუსულმანური** – თურქეთი, ირანი, ახლო აღმოსავლეთი, შუა აზია;
5. **ჩინურ-ინდური**;
6. **შერეული და უწესრიგო ძალის ქვეყნები** – დანარჩენი აზია, აფრიკა, სამხრეთ ამერიკა და ა.შ.

მსოფლიო კაპიტალიზმი სხვადასხვა მნიშვნელობით, ფორმით, მეთოდითა და შინაარსით განიხილება მსოფლიოს დიდი თუ მცირე ქვეყნების, გაეროს, სხვა საერთაშორისო ორგანიზაციების, არასამთავრობო სტრუქტურების ცალკეული პოლიტიკოსების, მეცნიერების, სახელმწიფო და საზოგადო მოღვაწეების და სხვების მიერ.

„მსოფლიო წესრიგის“ შექმნის პრეტენციები, თავის დროზე, ჰქონდათ გერმანიას, სსრ კავშირს და აშშ-ს, რაც დაკავშირებული იყო ადგილობრივ, სამხარეო, რეგიონალურ და მსოფლიო ომებთან (აღმოსავლეთ ევროპა, ცენტრალური აზია, ახლო აღმოსავლეთი, სამხრეთ კავკასია, აშშ-რუსეთის ომის უკრაინისთვის და ა.შ.).

სწორედ ასეთ რეალობებზე აკეთებდა აქცენტებს ჰ. კისინჯერი თავის კვლევებში, საჯარო გამოსვლებში, დისკუსიებში და ა.შ., როდესაც ეხებოდა „მსოფლიო წესრიგის“, თეორიულ და პრაქტიკულ განზომილებებს.

ზოგადად, „მსოფლიო წესრიგის“ და კონკრეტულად კაპიტალიზმისა და სოციალიზმის ისტორიული ბედის შესახებ მსჯელობა მე-20 საუკუნის 70-80-იან წლებში და-

იწყო და აქტიურად განიხილებოდა პოლიტიკოსების, ისტორიკოსების, ეკონომისტების, ფილოსოფოსების, პუბლიცისტების და სხვათა მიერ. მათ შორის აღსანიშნავია: **ზ. ბჟეზინსკი, ჰ. კისინჯერი, ფ. ფუკუიამა, ჯ. სოროსი, ბ. გეიტსი, ჰ. დრიუკერი, ვ. პინჩუკი, ა. ლაგარდი, ა. კატელისი, ა. გორი, ე. ვალლერსტაინი, ს. ჰანთინგტონი, დ. ბელი, რ. არონი, ე. ტოფლერი, დ. რუბენშტეინი, ნ. ორნშტეინი, ტ. ვაიგელი, ვ. ინოზემცევი, ი. ფრანგიშვილი, გ. მალაშხია, ნ. ჭითანავა, ი. კვესელავა, ზ. კვეტენაძე, ე. გვენეტაძე, ა. ფრანგიშვილი, ო. ნამიჩეიშვილი, ვ. მაისაია, ვ. მოდებაძე, ვ. შუბითიძე** და სხვები.

რაც უფრო ვითარდებოდა მსოფლიო ცივილიზაცია, მით უფრო უმართავი ხდებოდა პოლიტიკური, ეკონომიკური, სოციალური, სამხედრო, კულტურული და სხვა პროცესები და პლანეტის მოსახლეობის ერთი ნაწილისთვის „წესრიგი“ „უწესრიგობად“ აღიქმებოდა და ქცევისა და კულტურის ახალი პოლიტიკის დამკვიდრებას ცდილობდა.

მეორე ნაწილში სწრაფად იკვეთებოდა კონსერვატორულ ძალთა აღორძინება, აღმოსავლური და დასავლური ცივილიზაციების ურთიერთკავშირი და აქ ერთიან წესრიგზე მსჯელობა გამორიცხული იყო. სხვა ნაწილისთვის დემოკრატია მიზნის მიღწევის საშუალებად იქცა და წინ წამოიწია ფორმულა: **„მიზანი ამართლებს საშუალებას“**.

მსოფლიოში ჩამოყალიბდა აღმოსავლური და დასავლური დემოკრატიები, რომლებიც გამომდინარეობდა ხალხებისა და ქვეყნების ტრადიციებიდან, პოლიტიკიდან, კულტურიდან, ეკონომიკიდან და ა.შ. ანუ მსოფლიოში არ არსებობდა ერთიანი დემოკრატიის ცნება, ისინი ვარიანტული იყო ყველა ქვეყანაში და გადაკეთებას არ ექვემდებარებოდა.

საბჭოთა კავშირს „მშვიდობის დამყარების“ ლოზუნგით სურდა მსოფლიო ერთპოლუსიანი გაეხადა, ამერიკის შეერთებული შტატები კი ცდილობდა, ამერიკული დემოკრატიის განვრცობის გზით, გამხდარიყო ლიდერი სახელმწიფო მსოფლიოში. შესაბამისად, იმ პერიოდის ოპრპოლუსიან მსოფლიოში შეუძლებელი იყო ერთიანობის მიღწევა.

ცხადია, საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ აშშ-ის მიერ მოკლე ხნით შექმნილი ერთპოლუსიანი სისტემა არ იყო ერთ საკაცობრიო მაგისტრალად გაერთიანების გარანტი, **მით უმეტეს, ერთპოლუსიანი მსოფლიოს შექმნის ამერიკულმა მოდელმა უფრო დააჩქარა მრავალპოლუსიანი მსოფლიო წესრიგის შექმნა.**

„მსოფლიო წესრიგის“ ორპოლუსიანი სისტემისთვის დამახასიათებელი იყო ე.წ. „ცივი ომები“, რომლებიც წარმოიშობოდა მშვიდობიანობის დროს, მოქმედებდა „რბილი ძალის“ გამოყენებით და როდესაც პოლიტიკა და დიპლომატია ვერ წყვეტდა წამოჭრილ პრობლემებს, მოქმედებას იწყებდა მსოფლიო, რეგიონალური და ადგილობრივი სამხედრო დაპირისპირებები.

„მსოფლიო წესრიგები“ ისტორიული და პოლიტიკური გამოცდილების ნაწილია, რომელიც კარგადაა დასაბუთებული ჰედლის ბულის თეორიულ ნაშრომში „არსებობს თუ არა წესრიგი მსოფლიო პოლიტიკაში“.

ამ საკითხზე მსჯელობდა მაკიაველიც, რომელიც ფიქრობდა, რომ სახელმწიფო საგარეო პოლიტიკა ხორციელდებოდა ზნეობისა და სამართლის ვაკუუმში, ხოლო კანტისეული ანუ უნივერსალური ხედვით, არსებობდა ზნეობრივი იმპერატივები, რომლებიც ზღუდავდნენ სახელმწიფოთა მოქმედებებს და ისინი მიმართული იყო არა სახელმწიფოთა თანაარსებობისა და თანამშრომლობისკენ, არამედ სახელმწიფოთა სისტემების გაუქმებისა და კოსმოპოლიტიკური საზოგადოებით მისი შეცვლისაკენ.

გროციუსი საერთაშორისო პოლიტიკას სახელმწიფოთა საზოგადოების ანუ საერთაშორისო საზოგადოების ასპექტში აღწერდა, ხოლო მისი მიმდევრები თვლიდნენ, რომ სახელმწიფოები ბრძოლაში კი არ იყვნენ ჩართულნი, როგორც გლადიატორები არენაზე, არამედ ერთმანეთთან კონფლიქტში იზღუდებოდნენ საერთო წესებით და ინსტიტუტებით.

შეცვლილმა საერთაშორისო ვითარებამ ახალი რეალობის გააზრების საჭიროება წარმოშვა. შესაბამისად, დაიწყო აქტიური

პოლიტიკური და სამეცნიერო დისკურსი, რომელიც მეცნიერულად და პოლიტიკურად აფასებდა ძველსა და ახალ მსოფლიო პოლიტიკურ წესრიგს და მსოფლიო პოლიტიკის განვითარების პერსპექტივებზე მსჯელობდა.

მსოფლიო წესრიგის ორი განზომილების – ერთპოლუსიანი და ორპოლუსიანი მსოფლიოს შედარებითი ანალიზის დროს მეცნიერთა უმეტესობა, განსაკუთრებით კი, რეალისტური სკოლის წარმომადგენლები თანხმდებოდნენ, რომ ორპოლუსიანი სისტემა გადაუვალი ურთიერთგანადგურებიდან გამომდინარე უფრო დაბალანსებული და სტაბილური იყო.

ამერიკელი მეცნიერი **კონ მერშაიმერი** სტატიაში **„რატომ მოგვენატრა ცივი ომი?“ საინტერესოდ მსჯელობდა ძალთა ბალანსის თავისებურებებზე ცივი ომის შემდეგ და ამტკიცებდა, რომ ბიპოლარულ სისტემაში აგრესიისა და კონფლიქტის საფრთხე ნაკლები იყო და ადამიანები ომისაგან ყველაზე მეტად დაცულები სწორედ ბიპოლარული საერთაშორისო სისტემის დროს იყვნენ, რადგანაც ამ დროს არსებობდა საერთო თამაშის წესები და ამიტომაც მოვლენებისადმი რაციონალური მიდგომა იყო შესაძლებელი, რაც მულტიპოლარული სისტემის პირობებში გამორიცხული იყო, რადგან მულტიპოლარულ სისტემაში ბალანსი არ არსებობდა, ახალი აქტორები კი ჯერ კიდევ თვითდამკვიდრების პროცესში იყვნენ, ამიტომ სისტემაში ქაოტურობა შემოჰქონდათ და ერთადერთი, რასაც მშვიდობის შენარჩუნება შეეძლო, იყო ატომური იარაღი და მხოლოდ ის შეიძლება გამხდარიყო მშვიდობის განმაპირობებელი ძალა**.

„ახალი მსოფლიო წესრიგის“ იდეას მხარდაჭერა ჰქონდა დიდი ბრიტანეთის ხელმძღვანელობის მიერ (**ტონი ბლერი**), რომელიც აცხადებდა, რომ ვინმეს მოწონების მიუხედავად, არსებობდა „ახალი მსოფლიო წესრიგი“. ამავე პოზიციაზე იდგა 2008 წლის მაისში ბრიტანეთის ყოფილი პრემიერ-მინისტრი **გორდონ ბრაუნიც**.

„მსოფლიო წესრიგის“ იდეოლოგიის მხარდამჭერები იყვნენ გლობალური ინსტიტუტები – მსოფლიო ბანკი, საერთაშორისო სავალუტო ფონდი, აშშ, გაერო, ტრანსნაციონალური კორპორაციები, რეკონსტრუქციისა და განვითარების საერთაშორისო ბანკი, სამხედრო-პოლიტიკური ალიანსი – ნატო და სხვ.

2008-2009 წლებში დასავლეთში „ახალი მსოფლიო წესრიგის“ გვერდით გაჩნდა ახალი ცნება – „ახალი გლობალური სავალუტო ძალაუფლება“, რომლის ავსტორის, პროფესორ ჯეფრი გარტენის აზრით, უნდა მომხდარიყო პრაქტიკულად უპრეცედენტო ფინანსურ-ეკონომიკური ძალაუფლების მქონე გლობალური საბანკო ორგანიზაციის საბჭოს შექმნა, რომელშიც შევიდოდნენ აშშ-ის, დიდი ბრიტანეთის, ევროპის, იაპონიის, ჩინეთის, საუდის არაბეთისა და ბრაზილიის წარმომადგენლები.

ამ კონტექსტში საყურადღებო იყო ჯერ კიდევ 1993 წელს გამოცემული ცნობილი ამერიკელი პოლიტოლოგის, ჰარვარდის უნივერსიტეტის ცენტრის დირექტორის **სამუელ ჰანთინგტონის** ნაშრომი **„ცივილიზაციათა შეჯახება“**, რომელსაც მოჰყვა სხვა ნაშრომები: **„ცივილიზაციათა შეჯახება და მსოფლიო წესრიგის შეცვლა“, „თუ არა ცივილიზაციები, მაშ რა?“, „ცივი ომის შემდგომი მსოფლიო პარადიგმები“** და სხვ. ავტორის კონცეფციით, „ცივი ომის“ დამთავრებასთან ერთად დასრულდა საერთაშორისო პოლიტიკის განვითარების დასავლური ფაზა, წინ წამოიწია ურთიერთობები დასავლურ და არადასავლურ ცივილიზაციებს შორის და იდეოლოგიის **„რკინის ფარდა“** კულტურის **„ხავერდის ფარდამ“** შეცვალა.

„მსოფლიო წესრიგი“ ყოველთვის არ იყო მთლიანად დამოკიდებული დიდი ქვეყნის თუ მათი ბლოკების ეკონომიკურ და სამხედრო სიძლიერეზე, მით უმეტეს, ანგარიშგასაწევ ძალად იქცნენ მძლავრი ინფორმაციული ტექნოლოგიების მქონე ქვეყნები; კიბერსივრცულმა წესრიგმა“ მოიცვა პოლიტიკური, ეკონომიკური, სამხედრო, კულტურული, სამეცნიერო, საგანმანათლებლო და ა.შ. დარგები თუ სფეროები.

ამ მხრივ უდიდეს შესაძლებლობებს ავლენდნენ აშშ-ის, დიდი ბრიტანეთის, ჩინეთის, ინდოეთის, იაპონიის, ისრაელის, გერმანიის, საფრანგეთის და სხვა ქვეყნები და ბევრ შემთხვევაში, მეორეხარისხოვანი

გახდა გეოგრაფიული მახასიათებლები, დემოკრატიული თუ დიქტატორული რეჟიმები.

მიუხედავად ამისა, მსოფლიომ ვერ მოიხსნა გლობალური, პოლიტიკური, ეკონომიკური, სამხედრო, იდეოლოგიური და სხვა სახის კონტროლის ბორკილები; ამ მხრივ, უმნიშვნელოვანესი ნაბიჯი გადადგა თურქეთმა, რომელიც ძლიერი რეგიონალური ზესახელმწიფო გახდა და დიდი „პოლიტიკური სიღრმე“ გამოავლინა მსოფლიო ქვეყნების და მათ შორის აშშ-ის მიმართ. დაახლოებით მსგავს სტრატეგიას ახორციელებდა აზერბაიჯანიც.

სამხრეთ კავკასიის ქვეყნებიდან მხოლოდ აზერბაიჯანმა შეძლო „მედროშის ტვირთი“ აეზიდა, შეენარჩუნებინა სუვერენიტეტი და აღდგინა ქვეყნის ტერიტორიული მთლიანობა, ყარაბაღთან წარმოებული ომის შედეგად.

თურქულ-აზერბაიჯანული დიპლომატიური მოქნილობა გამოიკვეთა რუსეთთან მიმართებაში, „პანთურქიზმის კონცეფციის მხარდაჭერაში და „თურქი რასისა“ და „თურქი ერის“ პოლიტიკურ იდეოლოგიაში. მით უმეტეს, ამ დროისათვის, ამერიკის შეერთებულ შტატებში შემუშავებული ჰქონდათ პოლიტიკური ტერმინი „არამზადა სახელმწიფოები“, რომლებშიც იგულისხმებოდა დიქტატორული მმართველობის მქონე ქვეყნები, რომელთა დამოკიდებულება სხვა სახელმწიფოთა მიმართ აგრესიული იყო, ისინი საფრთხეს უქმნიდნენ მსოფლიოში სტაბილურობის შენარჩუნებას, რაც იწვევდა საერთაშორისო ურთიერთობების დარღვევას.

ამერიკელები გამოყოფდნენ თანამედროვე „არამზადა სახელმწიფოებს“, რომელთა შორის იყო: **კუბა, ირანი, სომალი, სუდანი, სირია**, ხოლო ყოფილებად მოიხსენიებოდა: **ლიბანი, პალესტინა („ჰამასი“), ერაყი** და **ავღანეთი**.

აშშ-ის „ერთპოლუსიან“ სახელმწიფოდ გადაქცევა დემოკრატიული და რესპუბლიკური პარტიების კონსესუსით უნდა განეხორციელებინათ, პოლიტიკური, ეკონომიკური და სამხედრო-კულტურული ჰეგემონიით ანუ „ამერიკული ცხოვრების წესის – „ამერიკული ოცნების“ დამკვიდრებით.

უდავოა, აშშ-ის ჰეგემონიის დაწყება საბჭოეთის დაშლამ განაპირობა, თუმცა შემდგომში განვითარებულმა მოვლენებმა ეჭვქვეშ დააყენა „ლიბერალური დემოკრატიის“ კეთილდღეობისა და ეკონომიკური სიძლიერის ერთადერთობის ფორმულა.

აღსანიშნავია, რომ „მსოფლიო წესრიგის“ კრიტიკა 90-იანი წლებიდან დაიწყო პოლიტიკურ და მეცნიერულ ლიტერატურასა და პრესაში; მაგალითად, ქენეთ ვოლცი თავის ერთ-ერთ ცნობილ ნაშრომში „სტრუქტურული რეალიზმი“ აკრიტიკებდა უნიპოლარულ სისტემას და აშშ-ს უწინასწარმეტყველებდა გამოფიტვას მისი ეკონომიკური, ტექნოლოგიური, სამხედრო უპირატესობებისა და დიდი დემოგრაფიული რესურსების მიუხედავად, ვინაიდან იმ ამოცანებისათვის, რასაც აშშ იყო შეჭიდებული, მას ძალები არ ეყოფოდა. უოლცის აზრს იზიარებდნენ ცნობილი მეცნიერები, პოლიტიკის ანალიტიკოსები და ექსპერტები: **ჰანს კოშლერი, ანნ-მარი სლოუთერი** და სხვ.

თვითონ ტერმინის – „ახალი მსოფლიო წესრიგი“ – მიმართ გამოაშკარავდა იმედგაცრუება და ის, როგორც ფრაზა საკმაო ხნის მანძილზე კლინტონის პრეზიდენტობამდე, საერთოდ იქნა ამოღებული ხმარებიდან და მისი ჩანაცვლება მოხდა ადეკვატური, საკამათო თუ მრავალმნიშვნელოვანი ტერმინებით: „გლობალიზაციის ხანა“ და „უნიპოლარული მსოფლიო“.

შეერთებულ შტატებში საპრეზიდენტო არჩევნებში ტრამპის გამარჯვების შემდეგ აქტიურად განიხილებოდა იდეა მსოფლიო ჟანდარმის ფუნქციაზე უარის თქმის შესახებ, რაც არჩევნებში მისი გამარჯვების ერთ-ერთი მიზეზიც იყო. ასევე გამოითქმებოდა მოსაზრება ჩრდილოატლანტიკური ალიანსის რეფორმირების, ევროპული სახელმწიფოებისაგან აღებული ფინანსური ვალდებულებების შესრულების, ევროკავშირის ცალკე დამოუკიდებელ ძალის ცენტრად ჩამოყალიბების და სხვა საკითხებზე.

ცხადია, ასეთ ვითარებაში ჩნდებოდა კითხვებიც, რატომ უნდა გამოეყო აშშ-ს ევროკავშირში შემავალი სახელმწიფოებისათვის საკუთარი რესურსები? მით უმეტეს, განსხვავდებოდა ევროპის ქვეყნებისა და

აშშ-ის პოზიციები ირანის წინააღმდეგ სანქციების შესახებ და ა.შ.

საგულისხმოა, რომ ტრამპის მოსაზრებები მთლიანად ჯდებოდა ლოგიკის ჩარჩოში, რატომ უნდა დაეცვა სახელმწიფოთა გაერთიანება, რომელიც ეკონომიკური კუთხით ვაშინგტონის პოტენციური კონკურენტი იყო და თავს უფლებას აძლევდა მის წინააღმდეგ წასულიყო; თუმცა აშშ-ის პრეზიდენტის განცხადებები არ ნიშნავდა, ნატოს ალიანსის უახლოეს პერიოდში დაშლას ან სტრატეგიული პოზიციების დათმობას ევროპის კონტინენტზე.

დემოკრატიულ და რესპუბლიკურ პარტიებს აშშ-ის უძლიერესი ზესახელმწიფოს მომავლის შესახებ განსხვავებული მოსაზრებები ჰქონდათ, ამიტომ არსებობდა საშიშროება ქვეყნის საგარეო პოლიტიკის გახლეჩვაზე, მით უმეტეს, პრობლემატური ხდებოდა ამერიკული ჰეგემონიის მსოფლიო საყოველთაობა და უალტერნატივობა.

ბიპოლარული მსოფლიოს უპირატესობაზე მსჯელობისას **კონ ჰოპკინსის** ცენტრის პროფესორი **მაიკლ მანდელბაუმი,** „ცივ ომს“ ადარებდა სუმოს, სადაც ორი გიგანტი ერკინებოდა ერთმანეთს: ისინი ამ შერკინებაში მხოლოდ პოზირებით და ფეხის ბაკუნით შემოიფარგლებოდნენ, მათ შორის მცირე კონტაქტი იყო და ხელისკვრითა და რინგიდან გაყვანით არავინ კვდებოდა.

„ცივი ომის“ დროს ბიპოლარული სისტემის არსებობისას, ცენტრების უდიდესი ატომური შეიარაღების მიუხედავად ადგილი არ ჰქონდა მის გამოყენებას ან ფართომასშტაბიან ომს, რომელსაც მესამე მსოფლიო ომის გამოწვევა შეეძლო, პასუხისმგებლობაც მსოფლიოში არსებულ გამოწვევებზე – რეგიონალურ კონფლიქტებზე, ქვეყნის შიგნით არსებულ დაპირისპირებებზე, მასობრივი განადგურების იარაღის გამოყენება-გაუვრცელებლობასა თუ სხვა პრობლემებზე ვაშინგტონსა და მოსკოვს შორის განაწილებული იყო.

განსაკუთრებით მაღალი ხარისხის იყო ეს პასუხისმგებლობა მე-20 საუკუნის 70-იან წლებში, როდესაც ბიპოლარულმა მსოფლიო წესრიგმა გამოკვეთილი **ბილატერალიზმის** დასრულებული ნიშნები შეიძინა, რადგანაც სიმძიმის ამ ორ ცენტრს შორის ურთიერთქმედებები ზედმიწევნით მოიცავდა მხოლოდ შეთანხმებებსა და მოლაპარაკებებს, სტრუქტურირებულს საერთაშორისო ინსტიტუტების, ალიანსებისა და კოალიციების მიერ.

ბილატერალიზმის კლასიკური მაგალითები იყო 1972 წელს აშშ-ისა და სსრკ-ის მიერ ხელმოწერილი დოკუმენტები „ურთიერთობათა ძირითადი პრინციპების შესახებ“, სადაც მკაფიოდ ესმებოდა ხაზი ამერიკულ-საბჭოური დეტანტის (Detante – სიტყვასიტყვით „დაძაბულობის განმუხტვა“) არსებობას, რომლის მოხსნაზე სსრკ და აშშ თანხმდებოდნენ, თუმცა წარმოუდგენელი იყო იმდროინდელი საბჭოეთისა და შეერთებული შტატების და შემდგომი პერიოდის ამერიკა-რუსეთის პოზიციური ურთიერთობების ხანგრძლივი პერიოდით არსებობა.

ამავე პერიოდში ამერიკელი მეცნიერისა და დიპლომატის **ჯორჯ ქენანის** მიერ შემუშავდა ე.წ. **„შეკავების დოქტრინა“,** რომლის მთავარი დანიშნულება იყო კომუნისტური ბლოკის სახელმწიფოებში არსებული ოპოზიციური ძალების მხარდაჭერა და ბრძოლა კომუნისტური საშიშროების წინააღმდეგ.

„შეკავების დოქტრინა“ უფრო კონცენტრირებული სახით განსახიერდა ცნობილ **„ტრუმენის დოქტრინასა“** და **„მარშალის გეგმაში“,** სხვათა შორის აშშ-ის კონგრესის მიერ 1947 წელს მიღებულმა ამ „დოქტრინამ“ მხარი დაუჭირა ეკონომიკურად საბერძენთსა და თურქეთს და მათი სახით შეიძინა სტრატეგიული მოკავშირეები და შექმნა მნიშვნელოვანი წინაპირობა წინ აღდგომოდა საბჭოეთის მოსალოდნელ ექსპანსიას ახლო აღმოსავლეთსა და აღმოსავლეთ ხმელთაშუაზღვისპირეთში.

პარალელურად, მეორე მსოფლიო ომის შედეგად ეკონომიკურად გაძლიერებულმა ამერიკამ წარმოადგინა ევროპის ეკონომიკური აღორძინების გეგმა, რომელსაც შემდგომში „მარშალის გეგმა“ ეწოდა. ამ გეგმის ფარგლებში დასავლეთ ევროპის სახელმწიფოებმა 1948-1952 წლებში 17 მილიარდი აშშ დოლარის დახმარება მიიღეს, რასაც ევროპის ეკონომიკური აღმავლობა მოჰყვა.

ევროპის ფარგლებში ეკონომიკურმა თანამშრომლობამ დღის წესრიგში დააყენა ევროპული თავდაცვითი ორგანიზაციის შექმნა, რომლის იდეა პირველად გაახმოვანა დიდი ბრიტანეთის საგარეო საქმეთა მინისტრმა ერნესტ ბევინმა 1948 წლის იანვარში, თემთა პალატაში გამოსვლის დროს, როდესაც წამოაყენა წინადადება დასავლეთის ქვეყნების კავშირის შექმნის შესახებ. უკვე 1948 წლის სექტემბერში ბრიუსელში დაფუძნდა დასავლეთის კავშირის თავდაცვის ორგანიზაცია. თუმცა, იმის გათვალისწინებით, რომ მხოლოდ ევროპას არ შეეძლო დამოუკიდებლად გაეწია წინააღმდეგობა საბჭოთა აგრესიისათვის. გადაწყდა ამერიკისა და დასავლეთ ევროპის სამხედრო-პოლიტიკური გაერთიანება.

ისტორიულ-პოლიტოლოგიური და ფილოსოფიური ანალიზი გვარწმუნებს, რომ სხვადასხვანაირი გეოგრაფიული კონტინენტების პარალელურად, არსებობენ მათი შესაბამისი ბუნებრივი ისტორიულ-პოლიტიკური, ეკონომიკური, კულტურული და რელიგიური განზომილებები, რომელთა შორის ერთ-ერთია რუსეთი, რომელშიც განივთდა სლავურ-მონღოლური ცნობიერებები, რომლიდანაც მომდინარეობს პოლიტიკური, კულტურული და ავტორიტარული კონსტრუქციები და რომლის წიაღიდანაც აღმოცენდნენ: **ივანე მრისხანე, პეტრე პირველი, ლენინი, ტროცკი, სტალინი, პუტინი, დოსტოევსკი, ტოლსტოი, პუშკინი** და სხვ.

რუსეთს არ შეეძლო საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ცხოვრება არ დაეკავშირებინა ავტორიტარიზმთან და ბელადისა და ლიდერის სახელთან და მისი არსი მომდინარეობდა არა ერთი სახელმწიფოდან, არამედ სხვადასხვა ხარისხის სახელმწიფოთა გაერთიანების იდეასთან.

მეცნიერები **სტივენ ბრუკი** და **უილიამ ფოლფსი** ადასტურებდნენ რომ „არასოდეს უარსებია სუვერენული სახელმწიფოების ისეთ სისტემას, სადაც ერთი ქვეყანა ასეთი მაღალი ხარისხით დომინირებდა“, მათ მხედველობაში ჰქონდათ აშშ-ის სახელმწიფოებრიობის მაღალი პოლიტიკური, ეკონომიკური და სამხედრო ხარისხი და ის შედარებული იყო რომის იმპერიის განვითარების უმაღლეს მწვერვალთან.

აშშ გლობალისტური მოდელის ფარგლებში მსოფლიოს ერთ-ერთ ჰეგემონ სახელმწიფოდ არსებობას, საერთაშორისო სამართლის, ეკონომიკური ინსტიტუტებისა და სამხედრო ძალის პროვოცირების ხარჯზე მოგვიანებით, რომელიც პრეზიდენტ ტრამპს უკავშირდებოდა, ჩამოყალიბდა ახალი მოდელი, სადაც უარყოფილი იყო ამერიკის მსოფლიო ჟანდარმის როლი და საგარეო პოლიტიკა უნდა წარემართათ სხვა მიმართულებით.

ნატო-ს შექმნის ძირითადი მიზეზი დაკავშირებული იყო კომუნისტური რეჟიმის დამყარებასა და გაძლიერებასთან აღმოსავლეთ ევროპაში, მით უმეტეს, ამ საფრთხის ქვეშ აღმოჩნდნენ ნორვეგია, საბერძნეთი და თურქეთი. ასეთ ვითარებაში დასავლეთ ევროპის ქვეყნების მიერ მიღებულ იქნა ზომები საბჭოეთის გეოპოლიტიკური გათვლების დასასუსტებლად.

სსრ კავშირის დაშლამ, აშშ-ის ერთპოლუსიანი განზომილების ჩამოყალიბებამ და ვაშინგტონის ძლიერების მოწესრიგებამ საფუძველი გამოაცალა კონფლიქტების მოწესრიგებას, რადგან აშშ გახდა მსოფლიოში ერთადერთი სუპერსახელმწიფო და ფუნქციონირება დაიწყო ახალმა „მსოფლიო წესრიგმა“, რომელმაც გამოკვეთა სხვადასხვა სახის მიმართულებები და გზა გაუხსნა მკვეთრად ლიბერალურ ტენდენციებს, რომელიც ამკვიდრებდა ერთპოლუსიან გაბატონებულ პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და სამხედრო სისტემას, რაც მიუღებელი იყო მსოფლიოსათვის ერთპოლუსიანი „ჰუმანიტარული ინტერვენციის“ დამკვიდრების მცდელობის გამო.

1991 წლიდან 2001 წლამდე მსოფლიო, ფაქტობრივად, აშშ-ის ერთპოლუსიანი პოლიტიკური, ეკონომიკური და სამხედრო მეთვალყურეობით ცხოვრობდა, ვიდრე პლანეტის არეალში არ გამოჩნდნენ რუსეთის, ჩინეთის, ინდოეთის ზესახელმწიფოები, გაძლიერებული ევროკავშირი და ა.შ.

„მსოფლიო წესრიგმა“ განსაკუთრებული სახე მიიღო ორპოლუსიან სისტემაში, როდესაც საბჭოთა კავშირი პოლიტიკური, ეკონომიკური, იდეოლოგიური და სამხედრო ნიშნულებით აკონტროლებდა კომუნისტური და სოციალისტური მიმართულების

მქონე ქვეყნებს საბჭოეთში, ევროპის, აზიის, ჩრდილოეთ ამერიკის, აფრიკის კონტინენტებზე.

მსგავსი კონტროლი ახასიათებდა აშშ-ის ხელისუფლებას მის მიერ სხვადასხვა სახით, ფორმით და შინაარსით დაქვემდებარებული სახელმწიფოების მიმართ. თავის მხრივ, კრემლის მიერ კონტროლირებადი მოკავშირე რესპუბლიკები აკონტროლებდნენ მათ ტერიტორიაზე შემავალ ავტონომიურ რესპუბლიკებს, ოლქებს, ოკრუგებს და ა.შ.

ფაქტობრივად, ეს იყო „მსოფლიო წესრიგის“ თავისებური გამოვლინებები ორპოლუსიან მსოფლიოში, რომლებიც საზღვრავდნენ სახელმწიფოების პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და სამხედრო მიმართულებებს და მიზნად ისახავდნენ ერთპოლუსიანი „მსოფლიო წესრიგის“ შექმნას.

ამის მკაფიო გამოვლინება იყო საბჭოთა კავშირისა და აშშ-ის უარყოფითი დამოკიდებულება სახელმწიფოთა „ნეიტრალიზმის“ მიმართ (შვეცია, შვეიცარია, ავსტრია, იუგოსლავია).

1956 წელს აშშ-ის სახელმწიფო მდივანმა **ჯონ ფოსტერ დალესმა** ნეიტრალიტეტის პრინციპებს მოძველებული უწოდა. ის უხეში ძალის მომხრე იყო და მოითხოვდა აშშ-ის „მსოფლიო წესრიგის“ გაძლიერებას. ამ პრობლემას მოგვიანებით, 1971 წელს, გამოეხმაურა პოლიტოლოგი რექსფორდ ტაგველი და წიგნში **„არასწორი კურსი ტრუმენიდან ნიქსონამდე“** განაცხადა, რომ ამერიკას სერიოზულ დარტყმას აყენებდნენ არა მისი მტრები, არამედ „სახელმწიფო მოღვაწეთა სისულელეები“.

მეორე მსოფლიო ომის დამთავრების შემდეგ სსრ კავშირის სწრაფვას ერთპოლუსიანი „მსოფლიო წესრიგის“ შექმნისაკენ მოჰყვა 1945 წლის აპრილში, აშშ-ის პრეზიდენტის **ჰარი ტრუმენის** გადაწყვეტილება, შეეცვალათ პოლიტიკა კრემლის მიმართ უხეში კურსით.

ერთ-ერთი პირველი, ვინც გამოეხმაურა ამ მოწოდებას და ხმა აიმაღლა საბჭოური იმპერიის „მსოფლიო წესრიგის“ შექმნის წინააღმდეგ, იყო ბრიტანეთის პრემიერ-მინისტრი **უინსტონ ჩერჩილი,** რომელმაც **1946 წელს, ფულტონში გამოსვლისას ყურადღება გაამახვილა დასავლეთსა და აღმოსავლეთს შორის „რკინის ფარდის“ არსებობაზე და მოუწოდა შეექმნათ ბრიტანულ-ამერიკული სამხედრო კავშირი „აღმოსავლეთის კომუნიზმთან“ ბრძოლის მიზნით.**

ცხადია, მე-19 საუკუნეში წარმოშობილი ტერმინი **„საერთაშორისო ურთიერთობები“**, მარტო პოლიტიკურ და ეკონომიკურ პარადიგმებს არ მოიცავდა და მეტი მასშტაბურობა მას სხვადასხვა დიდმა თუ მცირე ომებმა მოუტანეს. **ილია ჭავჭავაძეს** თუ მოვიშველიებთ, მსოფლიო ჰყავდა **„დიდი თუ ოატარა ონავრები“**.

მათ შორის იყო რუსეთიც, რომელიც არ არღვევდა იმპერიულ ტრადიციას და მისი **ორთავიანი არწივის ერთი თავი მუდმივად აკონტროლებდა ქვეყნის შიგნით არსებულ, არც ისე ერთიან, სივრცეს, ხოლო მეორე მკაცრად უმზერდა ახლო ევროპის სამეზობლო ტერიტორიებს, ცენტრალურ აზიას და კავკასიას.**

უდავოა, დღეს იქნება თუ ხვალ, რუსეთი იძულებული გახდებოდა კრემლის „მესამე“ თვალი მოეცილებინა არაბული, აფრიკული და ახლო აღმოსავლური სამყაროსათვის მანამდე კი საგულისხმო იყო **კისინჯერის** ზოგად დასკვნას იმის შესახებ, რომ **„რუსეთი ყოველთვის იქნება მსოფლიო წესრიგის განუყოფელი ნაწილი. რუსეთის წარმოდგენა საკუთარ თავზე, მსოფლიო არენაზე, როგორც ისტორიულ მოთამაშეზე, სერიოზულად უნდა იქნეს მხედველობაში მიღებული“.**

ამ კონტექსტში განსაკუთრებულ ჟღერადობას იძენდა (თუმცა საკმაოდ მოულოდნელსაც), **ჰ. კისინჯერის** გაჟღერებული ფრაზა ამერიკის ტელეარხ „სიენენ“-თან მიცემულ ინტერვიუში: **„მე არ ვფიქრობ, რომ პუტინი ანტიდასავლურად არის განწყობილი. პირველ რიგში, ის რუსი პატრიოტია, რომელიც თავს დამცირებულად გრძნობს იმის გამო, რაც 1990-იან წლებში ხდებოდა რუსეთში“**.

ამას ამბობდა პოლიტიკოსი და სახელმწიფო მოღვაწე, რომელსაც სახელმწიფო მდივნის პოსტ აშშ-ის ორი პრეზიდენტის – **რიჩარდ ნიქსონის** და **ჯერალდ ფორდის** – ადმინისტრაციებში ეკავა. ცნობილია ისიც, რომ პუტინი დაახლოებით 20-ჯერ შეხვდა

კისინჯერს, უკანასკნელად კი – 2012 წლის იანვარში.

დიდი ალბათობით, „ბერიასეული მოდელის“ გამოყენების შემთხვევაში პოლიტიკურად, ეკონომიკურად და სოციალურად გარდაქმნილ საბჭოეთის ერთიან კონფედერაციას შეეძლო ხანგრძლივად „ეცოცხლა“. ცხადია, ყოველივე ეს მიუღებელი იყო დასავლეთისათვის. ამიტომ ბერიას ფიზიკურად განადგურების გეგმა საზღვარგარეთ დაიგეგმა და განხორციელდა კრემის ავანტიურისტების მიერ (ხრუშჩოვი, მიქოიანი, ბულგანინი, მალენკოვი, ჟუკოვი და სხვ.).

სტალინის გარდაცვალების შემდეგ, დასავლეთის ზეგავლენით შექმნილმა საბჭოეთის „ლიბერალურმა“ სისტემამ თვითონ შექმნა თავისი მესაფლავეები – პოლიტბიუროს წევრები – ხრუშჩოვი, ფორბაჩოვი, იაკოვლევი, ელცინი, შევარდნაძე და სხვები.

ნიშანდობლივია, რომ საფრანგეთის კომპარტიის გენერალური მდივნის, მორის ტორეზის შვილი, ცნობილი ფრანგი მეცნიერი **პიერ ტორეზი** მიიჩნევდა, რომ **„ეკონომიკური და სოციალური თვალსაზრისით, საბჭოთა კავშირის დაშლა იყო კატასტროფა“.** მისი აზრით, რუსეთში ყველა სოციალური მონაპოვარი გაქრა, უუფლებო გახდა პროფკავშირები; ცალკეულ სფეროებში (ენერგეტიკა, ტრანსპორტი) აიკრძალა გაფიცვები და საპროტესტო გამოსვლები; მუშებს არ ჰქონდათ შესაძლებლობა დაეცვათ თავიანთი უფლებები; დამკვიდრდა **„ველური კაპიტალიზმი“** – ქვეყანა დაიყო მდიდრებად და ღარიბებად; არ არსებობდა საშუალო კლასი, დეზორგანიზებული ეკონომიკა; გაფართოვდა ავტორიტარიზმი, ბიუროკრატია, კრიმინალი, ქსენოფობია; **„რუსეთის ცივილიზაციას“** დაუდგა დაისის პერიოდი და, ფაქტობრივად, მოხდა **„ველური კაპიტალიზმის“ აღდგენა.**

საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ გაჩნდა აშშ-ის „ახალი მსოფლიო წესრიგის“ პროექტი, რომლის იდეოლოგიური საყრდენი იყო „ლიბერალური დემოკრატიის“ საბოლოო გამარჯვების **ფუკუიამასეული თეორია**, რაც ნიშნავდა ადამიანის იდეოლოგიური ევოლუციისა და ლიბერალური დემოკრატიის უნივერსალობას, როგორც ადამიანის მმართველობის საბოლოო ფორმად ჩამოყალიბების დასასრულს [1].

მსგავსი ტიპის საზოგადოების და სახელმწიფოს შექმნის იდეა მომდინარეობდა საბჭოეთის ცნობილი პოლიტიკური და სახელმწიფო მოღვაწის **ლავრენტი ბერიასაგან,** რომელიც მოგვიანებით, გაზიარებულ იქნა საბჭოთა რეფორმისტების – **კოსიგინის, ანდროპოვის** და **პრიმაკოვის** მიერ, მაგრამ მისი პრაქტიკული განხორციელება მოხდა ჩინეთში – დიდი სახელმწიფო მოღვაწის **დენ სიაოპინის** მიერ, რომელიც საფუძვლად დაედო დღევანდელი მსოფლიოს ერთ-ერთ ზესახელმწიფოს პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და სამხედრო იდეოლოგიას.

ფ. ფუკუიამა სამყაროში სახელმწიფოების და, შესაბამისად, ადამიანების არსებობის, თანაცხოვრებისა და დანიშნულების ერთადერთ გზად ლიბერალურ საზოგადოებას მიიჩნევდა. მის „მოხეტიალე ფორნებს“ დიდი გართულებების შემდეგ ერთსა და იმავე ადგილამდე უნდა მიეღწიათ, ერთ ეგრეთ წოდებულ ქალაქ-სახელმწიფოში უნდა ეცხოვრათ, ერთნაირად კმაყოფილები უნდა ყოფილიყვნენ და მომავალშიც სხვაგან შორეული მგზავრობის სურვილიც კი არ უნდა გასჩენოდათ [1].

უნდა ვივარაუდოთ, რომ ფუკუიამამ თავისი მსჯელობებითა და წარმოდგენებით ყველა დროის, ძველ, ახალ და თანამედროვე „უტოპისტებს“ გაასწრო და იმასაც არ უშვებდა, რომ კაცობრიობა ვერტიკალურად კი არა, ჰორიზონტალურად ვითარდებოდა.

ლიბერალური დემოკრატიის ასეთი სახეცვლილება შეუძლებელი იყო, რადგან საზოგადოების განვითარების **ფუკუიამას** ევოლუციური გზა, შუა საუკუნეების უტოპისტების – **რუსოს, ფურიეს** და სხვათა დონეზე აღმოჩნდა, **ვერ შეძლო მომავლის სწორი პროგნოზირება და „მოხეტიალე მოაზროვნედ“ დარჩა ლიბერალური დემოკრატიის უსიერ ტევრში, რადგან მისი შეხედულებები დიდ წინააღმდეგობაში მოდიოდა სამყაროს ბუნებრივი და ისტორიული განვითარების კანონზომიერებებთან.**

თუმცა ამერიკამ მაინც მოახერხა აზიურ სივრცეში შეექმნა დასავლური ლიბერალური დემოკრატიის აზიური მოდელი, რაც მი-

საღები აღმოჩნდა იაპონურ-ტაივანურ-კორეული სამეულისათვის [1].

თავად დასავლეთში, ლიბერალური ინსტიტუტების კრიზისმა შვა ლიბერალიზმის საპირწონე ახალი პოლიტიკური მიმდინარეობა, რომელიც სწორედ ოჯახის სტრუქტურაზე, მორალურ ფასეულობებზე, რელიგიაზე, ეთნიკურ ცნობიერებაზე, ისტორიულ ტრადიციებსა და სხვა კონსერვატორულ ფასეულობებზე აკეთებდა აქცენტს.

მკვლევარები ამ მიმართულებით გამოყოფდნენ შემდეგ საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ ძალებს:

1. ნაციონალ-კონსერვატიული პარტია „შვედეთის დემოკრატები“;
2. ულტრანაციონალისტური პარტია „ოქროს აისი“ (საბერძნეთი);
3. რადიკალი მემარჯვენე პოპულისტური პარტია „ჭეშმარიტი ფინელები“;
4. დანიის სახალხო პარტია;
5. იტალიის ნეოფაშისტური პარტია „ჩრდილოეთის ლიგა“;
6. საფრანგეთის „ნაციონალური ფრონტი“, რომლის ლიდერი მარენ ლე პენი, გამორიცხული არ არის 2025 წელს საფრანგეთის პრეზიდენტი გახდეს;
7. პარტია „ალტერნატივა გერმანიისთვის“;
8. უნგრეთის პარტია ფიდეში (მმართველი პარტია);
9. პოლონეთის პარტია „სამართალი და სამართლიანობა“ (მმართველი პარტია).

საგულისხმოა, რომ თვითონ ევროკავშირში არსებობდნენ პოლიტიკური ჯგუფები, რომლებიც ევროგაერთიანების მომავალს სკეპტიკურად უყურებდნენ. მათ შორის იყო:

1. **პოლიტიკური გაერთიანება „ევროპელ კონსერვატორთა და რეფორმატორთა მემარჯვენე ცენტრისტული პოლიტიკური ჯგუფი**, რომელიც წარმომადგენლობით ორგანოში აერთიანებდა ევროპის 10 სხვადასხვა ქვეყნიდან კონსერვატორულ პარტიებს, დეპუტატებს სხვა პოლიტიკური პარტიებიდან და 13 დამოუკიდებელ კანონმდებელს. ჯგუფი 2009 წელს დაფუძნდა და ბრიუსელში ევროსკეპტიციზმისა და ანტიფედერალიზმის პოლიტიკურ ხედვებს ახმოვანებდა;

2. **პოლიტიკური გაერთიანება „თავისუფალი ევროპა და პირდაპირი დემოკრატია“**, რომლის წამყვანი რგოლი იყო ბრიტანეთის დამოუკიდებლობის პარტია.

მსოფლიოში არსებობდა მეტ-ნაკლებად ერთმანეთთან დაპირისპირებული რამდენიმე წესრიგი. შესაბამისად, ფუნქციონირებდა „ცივი ომის“ ანგლოსაქსური, სლავურ-რუსული, ევროპული, აზიური (ჩინურ-ინდური), მუსულმანური და უწესრიგო ქვეყნების მოდელები.

ცხადია, არსებობს „დიდი“ და „მცირე“ ომები, რომლებიც პოლიტიკური, ეკონომიკური და სამხედრო ინტერესებიდან გამომდინარეობენ, აქვთ გეგმები და ექვემდებარებიან საწყისს, განვითარებას, დასასრულს და გააჩნიათ შედეგი და უშედეგობაც.

ორპოლუსიანი სისტემის დაშლის შემდეგ, ჩინეთი მთავარ პოლიტიკურ და ეკონომიკურ გამოწვევად იქცა მსოფლიოსათვის, ხოლო სწრაფვამ სუპერსახელმწიფოებრიობისაკენ გამოააშკარავა ამერიკის ნეგატიური, ჰეგემონური დამოკიდებულება აზიური სუპერსახელმწიფოსადმი, რომლებმაც განსაკუთრებით ჩინეთმა ერთპარტიულ, კომუნისტურ იდეოლოგიაზე და, იმავდროულად, კერძო საკუთრებაზე დაყრდნობით, შექმნა „სოცკაპიტალიზმის“ ეკონომიკური და პოლიტიკური სისტემა ანუ ამ სინთეზით ჩამოყალიბდა პრაქტიკული წარმატების უნივერსალური ფორმულა.

ვითარებაში, როდესაც რუსეთის მიერ შემქნილი საბჭოეთის იმპერიის დაშლა პრეზიდენტმა პუტინმა „მეოცე საუკუნის უდიდეს გეოპოლიტიკურ პატასტროფად შეაფასა“ და უარყო მსოფლიო მოწყობის „გლობალისტური თეორიის“ იდეოლოგია, მოხდა მოსკოვისა და პეკინის პოლიტიკურ-ეკონომიკური და სამხედრო ინტერესების თანხვედრაც.

ჩინეთი, აღმოსავლეთ აზიის სახელმწიფოებთან ერთად, ანგლოსაქსური კოალიციისათვის პოტენციურ საფრთხედ განიხილება – მზარდი სამხედრო ძალით, დიდი ეკონომიკური რესურსებით და უზარმაზარი დემოგრაფიული მონაცემებით.

ჩინეთისა და რუსეთის სკეპტიკური დამოკიდებულება ლიბერალიზმის იდეებისადმი თვალსაჩინო იყო, ხოლო ევრაზიული კავშირის იდეები კრემლისათვის ერთადერთ მისაღებ პროექტს წარმოადგენდა. მით უმეტეს, საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ აშშ-ის პოლიტიკური, ეკონომიკური და სამხედრო დომინირება საეჭვო არ იყო და ზ. ბჟეზინსკი, ჰ. კისინჯერი და სხვები მსჯელობდნენ აშშ-ის, როგორც ახალი იმპერიის ჩამოყალიბების შესახებ [2].

პარალელურად, ფრენსის ფუკუიამა თხზავდა იდეას ისტორიის დასასრულის, ლიბერალური დემოკრატიის გამარჯვების, მთელი მსოფლიოს მასშტაბით ამერიკული „გლობალიზაციის“ პროექტის განხორციელების და აშშ-ის კაცობრიობის განვითარების უმაღლეს საფეხურად გამოცხადების შესახებ [1].

„ფაქტობრივად, მოხდა ახალი ტიპის იმპერიის მსოფლიო ბატონობის იდეოლოგიური დასაბუთება და ახლა ჩვენ მასშტაბური პროექტის ნგრევის და მისი რაღაც ახალში ტრანსფორმაციის მომსწრენი ვართ“ – აღნიშნავდნენ პოლიტიკისა და საერთაშორისო ურთიერთობების მკვლევარები [3].

ახალი ტიპის იმპერიის მსოფლიო ბატონობის იდეოლოგიური დასაბუთების მცდელობა წარმოადგენდა „ცივი ომის“ ახალ ტრანსფორმაციას, რომელშიც ებმებოდნენ დიდი თუ პატარა გეოპოლიტიკური მოთამაშეები, თავიანთი ინტერესებით და ამბიციებითაც.

არ გამოირიცხებოდა პროექტში ჩაბმული ყოფილიყო ჩინეთიც, რომელსაც „ცივი ომი“ ჰქონდა აშშ-სთან, ტაივანთან დაკავშირებით, რაც შეეხება რუსეთს, ის სამხრეთ კავკასიის, ახლო აღმოსავლეთის და უკრაინაში განვითარებული ნეგატიური პროცესების თაოსანი იყო.

უახლესი ისტორიის მოვლენებმა კითხვის ნიშნის ქვეშ დააყენა ამერიკის, როგორც თავისუფლებისა და დემოკრატიის მთავარი საყრდენის სტატუსი. თუ რუსეთი შეძლებდა განევრცო და გაეძლიერებინა ეს თეზა, აშშ-ის დომინირება მსოფლიოში შემცირდებოდა, მით უმეტეს, ამერიკელი პოლიტიკოსები ფიქრობდნენ, რომ რუსეთმა წამოიწყო ახალი „ცივი ომი“ და აქ კონსენსუსი არ არსებობდა.

ცხადია, რუსეთი არ იყო დემოკრატიისა და თავისუფლების ეტალონი, მაგრამ, ბოლო პერიოდში, აშშ-ის პოლიტიკაშიც გაჩნდა დაპირისპირებები კონსერვატოი; იდეოლოგიებს შორის, რომლის თვალსაჩინო მაგალითი იყო ამერიკის პრეზიდენტის დონალდ ტრამპის წინასაარჩევნო პოლიტიკა, რომელიც კონსერვატიულ-ნაციონალისტურ დისკურსს მოიცავდა, თუმცა პრეზიდენტის პოსტის დაკავების შემდგომ შეეჯახა ამერიკული პოლიტიკური, ეკონომიკური და სამხედრო ელიტის მძლავრ წინააღმდეგობას.

მოგვიანებით, ეს ახალი ძალით გამოჩნდა ახლო აღმოსავლეთის, სამხრეთ კავკასიისა და, განსაკუთრებით, უკრაინისათვის აშშ-რუსეთის მიერ განვითარებულ, მიმდინარე ომში, რომელიც 2022 წლის თებერვალში დაიწყო.

ახლო აღმოსავლეთის, სამხრეთ კავკასიის და უკრაინის ომები არ იყო „ცივი ომის“ შედეგი, არც რეგიონალურ კონფლიქტებს წარმოადგენდა, იგი მსოფლიო გლობალური დაპირისპირებების გამოძახილი იყო და ექვემდებარებოდა აშშ-ის, რუსეთის, თურქეთის, ევროკავშირის და სხვა ქვეყნების ინტერესებს.

„ცივი ომისა“ და „მსოფლიო წესრიგის“ იდეოლოგიების ფაქტორები სრულ პროგნოზირებას არ ექვემდებარება. პოლიტიკური, ეკონომიკური და სამხედრო კრიზისები საგრძნობ ზეგავლენას ახდენენ საერთაშორისო პოლიტიკაზე და არღვევენ არსებულ ბალანსებს.

საერთაშორისო პოლიტიკაში კვლავ დადგა დღის წესრიგში პიროვნებების ისტორიული როლის საკითხი, რომლებიც დიდწილად განსაზღვრავდნენ და განსაზღვრავენ სახელმწიფოების სიძლიერეს, მომავალს და ყოველთვის დიდ გავლენას ახდენდნენ საერთაშორისო პროცესებზე **(ცეზარი, მაკედონელი, ჩინგიზ ხანი, ნაპოლეონი, ბისმარკი, პეტრე პირველი, სტალინი, ჰიტლერი, ჩერჩილი, რუზველტი, დე გოლი, კენედი, ტეთჩერი, დენ სიაოპინი, რეიგანი, ტრამპი, პუტინი** და ა.შ.). ფაქტობრივად, ისინი განსაზღვრავდნენ იმდროინდელი

დიდი სახელმწიფოების თუ გაერთიანებების პოლიტიკურ და სამხედრო წესრიგებს.

„ცივი ომის“ იდეოლოგია და პრაქტიკა, თავისი მახასიათებლებით, წინ უსწრებს მსოფლიო, კონტინენტურ, რეგიონალურ, ადგილობრივ ომებს.

ამ კონტექსტში საინტერესა ამერიკელი მეცნიერისა და პოლიტიკოსის ჟოზეფ ნაის თეორია „ხისტი“, „რბილი“ და „ჭკვიანი“ ძალის შესახებ, რომლის მცირე თუ დიდი მასშტაბები დამახასიათებელია მთელი მსოფლიოსათვის და, ფაქტობრივად სხვადასხვა სახის „ცივი ომების“ თეორიული და პრაქტიკული არსიდან გამომდინარეობს, მუდმივი კატეგორიაა და მისი თავიდან აცილება შეუძლებელია, „ცივი ომები“ წინ უსწრებდა თანამედროვე მსოფლიოში მიმდინარე სამხედრო ომებს (ახლო აღმოსავლეთი, სამხრეთ კავკასია, ბალკანეთი, აშშ-სა და რუსეთს შორის უკრაინისათვის გაჩაღებული მესამე მსოფლიო ომი).

ამერიკელებისთვის გეოპოლიტიკური და ეკონომიკური თვალსაზრისით, უკრაინა უნდა ყოფილიყო უმნიშვნელოვანესი „შუბი“ რუსულ და ევროპულ სახელმწიფოთა საჯდომში [4].

რაც შეეხება რუსეთს, მის მთავარ მიზანს წარმოადგენდა აშშ-ის პოლიტიკური, ეკონომიკური და სამხედრო გავლენის შეჩერება ყოფილი საბჭოეთის ევროპულ ნაწილში, განსაკუთრებით, ნატოს მიახლოების თავიდან აცილება მის საზღვრებთან.

21-ე საუკუნის დასაწყისში განვითარებული საერთაშორისო პოლიტიკის მოვლენები ახალი „ცივი ომის“ პოლიტიკური და სამხედრო იდეოლოგიის სივრცეშია განსახილველი (ახლო აღმოსავლეთი, პალესტინა, ისრაელი, საქართველო, უკრაინა, სომხეთი, აზერბაიჯანი) და არა როგორც ადგილობრივი ესკალაციის ან სპონტანური დაპირისპირების, არამედ ერთი მთლიანი გლობალური პროცესის შედეგი, ხოლო კვლევის ფარგლებში, „ცივი ომის“ როგორც ტერმინის დეფინიციად, გამოყენებულია თანამედროვე სახით მისი ავტორის ჯორჯ ორუელის განსაზღვრება, რომელიც აქცენტს ახალი ტიპის იარაღის არსებობაზე და მის შედეგებზე აკეთებდა.

მკვლევარების აზრით, ახალი „ცივი ომი“ არ იყო მხოლოდ კაპიტალისტური და კომუნისტური იდეოლოგიების ურთიერთდაპირისპირების აღმნიშვნელი ცნება და წარმოიდგინება გლობალური დომინირების პრეტენზიისა და შესაძლებლობის მქონე სახელმწიფოთა ურთიერთდაპირისპირების ფორმად, რომელშიც პირდაპირი კონფლიქტი გამორიცხულია, თერმობირთვული შეიარაღების არსებობის გამო, რადგან აქ არ არსებობს გამარჯვებული ბლოკი ან სახელმწიფო, რაც ახალი „ცივი ომის“ მთავარ და ფუნდამენტურ მსაზღვრელს წარმოადგენს [3].

თუმცა, „ცივ ომში“ იდეოლოგიური ურთიერთდაპირისპირების ასპექტი არ არის უგულვებელყოფილი და იგი განიხილება როგორც „ცივი ომის“ საშუალება და ერთერთი ძირითადი იარაღი, მაგრამ არა, როგორც მისი მთავარი მიზეზი.

IGOR KVESELAVA - *GTU, Professor*

DIMENSIONS OF WORLD ORDER

Summary

The paper discusses the dimensions of the old and new world order, unipolar, bipolar and multipolar political, economic, and military systems, theoretical and practical aspects of "world order", theories related to the problem (D. Hume, H. Kissinger, F. Fukuyama, B. Gates , J. Soros, S. Anthington, A. Gore, H. Bull, Grotius, J. Garten, Q. Waltz, R. Tugwell, J. Kennan).

Key words: *world order, new world order, unipolar, bipolar and multipolar orders, "Cold War", USA, Europe, Russia, globalization, international relations, politics, liberalism, liberal democracy, ideology, Soviet Union, liberal system, "Wild Capitalism", "Doctrine of Restraint".*

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ფუკუიამა ფ., „ისტორიის დასასრული? პოლიტიკა და დემოკრატია. თბ., 2015.
2. ბჟეზინსკი ზ., „დიდი საჭადრაკო დაფა: ამერიკის ბატონობა და მისი გეოსტრატეგიული იმპერატივები“, გამომცემლობა „არტანუჯი“, თბ., 2014.
3. მახარაძე ზ., „უკრაინის და სირიის კონფლიქტები, როგორც ახალი „ცივი ომის“ ეტაპი“ (სადოქტორო დისერტაცია), სტუ, თბ., 2019.
4. კვესელავა ი., შუბითიძე ვ., კვეტენაძე ზ., „რბილი“ და „ხისტი“ ძალა საერთაშორისო ურთიერთობებში, გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბ., 2019. გვ. 11-108.
5. ჰანთინგტონი ს., „ცივილიზაციათა შეჯახება. პოლიტიკა და დემოკრატია“, თბ., 2015.
6. ჯენტერლსტონი „ამერიკის საგარეო პოლიტიკა“, თბ., 2015.
7. დუგინი ა., „გეოპოლიტიკის საფუძვლები“, მოსკოვი, 1997.
8. კუპრაშვილი ჰ., „ეროვნული უსაფრთხოება თუ ეროვნული უშიშროება?!“, გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბ., 2014.

იგორ კვესელავა
სტუ, პროფესორი

კაპიტალიზმი პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და კულტურულ განზომილებაში

ისტორია და პოლიტიკა მუდმივი კამათია წარსულის, აწმყოსა და მომავლის შესახებ. იგი საზოგადოებრივ-პოლიტიკური, ეკონომიკური და კულტურული ცხოვრების შემადგენელი ნაწილია და „ისტორიის დასასრულზე“ საუბარი ძალიან ნაადრევია, თუ გამოუსწორებელი გეოგრაფიული კატასტროფა არ მოხდა დედამიწაზე. ცხადია, მსოფლიოში ძალიან ბევრია „საკაცობრიობო პრობლემები“, რომლებიც ბოლო პერიოდში გაჩნდა საერთაშორისო არენაზე და თვისი მასშტაბურობით ღრმა დაფიქრებისკენ გვიბიძგებს.

წარმოდგენილ ნაშრომში გაანალიზებულია კაპიტალიზმის ისტორიული გზა დადებითი და უარყოფითი ტენდენციებით და მსოფლიოს გამოჩენილ ისტორიკოსთა, პოლიტიკოსთა, ეკონომისტთა, ფილოსოფოსთა, უმსხვილესი კაპიტალის წარმომადგენელთა და ა. შ. მოსაზრებები, რომელთა საფუძველზე გაზიარებულია მოსაზრება კაპიტალიზმის დღევანდელი ფორმისა და შინაარსის ამოწურვის შესახებ. განხილულია სოცკაპიტალიზმის, ლიბერალური დემოკრატიის და სხვა თეორიები; გამოთქმულია მოსაზრება ახალი საზოგადოებრივ-პოლიტიკური და ეკონომიკური სისტემის ჩამოყალიბების შესახებ, რომელშიც შერწყმული იქნებოდა კაპიტალიზმისა და სოციალიზმის დადებითი ღირებულებები და შეიძლება მისთვის გვეწოდებინა „სოცკაპიტალიზმი“.

საკვანძო სიტყვები: *კაპიტალიზმი, იმპერია, პოლიტიკა, ეკონომიკა, კაპიტალისტური სისტემა. სოცკაპიტალიზმი, აშშ, სსრ კავშირი, რუსეთი, თანამედროვე კაპიტალიზმი, ლიბერალიზმი, დემოკრატიული ლიბერალიზმი, ჩინური სისტემა, გლობალური კრიზისი, ზესახელმწიფო, განათლება, საერთაშორისო ურთიერთობები, ევროკავშირი, გლობალური მსოფლიო, ლიბერალური დემოკრატია, „დიდი დეპრესია“, ეკონომიკური მოდელი, ერთიანი მსოფლიო წესრიგი, მსოფლიო წესრიგები, იდეოლოგია, მულტიკულტურალიზმი, „ცივი ომი“, სამხრეთ კავკასია, ახლო აღმოსავლეთი, უკრაინა, აფხაზეთი, „ერთიანი“ და „საერთო“ სახელმწიფო.*

თანამედროვე მსოფლიოს ერთ-ერთი დიდი მასშტაბის პრობლემაა კაპიტალიზმის ისტორიული გზისა და მისი საბოლოო ადგილის საკითხი პლანეტის სივრცეში, რომლის შესახებ თეორიული დისკუსიები წლებია მიმდინარეობს – ისტორიკოსები, პოლიტიკოსები, ფილოსოფოსები, სოციოლოგები, ეკონომისტები, სამართალმცოდნეები, უმსხვილესი კაპიტალის წარმომადგენლები და სხვები წიგნებში, მონოგრაფიებში, შრომებში, დისერტაციებში, საჟურნალო და საგაზეთო გამოცემებში, სხვადასხვა კონფერენციებში, ფორუმებში, შეხვედრებში და ა.შ., სიღრმისეულად განიხილავენ კაპიტალისტური ფორმაციის წარმოშობის, განვითარებისა და დასასრულის თეორიულ-პრაქტიკულ პრობლემებს. ამ მხრივ მნიშვნელოვანია 20-ე საუკუნის ბოლო ოცწლეულსა და ახალი საუკუნის პირველ ოცწლეულში შექმნილი ლიტერატურის ანალიზი და შედეგები, ამ მხრივ კი, გამოსაყოფია უცხოელი და ქართველი ავტორების შემოქმედება **(ა. გორი, ზ. ბჟეზინსკი, ჰ. კისინჯერი, ბ. გეიტსი, ფ. ფუკუიამა, ჰ. სოროსი, ვ. პინჩუკი, ჰ. დრიუკერი, ა. კატელსი, ა. ლაგარდი, ე. ვალლერსტაინი, ს. ჰანთინგტონი, დ. ბელი, რ. არონი, ე. ტოფლერი, დ. რუბენშტეინი, ლ. სამერსი, კ. შვამბა, ი. შუმპეტერი, ჯ. პლენდერი, ა. გალჩინსკი, ნ. ორნშტეინი, ტ. ვაიგელი, ვ. ინოზემცევი, ჯ. არლოდჟი, ა. დუგინი, გ. მალაშხია, ნ. ჭითანავა, ი. კვესელავა, ე. გვენეტაძე, ზ. კვეტენაძე, ო. გოცაძე**).

ჯერ კიდევ 2012 წლის იანვრის ბოლოს შვეიცარიის ქალაქ დავოსში მსოფლიო ეკონომიკურ ფორუმზე შეკრებილმა ეკონომიკური, პოლიტიკური და სამეცნიერო ელიტის ცნობილმა სახეებმა, არა მარტო მოახდინეს მსოფლიო უღრმესი ეკონომიკური კრისიზის ფაქტის კონსტატაცია, არამედ აღიარეს, რომ დღევანდელი ფორმატით კაპიტალისტურმა სისტემამ თავისი თავი ამოწურა. დავოსის ფორუმზე ეკონომიკური ელიტის ცნობილი წარმომადგენელი, **კლაუს შვაბა** ირწმუნებოდა, რომ „კაპიტალიზმმა ამოწურა თავისი თავი და აბსოლუტურად არ ეწერებოდა თანამედროვე მსოფლიოს მოდელში“, აშშ-ის ფინანსთა ყოფილი მინისტრის, ჰარვარდის უნივერსიტეტის პროფესორის, **ლარი სამერსის** მტკიცებით: **„ჩვენ ვდგავართ ეკონომიკის ცვლილების წინაშე, რომელიც იქნება ისეთი სერიოზული, როგორც თავის დროზე იყო ინდუსტრიალიზაცია“**.

საინვესტიციო ფონდის მმართველმა **სარლულე დევიდ რუბინშტეინმა** თავისუფალი ბაზრის დასავლეთის მოდელს 3-4 წლის არსებობა უწინასწარმეტყველა და მისი სასწრაფოდ შეცვლის აუცილებლობაზე გააკეთა აქცენტი. დავოსში ისიც გაისმა, რომ კაპოტალიზმმა მე-20 ს-ში დაამთავრა თავისი წარმატების დემონსტრირება, მოძველდა და ნგრევით დაემუქრა 21-ე საუკუნის საზოგადოებას. შესაბამისად, დადგა დრო მისი დასაფლავების შეკვეთის მისაცემად.

საყურადღებო და სიმბოლური იყო ის ფაქტი, რომ დავოსში კაპიტალიზმის ყოფნა-არყოფნის დისკუსიის ინიციატორებად გამოვიდნენ არამხოლოდ მეცნიერები და პოლიტიკოსები, არამედ უმსხვილესი კაპიტალის წარმომადგენლები: **ბ. გეიტსი, ჯ. სოროსი, ვ. პინჩუკი** და სხვები. საგულისხმოა, რომ, ფაქტიურად, დისკუსიის დასასწყისს, სათავე დაუდო ფორუმის წინ, გაზეთ „The Financial Times“-ში გამოქვეყნებულმა სტატიამ, სახელწოდებით „კაპიტალიზმი – უმძიმესი დრო“. მისი ლაიტმოტივი გახდა თეზა: „ადამიანებმა შეწყვიტეს კაპიტალიზმის ნდობა: სისტემა ჩამოიშალა“. სხვათა შორის, გამოკითხვის შედეგად, ფორუმის მონაწილეთა 70-მა პროცენტმა გაიზიარა მოსაზრება, რომ „სისტემა გაჭირვებაშია“.

ცხადია, თანამედროვე კაპიტალიზმის პრობლემა ყურადღების მიღმა არ დარჩენიათ მეცნიერული წრეების წარმომადგენლებსაც. საკითხი კაპიტალიზმის ისტორიული დასასრულის შესახებ რამდენიმე ათეული წელი განიხილებოდა სამეცნიერო გამოცემებში. მათ შორის საყურადღებო იყო აშშ-ის ერთ-ერთი ცნობილი ეკონომისტის, **პიტერ დრიუკერის** გამოცემული წიგნი: „პოსტკომუნისტური საზოგადოება“ (1993 წ.). 2003 წელს დაიბეჭდა მსოფლიოს ერთ-ერთი ავტორიტეტული სოციოლოგის **ემანუილ ვალლერსტაინის** ნაშრომი: **„ნაცნობი მსოფლიოს დასასრული“**. ამ წიგნში და სხვა გამოცემებში მეცნიერი ირწმუნებოდა, რომ „კაპიტალიზმი ცდილობდა გაეკეთებინა უკანასკნელი ამოსუნთქვა, ახალი სუნთქვის შეძენის გარეშე“. მისი აზრით, ჩვენ ვცხოვრობდით, რაღაც ახალ მსოფლიო სისტემაში გადასვლის ეპოქაში. 2012 წლის იანვარში აღნიშნული პრობლემა გააანალიზა უკრაინელმა მეცნიერმა **ანატოლი გალჩინსკიმ** სტატიაში **„კაპიტალიზმის საზღვრების მიღმა“**. მისი აზრით, ამ საკითხში მეცნიერება არ დუმდა. თუმცა, მას ყოველთვის არ უსმენდნენ. კაპიტალიზმის წინააღმდეგ დაიწყო „მოძრაობა „ქვემოდან“ ანუ „ზეგავლენა ქუჩიდან“, რომელიც არ იყო მხოლდო მეცნიერული ტრაქტატი, არამედ მდიდრებსა და ღარიბებს შორის დაპირისპირების სერიოზულ გამოძახილად აღიქმებოდა. ცხადია, ცალკეულ მილიარდელს შეეძლო შეოსავლების რაღაც ნაწილის გაღება ღარიბთა კეთილდღეობისათვის, მაგრამ ეს არ იყო პრობლემის გადაწყვეტა, რადგან მას არ შეეძლო აღმოეფხვრა სისტემური წესრიგის დაპირისპირება. თუ კაპიტალიზმი ამთავრებდა თავის არსებობას, მის მიმართ გაწეული ე.წ. „სარემონტო“ სამუშაოები ფუჭი იქნებოდა და პრობლემას ვერ მოხსნიდა. მით უმეტეს, ვალლერსტაინი დაბეჯითებით ირწმუნებოდა, რომ კაპიტალიზმი, როგორც მსოფლიო სისტემა 50 წელიწადში საერთოდ არ იარსებობდა, ამასვე ადასტურებდა გამოჩენილი ამერიკელი მეცნიერი **ელვინ ტოფლერიც.** ის მიუთითებდა არსებულ პროცესებზე, როდესაც „იცვლებოდა ყველაფერი“. ცხადია, მეცნიერს აქ მხედველობაში ჰქონდა საზოგადოების ინსტიტუციონალური ცვლილება,

როგორც მისი ფუნქციონალური, ისე მსოფლმხედველობრივი საფუძვლების ჩათვლით.

უდავოა, ამაში იდო გარკვეული ლოგიკა. კაპიტალიზმი ადეკვატური იყო ინდუსტრიალიზმზე, რომლის ფუნდამენტზე მოხდა მისი გენეტიკური ბირთვის ფორმირება. ახლა კი ინდუსტრიალიზაციის ეპოქა წარსულს ბარდებოდა და მის შესაცვლელად მოდიოდა პოსტინდუსტრიალიზმი, რომლის მატერიალური, სოციალური და სულიერი წანამძღვრები კაპიტალიზმის მიერ იყო შექმნილი. შესაბამისად, ამაში მდგომარეობდა მისი ისტორიული დამსახურებაც.

ამერიკულ პრესაში ქვეყნდებოდა **ჯონ არლოდჟის** წერილი **„ჯორჯ სოროსი გვაფრთხილებს ამერიკის შეერთებულ შტატებში კლასობრივი ბრძოლის შესახებ“.**

სოროსი – მსოფლიოში აღიარებული უმსხვილესი თაღლითი, **რომელიც ე. შევარდნაძის** რეკომენდაციით საქართველოშიც შემოიპარა, გამოჩენილ ქართველ მეცნიერებს მიზერულ თანხებს უხდიდა მისთვის მიწოდებული თეორიული და პრაქტიკული იდეების სნაცვლოდ; „მსოფლიო შეეჯახა თანამედროვე ისტორიის ერთ-ერთ ყველაზე საშიშ პერიოდს – ბოროტებას. მოსალოდნელია ქაოსი და კონფლიქტები, ქუჩის გამოსვლები, რომელსაც შეიძლება მოჰყვეს მსოფლიოს ეკონომიკური სისტემის ნგრევა“ – აცხადებდა სოროსი.

არლოდჟის მოჰქონდა სოროსის გამონათქვამები, რომ მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისი არანაკლებ მძიმე იყო, ვიდრე კომუნიზმის დასასრული და იდეა იმის შესახებ, რომ ბაზარი რაციონალურია და შეეძლო თვითრეგულირება კატასტროფის ასაცილებლად – მსგავსი იყო მარქსიზმის კოლაფსთან, როგორც პოლიტიკურ სისტემასთან.

რეალობა ის იყო, რომ ევროპასა და ამერიკაში იგრძნობოდა იმედგაცრუება კაპიტალიზმის თანამედროვე სისტემის მიმართ. 2011 წლის ამერიკული ანალიტიკური მიმოხილვა მსოფლიოს აუწყებდა, რომ მხოლოდ ერთ, ივლისის კვირაში ამერიკული ტელეარხები ახალი ამბების გადაცემაში 7000-ჯერ ახსენებდა სიტყვას „ვალი“, 1278-ჯერ – „ოკუპაციას“, 1237-ჯერ – „უოლსთრითს“, 2738-ჯერ – სიტყვა სამუშაო ადგილს და ა.შ.

ბრიტანულ გამოცემაში დაბეჭდილ ერთ-ერთ სტატიაში **ჯონ პლენდერი** მიუთითებდა, რომ ადამიანები ნდობას არ უცხადებდნენ კაპიტალიზმს, სისტემა იწყებდა ნგრევას და ბოლო 30 წლის არსებობაში ძირითადი შემოსავლები მხოლოდ მდიდარ ამერიკელებზე ნაწილდებოდა. ასე იყო ეს დიდ ბრიტანეთშიც.

კაპიტალიზმის ნდობის საკითხი იყო გარჩეული ბრიტანულ გამოცემაში დაბეჭდილ ჯონ პლენდერის სტატიაში. ამავე პრობლემას ეხებოდა მკვლევარი სტიუარტ ლენსლი, რომელიც ასკვნიდა, რომ კაპიტალიზმის ეკონომიკა შედგებოდა ე.წ. რელსისგან, ერთი, ეს იყო ჩქაროსნული – სუპერმდიდრებისათვის და მეორე – შენელებული – ყველა დანარჩენისათვის.

ამავე დროს, კაპიტალიზმი იწყებოდა თავისი თავის უარყოფას. მის წიაღში წარმოიშობოდა ახალი სტრუქტურები, რომლებიც ინარჩუნებდნენ კაპიტალიზმის ნიშანთვისებებს, მაგრამ, იმავდროულად, უარყოფდნენ კაპიტალიზმის სპეციფიკას. აქ შეგვეძლო ანალოგია გაგვევლო ფეოდალიზმთან, რომელიც თავის დროზე ჩამოყალიბდა აგრარული ცივილიზაციის ფუნდამენტზე და ისტორიული არენიდან წავიდა, როგორც ცივილიზაციური განვითარების სესაბამისი საფეხური.

მეცნიერები იმ დასკვნამდე მივიდნენ, რომ თანამედროვე ვითარებაში არ ხდებოდა კაპიტალიზმის რევოლუციური უარყოფა მარქსის პრინციპით „ექსპლუატირებულები ექსპლუატატორთა წინააღმდეგ“, არამედ წინწამოწეული იყო უარყოფის ლოგიკა, რომელიც თავის დროზე გააჟღერა მე-20 საუკუნის პირველი ნახევრის დიდმა მეცნიერმა, **იოზეფ შუმპეტერმა**. ესაა **„კონსტრუქციული უარყოფის“ ლოგიკა, რომელიც გულისხმობდა უარყოფას მხოლოდ განვითარების გზით. საზოგადოება აუცილებლად დაემშვიდობებოდა კაპიტალიზმს, მისი მიღწევები კი, მას ზედმეტს და არასაჭიროს გახდიდა. ამ აზრით, სრული საფუძველი გვქონდა „კაპიტალიზმის დასასრული“ გამოგვეცხადებინა, როგორც მისი ტრიუმფი. თუმცა, იმავე ლოგიკით, შეიძლება გვემტკიცებინა,**

რომ მოხდა კაპიტალიზმის ტრიუმფიც და ტრაგედიაც.

თანამედროვე კაპიტალიზმის სისტემის ყავლაგასულობის შესახებ დაუფარავად ლაპარაკი, ჯერ კიდეც გასული საუკუნის 90-იან წლებში დაიწყეს დასავლეთელმა მეცნიერებმა, პოლიტიკოსებმა და სახელმწიფო მოღვაწეებმა. ერთ-ერთი პირველი, ვინც ამ პრობლემაზე გაამახვილა ყურადღება, იყო ამერიკის ვიცე-პრეზიდენტი **ალბერტ გორი.** მის წიგნში **„დედამიწა სასწორის თეფშზე“** ვკითხულობთ: **„ამერიკის შეერთებული შტატების პოლიტიკური და ეკონომიკური სისტემა სადღეისოდ იმდენად არის გაცვეთილი და ბოროტად გამოყენებული, რომ ეროვნული განვითარების გზაზე გონივრული არჩევანის უნარი არ არსებობს. კაპიტალიზმის მოდელი ამოიწურა, ხოლო მისი გამეორება ცივილიზაციას სრულ კრახამდე მიიყვანს“.**

უდავოა, სხვადასხვა ეპოქებს აქვთ დაბადებისა და დასასრულის პერიოდი და ზოგადი კანონზომიერებებიდან გამომდინარე, კაპიტალიზმიც ექვემდებარება შეცვლას. ცხადია, ახლა ძნელია გადაჭრით ვიწინასწარმეტყველოთ რა სისტემაში მოუწევს მსოფლიოს მომავალში ცხოვრება, მაგრამ ანგარიშგასაწევია მეცნიერთა (**ი. ფრანგიშვილი**) ვარაუდი იმის შესახებ, რომ, შესაძლოა, ეს იყოს უფრო ჰუმანისტური, საზოგადოებრივ-ეკონომიკური სისტემა – დასავლური სოციალიზმი ან სოცკაპიტალიზმი, რომელიც, სავარაუდოდ, 400-500 წელს იარსებებდა. აღნიშნულ საზოგადოებაში კი მოხდებოდა კაპიტალისტური და სოციალისტური სისტემის ძირითადი მონაპოვრების შერწყმა. შორეულ მომავალში კი მას ჩაენაცვლებოდა უფრო ზეპიროვნული სისტემა – ჰარმონიული საზოგადოება. თუმცა, მკვლევართა გაანგარიშებით, იგი ხანმოკლე იქნებოდა და მის არსებობას შესაძლოა სულ 100-150 წელი მოეცვა.

ამ კონტექსტში საყურადღებო იყო რუსული ანუ სტალინური სოციალიზმი, რომლის დამარცხება განაპირობა შინაგანმა და საგარეო პოლიტიკურმა, ეკონომიკურმა და სოციალურმა მიზეზებმა. ამერიკამ შეძლო საბჭოეთი განალებული შეიარაღების შეჯიბრში „ჩაეთრია“. გაეშალა უძლიერესი ანტისაბჭოთა კამპანია, ჩაერთო მასში საერთაშორისო ორგანიზაციები; გამოეყენებინა საერთაშორისო მასმედია და პოლიტიკური ძალები, მათ შორის დასავლეთში არსებული კომპარტიებიც.

ცხადია, არსებობდა შინაგანი მიზეზებიც – ერთპარტიულობა, ყველა დონის ბიოროკრატიული ნომენკლატურის არსებობა, სიტყვისა და საქმის შეუსაბამობა, სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის მკვეთრად გაუარესება, ადგილობრივი თვითმმართველობის გაღრმავება ცენტრსა და რეგიონებს შორის, საბჭოეთის რიგ რესპუბლიკებში დისიდენტური და ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის გაძლიერება და ა.შ.

საბჭოეთის საბოლოოდ დანგრევის შეჩერება შეუძლებელი ჩანდა, თუმცა ხელისუფლების სათავეში სტალინური ტიპის კადრების მოსვლით (**შელეპინი, ანდროპოვი**) მაინც ვერ მოხერხდა მისი არსებობის გახანგრძლივება.

სტალინის შექმნილი „სოციალიზმის ახალი ეკონომიკური თეორია“ და **ბერიას** მიერ შემუშავებული სოციალისტური საზოგადოებრივ-პოლიტიკური და სახელმწიფო მმართველობის გარდაქმნის ახალი სტრატეგია ითვალისწინებდა სერიოზულ ცვლილებებს საბჭოეთის პოლიტიკაში, მათ შორის იყო:

1. **სოციალისტური დემოკრატიის განვითარება;**
2. **სახელმწიფოებრივი და კერძო საკუთრების ჩამოყალიბება და გამიჯვნა;**
3. **კაპიტალიზმის და სოციალიზმის დადებითი მონაპოვრების გაერთიანება და დაცვა;**
4. **საბჭოთა კავშირის კონფედერაციულ გაერთიანებად ჩამოყალიბება;**
5. **ეკონომიკურად სუსტი და პოლიტიკურად მიუღებელი რესპუბლიკის ჩამოშორება გაერთიანებიდან (ბალტიისპირეთი, სომხეთი, ყირგიზეთი, ტაჯიკეთი, მოლდავეთი);**
6. **კომუნისტური პარტიის როლის შემცირება;**
7. **გერმანიის გაერთიანება ერთ, ნეიტრალურ სახელმწიფოდ.**

აღნიშნული საზოგადოებრივ-პოლიტიკური და ეკონომიკური მოდელის განხორციელება ვერ მოხერხდა საშინაო და საგარეო მიზეზების გამო, რაც დაკავშირებული იყო უცხო ქვეყნების ჩარევასთან საბჭოეთის საშინაო საქმეებში და, საბოლოოდ, სტალინის და ბერიას ფიზიკურად განადგურებასთან.

თანამედროვე ვითარებაში კაპიტალიზმის სისტემას დაემუქრა საფრთხე იმ მხრივ, რომ გაჩნდნენ ეკონომიკური სპეკულიანტები, რომლის შესახებ ჯერ კიდეც **კეინსი** ამბობდა: **„იმისათვის, რომ დარტყმის ქვეშ დავაყენოთ კაპიტალიზმის მთელი სისტემა, საკმარისია ჩვეულებრივი ბიზნესმენი გადაიქცეს სპეკულიანტად. მით უმეტეს, სახელდობრ, ამ გზით ინგრევა ფსიქოლოგიური თანასწორობა, რომელსაც საზოგადოება მიჰყავს უთანასწორობისაკენ. ბიზნესმენი იქნება მიღებული მხოლოდ იქამდე, სანამ მისი შემოსავალი შესაბამისი იქნაბ და აგებული ადამიანების მიერ სოციალურ კეთილდღეობაზე, რომელიც მან მიიღო თავისი შემოსავლებისაგან“**.

ცხადია, არსებული რეალობები და მონაცემები კაპიტალიზმის ლეგიტიმურობის საკითხს კითხვის ნიშნის ქვეშ აყენებდა და ეს ეხებოდა ამ სისტემაში გამარჯვებულებს და დამარცხებულებსაც; საერთოდ, სამყაროს წინაშე იდგა დილემა და მოდელების ალტერნატივა არც ისე რეალური იყო.

მართალია, აზიური სამყარო თანდათანობით ხდებოდა ანგლოსაქსური ერთობის სერიოზული კონკურენტი, მაგრამ ჯერ კიდევ ბევრი არ ფიქრობდა გაჰყოლოდა ჩინურ მოდელს, რადგან აქ შეიძლებოდა მეტი უთანასწორობა აღმოეჩინათ, ვიდრე ამერიკის შეერთებულ შტატებში.

უდავოა, სინგაპურში ავტორიტარული მმართველობის მიუხედავად, ძლიერ ეკონომიკურ ზრდასთან გვქონდა საქმე, მაგრამ ელექტორატი ნაკლებად ენდობოდა ხელისუფლებას და არც ჰონგკონგის მოდელი იყო პოლიტიკური და ეკონომიკური მარგალიტი. ასეთ ვითარებაში არსებობდა რამდენიმე არჩევანი:

1. ეკონომიკურ-პოლიტიკური განვითარების მარქსისტული გზა – სოციალიზმის მოდელი;

2. კაპიტალიზმის არსებული ფორმის გაუმჯობესება (კეინსი), მაგრამ აშშ-ში, სადაც ცენტრისტული პოლიტიკის შემცვლელად გვევლინებოდა პოლარიზაციის მოდელი, რომელიც გზას უკეტავდა ყოველგვარ დიალოგს და შესაძლო ცვლილებებს, ადამიანები უხალისოდ ღებულობდნენ „დიდი ხელისუფლების იდეას“ და ფიქრობდნენ, რომ ყოველგვარი საბანკო სისტემის რეგულაცია იწვევდა, კიდევ უფრო ღრმა ეკონომიკურ კრიზისს.

ამდენად, სახეზე იყო საბაზრო ეკონომიკის სიმყიფე და მას ვერ შველოდა მეცნიერთა თეორიები კრიზისის მართვის შესახებ. ვერც **კეინსი, ჰიუმან მინსკი, მანი ოლსონი** და სხვები ვერ იძლეოდნენ მზა რეცეპტს თანამედროვე საბაზრო ეკონომიკის მთლიანად განსაკურნავად.

თანამედროვე კაპიტალიზმის დასასრულის საკითხი იმდენად აქტუალური გახდა, რომ მსოფლიოს პოლიტიკურ, ეკონომიკური და მეცნიერული ელიტის წარმომადგენლები მსჯელობდნენ პრობლემის თეორიულ-პრაქტიკულ მხარეებზე. ასეთ ვითარებაში აშშ და ბრიტანეთი შეეცადა მხარი დაეჭირა „მომსახურებაზე ორიენტირებული“ ეკონომიკური მოდელისათვის, რაც გულისხმობდა საშუალო კლასის საზოგადოების გაფართოებას, თუმცა სწორედ აქ იჩინა თავი „ჩინური ფენომენის“ სიძლიერემ, როდესაც იაფი მუშახელის გამოყენების მიზნით მრეწველობის ზოგიერთი დარგი ამერიკიდან ჩინეთში გადავიდა. განვითარდა გლობალური პროტექციონიზმის ახალი ფორმა, რამაც გამოიწვია ჩინური აღმავლობა და დასავლური ქვეყნების ერთმანეთისათვის დაპირისპირება, თუნდაც მათი ტექნოლოგიების ე.წ. „მითვისების“ გზით, ყოველივე ამან მძლავრი დარტყმა მიაყენა ამერიკის ეკონომიკას, რომლის გამოსწორება თითქმის შეუძლებელი გახდა, რადგან წარმოების ყველა მნიშვნელოვანი სფერო ჩინელების ხელში აღმოჩნდა [1].

ჩინურმა სისტემამ, რომელმაც სწრაფად მიიღო მნიშვნელოვანი გადაწყვეტილებები, რაც არ არის დამახასიათებელი აშშ-ის თანამედროვე ეკონომიკური სისტემისათვის, შესაძლებელი გახადა 2010 წლის მერე ექსპორტზე ორიენტირებული ეკონომიკა გლო-

ბალური კრიზისიდან სწრაფად გამოსულიყო, გაესწრო იაპონიისთვის და მსოფლიოში მეორე ეკონომიკა გამხდარიყო.

დასავლეთში არსებულმა ლიბერალური დემოკრატიის პოლიტიკურ-ეკონომიკურმა იდეოლოგიამ და მემარჯვენეების შეცდომებმა და ანარქიულობამ ხელი შეუწყო „მემარცხენე“ ძალების გაძლიერებას და ხელისუფლების სათავეში მოსვლას ევროპის რიგ ქვეყნებში (უნგრეთი, ჩეხეთი), თანამედროვე კაპიტალიზმმა მაღლა ასწია უთანასწორობის ხარისხის თამასა და მკვეთრი სხვაობა მდიდრებსა და ღარიბებს შორის, თუმცა ამ დროს არსებობდნენ ჯგუფები, რომლებსაც პოლიტიკურ სისტემასთან უპირატესი წვდომა ჰქონდათ, რასაც საკუთარი ინტერესების ლობირებისთვის იყენებდნენ.

ასეთ ვითარებაში სუსტი იყო საშუალო კლასი, რაც იწვევდა პოპულიზმის გაძლიერებას, კონფლიქტების გაფართოებას, გადანაწილებაში პრობლემებს და ა.შ., რასაც მოჰყვებოდა კიდევაც სოციალური და პოლიტიკური მოძრაობის გააქტიურება, მოთხოვნა ხელისუფლების შეცვლის შესახებ, ძალისმიერი მეთოდების გამოყენებით – სახელმწიფო გადატრიალებებით და ა.შ.

ანალიტიკოსები მიიჩნევდნენ, რომ პოლიტიკურ, ეკონომიკური, კულტურული და რელიგიური ლიბერალიზმის ამერიკული მოდელი დარტყმას აყენებდა რიგით ადამიანებს, ფაქტობრივად, ე.წ. „თეთრ მუშათა“ კლასს – თანამედროვე „პროლეტარიატს“.

ამავე პერიოდში დაიწყო საუბარი ჩინეთის ფენომენზე. **ფუკუიამა** აცხადებდა, რომ შესაძლებელი იყო ჩინეთის „ახალი გლობალური მოდელის“ შექმნა, თუმცა მოგვიანებით **„აწონილ-დაწონილი“ აზრის არმქონე პოლიტოლოგი აღნიშნავდა, რომ „დასავლური სისტემის მორყევის“ მიუხედავად, ჩინური სისტემა ვერ იმუშავებდა მისი უსამართლობისა და ამორალური სისტემის გამო და მალე დადგებოდა ჩინური „არაბული გაზაფხული“. საკამათო იყო მკვლევარის თეზა იმის შესახებაც, რომ „როდესაც ჩინეთის ხელისუფლება შეწყვეტდა ქვეყნის ეკონომიკური ზრდის არსებული ხარისხით უზრუნველყოფას, ის დარჩებოდა ამ უზარმაზარი მორალური მოწყვლადობით“.**

ამერიკელ ახალგაზრდებში წარმოშობილი მოძრაობების მონაწილეები მიიჩნევდნენ, რომ კაპიტალიზმის კრიზისის სათავე პოლიტიკურ მმართველობაში იყო საძებნი, როდესაც ხორცელდებოდა ზეგავლენა საბაზრო პოლიტიკაზე და დემოკრატიული პროცესი, როგორც წესი, უზურპირებული ჰქონდათ კარგად ორგანიზებულ ჯგუფებს, რომლებიც ვერ იცავდნენ ძირითადი მოსახლეობის ინტერესებს და ექიმები, ფარმაცევტები, არქიტექტორები, საჯარო მოსამსახურეები და სხვა სოციალური ჯგუფები ცალკეულ, დახურულ კორპორაციებად ჩამოყალიბდნენ, აკონტროლებდნენ ფასებს და მეტწილად გაურბოდნენ გადასახადების გადახდას, აგროვებდნენ საკმაო ქონებას.

ამერიკის გარდა, განსაკუთრებით შეეხო ეს სხვა სახელმწიფოებსაც, მათ შორის იყო: საბერძნეთი, საქართველო და სხვა ქვეყნები.

ცხადია, ამერიკული სტილის დემოკრატია გულისხმობდა კონსენსუსს სხვა ქვეყნების რეპრესიულ მთავრობებთან, თუ ის არ იყო აშკარად ანტიამერიკული და მკვეთრ წინააღმდეგობაში არ მოდიოდა ამერიკულ პრიორიტეტებთან – ნაციონალურ უსაფრთხოებასთან და საყოველთაო გეოპოლიტიკურ ბალანსთან. ამდენად, სიკეთისა და ბოროტების ამერიკული ქადაგება ყოველთვის მიზნობრივი და პრაგმატიზმის სველი ღრუბლით იყო გაჟღენთილი.

ამერიკა უარს არ ამბობდა ზესახელმწიფოს ტიტულზე და, შესაბამისად, ცდილობდა ყოფილიყო მსოფლიოს მეთაური, მაგრამ 21-ე საუკუნეში მას მეტი ლავირება უნდა გამოეჩინა, რომ მსოფლიო სივრცეში ვაშინგტონის მრავალთავიანი კოშკის მზერა ნაკლებად მრისხანე და მეტად სასიკეთო ყოფილიყო.

კაპიტალიზმის დასასრულისა და ამერიკის პოლიტიკის ახლებური პრობლემური ხედვა მოცემულია ზბიგნევ ბჟეზინსკის წიგნში „სტრატეგიული ხედვა: ამერიკა და გლობალური ძლიერების საკითხი“.

ამერიკელი მოღვაწე ამ ნაშრომში აპოკალიფსურ სურათს ხატავდა, რომლის მიხედვით ამერიკა ეკონომიკურ ვარდნასთან ერთად პოლიტიკურ უძლურებასა და სტრატეგიულ იზოლაციაში იმყოფებოდა, მაშინ,

როდესაც ჩინეთი ისტორიულ ნახტომს აკეთებდა.

ბჟეზინსკი ფიქრობდა, რომ ამერიკის გაუაზრებელ საშინაო და საგარეო კურსს, შესაძლოა, ქაოსი გამოეწვია, თუმცა, უახლოესი 20 წლის განმავლობაში მსოფლიო არენაზე ვერ გამოჩნდებოდა ზესახელმწიფო, რომელიც შეიძლებოდა უკანასკნელი წლების ამერიკას შედარებოდა. თუმცა განვითარებული მოვლენები მოწმობდა, რომ მიმდინარეობდა დეცენტრალიზაციის პროცესი და ძალა და გავლენა გარდაუვლად ინაცვლებდა დასავლეთიდან აღმოსავლეთისაკენ. ასეთ ვითარებაში აიცულებელი იყო გონივრული კომპრომისის მიღწევა, რათა თავიდან ყოფილიყო აცილებული საკაცობრიო ცივილიზაციის დასასრული.

ბჟეზინსკის აზრით, მსოფლიოში ბევრი ფიქრობდა, რომ ამერიკამ თავის თავზე აიღო „მსოფლიო ჟანდარმის“ ფუნქცია. მართალია, საბჭოეთის დაშლის პერიოდში ამერიკის გავლენა აშკარა იყო, მაგრამ შემდეგ მან ვერ შეძლო მსოფლიო გარდაქმნის სათავეში მოქცევა და ამის მიზეზები ასე აიხსნება:

1. მსოფლიოში დაიწყო გლობალური პოლიტიკური გამოღვიძების პროცესი და ხალხებმა ღიად გამოხატეს საკუთარი ეროვნულ-პოლიტიკური თვითშეგნება და მისწრაფებები და, შესაბამისად, გართულდა მსოფლიოს მართვა;
2. დასავლეთის დომინირების ფენომენმა თანდათანობით არსებობა შეწყვიტა.

ისტორია მიგვითითებს, რომ დასავლური დომინირების სათავეში მდგომი ქვეყნები – ესპანეთი, საფრანგეთი, დიდი ბრიტანეთი – პერიოდულად გამოეთიშნენ მეთაურობას. ასე მოუვიდა ამერიკასაც, სადაც ბოლო წლების მანძილზე შენელდა სახელმწიფოებრივი განვითარება, გამლიერდა სოციალური უთანასწორობა, იმატა დაპყრობითმა ანუ გავლენის მოსაპოვებლად დაწყებულმა ომებმა და ქვეყანამ თანდათანობით დაიწყო დამშვიდობება თავის წარსულთან.

ამერიკის მიერ გატარებულმა არასწორმა პოლიტიკამ უკონტროლო გახადა ფინანსური სისტემა, გაფართოვდა სპეკულაცია და ადამიანთა ცალკეული ჯგუფების უზომო გამდიდრება. შენელდა ინფრასტრუქტურა, უმართავი გახდა ტრანსპორტი, კავშირგაბმულობა, ჯანდაცვა და, განსაკუთრებით – განათლება. ქვეყანას ტვირთად დააწვა უზარმაზარი სესხები, რის შედეგად დაგროვდა ათეული ტრილიონი საგარეო ვალი. „შიდა სირთულეებმა საგარეო პოლიტიკურ პრობლემებამდე მიგვიყვანა. უკანასკნელი 20 წლის განმავლობაში ჩვენ ზომიერების გრძნობა და მორიდება დავკარგეთ“ – გვაუწყებდა ზ. ბჟეზინსკი.

ასეთ ვითარებაში წარსულს ჩაბარდა ამერიკის ყოფილი პრეზიდენტის ჯორჯ ბუში-უმცროსის საყვარელი გამოთქმა: „ღმერთმა აირჩია ამერიკა მთელი მსოფლიოს ბელადად“. მით უმეტეს, რეალობას კარგავდა ცნობილი ტერმინიც „ამერიკული ოცნება“. ამერიკელების ახალ თაობას გაუქარწყლდა იმის იმედი, რომ მამების თაობაზე უკეთესად იცხოვრებდა. როგორც ბჟეზინსკი გვარწმუნებდა, საშუალო ევროპელს წარმატების მიღწევის მეტი შანსი ჰქონდა ცხოვრებასა და კარიერაში, ვიდრე ამერიკელს [3].

უცხოელი და, მათ შორის, ამერიკელი მკვლევარები მიუთითებდნენ ამერიკული ცხოვრების ნეგატიურ მხარეებზე და მიიჩნევდნენ, რომ:

1. კაპიტალიზმი არ იცავდა მორალურ ფასეულობებს და მხოლოდ მდიდართა ინტერესების გამომხატველ სისტემას წარმოადგენდა;
2. კაპიტალისტური სისტემა მისაღები სახით არ ახდენდა ქონების განაწილებას;
3. არ ხდებოდა რესურსების გონივრულად განაწილება. ნოლო ათეული წლები ამერიკასა და ევროპაში ბატონობდა უთანასწორობა. ეს კი ემუქრებოდა დემოკრატიისა და საზოგადოების განვითარებას, რომელიც საშუალო კლასს ეყრდნობოდა;
4. ამერიკის შემოსავლების სტრუქტურა მესამე სამყაროს ქვეყნების დონეზე იყო, მაგრამ იზრდებოდა მდიდარი ამერიკელების საშუალო შემოსავლები.

ამერიკელი პოლიტოლოგის **ნორმან ორნშტეინის** შეფასებით, 1980 წლიდან, მდიდარი ამერიკელების ქონება გაიზარდა 300 პროცენტით, ხოლო აშშ-ის შრომის სამინისტროს სტატისტიკით, საშუალო შემოსავალი გაიზარდა მხოლოდ 40 პროცენტით. ფიქსირდებოდა ისიც, რომ ეს ზრდა მოხდა ქალების ნაწილის შრომის ბაზარზე გამოსვლით. თუ გამოვრიცხავთ ქალების მიერ მოპოვებულ ამ წყაროს, მაშინ აღმოჩნდებოდა, რომ 30 წლის მანძილზე მამაკაცების საშუალო შემოსავალი სრულიადაც არ იზრდებოდა.

ჯონ პლენდერის მტკიცებით, თანამედროვე ეკონომიკაში არსებობდა ორი ხაზი – სწრაფი უმაღლესი მდიდრებისათვის და (შეზღუდული) ყველა სხვისთვის. უცხოელი ექსპერტები გამოყოფდნენ მსხვილი დაწესებულებების ხელმძღვანელთა ხელფასებს, რომელიც არნახულად იზრდებოდა. მათი აზრით, გენერალურმა დირექტორმა შეიძლება მიიღოს 400-ჯერ მეტი, ვიდრე ქვედა დონის თანამშრომელმა, მაშინ, როდესაც 1980 წლამდე ეს თანაფარდობა 40-ის ფარგლებში იყო.

იმავდროულად, ექსპერტთა ნაწილი მიიჩნევდა, რომ საბაზრო ეკონომიკა ყველა სხვა სისტემაზე მაღლა იდგა, რადგანც მზად იყო მუდმივად შეცვლილიყო. მის წარმატებას უკავშირებდნენ არა იმას, რომ ის ყოველთვის რჩება ძველ გზაზე, არამედ იმას, რომ მუდმივად იცვლება – წერდა უცხოური გამოცემა „The Financial Times“ სარედაქციო სტატიაში 2011 წლის 27 დეკემბერს.

ამერიკა სერიოზულად იდგა განათლების ხარისხისა და მეთოდოლოგიის პრობლემის გამოსწორების გზაზე ჯერ კიდევ **მამა-შვილი ბუშების** სხვადასხვა საპრეზიდენტო ვადების პერიოდებში ათეული მილიარდი აშშ დოლარი გამოიყო განათლებაში არსებული ხარვეზების გამოსასწორებლად. ამერიკული განათლების სისტემის ნაკლოვანებებზე საუბრობდა თავის ცნობილ წიგნებში ამერიკის დღევანდელი პრეზიდენტი – **ბარაქ ობამაც**, რომელმაც ამერიკის საგანმანათლებლო სისტემის გარდასაქმნელად კვლავ გამოყო მილიარდობით დოლარი.

ბჟეზინსკი, ამერიკის პრეზიდენტის მრჩეველი, თავის წიგნში მოუროდებლად ეხებოდა ამერიკული განათლების პრობლემასაც. მისი აზრით, ამერიკული დემოკრატია რთულ სამყაროში გადარჩენას ლამობდა გონივრული საგარეო პოლიტიკის განხორციელებით, მაგრამ ეს იმ პირობი იყო შესაძლებელი, თუ ქვეყნის მოსახლეობა გონიერად და ჯანსაღად აზროვნებდა: „უნდა ვაღიარო, რომ ამერიკელი ხალხი უვიცია. მას არავითარი წარმოდგენა არ აქვს გარესამყაროზე. ჩვენს სახელმწიფო სკოლებში არ არის საგანი „მსოფლიო ისტორია“. ჩვენ ბავშვებს ამერიკის პატრიოტულ ისტორიას ვასწავლით, სინამდვილეში კი ეს შელამაზებული „საშობაო“ ისტორიაა, რომელიც შორს არის წარსულის რთული და წინააღმდეგობრივი რეალიებისაგან“. ასეთი იყო ამერიკის განათლების სისტემის ბჟეზინსკისეული შეფასება.

ამერიკელი პოლიტოლოგი უმკაცრეს შეფასებას აძლევდა ამერიკის თანამედროვე ისტორიის დამოკიდებულებას ამ კონტინენტის მკვიდრი მოსახლეობის – ინდიელების მიმართაც „ამერიკელებმა უნდა აღიარონ, რომ პირველი ეთნიკური წმენდები „კანონის სახელით“ სწორედ მათ მიწაზე მოხდა! ათასობით ინდიელი აყარეს საკუთარი მიწებიდან პრეზიდენტ **ჯექსონის** დროს და ამერიკის ისტორია ამ ფაქტს გვერდს არ უნდა უვლიდეს“ – აცხადებდა ბჟეზინსკი.

ამერიკაში არც გეოგრაფიას წყალობდნენ, მაგალითად, ამერიკული კოლეჯების აბიტურიენტების 52 პროცენტს არ შეეძლო რუკაზე გაერკვია სად მდებარეობდა ნიუ-იორკი. 2003-2010 წლებში უმაღლეს სასწავლებელში შემსვლელთა 70 პროცენტი რუკაზე ვერ პოულობდა ერაყის სახელმწიფოს, რომელშიც ამერიკა წლების მანძილზე იბრძოდა. მომავალი სტუდენტების 30 პროცენტი რუკაზე ვერ ახდენდა წყნარი ოკეანის იდენტიფიცირებას. **ბჟეზინსკის** დასკვნით, ეს და სხვა ფაქტები ადასტურებდა, ამერიკელთა დიდი ნაწილის მეტისმეტად მსუბუქ დამოკიდებულებას ამერიკის საგარეო პოლიტიკის საკითხისადმი, ასევე ზედაპირულად ხდებოდა საერთაშორისო პრობლემატიკის სეთავაზება საჯარო დისკუსიებშიც.

ბჟეზინსკის პოლიტიკურ და დიპლომატიურ შემოქმედებაში არაერთხელ გაჟღერებულა რუსეთის თემაც. აღნიშნულ წიგნში

ამერიკელი პოლიტოლოგი რუსეთის ფენომენის შესახებ საინტერესო თეზას სთავაზობდა ამერიკის ხელისუფლებას: **„რუსეთს კი არ უნდა ებრძოლო, არამედ შენი გზით წაიყვანო“**. მისი ღრმა რწმენით, თუ აშშ ამ სიბრძნეს გამოიჩენდა, შემდგომი 20-30 წლის განმავლობაში მსოფლიო მნიშვნელოვან ცვლილებებს დაინახავდა ამ ნაწილში. „მათი შედარება გასული საუკუნის 90-იან წლებთან იქნება შესაძლებელი, როცა სრულიად მოულოდნელად შობის დამდეგს საბჭოთა კავშირი დაინგრა“ – აღნიშნავდა პოლიტოლოგი.

ცხადია, მე-19 საუკუნეში წარმოშობილი ტერმინი „საერთაშორისო ურთიერთობები“, მარტო პოლიტიკურ და ეკონომიკურ პარადიგმებს არ მოიცავდა და მეტი მასშტაბურობა მას სხვადასხვა დიდმა თუ მცირე ომებმა მოუტანეს. **ილია ჭავჭავაძეს** თუ მოვიშველიებთ, მსოფლიო ჰყავდა „დიდი თუ ოატარა ონავრები“. მათ შორის იყო რუსეთიც, რომელიც არ არღვევდა იმპერიულ ტრადიციას და მისი ორთავიანი არწივის ერთი თავი მუდმივად აკონტროლებდა ქვეყნის შიგნით არსებულ, არც ისე ერთიან, სივრცეს, ხოლო მეორე მკაცრად უმზერდა ახლო ევროპის სამეზობლო ტერიტორიებს, ცენტრალურ აზიას და კავკასიას.

უდავოა, რუსეთი ოდესმე იძულებული გახდებოდა კრემლის „მესამე“ თვალი მოეცილებინა არაბული, აფრიკული და ახლო აღმოსავლური სამყაროსათვის მანამდე კი უნდა დავეთანხმოთ **კისინჯერის** ზოგად დასკვნას იმის შესახებ, რომ „რუსეთი ყოველთვის იქნება მსოფლიო წესრიგის განუყოფელი ნაწილი. რუსეთის წარმოდგენა საკუთარ თავზე, მსოფლიო არენაზე, როგორც ისტორიულ მოთამაშეზე, სერიოზულად უნდა იქნეს მხედველობაში მიღებული“.

ამ კონტექსტში განსაკუთრებულ ჟღერადობას იძენდა (თუმცა საკმაოდ მოულოდნელსაც), **ჰ. კისინჯერის** გაჟღერებული ფრაზა ამერიკის ტელეარხ „სიენენ“-თან მიცემულ ინტერვიუში: „ნე არ ვფიქრობ, რომ პუტინი ანტიდასავლურად არის განწყობილი. პირველ რიგში, ის რუსი პატრიოტია, რომელიც თავს დამცირებულად გრძნობს იმის გამო, რაც 1990-იან წლებში ხდებოდა რუსეთში“ [4].

ამას ამბობდა პოლიტიკოსი და სახელმწიფო მოღვაწე, რომელსაც სახელმწიფო მდივნის პოსტ აშშ-ის ორი პრეზიდენტის – **რიჩარდ ნიქსონის** და **ჯერალდ ფორდის** – ადმინისტრაციებში ეკავა. ცნობილია ისიც, რომ **პუტინი** დაახლოებით 20-ჯერ შეხვდა, უკანასკნელად კი – 2012 წლის იანვარში.

კისინჯერისთვის კარგად იყო ცნობილი, რომ ჯერ კიდევ 2003 წელს, მსოფლიოს 11 ქვეყანაში საზოგადოებრივი აზრის გამოკითხვის მიხედვით, დასტურდებოდა, რომ აშშ იყო ქედმაღლური სახელმწიფო და უდიდეს საფრთხეს უქმნიდა მსოფლიოს მშვიდობას, ვიდრე ჩრდილოეთ კორეა [4].

აქ მნიშვნელოვან როლს ასრულებდა ერთი მხრივ, **კოლინ პაუელის** წყნარი დიპლომატია და **ჯორჯ ბუშის** ფრთხილი წინდახედულება, ხოლო, მეორე მხრივ, რამსფელდის და **დიკ ჩეინის** მებრძოლი განცხადებები და ხმამაღალი შეძახილების რიტორიკა, რომელიც ხშირად აღმოჩნდებოდა, რომ შეუსაბამობაში იყო პრაგმატულ პოლიტიკურ არჩევანთან).

თუმცა უფრო ადრე, 2001 წლის სექტემბრამდე, ერთი თვით ადრე ჩატარებული კვლევის შედეგად ფიქსირდებოდა, რომ დასავლეთევროპელები **ბუშის** ადმინისტრაციის მიდგომას საგარეო პოლიტიკასთან აღწერდნენ, როგორც ცალმხრივს. ორი წლის შემდეგ, ერაყის ომმა განამტკიცა ეს აღქმები.

ახალი საზოგადოების გააზრებისა და მომავლის შესაძლო სურათის შექმნის პროცესს, თან სდევდა მის სახელდებასთან დაკავშირებული პრინციპული დისკუსიები. ერთ-ერთი პირველი, ვინც, 1959 წელს, ახალი ეპოქის შესახებ გამოთქვა მოსაზრება და ის პოსტინდუსტრიულად მოიხსენია, იყო ამერიკელი მეცნიერი – **დ. ბელი.**

ბელი ასახელებდა პოსტმოდერნისტულ, პოსტკაპიტალისტურ, პოსტეკონომიკურ, ინფორმაციულ, პროგრამირებულ, სუპერინდუსტრიულ და სხვა საზოგადოებებს.

ბუნებრივია, ერთი საზოგადოების მეორეთი ჩანაცვლების პროცესი გარდამავალ ეტაპებს ექვემდებარებოდა, ამიტომ შესაძლებელი იყო სპეციფიკური, ნიშან-თვისებებისა და მახასიათებლების გამოვლენა.

ნიშანდობლივია, რომ კაპიტალიზმი თვითონ მოიცავდა სოციალიზმს და ეს უკანასკნელიც შორს არ იყო კაპიტალიზმის ღირებულებებისაგან; სხვა საკითხია საბჭოური სოციალიზმი, რომელიც ცდილობდა განთავისუფლებულიყო არა მარტო კაპიტალიზმის, არამედ ფეოდალიზმის ნარჩენებისაგან, რომელიც საკმაოდ იყო რუსეთის იმპერიაში.

თუ ავიღებთ აქსიომად, რომ მთლიანობაში რუსეთში არ არსებობდა სრულყოფილი ფეოდალური სისტემა, სოციალური ხასიათის გადატრიალებას იმპერიაში კრახი უნდა განეცადა, რაც კარგად ჰქონდა გაცნობიერებული **სტალინს.** ამიტომ მან შეიმუშავა რუსული სოციალიზმის თეორია ანუ სტალინისტური სოციალიზმი, რომელიც გამომდინარეობდა რუსული კლასობრივი და ფეოდალური არსიდან და ევროპული სოციალიზმის ცალკეული ღირებულებებიდან. თუმცა, ყველასათვის ცხადი უნდა ყოფილიყო, რომ უსტალინოდ იგი ნგრევას დაექვემდებარებოდა.

უდავოა, საბჭოთა კავშირი იყო სტალინური იმპერია, რომლის მართვა, არსებითი გარდაქმნების გარეშე არავის შეეძლო, ხოლო ეს ძირეული სახეცვლილებები მხოლოდ **სტალინს** ან მასთან აზროვნებით და საქმიანობით ძალიან მიახლოებულ ლიდერს უნდა განეხორციელებინა.

ერთადერთი პიროვნება, ვინც შეძლებდა შეენარჩუნებინა საბჭოეთი იმპერიული კაპიტალიზმისა და იმპერიული სოციალიზმის შერწყმით, ეს იყო ლავრენტი ბერია, თუმცა იმდროინდელი რუსული პოლიტიკური და სამხედრო ელიტა არ აღმოჩნდა მზად ეს მისია შეესრულებინა და ისევ მეორე გამოჩენილი ქართველის ხელით.

აღსანიშნავია, რომ **სტალინისა** და **ბერიასეული** სოცკაპიტალიზმის თეორია, შემდეგ პრაქტიკულად განორციელდა ჩინეთის მაო ძე დუნისა და დენ სიაოპინის მიერ. ეს თეორია, გარკვეული გათვლებით, მისაღები აღმოჩნდა საქართველოს პირველი პრეზიდენტის, **ზვიად გამსახურდიასთვის,** რომლის თეზა – **„არც სოციალიზმი და არც კაპიტალიზმი“** – ითვალისწინებდა ამ სისტემების დადებითი ღირებულებების თანხვედრას თუ შერწყმას.

ისტორიის კანონზომიერების ხაზის განვითარება სხვადასხვაგვარია აღმოსავლური და დასავლური პოლიტიკური, ეკონომიკური, კულტურული და რელიგიური ტრადიციებისათვის. შესაბამისად, კაპიტალიზმისა და სოციალიზმის გზამ ამ ორ განზომილებაში განსხვავებული ღირებულებები შეიძინა.

კაპიტალიზმში, ისევე როგორც, სოციალიზმში, ჯერ კიდევ ბევრი იყო გამოუყენებელი შესაძლებლობები და, შეიძლება ითქვას, ისინი ერთმანეთისაგან გამომდინარეობდა და ერთმანეთისკენაც მიემართებოდა, ებრძოდნენ, მაგრამ არც უარყოფდნენ ზოგადსაკაცობრიო ღირებულებებს ანუ პარადიგმებიც იყო და დილემებიც.

თანამედროვე ეტაპზე ამერიკა არ იყო მზად ცალმხრივი წესით განეხორციელებინა გლობალური საშინაო და საგარეო ცვლილებები დაშეეცვალა დანარჩენი მსოფლიო.

განსაკუთრებულობას, რომელიც **ვილსონის** საგარეო პოლიტიკის განუყოფელი ნაწილი იყო, თავისი მნიშვნელობა დაკარგული ჰქონდა და, შესაბამისად, არ წარმოადგენდა ერთადერთ ზესახელმწიფოს, რადგან ამ „ტიტულზე“ პრეტენზიას აცხადებდნენ: რუსეთი, ჩინეთი, ინდოეთი, ინდონეზია, თურქეთი, ბრაზილია და სხვა რეგიონალური სახელმწიფოები, რომლებიც ცდილობდნენ აქტიურად ჩაბმულიყვნენ მსოფლიო პოლიტიკურ-ეკონომიკურ პროცესებში.

თუ ერთ ევროპულ გამოთქმას გამოვიყენებთ – „მგზავრის გზა არ არსებობს, მას თავად მგზავრი ქმნის“, შესაბამისად, არ არსებობდა ქვეყნისთვის შექმნილი გზაც და ის თვითონ ქვეყანას უნდა მოეძებნა.

არც ევროკავშირი იყო მყარი ეკონომიკური და პოლიტიკური ორგანიზაცია. „ლისაბონის სტრატეგიამ (2001 წ.) ერთობლიობით განევითარებინათ ეკონომიკა, ვერ გაამართლა. ევროპული „კოლექტიური იდენტობა“ ვერ შედგა, ნაციონალური საზღვრების ადვილად „გადალახვის“ დემონსტრირებამ, ბევრი ვერაფერი შესძინა ევროპული ქვეყნების თანამეგობრობას. სამართლიანად შენიშნავდა ცნობილი გერმანელი მეცნიერი **უ. ბეკი: „ჩვენ, ევროპელებს საქმე მიგვყავს, თითქოს ახლაც არსებობენ გერმანია, საფრან-**

გეთი, იტალია, ჰოლანდია და სხვები. თუმცა, სინამდვილეში, იმ სახით, როგორადაც ეს ქვეყნები არსებობენ ადამიანთა თავებში, ისინი უკვე რა ხანია არ არის“.

ცხადია, ევროპაშიც, ბევრს ლაპარაკობდნენ სოციალური კაპიტალიზმის აღმავალ ფუნქციებზე, რომლის ფორმირება უნდა მომხდარიყო ნდობის საფუძველზე და პოსტინდუსტრიული ეკონომიკისათვის. ეს ერთ-ერთი მთავარი ფაქტორი იქნებოდა. თუმცა, ევროკავშირი – ერთ-ერთი, ასე თუ ისე, მოწყვლადი პოზიციის მატარებელი იყო. სამართლიანად წერდა ერთ-ერთი დასავლური გაზეთი: **„ევროკავშირში არ არსებობს იდენტობის გრძნობა, არ არის საერთო ისტორიული მეხსიერება. რჩება უნდობლობა ერთი ქვეყნისა მეორისადმი; ჩრდილოეთ ევროპელებს არ ესმით, სამხრეთმა როგორ შეძლო გამხდარიყო ასეთი ხელგაშლილი თუ მფალნგველი“.**

გლობალური მსოფლიოს იდეოლოგების აზრით, ევროპის სახელმწიფოებს (გერმანია, ინგლისი, საფრანგეთი და ა.შ.) ზღუდავდა სახელმწიფო საზღვრები. გლობალისტური იდეოლოგიის თვალსაჩინო წარმომადგენელი **გასეტი** თავის გახმაურებულ ნაშრომში **„მასების ამბოხი“** (1930 წ.) მიუთითებდა, რომ „ინგლისელი“, „გემანელი“, „ფრანგი“, ნიშნავდა პროვინციელს, ნობელის პრემიის ლაურეატი ამერიკელი მწერალი ქალი **ჰ. ბაკი.** 1965 წელს გამოცემულ წიგნში საუბრობდა მსოფლიო მთავრობის შექმნის, ეროვნულ სახელმწიფოთა უფლებამოსილების შეზღუდვის, მსოფლიო საერთო პოლიტიკური და სამხედრო სისტემის შექმნის აუცილებლობაზე.

დაახლოებით, ანალოგიურად მსჯელობდა **აინშტაინიც: „მე მთელი არსებით მჯერა, რომ სუვერენულ ერთა არსებულ სისტემას მივყავართ მხოლოდ ომისაკენ, ბარბაროსობისაკენ, მხოლოდ მსოფლიო სამართალს შეუძლია პროგრესისაკენ წარმართოს ცივილიზაცია“.**

აშშ-ის სახელმწიფო მდივნის ყოფილი მოადგილე **ტელბოტი**, 1992 წელს ჟურნალ „თაიმსში“, ასეთ მოსაზრებას გამოთქვამდა: **„მე ვაცხადებ, რომ შემდეგი ასწლეულის (21-საუკუნე – ი. კ.) მანძილზე ეროვნულობა, თავისი ახლანდელი გაგებით, მოძველდება: „ყველა სახელმწიფო ცნობს ერთადერთ გლობალურ ხელისუფლებას. მე-20 საუკუნის მეორე ნახევრის მოდური სიტყვები – „მსოფლიო მოქალაქე“ – 21-ე საუკუნეში შეიძენს ჭეშმარიტ მნიშვნელობას“.**

სწორედ ამ პრობლემისადმი „დასავლეთური“ აზროვნების არსებობა, შესაძლებლობას აძლევდა საქართველოს პოლიტიკური კლასის გარკვეულ ნაწილს ეფიქრა, რატომ არ გამოდიოდა დასავლეთი კატეგორიულად, საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენის მოთხოვნით და მხარს უჭერდა საქართველოს კონფედერაციულ მოწყობას, ან მიანიშნებდა საქართველოს ხელისუფლებას ეცნო სეპარატისტული რეგიონების დამოუკიდებლობა.

გერმანიის ყოფილი ფინანსთა მინისტრი **ტ. ვაიგელი** 2011 წელს, გაზეთ „Die Welt“-ში გამოქვეყნებულ წერილში გამოკვეთდა, რომ ევროპაში არსებობდა ევროკავშირის მთავარი ქვეყნები, სახელმწიფოები, რომლებიც ევროკავშირის უბრალო წევრები იყვნენ და შეეძლოთ ყოველ წუთს შესულიყვნენ სავალუტო კავშირში. ასეთ ვითარებაში შესაძლებელი იყო ევროკავშირის ცენტრალიზაციის დაშლის დაწყება და მოძრაობის გაშლა დეცენტრალიზაციის გონივრული მიმართულებით, მრავალწყობიან, სხვადასხვა დონის ფუნქციონირებად, უპირატესობის მქონე, ჰორიზონტალური კავშირების საფუძველზე მოქმედ სისტემასთან.

ეს პროცესი ევროპაში დაწყებული იყო და საქმე ეხებოდა პრინციპულად ახალი ინტეგრაციული მოდელის რეალიზაციას და პერსპექტივას, როდესაც პროცესის მონაწილე თითოეული ქვეყანა შეძლებდა შეენარჩუნებინა სუვერენული უფლება და დარჩენილიყო საკუთარ თავთან (ინგლისი, უნგრეთი, საბერძნეთი, პოლონეთი და ა.შ.) [5].

მკვლევარები იმ აზრსაც გამოთქვამდნენ, რომ მსხვილმასშტაბურობის და დომინანტობის დრო წარსულს ბარდებოდა და უმჯობესი იყო ევროკავშირი ყოფილიყო პატარა, მაგრამ უფრო მეტად მოძრავი და ანგარიშგასაწევი ძალა.

ვაიგელი იმ აზრსაც აფიქსირებდა, რომ **„ევროპული კავშირი იმ ათასწლოვანი ომის დასასრული იყო, რომელსაც ყველა ყველას წინააღმდეგ აწარმოებდა. ევროკავშირი წარ-**

მოიდგინებოდა სამოთხედ მთელი კონტინენტის მცხოვრებთათვის, როგორც ევროპული ისტორიის ოქროს საუკუნის აღმნიშვნელი“.

თუმცა ასე არ ფიქრობდნენ სხვა პო - ლიტიკური და სახელმწიფო მოღვაწეები, რომელთა მტკიცებით ამ სიტყვებს თითქმის არაფერი ჰქონდა საერთო რეალობასთან. მათ მოჰქონდათ მონაცემები იმის შესახებ, რომ პორტუგალიელები ყოფილ კოლონიაში, ანგოლაში გარბოდნენ სამუშაოს საშოვნელად და პორტუგალიის, საბერძნეთის, ესპანეთის, იტალიის 25 წლამდე ახალგაზრდების ნახევარი უმუშევარი იყო.

ევროპის ცენტრალური ბანკის ხელმძღვანელი **მარიო დრაგი** აცხადებდა, რომ **„ევროპული სახელმწიფოს ნაქებმა სოციალურმა მოდელმა საკუთარი თავი ამოწურა“.** საბერძნეთი გაკოტრდა, პორტუგალია არაოფიციალურად გაკოტრებულია. ესპანეთი და იტალია ამ ეტაპზე ოდნავ უკეთეს მდგომარეობაში უყვნენ, მაგრამ ევროპის პრობლემების სწრაფი გადაწყვეტის საშუალებები არ არსებობდა.

ევროპის კრიზისის გამწვავებაში უარყოფით როლს ასრულებდა ამერიკა, რომელიც ცდილობდა ღატაკი აღმოსავლეთ ევროპა რუსეთისაგან ჩამოეცილებინა და დასავლეთ ევროპის პოლიტიკურ და ეკონომიკურ სივრცეში შეეყვანა. ევროკავშირს ასუსტებდა ევროპული ერების თვითშეგნების გაძლიერებაც და სახელმწიფოებრივი ნაციონალიზმის გაფართოება შიდა სეპარატისტული ტენდენციებით.

ევროკავშირის და, შესაბამისად, ევროს პრობლემა მიბმული იყო ამერიკული დოლარის პარადიგმასთან. პოლიტიკის ექსპერტებს უყურადღებოდ არ რჩებოდა ფაქტი, რომ ამერიკელები მსოფლიო მოსახლეობის 5 პროცენტზე ნაკლებს მეტს მოიხმარდნენ. ცხადია, ვაშინგტონი ცდილობდა დოლარი მსოფლიო ვალუტად ექცია, როგორც ირკვეოდა მთლიანობაში დაბეჭდილი იყო უზარმაზარი თანხა – 1 კვადრილიონ 420 ტრილიონი დოლარი, რაც ბევრად მეტი იყო ვიდრე თვითონ მსოფლიოს შიდა პროდუქტი. თითოეული ამერიკელ 10-ჯერ მეტს მოიხმარდა, ვიდრე დედამიწის საშუალო სტატისტიკური მაცხოვრებელი, ევროპელების ჩათვლით. ცნობილი იყო, რომ აშშ მოხმარებული პროდუქციის მხოლოდ მცირე ნაწილს აწარმოებდა და საყურადღებო რჩებოდა, რომ ამერიკელებმა საფრანგეთის პრეზიდენტის **დე გოლის** ცნობილი ქმედების სანაცვლოდ მიიღეს კანონი, რომლის თანახმადაც, აშშ-ის საზღვრებს გარეთ ბრუნვაში არსებული დოლარის კუპიურების ოქროთი უზრუნველყოფა არ მოხდებოდა. ამდენად, ამერიკელები დოლარის განმტკიცებას სხვა ქვეყნებში სამხედრო ძალით ან ეკონომიკური საშუალებებით ცდილობდნენ. თუმცა, მსოფლიო **„დოლარიზაციის“ წინააღმდეგ დაწყებული იყო სერიოზული მოძრაობა ჩინური ოქროს – იუანის, არაბული ოქროს დინარის და რუსული რუბლის გაძლიერების მიზნით**.

ვითარებაში, როდესაც ამერიკელები მხარს უჭერდნენ „ოქროს მილიარდის“ ფორმულას, დანარჩენი კაცობრიობა სიღარიბეში ცხოვრობდა და გამოირცხული არ იყო დოლარიზაცია მსოფლიოს გადაქცევა ისეთ დილემად, რომელსაც შეიძლება მოჰყოლოდა ახალი მსოფლიო ომი და მომხდარიყო გამარჯვებულთა მიერ მსოფლიოს ახალი გადანაწილება.

საფრანგეთის გაზეთი „ლე მონდი“ 2012 წლის 26 იანვარს გამოქვეყნებულ სტატიაში **„წმინდა კაპიტალიზმის კრიტიკა“,** რომელსაც საფუძვლად ედო ექსპერტების გამოქვეყნებული მოსაზრებები საბაზრო ეკონომიკის პრობლემებზე, პაექრობაში რთავდა მსოფლიოს ყველა რეგიონის მიმომხილველებს, ეკონომისტებს, მეწარმეებს და პოლიტიკურ მოღვაწეებს, რომელიც ასე იყო დასათაურებული – **„კაპიტალიზმი კრიზისში“**.

ექსპერტთა მიერ კეთდებოდა დასკვნა, რომ 80-იანი წლების შემდეგ ფორმულა – ულტრალიბერალური და არარეგულირებული კაპიტალიზმი არ მუშაობდა და განსაკუთრებით ეხებოდა ეს 2008 წელს განვითარებულ პროცესებს, რომლებმაც შეარყიეს მსოფლიოს ეკონომიკური ერთობა.

აშშ-ის რეალპოლიტიკის ცენტრის მიერ ჩატარებული და გაზეთ ნიუ-იორკ თაიმსის“ მიერ გამოქვეყნებული კვლევის შედეგები ცხადყოფდნენ, რომ ამერიკის კონგრესის 535 წევრიდან, 250 მილიონერი იყო. შეიმჩნეოდა სხვაობა დეპუტატებსა და დანარჩენ მოსახ-

ლეობას შორის, მაგ., კონგრესმენთა სუფთა შემოსავალი წელიწადში შეადგენდა ერთ მილიონ დოლარს, შემლებული ამერიკელი კი მხოლოდ 100 ათასი დოლარის მფლობელი იყო. საგრძნობლად ნაკლები იყო რიგითი ამერიკელის წლიური შემოსავალი. კონგრესმენთა შემოსავალი 7 წლის განმავლობაში 15 პროცენტით გაიზარდა, ხოლო საშუალო კლასის – უცვლელი დარჩა.

სენატორები და წარმომადგენელთა პალატის დეპუტატები მუდმივად იყენებდნენ „ნაცნობთა წრეს“ და ახალ კავშირებს საკუთარი კაპიტალის გასაზრდელად.

თანამედროვე ვითარებაში არსებობდა შესაძლებლობა ქვეყნებს აერჩიათ ეკონომიკურ-პოლიტიკური განვითარების მარქსისტული გზა – სოციალიზმის მოდელი ან დაბრუნებოდნენ კეინსის ფორმულირებას და გაეუმჯობესებინათ კაპიტალიზმის არსებული ფორმა. თუმცა მაკროეკონომიკურ ქვეყანაში, კერძოდ, აშშ-ში, სადაც ცენტრისტული პოლიტიკის შემცვლელად პოლარიზაციის მოდელი გვევლინებოდა, რომელიც გზას უკეტავდა ყოველგვარ დიალოგს და შესაძლო ცვლილებებს, ადამიანები უხალისოდ ღებულობდნენ „დიდი ხელისუფლების“ იდეას და ფიქრობდნენ, რომ ყოველგვარი საბანკო სისტემის რეგულაციას მივყავდით კიდევ უფრო ღრმა ეკონომიკურ კრიზისამდე.

საბაზრო ეკონომიკის სიმყიფეს ვერ შველიდა მეცნიერთა თეორიები კრიზისი მართვის შესახებ; **კეინსი, ჰიუმან მინსკი, მანკი ოლსონი** და სხვები ვერ იძლეოდნენ მზა რეცეპტს თანამედროვე საბაზრო ეკონომიკის მთლიანად განსაკურნავად.

თანამედროვე კაპიტალიზმის დასასრულის საკითხი იმდენად აქტუალური გახდა, რომ მსოფლიოს პოლიტიკური, ეკონომიკური და მეცნიერული ელიტის წარმომადგენლები იძულებული გახდნენ დაბრუნებოდნენ პრობლემის თეორიულ-პრაქტიკულ მხარეებს. ბევრი იხსენებდა, რომ აშშ-მ და ბრიტანეთმა, თავის დროზე, მხარი დაუჭირა „მომსახურებაზე ორიენტირებულ“ ეკონომიკურ მოდელს, რაც გულისხმობდა სწრაფად სიარულს პოსტინდუსტრიულ სამყაროში და საშუალო კლასის საზოგადოების გაფართოებას, თუმცა აქ გამოჩნდა „ჩინური ფენომენი“, როდესაც მრეწველობის ისეთი დარგები, რომლებშიც ეს ადამიანები მუშაობდნენ ამერიკიდან ჩინეთში გადავიდა, იაფი მუშახელის გამოყენების მიზნით. ასეთ ვითარებაში გლობალური პროტექციონისმის ახალმა ფორმამ ანუ ამერიკის მიერ ჩინეთისათვის მსოფლიოს დიდი ნაწილის დეინდუსტრიალიზაციის დაშვებამ გამოიწვია ჩინური აღმავლობა და დასავლური ქვეყნების ერთმანეთისათვის დაპირისპირება, თუნდაც მათი ტექნოლოგიების ე.წ. „მითვისების“ გზით.

თანამედროვე ლიბერალური დემოკრატიის იდეოლოგი, ამერიკელი მეცნიერი **ფ. ფუკუიამა** ფიქრობდა, რომ **დასავლეთში მოკლევადიანი ინტერესებიდან გამოდიოდნენ და ცდილობდნენ დაესწროთ სხვებისთვის და ფული ჩინეთიდან ბიზნესით ეშოვათ, თუნდაც ის ზიანის მომტანი ყოფილიყო. ამ ტენდენციამ მძლავრი დარტყმა მიაყენა ამერიკის ეკონომიკას და მისი გამოსწორება თითქმის შეუძლებელი ხდებოდა, რადგანაც წარმოების ყველა მნიშვნელოვანი სფერო ჩინელების ხელში იყო.**

არ უნდა იყოს პარადოქსული, რომ ავტორიტარული სისტემები მსოფლიოში სულ უფრო მეტად პოპულარული ხდებოდა. **ფუკუიამას** მოჰქონდა გერმანელი საქმოსნების მაგალითი, როდესაც ისინი კომუნისტურ ჩინეთში მოგზაურობის შემდეგ მოიხიბლნენ ამ სისტემით, რომელიც შესაძლებლობას იძლეოდა სწრაფად მიეღოთ მნიშვნელოვანი გადაწყვეტილებები, რაც არ იყო დამახასიათებელი ამერიკის ეკონომიკური სისტემისათვის. თუნდაც ჩინეთის მიერ მიღებული გადაწყვეტილებას შეემცირებინა ეკონომიკის ზრდა და ხელი შეეწყო ქვეყნის მდგრადი განვითარებისათვის. ერთი მხრივ, ეს ემსახურებოდა რეფორმების რეალიზაციის სტიმულირებას და ეკონომიკის განვითარების ხარისხის ზრდას. მეორე მხრივ, მიმართული იყო ინფლაცია დაბალ დონეზე შეენარჩუნებინა და გაემყარებინა ეროვნული ვალუტა – იუანი.

მით უმეტეს, 2010 წლის შემდეგ ექსპორტზე ორიენტირებული ეკონომიკა გლობალური კრიზისიდან სწრაფად გამოვიდა და ზრდის ორნიშნა ტემპებით გაასწრო ია-

პონიას და გახდა მსოფლიოში მეორე ეკონომიკა.

ფუკუიამას აზრით, ჩინეთი შეიძლება ახალ გლობალურ მოდელად ქცეულიყო, თუმცა ეს დებულება ეწინააღმდეგებოდა მის თეზისს იმის შესახებ, რომ ჩინეთი ვერასოდეს გახდება გლობალური მოდელი. მისი მტკიცებით: **„დღევანდელი დასავლური სისტემა მართლაც მოირყა ზოგიერთ ფუნდამენტურ ნაწილში, მაგრამ ვერც ჩინური სისტემა იმუშავებდა. ეს უაღრესად უსამართლო და ამორალური სისტემაა, სადაც ნებისმიერს შეიძლება წამებაში წაართვან ყველაფერი, სადაც ადამიანები იღუპებიან სარკინიგზო ინციდენტებში საზოგადოებრივი კონტროლის უქონლობის და გაუმჭვირვალობის გამო, სადაც კორუფციაა გაბატონებული. ჩვენ უკვე ვხედავთ უზარმაზარ პროტესტს ჩინეთის ყველა ნაწილში“.**

ამერიკელი მეცნიერის ეს დებულება არამეცნიერულ სიმსუბუქეს უფრო მეტად შეიცავდა, ვიდრე აწონილ-დაწონილ აზრს. ფუკუიამას მიერ ნახსენები, ჩინეთისათვის დამახასიათებელი ნეგატიური შტრიხები, მსოფლიოს ყველა ქვეყნისთვის იყო დამახასიათებელი და, მათ შორის, შეერთებული შტატებისთვისაც. ამასთან, არც ისე ახლოს ჩანდა პოლიტოლოგის ოცნება, ჩინეთის „არაბული გაზაფხულის“ შესახებ. საკამათო იყო მისი თეზისი იმის შესახებაც, რომ „როდესაც ჩინეთის ხელისუფლება შეწყვეტს ქვეყნის ეკონომიკური ზრდის არსებული ხარისხით უზრუნველყოფას, ის დარჩება ამ უზარმაზარი მორალური მოწყვლადობით“.

ფუკუიამა ვერ ხედავდა მემარცხენეთა ამბოხის მზარდ საშიშროებას დასავლეთში და ნაკლებად იცნობიერებდა, რომ გამორიცხული არ იყო ლიბერალური დემოკრატიის პოლიტიკურ-ეკონომიკური იდეოლოგია „მემარცხენეთა“ ამბოხს კი არ დაემარცხებინა, არამედ „მემარჯვენეების“ და ლიბერალური დემოკრატიის შეცდომებს და ანარქიულობას.

თანამედროვე კაპიტალიზმის სერიოზული ხარვეზი იყო წამყვან სახელმწიფოებში უთანასწორობის ხარისხის განსაკუთრებული სიმაღლე. ამის მიზეზად კი სახელდებოდა შემოსავლების უთანაბროდ განაწილება და მკვეთრი სხვაობა მდიდრებსა და ღარიბებს შორის. ასეთ შემთხვევაში ადამიანი თავს საზოგადოების ნაწილად ვერ მოიაზრებდა და, შესაბამისად, ნდობის ხარისხის დაბალი იყო. თუმცა ამ დროს არსებობდნენ ჯგუფები, რომლებსაც პოლიტიკურ სისტემასთან უპირატესი წვდომა ჰქონდათ, რასაც საკუთარი ინტერესების ლობირებისთვის იყენებდნენ.

საშუალო კლასის სისუსტე აძლიერებდა პოპულიზმს, აფართოებდა კონფლიქტებს და ქმნიდა გადანაწილების პრობლემებს, რომლებიც თანამედროვე კაპიტალიზმის თანხვედრი მოვლენა იყო, რასაც მოჰყვა სოციალური მოძრაობის გააქტიურება ლოზუნგით: „დაიკავე უოლ-სთრითი“.

თავის დროზე პრეზიდენტ ობამას, მდიდრებისათვის უფრო მაღალი გადასახადების დაწესების გამო, „ევროპელ სოციალისტს“ უწოდებდნენ; ამით ამერიკის ცხოვრებაში არაფერი შეცვლილა და ქვეყანაში ახალი „დიდი დეპრესიის“ ტენდენციები გაჩნდა, თუმცა მემარცხენე ფლანგის გააქტიურება მდიდრების წინააღმდეგ არ გამოკვეთილა, მით უმეტეს, უოლ-სთრითზე დაწყებულმა კრიზისმა და ფინანსების ლიბერალიზაციის ამერიკულმა მოდელმა საშინელი დარტყმა მიაყენა რიგით ადამიანებს და უფრო გაამდიდრა ქვეყნის ყველაზე მდიდარი ნაწილი – ფინანსური სექტორი.

აშშ-ში განვითარებული მაშინდელი კრიზისი „დიდ დეპრესიაში არ გადაზრდილა“. ნობელის პრემიის მფლობელები: **ბრონერი, თაორი, ლაზარევი** და სხვები აშშ-ის ადმინისტრაციას ურჩევდნენ ეკონომიკა სახელმწიფო რელსებზე გადაეყვანა და თავიდან აეცილებინა ახალი დეპრესია.

60-70-იან წლებში ამერიკელები ფიქრობდნენ, რომ წარსული უფრო მომხიბლავი იყო, ვიდრე აწმყო, მაგრამ სჯეროდათ მომავლის აღმავლობის, თუმცა 80-იანი წლების დასაწყისისათვის ამერიკელთა უმრავლესობა აწმყოს წარსულზე უარესად მიიჩნევდა, მაგრამ უფრო უარესს მოელოდა მომავლისაგან. ამდენად, ამერიკულ საზოგადოებრივ აზრში იკვეთებოდა გარკვეული ისტორიული შემობრუნება ანუ უკუსვლა ტრადიციული ამერიკული ოპტიმიზმისაგან.

ამერიკას, სხვა ქვეყნების მსგავსად, ჰქონდა ღირებულებები: პოლიტიკური დე-

მოკრატია, ადამიანის უფლებები, სასამართლოს გამჭვირვალობა და ა.შ., რომლებიც მიმზიდველობის ძლიერი წყარები იყვნენ, თუმცა საკმარისი არ იყო მათი მხოლოდ გახმოვანება და თუ ამერიკული ღირებულებები მიჩნეული იქნებოდა თვალთმაქცობად, ნაკლებად სავარაუდო იყო ქვეყნებს აშშ-ის დახმარება მოენდომებინათ პოლიტიკური მიზნების მიღწევაში.

ამერიკული ღირებულებები მისაღები არ იყო ბევრი ხალხისთვის, ამერიკულ ფემინიზმს, ღია სექსუალურობას, გამოკვეთილ ინდივიდუალობას და ა.შ. მკვეთრად ეწინააღმდეგებოდნენ კონსერვატიული საზოგადოებების წარმომადგენლები.

ცალკეულ რელიგიურ ფუნდამენტალისტებს სძულდათ შტატები გულახდილობის, ტოლერანტობის და შესაძლებლობების ღირებულებების გამოც, თუმცა არსებობდა სხვა შეხედულებებიც. მაგალითად, ცნობილია ჩინელი მწერლის რეაქცია 2003 წელს, როდესაც ის არ დაეთახმა მთავრობის კრიტიკას შეერთებული შტატების მისამართით.

1991 წელს ჩეხები, პოლონელები, უნგრელები და ბულგარელები არ იზიარებდნენ ამერიკის ეკონომიკურ მოდელს. გერმანული, მარშალის ფონდის მიერ 2003 წლის ივნისში ჩატარებული გამოკითხვით ევროპელებს და ამერიკელებს ჰქონდათ განსხვავებული სოციალური და კულტურული ღირებულებები.

ცნობილი ამერიკელი სოციოლოგი **ოლვინ ტოფლერი** ასე ახასიათებდა იმდროინდელ ამერიკულ საზოგადოებრივ ყოფას: **„ჩვენს წიაღში მწიფდება რაღაც უცნაური, ახალი საზოგადოება. ჩვენი ცხოვრების ყველა სფეროში შეიძლება შეამჩნიო რაღაც ავამყოფობის ნიშნები. ეს ავადმყოფობა სულ უფრო გამოვლინდება ჩვენს კულტურაში, ჩვენს ფილოსოფიაში, ჩვენს დამოკიდებულებაში რეალობისადმი. არაა გასაკვირი, რომ ბევრი ჩვენს საზოგადოებას შეშლილთა სახლს უწოდებს. ხშირად გვეჩვენება, რომ ჩვენი საზოგადოება რღვევის პირასაა“.** თუმცა, **ბარაკ ობამა** სხვა გზით მიდის, მით უმეტეს, მისი გუნდის ზოგად შეხედულებებს მისი მხარდამჭერი დიდი ბანკები აყალიბებენ.

ამერიკაში წარმოშობილი მასობრივი მოძრაობის მონაწილე ახალგაზრდების ნაწილი ფიქრობდა, რომ პრობლემების სათავე ხელისუფლებაში იყო, რომელიც ისეთ ლიბერალურ-დემოკრატიულ იდეოლოგიას უჭერდა მხარს, რომელიც განსხვავებულ ეკონომიკურ წესრიგს არ მოიაზრებდა, თუმცა ამერიკაში საუბრობდნენ გერმანულ მოდელზეც, რომელიც შტატებთან შედარებით, ბევრად უკეთ იცავდა საკუთარ საწარმოო ბაზას – მშრომელთა კლასს. შესაბამისად, გერმანიის ხელისუფლება კონკურენციის მიმართ კეთილგანწყობილი იყო და აფართოებდა სოციალური დაცვის მექანიზმებს.

ცხადია, კაპიტალიზმის კრიზისის სათავე პოლიტიკურ მმართველობაში იყო. მით უმეტეს, ხორციელდებოდა ზეგავლენა საბაზრო პოლიტიკაზე. მაგალითად, **ფუკუიამა** აღიარებდა, რომ დემოკრატიული პროცესი უზურპირებული ჰქონდათ კარგად ორგანიზებულ ჯგუფებს, რომლებიც ძირითადი მოსახლეობის ინტერესებს არ იცავდნენ. აღნიშნულის მაგალითი იყო საბერძნეთი, სადაც ექიმები, ფარმაცევტები, არქიტექტორები, საჯარო მოსამსახურეები და სხვა სოციალური ჯგუფები ცალკეულ დახურულ კორპორაციებად ჩამოყალიბდნენ, აკონტროლებდნენ ფასებს და გაურბოდნენ მეტწილად გადასახადების გადახდას. შესაბამისად, მათ შეძლეს საკმაო ქონების დაგროვებაც, მაგრამ საბერძნეთის ნაციონალური გაკოტრება გარდაუვალი გახდა.

ქრისტიანმა ევანგელისტმა **ფრანკლინ გრაამმა** ისლამს უწოდა „ძალიან უზნეო და ბოროტი რელიგია“. ზოგიერთმა ამერიკელმა ისლამი გამოიყვანა როლში, რომელიც კომუნიზმისა და საბჭოთა კავშირის მიერ იყო ნათამაშები. ბაპტისტური კონვენციის უკანასკნელმა პრეზიდენტმა **მუჰამედი** დაახასიათა როგორც **„ეშმაკეული პედოფილი“.** ასეთი კომენტარები არ ლაპარაკობს ამერიკის სასარგებლოდ, მით უმეყეს, რელიგია არის ორპირი ხმალი, როგორც ამერიკული „რბილი ძალის“ წყარო და როგორც ჭრის იგი, დამოკიდებულია იმაზე, ვინც მას ფლობს“.

ამერიკელების ღირებულებები ადამიანის უფლებების დაცვის საკითხებში არაერთგზის მოექცა ადამიანის უფლებების

დამცავი საერთაშორისო ორგანიზაციის პოლიტიკის არეალში და შტატები დაადანაშაულეს ფარისევლობაში, რომელიც ძირში ჭრიდა საკუთარ პოლიტიკას და საკუთარ თავს „სუსტ პოზიციაში“ აყენებდა. ასეთი კრიტიკა მოდიოდა კონსერვატიული, პრო-ამერიკული წყაროებიდან. ამერიკას იმაშიც აკრიტიკებდნენ, რომ ამერიკული დემოკრატიის ხასიათი შეიცვალა და თუ ქვეყნების უმეტესობამ 11 სექტემბრის შემდეგ აირჩია ბალანსის რეგულირება თავისუფლებასა და უსაფრთხოებას შორის, ამერიკაში რეგულირება გასცდა უბრალო ცუდად მუშაობის იმ წერტილს, სადაც ფუნდამენტურ ღირებულებებს შეიძლებოდა საფრთხე შექმნოდა. ამასობაში პრეზიდენტი ბუში დადანაშაულდა „ჩრდილოვანი“ სასამართლო სისტემის დაფუძნებაში, რომელიც მიუწვდომელი ხდებოდა კონგრესისა და ამერიკის სასამართლოსთვის.

აშშ გამოირჩეოდა საგარეო პოლიტიკის არსითა და მიმართულებებით. ყველა ქვეყანა მიჰყვებოდა ეროვნულ ინტერესებს საგარეო პოლიტიკაში, მაგრამ მნიშვნელოვანი იყო როგორ განისაზღვრებოდა ეროვნული ინტერესები – ფართოდ თუ ვიწროდ. ღირებულებების მატარებელი პოლიტიკა ყოველთვის მიმზიდველია და ამ თვალსაზრისით, მე-20 საუკუნის მეორე ნახევარში ამერიკა იყო „იმპერია მოწვევით“, რომლის ღირებულებებს წარმოადგენდა ფედერალიზმი, დემოკრატია და ღია ბაზრები, რომელსაც ამერიკა ექსპორტირებას უწევდა და ევროპელები დიდი სიხარულით ეთანხმებოდნენ, მაგრამ „რბილი ძალის“ შედეგი დამოიკიდებული იყო კულტურის და სხვა ღირებულებების „გადახურვაზე“ შტატებსა და ევროპას შორის.

ახალ საუკუნეში შტატები დაინტერესდა საერთაშორისო წესრიგის ხარისხის შენარჩუნებით, რომ გავლენა მოეხდინა შორეულ სახელმწიფოებსა და ორგანიზაციებზე და წინ წამოეწია მასობრივი განადგურების იარაღის გავრცელების, ტერორიზმის, ნარკოტიკების, ვაჭრობის, ეკოლოგიის, რესურსების და ა.შ. საკითხები.

ამერიკას ყოველთვის ჰქონდა პრეტენზია ზესახელმწიფოს ტიტულზე და, შესაბამისად, ცდილობდა ყოფილიყო მსოფლიოს მეთაური, მაგრამ 21-ე საუკუნეში მას მეტი ლავირება უნდა გამოეჩინა და **მსოფლიო სივრცეში ვაშინგტონის მრავალთავიანი კოშკის მზერა ნალებად მრისხანე და მეტად სასიკეთო უნდა ყოფილიყო.**

კაპიტალიზმის დასასრულის და ამერიკის პოლიტიკის ახლებური პრობლემური ხედვა იყო მოცემული ზ. ბჟეზინსკის წიგნში „სტრატეგიული ხედვა: ამერიკა და გლობალური ძლიერების კრიზისი“.

პოლიტიკური და ეკონომიკური ვექტორი დასავლეთიდან აღმოსავლეთში გადადიოდა. ამის მაგალითი იყო სინგაპურის მოდელი, რომლის დიდი წარმატებისა და კეთილდღეობის საფუძველი გახდა შემდეგი გარემოებები:

1. ლიბერალურ დემოკრატიაზე უარის თქმა;
2. აქცენტის გაკეთება წესრიგისა და ტრადიციული ოჯახის ინსტიტუტზე;
3. თავისუფალი მოქმედებებისა და განვითარების მიღწევა;
4. „ლიბერალური დემოკრატიის“ კეთილდღეობისა და ეკონომიკური სიძლიერის „ერთადერთობის“ ამერიკული ფორმულის მიუღებლობა;
5. ამერიკული ცხოვრების წესის – „ამერიკული ოცნების“ იდეოლოგიის უარყოფა;
6. კარგისა და ცუდის, სიკეთისა და ბოროტების კრიტერიუმების გაცნობიერება.

ჩანდა, მსოფლიოში დადგა ღრმა ცვლილებების დრო. **რეიგანისა** და **ტეტჩერის** გარდაქმნების ეპოქამ კისერი მოუგრიხა ომისშემდგომ ზომიერ კაპიტალიზმს. 1970-იან წლებში კონსერვატორების მხრიდან განხორციელდა ხანგრძლივი სახელმწიფო დემონიზაცია, ყოველივე ამან კი კაცობრიობა მიიყვანა კაპიტალიზმის ახალი ფორმის დაბადებამდე.

ექსპერტების ვარაუდით, საბაზრო ეკონომიკის თანამედროვე ვერსია მიუღებელი იყო, რადგანც ის გახდა არა მარტო არასტაბილური, არამედ არასამართლიანიც. ამას გვიდასტურებდა ამერიკის ხაზინის მმართველი **ლოურენს სამერსი,** რომელიც ფიქრობდა, რომ თანამედროვე საბაზრო

ეკონომიკას პოზიტიურად არ მიიჩნევდა ამერიკის გამოკითხული მოსახლეობის 50 პროცენტი. ამერიკელები აკრიტიკებდნენ ფინანსისტების მაღალ ხელფასებს, არ მოსწონდათ უსიცოცხლო ეკონომიკური ზრდა და მაღალი სტრუქტურული უმუშევრობა.

საბაზრო ეკონომიკის საბრალდებო დასკვნა შემდეგნაირად გამოიყურებოდა:

1. კაპიტალიზმი აღმოჩნდა კრიზისში და იქცა უთანასწორობის მთავარ წყაროდ;
2. კაპიტალიზმი არ იცავდა მორალურ ფასეულობებს და წარმოადგენდა მდიდართა ინტერესების გამომხატველ სისტემას;
3. კაპიტალისტური სისტემა მისაღები სახით არ ახდენდა ქონების განაწილებას;
4. არ ხდება რესურსების გონივრულად განაწილება. ბოლო 20 წელია ამერიკაში და ევროპაში ბატონობდა უთანასწორობა. ეს კი ემუქრებოდა დემოკრატიის და საზოგადოების განვითარებას, რომელიც საშუალო კლასს ეყრდნობა;
5. ამერიკის შემოსავლების სტრუქტურა მესამე სამყაროს ქვეყნების დონეზე იდგა, მაგრამ იზრდებოდა მდიდარი ამერიკელების საშუალო შემოსავლები.

საინტერესოა, რომ პოსტსაბჭოთა ქვეყნებიდან, ვინც ამერიკით მოიხიბლა და თავისი ქვეყნის ცხოვრების გზა ამერიკულ ღირებულებებს დაუკავშირა, საქართველო აღმოჩნდა, სადაც ხელისუფლება დიდი შემართებით საუბრობდა ამერიკის საშუალო და უმაღლესი განათლების დიდ უპირატესობაზე. შედეგად, სწავლა ფასიანი გახდა, შემცირდა სავალდებულო საგნების სია. ამოქმედდა ერთიანი ეროვნული გამოცდები და ა.შ., თუმცა, როგორც ბჟეზინსკი გვიმტკიცებდა თვითონ ამერიკაში სერიოზულად იდგა განათლების ხარისხისა და მეთოდოლოგიის პრობლემა. ამ პრობლემის გამოსწორებისათვის, ჯერ კიდევ ბუშების სხვადასხვა პრეზიდენტობის დროს, ათეული მილიარდი დოლარი გამოიყო განათლებაში არსებული ხარვეზების გამოსასწორებლად. ამერიკული განათლების სისტემის ნაკლოვანებებზე საუბრობდა თავის ცნობილ წიგნებში ამერიკის პრეზიდენტი – ბარაქ ობამაც, რომელმაც ასევე მილიარდობით დოლარით დააფინანსა სხვადასხვა ქვეყნებში არსებული განათლების სისტემების შესწავლის სახელმწიფო პროგრამა.

მსოფლიოში შექმნილ პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და სამხედრო ვითარებაში ურთულესი პრობლემები დგებოდა, ერთი მხრივ, გლობალისტური იდეოლოგია ყველა ხალხის უფლების თვითგამორკვევას ემხრობოდა და ეროვნული სახელმწიფოების შექმნას ქადაგებდა, რომელსაც თეორიულად, შეიძლება, გამოეწვია 3 ათასიდან 5 ათასამდე სახელმწიფოს შექმნა, ეთნიკური ჯგუფების საორიენტაციო რიცხოვნობის მიხედვით. საგულისხმოა, რომ მე-20 საუკუნის მეორე ნახევარში ცნობილი ავსტრიელი პოლიტოლოგი **ლ. კორი** გამოდიოდა მოსაზრებით, ევროპაში შეექმნათ სახელმწიფოები ეთნიკური ჯგუფებისათვის **(ბავარია, სლოვენია, ტრანსილვანია, ვალახია, მორავია, პიკარდია, ბურგუნდია და ა.შ.**) [6. 48].

თანამედროვე მსოფლიოში რეალურად არსებობდა გაეროს გარეშე წარმოდგენილი ხალხებისა და ეროვნებების ორგანიზაცია, რომელიც 1991 წელს შეიქმნა და მის ორგანიზაციაში 1995 წლისათვის 40-ზე მეტი ეროვნული მოძრაობის და რეგიონების წარმომადგენლები შედიოდნენ, მათ შორის იყვნენ ავსტრალიელი აბორიგენები, მაკედონიის ალბანელები, ალბანეთის ბერძნები, ასირიელები, რუმინელი უნგრელები, ერაყის თურქმანები, კოსოვოს ალბანელები, შტატების ჰავაიცები, ქურთები, ტაივანელები, ტიბეტელები, მოლდავეთის გაგაუზები, ყირიმის თათრები, ჩერქეზები, ჩუვაშები, თათარისტანი, ჩეჩნეთის რესპუბლიკა, აფხაზეთი და ა.შ, ამ ორგანიზაციას მხარს უჭერდნენ საქართველო, ესტონეთი, ლატვია, სომხეთი, აფხაზეთი და სხვები [6. 49].

სსრ კავშირის დაშლის შემდეგ შექმნილ რეალობას „უნიპოლარულ მომენტად“ აფასებდნენ მეცნიერები (ჩარლზ კრაუტჰამერი) და მიუთითებდნენ, რომ მსოფლიოში გამოკვეთილი იყო აშშ-ის პოლიტიკური, ეკონომიკური, სამხედრო, კულტურული, საგანმანათლებლო, სამეცნიერო და სხვა უპირატესობები; ამ მიმართულებით განსაკუთ-

რებულად გამოირჩეოდა იაპონური წარმოშობის ამერიკელი ფილოსოფოსის, ეკონომიკის და პოლიტიკის, საერთაშორისო ურთიერთობების მკვლევარი **ფრენსის ფუფუიამა**, რომელმაც 1992 წელს გამოსცა წიგნი „ისტორიის დასასრული და უკანასკნელი ადამიანი“ და სათავე დაუდო ინტელექტუალთა დისკურსს იმის შესახებ, თუ როგორი იქნებოდა „ცივი ომის“ შემდგომი მსოფლიო.

ფ. ფუკუიამამ სცადა დაესაბუთებინა, რომ ლიბერალური დემოკრატია პოლიტიკური მმართველობის უკანასკნელი და უცვლელი ფორმა იქნებოდა, რითაც დასრულდებოდა კიდეც ისტორია, რაციონალური და ირაციონალური საწყისების ბრძოლის ეპოქა. ლიბერალური დემოკრატია გახდებოდა ერთადერთი გააზრებული პოლიტიკური მიმართულება, რომლის ფარგლებშიც იქნებოდა უმთავრესი პოლიტიკური საკითხები გადაწყვეტილი და რომელიც ერთმანეთთან დააკავშირებდა დედამიწის სხვადასხვა რეგიონებსა და კულტურას. „თავისუფალ ბაზარს“ და ლიბერალურ რევოლუციას უნდა უზრუნველეყო მომავალში ადამიანთა სხვადასხვა საზოგადოების სულ უფრო და უფრო მეტად გაერთგვაროვნება, მიუხედავად მათი კულტურული მემკვიდრეობისა და ისტორიული ფესვებისა.

საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ უფრო გააქტიურდა იმპერიული ხასიათის მატარებელი – რუსული სამყაროს კონსტრუირების პროცესი, რომლის მთავარი იდეოლოგი იყო ფილოსოფოსი **ალექსანდრე დუგინი**, რომელიც 2018 წლის 23 დეკემბერს, შანხაის ფუდანის უნივერსიტეტში გამოსვლის დროს აფიქსირებდა მოსაზრებას, რომ საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ დამყარდა მონოპოლიური წესრიგი.

საქართველოში ეროვნული მოძრაობის გააქტიურების პერიოდში ქვეყნის მომავალი დასავლურ არჩევანთან იყო დაკავშირებული და ნატოსთან ურთიერთობის საკითხიც ამ საერთო ორიენტირის ფარგლებში მოიაზრებოდა. ქვეყნის საგარეო პოლიტიკური ორიენტაციის და, შესაბამისად, უსაფრთხოების საერთაშორისო სისტემაში გაერთიანების თემა კიდევ უფრო აქტუალური გახდა საქართელოს დამოუკიდებლობის გამოცხადების შემდეგ. მაშინ თითქმის ყველა პოლიტიკური ძალა ერთსულოვანი იყო იმაში, რომ საქართველოს თავისი ადგილი დამოუკიდებლად უნდა განესაზღვრა. ვითარებაში, როდესაც საქართველო უნდა გამხდარიყო ერთგვარი ხიდი აღმოსავლეთსა და დასავლეთს შორის, საქართველოს ნატოსთან თანამშრომლობა პრიორიტეტულ მიმართულებას წარმოადგენდა.

საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ ნატომ პარტნიორული ურთიერთობების დამყარება შესთავაზა პოსტსაბჭოთა რესპუბლიკებს. ცხადია, საქართველოსაც გაუჩნდა შესაძლებლობა ურთიერთობა დაემყარებინა ალიანსთან. აქედან მოყოლებული, ნატოს გენერალური მდივნები და სხვა წარმომადგენლები თუ დელეგაციები სისტემატურად ჩამოდიოდნენ საქართველოში.

საერთოდ, საქართველო-ნატოს ურთიერთობებს საფუძველი ჩაეყარა ზვიად გამსახურდიას პრეზიდენტობის პერიოდში – 1991 წლის დეკემბერში – როდესაც ნატოს ფარლგებში ჩამოყალიბდა ჩრდილოატლანტიკური თანამშრომლობის საბჭო (NACC), ნაქს-ის მეშვეობით იწყებდნენ ახალი ევროპული უშიშროების არქიტექტურის მშენებლობას. ნაქს-ის წევრობა ქვეყანას საშუალებას აძლევდა ზიარებოდა პოლიტიკურ, სამხედრო და სამეცნიერო-ტექნიკურ გამოცდილებას.

1991 წლის დეკემბერში შედგა კიდევაც მთავრობის თავმჯდომარის, **ბესარიონ გუგუშვილის** დიალოგი ნატოს იმდროინდელ გენერალურ მდივანთან.

ეროვნული ხელისუფლება მსოფლიო ინტეგრაციულ პროცესებში უშუალო ჩაბმის მომხრე იყო საბჭოთა კავშირის გარეშე, მაგრამ **ზ. გამსახურდია** ფიქრობდა, რომ შესაძლებელი იყო საქართველოს უფრო ფართო სტრატეგიული კავშირი ჰქონდა რუსეთთან. განიხილებოდა საქართველოს წასვლა ახალი „გიორგიევსკის ტრაქტატის“ გზით.

სწორედ ამ პერიოდში, 1991 წელს ამერიკელი პოლიტიკოსი და ფილოსოფოსი **რიჩარდ ფაიფსი** ასე ახმოვანებდა დამოუკიდებელი საქართველოს მოსახლეობის განწყობილებას: **„ქართველი ერი განიცდის ისეთ სულიერ აღმაფრენას, როგორც მეორე მსოფლიო ომის შემდეგდროინდელი ისრა-**

ელის სახელმწიფო თავისი დაარსების პირველსავე დღეებში“.

იმ პერიოდში, საქართველოს პოლიტიკური ხელისუფლება პრორუსულ თუ პროდასავლურ პოლიტიკაზე კი არ აკეთებდა აქცენტებს, არამედ ფიქრობდა როგორ უნდა გაეხადა იგი პროქართული. მით უმეტეს, უნივერსალურ სპტრატეგიას წარმოადგენდა გონიერი მანევრირება, რაც დამახასიათებელი იყო ადრინდელი საუკუნეების პოლიტიკური ხელისუფლებებისათვის,

ცხადია, მე-14-18 საუკუნეებში ერთიანი საქართველოს საგარეო პოლიტიკა რეალურად აღარ არსებობდა და არც იდგა ერთიანი სახელმწიფოს პოლიტიკური ორიენტაციის საკითხი, შესაბამისად, ქართელური სამეფო სამთავროები თვითონ ირჩევდნენ ურთიერთობებს (ირანი, ოსმალეთი, რუსეთი).

შესაბამისად, არ არსებობდა საერთო ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი კონცეფციაც, მაგრამ მიმდინარეობდა ქართველური ერის შექმნის, განვითარებისა და კონსოლიდაციის პროცესი და წინ იწეოდა ერთიანობის იდეა.

რუსეთის მიერ საქართველოს დაპყრობის შემდეგ ქვეყანაში მსჯელობიდან გაქრა პოლიტიკური ორიენტაციის საკითხი, თუმცა აღდგა ცნებები: საქართველო, ქართველი, შემუშავდა საერთო ნიადაგის თეორია (ილია ჭავჭავაძე, არჩილ ჯორჯაძე და დაიწყო არა საერთო, არამედ ერთიანი საზოგადოებრივ-პოლიტიკური აზროვნების ჩამოყალიბება და მსჯელობის საგანი გახდა უკვე საგარეო პოლიტიკურ ორიენტაციასთან დაკავშირებული პრობლემატიკა, ხოლო მოგვიანებით რუსეთის იმპერიის დამხობის შემდეგ ქართულ პოლიტიკურ სპექტრში წამოტივტივდა ნეიტრალიტეტის იდეაც.

საქართველოს პირველი პრეზიდენტი ზვიად გამსახურდია ეროვნული ორიენტაციის მიმდევარი მოღვაწე იყო, მას სურდა ქვეყანას პოლიტიკური, ეკონომიკური და კულტურული კავშირები ჰქონდა რუსეთთან, ევროპასთან, აშშ-სთან და სხვა ქვეყნებთან, მაგრამ ცალსახად არ უნდა „მიბმოდა“ არცერთ სახელმწიფოს.

დამოუკიდებელი საქართველოს ამერიკასთან პოლიტიკურად მიბმის ინიციატივის გახმოვანების მიზნით თბილისში ჩამოსულ აშშ-ის ყოფილ პრეზიდენტს ნიქსონს პრეზიდენტისაგან დადებითი პასუხი არ მიუღია, რაც მოგვიანებით გახდა კიდევაც აშშ-ის პრეზიდენტის ჯორჯ ბუშის მიერ საქართველოს პრეზიდენტის მიმართ გამოთქმული ფრაზის - „ზვიად გამსახურდია დინების წინააღმდეგ მიდის“ საფუძველი.

საქართველომ მაშინ უარი განაცხადა განესაზღვრა თავისი ადგილი და როლი სუპერსახელმწიფოთა სისტემაში, მაგრამ უარი არ უთქვამს ორიენტაციაზე, რომელიც იქნებოდა აღმოსავლეთისა და დასავლეთის ზოგადსაკაცობრიო ღირებულებების და ქართული ისტორიული, კულტურული, ყოფითი, ზნე-ჩვეულებითი, სარწმუნოებრივი და ა.შ. ფასეულობების სინთეზი.

საქართველოს ისტორიაში ცნობილია ორი დიდი მეფე: რეფორმატორი (დავით აღმაშენებელი) და რესტავრატორი (გიორგი ბრწყინვალე) სახელმწიფო და პოლიტიკური მოღვაწეები. დავით აღმაშენებლისა და გიორგი ჭყონდიდელის პოლიტიკურ-სახელმწიფოებრივმა სტრატეგიამ და ტაქტიკამ საქართველო დიდი კავკასიური იმპერია გახადა.

გამართლებული იყო ერთიანი საქართველოს უკანასკნელი მეფის გიორგი ბრწყინვალის პოლიტიკური გადაწყვეტილებაც, რომელსაც ისტორიკოსი ლოვარდ ტუხაშვილი „აქტიური ლოდინის ტაქტიკას“ უწოდებდა იმის გათვალისწინებით, რომ მეფე მონღოლთა იმპერიის დასასრულს დაელოდა და ქვეყანაში მნიშვნელოვანი პოლიტიკური და სახელმწიფო რეფორმები განახორციელა ქვეყნის გადასარჩენად.

საბჭოური იმპერიის დაშლის პერიოდში დამოუკიდებლობის გამოცხადების შემდეგ საქართველომ გარდამავალი პერიოდი აირჩია ლოზუნგად: „არც სოციალიზმი და არც კაპიტალიზმი“, რომელიც ითვალისწინებდა თანდათანობით გადასვლას ეროვნულ პოლიტიკურ-სახელმწიფოებრივ რელსებზე, თუმცა რუსეთისა და აშშ-ის მიერ განხორციელებულმა ეროვნული ხელისუფლების დამხობამ და პირველი პრეზიდენტის ფიზიკურად განადგურებამ, სრული თავისუფლება და კეთილდღეობა ვერ მოუტანა საქართველოს. კითხვის ნიშნის ქვეშ დადგა დიდი პარადიგმის – „ენა, მამული

სარწმუნოება“ – თეორიულ-პრაქტიკული განხორციელების საკითხი (ბ. ელცინი).

მოგვიანებით, კრემლის და ვაშინგტონის (ბეიკერი) ძალისხმევით საქართველოს მმართველად მოვლენილმა ედუარდ-გიორგი შევარდნაძემ, როგორც რუსეთის, ისე აშშ-ის მომხრემ, ორსახოვანი პოლიტიკა განახორციელა, იყო ეროვნული ხელისუფლების დამხობის მთავარი ორგანიზატორი, აფხაზეთისათვის ომის გამომცხადებელი, სამეგრელოს რამდენჯერმე აოხრების იდეის ავტორი, „სამხრეთ ოსეთის“ ე.წ. რესპუბლიკის ლეგიტიმურობის მომხრე, დსთ-ში გაწევრიანების მხარდამჭერი, რომელსაც ეკუთვნის თეზა „საქართველოს რუსეთთან სტრატეგიული კავშირის დამყარების გარეშე არსებობა არ შეუძლია“ და ამ დროს, პარალელურად ნათქვამი იმის შესახებ, რომ „საქართველოს მიმართ ომს რუსეთი აწარმოებდა“.

შევარდნაძე თავს ქართველი მეფეების - როსტომისა და თეიმურაზ პირველის პოლიტიკისა და დიპლომატიის გამტარებლად მიიჩნევდა. ერთი მხრივ, ეს იყო როსტომის ღალატის (ირანის მომხრეობა) და, მეორე მხრივ, თეიმურაზ პირველის თავგანწირვის (რუსეთუმეობა) ერთმანეთთან შეკოწიწების გზა, ე.წ. „ორიანობა“, რომელიც შემდეგ ე.წ. „სამიანობით“ შეიცვალა (რუსეთი-აშშ-საქართველო). შევარდნაძის „ორიანობა“ განსახიერდა საეკლესიო სივრცეში, როდესაც ზვიად გამსახურდიას ეროვნული ხელისუფლების დამამხობელი ე.წ. ქართველი ედუარდ-გიორგი გახდა.

შევარდნაძის მმართველობაში ჩამოყალიბება დაიწყო ახალმა კლასმა – ხელისუფლების ნომენკლატურამ, რომელიც არც თესავდა და არც აშენებდა; მაგრამ ამაყობდა, რომ მოახდინა ე.წ. „დემოკრატიული რევოლუცია“. დაიწყო „ნაძარცვის მარცვა“ და სახელმწიფო ქონების დიდი ნაწილი აღმოჩნდა შევარდნაძის პოლიტიკური კლასის ხელში. შესაბამისად, მათ „ბუბლიკი“ ერგოთ, ხოლო საზოგადოების დიდ ნაწილს კი მისი „ხვრელი“. ამ პერიოდში არ გადადგმულა ნაბიჯები ნორმალური ეკონომიკური სისტემის შესაქმნელად და ღია, კერძო საკუთრების დასამკვიდრებლად, რამაც ხელი შეუწყო მონოპოლიისა და მაფიის გაძლიერებას. საკუთრება ზოგადსაკაცობრიო ფასეულობაა, მაგრამ ამ ახალი აზროვნების დამკვიდრებას ქვეყანაში ოფლითა და გამოცდილებით კი არ ცდილობდნენ, არამედ ნომენკლატურის პროპაგანდისტული კამპანიით.

ხელისუფლებების შეცვლის მიუხედავად, სოციალურ-ეკონომიკური პროცესები შესამჩნევად წინ ვერ წავიდა, რაც სოციალური მღელვარების საშიშროებას ქმნიდა და გამორიცხული არ იყო ქვეყანაში გაძლიერებულიყო სოციალური მოძრაობა ლოზუნგით „დაიკავე რუსთაველი“.

სხვა მხრივ, ინგორირება უკეთდებოდა ქართულ-აფხაზური ეთნოპოლიტიკური კონფლიქტის მშვიდობიანი გზით მოგვარების ზვიად გამსახურდიას გეგმას, რომელიც ითვალისწინებდა საქართველო-აფხაზეთის ერთიანი ფედერაციული სახელმწიფოს შექმნას. სამწუხაროდ, ამ გეგმას ეროვნული ხელისუფლების და შემდეგ „მოქალაქეთა კავშირის“ მმართველობის პერიოდში მკვეთრად დაუპირისპირდნენ, საბჭოური მეცნიერული ელიტის ცნობილი წარმომადგენლებიც.

საქართველო, ტრადიციულად, კლასიკურ ბუფერულ ქვეყანას წარმოადგენდა და უნდა მოეძებნა პოლიტიკური სტრატეგიის მექანიზმი – „ოქროს შუალედი“. ამ მიმართულებით ნაბიჯები იდგმებოდა „მოქალაქეთა კავშირის“ და „ნაციონალური მოძრაობის“ ხელისუფლებების მმართველობის პერიოდებში, მაგრამ აფხაზურ მხარესთან დამამთავრებელი დიალოგი ვერ შედგა, რადგან მთავარ პრობლემად იქცა ტერმინები: „ერთიანი“ თუ „საერთო“ სახელმწიფო. შევარდნაძისთვის მიუღებელი აღმოჩნდა არძინბას მოთხოვნა აფხაზეთის გაერთიანება საქართველო აფხაზეთის ერთიან სახელმწიფოში.

ქართულ-აფხაზური კონფლიქტის ისტორია სრული სახით ჯერ კიდევ შეუსწავლელია, არსებობს ქართული და აფხაზური ვარიანტები, რომლებიც ჯერ კიდეც ელოდება ობიექტურ ანალიზს და დასკვნებს, მით უმეტეს, პასუხგასაცემია, რატომ გაურბოდნენ მე-12 საუკუნის შემდეგ აფხაზები ქართველებთან თანაცხოვრებას, რატომ აფარებდნენ თავს რუსეთს, რა შეცდომები დაუშვა კომუნისტურმა ხელისუფლე-

ბამ, რატომ არ მოხდა საქართველო-აფხაზეთის საერთო ფედერაციულ სახელმწიფოდ ჩამოყალიბება და ა.შ.

1991-1992 წლების დეკემბერ-იანვრის გადატრიალების შემდეგ ხელისუფლების სათავეში მოსულმა პოლიტიკურმა ძალებმა და „ველური კაპიტალიზმის“ გზა აირჩიეს. თავიანთი პიროვნული ქონებრივი მდგომარეობის გასაძლიერებლად და ქვეყანა ქონების მიტაცების ბუმმა მოიცვა; პრივატიზაციამ სახელმწიფო ქონების „პრიხვატიზაციის“ ფორმა მიიღო, ადამიანები სიღატაკეში აღმოჩნდნენ, გაღრმავდა სოციალური უთანასწორობა და საზოგადოება დაიყო მდიდართა, ღარიბთა და ღატაკთა ფენად.

1992-2003 წლებში „მოქალაქეთა კავშირის“ მმართველობამ ცარიელი დაპირებები სახელმწიფოებრივი პოლიტიკის რანგში აიყვანა და იგი ერთპიროვნული დიქტატის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი და ძლიერი იარაღი გახდა.

ქვეყანაში დაიწყო საზოგადოებრივი ცნობიერების დაქვეითების, განათლების, მეცნიერების, კულტურის ნგრევის პროცესი. ხელისუფლება ნგრევას შენებად წარმოადგენდა, მარცხს გამარჯვებად, კატასტროფას ტრიუმფად, ყველაფერი კეთდებოდა ელიტის ფინანსური მოგებისა და პოლიტიკური დამკვიდრებისათვის. შეიქმნა სამთავრობო პრესა და ტელევიზია, რომლებიც მუდმივად ავრცელებდნენ ცრუ ინფორმაციებს.

სახეზე იყო აფხაზეთის საკითხის ძალადობრივი გზით გადაწყვეტის მცდელობები. 1996 წლის იანვარში, ზუგდიდში გაიმართა მთავრობის მიერ ორგანიზებული მიტინგი, სადაც უნდობლობა გამოეცხადა სამშვიდობო ძალებს, გაეროს დამკვირვებლებს და გაისმა მოთხოვნა სასწრაფოდ გადაეწყვიტათ აფხაზეთის პრობლემა; აქციები იმართებოდა სამეგრელოს რეგიონში, თბილისში, ქუთაისში, ბათუმში და ა.შ. მოთხოვნით დევნილები დაებრუნებინათ აფხაზეთში.

როგორც მოგვიანებით გაირკვა, ეს იყო შევარდნაძის მიერ მომზადებული გეგმა, რომელიც ითვალისწინებდა გალის რაიონის დაბრუნებას საქართველოს შემადგენლობაში ათეულობით მილიონი დოლარის გაღების სანაცვლოდ, რომელიც მომდინარეობდა რუსეთის მაშინდელი სახელმწიფო საბჭოს მდივნის ბ. ბერეზოვსკისაგან და ითვალისწინებდა პროცესში ჩეჩნეთის შეიარაღებული დაქირავებულების ჩართვას, რასაც 1998 წლის ასობით ადამიანის მსხვერპლი მოჰყვა გალში.

ქართველი ხალხის „ახალ რჯულზე“ - ლიბერალიზაციაზე, მოქცევის გზაზე, ბოლშევიკურ-პროლეტარული კულტურის მსგავსად, „ნაციონალურმა მოძრაობამ“ დაიწყო ახალი იდეოლოგიური ყაიდის კულტურისა და ხელოვნების გააზრება. დაიკარგა კავშირი ინტელიგენციასთან, მეცნიერებთან, საზოგადო მოღვაწეებთან. ამ მიმართულებით ვერც „ქართული ოცნების“ პოლიტიკური გუნდი აღმოჩნდა სათანადო სიმაღლეზე. სიმართლე დაწერა მწერალმა და პუბლიცისტმა **ვახტანგ ხარჩილავამ: „სახელმწიფო, რომელიც არ ეყრდნობა სულიერ ფასეულობათა და ღირებულებათა ფუნდამენტს, სახელმწიფო კი არა, საწარმოა, სადაც ადამიანები შრომობენ, სარჩო-საბადებელს შოულობენ, სვამენ, ჭამენ, მრავლდებიან, მაგრამ არ იციან, რისთვის ცხოვრობენ და რა აზრი და დანიშნულება აქვს მათ ცხოვრებას“.**

2017 წლის 20 სექტემბერს ამერიკის შეერთებული შტატების პრეზიდენტმა **დონალდ ტრამპმა** გენერალური ასამბლეის ყოველწლიურ თავყრილობაზე ასეთი გზავნილი გაახმოვანა: **„მე ამირჩიეს არა იმიტომ, რომ დავუფლებოდი ძალაუფლებას, არამედ იმისათვის, რომ ეს ძალაუფლება დამებრუნებინა ამერიკელი ხალხისთვის, რომელსაც ის ეკუთვნის კიდეც! ამერიკის შეერთებული შტატების პრეზიდენტობისას მე ამერიკას ყოველთვის დავაყენებ პირველ ადგილზე, ისევე როგორც თქვენ, საკუთარი ქვეყნების ლიდერები, ვალდებული ხართ, პირველ ადგილზე თქვენი ქვეყნები დააყენოთ!“**

დონალდ ტრამპი საპრეზიდენტო არჩევნებამდე ახმოვანებდა, რომ კარგი ურთიერთობა ექნებოდა რუსეთთან და ჩინეთთან, რაც შეეხება საქართველოს, ისტორიულად სავაჭრო ობიექტად რჩებოდა, რომლის დათმობა-არდათმობის საკითხის განხილვისას უნდა გამყარებულიყო პირადი პატივისცემა ორი დიდი ქვეყნის მეთაურებს შორის.

ამერიკა-რუსეთის წინააღმდეგობა სრულიადაც არ ნიშნავდა, რომ ვაშინგტონი მო-

ფერებით მოექცეოდა საქართველოს. ტრამპს არასოდეს მიაჩნდა, რომ ამერიკა რუსეთს მისი მიმდებარე ქვეყნების უკრაინის ან საქართველოს გამო უნდა დაპირისპირებოდა.

ტრამპი საქართველოში 2012 წლის აპრილში ჩამოვიდა, რათა ბათუმში „ტრამპ-თაუერის“ პროექტის პრეზენტაციაში მიეღო მონაწილეობა. 2011 წლის მარტში ნიუ-იორკში გამართულ ცერემონიაზე იმყოფებოდა პრეზიდენტი მიხეილ სააკაშვილიც, რომელიც აღნიშნავდა, რომ ტრამპი მისი დიდი ხნის მეგობარი იყო.

ნიუ-იორკში ტრამპი ხელს აწერდა შეთანხმებას, რომელიც საქართველოში დაახლოებით 300 მილიონი აშშ დოლარის ღირებულების ორი კომპლექსის მშენებლობას ითვალისწინებდა. მ. სააკაშვილმა დ. ტრამპი ბრწყინვალების ორდენით დააჯილდოვა. იგი აღნიშნავდა, რომ დონალდ ტრამპის ჩამოსვლა უფრო მნიშვნელოვანი იყო, **„ვიდრე სავალუტო ფონდის, მაოფლიო ბანკის, ანალიტიკური ცენტრის ან რომელიმე პოლიტოლოგის გამოკვლევა, რომ საქართველო ადგას წარმატების გზას. 80-მილიონიანი თურქეთის გარდა, კონტინენტურ ევროპაში საქართველო ერთ-ერთია, სადაც ტრამპი თავის პარტნიორებთან ერთად ავითარებს კომერციულ, საცხოვრებელ და სასტუმრო ცენტრს. ტრამპი მსოფლიოს მასშტაბით წარმატებისა და ბრწყინვალების მართლაც განსაკუთრებული ნიმუშია. ამიტომ ჩემთვის დიდი პატივია ამ ორდენის ტრამპისთვის გადმოცემა“** – აცხადებდა სააკაშვილი.

მოგვიანებით, ექსპრეზიდენტმა ტრამპის ბათუმში სტუმრობა ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტებთან გამართულ შეხვედრაზე ასე გაიხსენა: „ტრამპმა რომ დაინახა ჩვენი პალმების განათება, სასწრაფოდ შეუკვეთა 500 ბროშურა და გაგვაგზავნინა თავისი ობიექტებისათვის – ფლორიდასა და კალიფორნიაში. ძალიან მოეწონა „ლუსტრა“. ასე რომ, მათაც უკვირთ და ბევრ რაღაცას უკვე აქედან იღებენ“.

სწორედ კაპიტალიზმისა და დასავლური დომინირების შესუსტების შესაჩერებლად იყო მიმართული სახელმწიფო სუვერენიტეტის თემა, რომელიც იკვეთებოდა ტრამპის წინასაარჩევნო გზავნილში, რომელშიც წინ იყო წამოწეული ამერიკის სახელმწიფოს უპირველესობა მსოფლიო სივრცეში და თვალსაჩინოდ ხდიდა იმ პრობლემას, რომელიც ერთიან მსოფლიო წესრიგზე და ზენაციონალური საერთაშორისო ინსტიტუტების მმართველობაზე ორიენტირებულმა პოლიტიკამ მოუტანა შეერთებულ შტატებს, რომელსაც უნდა დამორჩილებოდნენ, როგორც ზესახელმწიფოს და უდიდესი საგარეო პოლიტიკური და სამხედრო გავლენის მქონე ქვეყანას.

თუმცა ამ თეზის პრაქტიკული განხორციელება ადვილი არ იყო და მისი ხელისშემშლელი ძლიერი ფაქტორები იყო:

1. ნატოს რეორგანიზაცია;
2. ევროკავშირის ლიდერებთან ცივი ურთიერთობა;
3. ევროკავშირის დაშლის მხარდაჭერა;
4. რუსეთთან დიალოგის საჭიროება;
5. ჩინეთთან, ფაქტობრივად, ეკონომიკური ომის გამოცხადება;
6. მსოფლიო წესრიგზე და ზენაციონალური საერთაშორისო ინსტიტუტების მმართველობაზე ორიენტირებული პოლიტიკის განხორციელება;
7. სუვერენული ქვეყნების დამორჩილება საერთაშორისო ინსტიტუტებზე;

ტრამპი მოუწოდებდა ამერიკასთან მოსაუბრე ერებს და ქვეყნებს გაეცნობიერებინათ ურთიერთობა ერთი ნების, ერთი ცნობიერების, ერთი გეგმის მქონე სისტემასთან.

სწორედ ამ კონტექსტში იყო ნიშანდობლივი მისი გამონათქვამიც საქართველოზე: „დემოკრატიის და თქვენი სახელმწიფოს ბედი თქვენს ხელშია, ჩემსკენ ნუ იყურებით, მე არ ვარ ყველას მამიდა და ყველას პატრონი, ჩამოვიდე და წესრიგი დაგიმყაროთ“.

თუმცა ამ პრობლემაზე არსებობდა აზრთა სხვადასხვაობა ქართულ, ამერიკულ და რუსულ პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და კულტურულ ელიტაში.

IGOR KVESELAVA - *GTU, Professor*

CAPITALISM IN POLITICAL, ECONOMIC AND CULTURAL DIMENSIONS

Summary

History and politics are a constant debate about the past, present and future. It is an integral part of social-political, economic and cultural life, and it is too early to talk about the "end of history" if there is an irreparable geographical situation. ¬Tas¬t¬rofa did not happen on earth. Obviously, there are a lot of "humanitarian problems" in the world, which recently appeared on the international arena, and their scale makes us think deeply.

The presented paper analyzes the historical path of capitalism with its positive and negative trends and the opinions of prominent world historians, politicians, economists, philosophers, representatives of the largest capital, etc. Sh. Opinions on the basis of which the conclusions drawn are based on the opinion about the exhaustion of the current form and content of capitalism. Social capitalism, liberal democracy and other theories are discussed; An opinion has been expressed about the formation of a new socio-political and economic system, in which the positive values of capitalism and socialism would be combined, and we could call it "social capitalism".

Key words: *capitalism, empire, politics, economy, capitalist system. Social capitalism, USA, USSR, Russia, modern capitalism, liberalism, democratic liberalism, Chinese system, global crisis, superpower, education, international relations, European Union, global world, liberal democracy, "Big Depression", economic model, unified world order, world orders, ideology, multiculturalism, "Cold War", South Caucasus, Middle East, Ukraine, Abkhazia, "united" and "common" state.*

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ფუკუიამა ფ., „ისტორიის დასასრული და უკანასკნელი ადამიანი“, აშშ, 1999.
2. ბზეჟინსკი ზ., „დიდი საჭადრაკო დაფა“, თბ., 2005.
3. ბზეჟინსკი ზ., „სტრატეგიული ხედვა: ამერიკა და გლობალური ძლიერების კრიზისი“, თბ., 2015.
4. კისინჯერი ჰ., „დიპლომატია“, 2004.
5. კოპალიანი კ., „ლიდერები და ლიდერობის პრობლემა პოლიტიკაში“ (დისერტაცია), თბ., 2016.
6. გვენეტაძე ე., „საერთაშორისო ურთიერთობები XX საუკუნეში და საბჭოთა კავშირის პოლიტიკური ანატომიის საკითხები“, თბ., 2023.
7. დრიუკერი პ., „პოსტკაპიტალისტური საზოაგდოება“, აშშ., 1993.
8. ვალლერსტაინი ვ., „ნაცნობი მსოფლიოს დასასრული“, აშშ., 2003.
9. კვესელავა ი., „საქართველოს ისტორიის ქრონიკები“, ტ. 6, თბ., 2018.
10. კვესელავა ი., „საქართველოს ისტორიის ქრონიკები“, ტ. 7, თბ., 2021.
11. კვესელავა ი., „საქართელოს ისტორიის ქრონიკები“, ტ. 8, თბ., 2021.
12. კუპრაშვილი ჰ., ეროვნული უსაფრთხოება თუ ეროვნული უშიშროება“, თბ., 2014.
13. ფრანგიშვილი ი., „სხვადასხვაგვარი ბუნების რთული სისტემების ფუნქციონირების საერთო სისტემური კანონზომიერებანი“, მოსკოვი, 1997.
14. ჭითანავა ნ., „გარდამავალი პერიოდის სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემები“, თბ., 1997.
15. ჰანთინგტონი ს., „პოლიტიკური სტატიები“, თბ., 2001.
16. პრაზაუსკასი, ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ერთიანობა: საქართველოს დილემა და საერთაშორისო გამოცდილება. მოსკოვი, 1996.
17. ცინცაძე ს., „დიპლომატია რიშელიედან გორბაჩოვამდე“, თბ., 2016.
18. სტალინი ი., „სოციალიზმის ეკონომიკური პრობლემები საბჭოთა კავშირში“, თბ., 1952.

იგორ კვესელავა

სტუ, პროფესორი

ნონა ცაბაძე
სტუ, დოქტორანტი

„ცივი ომის“ თეორიულ-პრაქტიკული გააზრებისთვის

ომი დედამიწის სხვადასხვა რეგიონში ქვეყნის საგარეოპოლიტიკური ამოცანების გადაჭრის ძალისმიერი მეთოდია, სადაც ფუნქციონირებენ სხვადასხვა კავშირები თუ ალიანსები და მათი პოზიციების დაკარგვა ნიშნავს კონკურენტების გავლენის გაძლიერებას. „ცივი ომები“ მშვიდობიანობის დროს წარმოიშობა და როდესაც პოლიტიკა და დიპლომატია ვერ წყვეტს წამოჭრილ პრობლემებს, მოქმედებაში შემოდის ადგილობრივი, რეგიონალური და მსოფლიო მნიშვნელობის დაპირისპირებები, რომლებიც, შეიძლება, რეალურ რეგიონალურ და მსოფლიო ომებში გადაიზარდოს, თუ საგარეო პოლიტიკა სამართლისა და ზნეობის ვაკუუმშია და არც ერთს და არც მეორეს არ შეუძლია შეზღუდოს ან შეაჩეროს სხვადასხვა რანგის კონფლიქტები.

ნაშრომში განხილულია „ცივი ომის“ წარმოშობის განვითარების, სახეცვლილების, მიზნებისა და ამოცანების და შედეგების პოლიტიკური, ეკონომიკურ, სამხედრო და იდეოლოგიური ასპექტები, სხვადასხვა თეორიები; ანალიზი უკეთდება მსოფლიო და რეგიონალურ სხვადასხვა სახის კონფლიქტებს, ბრძოლას ერთპოლუსიანი იდეოლოგიის ჩამოსაყალიბებლად (ანგლოსაქსური სისტემა).

***საკვანძო სიტყვები**: „ცივი ომი“, პოლიტიკა, ეკონომიკა, იდეოლოგია, სისტემა. ერთპოლუსიანი, ორპოლუსიანი და მრავალპოლუსიანი განზომილებები, „მსოფლიო წესრიგები“, აშშ, საბჭოთა კავშირი, ზესახელმწიფოები.*

მე-20 საუკუნეში წარმოშობილი ტერმინი „ცივი ომი“ ისტორიის, პოლიტიკის, საერთაშორისო ურთიერთობების, სამართლის, დიპლომატიის, ისტორიის, სამხედრო-მცოდნეობის და სხვა დარგების მკვლევართა განსჯის საგანია მონოგრაფიებში, სახელმძღვანელოებში, დისერტაციებში, სამეცნიერო სტატიებში, კონფერენციებში, ფორუმებში და ა.შ. აღსანიშნავია, რომ, თავის დროზე, ცნობილმა გერმანელმა სამხედრო თეორეტიკოსმა **კარლ ფონ კლაუზევიცმა** ნაშრომში **„ომის შესახებ“,** ჩამოაყალიბა ომის დეფინიცია: **„ომი, ეს არის დიპლომატიის გაგრძელება სხვა მეთოდებით“** ანუ მისი მიზანია პოლიტიკური ამოცანის გადაწყვეტა და ის შეიძლება იდეოლოგიურ სხვადასხვაობებთანაც იყოს დაკავშირებული, თუმცა ომის მდგომარეობაში ერთი პოლიტიკური წყობის, ეკონომიკური მოდელის და იდეოლოგიების მქონე სახელმწიფოებიც (დიდი ბრიტანეთი, გერმანია, საფრანგეთი და სხვ.) შეიძლება აღმოჩნდნენ.

„ცივი ომი“ არ არის ისტორიულ, გეოგრაფიულ, პოლიტიკურ და სხვა სივრცეში ომის ამა თუ იმ სახეობის აღწერა და „რბილი“ და „ჭკვიანი“ ძალის პრაქტიკული გამოვლინების საშუალებასაც წარმოადგენს.

მკვლევარები ყურადღებას მიაპყრობენ, რომ ტერმინი „ცივი ომი“ ფიქსირდება 1945 წლის **ორუელის** მიერ ოქტომბერში გამოქვეყნებულ ესეში **„შენ და ატომური ბომბი“,** ავტორის მტკიცებით, რაც უფრო მარტივი და მასობრივი გავრცელების იყო იარაღი, რომლითაც წარმოებდა ომი, მით მეტი იყო მსოფლიოში სუვერენული სახელმწიფო და ფარდობითი თავისუფლება ანუ ასეთი იარაღის მასიურობა გზას უხსნიდა ერებს ებრძოლათ და მიეღოთ დამოუკიდებლობა [1].

ამ კონცეფციას ორუელი ხსნიდა ატომური იარაღის არსებობით, რომელიც ესეს ტექსტის გამოქვეყნებამდე რამდენიმე თვით ადრე ამერიკამ გამოიყენა იაპონიაში და დაამტკიცა, რომ იყო ძლიერი და დამოუკიდებელი სახელმწიფო მსოფლიოში.

მოგვიანებით ასეთი იარაღი სხვა სახელმწიფოებმაც შექმნეს და დაიწყო ბრძოლა მსოფლიოში საკუთარი კონტინენტური, რეგიონალური და სამხარეო წესრიგის და-

სამყარებლად, მით უმეტეს, „ცივი ომი“ არ იყო მშვიდობიანი მდგომარეობა, მაგრამ არც რეალური ომი იყო. ამდენად, ეს იყო შუალედური მდგომარეობა, როდესაც მხარეებს შორის გამოიყენებოდა ყველა შესაძლო ურთიერთკონფრონტაციულობა – „რბილი“ და „ჭკვიანი“ ძალის გამოყენებით, პოლიტიკური, ეკონომიკური და ინფორმაციული დაპირისპირებები.

ომი დედამიწის სხვადასხვა რეგიონში ქვეყნის საგარეოპოლიტიკური ამოცანების გადაჭრის ძალისმიერი მეთოდია, სადაც ფუნქციონირებენ სხვადასხვა კავშირები თუ ალიანსები და მათი პოზიციების დაკარგვა ნიშნავს კონკურენტების გავლენის გაძლიერებას.

„ცივი ომები“ მშვიდობიანობის დროს წარმოიშობა და როდესაც პოლიტიკა და დიპლომატია ვერ წყვეტს წამოჭრილ პრობლემებს, მოქმედებაში შემოდის ადგილობრივი, რეგიონალური და მსოფლიო მნიშვნელობის დაპირისპირებები, რომლებიც, შეიძლება, რეალურ რეგიონალურ და მსოფლიო ომებში გადაიზარდოს, თუ საგარეო პოლიტიკა სამართლისა და ზნეობის ვაკუუმშია და არც ერთს და არც მეორეს არ შეუძლია შეზღუდოს ან შეაჩეროს სხვადასხვა რანგის კონფლიქტები.

პირველი მსოფლიო ომის შემდეგ განვითარებულმა პოლიტიკურმა პროცესებმა, სახელმწიფო გადატრიალებებმა რუსეთსა და გერმანიაში გამოიწვია კომუნისტური და ფაშისტურ-ნაცისტური იდეოლოგიის წარმოშობა და, შესაბამისად, ჩამოყალიბდა სოციალისტური და ფაშისტური სახელმწიფოები, რომლებიც შემდგომში სამხედრო ძალით დაუპირისპირდნენ ერთმანეთს.

ფაქტობრივად, დაიწყო ბრძოლა ერთპოლუსიანი მსოფლიო პოლიტიკური სისტემის ჩამოსაყალიბებლად, სადაც ამერიკის შეერთებულმა შტატებმა და ბრიტანეთმა თავდაპირველად ნეიტრალური პოზიცია დაიკავეს ანუ ეს იყო მათი სტრატეგიული გათვლა – ეკონომიკური და სამხედრო თვალსაზრისით დაესუსტებინათ მებრძოლი მხარეები და შეექმნათ ძლიერი ანგლოსაქსური ერთპოლუსიანი მსოფლიო სისტემა.

გამომდინარე იქიდან, რომ ყველგან ფიგურირებს გლობალიზმის, ანტიგლობალიზმის, იზოლაციონიზმის იდეოლოგიური კონტექსტი, ცხადია, არსებობს ადგილობრივი, რეგიონალური, საერთაშორისო „ცივი ომები“, რომლებიც სხვადასხვა მიდგომას მოითხოვენ და მიმდინარეობენ კონფუციანური, ბუდისტური, ებრაული, ქრისტიანული, მუსულმანური, ფაშისტური, კომუნისტური და სხვა სარწმუნოებიდან და იდეოლოგიებიდან.

თანამედროვე მსოფლიოში ჩამოყალიბება დაიწყო ახალმა „სოცკაპიტალიზმის“ თეორიამ და პრაქტიკამ, როდესაც ხდება ორი სისტემის გამოთავისუფლება ნეგატიური ნაკადებისაგან და ყალიბდება „სოცკაპიტალიზმის საზოგადოებრივ-პოლიტიკური და ეკონომიკური სისტემა, რომლის პრაქტიკული დადასტურებაა „სოცკაპიტალიზმის“ ჩინური პოლიტიკური და ეკონომიკური სისტემის არსებობა. ეს არის პოლიტიკის, ეკონომიკის და იდეოლოგიის ჰიბრიდული მოდელი, რომელიც შეიძლება გადაქცეულიყო ახალი საზოგადოებრივ-პოლიტიკური და ეკონომიკური სისტემის საფუძვლად, რომელშიც წარმოდგენილი იქნებოდნენ სხვადასხვა პოლიტიკური, ეკონომიკური და იდეოლოგიური სინთეზის შერწყმის შედეგად ჩამოყალიბებული სახელმწიფო სისტემები და გამორიცხული იქნებოდა იდეოლოგიური მონოპოლიზმი.

კაცობრიობის ისტორიაში მსოფლიო, კონტინენტური, რეგიონალური, სამხარეო და ადგილობრივი მშვიდობიანი და არამშვიდობიანი დაპირისპირებები მუდმივი პროცესია. მეორე მსოფლიო ომის დასრულების შემდეგ, ბრიტანეთის პრემიერ-მინისტრის უინსტონ ჩერჩილის „ფულტონში“ სიტყვით გამოსვლის შემდეგ საფუძველი ჩაეყარა მსოფლიო ორპოლუსიან პოლიტიკურ სისტემას, რომლის სათავეში აღმოჩნდნენ საბჭოთა კავშირი და ანგლოსაქსური გაერთიანება აშშ-ის მეთაურობით, რომელიც ე.წ. „ბერლინის კედლის“ დანგრევამდე და სსრ კავშირის დაშლამდე გაგრძელდა.

აღნიშნულ პერიოდში გაჩნდა პირობითი ტერმინი „ცივი ომი“, რომელმაც ისტორიული, პოლიტიკური, გეოგრაფიული, მეც-

ნიერული, პუბლიცისტური, ლიტერატურული და ა.შ. დატვირთვა მიიღო.

„ცივი ომი“ არ წარმოიდგინება შეიარაღებულ დაპირისპირებად და არც მშვიდობიანობის გამოხატვაა სახელმწიფოებს და მათ პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და სამხედრო გაერთიანებებს შორის, ფაქტობრივად, ის ორ განზომილებას – ომსა და მშვიდობას შორის – ჩაბუდებული უფრთო ფრინველია, რომელიც ერთითაც იკვებება და მეორითაც.

თანამედროვე პოლიტიკურ ლიტერატურაში „ცივი ომის“ ღირებულების ერთერთმა პირველმა, მკვლევარმა ზურაბ მახარაძემ წამოსწია და გამოთქვა მოსაზრება, რომ ორუელის ესემ და ფუკუიამას მოძღვრებამ დიდი როლი შეასრულა „ცივი ომის“ ტერმინის დამკვიდრებაში, რადგან ატომურმა შეიარაღებამ შექმნა მცირერიცხოვანი, მაგრამ ძლიერი სახელმწიფოების კლუბი, რომელთაც ჰქონდათ საკმარისი ტექნოლოგიური, სამეცნიერო, ეკონომიკური, პოლიტიკური და სამხედრო პოტენციალი, ჰქონოდათ ატომური იარაღი, რომელმაც მსოფლიო პოლიტიკაში სახელმწიფოთა შორის მკვეთრი უთანასწორობას და იერარქიულ მდგომარეობას ჩაუყარა საფუძველი [2].

შესაბამისად, ატომური ბირთვული იარაღის მქონე სახელმწიფოების პრაქტიკაში „ცივი ომის“ იდეოლოგია სხვა ფორმასა და შინაარსს ღებულობს, ვიდრე „უბირთვო“ ქვეყნების პოლიტიკასა და დიპლომატიაში, რადგან ერთმანეთისაგან მკვეთრად განსხვავდება ძლიერი და სუსტი ქვეყნების ინტერესები, მიზნები და ამოცანები.

მთლიანობაში „ცივი ომები“ მსოფლიო, რეგიონალური და ადგილობრივი პოლიტიკური, ეკონომიკური და სამხედრო წესრიგების პირმშოა, განსხვავებული მოცემულობებით, მასშტაბებით და ცდომილებითაც. ომის თეორია გვამცნობს, რომ მოლაპარაკებების და დიპლომატიის რესურსების ამოწურვის შემდეგ პრობლემების გადასაჭრელად ამოქმედებას იწყებს ომი.

ჰელდი ბულის განმარტებით, „ომი წარმოადგენს ორგანიზებულ ძალადობას, რომელსაც ერთი პოლიტიკური ერთეული ახორციელებს მეორის მიმართ“. „ცივმა ომმა“ არაერთგზის იხსნა კაცობრიობა განადგურებისაგან, რომლის თვალსაჩინო მაგალითია „კუბის კრიზისი“, როდესაც ვაშინგტონმა და მოსკოვმა შეძლეს საერთო ენა გამოენახათ სადიპლომატიო რესურსებით. „ცივი ომი“ არ გადაქცეულა ისტორიის კუთვნილებად. მისი პროცესი და შედეგები გავლენას ახდენს თანამედროვე პოლიტიკაზე და საერთაშორისო ურთიერთობებზე. ამ მხრივ საყურადღებოა თომას ჰობსის ნაშრომი „ლევიათანი“, რომელიც რეალიზმის თეორიას ასახავს და სახელმწიფო საზღვრები და სუვერენიტეტი ადამიანების უშიშროების გარანტიად არის წარმოჩენილი. ავტორის განმარტებით, ეროვნული ინტერესები იწვევს უთანხმოებას, რომელსაც სახელმწიფოები ვერ აგვარებენ და, შესაბამისად, წარმოიშობა დიდი თუ მცირე ომები. ამდენად შემდგარი სახელმწიფოები ვალდებული არიან მუდმივად ემზადონ ომისთვის [3].

პოლიტიკური რეალიზმის პრაქტიკადან გამომდინარე, „ცივი ომით“ მომზადებული დაპირისპირება უნდა გადაიქცეს რეალურ ომად, რომლის დამთავრების შემდეგ კვლავ უნდა ჩამოყალიბდეს „ცივი ომის“ მდგომარეობა, ვიდრე მსოფლიო „ერთპოლუსიანი არ გახდება“.

საერთაშორისო ურთიერთობების თეორეტიკოსები განსაკუთრებულ ყურადღებას მიაპყრობენ 1948 წელს ჰანს მორგენთაუს მიერ გამოქვეყნებულ ნაშრომს „პოლიტიკა ერებს შორის“, რომელშიც ვრცლად არის განმარტებული პოლიტიკისა და საერთაშორისო ურთიერთობების პრინციპები და რეალიზმის არსი, ხაზი ესმება, რომ სახელმწიფოს ინტერესები მის სიძლიერესთან ასოცირდება და ძალაუფლებაში გამოიხატება. პოლიტიკური რეალიზმი გვიხსნის, რომ სუვერენული სახელმწიფო და მისი ინტერესები ისტორიული პროცესის შედეგთან არის დაკავშირებული და თუ არ იარსებებს ასეთი ქვეყნები, მაშინ ეროვნული ინტერესებიც აზრს დაკარგავდა [4].

„ცივი ომის“ პერიოდში მოხდა საერთაშორისო ურთიერთობების თეორიების ახალი გადააზრება, რაც გამოიხატა ბიჰევიორისტებსა და პოზიტივისტებს შორის თეორიულ კამათში და ნეორეალიზმს დაუდო საფუძველი, რომლის სათავეში აღმოჩნდა ქენეთ უოლცი და თავის 1979 წელს გამოცემულ ნაშრომში ჩამოაყალიბა „საერთაშო-

რისო პოლიტიკის თეორია“ – რეალიზმის ახალი მიდგომა, რომელშიც გახმოვანდა, რომ საერთაშორისო ურთიერთობები სამეცნიერო დისციპლინა უნდა გამხდარიყო და დაფუძნებოდა კანონზომიერებათა მსგავს წესებს [5].

ძალისმიერი ომი ქვეყნის საგარეოპოლიტიკური ამოცანების გადაჭრის ძალისმიერ მეთოდად განიხილება დედამიწის სხვადასხვა რეგიონში, რომელსაც მხარეები სხვადასხვა ფორმით ახორციელებენ, მაგრამ არსებობს გაგრძელებული ე.წ. „ცივი ომი“, რომელიც გამოიყენება სხვადასხვა ეკონომიკური, იდეოლოგიური, კულტურულ-საგანმანათლებლო და სხვა ოპერაციების განსახორციელებლად, მათ შორისაა სახელმწიფო და სახელისუფლებო გადატრიალებები.

„ცივი ომი“ რეალური ომის სპეციფიკური ნაირსახეობაა, რომლის მთავარი შემოქმედები აშშ და საბჭოთა კავშირი იყვნენ.

მეორე მსოფლიო ომმა ახლებურად განსაზღვრა ბევრი ქვეყნის პოლიტიკურ-ეკონომიკური ფუნქციისა და მართვის საკითხი. ამერიკისათვის იგი ეკონომიკური დეპრესიიდან გამოსვლას და ზესახელმწიფოს სტატუსის მოპოვებისათვის ბრძოლას ნიშნავდა, გერმანიისა და კორეისათვის კი ორად გაყოფას, დაპირისპირებებს და სამოქალაქო ომებს.

„ცივი ომები“ მიმდინარეობს რეგიონალურ სახელმწიფოებს შორის (ევროპა, სამხრეთ კავკასია და ა.შ.) და ის დაკავშირებულია პოლიტიკასთან, ეკონომიკასთან, საერთაშორისო სამართალთან.

დასავლეთის მიერ „ცივი ომის“ იდეოლოგიის შემოტანა პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და სამხედრო სივრცეში, იმის მომასწავებელი იყო, რომ ზოგადად სოციალისტური სისტემის, კერძოდ კი, საბჭოთა კავშირის დაშლა უნდა მომხდარიყო „ცივი ომის“ ეკონომიკური და იდეოლოგიური გზავნილებით, როდესაც მოხდებოდა სისტემაში მყოფი სახელმწიფო სუბიექტების, მართვის არენად გადაქცევა „რბილი ძალის“ სხვადასხვა პატამეტრების გამოყენებით, თუმცა მშვიდობიანი გზით „საერთაშორისო ერთობას“ ეს პრობლემა არსად გადაუწყვეტია, მით უმეტეს, გლობალიზმისა და სუვერენიტეტის ერთობა შეუძლებელი იყო და ავტომატურად გამორიცხავდა პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და იდეოლოგიურ თანამშრომლობას.

ამერიკის შეერთებული შტატების, რუსეთის, ევროკავშირის ერთპიროვნული დომინირება არ არსებობდა, დარღვეული და უმოქმედო იყო საერთაშორისო პოლიტიკური და სამართლებრივი ინსტიტუტების საქმიანობაც, შესაბამისად, გამოირიცხებოდა „ცივი ომის“ საერთაშორისო მიზანდასახულობა და განხორციელების პრაქტიკულობაც, მით უმეტეს, ჩამოყალიბების პროცესში იყო არა დასავლური, არამედ აღმოსავლური, ახალი ცივილიზაციის რეგულირების მექანიზმები, რომლის წყაროს წარმოადგენდა ჩინურ-ინდური, პოლიტიკური, ეკონომიკური, სამხედრო, იდეოლოგიური და სხვა ფაქტორები.

„ცივი ომის“ წარმმართველები არ იყვნენ მხოლოდ ზესახელმწიფოები და ის მიმდინარეობდა რეგიონალურ სახელმწიფოებს შორისაც (არაბული სამყარო – ისრაელი, აზერბაიჯანი – სომხეთი, ჩრდილოეთი და სამხრეთ კორეა და ა.შ.) და ის უკავშირდებოდა პოლიტიკას, ეკონომიკას, სამართალს, იდეოლოგიას, სასაზღვრო დავებს და ა.შ.

ორპოლუსიანი მსოფლიოს დასასრულის წინ „ცივი ომები“ დაიწყო საბჭოთა კავშირის რესპუბლიკებში (საქართვრლო, ბალტიისპირეთი), სადაც ეროვნული მოძრაობები კრემლის უნიტარულ პოლიტიკას და იდეოლოგიას უპირისპირდებოდა.

„ცივი ომი“ არ წარმოადგენს დროებით კატეგორიას, ის არსებობდა და იარსებებს სხვადასხვა ფორმებით, ხარისხით და შინაარსით და დამახასიათებელია მრავალპოლუსიანი მსოფლიო წესრიგისათვის, ხოლო მისი შედეგები თავს იჩენს დიდი თუ მცირე ომების, კონფლიქტების, დაპირისპირებების, სახელმწიფო გადატრიალებების და სხვა სახით ანუ არსებობენ „რადიკალური“, „ზომიერი“ და „რბილი“ მიმართულების „ცივი ომები“, რომლებიც ძირითადად „ცივი ომისთვის“ დამახასიათებელ საერთო კანონზომიერებს ექვემდებარებიან და ამავდროულად სხვადასხვა ქვეყნების სპეციფიკიდან, მიზნებიდან და ამოცანებიდან გამომდინარეობენ.

ცხადია, გასული საუკუნის „ცივი ომების“ ხელწერა განსხვავებული ხასიათის იყო, ვიდრე მსოფლიოს ზესახელმწიფოების თანამედროვე მოცემულობა მოითხოვს და მრავალპოლუსიანი, მსოფლიო და რეგიონალური წესრიგებიდან გამომდინარეობს.

ბოლო პერიოდში ჩინეთის, ინდოეთის და სხვა ქვეყნების გაძლიერებამ პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და სამხედრო ასპარეზზე, ახლებურად დასვა „ცივი ომის“ აღქმის საკითხი; ამ ასპექტშია გასააზრებელი ბოლო პერიოდში სამხრეთ კავკასიაში, უკრაინასა და ახლო აღმოსავლეთში განვითარებული პოლიტიკური და სამხედრო პროცესები, რომლებმაც წარმოშვა ბირთვული პარიტეტის დარღვევის საფრთხე. ასეთ ვითარებაში რუსული ან ამერიკული მხარის ქმედებები ინტერესების ლოგიკაში ჯდებოდა და „ცივი ომის“ ჩარჩოდან გამომდინარე, კეთდებოდა დასკვნები და პროგნოზები. თუმცა ისეთ რთულ და ცვალებად სფეროში როგორიც იყო საერთაშორისო პოლიტიკა, მიუღებელი ჩანდა მრავალსუბიექტიან დაპირისპირებათა დაძლევა მშვიდობიანი გზით. ამიტომ „ცივი ომი“ ახალი ფორმებით, ხერხებით და შინაარსით აგრძელებდა არსებობას.

„ცივმა ომმა“ დააჩქარა ისრაელის მიერ ოკუპირებული გოლანის სიმაღლეების აღიარება ისრაელის ტერიტორიად, მიუხედავად იმისა, რომ საერთაშორისო სამართალი და გაერო მას სირიას აკუთვნებდა. აშშ-ის მიერ „ცივი ომის“ გამოვლინება იყო კოსოვოს დამოუკიდებლობის აღიარება. ამ კონტექსტში გასააზრებელია მკვლევარების მოსაზრება, რომ „ცივი ომი“ იყო სამხედრო-პოლიტიკური, ეკონომიკური და იდეოლოგიური მოცემულობა, მაგრამ მისი პრაქტიკული რეალიზება შეუძლებელი იყო თერმობირთვული იარაღის არსებობის გამო, ამიტომ ის გადადიოდა სხვა განზომილებებში (პოლიტიკა, დიპლომატია, კულტურა, განათლება და ა.შ.).

„ცივი ომის“ პერიოდში გადამწყვეტი მნიშვნელობა შეიძინა სახელმწიფოს მასობრივი განადგურების იარაღის არამხოლოდ ფლობამ, არამედ სახელმწიფოს მიერ მისი გამოყენების უზრუნველყოფამ, ანუ მოწინააღმდეგის ტერიტორიაზე მიტანის შესაძლებლობამ, ე.წ. ატომური „ტრიადით“ ანუ სახმელეთო, საჰაერო და საზღვაო საშუალებებით.

ცხადია, ასეთ ვითარებაში თავის ხსნის გააზრება დაკავშირებული იყო ერთადერთ – შიშის ანუ თვითგანადგურების ფაქტორთან, რომელიც გახდა ბირთვული დარტყმის თავიდან აცილების ერთადერთი საშუალება, ყოველგვარი ჰუმანიზმის, საერთაშორისო სამართლის, გაეროს, ევროკავშირის, ნატოს, სხვა სამხედრო-პოლიტიკური ბლოკების და ა.შ. გარეშე და დამკვიდრდა თეზისი – „ომს გამარჯვებული არ ეყოლება“.

ბირთვული იარაღის მქონე სახელმწიფოები ამჯობინებდნენ სამხედრო ოპერაციები ან დახმარებები გადაეტანათ რეგიონალურ სივრცეში (ახლო აღმოსავლეთი, სამხრეთ კავკასია, უკრაინა და ა.შ.) და ადგილობრივი ძალების ხარჯზე ეწარმოებინათ საბრძოლო მოქმედებები, რომელშიც გამოყენებული იქნებოდა ადგილობრივი მოსახლეობა.

ამდენად, ომები, თავისი მნიშვნელობით, ცდებოდა ლოკალურ კონფლიქტს, საერთაშორისო ხასიათს იძენდა და, შესაბამისად, ზესახელმწიფოების დაპირისპირების ფორმას ღებულობდა. მით უმეტეს, ცნობილია, რომ პოლიტიკური ისტორია მეორდება ახალი აღქმებით, საშუალებებით, პროცესებით და შედეგებით, თუმცა შეუცვლელი რჩება იდეოლოგიის ძირითადი მიმართულება, ბრძოლა მსოფლიო ჰეგემონისთვის და ის უფრო მძლავრი ფენომენია, ვიდრე სამხედრო დაპირისპირებები და ომები, რაც თანამედროვე ეტაპზე ბირთვული იარაღის მფლობელ ქვეყნებს, ომის შემთხვევაში კატასტროფამდე მიიყვანდა.

„ცივი ომის“ ისტორიული, პოლიტიკური, იდეოლოგიური, დიპლომატიური, სამართლებრივი, ეკონომიკური, სამხედრო და სხვა განზომილებები, ახლაც აგრძელებენ არსებობას და თანამედროვე საკომუნიკაციო ცივილიზაციური ბუმის პირობებში და ურთულეს პროგნოზირებებს ექვემდებარებიან პოლიტიკური, ეკონომიკური, სამხედრო, იდეოლოგიური და სხვა მოცემულობებით, რომელთა შორის შეიძლება გამოიყოს:

1. სსრ კავშირის დაშლის შედეგად წარმოშობილი ერთპოლუსიანი – ანგლოსაქსური სისტემის პოლიტიკური, ეკონომი-

კური, სამართლებრივი და იდეოლოგიური პროცესები;

2. ლიბერალური დემოკრატიის საბოლოო გამარჯვების იდეა, ერთპოლუსიანი მსოფლიოს (აშშ) პოლიტიკური, ეკონომიკური, სამხედრო და იდეოლოგიური გაბატონება;

3. ეთნიკური, პოლიტიკური, ეკონომიკური, ტერიტორიული, რელიგიური და სხვა კონფლიქტების წარმოშობა და განვითარება;

4. ერთპოლუსიანი სისტემის მიერ მიზანმიმართულად მომზადებული „ფერადი რევოლუციები“, სამხედრო და სახელმწიფო გადატრიალებები, ტერორის აქტები, პოლიტიკური, სახელმწიფო და სამხედრო მოღვაწეების მკვლელობები და ა.შ.

მსოფლიოში გრძელდება საზოგადოებრივი, პოლიტიკური, ეკონომიკური, კულტურული და სხვა სახეცვლილებები, შესაბამისად, წარმოიშვა და წარმოიშობა შესაბამისი, ცნებები და ტერმინები: „ცივი ომი“, „რკინის ფარდა“, „ხისტი“, „რბილი“ და „ჭკვიანი“ ძალა და ა.შ. ამ მიმართულებით ქართულ, რუსულ, ინგლისურ, გერმანულ, ფრანგულ და სხვა ენებზე დაბეჭდილია ისტორიული, პოლიტიკური, იურიდიული, სამხედრო და სხვა სახის ლიტერატურა. ამ მხრივ უცხოელი ავტორებიდან უნდა აღინიშნოს ზ. ბჟეზინსკის, ფ. ფუკუიამას, ჰ. კისინჯერის, ბ. ჯენტერლსონის, ა დუგინის და სხვა ავტორთა შრომები.

IGOR KVESELAVA - *GTU, Professor*
NONA TSABADZE - *GTU, PhD Student*

FOR THEORETICAL-PRACTICAL UNDERSTANDING OF "COLD WAR"

Summary

War is a forceful method of solving the country's foreign policy tasks in different regions of the world, where various ties or alliances function, and losing their positions means strengthening the influence of competitors.

"Cold wars" arise during peacetime, and when politics and diplomacy fail to solve the problems, local, regional and world conflicts come into play, which can turn into real regional and world wars. If foreign policy is in a vacuum of law and morality and neither one nor the other can limit or stop conflicts of different ranks.

The paper discusses the political, economic, military and ideological aspects, various theories of the origin and development of the "Cold War", its types, goals and objectives and results; The analysis is made of various world and regional conflicts, the struggle to establish a unipolar ideology (Anglo-Saxon system).

Key words: *"Cold War", politics, economy, ideology, system. Unipolar, bipolar and multipolar dimensions, "world orders", USA, Soviet Union, superpowers.*

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ორუელი ჯ., შენ და ატომური ბომბი. ლონდონი: Tribune, 1945, 3 გვ.
2. მახარაძე ზ., „უკრაინის და სირიის კონფლიქტები, როგორც ახალი „ცივი ომის“ ეტაპი“ (სადოქტორო დისერტაცია), სტუ, თბ., 2019.
3. ჰობსი თ., „ლევიათანი“, ლონდონი, 1961.
4. მორგენთაუ ჰ., „პოლიტიკა ერებს შორის“, 1948.
5. უოლცი კ., „საერთაშორისო პოლიტიკის თეორია“, 1979
6. ბჟეზინსკი ზ. „დიდი საჭადრაკო დაფა: ამერიკის ბატონობა და მისი გეოსტრატეგიული იმპერატივები“, თბ., 2014.
7. ჯენტერლსონი ბ., „ამერიკის საგარეო პოლიტიკა“, თბ., 2015.
8. ფუკუიამა ფ., „ისტორიის დასასრული? პოლიტიკა და დემოკრატია“, თბ., 2015.
9. კუპრაშვილი ჰ., „ეროვნული უსაფრთხოება თუ ეროვნული უშიშროება“, თბ., 2014.

ალუდა ღუდუშაური
სტუ, დოქტორანტი

გლობალური და რეგიონალური აქტორების ინტერესები კავკასიაში და ყარაბაღის კონფლიქტი

მთიანი ყარაბაღის კონფლიქტს მრავალი განზომილება აქვს. ეთნიკური დაპირისპირების გარდა, წარმოდგენილია გეოპოლიტიკური „თამაშები“ ისეთ დიდ ძალებს შორის, როგორიცაა რუსეთი, თურქეთი და ირანი, აშკარაა გზა უნიპოლარული საერთაშორისო სისტემიდან მულტიპოლარულ სისტემამდე, სახეზეა დიპლომატიისა და მედიაციის სისუსტე, მძიმე ჰუმანიტარული პრობლემები. ყარაბაღის კონფლიქტის ისტორიულმა ლაბირინთებმა და ამ უკანასკნელის შედეგებმა მნიშვნელოვანი ცვლილებები გამოიწვია როგორც მეზობელ სახელმწიფოებში, ასევე, მთელ რეგიონსა და არსებულ ძალთა ბალანსში.

საკვანძო სიტყვები: *დემოკრატია, სუვერენიტეტი, გეოპოლიტიკა.*

ბოლო რამდენიმე საუკუნის განმავლობაში, რეგიონული და გლობალური ძალები იბრძოდნენ სამხრეთ კავკასიაზე ჰეგემონიისა და გავლენის მოსაპოვებლად ან შესანარჩუნებლად. რეგიონი მნიშვნელოვანია როგორც ეკონომიკურად, რადგან მასზე გადის აბრეშუმის გზა, აგრეთვე, გეოპოლიტიკურად იმიტომ, რომ ეს არის ბუფერული ზონა, რომელიც მდებარეობს რეგიონულ ძალებს შორის [1. 51].

მე-20 საუკუნის დასაწყისში, მეფის რუსეთის დაშლის დროს, კავკასიურმა თემებმა ისარგებლეს თვითგამორკვევის უფლებით, გამოიყენეს რეგიონში არსებული ძალაუფლების ვაკუუმი. აზერბაიჯანმა (1918-1920), საქართველომ (1918-1921), სომხეთმა (1918-1920) სამხრეთ კავკასიაში და მთიანი ყარაბაღის რესპუბლიკამ (1917-1920) ჩრდილოეთ კავკასიაში დამოუკიდებლობა გამოაცხადა [2].

მიუხედავად იმისა, რომ რესპუბლიკები საერთაშორისო დონეზე იყო აღიარებული, მათ შორის იყო ტერიტორიული დავები და ომებიც კი, რომლებიც დაკავშირებული იყო საზღვრებთან. აზერბაიჯანის, სომხეთისა და საქართველოს რესპუბლიკების დღევანდელი საერთაშორისოდ აღიარებული საზღვრები საბჭოთა ხელისუფლებამ დაადგინა. მიუხედავად აღნიშნულისა, უმეტეს რეგიონში დღემდე საზღვრის პრობლემაა. თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ საბჭოთა კავშირის დაშლამ განაპირობა 1991 წელს სამხრეთ კავკასიაში დამოუკიდებელი სახელმწიფოების ჩამოყალიბება [2. 148-149].

საბჭოთა ეპოქის ავტონომიურ ერთეულებზე დავები გამოიწვია ომებმა მთიან ყარაბაღში, აფხაზეთსა და სამხრეთ ოსეთში, რამაც სამხრეთ კავკასიაში ეკონომიკურ არასტაბილურობასა და უსაფრთხოების პრობლემებს ჩაუყარა საფუძველი [3].

ამ უწყვეტმა კონფლიქტებმა დაასუსტა სამხრეთ კავკასიის სახელმწიფოები და ასპარეზი გაუხსნა რეგიონულ და გლობალურ ძალებს, რეგიონზე კონკურენციის გაძლიერებისათვის [4. 21-24].

რუსეთი მოქმედებდა იმ ძალაუფლების დასაბრუნებლად, რომელიც საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ დაკარგა „კონტროლირებული კონფლიქტის სტრატეგიით“ [4. 21-24].

ვინაიდან თურქეთს აქვს საერთო კულტურული და რელიგიური კუთვნილება აზერბაიჯანთან, ის ბაქოს გვერდით ედგა მთიანი ყარაბაღის კონფლიქტში, ირანი კი ნეიტრალურ პოზიციას ინარჩუნებდა. რუსეთმა, რომელიც თავდაპირველად მხარს უჭერდა საქართველოს ტერიტორიულ მთლიანობას, მოგვიანებით მიიღო უფრო მტკიცე პოზიცია სამხრეთ ოსეთისა და აფხაზეთის კონფლიქტებთან დაკავშირებით და 2008 წელს ცნო მათი დამოუკიდებლობა იმავე წლის აგვისტოს ომის შემდეგ. სამხ-

რეთ კავკასიის ქვეყნებს შორის სომხეთი ერთადერთია, რომელიც რუსეთთან სტრატეგიულ ალიანსში შევიდა მთიანი ყარაბაღის კონფლიქტთან დაკავშირებული უსაფრთხოების უზრუნველყოფისა და აზერბაიჯანის მხარდასაჭერად თურქეთის სამხედრო ჩარევის გამო [5. 70-75].

2013 წელს დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის (დსთ) და კოლექტიური უსაფრთხოების ხელშეკრულების ორგანიზაციის (CSTO) მეშვეობით დამყარებული პარტნიორობამ კიდევ უფრო გრძელვადიანი პერსპექტივა მიიღო, როდესაც სომხეთმა გამოაცხადა ევრაზიის საბაჟო კავშირში შესვლა [6].

ევრაზიის ეკონომიკური კავშირი (EAEU), რომელიც დაარსდა რუსეთის, ყაზახეთისა და ბელორუსის მიერ [7].

1991-1993 წლებში, ურთიერთობები შეიცვალა, როდესაც აზერბაიჯანში ნაციონალისტური სახალხო ფრონტი მოვიდა ხელისუფლებაში აბულფაზ ელჩიბეის ხელმძღვანელობით. 1998 წლიდან მოყოლებული, თურქეთს, საქართველოსა და აზერბაიჯანს შორის რეგიონალური ალიანსების ჩამოყალიბებამ, ირანი უფრო მჭიდრო თანამშრომლობაში ჩართო სომხეთთან და რუსეთთან [8].

ამერიკის ინტერესები და დამოკიდებულება ყარაბაღის კონფლიქტისადმი

2008 წლამდე ამერიკის შეერთებული შტატების (აშშ) პოლიტიკა სამხრეთ კავკასიასთან დაკავშირებული იყო ენერგეტიკული მოსაზრებებითა და რუსეთთან კონკურენციით რეგიონზე გავლენისთვის. შედეგად შეიქმნა ალტერნატიული ენერგეტიკული მარშრუტები, რომლებიც რუსეთის გვერდის ავლით ხორციელდებოდა [8].

ცივი ომის შემდგომ პერიოდში აშშ მხარს უჭერდა თურქეთის მზარდ გავლენას სამხრეთ კავკასიაში ალტერნატიული ენერგიის მარშრუტების შესაქმნელად. თეთრი სახლი მხარს უჭერდა ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანის (BTC) ნავთობსადენს და ბაქო-თბილისი-ერზრუმის (BTE ასევე ცნობილი როგორც სამხრეთ კავკასიის მილსადენი) ბუნებრივი აირის მილსადენს. დასავლეთთან უფრო მჭიდრო ურთიერთობების გასავითარებლად შეიქმნა თანამშრომლობის პლატფორმა, სახელწოდებით სუამი (საქართველო, უკრაინა, აზერბაიჯანი და მოლდოვა; დემოკრატიისა და ეკონომიკური განვითარების ორგანიზაცია), რომელსაც მხარს უჭერდა აშშ. აღნიშნულმა ერთის მხრივ, უბიძგა აშშ-ს მხარი დაეჭირა აზერბაიჯანი-თურქეთი-საქართველოს გეოპოლიტიკური ხაზისთვის სამხრეთ კავკასიაში, ხოლო მეორეს მხრივ, სომხეთთან ცალკეული ურთიერთობის განვითარებას [9].

როგორც კი საბჭოთა კავშირი დაიშალა, ვაშინგტონის ანალიტიკურმა ცენტრმა დაიწყო ორი ასპექტის კონცენტრირება, რომელიც განვითარდა საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ, მაგ., რუსეთის მომავალი და კონტროლი ბირთვული იარაღის მასიურ მარაგზე. ვაშინგტონი შეგნებულად ორიენტირებულ სახელმწიფოებს წარმოადგენდა უკრაინა და ყაზახეთი, რომლებიც ფლობდნენ ბირთვულ იარაღს [10].

ასევე საყურადღებოა ის ფაქტი, რომ ცივი ომის დასრულებასთან ერთად ვაშინგტონი გააქტიურდა რეგიონში, როდესაც საბჭოთა ფედერაცია დაიშალა და მსოფლიოში ახალი დამოუკიდებელი სახელმწიფოები გაჩნდა, ამერიკის შეერთებული შტატები ერთი მხრივ, ნავთობისა და გაზის ბუნებრივი რესურსებსა და სუსტი პოლიტიკური და ეკონომიკური ინფრასტრუქტურით ინტერესდებოდა [11], ხოლო, მეორე მხრივ, ეთნიკური საკითხებით [12].

მოგვიანებით, აშშ-ის ოფიციალური პირები აკვირდებოდნენ რუსეთის გავლენის სფეროს პერსპექტიულ მახასიათებლებს მოსკოვ-ჩეჩნეთის კონფლიქტის კონტექსტში [13].

პოლიტოლოგებმა შენიშნეს, რომ მოსკოვი, უპირველეს ყოვლისა, ამჯობინებდა ყოფილ საბჭოთა რესპუბლიკებთან ურთიერთობას ეკონომიკურ და უსაფრთხოების ფრონტებზე. მოსკოვის ოფიციალურმა პირებმა განაგრძეს დიპლომატიური მოლაპარაკებების წარმოება რეგიონულ პოლიტი-

კაში სუპერსახელმწიფოებრივი იმიჯის შესანარჩუნებლად. უფრო მეტიც, მოსკოვმა დაიწყო ახალი გამოწვევების ჩამოყალიბება ჩინეთთან მიმართებით გავლენის სფეროს საკითხში. მოსკოვის საპირისპიროდ, ვაშინგტონის საგარეო პოლიტიკა რეგიონის მიმართ შეიძლება იყოს შესწავლილი ოთხ ეტაპად:

1. საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ, ვაშინგტონს არ ჰქონდა მკაფიო პოლიტიკა რეგიონის მიმართ. ამ ფაზაში მოსკოვი მთლიანად რჩებოდა რეგიონის მიდგომის ცენტრად;
2. მეორე ეტაპზე, მიუხედავად იმისა, რომ მრავალეროვნულმა ნავთობკომპანიებმა დაიწყეს კონცენტრირება დროზე ორიენტირებული პოლიტიკის ჩამოყალიბებაზე რეგიონების მიმართ, ვაშინგტონს არ სურდა რეგიონში მოსკოვის ჰეგემონური სტატუსის გამოწვევა;
3. მესამე, (1996-1997) ვაშინგტონი გეგმავდა რეგიონისკენ სვლას, რადგან მიხვდა, რომ რეგიონს ჰქონდა გეოსტრატეგიული და გეოეკონომიკური ინტერესები, რადგან ვაშინგტონმა გადაწყვიტა სრულად ყოფილიყო რეგიონში ნავთობისა და გაზის რესურსებზე დომინანტი [14].

11 სექტემბრის მოვლენამ, რეგიონში მთლიანად ეჭვქვეშ დააყენა ვაშინგტონის გლობალური ჰეგემონური სტატუსი მსოფლიო პოლიტიკაში [14].

რეგიონის მიმართ აშშ-ს პოლიტიკის დასრულება ყველა ამ ფაზაში, რომელიც კლასიფიცირებულია სამი პოლიტიკის მიზნის მიხედვით. ვაშინგტონი დაჰპირდა, რომ მხარს დაუჭერდა ყველა სახელმწიფოს სავაჭრო, უსაფრთხოებისა და პოლიტიკურ ფრონტებზე, რათა დახმარება გაეწია მათთვის რუსეთისა და ირანის გავლენისგან თავის დაღწევაში [15].

აშშ-ის მთავრობის წარმომადგენლები მხარს უჭერდნენ ლიბერალურ და სეკულარულ დემოკრატიზაციის რეჟიმებს პოსტსაბჭოთა ქვეყნებში, ვაშინგტონის ადმინისტრაციამ დაგმო მართლმადიდებლური ფუნდამენტური ისლამური მებრძოლი პარტიები ახლად დამოუკიდებლობა მოპოვებულ სახელმწიფოებში [16].

ვაშინგტონმა საბოლოოდ მხარი დაუჭირა იმ მრავალეროვნულ ნავთობისა და გაზის კომპანიებს, რომ შეესწავლათ კასპიის ზღვის რეგიონი და ჩამოეყალიბებინათ პოლიტიკა, ირანისა და რუსეთის ნავთობისა და გაზსადენის მარშრუტების კონტექსტში. საბოლოოდ, აშშ გეგმავდა სრულ მონოპოლიას. მოსკოვმა შეცვალა დამოკიდებულება ჩინეთის მიმართ რეგიონში 11 სექტემბრის მოვლენის შემდეგ. ამავე სულისკვეთებით, ჩინეთმა კონფრონტაციის პოლიტიკის ნაცვლად, ამჯობინა ყოფილ საბჭოთა კავშირის ქვეყნებზე მოსკოვის იდენტური გავლენა რეგიონული და გლობალური პოლიტიკის ახალი ცვალებადი პარამეტრების მიხედვით [17].

11 სექტემბრის თავდასხმებმა შეარყია ვაშინგტონის გლობალური ჰეგემონური პოზიცია, რის შემდეგაც ბუშის ადმინისტრაციამ წინა პლანზე წამოიწია ავღანეთთან მიმართებით. ორი ფაქტორი იყო მნიშვნელოვანი, რამაც განაპირობა რეგიონში ტერორიზმის წინააღმდეგ ომის საკითხების არსებობა. პოლიტიკური ანალიზი ამტკიცებდა, რომ ამერიკელებმა გამოიყენეს ეს შესაძლებლობა კასპიის ნავთობის კონტექსტში გეო-სტრატეგიული და გეოეკონომიკური სარგებლის გამო. კასპიის ზღვა რთული რეგიონია და ცენტრალური აზიის ყველა სახელმწიფო, მათ შორის ირანი, თურქეთი და რუსეთი, ითხოვდნენ თავიანთ წილს [18].

ამერიკის შეერთებულ შტატების, მიუხედავად კასპიის ზღვის რეგიონში ნავთობზე არსებითი გავლენისა, მდგომარეობა კრიტიკული ხდებოდა ორი ფაქტორის გამო: პირველი, საუდის არაბეთი, რომელსაც მჭიდრო კავშირები ჰქონდა ვაშინგტონთან, დაჟინებით მოითხოვდა ნავთობის ფასების გაზრდას [19].

მეორე, ვაშინგტონი გრძნობდა, რომ ისრაელის უწყვეტი დიპლომატიური სამხედრო და ეკონომიკური მხარდაჭერის გამო, საუდის არაბეთის მებრძოლი ისლამური ჯგუფები აკრიტიკებდნენ საუდის არაბეთის პოლიტიკურ ხელმძღვანელობას და კიდევ უფრო აზიანებდნენ ამერიკის ინტერესებს საუდის არაბეთში [20].

ვაშინგტონი სამომავლოდ გეგმავდა საუდის არაბეთის ნავთობზე დამოკიდებულების შეცვლას. ამერიკის ეროვნულმა ენერგეტიკის კომისიამ ჩამოაყალიბა ახალი პოლიტიკის მახასიათებლები. ეროვნული ენერგეტიკის კომისია აცხადებდა, რომ „ამერიკამ უნდა გააძლიეროს თავისი სავაჭრო ალიანსი, დიალოგი დაიწყოს ნავთობის ძირითად მწარმოებლებთან და შემდგომ შეიმუშაოს სხვადასხვა ენერგეტიკული გეგმები ნავთობის უფრო დიდი მოპოვებით დასავლეთ ნახევარსფეროში, აფრიკაში, კასპიის ზღვის ნავთობის რესურსების ჩათვლით [21].

მეორე, ცენტრალური აზიის სახელმწიფოების გეოპოლიტიკური მნიშვნელობა იზიდავდა ვაშინგტონს ტერორიზმის წინააღმდეგ, ომის კონტექსტში. მითითებული მიზნისთვის აზერბაიჯანმა ნებაყოფლობით მისცა ვაშინგტონს თავისი როგორც საჰაერო ასევე, საზღვაო სივრცის გამოყენების შესაძლებლობა, ავღანეთზე თავდასხმის მიზნით, სადაც ალ-ქაიდას ხელმძღვანელობა იმყოფებოდა. აზერბაიჯანი ბუშის ადმინისტრაციისთვის მნიშვნელოვანი იყო სტრატეგიული და ეკონომიკური პერსპექტივების ფონზე. აზერბაიჯანი გეოპოლიტიკური ადგილმდებარეობით, წარმოადგენს ცენტრალური აზიის იმ ქვეყანას, რომლის გავლითაც ვაშინგტონს შესვლა შეუძლია არა მხოლოდ ავღანეთში, არამედ კასპიის ზღვაშიც. ამ მიზნით, ვაშინგტონმა 2002 წლის იანვარში ამოიღო თავისუფლების მხარდაჭერის აქტის 907 ნაწილი:

„როგორც მდივანმა ოლბრაიტმა და მისმა მოადგილემ ტალბოტმა წარმოადგინეს კონგრესის წინაშე, 907-ე მუხლი აზერბაიჯანში ჩვენი დიპლომატიის სერიოზულ დაბრკოლებად რჩება. გასაგებია, რომ ზოგიერთის აზრით, 907-ე მუხლი ეჭვს იწვევს აშშ-ს ნეიტრალიტეტის შესახებ აზერბაიჯანისა და სომხეთის მიმართ მთიანი ყარაბაღის შესახებ მოლაპარაკებებში, თუმცა ჩვენ არ გვჯერა რომ 907-მა მუხლმა მიაღწია იმ მიზანს, რომელიც მისმა მხარდამჭერებმა 1992 წელს მიიღეს. პირდაპირ რომ ვთქვათ, მას არაფერი გაუკეთებია ჩვენთვის მთიანი ყარაბაღის კონფლიქტის გრძელვადიან პერსპექტივაში მშვიდობასთან დასაახლოებლად. პოლიტიკურად, მუხლი 907 და მასთან დაკავშირებული დებულებები ხელს უშლის ჩვენს პროგრესს მთიან ყარაბაღში, აზერბაიჯანთან ეფექტური მუშაობის უნარს აღმოსავლეთ-დასავლეთ ევრაზიის სატრანსპორტო დერეფანზე, აზერბაიჯანში იგივე რეფორმების წინსვლისთვის, რასაც მხარს ვუჭერთ სხვა პოსტსაბჭოთა ქვეყნებში. ისევე როგორც ამერიკული ფირმების შესაძლებლობას აწარმოონ ბიზნესი აზერბაიჯანში. აზერბაიჯანის მთავრობა მტკიცედ არის ამერიკის შეერთებული შტატების მომხრე, რაც ჩვენთვის სასარგებლოა კასპიის ენერგეტიკის საკითხებში, გაუვრცელებლობაზე, ირანულ ტერორიზმზე და მთიან ყარაბაღზე. 907-ე მუხლი ზღუდავს და გააგრძელებს შეზღუდავს აშშ-აზერბაიჯანის ურთიერთობების გაფართოებას - უსარგებლო მიზნით“ [22].

თავისუფლების მხარდაჭერის აქტის 907-ე მუხლით, ვაშინგტონმა მკაფიოდ განსაზღვრა თავისი პოლიტიკის მახასიათებლები 1998 წელს კავკასიისა და ცენტრალური აზიის მიმართ. ეს მახასიათებლები, შესაბამისად, შემდეგია: უპირველეს ყოვლისა, ვაშინგტონს განზრახული ჰქონდა დემოკრატიზაციის პროცესის დანერგვა და ცენტრალური აზიის სახელმწიფოების ეკონომიკური ინსტიტუტების განახლება მოწინავე კაპიტალისტური საბაზრო ეკონომიკის შესაბამისად [23].

მეორეც, ვაშინგტონმა ეკონომიკურ ფრონტზე წინ წაიწია ცენტრალური აზიის ქვეყნებში, ენერგეტიკის განვითარების იდეის დანერგვით და აღმოსავლეთ-დასავლეთის ენერგეტიკული სატრანსპორტო დერეფნის შექმნით. და ბოლოს, ვაშინგტონი ამტკიცებდა, რომ ცენტრალური აზიის ქვეყნებში უსაფრთხოების ვითარება უნდა გაუმჯობესდეს, რათა დაკმაყოფილდეს მომავალი გლობალური გამოწვევები ეკონომიკურ ფრონტზე ენერგეტიკული სატრანსპორტო დერეფნის წარმატებით განხორციელებით. ფაქტობრივად ამერიკა დაინტერესებული იყო დსთ-ს ახალი ქვეყნების რუსეთზე და ჩინეთზე დამოკიდებულების შემცირებით [24].

1994 წელს ცეცხლის შეწყვეტის დაწყებიდან ვითარება როგორც აზერბაიჯანში, ასევე სომხეთში და მთიანი ყარაბაღის რეგიონში თითქმის არ შეცვლილა. როგორც სტოკჰოლმის საერთაშორისო მშვიდობის კვლევის ინსტიტუტის (SIPRI) მიერ შეგროვებული მონაცემები აჩვენებს, სამხედრო ხარჯები როგორც აზერბაიჯანში, ასევე სომხეთში ბოლო 20 წლის განმავლობაში მასიურად იზრდება. 72 მილიონი აშშ დოლარიდან 1993 წელს, სომხეთის სამხედრო ხარჯები თითქმის ექვსჯერ გაიზარდა და დაახლოებით 404 მილიონი აშშ დოლარი შეადგინა 2010 წელს. მთლიან შიდა პროდუქტს (მშპ) თუ განვიხილავთ პროცენტულად, ის გაიზარდა 2,3 პროცენტიდან 4,2 პროცენტამდე იმავე პერიოდში. ზრდა კიდევ უფრო არსებითია აზერბაიჯანთან მიმართებით. 1996 წელს ამ უკანასკნელმა დახარჯა 142 მილიონი აშშ დოლარი, ხოლო 14 წლის შემდეგ ეს თანხა გაიზარდა ათჯერ, 1,4 მილიარდ აშშ დოლარამდე. მშპ-ის პროცენტული მაჩვენებელი აზერბაიჯანის შემთხვევაში გარკვეულწილად დაბალია, ვიდრე სომხეთის, მაგრამ ეს არ ნიშნავს იმას, რომ აზერბაიჯანს ნაკლები ხარჯი გააჩნია სამხედროებზე. პირიქით, ნავთობით მოპოვებული ეკონომიკური ბუმის წყალობით, აზერბაიჯანმა შეძლო სამხედრო ხარჯების მასიურად გაზრდა და აზერბაიჯანის ოფიციალურმა პირებმა რამდენჯერმე განაცხადეს, რომ საჭიროების შემთხვევაში ძალით დაიბრუნებდნენ მთიან ყარაბაღს [18].

გარდა სამხედრო ფორმირებისა, ორივე ქვეყანა, მმართველობის არადემოკრატიული ფორმების ზეგავლენის ქვეშ იმყოფება, რომლებიც მათი დამოუკიდებლობის გამოცხადების შემდეგაც თან სდევთ. გლობალური მშვიდობის ინდექსი არ აჩვენებს თანმიმდევრულ განვითარებას არც სომხეთში და არც აზერბაიჯანში, მიუხედავად იმისა, რომ სიტუაცია, როგორც ჩანს, ოდნავ გაუმჯობესდა ბოლო რამდენიმე წლის განმავლობაში. ვინაიდან ორივე საკმაოდ პატარა ქვეყანაა, ცალკეულმა მოვლენებმა, მაგალითად, ძალადობრივმა პოსტ-საარჩევნო საპროტესტო აქციებმა სომხეთში 2008 წელს ან გახშირებულმა სროლებმა მთიან ყარაბაღში 2009, 2010 და 2014 წლებში შეიძლება შესამჩნევი გავლენა იქონიოს მათი ინდექსის მაჩვენებელზე კონკრეტულ წელს. Economist Intelligence Unit-ის მიერ შეგროვებული დემოკრატიის ინდექსი, ასევე, არ აჩვენებს აშკარა ევოლუციას უფრო ღია პოლიტიკური სცენისკენ. სომხეთს ოდნავ მაღალი ქულა აქვს ვიდრე აზერბაიჯანს: სომხეთი კლასიფიცირებულია, როგორც ჰიბრიდული რეჟიმი დემოკრატიასა და ავტორიტარიზმს შორის, განსხვავებით აზერბაიჯანისგან, რომელიც ავტორიტარულ რეჟიმად არის წარმოდგენილი [25].

ორგანიზაცია „Freedom in the World“ ანგარიშებშიც ნახსენებია, რომ აზერბაიჯანი „არათავისუფალ“ და სომხეთი „ნაწილობრივ თავისუფალად“ არის წოდებული. რეიტინგი არც ერთ ქვეყანაში არ შეცვლილა მათი დამოუკიდებლობის შემდეგ [26].

კონფლიქტის მოგვარების ჩარჩო, რომელზეც ყველა მხარე შეთანხმდა, არის ეუთოს მინსკის ჯგუფი, სადაც თანათავმჯდომარეები არიან რუსეთი, აშშ და საფრანგეთი. თავმჯდომარე ქვეყნებთან ერთად, მინსკის ჯგუფი ძირითადად ევროკავშირის წევრი ქვეყნებისგან შედგება - თუმცა თავად ევროკავშირი არ იყო წარმოდგენილი როგორც დამოუკიდებელი აქტორი.

როგორც ჩანს, ევროკავშირს არ შეუძლია შესთავაზოს უფრო ეფექტური ჩარჩო ამ პროცესისთვის და, შესაბამისად, მინსკის ჯგუფის ძალისხმევის მხარდაჭერა წესით უნდა ყოფილიყო საკმარისი [26].

როგორც უკვე ავღნიშნე, კავშირში გაწევრიანების შეთავაზება არის ევროკავშირის ყველაზე ძლიერი საგარეო პოლიტიკური ინსტრუმენტი. მიუხედავად იმისა, რომ თურქეთის გაწევრიანებაზე მოლაპარაკებები იმ პერიოდში შეფერხებული იყო, ნაკლებად ივარაუდებოდა, რომ ევროკავშირს თავისი შეთავაზება სამხრეთ კავკასიის რომელიმე ქვეყანაზე გაევრცელებინა. მათი გეოგრაფიული მდგომარეობიდან გამომდინარე, თურქეთი ერთადერთი სახმელეთო კავშირს წარმოადგენდა ევროკავშირის წევრ ქვეყნებთან. ასეთი ნაბიჯს საფუძველი მხო-

ლოდ თურქეთის გაწევრიანების შემდეგ ექნებოდა. თურქეთის გაწევრიანების მკაფიო პერსპექტივის ხელახალი დადასტურება ასევე გაზრდიდა ევროკავშირის პოზიციას სამხრეთ კავკასიაში. დაბოლოს, იმისთვის, რომ უფრო სერიოზულად იქნას მიღებული ამ კონფლიქტურ ზონებში, ევროკავშირი უნდა აღიჭურვოს სანდო სამხედრო შესაძლებლობებით. მხოლოდ რბილი ძალა არ არის საკმარისი პოლიტიკის ბევრ სფეროში, რომელთა შორის არის კონფლიქტების მოგვარება ევროკავშირის უშუალო კანდიდატი ქვეყნების გარეთ რეგიონებში. ევროკავშირის „ნორმატიული განსხვავება“ არ იძლევა საკმარის ძალას ამ სფეროში ზემოქმედებისთვის. სამხედრო თანამშრომლობა ევროკავშირი, რომელიც ორგანიზებულია სხვადასხვა საბრძოლო ჯგუფებად, შედგება სხვადასხვა სახელმწიფოდან წარმოდგენილი 1000-დან 1500-მდე ჯარისკაცისგან შესაძლოა სწრაფად განლაგდეს კრიზისულ ზონებში. მიუხედავად აღნიშნულისა, ეს უკანასკნელი მაინც არ არის საკმარისი ძირითადი მიზნებისთვის. ევროკავშირს შეეძლო ყველაზე დიდი წვლილი შეეტანა მთიანი ყარაბაღის კონფლიქტის სამშვიდობო მოწესრიგებაში, იქნებოდა ეს წარმოდგენილი დამკვირვებელი თუ სასწავლო მისიებით არა მხოლოდ სამხედროებისთვის, არამედ პოლიციისა და სასამართლო სისტემისთვისაც კი [27].

ევროკავშირი რეალურად არასდროს ყოფილა არსებითად ჩართული მთიანი ყარაბაღის კონფლიქტის გადაწყვეტის პროცესში, რისი ერთ-ერთი მთავარი მიზეზი, არის ის, რომ არც სომხეთმა და არც აზერბაიჯანმა არ მოითხოვეს მისი ჩართვა. სომხეთს არ სურდა რუსეთის გაღიზიანება ევროკავშირის ჩართულობით და, 2000-იანი წლების შუა პერიოდში, აზერბაიჯანმა დაიწყო თავისი „ნეიტრალიტეტის“ წარმოჩენა - მცდელობები, რომლებიც ზოგჯერ ევროპულ დიპლომატიურ არსენალს ფაქტობრივად ყირაზე აყენებდა [27].

2003 წელს ევროკავშირის მიერ სამხრეთ კავკასიაში სპეციალური წარმომადგენლის დანიშვნამ გააჩინა მოლოდინი ე.წ. ბლოკის შექმნის შესახებ. ჰეიკი ტალვიტიე და პიტერ სემნები იყვნენ პირველი ორი სპეციალური წარმომადგენლები, რომლებიც ეძებდნენ გზებს, რათა ევროკავშირი უფრო ძლიერი აქტორი ყოფილიყო რეგიონში [28].

ამ გაძლიერებულმა მოლოდინებმა გამოიწვია ბევრი ვარაუდი ევროკავშირსა და სამხრეთ კავკასიაში, რომ ბლოკმა შეიძლება შეცვალოს ვითარება. ასევე ის, რომ აღნიშნულმა ბლოკმა შესაძლოა ჩაანაცვლოს საფრანგეთი, როგორც მინსკის ჯგუფის თანათავმჯდომარე მთიანი ყარაბაღის კონფლიქტში (დანარჩენი ორი თანათავმჯდომარეა რუსეთი და შეერთებული შტატები) [29].

თუმცა, პარიზს არასოდეს შეუთავაზებია ბრიუსელისთვის ჩართულობა, ამიტომ მითითებული სპეკულაცია მალევე ჩაცხრა [30].

მოგვიანებით, ევროკავშირი ცდილობდა სამხრეთ კავკასიის საომარ ზონებში დახმარებისა და ნდობის აღდგენის პროექტების განხორციელებას, როგორც კონფლიქტების დარეგულირებაში წვლილის შეტანას. ამ მიდგომამ გარკვეულწილად იმუშავა აფხაზეთსა და სამხრეთ ოსეთში (ქართული თანხმობით), მაგრამ მთიან ყარაბაღში შედეგი ვერ გამოიღო. აზერბაიჯანს არ სურდა საერთაშორისო თანამეგობრობის ჩართულობა მთიანი ყარაბაღის დე ფაქტო ხელისუფლებასთან, შესაბამისად, არ შედგა თანამშრომლობა [30].

კონფლიქტის მოგვარებაში ჩართულობის ფუჭი მცდელობების შემდეგ, ბრიუსელმა შესთავაზა მხარეებს დახმარება ესკალაციის დასრულების შემდეგ. სემნებიმ თქვა, რომ „ევროკავშირისგან დიდი წვლილი იქნება შეტანილი, როცა გამოსავალი მოიძებნება და ჩვენ განვიხილავთ ყველა შესაძლებლობას, რაც კი შეიძლება ევროკავშირს, როგორც პოსტკონფლიქტურ ორგანიზაციას ჰქონდეს, რა თქმა უნდა, აქტორების სურვილის გათვალისწინებით [31].

უფრო მეტიც, შესაძლოა, სამშვიდობო ოპერაციის ხელმძღვანელობაც კი“. თუმცა, რადგან აზერბაიჯანსა და სომხეთს შორის შეთანხმება არ ყოფილა, სამშვიდობოების საჭიროება არ არსებობდა. 2007 წლის შუა პერიოდისთვის აზერბაიჯანი სულ უფრო სკეპტიკურად უყურებდა საერთაშორისო საზოგადოების როლს კონფლიქტის მოგვარების პროცესში. ამ სკეპტიციზმმა გამოიწვია სამხედრო სფეროში მასიური ინვესტი-

ციები, სამხედრო რიტორიკა და იმედგაცრუება დიპლომატიური მოლაპარაკებების წარმოებისას [32].

ევროკავშირის იმედები გაამყარა მთიანი ყარაბაღის კონფლიქტის მოგვარების პროცესში, წევრი სახელმწიფოების მიერ 2008 წლის თებერვალში კოსოვოს დამოუკიდებლობის აღიარებამ. ამ ნაბიჯებმა შეარყია აზერბაიჯანის რწმენა, რომ საერთაშორისო საზოგადოება დაიცავს მის ტერიტორიულ მთლიანობას საერთაშორისო სამართლის შესაბამისად. უფრო მეტიც, აზერბაიჯანიც სამშვიდობოების იდეით იყო განმსჭვალული [33].

აზერბაიჯანში ბევრმა დაინახა, რომ სერბეთმა თავდაპირველად მიიღო და დაკანონა გაეროს ძალები კოსოვოში, მხოლოდ იმისთვის, რომ ეს ძალები დახმარებოდნენ კოსოვოს დამოუკიდებლობისა და საერთაშორისო აღიარების უზრუნველყოფისაკენ. ყველა ამ ფაქტორიდან გამომდინარე, აზერბაიჯანი სულ უფრო მეტად ცდილობდა კონფლიქტის დასრულებას სამხედრო ძალის გამოყენებით.

მოგვიანებით, ჩაისახა ვარაუდი დიპლომატიიური მოლაპარაკებების შესახებ, რომელიც შექმნილი იყო ეგრეთ წოდებული მადრიდის პრინციპების განსახორციელებლად. ამ პრინციპების თანახმად, სომხეთი დათმობდა კონტროლს შვიდ ოკუპირებულ აზერბაიჯანულ ოლქზე, მაგრამ შეინარჩუნებდა სახმელეთო დერეფანს მთიანი ყარაბაღისკენ და აწარმოებდა მოლაპარაკებებს რეგიონის სტატუსზე. ევროკავშირის დიპლომატიას ძალუძდა პროცესის ხელშეწყობა სომხეთსა და აზერბაიჯანზე ბევრად მეტი ზეწოლით, რათა დაწყებულიყო მადრიდული პრინციპების განხორციელება. თუმცა, ეს უკანასკნელი შესაძლებელი იყო მხოლოდ სომხეთის, აზერბაიჯანის, ეუთოს მინსკის ჯგუფის თანათავმჯდომარეებისა და ბოლოს უკვე, ანკარას თანხმობით (ბაქოს მხარდაჭერით). ამ თვალსაზრისით, ევროკავშირის გავლენა კონფლიქტის ესკალაციაზე არ შეცვლილა, შესაბამისად, მისი როლი კვლავ ამოუცნობია [34].

კონფლიქტის მშვიდობიანი გზით მოგვარების მცდელობები და ეუთოს მინსკის ჯგუფის საქმიანობა

ყოფილ საბჭოთა კავშირში ძალადობრივი კონფლიქტებიდან, ომი მთიანი ყარაბაღის გამო ყველაზე მეტად საფრთხეს უქმნის რეგიონის მომავალ განვითარებას, როგორც ეკონომიკურად, ასევე პოლიტიკურად. ისტორიული ქრონიკები ცხადყოფს, რომ ყარაბაღის კონფლიქტი კონცენტრირებულია მთიანი ყარაბაღის რეგიონისა და მიმდებარე ტერიტორიების ირგვლივ, რომელსაც ფესვები აქვს სომხეთსა და აზერბაიჯანს შორის ისტორიული, ეთნიკური და ტერიტორიული დავებიდან [35].

მთიანი ყარაბაღის კონფლიქტის მოგვარება წარმოადგენს რთულ და ხანგრძლივ პროცესს, რომელშიც წლების განმავლობაში სხვადასხვა საერთაშორისო აქტორები აქტიურად მონაწილეობდნენ. უპირველეს ყოვლისა, უნდა აღინიშნოს, რომ ყარაბაღის კონფლიქტის მოგვარებაში ძირითად საერთაშორისო მექანიზმს ეუთოს მინსკის ჯგუფი წარმოადგენდა [36].

თავის მხრივ, მინსკის ჯგუფი შიქმნა 1992 წელს და მოქმედებს ევროპის უსაფრთხოებისა და თანამშრომლობის ორგანიზაციის (ეუთო) ეგიდით. უმთავრეს ამოცანას, სწორედ სომხეთსა და აზერბაიჯანს შორის მოლაპარაკებების მშვიდობიანი გზით მოგვარება წარმოადგენს, რა საფუძვლითაც, მინსკის ჯგუფი არაერთხელ იყო ჩართული მოლაპარაკებების შუამავლობაში და სხვადასხვა სამშვიდობო გეგმებიც კი იქნა შეთავაზებული [37].

გაერთიანებული ერების ორგანიზაცია ასევე ჩართული იყო ყარაბაღის კონფლიქტის მოგვარებაში. გაეროს უშიშროების საბჭოს მიერ მიღებულ იქნა რამდენიმე რეზოლუცია კონფლიქტის ესკალაციასთან დაკავშირებით, რომელიც სომხეთს მოუწოდებდა საჯარისო შენაერთების გაყვანას

აზერბაიჯანის ტერიტორიიდან და დავების მშვიდობიანი გზით მოგვარებას [38], თუმცა აღნიშნული შეთავაზებები ფაქტობრივად არ იქნა გათვალისწინებული.

რუსეთი კონფლიქტის მთავარი აქტორია, რომელსაც გადამწყვეტი როლი აქვს რეგიონში სომხეთთან ისტორიული კავშირებისა და სამხრეთ კავკასიაში გავლენის გამო [38].

ამასთან, რუსეთმა მინსკის ჯგუფის სახელით, სომხეთს დიპლომატიური და სამხედრო დახმარებებიც გაუწია. განსაკუთრებით ხაზგასასმელია რუსეთის როლი 2020 წლის ცეცხლის შეწყვეტის შეთანხმების შუამავლობაში, რომლითაც ფაქტობრივად დასრულდა კიდეც საომარი მოქმედებები სომხეთსა და აზერბაიჯანს შორის [36].

თურქეთი ისტორიულად მხარს აზერბაიჯანს უჭერდა და კრიტიკულად იყო ყოველთვის განწყობილი სომხეთის მიმართ. ბოლო წლებში თურქეთი აქტიურად ჩაერთო როგორც დიპლომატიური გზით კონფლიქტის მოგვარებაში, ისე, სამხედრო თვალსაზრისითაც.

მნიშვნელოვანია თურქეთის რეგიონალური ინიციატივა „პლატფორმა 3+3“, რომელიც მიზნად ისახავდა თურქეთის, რუსეთისა და ირანის რეგიონულ გაერთიანებას. სწორედ აღნიშნულ გაერთიანებას უნდა ემსჯელა ყარაბაღის კონფლიქტის მშვიდობიანი გზით მოგვარებაზე.

ევროკავშირი იყო ჩართული სამხრეთ კავკასიაში სამშვიდობო პროცესის მხარდასაჭერად. მიუხედავად იმისა, რომ ევროკავშირს არ აქვს პირდაპირი შუამავლის როლი, როგორც მინსკის ჯგუფს, ამ უკანასკნელმა უზრუნველყო ჰუმანიტარული დახმარება და მხარი დაუჭირა რეგიონში ნდობის აღდგენის მექანიზმებს [39].

ირანს მნიშვნელოვანი ინტერესი გააჩნია მისი ჩრდილოელი მეზობლის აზერბაიჯანის, ისევე, როგორც სომხური უმცირესობის მოსახლეობის სტაბილურობაში. ირანი დროდადრო მზადყოფნასაც კი გამოთქვამდა კონსტრუქციული როლის თამაშის, რომ კონფლიქტის შუამავლობა ეთავა და სთავაზობდა პოტენციური შუამავლის მომსახურებასაც კი [40].

სხვადასხვა საერთაშორისო არასამთავრობო ორგანიზაციები და სამოქალაქო საზოგადოების ჯგუფი იყო ჩართული დიპლომატიური გზით მოლაპარაკებათა წარმოებაში, ისევე, როგორც ჰუმანიტარულ დახმარებაში სომხეთსა და აზერბაიჯანს შორის მშვიდობისა და შერიგების ხელშეწყობის მიზნით [40].

უდავოდ აღსაღნიშნავია ჰააგის სასამართლო, რომელშიც სომხეთის მოთხოვნა იქნება განხილული, რომ აზერბაიჯანმა მთიანი ყარაბაღის სამოქალაქო დასახლებებიდან შეიარაღებული ძალები გაიყვანოს, აღნიშNული უკვე მეოთხე შემთხვევაა, როდესაც მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლო გადაუდებელი ზომების მოთხოვნას განიხილავს სომხეთ-აზერბაიჯანს შორის არსებული კონფლიქტის პირობებში. სომხეთიც და აზერბაიჯანიც ადანაშაულებენ ერთმანეთს, რომ გაეროს ანტიდისკრიმინაციული ხელშეკრულების პირობები იქნა დარღვეული [41].

მიუხედავად ძალისხმევისა, კონფლიქტი კვლავ მოუგვარებელი რჩება ათეული წლების განმავლობაში. საერთაშორისო აქტორების როლი კვლავაც გადამწყვეტია სტაბილურობის შენარჩუნებისა და კონფლიქტის მშვიდობიანი მოგვარებისკენ სწრაფვაში, რომელიც ითვალისწინებს როგორც სომხეთის, ისე აზერბაიჯანის მისწრაფებებს, პატივი სცენ მთიანი ყარაბაღის ხალხის უფლებებს [39].

მთიანი ყარაბაღის კონფლიქტთან მიმართებით ხუთი ძირითადი საკითხის გამოყოფა შეიძლება: უპირველეს ყოვლისა, უნდა აღინიშნოს, რომ ომის შედეგად, მილიონი ლტოლვილი და იძლებით გადაადგილებული პირია, ირღვევა ადამიანის ძირითადი უფლებები და თავისუფლებები. მეორე, სომხეთს ჯარი იკავებს აზერბაიჯანის ტერიტორიის დიდ ნაწილს ყარაბაღის გარშემო. სამწუხაროდ, სომხები მზად არიან მიწათა ნაწილის დაბრუნებაზე, თუმა მტკიცედ ინარჩუნებე სახმელეთო დერეფანს მთიან ყარაბაღსა და სომხეთს შორის, რომელიც „ლაჩინის დერეფნად“ არის წოდებული, პრობლემურია ასევე ქალაქო შუშა. მესამე, მიუხედავად იმისა, რომ კონფლიქტი არსებითად სახელმწიფოთაშორისია, რო-

მელშიც აზერბაიჯანი და მთიანი ყარაბაღის რესპუბლიკა წარმოადგენენ მხარეებს, აზერბაიჯანი უარს აცხადებს მთიანი ყარაბაღის რესპუბლიკის კონფლიქტის მხარედ აღიარებაზე და ადგენს, რომ კონფლიქტის მეორე მხარეს სომხეთი წარმოადგენს [40].

მეოთხე, კონფლიქტის საწყის ეტაპზე, აზერბაიჯანი მთიან ყარაბაღს საკუთარი ტერიტორიის მნიშვნელოვან ნაწილად მიიჩნევდა. აღნიშნულ თეზას ამყარებდა ეუთოს სუვერენიტეტის, საზღვრების ხელშეუხებლობისა და ტეიროტიული მთლიანობის პრინციპებიდან გამომდინარე [42].

სომხეთი კი თვლის, რომ მთიანი ყარაბაღი სომხეთის ტერიტორიას წარმოადგენს, რასაც ამყარებს ეუთოს ხალხთა თვითგამორკვევის პრინციპიდან გამომდინარე.

მეხუთე და, ალბათ, ყველაზე რთული არის ანკლავის საბოლოო სტატუსი. აზერბაიჯანი აცხადებს, რომ ანკლავს მისცემს ავტონომიის უმაღლეს დონეს, მაგრამ მხოლოდ როგორც რეგიონს აზერბაიჯანის შემადგენლობაში. აზერბაიჯანის მთავარი მიზანი ტერიტორიული მთლიანობის დაცვაა. სომხები უარყოფენ ამ მიდგომას და სანაცვლოდ მხარს უჭერენ ან მთიანი ყარაბაღის რესპუბლიკის დამოუკიდებლობას ან მის გაერთიანებას სომხეთის რესპუბლიკასთან [42].

ძირითადად, ყარაბაღის ხელმძღვანელობა ეწინააღმდეგება ნებისმიერ რეგულაციას, რომელიც გულისხმობს ანკლავის აზერბაიჯანულ მმართველობას. ყარაბაღის კონფლიქტთან დაკავშირებული ხუთი ძირითადი საკითხიდან, ეს უკანასკნელი ორი ყველაზე რთული საკითხია კომპრომისის ძიების პროცესში [43].

მთიანი ყარაბაღის კონფლიქტი არის გზაგასაყარზე, სადაც მრავალი სახელმწიფოსა და ორგანიზაციის ინტერესები ხვდება კომპლექსურ არეალში. ფაქტობრივად, მთიანი ყარაბაღი მდებარეობს რეგიონული სისტემის ცენტრში, რომელშიც არის კონკურენცია სამ მთავარ ძალას შორის, რუსეთს, თურქეთსა და ირანს შორის და ითვლება „სტრატეგიულ ინტერესად“ ყველა ქვეყნისთვის [39].

მიუხედავად იმისა, რომ დამოუკიდებლობის გამოცხადების შემდეგ, კავკასიის სახელმწიფოები ატარებდნენ დასავლურ საგარეო პოლიტიკას, გეოგრაფიულმა ადგილმდებარეობამ, კონფლიქტებმა და ხანგრძლივმა ისტორიულმა კავშირებმა საფუძველი ჩაუყარა მეგობრობისა და მტრობის ფართო არსენალს, რამაც საბოლოოდ ჩამოაყალიბა ცივი ომის შემდგომი ურთიერთობები [40].

სომხეთზე თურქეთის ეკონომიკური ბლოკადისა და უსაფრთხოების სხვა შესაძლებლობების არარსებობის შედეგად, სომხეთის ხელმძღვანელობა საბოლოოდ რუსეთს უსაფრთხოების გარანტიებს დაეწაფა და აქტიურად ჩაერთო დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობაში (დსთ) [43].

მეორე მხრივ, აზერბაიჯანი ატარებდა დასავლურ საგარეო პოლიტიკას და გაწევრიანდა დემოკრატიისა და ეკონომიკური გაერთიანების ალიანსში. ეს იყო მთავარი დაბრკოლება კონფლიქტის მოგვარებისთვის, რადგან ომში მყოფი მხარეები უსაფრთხოების გარანტიებს ეძებდნენ სხვადასხვა რეგიონულ ძალებში [43].

რუსეთი კი, მხარს უჭერს თავის „სტრატეგიულ პარტნიორს" და ტრადიციულ მოკავშირეს - სომხეთს იარაღით, საწვავით, სამხედრო ტექნოლოგიებით, ეკონომიკური დახმარებისა და სხვადასხვა ბენეფიტების მიწოდებით. 1992 წელს დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობაში (დსთ) ოფიციალურად შეერთებით, სომხეთმა მიიწვია რუსეთი მის ტერიტორიაზე პატრულირებისა და სამხედრო ბაზების ოპერირების მიზნით [44].

1992 წლიდან რუსეთმა და სომხეთმა ხელი მოაწერეს თერთმეტ ოქმს სამხედრო პროექტების შესახებ და 1990-იანი წლების ბოლოს ისინი თანამშრომლობდნენ საჰაერო თავდაცვის სისტემებში და გაერთიანებული ძალებისთვის ადგილობრივი რეკრუტირების სფეროში. რუსეთი დღესაც რჩება სომხეთის უმსხვილეს სავაჭრო პარტნიორად [39].

მეორეს მხრივ, აზერბაიჯანმა შესანიშნავი სამუშაო შეასრულა რუსეთის გავლენის შეზღუდვაში. აზერბაიჯანი ფაქტიურად ერთადერთი ქვეყანაა რეგიონში, სადაც რუსული ჯარები არ არიან განლაგებული [39].

რუსეთისთვის სამხრეთ კავკასიას აქვს განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი გეოსტრატეგიული და ისტორიული წონა. მეთვრამეტე საუკუნიდან დაწყებული, რუსეთი ცდილობდა ამ რეგიონში თავისი ტერიტორიისა და გავლენის გაფართოებას. რუსეთი აღნიშნულ ტერიტორიას განიხილავს როგორც კარიბჭეს ახლო აღმოსავლეთში და როგორც მის გაფართოებულ საზღვარს. რუსეთი არის სამშვიდობო ჯარების მთავარი მიმწოდებელი [40].

მოსკოვიდან დანახული, კავკასია მათი „ახლო საზღვარგარეთის“ ნაწილია. სომხეთის მდებარეობა კავკასიაში სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია რუსეთისთვის, რადგან ის ჰყოფს თურქეთს დანარჩენი თურქული ერებისგან და იზიარებს საზღვარს ირანთან, ქვეყანასთან, რომელთანაც რუსეთს სურს უფრო მჭიდრო ურთიერთობების განვითარება.

აზერბაიჯანის მდებარეობა ამ რეგიონში მნიშვნელოვანია, რადგან რუსეთს სურდა მეტი კონტროლი კასპიის ნავთობის საექსპორტო მარშრუტებზე. გარდა ამისა, ეს რეგიონი მნიშვნელოვანია რუსეთის ეროვნული უსაფრთხოებისთვის, რადგან ის არის ცნობილი როგორც „ტერორისტების დასაყრდენი“ და ითვლება, რომ თავშესაფარია „ისლამური ექსტრემისტებისათვის“ [43].

რუსეთი აშკარად საკვანძო მოთამაშეა სამხრეთ კავკასიაში და აქვს მნიშვნელოვანი უნარი გავლენა მოახდინოს მოვლენების მიმდინარეობაზე ამ რეგიონში. სომხეთში რუსეთის ელჩის, ანატოლი დრიუკოვის განცხადებით, სომხეთ-რუსეთის ურთიერთობები „მოკავშირე სტრატეგიულ პარტნიორობაში“ გადაიზარდა. მეორეს მხრივ, რუსეთ-აზერბაიჯანის ურთიერთობები 1990-იანი წლების განმავლობაში „გრილი“ რჩებოდა და მხოლოდ 2000 წელს დაიწყო დათბობა, როდესაც აზერბაიჯანმა განაცხადა, რომ რუსეთი იყო „სტრატეგიული პარტნიორი“ [39].

კავკასიაში რუსული გავლენის ხელახალი მტკიცება შეიძლება მივაწეროთ რუსული პოლიტიკის „ევროატლანტისტური“ პერსპექტივიდან „ნეოევრაზიისტურ“ პერსპექტივაზე გადასვლას. ნეოევრაზიული პერსპექტივა ამტკიცებს, რომ „[ეკონომიკური და პოლიტიკური] რეფორმის წარმატება დიდწილად დამოკიდებულია რუსეთის სახელმწიფოებრიობის ხელახლა განმტკიცებაზე და საბჭოთა კავშირის დაშლის შედეგად დაკარგული მიწის აღდგენაზე“ [44].

ეს პერსპექტივა კითხვის ნიშნის ქვეშ აყენებს დასავლეთის ჩართულობას მის მახლობლად საზღვარგარეთ და ემხრობა უფრო რეალისტურ საგარეო პოლიტიკას. დიმიტრი ტრენინი განმარტავს, რომ „რუსეთი ძირითადად დაინტერესებულია ყოფილი [კავკასიის] რესპუბლიკების მეგობარ სახელმწიფოების სარტყლად გადაქცევით“ და რომ „უსაფრთხოება, გარე თუ შიდა, უდავოდ არის რუსეთის მთავარი ინტერესი“ ამ რეგიონში [45].

ყოველივე ზ/აღნიშნულის გათვალისწინებით, რუსეთის სტრატეგიული მიზანი სამხრეთ კავკასიაში სამი ძირითადი პრინციპის გარშემოა ორიენტირებული: „კავკასიის სახელმწიფოები უნდა იყვნენ დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის წევრები. მეორეც, ამ სახელმწიფოების „გარე“ საზღვრები - რაც გულისხმობს საბჭოთა გარე საზღვრებს ირანთან და თურქეთთან - რუსული სასაზღვრო ჯარების მიერ უნდა იყო კონტროლირებადი და „დაცული“.

მესამე, სამი სახელმწიფოს ტერიტორიაზე უნდა იყოს რუსული სამხედრო ბაზები“. რუსეთი წარმატებით ახორციელებს ზემოაღნიშნული სამი პრინციპის განხორციელებას სომხეთში, მაგრამ არა აზერბაიჯანში [39].

აზერბაიჯანს კი, პირველ რიგში, თურქეთი უჭერს მხარს. 1993 წლისთვის თურქეთმა მთლიანად დახურა საზღვარი სომხეთისთვის ჰუმანიტარული დახმარების გადაზიდვისთვის თურქეთის ტერიტორიის გავლით და განმარტა, რომ ის ხელახლა გახსნიდა საზღვარს სომხეთთან მას შემდეგ, რაც სომხური ძალები გამოვიდნენ აზერბაიჯანის ტერიტორიიდან. სტენფორდის უნივერსიტეტის სომეხი ფულბრაიტის, არმენ აივაზიანის თქმით, თურქეთის მთავარი სტრატეგიული მიზანია

გააძლიეროს თავისი სტატუსი კავკასიაში ეკონომიკური, პოლიტიკური და სამხედრო ურთიერთობების გაღრმავების გზით ხუთ თურქულენოვან სახელმწიფოს-

თან, მათ შორის აზერბაიჯანთან, თურქმენეთთან, ყაზახეთთან, უზბეკეთთან და ყირგიზეთთან [39].

შეერთებული შტატების მთავრობა ღიად არ უჭერდა მხარს არცერთ მხარეს და ცდილობდა დაებალანსებინა მისი ეკონომიკური და სტრატეგიული ინტერესები. ეკონომიკურ სფეროში, აშშ-ს აქვს ინტერესი აზერბაიჯანის კასპიის ზღვის ნავთობის მარშრუტების ალტერნატიული ნავთობსადენის მარშრუტების უზრუნველსაყოფად და მეტი მოკავშირის ჩართვით ტერორის წინააღმდეგ ომში. სტრატეგიულ სფეროში შეერთებულმა შტატებმა ღიად დაუჭირა მხარი აზერბაიჯანის დემოკრატიზაციის პროცესს, მიუხედავად იმისა, რომ ევროპის საბჭო და ევროკავშირი აცხადებენ, რომ აზერბაიჯანის ტერიტორიულ მთლიანობას არღვევს მთიანი ყარაბაღის რესპუბლიკის არჩევნები [46].

გარდა ამისა, შეერთებულმა შტატებმა ასევე უნდა უპასუხოს თავის მრავალმილიონიან სომხურ საზოგადოებას და ძლიერ სომხურ ლობს, რომელსაც მხარს უჭერს კონგრესმენთა ოცდახუთი პროცენტი. ევროკავშირი აღიარებს, რომ კავკასია ევროპის უსაფრთხოებისთვის მნიშვნელობის სფეროა, რადგან რეგიონის მუდმივი არასტაბილურობა იძლევა დასავლურ საზოგადოებებზე მიმართული ტერორისტული მოძრაობების, ნარკოტიკებით ვაჭრობისა და მიგრანტების გაფართოების საშუალებას. აღნიშნული ასევე არის შეერთებული შტატების მთავარი საზრუნავი. მეორე, ევროკავშირი განიხილავს გაუარესებულ გარემოსდაცვით ვითარებას და ატომურ ელექტროსადგურებს ამ რეგიონში, როგორიცაა მეძამორის ატომური ელექტროსადგური სომხეთში, უსაფრთხოების შესაძლო საფრთხედ. და მესამე, ეს რეგიონი ასევე განიხილება როგორც დიდი სტრატეგიული ღირებულება, როგორც ახალი „აბრეშუმის გზა“, რომელიც ახლო აღმოსავლეთისა და ცენტრალური აზიის ნავთობს აკავშირებს ევროპასთან. ევროკავშირი შედარებით ახალი და, რა თქმა უნდა, შეზღუდული აქტორია სამხრეთ კავკასიაში. ევროკავშირი ჯერ კიდევ ცდილობს გაუმკლავდეს ამ რეგიონის სოციალურ და პოლიტიკურ სირთულეებს, სანამ მსჯელობს განავითარებს კავკასიის ადგილზე ევროპულ პოლიტიკურ ჩარჩოებში [43].

ევროკავშირმა მნიშვნელოვანი ეკონომიკური, ტექნიკური და ჰუმანიტარული დახმარება გაუწია სამხრეთ კავკასიას და ცდილობდა ხელი შეეწყო დემოკრატიზაციის პროცესს ევროპის საბჭოს მეშვეობით [40].

სომხეთში ევროკომისიის წარმომადგენლობის ხელმძღვანელი ტორბენ ჰოლცე განმარტავს: „პრინციპში სომხეთი ევროპელია. ქვეყანას, ევროპის სხვა სახელმწიფოების მსგავსად, უფლება აქვს იყოს ევროკავშირის წევრი იმ პირობით, რომ იგი დააკმაყოფილებს აუცილებელ სტანდარტებსა და კრიტერიუმებს. იგივე განცხადებები ითქვა აზერბაიჯანზეც. ანალოგიურად, სომხეთისა და აზერბაიჯანის ლიდერებმა განიხილეს ევროკავშირში გაწევრიანება, როგორც გრძელვადიანი მიზანი [47].

აზერბაიჯანის უპირველესი სტრატეგიული მიზანია დაიცვას თავისი ტერიტორიული მთლიანობა, გააძლიეროს დამოუკიდებლობა და განავითაროს ნავთობისა და გაზის მილსადენები, რომლებიც არღვევს რუსეთს. აზერბაიჯანი დაინტერესებულია დასახლებული პროვინციის „ნახიჩევანის“ ეკონომიკური და სამხედრო უსაფრთხოების უზრუნველყოფით, რომელიც სამი მხრიდან ესაზღვრება სომხეთს. როგორც არმენ აივაზიანმა განაცხადა, „თურქეთისა და აზერბაიჯანის სტრატეგიული მიზნები ერთმანეთს ემთხვევა რუსეთის გავლენის სფეროს შეკუმშვის და მათ შორის „ვიწრო სომხური სოლის“ აღმოფხვრის სურვილს“ [39].

და ბოლოს, სტრატეგიული გამოწვევა სომხეთისა და აზერბაიჯანის წინაშე დგას თურქეთისა და აზერბაიჯანის ეკონომიკურ ემბარგოსთან მიმართებით, რათა უზრუნველყოფილ იქნეს მისი გადარჩენა, როგორც სახელმწიფო და როგორც ერი. სომეხ ერს ემუქრება ოსმალეთის იმპერიის მიერ განხორციელებული გენოციდის ისტორია, ხოლო სომხური სახელმწიფოს უმთავრეს გამოწვევას უნიკალური გეოგრაფიული მახასიათებლები წარმოადგენს. ის ყოფილ საბჭოთა რესპუბლიკებს შორის ყველაზე პატარაა, ზღვაზე გასასვლელია თურქეთს, ირანს, საქართველოსა და აზერბაიჯანს შო-

რის და აქვს რამდენიმე ბუნებრივი რესურსი [39].

არმენ აივაზიანი განმარტავს, რომ თურქეთიდან საფრთხე გამწვავებულია, რადგან ის უარს ამბობს სომხეთთან დიპლომატიური ურთიერთობების დამყარებაზე და მისი დედაქალაქიდან, ერევნიდან ეს უკანასკნელი მხოლოდ 200 კილომეტრშია. მთლიანობაში, ხსენებული ფაქტორები ღრმა გავლენას ახდენს სომხეთის ეკონომიკურ განვითარებაზე და სომეხი ხალხისა და მათი ხელმძღვანელობის უსაფრთხოების აღქმის მასშტაბზე [45].

დასკვნა. ჩართული მხარეები ან მოლაპარაკების შუამავლები ვერ ან არ ეძებდნენ შესაძლო ნიადაგზე დაფუძნებული პრობლემის სათანადო გადაწყვეტის გზებს. კონფლიქტის დამკვირვებლები ამტკიცებდნენ, რომ მშვიდობიანი გზით კონფლიქტის მოგვარების წარუმატებლობის საიდუმლო მდგომარეობს საერთაშორისო საზოგადოების ინტერესებში და აზერბაიჯანსა და სომხეთს შორის არსებული უნდობლობის გარემოში. მომლაპარაკებელი მხარეები კი აცხადებდნენ, რომ მთიანი ყარაბაღის კონფლიქტს არ აქვს გრძელვადიანი გადაწყვეტა, თუ ორივე მთავრობა, აზერბაიჯანი და სომხეთი არ დათანხმდება ხელი მოაწეროს შეთანხმებას მშვიდობიანი პოლიტიკის წარმოებით.

აღნიშნული მიზნის მისაღწევად ყველაზე მნიშვნელოვანია, რომ გვერდითი საკითხების განხილვის ნაცვლად, კონფლიქტის ძირითად საკითხებზე მოხდეს აქცენტირება და შემუშავდეს ესკალაციის შესაბამისი გზები. პოლიტიკური და სტრატეგიული დამკვირვებლები ამტკიცებდნენ, რომ კონფლიქტის საკითხს ტრადიციული მიდგომა სჭირდება, რადგან მთიანი ყარაბაღის კონფლიქტი განიხილება, როგორც რუსეთისა და ირანის მნიშვნელოვანი სტიმული [48].

მთიანი ყარაბაღის კონფლიქტს მოკლევადიანი გადაწყვეტა არ აქვს და კონფლიქტის საბოლოო გადაწყვეტის იმედები შეიძლება გამართლდეს, თუ საკითხები ადგილზე რეალურად იქნება განხილული. კონფლიქტის საერთო შეფასება მოკლედ ასახავს რეგიონული პოლიტიკის დღევანდელი პოლიტიკური, ეკონომიკური და სტრატეგიული სცენარის ორიგინალურ პარამეტრებს.

დემოკრატიზაციის პროცესი, ეთნიკური იდენტური ფაქტორები მთელს რეგიონში, სომხეთ-თურქეთის შერიგების წარუმატებლობა, რეგიონული ეკონომიკური ინტეგრაცია და გარე ძალების ჩარევა რეგიონულ პოლიტიკაში კონფლიქტის მოგვარების წინაპირობაა. დიალოგები, როგორიცაა მინსკის ჯგუფის მოლაპარაკებები და სხვა საერთაშორისო აქტორების მონაწილეობა, უნდა ჩაითვალოს პოზიტიურ ძალისხმევად იმ საკითხების გადასაჭრელად, რაც მთიან ყარაბაღს შეეხება.

საგულისხმოა, რომ მომლაპარაკებლები ყოველთვის ცდილობდნენ მოკლევადიანი სამშვიდობო პროცესის დანერგვას სამუდამო მშვიდობიანი გადაწყვეტის ნაცვლად. გარე ჩარევა და რადიკალური მოაზროვნე ინტელექტუალების და პოლიტიკოსების ყოფნა აზერბაიჯანსა და სომხეთში და თურქეთის გამოწვევა არის ორი მნიშვნელოვანი ფაქტორი, რამაც გამოიწვია რეგიონში უნდობლობის გარემოს განვითარება.

და ბოლოს, პოლიტიკურად არის გათვლილი, რომ თურქეთის, სომხეთისა და აზერბაიჯანის მთავრობას, შესაბამისად, აქვთ ცოდნა, რომ მშვიდობიან და თანამშრომლობით გარემოში პოლიტიკურ სტრატეგიულ და ეკონომიკურ ფრონტებზე სარგებელი იქნება მნიშვნელოვანი და მუდმივი ინტეგრაცია რეგიონში. ამიტომაც ზომიერ ინტელექტუალებსა და პოლიტიკოსებს აქვთ მიდრეკილება უკეთესი ურთიერთობებისკენ სვლაზე.

უნდობლობის ფაქტორების აღმოსაფხვრელად პოლიტიკის წარმოებამ გამოიწვია აზერბაიჯანი-სომხეთი-თურქეთის სამოქალაქო მთავრობებს შორის დიალოგის შეფერხება. თავდაცვის ექსპერტები ამტკიცებდნენ, რომ მშვიდობიან გარემოში აზერბაიჯანის მთავრობა მაქსიმალურ სარგებელს მიიღებს სამხედრო ფრონტზე, რადგან რამდენიმე წუთში სომხეთის S-300 რაკეტებს შეუძლიათ ბაქომდე მიაღწიონ და გაანადგურონ აზერბაიჯანის ენერგორესურსები, რამაც შესაძლოა გამოიწვიოს სახელმწიფოს შემდგომი ეკონომიკური კოლაფსი. შემდეგ, თუ დაძაბული გარემო აზერბაიჯანსა და

სომხეთს შორის შემცირდება, ცხადია, აზერბაიჯანის როლი უფრო მნიშვნელოვანი გახდება, რადგან მისი გეოსტრატეგიული და გეოეკონომიკური მდებარეობა, როგორც ხიდის როლი თურქეთსა და ცენტრალური აზიის ქვეყნებს შორის, კიდევ უფრო გაზრდის პერსპექტივას. ნატო და ევროინტეგრაცია უფრო რეალური გახდება. ანალიზმა, რომელმაც მთიანი ყარაბაღის კონფლიქტი სტრატეგიული და ეკონომიკური ინტეგრაციის პერსპექტივიდან შეისწავლა, ნათქვამია, რომ „მოგება-გამარჯვებული სიტუაცია“ შეიძლება გამოსადეგი იყოს საკითხის გადასაჭრელად [49].

რაც ნიშნავს, რომ ეკონომიკური ინტეგრაციის კონცეფცია რეგიონში უნდა განიხილებოდეს, როგორც ხანგრძლივი მშვიდობიანი რეზოლუციის დანერგვის საშუალება. თუმცა, 2024 წლის 01 იანვრიდან მდგომარეობა არსებითად სახეცვლილია, რადგან მთიანმა ყარაბაღმა შეწყვიტა არსებობა.

ეკონომიკური ურთიერთდამოკიდებულება და რეგიონული ინტეგრაცია, ფაქტობრივად, ძირს უთხრის მთიანი ყარაბაღის კონფლიქტის სტატუსს. კონფლიქტის მოკლე ანალიზის შემდეგ შეიმჩნევა, რომ საერთაშორისო ორგანიზაციები და მსხვილი სახელმწიფოები ამ კონფლიქტს განიხილავენ, როგორც შიდა საკითხს [50].

ამასთან, არც ერთ საერთაშორისო სახელმწიფო აქტორს არ გაწუხილავს კონფლიქტის ძირეული მიზეზები. მიუხედავად იმისა, რომ მოლაპარაკებები შესაძლებელი გახდა მინსკის ჯგუფში, მონაწილეებმა უპირატესობა მიანიჭეს სტრატეგიულ და ეკონომიკურ სარგებელს კონფლიქტის გრძელვადიან პერსპექტივაზე გადაწყვეტის ნაცვლად. აზერბაიჯანის გამოუცხადებელი აგრესია სომხეთის წინააღმდეგ საერთაშორისო ორგანიზაციებს არასოდეს შეუმჩნევიათ. აგრესიამ შემდგომში გამოიწვია ლტოლვილების მასიური ნაკადი ორივე მხრიდან, რამაც ხელი შეუშალა ორივე სახელმწიფოს ეკონომიკური, პოლიტიკური და სოციალური ინფრასტრუქტურის დაზიანებას. საერთაშორისო თანამეგობრობას და საერთაშორისო სამართლის ორგანიზაციებს არასოდეს შეუმჩნევიათ ეთნიკური წმენდის პოლიტიკა და ძალის გამოყენება ტერიტორიის შესაძენად [51].

საერთაშორისო თანამეგობრობის წარუმატებლობა სწორად არ არის შეფასებული და არც კონფლიქტის ბუნებაა სათანადოდ შესწავლილი. კვლევის შედეგად დგინდება, რომ კონფლიქტის ბუნება, უფრო მეტად საერთაშორისო იყო; პოლიტიკურად ცხადია, რომ ეს არ შეიძლება უბრალოდ გავიგოთ, როგორც საერთაშორისო თანამეგობრობის არაკომპეტენტურობა ან უპასუხისმგებლობა დიპლომატიურ დონეზე, მაგრამ რეალობაა, რომ კონფლიქტი ემსახურებოდა მნიშვნელოვანი მსხვილი ძალების ინტერესებს.

ALUDA GUDUSHAURI *– GTU, PhD Student*

INTERESTS OF GLOBAL AND REGIONAL ACTORS IN THE CAUCASUS AND THE KARABAKH CONFLICT

Summary

The Nagorno-Karabakh conflict has many dimensions. In addition to ethnic conflicts, geopolitical "games" between such great powers as Russia, Turkey and Iran are presented, the path from the unipolar international system to the multipolar system is clear, there is a weakness of diplomacy and mediation, severe humanitarian problems. The historical labyrinths of the Karabakh conflict and its consequences have caused significant changes in the neighboring states, as well as in the entire region and the existing balance of power.

Keywords: *democracy, sovereignty, geopolitics.*

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Leeuw Ch., Azerbaijan: A quest for identity: a short story, Khojaly Tragedy: an International View, 13th Anniversary of London – Azerbaijan Society and Angl-Azerbaijani Youth, Baku – Azerbaijan, 2007.
2. Comell S., Undeclared War: The Nagorno-Karabakh Conflict Reconsidered, Journal of South Asian and Middle Eastern Studies, Vol. XX, No. 4, Summer 1997.
3. Cullen R., A Reporter at Large. The New York Magazine, 15 April, 1991.
4. Chakhmagly G., Resettlement of Armenians: A look at the problem of their number during resettlement and some other issues, Today & Tomorrow Azerbaijan in Focus, No.7 (07), December, 2007.
5. Nolyain I., Moscow's Initiation of the Azeri-Armenian Conflict, Central Asia Survey, Vol. 4, No. 13, 1994.
6. Ginat R., Vaserman A., National, Territorial or Religious Conflict? The Case of Nagano-Karabakh Central Asian Survey, Vol. 4, 1994.
7. Salik A., Oil and Independence, Paper Presented at the International Conference on the Caucasus and Central Asia, Bilkent University, Ankra, May 1995.
8. Sestanovich S., Ambassador-at Large and Special Advisor to the Secretary of State for the New Independent States, Statement before the House of International Relations Committee, Washington DC, 30 April 1998.
9. Moradian M., Druckman D., Hurting Stalemate or Mediation? The Conflict over Nagorno-Karabakh, Journal of Peace Research, Vol. 36, No 6. 1999.
10. Babaian D., The West and the Conflict in Nagorny Karabakh, Central Asia and the Caucasus, 2004.
11. ასათიანი ს., „სამხრეთ კავკასია გზაჯვარედინზე: რთული რეალობა და დიდი მოლოდინები", ჰაინრიხ ბიონლის ფონდი, თბ., 2014.
12. Baev P., Russia's Policies in the Southern Caucasus and the Caspian Area, European Security, 2001.
13. ლეჟავა ნ., „სამხრეთი კავკასია გზაჯვარედინზე: რთული რეალობა და დიდი მოლოდინები", ჰაინრიჰ ბიოლის ფონდი, თბილისი, 2014.
14. Begoyan A., United States Policy in the South Caucasus: Securitisation of the Baku-Ceyhan Project, Iran and the Caucasus, 2004.
15. Chepurin A., How to Strengthen Stability and Security in the Caucasus, Central Asia and the Caucasus, 2004
16. Chorbajian L., The Making of Nagorno-Karabakh: From Session to Republic, New York: Palgrave Publishers, 2004.
17. პაპიაშვილი დ., „სამხრეთ კავკასიის კონფლიქტები და რეგიონულისტაბილურობის პრობლემები", თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბ., 2009.
18. რონდელი ა., „პატარა ქვეყანა საერთაშორისო სისტემაში", საქართველოს სტრატეგიისა და საერთაშორისო ურთიერთობათა კვლევის ფონდი, „ნეკერი", თბ., 2009.
19. Eivazov J., The Caucasus: Limits and Possibilities of Regional Cooperation in the Security Sphere, Central Asia and the Caucasus, 2004.
20. Emerson M., Tocci N., Vahl M., Whyte N., The Elephant and the Bear: The European Union, Russia and their Near Abroads. Brussels: Centre for European Policy Studies, 2001.
21. Mark G., Karabakh Talks Sabotaged by War of Words, Institute for War and Peace Reporting on the Web, 2002.
22. Damien H., The Role of the EU in the security of the South Caucasus: A Compromised Specificity? The Quarterly Journal 3 (September), 2002.

23. მაისაია ვ., „შავი ზღვის აუზის გეოსტრატეგიული ბალანსის პოლიტიკური ასპექტები“, თბ., 2003.
24. Aydan I., EU's Assistance Programme to Armenia: A Political Economy Critique, Review of Armenian Studies, 2003.
25. შოშიაშვილი ტ., „დრონების ომი - შეცვალა თუ არა ყარაბაღის ომმა ჩვენი წარმოდგენა ზოგადად ომზე“, 2020.
26. Janssen D., The Impact of the European Union on the Nagorno-Karabakh Conflict, Turkish Policy, 2012.
27. Jumayeva L., Not ripe for resolution: the Nagorno-Karabakh Conflict, 1992-2013, University of Birmingham, 2018.
28. Lobjakas A., OSCE: Russia key to new presidency's attempt to resolve frozen conflicts, Free *Europe/Radio Liberty*, 2006.
29. Barnes C., Cohen J., Lynch D., *European Union and the South Caucasus: Opportunities for intensified engagement*. European Centre for Conflict Prevention, 2004.
30. International Crisis Group, Nagorno-Karabakh: A Plan for Peace, Europe Report 167, 2005.
31. ურუშაძე ე., „რუსული საგარეო პოლიტიკური აზროვნება პოსტსაბჭოთა პერიოდში“, თბ., 2006.
32. Белоногов А., Другой ООН у нас нет Международная жизнь, № 6, 2003, 69-88.
33. Жоржолиани Г. Исторические и политические корни конфликта в Абхазии, Тб., Мецниереба, 2002.
34. Имранлы К., Создание армянского государства на Кавказе – истоки и последствия, М.: Научноиздательский центр „Ладомир“, 2006.
35. Thomas de W., Black Garden: Armenia and Azerbaijan Through Peace and War, New York University Press, 2003, 194-225.
36. Thomas de W., The Caucasus: An Introduction, 1st Edition, Oxford University Press, 2008.
37. Krüger H., The Nagorno-Karabakh Conflict: A Legal Analysis, Springer, 2010.
38. The International Crisis Group, Reports on Nagorno-Karabakh, 2023.
39. Allana Ch., The Nagorno-Karabakh Conflict, Virginia Tech, 2005.
40. Timothy R., Intractability and mediation of the Nagorno-Karabakh conflict, Thesis, Monterey, California: Naval Postgraduate School, 2013.
41. „ყარაბაღის თემაზე ჰააგის სასამართლოში იმსჯელებენ“, 06.10.2023, https://shorturl.at/ceBX9 [07.10.2023].
42. Hamidreza N., The Nagorno Karabakh Conflict: Causes of the conflict and obstacles to conflict resolution, University of Bradford, 2010.
43. Jumayeva L., Not ripe for resolution: the Nagorno-Karabakh Conflict, 1992-2013, University of Birmingham, 2018.
44. Williams J., The Nagorno Karabakh Conflict problems and possibilities for political resolution, 2009.
45. ოსაძე რ., „2020 წლის ნოემბრის მთიანი ყარაბაღის სამხედრო კონფლიქტის გეოპოლიტი-კური და გეოეკონომიკური ასპექტები“, თბ., 2021.
46. მაისტერი შ., „არასტაბილური მშვიდობა - მთიანი ყარაბაღი ცეცხლის შეწყვეტის შესახებ შეთანხმების ხელმოწერის შემდეგ“, თბ., 2020, იხ., https://bit.ly/3FQhSIB [09.10.2023].
47. ანთაძე გ., „ყარაბაღის ომის გეოპოლიტიკური შუქ-ჩრდილები“, თბ. 2020.
48. Shakleyina T., Bogaturov A., The Russian Realist School of International Relations, Communist and Post-Communist Studies, 2004.
49. ლაზარაშვილი ე., „სამხრეთ კავკასიის პრობლემები და გამოწვევები“, თბ., 2014.
50. მაღრაძე გ., მაისაია ვ., „21-საუკუნის საერთაშორისო პოლიტიკა და „თანამშრომლობითი უსაფრთხოების თეორია: მითი და რეალობა - რეგიონული და გლობალური ასპექტები“, გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბ., 2017.
51. მაცაბერიძე მ., „კავკასიის კონფლიქტების შედარებითი ანალიზი“, თბ., 2014.

ივანე კავლელაშვილი
წარმოადგინა პროფ. ვაჟა შუბითიძ

უსაფრთხოების გლობალური გამოწვევები და საქართველო

დღევანდელ ურთიერთდაკავშირებულ სამყაროში გლობალური უსაფრთხოების გამოწვევები მნიშვნელოვან საფრთხეს უქმნის მსოფლიოს ქვეყნების სტაბილურობასა და კეთილდღეობას. აღნიშნულიდან გამომდინარე, სტატიაში განხილულია გლობალური უსაფრთხოების გამოწვევები და მათი გავლენა საქართველოზე, რომელიც მდებარეობს ევროპისა და აზიის გზაჯვარედინზე. ყურადღება გამახვილებულია საქართველოს სუვერენიტეტისა და ტერიტორიული მთლიანობის დაცვაში არსებულ სირთულეებზე, საერთაშორისო ალიანსებისა და შიდა პოლიტიკის როლზე, გამოწვევებზე. ხაზგასმულია ყოვლისმომცველი და ადაპტირებული უსაფრთხოების სტრატეგიების მნიშვნელობა განვითარებად გლობალურ ლანდშაფტთან მიმართებაში, ისეთი ერების მდგრადობის უზრუნველსაყოფად, როგორიცაა მაგალითად საქართველო.

საკვანძო სიტყვები: უსაფრთხოება; გლობალური გამოწვევები; რეგიონული უსაფრთხოება; საქართველო.

ახალ საინფორმაციო ეპოქაში თანამედროვე საქართველოს, ისევე როგორც სხვა ქვეყნების უსაფრთხოება, მრავალი ახალი გამოწვევითა და საფრთხეებით არის განპირობებული. უფრო მეტიც, მისი ეროვნული უსაფრთხოების უზრუნველყოფა გარკვეულწილად საქართველოს საზღვრის უსაფრთხოებაშიც არის.

ინფორმაციის ეპოქის გლობალურმა გამოწვევებმა გამოავლინა თანამედროვე ტენდენციები, რომლებიც შეიცავს სერიოზულ საფრთხეებს, რომლებიც აისახება ეროვნულ უსაფრთხოებაზე: სახელმწიფოთა გავლენის თანდათანობით შემცირება, სახელმწიფო საზღვრების შეღწევის ხელშეწყობა და ა.შ.

უსაფრთხოების გამოწვევები წარმოადგენს მნიშვნელოვან საფრთხეებს, რომლებიც სცილდება რომელიმე კონკრეტული ქვეყნის საზღვრებს და მოითხოვს კოლექტიურ ქმედებებს. იმ ქვეყნებს შორის, რომლებიც ებრძვიან ასეთ გამოწვევებს, არის საქართველოც, ქვეყანა, რომელიც სტრატეგიულად მდებარეობს ევროპისა და აზიის გზაჯვარედინზე. მიუხედავად მისი შედარებით მცირე ზომისა, საქართველოს გეოპოლიტიკური მნიშვნელობას უნდა მივაქციოთ განსაკუთრებული ყურადღება, რადგან ის უმნიშვნელოვანესია რეგიონულ სტაბილურობასა და საერთაშორისო უსაფრთხოების დინამიკაში. გლობალური უსაფრთხოების გამოწვევები ვლინდება სხვადასხვა ფორმით, დაწყებული ჩვეულებრივი სამხედრო საფრთხეებიდან არატრადიციულ საფრთხეებამდე, როგორიცაა ტერორიზმი, კიბერ ომი და პანდემია. საქართველომ უშუალოდ განიცადა ამ გამოწვევებთან დაკავშირებული სირთულეები მისი კონფლიქტების, ტერიტორიული დავებისა და გეოპოლიტიკური დაძაბულობის ისტორიის გათვალისწინებით. ქვეყნის სტრატეგიული მდებარეობა სამხრეთ კავკასიაში, რეგიონში, რომელიც ხასიათდება კონკურენტული ინტერესებითა და მოუგვარებელი კონფლიქტებით, სირთულის კიდევ ერთ ფენას მატებს მის უსაფრთხოების ლანდშაფტს.

გლობალური უსაფრთხოების ერთ-ერთი ყველაზე მწვავე გამოწვევა, რომელიც საქართველოს წინაშე დგას, არის მოუგვარებელი კონფლიქტები მის სეპარატისტულ რეგიონებში აფხაზეთსა და სამხრეთ ოსეთში. საბჭოთა კავშირის დაშლის შედეგად წარმოქმნილმა კონფლიქტებმა გამოიწვია გაჭიანურებული დაძაბულობა და პერიოდული გამწვავება, რაც ძირს უთხრის სტაბილურობას რეგიონში.

მშვიდობიანობის დიდი სურვილის მიუხედავად, მცდელობები კონფლიქტის მოგვარებისა მცდელობად რჩება, მათ შორის სა-

ერთაშორისო მედიაციისა და სამშვიდობო მისიების, ჩართულობა არ აღმოჩნდა საკმარისი, რაც მუდმივ საფრთხეს უქმნის საქართველოს სუვერენიტეტსა და ტერიტორიულ მთლიანობას.

გარდა ამისა, საქართველო არ არის დაზღვეული უსაფრთხოების უფრო ფართო საფრთხეებისგან, რომელიც საერთაშორისო თანამეგობრობის წინაშე დგას. ტერორიზმის, ექსტრემიზმისა და რადიკალიზაციის ზრდა წარმოადგენს მნიშვნელოვან გამოწვევებს, რაც გავლენას ახდენს რეგიონულ სტაბილურობასა და გლობალურ უსაფრთხოებაზე.

უსაფრთხოება და საქართველოს ეროვნული სტრატეგია

სახელმწიფო საზღვრის დაცვა, რომელიც უზრუნველყოფს სახელმწიფო საზღვრის ხელშეუხებლობას, სასაზღვრო ზონაში, სასაზღვრო ხაზსა და სასაზღვრო გამშვებ პუნქტებში დადგენილი წესების შესრულებასა და კონტროლს, სახელმწიფო, კერძო და საჯარო ინტერესების დაცვას. საქართველოს სახელმწიფო საზღვრების გაუთავებელი დელიმიტაცია, რომელიც დაიწყო 1993-1994 წლებში, არსებით პრობლემებს უქმნის არა მხოლოდ საზღვრის უსაფრთხოების უზრუნველყოფის პროცესს, არამედ რეგიონის პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და სოციალურ სტაბილურობას.

სამწუხაროდ, გარდა თურქეთის რესპუბლიკის საზღვრისა, საქართველოს დანარჩენი სახელმწიფო საზღვარი მეზობელ ქვეყნებთან - რუსეთის ფედერაციასთან, აზერბაიჯანთან და სომხეთის რესპუბლიკებთან - საბჭოთა პერიოდში მხოლოდ ადმინისტრაციული საზღვარი იყო მონიშნული და მისი დელიმიტაცია ჯერ არ დასრულებულა, შესაბამისად, დემარკაცია არ განხორციელებულა [1].

განსაკუთრებით მძიმე ვითარებაა საქართველოსა და რუსეთის ფედერაციას შორის სახელმწიფო საზღვარზე. ისტორიული პირობებიდან და არსებული ვითარებიდან გამომდინარე, საქართველო-რუსეთის სახელმწიფო საზღვარი არასტაბილური (სამხედრო) ტიპისაა, ხასიათდება სასაზღვრო კონფლიქტებითა და ომების სიხშირით. საქართველო-რუსეთის საზღვარს ბარიერის გამყოფი ფუნქცია აქვს. იგი გამოირჩევა რუსეთის მხარეს მილიტარიზაციის მაღალი დონით. საზღვარზე კომუნიკაცია მინიმუმამდეა დაყვანილი. მოსახლეობა ცხოვრობს მუდმივ დაძაბულობაში. საზღვარზე სპეციალური რეჟიმია. მხარეებს შორის თანამშრომლობა თითქმის არ არსებობს.

საქართველოს ეროვნული უსაფრთხოების მთავარი გამოწვევა რუსეთის ფედერაციის მიერ საქართველოს ტერიტორიის მნიშვნელოვანი ნაწილის ოკუპაციაა [2].

უმთავრესი პრობლემა ოკუპირებული რეგიონების (აფხაზეთი და ცხინვალის რეგიონი) მილიტარიზაციაა. 2008 წლის აგვისტოს სამხედრო აგრესიამ აჩვენა, რომ რუსეთის ფედერაციის მიერ საქართველოს წინააღმდეგ ფართომასშტაბიანი ან შეზღუდული სამხედრო მოქმედების განახლების შესაძლებლობა მუდმივად გასათვალისწინებელი ფაქტორია. საქართველოს ტერიტორიების ოკუპაცია და ოკუპირებულ რეგიონებში არსებული უკონტროლო ვითარება, გარდა იმისა, რომ უარყოფითად აისახება ქვეყნის პოლიტიკურ, სოციალურ და ეკონომიკურ სტაბილურობაზე, ასევე იძლევა ნოყიერ ნიადაგს კონტრაბანდისა და სხვადასხვა ტრანსსასაზღვრო დანაშაულების ზრდისთვის, მათ შორის ტრანსნაციონალური დანაშაულებისთვის, როგორიცაა ნარკოტიკებითა და იარაღით ვაჭრობა, გატაცება, მოპარული მანქანებით ვაჭრობა, ყალბი ვალუტის იმპორტი, და სხვ. [2].

ოკუპირებული რეგიონები ასევე შეიძლება გამოყენებულ იქნას საქართველოს ტერიტორიაზე ტერორისტული აქტების დასაგეგმად და განსახორციელებლად და მასობრივი განადგურების იარაღის კომპონენტების უკანონო ტრანსპორტირებისთვის [3].

მნიშვნელოვანი გამოწვევაა მეზობელ ქვეყნებში კონფლიქტური კერების არსებობაც საქართველოს ეროვნული უსაფრთხოებისთვის. გარდა ამ კონფლიქტების საქართველოს ტერიტორიაზე გავრცელების პოტენციალისა, არსებობს შესაძლებლობა, რომ რე-

გიონში კონფლიქტის ინტენსიურ ფაზაზე გადასვლამ შეიძლება გამოიწვიოს კონკრეტული საფრთხეები, როგორიცაა ლტოლვილთა ნაკადი და ქვეყანაში შეიარაღებული ჯგუფების შემოსვლის საფრთხე. კონტრაბანდა და სხვა სახის ტრანსსასაზღვრო ორგანიზებული დანაშაული. ასევე საფრთხე ემუქრება კავკასიაში სატრანსპორტო და ენერგეტიკული პროექტების სტაბილურ და გამართულ მუშაობას. რუსეთის ფედერაციასთან, აზერბაიჯანთან და სომხეთის რესპუბლიკასთან დაგვიანებული დელიმიტაციისა და დემარკაციის პროცესები და, შესაბამისად, სახელმწიფო საზღვრების ფიზიკური ხაზის დამყარების შეუძლებლობა, აშკარად ართულებს საზღვრის დაცვის პროცესს, ქმნის სასაზღვრო ინციდენტებს, რაც ხელს უწყობს სასაზღვრო საკითხებზე პოლიტიკურ სპეკულაციებს [4].

საზღვრის უსაფრთხოების უზრუნველყოფის თვალსაზრისით, ცხადია, რომ მცდელობის მიუხედავად, არსებული რისკები და საფრთხეები სათანადოდ არ არის გათვალისწინებული. სტრატეგიული დოკუმენტები ადეკვატურად არ ითვალისწინებს საფრთხეების სრულ სპექტრს. საზღვრის უსაფრთხოების პოლიტიკის დებულებები ძირითადად იზიარებს, რომ სამხედრო ძალას არ შეუძლია უზრუნველყოს სახელმწიფო საზღვრის დაცვა არალეგალური მიგრაციისგან, საერთაშორისო ტერორიზმისგან, ეპიდემიების რისკისგან, ეკოლოგიური კატასტროფებისგან და ა.შ. სასაზღვრო ბარიერის ფუნქციების გამკაცრება არაეფექტურია და უარყოფითად აისახება ეკონომიკასა და საზოგადოებასთან ურთიერთობაზე, ამიტომ ასეთ ვითარებაში უმჯობესია განვითარდეს სასაზღვრო ტერიტორიების თანამშრომლობა მეზობელ ტერიტორიებზე რეგიონული და ადგილობრივი ხელისუფლების მონაწილეობით; მუშავდება და ხორციელდება საზღვრების დაცვის ზოგადი სისტემური მიდგომები [4].

მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ გეოპოლიტიკური ლანდშაფტი დინამიურია. უპირველეს ყოვლისა, უნდა აღინიშნოს კიბერუსაფრთხოება, რომელიც ერთ-ერთ უმთავრეს სახელმწიფო გამოწვევას წარმოადგენს. კიბე შეტევების მზარდი სიხშირე მნიშვნელოვან გამოწვევას უქმნის გლობალურ უსაფრთხოებას. კიბერთავდასხმებს შეუძლია გავლენა მოახდინოს ინფრასტრუქტურაზე, სამთავრობო ინსტიტუტებსა და კერძო საწარმოებზე. საქართველო, ისევე როგორც სხვა ქვეყნები, კიბერ საფრთხეების წინაშე დგას, რამაც შეიძლება გავლენა მოახდინოს მის ციფრულ ინფრასტრუქტურაზე. ნაციონალური სახელმწიფოები შეიძლება ჩაერთონ კიბერ შპიონაჟში, რათა მიიღონ არაავტორიზებული წვდომა სენსიტიურ ინფორმაციაზე [5. 64-65].

რაც შეიძლება მოიცავდეს სახელმწიფო საიდუმლოებას, ინტელექტუალურ საკუთრებას ან ეროვნულ უსაფრთხოებასთან დაკავშირებულ მონაცემებს. აღსანიშნავია აგრეთვე შერჩევითი პროგრამული შეტევები, რომელიც წარმოადგენს მავნე პროგრამულ უზრუნველყოფის ტიპს, რომელიც შიფრავს მომხმარებლის ფაილებს და ითხოვს გამოსასყიდს მათი გათავისუფლებისთვის [6].

ორგანიზაციები, მათ შორის სამთავრობო უწყებები და კრიტიკული ინფრასტრუქტურის პროვაიდერები საქართველოში, შესაძლოა, აღმოჩნდნენ გამოსასყიდის შეტევების სამიზნე. ფიშინგი გულისხმობს პიროვნებათა მოტყუებას, რათა ამ უკანასკნელთა მხრიდან მიწოდებულ იქნეს სენსიტიური ინფორმაცია, ისეთი მონაცემები როგორიცაა პაროლები ან ფინანსური ფაილები. ფიშინგის შეტევები შეიძლება განხორციელდეს ელექტრონული ფოსტით, სოციალური ინჟინერიით ან სხვა საშუალებებით და ისინი მნიშვნელოვან რისკს უქმნიან ინდივიდებსა და ორგანიზაციებს საქართველოში [6].

ისეთ ინფრასტრუქტურაზე თავდასხმა, როგორიცაა ენერგეტიკული ქსელები, სატრანსპორტო სისტემები ან საკომუნიკაციო ქსელები, შესაძლოა სერიოზული შედეგები მოჰყვეს. საქართველოს კრიტიკული ინფრასტრუქტურა არ არის დაცული პოტენციური კიბერ საფრთხეებისგან. ეს თავდასხმები მიზნად ისახავს ონლაინ სერვისების ჩაშლას მათი ტრაფიკით გადატვირთვით. როგორც სამთავრობო, ისე კერძო სუბიექტები საქართველოში შეიძლება იყოს სამიზნე, რაც გავლენას მოახდენს მათ უნარზე, უზრუნველყონ ხელმისაწვდომი სერვისები ან

განახორციელონ თუნდაც შესაბამისი საბანკო ოპერაციები [5. 67].

დასკვნა. საქართველო დგას გლობალური უსაფრთხოების უამრავ გამოწვევის წინაშე, რაც მოითხოვს ერთობლივ ძალისხმევას ეროვნულ, რეგიონულ და საერთაშორისო დონეზე. თავისი სტრატეგიული მდებარეობის, უსაფრთხოების შესაძლებლობების გაძლიერებით და თანამშრომლობითი პარტნიორობით ჩართვით, საქართველოს შეუძლია უფრო ეფექტურად გადალახოს ეს გამოწვევები და წვლილი შეიტანოს უფრო ფართო ძალისხმევაში, რათა ხელი შეუწყოს მშვიდობას, სტაბილურობას და კეთილდღეობას მსოფლიო ასპარეზზე.

უსაფრთხოების გლობალური გამოწვევების დაპირისპირებისას საქართველო მრავალმხრივ როლს ასრულებს მსოფლიო ასპარეზზე. როგორც ნატოს სტრატეგიული პარტნიორი და საერთაშორისო სამშვიდობო მისიების მონაწილე, საქართველო ხელს უწყობს რეგიონულ სტაბილურობას და ხელს უწყობს კოლექტიური უსაფრთხოების ძალისხმევას. გარდა ამისა, საქართველოს სწრაფვა ევროატლანტიკური ინტეგრაციისკენ ემთხვევა უფრო ფართო ძალისხმევას უსაფრთხოების სფეროში თანამშრომლობის გაღრმავებისა და რეგიონში დემოკრატიული ღირებულებების წინსვლისთვის.

გარდა ამისა, საქართველოს სტრატეგიული მდებარეობა, როგორც ენერგორესურსების სატრანზიტო კერა, ხაზს უსვამს მის მნიშვნელობას ევროპისა და მის ფარგლებს გარეთ ენერგეტიკული უსაფრთხოების, დივერსიფიკაციის უზრუნველსაყოფად. ენერგეტიკული თანამშრომლობის, ინფრასტრუქტურის განვითარების ხელშეწყობით, საქართველოს შეუძლია წვლილი შეიტანოს რეგიონულ სტაბილურობაში და შეამსუბუქოს ენერგეტიკულ დამოკიდებულებასთან დაკავშირებული დაუცველობა.

IVANE KAVLELASHVILI *– GTU, PhD Student*

GLOBAL SECURITY CHALLENGES AND GEORGIA

Summary

In today's interconnected world, global security challenges pose a significant threat to the stability and prosperity of countries around the world. Based on this, the article discusses global security challenges and their impact on Georgia, which is located at the crossroads of Europe and Asia. Attention is focused on the difficulties in protecting the sovereignty and territorial integrity of Georgia, the role of international alliances and internal politics, challenges. The importance of comprehensive and adaptive security strategies in the evolving global landscape to ensure the resilience of nations such as Georgia is highlighted.

Keywords: *security; global challenges; regional security; Georgia.*

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. MacFarlane N., Georgia: National Security Concept versus National Security. Chatham House, Russia and Eurasia Programme Paper REP PP 2012/01, Published in association with Center for Social Sciences, Tbilisi, 2012.
2. The Coast Guard of the Ministry of Internal Affairs receives NATO ships in the territorial waters of Georgia, 2021.
3. Dorokhina O., Political aspects of delimitation and demarcation of borders for development of border regions in Georgia, Tbilisi, 2020.
4. The Coast Guard of the Ministry of Internal Affairs receives NATO ships in the territorial waters of Georgia, 2021.
5. ჯოლოხავა თ., ამერიკა-ჩინეთის ურთიერთობები თანამედროვე მსოფლიო პოლიტიკაში მიმდინარე მოვლენების ფონზე, თბილისი, 2017, 64-65.
6. სტიგლიცი ჯ., როგორ ვამუშაოთ გლობალიზაცია, გამომცემლობა "რადარამი", თბილისი, 2013, 738.

ლევან თევზაია
წარმოადგინა პროფ. ჯემალ გაბელიამ

რუსულ-უკრაინული კონფლიქტის გავლენა ევროპის უსაფრთხოების პოლიტიკაზე

ნაშრომში განხილულია რუსეთ-უკრაინის კონფლიქტის გავლენა ევროპის უსაფრთხოების პოლიტიკაზე. იმისათვის, რათა მიღწეულ იქნეს ევროპის უსაფრთხოება რუსეთის აგრესიული პოლიტიკის პირობებში აუცილებელია მრავალმხრივი თანამშრომლობა ევროპასა და მის ფარგლებს გარეთ, რადგან ინდივიდუალურად სახელმწიფოები ვერ შეძლებენ გაუმკლავდნენ კომპლექსურ გამოწვევებს. რაც შეეხება საქართველოს უსაფრთხოებასა და სტაბილურობას, დამოკიდებული იქნება იმაზე, თუ როგორ უნდა იქნას დაძლეული შიდა და გარე ძალების უსაფრთოხების პრობლემები.

საკვანძო სიტყვები: *ევროატლანტიკური ინტეგრაცია, ერთიანი ევროპის იდეა, ეროვნული უსაფრთხოება, ბალანსირების პოლიტიკა.*

უსაფრთხოების პრობლემატიკა განსაკუთრებით აქტუალური გახდა რუსეთის უკრაინაში შეჭრის შემდეგ, როდესაც მთელი მსოფლიო დაფიქრდა თუ რა ტრაგიკული შედეგები შეიძლება მოიტანოს მთლიანად კაცობრიობისთვის ამ ომმა. ამიტომაც საერთაშორისო პოლიტიკური სისტემის ახლებურად ჩამოყალიბების პირობებში კიდევ უფრო მეტად იზრდება უსაფრთხოების როლი და ადგილი ამ სისტემის შემდგომი განვითარების საკითხში.

იმისათვის, რომ მიღწეულ იქნას ევროპის უსაფრთხოება მესამე მსოფლიო ომის საფრთხის პირობებში აუცილებელია მრავალმხრივი თანამშრომლობა ევროპაში და მის ფარგლებს გარეთ, რადგან ინდივიდუალურად სახელმწიფოები ვერ შეძლებენ გაუმკლავდნენ კომპლექსურ გამოწვევებს.

ევროკავშირის გაფართოების პროცესში ევროპა დღემდე რჩება ძირითადი პერიპეტიების სცენად [1]. თუმცა, ერთიანი ევროპის იდეა არ არის მარტივი პროცესი, პირიქით, ის მთელ რიგ სირთულებთანაა დაკავშირებული. საერთოდ უნდა აღინიშნოს, რომ ერთიანი ევროპის იდეამ მაშინ შეიძინა ძალა, როდესაც ევროკავშირი ჩამოყალიბდა, როგორც პოლიტიკურ-ეკონომიკური ორგანიზაცია, მაგრამ მარტო პოლიტიკურ და ეკონომიკურ თანამშრომლობას არ შეუძლია უზრუნველყოს სახელმწიფოს დინამიური განვითარება. ერთიანი ევროპის იდეა ეფექტიანი შეიძლება იყოს, მხოლოდ ურთიერთთანამშრომლობის შემთხვევაში [2].

ევროკავშირისა და აშშ-ს ფაქტორის მნიშვნელობა რუსეთ-უკრაინის კონფლიქტის მოგვარების საქმეში

რუსეთსა და უკრაინას შორის მიმდინარე კონფლიქტმა არა მხოლოდ დაძაბა ურთიერთობები ორ ერს შორის, არამედ მნიშვნელოვანი შეშფოთება გამოიწვია გლობალურ დონეზე. ევროკავშირი (ევროკავშირი) და შეერთებული შტატები (აშშ) გამოჩნდნენ, როგორც გადამწყვეტი მოთამაშეები ამ კრიზისის მოგვარების გზების ძიებაში. მათი ჩართულობა სცილდება უბრალო დიპლომატიის ფარგლებს; ის მოიცავს ეკონომიკურ, პოლიტიკურ და სტრატეგიულ განზომილებებს, რაც ხაზს უსვამს მათი როლის მნიშვნელობას მშვიდობიანი გადაწყვეტის მოძიებაში [3].

ევროკავშირის ჩართულობა რუსეთ-უკრაინის კონფლიქტის მოგვარებაში გამომდინარეობს საერთაშორისო სამართლის დაცვის, მის სამეზობლოში სტაბილურობის ხელშეწყობისა და სუვერენიტეტისა და ტერიტორიული მთლიანობის პრინციპების დაცვისგან.

დიპლომატიური არხებით ევროკავშირი მუდმივად გმობს რუსეთის ქმედებებს უკრაინაში და აწესებს ეკონომიკურ სანქციებს, რომლებიც მიზნად ისახავს მოსკოვზე ზეწოლას დიალოგში ჩართვისა და უკრაინის სუვერენიტეტის პატივისცემისკენ. უფრო მეტიც, ევროკავშირმა უკრაინას დიდი ფინანსური დახმარება გაუწია, მხარი დაუჭირა მის ეკონომიკურ რეფორმებს და ხელი შეუწყო ევროპასთან ინტეგრაციას.

მეორე მხრივ, შეერთებულმა შტატებმა გადამწყვეტი როლი ითამაშა კონფლიქტში უკრაინის დიპლომატიური მხარდაჭერით და რუსეთის დიპლომატიური და ეკონომიკური იზოლაციის საერთაშორისო ძალისხმევის ხელმძღვანელობით.

აშშ მჭიდროდ თანამშრომლობდა ევროპელ მოკავშირეებთან სანქციებისა და დიპლომატიური ინიციატივების კოორდინაციისთვის, რომლებიც მიმართულია რეგიონში დაძაბულობის დეესკალაციისკენ [4].

ევროკავშირისა და აშშ-ის კოლექტიური ძალისხმევა ხაზს უსვამს ერთიანი ტრანსატლანტიკური მიდგომის მნიშვნელობას რუსეთ-უკრაინის კონფლიქტის მოგვარების საქმეში. ერთიანი ფრონტის წარმოდგენით, დასავლეთის ძალებმა მკაფიო გზავნილი გაუგზავნეს რუსეთს, რომ მისი დესტაბილიზაციის ქმედებები უკრაინაში დაუსჯელი არ დარჩება.

გარდა ამისა, ევროკავშირისა და აშშ-ის ჩართულობამ უზრუნველყო ძალიან საჭირო დიპლომატიური ბერკეტი მოლაპარაკებებში, რომლებიც მიზნად ისახავს კონფლიქტის მშვიდობიანი გადაწყვეტის მოძიებას. მათი დიპლომატიური ინიციატივები, ეკონომიკურ ზეწოლასთან და უკრაინის სამხედრო მხარდაჭერასთან ერთად, ემსახურებოდა რუსეთის იძულებას დიალოგში ჩართვისა და დეესკალაციის პოტენციური გზების ძიებაში.

უფრო მეტიც, ევროკავშირი და აშშ გადამწყვეტ როლს თამაშობს უფრო ფართო გეოპოლიტიკური კონტექსტის ჩამოყალიბებაში, რომელშიც ვითარდება რუსეთ-უკრაინის კონფლიქტი [5]. მათი ქმედებები სიგნალებს უგზავნის ტერიტორიული ამბიციების მქონე სხვა ქვეყნებს და ადასტურებს საერთაშორისო სამართლისა და სუვერენიტეტის პატივისცემის მნიშვნელობას. უკრაინის ტერიტორიული მთლიანობის მხარდაჭერით, ევროკავშირი და აშშ აჩვენებენ თავიანთ ერთგულებას საერთაშორისო წესრიგის პრინციპების დაცვაზე.

ბირთვული იარაღი ევროპის უსაფრთხოების მთავარი პრობლემაა

დღეს საერთაშორისო ურთიერთობებში მთავარი მამოძრავებელი ძალაა ბირთული იარაღი, სწორედ ბირთვული იარაღი გახლავთ ევროპის უსაფრთხოების მთავარი პრობლემა. მოკლედ რომ ვთქვათ, საერთაშორისო უსაფრთხოება თითოეული სახელმწიფოს ეროვნულ დონეზე დადიოდა და მისი სამიზნე იყო ეროვნული უსაფრთხოება [6], რაც კიდევ ერთხელ ნათლად აჩვენა უკრაინაში რუსეთის მიერ წარმოებულმა ომმა. რუსეთი, რეგიონში არა ნორმალურ ურთიერთობებს, არამედ ექსკლუზიური გავლენის სფეროს მოპოვებას განსაკუთრებული აგრესიულობით ცდილობს. ამ ექსკლუზიური სფეროს ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ნაწილი კი საქართველოა. ამ პირობებში საქართველოსთვის გამართული და ეფექტიანი საგარეო პოლიტიკა, რომელიც მიმართული იქნება ევროატლანტიკურ ინტეგრაციაზე, როგორც უსაფრთხოების გარანტიის ერთადერთ საშუალებაზე, დასავლეთის სახელმწიფოების მზარდ ჩართულობასა და მხარდაჭერაზე, გადამწყვეტი ხდება საქართველოს სახელმწიფოებრიობის შენარჩუნებისათვის [7].

რუსეთიდან მომდინარე საფრთხეებიდან გამომდინარე ევროპა კიდევ უფრო აქტიურად უნდა ჩაერთოს უსაფრთხოების პოლიტიკაში, ნელ-ნელა დგება მჭიდრო თანამშრომლობის აუცილებლობა, რადგან არცერთ ერს დამოუკიდებლად არ შეუძლია გაუმკლავდეს კომპლექსურ პრობლემებს. სამწუხაროდ ბოლო პერიოდში ევროპა ეჯახება ახალ საფრთხეებს, რომელიც უფრო მრავალფეროვანია, ნაკლებად ხილული და პროგნოზირებადია. აღნიშნულიდან გამომდინარე ევროკავშირი აქტიურად უნდა იყოს ჩართული საკვანძო და ძირითადი საფრთხეების, როგორიცაა: ტერორიზმი, მასობრივი განადგურების იარაღის გავრცელება,

რეგიონული კონფლიქტები, ტრანსნაციონალური დანაშაულის დარეგულირებაში, რათა უზრუნველყოს უსაფრთხოება სხვადასხვა მეთოდების გამოყენებით:

- აწარმოოს ეფექტური პოლიტიკა კონფლიქტის პრევენციის მიზნით, გამოიყენოს მის ხელთ არსებული სამოქალაქო და საგარეო შესაძლებლობები;
- ევროკავშირის ორიენტაციის მიდგომები, რათა ევროპის სიახლოვეს შექმნას უსაფრთხო კლიმატი (ახლო აღმოსავლეთით, შავი ზღვის რეგიონში, კავკასია);
- საერთაშორისო წესრიგის შენარჩუნება მრავალმხრივი თანამშრომლობის გზით, საერთაშორისო სასამართლოს ნორმების სრული დაცვით [8].

ილუზია, რომ რუსეთთან ურთიერთობების ნორმალიზება შესაძლებელია დასავლეთთან ინტეგრაციის პარალელურად და ამისათვის აუცილებელია არ გავაღიზიანოთ რუსეთი. შეიძლება ითქვას, ეს მთავარ საგარეო პოლიტიკურ ამოცანად განისაზღვრა. მაგრამ ისიც უნდა ითქვას, რომ რუსეთს ოფიციალურ დოკუმენტებში აქვს დეკლარირებული ნატოში გაფართოება როგორც რუსეთის საგარეო პოლიტიკური საფრთხე. გავიხსენოთ მედვედევის 2011 წლის განცხადება, როდესაც იგი საქართველოში 2008 წელს შემოჭრილ 58-ე არმიის წარმომადგენლებს ესაუბრებოდა და ხაზგასმით განაცხადა – „რომ არა 2008 წლის ომი, ნატო უკვე ჩვენს საზღვრებთან იქნებოდა მოსული“ [9].

დღეს, ფაქტობრივად, აღარავინ დაობს მსოფლიოში იმის შესახებ, რომ რუსეთის სტრატეგიულ ამოცანას საბჭოთა კავშირის მსგავსი წარმონაქმნის რეანიმირება წარმოადგენს და ამრიგად, მათთვის მიუღებელია ნებისმიერი პროცესი, რომელიც ე.წ. პოსტსაბჭოთა ქვეყნების მისი გავლენის სფეროდან გასვლას უზრუნველყოფს. შესაბამისად, საქართველოს დასავლური ინტეგრაცია ეწინააღმდეგება რუსეთის მთავარ სტრატეგიულ ამოცანას. მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს საგარეო პოლიტიკა, ფაქტობრივად, არ შეცვლილა, ესაა ქვეყნის დასავლური ინტეგრაციის ამოცანა, უფრო კონკრეტულად, დასავლური ინტეგრაცია რუსეთთან ურთიერთობის ნორმალიზების პარალელურად, საუბარია „დაბალანსების“ პოლიტიკაზე, სხვა ქვეყნების მაგალითებს რომ თავი დავანებოთ, „დაბალანსების“ პოლიტიკის წარუმატებლობა თავად გვაქვს გამოცდილი 90-იან წლებში, როდესაც დასავლეთთან და რუსეთთან დაბალანსების მცდელობამ, არც რუსეთთან მოგვიტანა რაიმე შედეგი და არც დასავლეთთან. დღეს, როდესაც რუსეთისა და დასავლეთის დაპირისპირება უმწვავეს ფაზაშია შესული და ბევრს „ცივი ომის“ პერიოდს აგონებს, „დაბალანსების“ პოლიტიკა ორმაგად საშიშია იმ პირობებში, როდესაც ჩვენი ამოცანა არა მხოლოდ უკვე არსებული პრობლემების მოგვარება (დეოკუპაციია, ეთნიკური წმენდა), არამედ მიმდინარე პრობლემებისა და მყისიერი საფრთხეების (მავთულხლართების გავლება, აფხაზეთისა და ცხინვალის რეგიონის ანექსიის საფრთხე) ნეიტრალიზებაა.

დასკვნა. როგორც აღინიშნა, რუსეთ-უკრაინის ომმა ძირეულად შეცვალა ვითარება მსოფლიოში საქართველოს კი მიეცა ყველაზე რეალური შანსი გაწევრიანდეს ევროკავშირში, მაგრამ ისიც უნდა გვახსოვდეს, რომ ეს იმაზეა დამოკიდებული, თუ როგორი საშინაო და საგარეო პოლიტიკა გატარდება, თუმცა უნდა ითქვას, რომ მენტალურად საქართველო ახლოსაა ევროპულ ფასეულობებთან, რადგან ევროპული აზროვნების საფუძველი სათავეს ანტიკური პერიოდის ფილოსოფიისგან და ქრისტიანული რელიგიის კონცეფციიდან იღებს, რომელიც ჰუმანიზმს, პლურალიზმს, თანასწორობას გულისხმობს [10. 97].

ევროკავშირი და აშშ ასრულებენ შეუცვლელ როლს რუსეთ-უკრაინის კონფლიქტის მოგვარებაში. მათი კოლექტიური ძალისხმევა მოიცავს დიპლომატიურ, ეკონომიკურ და სტრატეგიულ განზომილებებს, რომლებიც გადამწყვეტია დაძაბულობის დეესკალაციისთვის, დიალოგის ხელშეწყობისთვის და, საბოლოოდ, მშვიდობიანი გადაწყვეტის მისაღწევად.

კონფლიქტის განვითარებასთან ერთად, ევროკავშირისა და აშშ-ს მნიშვნელობა აღმოსავლეთ ევროპის რთულ გეოპოლიტიკურ ლანდშაფტში ნავიგაციისთვის არ შეიძლება გადაჭარბებული იყოს. მხოლოდ

შეთანხმებული საერთაშორისო თანამშრომლობით არის შესაძლებელი რეგიონში ხანგრძლივი მშვიდობისა და სტაბილურობის მიღწევა. თუ გავაანალიზებთ საქართველოში არსებულ პოლიტიკურ ვითარებას, არსებობს რეალური საფრთხე, რომ ჩვენი ევროატლანტიკური ინტეგრაცია შეეწიროს ან რუსეთთან არაგონივრულ პოლიტიკას, ან მცდარ შიდა ვიწრო პოლიტიკურ ამოცანებს. თუმცა უნდა დავეთანხმოთ ა. რონდელს იმაში, რომ პატარა ქვეყნებს არ შეუძლიათ არსებობა უსაფრთხოების გარანტიების გარეშე [11. 85]. არც ის უნდა დაგვავიწყდეს, რომ საქართველოს ინტერესები ძირითადად დიდ პოლიტიკას ეწირებოდა. იმისათვის, რომ დღეს შენარჩუნდეს მშვიდობა დაბრუნდეს დაკარგული ტერიტორიები და გაგრძელდეს ქვეყნის დემოკრატიზაციის პროცესი, აუცილებელია ფრთხილი პოლიტიკის წარმოება, დაუშვებელია საომარი რიტორიკა. რაც შეეხება ევროპის უსაფრთხოებას მესამე მსოფლიო ომის საფრთხის პირობებში, აუცილებელია მრავალმხრივი თანამშრომლობა ევროპაში და მის ფარგლებს გარეთ, რადგან ინდივიდუალურად სახელმწიფოები ვერ შეძლებენ გაუმკლავდნენ კომპლექსურ გამოწვევებს.

LEVAN TEVZAIA *– GTU, PhD Student*

THE IMPACT OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN CONFLICT ON EUROPEAN SECURITY POLICY

Summary

The paper discusses the impact of the Russia-Ukraine conflict on European security policy. In order to achieve Europe's security in the conditions of Russia's aggressive policy, multilateral cooperation is necessary in Europe and beyond, because individual states will not be able to cope with complex challenges. As for the security and stability of Georgia, it will depend on how to overcome the security problems of internal and external forces.

Keywords: *Euro-Atlantic integration, idea of a united Europe, national security, balancing policy.*

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. An EU to cover the whole of Europe: the Union embarks on its greatest enlargement challenge ever, https://bit.ly/3wDMlYx [04.03.2024]
2. The European Union What it is and what it does https://op.europa.eu/webpub/com/eu-what-it-is/en/ [04.03.2024]
3. How War in Ukraine Is Reverberating Across World's Regions, https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2022/03/15/blog-how-war-in-ukraine-is-reverberating-across-worlds-regions-031522 [04.03.2024]
4. Russia's Strategic Failure and Ukraine's Secure Future https://www.state.gov/russias-strategic-failure-and-ukraines-secure-future/ [04.03.2024]
5. EU response to Russia's war of aggression against Ukraine https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-response-ukraine-invasion/ [04.03.2024]
6. Michael Horowitz, The Spread of Nuclear Weapons and International Conflict: Does Experience Matter?, Sage Publications, Vol. 53, N2, A Strategic Approach to Nuclear Proliferation, 2009.
7. საერთაშორისო მისიები იხ. https://mod.gov.ge/ge/mission [04.03.2024]
8. გეგეჭკორი დ., „ევროპის უსაფრთხოებისა და თავდაცვის სტრატეგიის ძირითადი ასპექტები", ჟურნალი „ინტელექტუალი" №26; 2014
9. საქართველოს საგარეო პოლიტიკა. https://forbes.ge/saqarthvelos-sagareo-poli/ [04.03.2024]
10. შუბითიძე ვ., ნიკო ნიკოლაძე- „კაცი სახელმწიფო", თბილისი, გავაზი, 2013, 97.
11. რონდელი ა., პატარა ქვეყანა საერთაშორისო სისტემაში, თბილისი, 2003, 85.

ნატალია ხულორდავა
წარმოადგინა ***პროფ. ჰენრი კუპრაშვილმა***

საქართველოს წინააღმდეგ განხორციელებული ფართომასშტაბიანი კიბერშეტევები

კიბერსაფრთხე გლობალური პოლიტიკის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს პრობლემას წარმოადგენს. საინფორმაციო ტექნოლოგიების ერაში საბრძოლო არეალი მოიცავს არა მხოლოდ საჰაერო, სახმელეთო, საზღვაო კომპონენტებს, არამედ მას დაემატა – კიბერსივრცეც. რადგან კიბერსივრცე არ არის შემოფარგლული კონკრეტული საზღვრებით, ეს კიბერსივრცის თანმდევ გამოწვევებს მასშტაბურ ხასიათს სძენს.

მოცემულ ნაშრომში განხილულია საქართველოს მიმართ განხორციელებული ფართომასშტაბიანი კიბერშეტევის კონკრეტული მაგალითები, თუ რამდენად მნიშვნელოვანი ზარალის გამოწვევა შეუძლია აღნიშნულ ქმედებებს.

კიბერთავდასხმები რთულად კონტროლირებადი საფრთხეა, არა მხოლოდ საქართველოსთვის, არამედ მთელი მსოფლიოსთვის. მის წინააღმდეგ ბრძოლა მოითხოვს ერთობას, საერთაშორისო საზოგადოების ურთიერთთანამშრომლობას და ეფექტური თავდაცვითი მექანიზმების ჩამოყალიბებას.

საკვანძო სიტყვები: *კიბერუსაფრთხოება, კიბერსივრცე, კიბერომი, კიბერსივრცეში არსებული საფრთხეები*

კიბერუსაფრთხროება თანამედროვე მსოფლიოს უდიდესი გამოწვევაა, რადგან ინფორმაციული ტექნოლოგიების სწრაფ განვითარებასთან ერთად იზრდება კიბერსივრცეში არასანქცირებული შეღწევის რისკი. ჩვეულებრივი საომარი მოქმედებებისგან განსხვავებით, კიბერომი წარმოადგენს უფრო დახვეწილ საშუალებას, რომლის დროსაც შეიძლება ქვეყნისთვის სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვან სფეროებზე სტრატეგიულმა თავდასხმებმა გაცილებით დიდი ზიანი გამოიწვიოს.

კიბერსივცრიდან მომავალი საფრთხეების სრული მართვა შეუძლებელია, რადგან კიბერუსაფრთხოების პოლიტიკის განვითარებასთან ერთად, კიბერკრიმინალებიც ხვეწენ თავდასხმის ახალ წესებს [1], ასევე საქართველოს არსებობა და განვითარება უწევს რეგიონში დაძაბული გეოპოლიტიკური ვითარების ფონზე, სადაც დღითიდღე უფრო აქტიურად მოქმედებენ არასახელმწიფო აქტორები, ამავდროულად შეიმჩნევა პოლიტიკური მიზნით კიბერსივრცის გამოყენების მზარდი ტენდენციაც, საქართველო, შესაძლოა, მივაკუთვნოთ კიბერშეტევების მაღალი რისკის ქვეშ მყოფი ქვეყნების კატეგორიას [2], რადგან გეოპოლიტიკური მდებარეობისა და არჩეული პროდასავლური კურსის გამო, საქართველო, ჩრდილოელი მეზობლის მხრიდან კიბერთავდასხმების განსაკუთრებულ სამიზნეს წარმოადგენს.

საქართველო არაერთხელ გახდა კიბერშპიონაჟისა და სრულმასშტაბიანი კიბერთავდასხმის ობიექტი. კიბერდანაშაულთან ბრძოლის ერთ-ერთი მთავარი პრობლემაა ის ფაქტი, რომ ხშირად ძალიან რთულია ზუსტად დაადგინო არა მარტო უშუალო შემსრულებლები, არამედ მათი ადგილსამყოფელი ან ის ქვეყანა, საიდანაც შეტევა განხორციელდა. ამიტომ, დამნაშავეს ან დამნაშავეთა ჯგუფს შეუძლია ადვილად დამალოს არა მარტო თავისი მონაწილეობა კიბერშეტევის ორგანიზებაში, არამედ თავისი თავი დააფიქსიროს როგორც ქსელის სხვა მომხმარებლად ან საერთოდ დარჩეს ანონიმურად [3].

საქართველოს კიბერსივრცისთვის ყველაზე რეალური საფრთხის შემცველია რუსეთის ფედერაციიდან მომდინარე კიბერსაფრთხე. კრემლმა არათუ შეცვალა საკუთარი აგრესიული კიბერპოლიტიკა, არამედ მნიშვნელოვნად აამაღლა სახელმწიფოს კი-

ბერშეტევითი პოტენციალი და გააფართოვა კიბეროპერაციების გამოყენების არეალი [3].

საქართველოს წინააღმდეგ კიბერთავდასხმის ისტორია ჯერ კიდევ 2008 წლის ივლისიდან იწყება, როცა რუსეთის მიერ განხორციელებულმა კიბერთავდასხმებმა, რომელთა სამიზნესაც სამთავრობო უწყებები, მედია საშუალებები და საბანკო სექტორი წარმოადგენდა, საგრძნობლად დააზიანა ქვეყნის კრიტიკული ინფრასტრუქტურა [1].

ქვემოთ აღწერილი იქნება საქართველოს წინააღმდეგ განხორციელებული ფართომასშტაბიანი კიბერშეტევის მაგალითები:

1. 2008 წელს რუსეთის ფედერაციამ საქართველოს წინააღმდეგ სახმელეთო, საჰაერო და საზღვაო შეტევების პარალელურად, განახორციელა მიზანმიმართული და მასირებული კიბერშეტევები. აღნიშნულმა კიბერშეტევებმა აჩვენა, რომ კიბერსივრცის დაცვა ეროვნული უსაფრთხოებისთვის ისევე მნიშვნელოვანია, როგორც სახმელეთო, საზღვაო და საჰაერო სივრცეების დაცვა. ეს კიბერშეტევა ბევრი საერთაშორისო ექსპერტის მიერ შეფასდა როგორც „ინფორმაციული/კიბერ ომი“ საქართველოს წინააღმდეგ [4].

- 8 აგვისტოს თავდასხმის სამიზნე გახდა საქართველოს პრეზიდენტის, მთავრობის, საგარეო საქმეთა სამინისტროსა და პარლამენტის საიტები, აგრეთვე, საინფორმაციო პორტალები (Apsny.ge, News.ge) და არაქართული, მაგრამ საქართველოს მიმართ კეთილგანწყობილი ახალი ამბების საიტები, ფორუმები;
- 9 აგვისტოს განხორციელდა შეტევა TBC-ი ბანკზე, რომელიც იმ პერიოდში საქართველოს უმსხვილესი კომერციული ბანკი იყო;
- 10 აგვისტოს განხორციელდა კიბერშეტევის ახალი ტალღა საქართველოს პარლამენტისა და პრეზიდენტის საიტების წინააღმდეგ;
- 11 აგვისტოს არ ფუნქციონირებდა სამთავრობო საიტების უმრავლესობა, გარდა პრეზიდენტის საიტისა. იმავე პერიოდში განხორციელდა შეტევა აღნიშნულ საიტზე, სადაც განთავსდა ფაშისტური სიმბოლიკა და პრეზიდენტის, მიხეილ სააკაშვილის ჰიტლერთან გამაიგივებელი ფოტოები;
- ამავე ტიპის შეტევა მოხდა ეროვნული ბანკისა და საგარეო საქმეთა სამინისტროს ვებ-გვერდებზე, სადაც გამოქვეყნდა მე-20 საუკუნის დიქტატორების ფოტოები [5].

ზემოაღნიშნული კიბერშეტევები გახლდათ კიბერომის ერთ-ერთი პირველი აშკარა ფაქტი უახლეს ისტორიაში 2007 წელს ესტონეთში განვითარებული მოვლენების შემდეგ. ამ შემთხვევამ გამოიწვია გლობალური შიში იმ დამატებითი შესაძლებლობების შესახებ, რაც შეიძლება ახლდეს კიბერშეტევებს. ეს თავდასხმები არ იყო გამიზნული მხოლოდ ხალხის გასაკონტროლებლად, ისინი ასევე ცდილობდნენ ქართული სამხედრო დაზვერვის დოკუმენტაციის მოპარვასა და შეგროვებას.

პირველი შეტევა ქართულ კიბერსივრცეზე კონვენციური ოპერაციების დაწყებამდე საგრძნობლად ადრე, 19 ივლისს განხორციელდა – DDOS[1] შეტევის შედეგად თითქმის 24 საათის მანძილზე მწყობრიდან იქნა გამოყვანილი საქართველოს პრეზიდენტის ოფიციალური საიტი.

ამავე პერიოდს უკავშირდება ქართული საკომუნიკაციო ქსელების მუდმივი სკანირება რუსული აქტორების მიერ. 2008 წელს რუსეთ-საქართველოს ომში კიბერელემენტის – Defacement[2] და DDOS შეტევების გამოყენება უშუალოდ კონვენციური მოქმედებების კარგად ორგანიზებულ თანმხლებ პროცესს წარმოადგენდა, რომელთა მიზანიც რუსეთის შეიარაღებული ძალებისათვის სამხედრო მიზნების შესრულების გაიოლება, საინფორმაციო ვაკუუმის შექმნა, ინფორმა-

[1] DDOS (A distributed denial of servise) – კომპრომეტირებული კომპიუტერების მეშვეობით გენერირებული დიდი რაოდენობით მონაცემთა მოთხოვნის ნაკადის მიმართვა სერვერისკენ, რომელიც მიმართულია ქსელის გამტარობის და ოპერატიული მეხსიერების გადასავსებად, რასაც შესაძლოა შედეგად მოჰყვეს სამიზნე სისტემის მწყობრიდან გამოყვანა და ბიზნესპროცესის მოშლა. https://www.radiotavisupleba.ge/a/31399488.html

[2] Defacement - კიბერშეტევის სახეობა, რომელიც იწვევს ვებგვერდის ან საიტის ვიზუალის შეცვლას. ხშირად გამოიყენება ტერორისტული ორგანიზაციების მიერ პროპაგანდისტული მოწოდებების გასავრცელებლად. https://www.radiotavisupleba.ge/a/31399488.html

ციული უპირატესობის მოპოვება და კონფლიქტის შესახებ რუსული ნარატივის დამკვიდრება იყო [6].

თეორიულად, აღნიშნული სქემა იძლეოდა საშუალებას, ნებისმიერ პრორუსულად განწყობილ აქტივისტს, ყოველგვარი ორგანიზების გარეშე, საკუთარი წვლილი შეეტანა კიბერშეტევაში, რითაც შესაბამისი შენიღბვის საშუალებას აძლევდა რუსულ სახელმწიფო უწყებებისგან მართულ კიბერშეტევას. ეს გარემოება გამოიყენა კიდეც კრემლმა: საჯარო განცხადებებში ოფიციალურად უარყო სახელმწიფოს ჩარევა მასირებულ კიბერთავდასხმებში და მისი განხორციელება პრორუსულად განწყობილ მოხალისეებსა და აქტივისტებს მიაწერა. თუმცა, მიუხედავად რუსეთის მხრიდან მრავალჯერადი უარყოფისა და იმ გარემოებისა, რომ სამართლებრივად კიბერშეტევის ორგანიზების ატრიბუცია მეტად რთულია, ამ მასირებულ კიბერშეტევაში აშკარაა სამთავრობო მხარდაჭერის კვალი. ბოტნეტების უმეტესობა, რომელთა სერვერები თურქეთსა და რუსეთში დაფიქსირდა და რომელთა შეტევებმა საქართველოს საინფორმაციო სივრცის პარალიზება და ფაქტობრივად, საინფორმაციო ბლოკადა გამოიწვია, რუსულ კიბერკრიმინალურ დაჯგუფება „RBN“-ს ეკუთვნის [5].

კავკასიური ცენტრის ვერ-გვერდზე გამოქვეყნებული ინფორმაციის თანახმად, ჰაკერული თავდასხმები რუსეთის მხრიდან აგვისტოს ომამდე 1 თვით ადრე დაიწყო. ეს ინფორმაცია ცნობილი გახდა ამერიკელი ექსპერტების სამონიტორინგო ჯგუფის შეფასების შემდგომ [5].

ასევე, 2008 წლის 12 აგვისტოს გაზეთი „The New York Times-ი” წერდა, რომ ისტორიაში პირველად ორ ქვეყანას შორის შეიარაღებულ კონფლიქტს წინ ინტენსიური კიბერმომზადება უძღვოდა. საქართველოზე კიბერშეტევები არ დაწყებულა 8 აგვისტოს. ის კონფლიქტის დაწყებამდე ბევრად ადრე მომზადდა და შედარებით მცირე მასშტაბებით ჯერ კიდევ ივლისის ბოლოდან ხორციელდებოდა [7].

საქართველოზე 2008 წელს განხორციელებული შეტევა ითვლება სამხედრო მოქმედებების პარალელურად განხორციელებულ პირველ ფართომასშტაბიან კიბერშეტევად. საქართველოს მთავრობა, რომელიც აგრესიის პირობებში ინფორმაციის გასავრცელებლად საკუთარ ვებგვერდებს ეყრდნობოდა, იძულებული გახდა ეძებნა საინფორმაციო ბლოკადის გარღვევის გზები. ადგილობრივი აკადემიური წრეების კომპიუტერულ ინციდენტებზე რეაგირების ჯგუფმა ესტონეთის, აშშ-ისა და პოლონეთის დახმარებით შეძლო კონტრღონისძიებების შეძლებისდაგვარად მოკლე დროში განხორციელება და საინფორმაციო ვაკუუმის გარღვევა [5].

2. 2011 წლის მარტში, კომპიუტერული უსაფრთხოების რეაგირების ჯგუფმა (CERT-Georgia), აღმოაჩინა კიბერშეტევის ინციდენტი, რომელიც არის კიბერჯაშუშობის ერთერთი საინტერესო მაგალითი. მავნე პროგრამა აგროვებდა სენსიტიურ, კონფიდენციალურ ინფორმაციას ქართული და ამერიკული უსაფრთხოების შესახებ.

კიბერჯაშუშობის შედეგად დაინფიცირდა შემდეგი ორგანიზაციები:

- სამინისტროები;
- პარლამენტი;
- კრიტიკული ინფორმაციის ინფრასტრუქტურები;
- ბანკები;
- არასამთავრობო ორგანიზაციები [8].

თავდამსხმელთა სერვერების და მავნე ფაილების გამოძიების შემდეგ, დადგინდა რომ, ეს კიბერშეტევა მომდინარეობდა რუსეთის უშიშროების სააგენტოდან. მავნე ფაილი სრულად აკონტროლებდა ინფიცირებულ კომპიუტერებს, იგი ეძებდა „სენსიტიურ სიტყვებს“ დოკუმენტის ფაილებში და საჭირო ინფორმაციას გზავნიდა ადგილობრივი მყარი დისკიდან დისტანციურ სერვერზე, აკეთებდა ვიდეო და აუდიო გადაღებას, მოწყობილობაში ჩაშენებული კამერისა და მიკროფონის გამოყენებით. მავნე პროგრამა ძალიან ჭკვიანურად იყო შექმნილი. დავირუსებული იყო საქართველოს ამბებთან დაკავშირებული სხვადასხვა ვებგვერდი, კონკრეტულად, ახალი ამბების გვერდები (მაგ. ნატოს დელეგაციის ვიზიტი საქართველოში, აშშ-საქართველოს შეთანხმებები და შეხვედრები). იმ პირთა კომპიუტერები, ვინც დაინტერესებული იყო მსგავ-

სი ინფორმაციით, ხვდებოდნენ ჰაკერთა მსხვერპლთა სიაში, მიუხედავად უსაფრთხოების დაცვის ზომებისა და პროგრამული უზრუნველყოფისა. საფრთხე იყო უაღრესად დაშიფრული და იყენებდა თანამედროვე ფარულ ტექნიკას, ისე რომ, ვერცერთ უსაფრთხოების ინსტრუმენტს შეძლებოდა მისი ამოცნობა [8].

ეს შემთხვევა არის საინტერესო მაგალითი და ერთ-ერთი უპრეცენდენტო შემთხვევა, იმ კუთხით რომ ჩვენმა კიბერსპეციალისტებმა შეძლეს არა მარტო ჰაკერის გამოვლენა, არამედ შეძლეს მისი ფოტო-ვიდეო გადაღება. ასევე მიიღეს ინფორმაცია მისი ადგილმდებარეობის, ინტერნეტ სერვისის პროვაიდერის, ელექტრონული ფოსტის შესახებ და ა.შ. [8].

ჩვენმა სპეციალისტებმა დაინფიცირებულ კომპიუტერში ჩაუშვეს მავნე პროგრამა, მისცეს თავდამსხმელს მისივე ვირუსი, სახელწოდებით „საქართველო-ნატოს შეთანხმება“, თავდამსხმელმა მოიპარა ეს ფაილი და გახსნის შემდეგ, ჩვენმა სპეციალისტებმა დაამყარეს კონტროლი მის კომპიუტერზე, გადაიღეს ჰაკერის ვიდეო, დააფიქსირეს ახალი მუქარის შექმნის პროცესი, ელექტრონული ფოსტით მიიღეს რუსული დოკუმენტი, სადაც თავდამსხმელი ვიღაცას აძლევდა მითითებებს, როგორ გამოეყენებინათ ეს მავნე პროგრამა და როგორ დაენფიცირებინათ სამიზნეები [8].

3. 2015 წლის მაისში ქართულ საფინანსო ორგანიზაციებზე განხორციელდა მასიური შეტევა. სულ შეტევაში მონაწილეობდა 300 000-მდე უნიკალური IP-ი მისამართი 160-ზე მეტი ქვეყნიდან. შეტევის მასშტაბიდან, მომზადების ხარისხიდან და რეგიონისადმი გეოპოლიტიკური ინტერესიდან გამომდინარე, უნდა ვივარაუდოთ, რომ აღნიშნული შეტევის უკან რუსეთთან დაკავშირებული ჰაკერული ჯგუფი იდგა. იმის გათვალისწინებით, რომ ასეთი მასშტაბური შეტევა არ იყო ორიენტირებული ფინანსურ ზარალზე. დიდი ალბათობით, შესაძლოა მიზანი სხვა უფრო მეტი ზიანის მომტანი შეტევის უყურადღებოდ გატარებაზე იყო გათვლილი [3].

ქართულ ფინანსურ ორგანიზაციებზე თავდასხმამ ხაზი გაუსვა კრიტიკული ინფრასტრუქტურის დაუცველობას კიბერ საფრთხეების მიმართ და კიბერუსაფრთხოების მნიშვნელობას ფინანსური სისტემების დაცვისა და ეკონომიკის სტაბილურობის შესანარჩუნებლად, ასევე, საჯარო და კერძო სექტორს შორის თანამშრომლობის მნიშვნელობას.

4. 2019 წლის ოქტომბერში, რუსეთის გენერალური შტაბის დაზვერვის მთავარი სამმართველოს სპეციალური ტექნოლოგიების მთავარმა ცენტრმა, საქართველოში განახორციელა ფართომასშტაბიანი კიბერშეტევა საქართველოს პრეზიდენტის ადმინისტრაციის, სასამართლო სისტემის, სხვადასხვა მუნიციპალიტეტის საკრებულოების, სახელმწიფო, კომერციული და მედია ორგანიზაციების ვებ-გვერდებზე, სერვერებსა და სხვა მართვით სისტემებზე. კიბერშეტევის შედეგად დაზიანდა ზემოაღნიშნული ორგანიზაციების სერვერები, მართვის სისტემები და მნიშვნელოვნად შეფერხდა მათი ფუნქციონირება [9].

აღნიშნული კიბერშტევა მიზნად ისახავდა საქართველოს ეროვნული უსაფრთხოების ხელყოფას, საქართველოს მოსახლეობისათვის ზიანის მიყენებას და სამთავრობო სტრუქტურების, ასევე სხვადასხვა ორგანიზაციის მუშაობის შეფერხება-მოშლას, საზოგადოებაში მღელვარების დათესვას. ქართული მხარის მიერ ჩატარებული გამოძიებით და საერთაშორისო პარტნიორებთან ურთიერთთანამშრომლობის შედეგად მიღებული ინფორმაციის შესაბამისად, აღნიშნული კიბერშეტევა დაიგეგმა და განხორციელდა რუსეთის ფედერაციის შეიარაღებული ძალების გენერალური შტაბის მთავარი სადაზვერვო სამმართველოს (GRU) მიერ [9].

აქვე უნდა აღინიშნოს ის ფაქტი, რომ რუსეთის შეიარაღებული ძალების გენერალური შტაბის მთავარი სადაზვერვო სამსახური (GRU), არის რუსეთის ფედერაციის სადაზვერვო ორგანო, რომელიც რუსეთის მთავრობას აძლევს რეკომენდაციებს სამხედრო უსაფრთხოების უზრუნველსაყოფად. ინფორმაციული ტექნოლოგიების საკონსულტაციო ორგანიზაციამ, აშშ-ის დაზვერვის ყველაზე მსხვილმა კონტრაქტორმა, Booz Allen Hamilton-მა 2020 წლის მარტში

გამოაქვეყნა ანგარიში, რომელშიც შესწავლილია 15 წლის განმავლობაში (2004 წლიდან 2019 წლის ჩათვლით) რუსი ჰაკერების მიერ განხორციელებული 200-ზე მეტი კიბერთავდასხმა. აღნიშნული ანგარიში შეიცავს მნიშვნელოვან და უნიკალურ ინფორმაციას იმის შესახებ, თუ როგორ ფუნქციონირებს რუსული ჰაკერული დანაყოფები, რა ლოგიკას ემყარება რუსული კიბერ ოპერაციები და როგორ იყენებს მათ რუსეთის ხელისუფლება საგარეო პოლიტიკის მიზნების მისაღწევად [10].

5. აგრეთვე, 2020 წლის სექტემბერში საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიებიდან დევნილთა, შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტროს კომპიუტერულ სისტემაზე ერთ-ერთი უცხო ქვეყნიდან კიბერშეტევა განხორციელდა. შეტევის მიზანი სამინისტროს ცენტრალურ აპარატსა და მის სტრუქტურულ ერთეულებში, მათ შორის, დაავადებათა კონტროლისა და საზოგადოებრივი ჯანმრთელობის ეროვნული სააგენტოს რიჩარდ ლუგარის სახელობის კვლევითი ცენტრის მონაცემთა ბაზებში დაცული სამედიცინო დოკუმენტაციისა და პანდემიის მართვასთან დაკავშირებული მნიშვნელოვანი ინფორმაციის დაუფლება-გამოყენება იყო. უკანონო შეღწევის შედეგად მოპოვებული, დოკუმენტაციის ნაწილი ამჟამად ატვირთულია ერთ-ერთ უცხოურ ვებ-გვერდზე და მასობრივი მომხმარებლისთვის ხელმისაწვდომია.

იმავდროულად აღნიშნულ ვებ-გვერდზე აიტვირთა აშკარად ფალსიფიცირებული დოკუმენტები,რომლებიც განზრახ არის გაყალბებული საზოგადოების დაშინების, მათში დაბნეულობისა და უნდობლობის დასანერგად [10].

პროცესები და დეზინფორმაციის კამპანია, რომელიც მომხდარს უსწრებდა წინ, დიდი ალბათობით, მიუთითებს რუსულ კვალზე. დეზინფორმაციას, რიჩარდ ლუგარის სახელობის მიკრობიოლოგიური ლაბორატორიის საქმიანობის შესახებ, რუსული მედია და პოლიტიკოსები ლაბორატორიის დაარსების დღიდან ავრცელებდნენ. მათი თქმით, აშშ რუსეთის გარშემო სამხედრო ბიოლოგიური ლაბორატორიების ქსელს ქმნის. დეზინფორმაციის კამპანია კიდევ უფრო გააქტიურდა კორონავირუსის პანდემიის დროს. მალევე კი, ლუგარის ლაბორატორიის წინააღმდეგ ოფიციალური განცხადებები გაკეთდა რუსეთის ხელისუფლების მხრიდანაც. 2020 წლის 26 მაისს გავრცელებულ განცხადებაში რუსეთის საგარეო საქმეთა სამინისტრომ თქვა, რომ ბიოლოგიური იარაღის შესახებ კონვენციასთან ლუგარის ცენტრის შესაბამისობის საკითხი „კითხვებს ბადებდა“. ამასთანავე, რუსეთმა 2020 წლის მაისშივე მოითხოვა, რომ რუს ექსპერტებს მისცემოდათ წვდომა ლუგარის ლაბორატორიის ყველა შენობასა და დოკუმენტზე საერთაშორისო და რეგიონალური ორგანიზაციების წარმომადგენლების გარეშე.

აქედან გამომდინარე, სავსებით ლოგიკურია მსჯელობა იმაზე, რომ საქართველოს ჯანდაცვის სამინისტროზე კიბერშეტევა 2020 წლის 1 სექტემბერს სწორედ რუსეთის მხრიდან განხორციელდა [10].

დასკვნა. კიბერსაფრთხეების იგნორირება, ან არასათანადოდ შეფასება ქვეყანას დააყენებს ისეთი რისკების პირისპირ, როგორებიცაა: სახელმწიფო და ეკონომიკური სტრუქტურების მოწყვლადობა; კრიტიკული ინფრასტრუქტურის არასაკმარისი დაცულობა; სამხედრო და ჰიბრიდული საფრთხეებისადმი სისუსტე; თავდაცვისუნარიანობის დაქვეითება. გამომდინარე აქედან, კიბერუსაფრთხოების მაღალ დონეზე უზრუნველყოფა სასიცოცხლოდ აუცილებელია [2].

როდესაც ქვეყანა მუდმივი კონფლიქტის პირობებში იმყოფება და მასობრივი კიბერშეტევის რისკი მაღალია, ქვეყნის რესურსის მობილიზება უნდა განხორციელდეს არსებული ორგანიზაციული სისტემის დახვეწაზე და გაძლიერებაზე [2].

საჭიროა განსაკუთრებული ყურადღება დაეთმოს რუსეთის, როგორც დესტრუქციული კიბერაქტორის განზრახვების, შესაძლებლობებისა თუ ღონისძიებების ასახვას კიბერუსაფრთხოების სტრატეგიულ დოკუმენტებში.

მართალია, კიბერსივცრიდან მომავალი საფრთხეების სრული მართვა შეუძლებელია, რადგან კიბერუსაფრთხოების პოლიტიკის განვითარებასთან ერთად, კიბერკრიმინალებიც ხვეწენ თავდასხმის ახალ წესებს.

თუმცა, კიბერუსაფრთხოების პროაქტიული პოლიტიკის არსებობის შემთხვევაში, შესაძლებელია სავარაუდო ზიანის შემცირება, პრევენცია და შესაბამისად, კიბერსივრცის მართვა [1]. ასევე მნიშვნელოვანია, ქვეყანამ განსაზღვროს ამ სფეროში არსებული კონკრეტული და მოსალოდნელი საფრთხეები, რათა ქვეყანამ მოახდინოს დროული პრევენცია და თავიდან იქნას აცილებული კიბერშეტევები საქართველოს ინფორმაციულ ქსელებზე და საერთოდ ინფრასტრუქტურაზე. ეფექტური კიბერთავდაცვის გარეშე ქვეყანა ვერ გახდება ჩრდილოატლანტიკური ალიანსისთვის საიმედო პარტნიორი.

NATALIA KHULORDAVA *– GTU, PhD Student*

LARGE-SCALE CYBER ATTACKS AGAINST GEORGIA

Summary

Cyber threat is one of the most important problems of global politics. In the era of information technologies, the combat area includes not only air, land, and sea components, but also cyberspace. The fact that cyberspace is not bounded by specific boundaries, adds to the scale of the challenges inherent in cyberspace.

This work discusses specific examples of large-scale cyber-attacks against Georgia, and how significant losses can be caused by these actions. Cyber-attacks are a difficult-to-control threat, not only for Georgia but for the whole world. The fight against it requires unity, cooperation of the international community, and the establishment of effective defense mechanisms.

Keywords: *Cybersecurity, Cyberspace, Cyberwar, Treats in Cyberspace*

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ჯღარკავა ი., „საქართველოს კიბერუსაფრთხოების პოლიტიკა, გამოწვევები და შესაძლებლობები“. თბ., 2021.
2. მალვენიშვილი მ., ბალარჯიშვილი ნ., „კიბერუსაფრთხოების რეფორმა საქართველოში: არსებული გამოწვევები, საერთაშორისო პრაქტიკა და რეკომენდაციები“. თბ., 2020.
3. სვანაძე ვ., გოცირიძე ა.. „კიბერსივრცის მთავარი მოთამაშეები, კიბერუსაფრთხოების პოლიტიკა, სტრატეგია და გამოწვევები“, სსიპ კიბერუსაფრთხოების ბიურო. თბ., 2015.
4. სვანაძე ვ., „კიბერსივრცე და კიბერუსაფრთხოების გამოწვევები“, 2015.
5. გოცირიძე ა., „რუსეთ-საქართველოს 2008 წლის ომის კიბერგანზომილება“, საქართველოს სტრატეგიისა და საერთაშორისო ურთიერთობების კვლევის ფონდი, 2019. https://gfsis.org.ge/ge/blog/view/970
6. გოცირიძე ა., „აგვისტოს ომის კიბერგანზომილება: კიბერშეტევების დასაწყისი“. რადიო თავისუფლება. 2021. https://www.radiotavisupleba.ge/a/31399488.html
7. John Markoff. Before the Gynfire, Cyberattacks. The New York Times. 2008.
8. Ministry of Justice of Georgia. ,,Cyber Espionage against Georgian Government” https://docplayer.net/2643880-Cyber-espionage-against-georgian-government-georbot-botnet-cert-gov-ge-lepl-data-exchange-agency-ministry-of-justice-of-georgia.html
9. საქართველოს ახალი ამბების სააგენტო „GNA“. „ევროკავშირი და მისი წევრი სახელმწიფოები გმობენ რუსეთის მიერ განხორციელებულ კიბერშეტევას“. 2020. https://ghn.ge/news/240048-evrokavshiri-da-misi-tsevri-sakhelmtsifoebi-gmoben-rusetis-mier-gankhortsielebul-kibershetevas
10. ინფორმაციის თავისუფლების განვითარების ინსტიტუტი „IDFI“. კიბერშეტევა ჯანდაცვის სამინისტროზე და რუსული კვალი. 2020. https://idfi.ge/ge/strategy_of_russian_cyber_operations

ნინო თავართქილაძე
წარმოადგინა პროფ. ვალერი მოდებაძემ

უკრაინის საგარეო პოლიტიკური პრიორიტეტების ახალი რეალიები

უკრაინის პროდასავლური საგარეო პოლიტიკური ორიენტაცია რუსეთის ფედერაციასთან ომის დაწყების მიზეზი გახდა. დღეს უკრაინაში მიმდინარე ომი მსოფლიოს მთავარ გამოწვევას წარმოადგენს. მსოფლიოში ტექტონიკური გეოპოლიტიკური ცვლილებები სწორედ ამ ომით დაიწყო. ევროკავშირის სანქციებმა ვერ მოახდინა ამ პროცესის გარდატეხა. ყველა ქვეყანამ წინა პლანზე დააყენა საკუთარი ეროვნული ინტერესები, ხოლო ახლა, როგორც არასდროს, უკრაინას სჭირდება კონსოლიდაცია ყველა მიმართულებით.

ისტორიული ფაქტების თანახმად, უკრაინა მუდმივად იყო „უმცროსი ძმის“ როლში რუსეთის ფედერაციასთან მიმართებაში და ვლადიმერ პუტინი არწმუნებდა თავის ამომრჩევლებს, რომ უკრაინა განწირულია რუსეთის ფედერაციის გარეშე და მას არ ძალუძს საკუთარი სახელმწიფოს აშენება, ხოლო უკრაინული ენა მხოლოდ დიალექტია. ნარინჯისფერმა რევოლუციამ კი ერთმნიშვნელოვნად განსაზღვრა უკრაინის საგარეოპოლიტიკური პრიორიტეტი. მიუხედავად ყირიმის ანექსიის და დონბასის ტერიტორიების დაკარგვისა უკრაინამ არ შეცვალა პროდასავლური საგარეო პოლიტიკური კურსი და საბოლო ჯამში ჩაერთო ერთერთ უმსხვილეს დაპირისპირებაში რუსეთთან, რომლის შედეგებით განისაზღვრება მსოფლიოს მომდევნო ათწლეულების პოლიტიკური მსოფლიო წესრიგი.

საკვანძო სიტყვები: *საგარეო პოლიტიკა, ევროინტეგრაცია, დემოკრატია, რუსეთ-უკრაინის ომი.*

ახალი საგარეო პოლიტიკური სტრატეგია

ფერადი რევოლუციები საქართველოსა და უკრაინაში დემოკრატიული სტანდარტების წამოწევის და განვითარების ახალ ეტაპად მოგვევლინა. ეს მიდგომები დაფუძნებულია „სოციალურ კონსტრუირებაზე“ პოსტმოდერნისტულ თეორიებში, რომლებსაც ამ ბოლო დროს სხვადასხვა ფორმით გვთავაზობენ ფ. ფუკუიამა, ე. ტოპლერი, ზ. ბჟეზინსკი და ს. ჰანტინგტონი. პოსტმოდერნისტული თეორიების წყობის განსაკუთრებულობა მოძველებულ სტერეოტიპებზე პოლიტიკურ პროცესებში უარის თქმაა.

ვ. იუშენკოსა და მ. სააკაშვილის ერთობლივ დეკლარაციებში პოლიტიკური მიზნები განისაზღვრება როგორც „დემოკრატიზაციის მეოთხე ტალღა“. აქ შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ყინული დაიძრა და უკრაინა, როგორც ევროპის და პოსტსაბჭოთა სივრცის ერთერთი უმსხვილესი ქვეყანა, იწყებს ევრო-ატლანტიკურ სტრუქტურებში ინტეგრაციას. ფრენსის ფუკუიამა 2019 წელს თავის ინტერვიუში აღნიშნავს - „საქართველო და უკრაინა დემოკრატიისთვის ბრძოლის წინა ხაზზე იმყოფებიან და მსურს გავაკეთო ყველაფერი, რაც შემიძლია, ამ პროცესის ხელშეწყობისთვის“ [1].

ქვეყნის ავტორიტეტი საერთაშორისო ასპარეზზე ძირითადად მისი საგარეო პოლიტიკის შედეგებზეა დამოკიდებული. დაბალანსებული, პრაგმატული, რაციონალური და შორსმჭვრეტელი საგარეო პოლიტიკა ქმნის წინაპირობებს ქვეყნის პოლიტიკური, ეკონომიკური და სოციალური განვითარების დაჩქარებისთვის. მრავალვექტორული და დაბალანსებული საგარეო პოლიტიკური კურსის გატარება არის აუცილებელი უკრაინის სტაბილური და ჰარმონიული განვითარებისთვის.

ვერც ერთი თანამედროვე სახელმწიფო, რომელიც მიისწრაფის ცივილიზაციისკენ,

ვერ ჩაიკეტება საკუთარ ნაჭუჭში და მარტო, მხოლოდ საკუთარ რესურსებზე დაყრდნობით, სხვა ქვეყნებთან მჭიდრო კონტაქტების გარეშე, ვერ შეძლებს განვითარებას. გამონაკლისი არც უკრაინაა, მას უკავია საკუთარი ადგილი მსოფლიო საზოგადოებასა და საერთაშორისო ურთიერთობებში.

2021 წელს შეიქმნა უკრაინის ახალი საგარეო პოლიტიკური სტრატეგია. ის, რა თქმა უნდა, სუფთა ფურცლიდან არ დაწერილა, მას წინ უძღოდა 2019 წლის უკრაინის კონსტიტუციაში შეტანილი ცვლილებები. უკრაინის საბაზისო პრიორიტეტად კვლავ პროდასავლური კურსი გამოცხადდა და საგარეო პოლიტიკის უმთავრეს ვექტორად ევროატლანტიკური ინტეგრაცია განისაზღვრა.

უკრაინის საგარეო პოლიტიკური პრიორიტეტები ასე გამოიყურება:

- ევროკავშირისა და ნატო-ს სრულუფლებიანი წევრობა;
- მშვიდობის აღდგენა და ტერიტორიული მთლიანობა;
- აგრესორი ქვეყნისთვის ეფექტური წინააღმდეგობის გაწევა;
- სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების უზრუნველყოფა [2].

სტრატეგია გამოყოფს ხუთ ქვეყანას, რომლებთან ურთიერთობას უკრაინისთვის პრიორიტეტული და სტრატეგიული ხასიათი აქვს: აშშ, გაერთიანებული სამეფო, კანადა, გერმანია და საფრანგეთი. ამ ქვეყნებთან ურთიერთობის განვითარება მიმდინარეობს საგარეო პოლიტიკური პრიორიტეტების შესაბამისად, ასახავს თანამშრომლობის განსაკუთრებულ ხასიათს და დონეს, ეფუძნება ეროვნულ ინტერესებს. მნიშვნელოვან მიმართულებას წარმოადგენს თანამშრომლობა პოლიტიკურ, უსაფრთხოებისა და სამხედრო სფეროებში, კერძოდ რუსეთის აგრესიის წინააღმდეგ ბრძოლის ჭრილში. ამ ქვეყნების ჩამონათვალსა და მათთან პარტნიორობის შინაარსში იკვეთება გეოპოლიტიკური ლოგიკა და პრაქტიკული აზრი ხანგრძლივი ჰიბრიდული აგრესიის წინაშე მყოფი ქვეყნისთვის. სტრატეგიული პარტნიორობის წრე ამით არ შემოიფარგლება. დოკუმენტის მიხედვით, უკრაინის სტრატეგიული პარტნიორები არიან: პოლონეთი, თურქეთი, აზერბაიჯანი, საქართველო, ლიეტუვა, რუმინეთი, ჩინეთი, ბრაზილია. ასევე, მნიშვნელოვანია იაპონიასთან და ინდოეთთან გლობალური პარტნიორობა. ეროვნული ინტერესებიდან გამომდინარე ასეთი არჩევანი ზოგადად გამართლებულია და პრაგმატულია, რადგან 200 სტრატეგიული პარტნიორი ბუნდოვანს ხდის სტრატეგიულ თანამშრომლობას. ცალკე გამოვყოფდით სტრატეგიის რამდენიმე ძირითად დებულებას, რომლებიც ქმნიან უკრაინის საგარეო პოლიტიკის ხერხემალს.

ევროპული და ევროატლანტიკური ინტეგრაციის მკაფიოდ განსაზღვრული კურსი - ეს არის გარდამავალი თემა, რომელიც ამა თუ იმ გზით შეიძლება მოიძებნოს დოკუმენტის სხვადასხვა ნაწილში და ივსება კონკრეტული შინაარსით ძირითადი პრიორიტეტის სახით. ასევე, სტრატეგიის მთავარი თემა რუსული აგრესიაა. აგრესორი სახელმწიფოს წინააღმდეგ საპასუხო ღონისძიება და უკრაინის ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენა აღიარებულია უმაღლეს პრიორიტეტად. დოკუმენტი შეიცავს ზომების ერთობლიობას რუსეთის ფედერაციის გაფართოებისთვის წინააღმდეგობის გაწევას, უკრაინის მხარდამჭერ სახელმწიფოთა წრის გაფართოებას, კრემლის შეიარაღებული აგრესიის საკითხის საერთაშორისო დღის წესრიგის შენარჩუნებას, რუსული დანაშაულებების შესახებ სიმართლის მიწოდებას მსოფლიოს საზოგადოებისთვის, აგრესორთან დაპირისპირების სხვადასხვა საერთაშორისო მექანიზმების გამოყენებასა და კოლექტიური დასავლეთის სანქციების რეჟიმის გაძლიერებას, რუსეთის ფედერაციის საერთაშორისო სამართლებრივი პასუხისმგებლობების ქვეშ მოქცევას და ა.შ. [3].

ასევე, სტრატეგიის პრიორიტეტებს შორის განისაზღვრა საგარეო პოლიტიკური საქმიანობის ეკონომიკური კომპონენტი. საუბარია შიდა მწარმოებლების ინტერესების დაცვასა და ხელშეწყობაზე (მათ შორის, მრავალმხრივი სახელშეკრულებო სისტემებისა და საერთაშორისო პროექტების ფარგლებში), უცხოურ ბაზარზე უკრაინელი ექსპორტიორების პოზიციის გაძლიერებაზე, ინვესტიციების მოზიდვაზე უკრაინის ეკონომიკაში და ფინანსურ დახმარებაზე შიდა რე-

ფორმებისთვის. მნიშვნელოვანი მიმართულებებია სამეცნიერო და ტექნიკურ თანამშრომლობაში გაფართოება და საერთაშორისო თანამშრომლობა მაღალტექნოლოგიურ ინდუსტრიაში.

ამავდროულად, იზრდება უკრაინის საგარეო საქმეთა სამინისტროსთან არსებული ექსპორტიორთა და ინვესტორთა საბჭოს, როგორც უკრაინელი და უცხოური ბიზნესის პლატფორმის როლი. ეკონომიკური დიპლომატიის მიზანია უზრუნველყოს ხელსაყრელი გარე პირობები ეროვნული ეკონომიკის მდგრადი განვითარებისათვის და უკრაინის მოქალაქეების კეთილდღეობის დონის ამაღლებისათვის.

ცხადია, რომ ეს არ ამოწურავს საგარეო პოლიტიკური საქმიანობის მნიშვნელოვანი სფეროების ჩამონათვალს. სტრატეგიაში ურთიერთობების გეოგრაფია მოიცავს მსოფლიოს სხვადასხვა რეგიონს, ცენტრალური აზიის, ახლო აღმოსავლეთის, აფრიკისა და ლათინური ამერიკის ქვეყნებთან პარტნიორობის განვითარებას. ცალკე თემაა მრავალმხრივი თანამშრომლობა საერთაშორისო ორგანიზაციების ფარგლებში გლობალურ და რეგიონალურ დონეზე. თავის მხრივ, დიდი ყურადღება ეთმობა სახალხო დიპლომატიას, საზღვარგარეთ უკრაინელების უფლებების დაცვას, შრომით მიგრაციას და ა.შ. [4].

შეგვიძლია ვთქვათ, რომ სტრატეგია ქმნის კონცეპტუალურად თანმიმდევრული და დაბალანსებული დოკუმენტის შთაბეჭდილებას, რომელიც აერთიანებს მკაფიოდ განსაზღვრულ სტრატეგიულ ამოცანებს და მათი განხორციელების პრაქტიკულ ზომებს. ამავე დროს, ყურადღება უნდა მიექცეს რამდენიმე მნიშვნელოვან გარემოებას. სტრატეგია არ არის კანონიკური ტექსტი. გეოპოლიტიკური ტურბულენტობა, მოვლენების სიჩქარე და არაპროგნოზირებადობა მსოფლიო ასპარეზზე საჭიროებს კორექტირებას, ახალი აქცენტების და დამატებების დანერგვას. ეს ბუნებრივი პროცესია. უფრო მეტიც, დასკვნით დებულებაში ხაზგასმულია, რომ ეს არის „საშუალოვადიანი დაგეგმვის დოკუმენტი“.

სტრატეგია, უპირატესად, ჩარჩო ხასიათისაა და მისი კომპონენტები უნდა იყოს მკაფიოდ განსაზღვრული, დაბალანსებული და კოორდინირებული საგარეო ურთიერთობების პრიორიტეტულ სფეროებში. მისი ეფექტური განხორციელების აუცილებელი პირობაა, პოლიტიკური და დიპლომატიური რესურსების კონცენტრირება ქვეყნისთვის უმნიშვნელოვანეს საგარეო მიმართულებაზე. ეს არ ნიშნავს იმას, რომ სხვა რეგიონები ყურადღების მიღმა დარჩება. თუმცა, აშკარაა, რომ პარტნიორობის და თანამშრომლობის განვითარება, სხვა ქვეყნების სოლიდარობასა და მხარდაჭერის უზრუნველყოფა მოითხოვს არა მხოლოდ ერთობლივ დეკლარაციას და ვიზიტებს უმაღლეს დონეზე, არამედ, სერიოზულ ფინანსურ და ეკონომიკურ მონაწილეობას. თანამედროვე სამყარო საკმარისად პრაგმატულია და ჩვენ ძალიან კარგად გვესმის, რომ მსოფლიო მასშტაბებით და დიპლომატიური და პოლიტიკური გავლენების თვალსაზრისით, კიევი ვაშინგტონთან და პეკინთან შედარებით სხვა წონით კატეგორიაშია. ამიტომ, უკრაინა მსოფლიო ასპარეზზე პრაგმატულად მოქმედებს, ფოკუსირებას ახდენს საკუთარ რესურსებსა და შესაძლებლობებზე.

რუსეთ-უკრაინის ომი ახალ ისტორიულ ჭრილში

დღეს უკრაინაში ომია, რომლის შედეგებმაც შეიძლება სრულიად შეცვალოს მსოფლიოს პოლიტიკური წესრიგი.

მსოფლიო ლიდერების ძალისხმევის მიუხედავად, დიპლომატიური და კულუარული შეხვედრების ფონზე, განვითარდა ისეთი კრიზისი, რომლის შედეგებიც ძალიან რთულად წარმოსადგენია.

მსოფლიო დგას კატასტროფის წინაშე და უბრუნდება მეორე მსოფლიო ომის წინამდებარე ფაზას, როდესაც არც გაერო არსებობდა, არც ნატო და არც სხვა საერთაშორისო ორგანიზაცია, რომელსაც გააჩნდა ბერკეტი უმართავი მოვლენების განვითარების თავიდან ასაცილებლად.

ისტორიულ ფაქტებს რომ გადავხედოთ, უკრაინა და ბელორუსია მეორე მსოფლიო ომის დროს ყველაზე ძლიერად დაზარალდა, რამაც განაპირობა მათი სტატუსი გაეროს შემადგენლობაში, ხოლო დღეს ბელორუსია რუსეთთან ერთად აწარმოებს აგრესიულ ომს უკრაინის წინააღმდეგ. გაეროს სტატუსის მიღების შემდეგ უკრაინას გაუჩნდა უსაფრთხო ცხოვრების პირველი იმედი. შემდეგ იყო 1994 წელი, როდესაც ბუდაპეშტის მემორანდუმის თანახმად, აშშ-მა, დიდმა ბრიტანეთმა და რუსეთმა უკრაინას ტერიტორიული მთლიანობის გარანტიები მისცეს ბირთვულ იარაღზე უარის თქმის სანაცვლოდ, რასაც მოჰყვა იმედის გაქარწყლება 2014 წელს ყირიმის ანექსიის შემდეგ.

მესამე იმედი გაჩნდა ნატოს სახით, მაგრამ გაწევრიანებისკენ მიმავალმა დაუსრულებელმა გზამ უკრაინა დღეს უდიდესი აგრესორის პირისპირ დააყენა, ბირთვული იარაღის და ნატოს გარეშე. რუსეთი კი ახალი საბჭოთა კავშირის აღდგენისკენ მიისწრაფვის, სადაც ადამიანის უფლებები ფეხქვეშ იქნება გათელილი, თავისუფლება შეზღუდული, ხოლო უბრალო ხალხს არანაირი განვითარების პერსპექტივები არ ექნება.

უკრაინასა და რუსეთს შორის ურთიერთობები საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ საკმაოდ დაძაბული და რთული იყო. რუსეთი პოსტსაბჭოთა სივრცეს განიხილავს, როგორც საკუთარ ტერიტორიას და ცდილობს რომ საკუთარი გავლენა კვლავ გაავრცელოს პოსტსაბჭოთა ქვეყნებზე. მისი მიზანია შექმნას საბჭოთა კავშირის მსგავსი დიდი იმპერია და დაიბრუნოს ძველი დიდება.

მიუხედავად კრემლის დიდი ზეწოლისა, უკრაინამ შეინარჩუნა პროდასავლური კურსი და მტკიცედ აქვს გადაწყვეტილი ევროატლანტიკურ სტრუქტურებში ინტეგრაცია. როგორც კი რუსეთის პოლიტიკურმა ელიტამ გაათვითცნობიერა, რომ კიევი არ აპირებს საგარეო პოლიტიკური ორიენტაციის შეცვლას, მაშინვე აგრესიული ომი წამოიწყო სუვერენული სახელმწიფოს წინააღმდეგ. სამხედრო ინტერვენციით მან მოახერხა ყირიმის ანექსია და ოთხი უკრაინული ოლქის ოკუპაცია.

„რუსეთი არ არის დაინტერესებული იმით, რომ ჯანსაღი დემოკრატია ჰქონდეს საკუთარ საზღვრებთან, რადგან ეს არასწორი სიგნალი იქნება მისი მოსახლეობისთვის. ამიტომ, შესაძლოა სწორია ის, რომ რუსეთს ურჩევნია სხვა ავტორიტარი მეზობლებით იყოს გარშემორტყმული. ჩვენ ვხედავთ აქტიურ თანამშრომლობას რუსეთს და სხვა დიქტატურებს შორის. ისინი ცდილობენ ერთიანი სავაჭრო ზონის და ეკონომიკური სივრცის შექმნას ენერგეტიკული და სატრანსპორტო პოლიტიკის საშუალებით“ - წერს ფრენსის ფუკუიამა [5].

2022 წლის 24 თებერველი მსოფლიო ისტორიაში XXI საუკუნის ერთ-ერთი უმძიმესი პერიოდის დასაწყისს თარიღად ჩაიწერება. ომი ორ მეზობელ ქვეყანას შორის თანამედროვე ინდუსტრიულ სამყაროში ბევრ ფაქტორზეა დამოკიდებული. მათ შორის უმთავრესი არის უკრაინის ატლანტიკური ინტეგრაცია. უკრაინა აღარ განიხილებოდა რუსეთის მიერ, როგორც ე.წ. „ნეიტრალური“ ქვეყანა, რაც, თავის მხრივ, ომის დაწყების მიზეზი გახდა. ამ თემას აშშ-ის ყოფილი სახელმწიფო მდივანი ჰენრი კისინჯერი ეხმაურება და გერმანულ მედიასთან საუბრისას აცხადებს, რომ „ ეს არ გახლავთ ომის გამართლება, მაგრამ მე მაშინაც და ახლაც ვფიქრობ, რომ აღმოსავლეთის ბლოკის ყოფილი წევრი სახელმწიფოების ნატო-ში მიღებასთან ერთად, უკრაინის ალიანსში მიპატიჟება არ იყო გონივრული“. მაგრამ უკვე 2023 წელს იანვარში იგი აღიარებს, რომ „ამ ომამდე მე წინააღმდეგი ვიყავი უკრაინის ნატოში გაწევრიანების, რადგან ვშიშობდი, რომ დაიწყებოდა ის პროცესი, რასაც ახლა ვხედავთ. ამ პირობებში ნეიტრალური უკრაინის იდეამ აზრი დაკარგა“ [6].

ეს არის ერთ-ერთი მაგალითი იმისა, თუ როგორ იცვლება დამოკიდებულება უკრაინის მიერ, რომელიც გმირულად იბრძვის საკუთარი ქვეყნის ტერიტორიებისა და სტატუსის დასაცავად.

2023 წლის ბოლოს უკრაინის ყოფილმა მთავარსარდალმა ვალერი ზალუჟნიმ პირველად ომის დაწყებიდან, უკრაინელი ხალხის მიმართვისას ბრძანა, რომ მათ უჭირთ ადამიანური რესურსის მიმართულებით, არასაკმარისია სამხედრო ტექნიკა და აღჭურვილობა, ასევე ფინანსური მხარდაჭერა, შესაბამისად 2024 წელი საკმაოდ რთული წელი იქნება უკრაინისთვის. ამიტომ გამოცხადდა ახალი მობილიზაცია და ასაკი დაყვანილია 25 წლამდე. უკრაინის ფრონტზე ვითარება შეიძლება მკვეთრად გაუარესდეს თუ არ იქნება საკმარისი ფინანსური, მატერიალური და სამხედრო დახმარება დასავლეთის მხრიდან. დასავლეთის პასიურობის შემთხვევაში რუსეთის ჯარები შეეცდებიან შეტევა განახორციელონ ფრონტის მთელ ხაზზე, რათა დონბასზე სრული კონტროლი დაამყარონ. უკრაინის არმიას გაუჭირდება ძლიერ და აგრესიულ რუსეთთან გამკლავება თუ მას არ ექნება დასავლეთის სრულფასოვანი მხარდაჭერა [7].

2024 წელი ალბათ გარდამტეხი წელი იქნება რუსეთ-ურკაინის ომში. რუსეთის არმია ემზადება სტრატეგიული შეტევის განხორციელებისთვის. ასევე, იგი იმედოვნებს, რომ დასავლეთი დაკარგავს უკრაინის მხარდაჭერის გაგრძელების სურვილს. უკრაინას კი დასავლეთის ფინანსური და სამხედრო მხარდაჭერა სჭირდება, რათა გააგრძელოს ომი და სამომავლოდ განახორციელოს შეტევა.

ინდუსტრიული ეპოქის ომი აიძულებს დიდ ნაწილს, ზოგიერთ შემთხვევაში კი, მთელ ეკონომიკებს, პრიორიტეტი მიანიჭონ ომის მასალების წარმოებას. რუსეთის თავდაცვის ბიუჯეტი 2021 წლიდან სამჯერ გაიზარდა და სახელმწიფო ხარჯების 30% შეადგინა. 2022 წლიდან უკრაინის საერთაშორისო დახმარებამ 230 მილიარდი დოლარი შეადგინა, საიდანაც 70% წილი აშშ-სა და ევროკავშირზე მოდის [8].

აშშ-ში ძალიან არაერთგვაროვანი დამოკიდებულებაა უკრაინისთვის დახმარებასთან დაკავშირებით. რესპუბლიკელები ეწინააღმდეგებიან უკრაინის დახმარებას, ისინი შეშფოთებულები არიან მიგრანტების ამხელა ნაკადის შემოსვლით აშშ-ში, რისი დაშვებაც მოხდა ჯოზეფ ბაიდენის ადმინისტრაციის მიერ. ისინი ადანაშაულებენ მას ამაში და თვლიან, რომ უფრო მნიშნელოვანია ამერიკელების ინტერესების დაცვა, ვიდრე უკრაინელების. ცნობილი ფაქტია, რომ ბევრი რესპუბლიკელი დიდი სიმპათიით არის განწყობილი რუსეთის მიმართ. ასევე, ექსპრეზიდენტი დონალდ ტრამპიც აღფრთოვანებულია პრეზიდენტ ვლადიმერ პუტინით. რესპუბლიკელების ნეგატიური განწყობა და დამოკიდებულება უკრაინის მიმართ საფრთხეს უქმნის კიევს, როგორც მოკლევადიან, ასევე გრძელვადიან პერსპექტივაში.

დასავლეთის დახმარებაც ვერ იქნება უსასრულო, რადგან ევროკავშირის ქვეყნები საკუთარ თავდაცვაზე და უსაფრთხოებაზე უფრო მეტს ფიქრობენ ვიდრე უკრაინაზე.

რაც შეეხება დანაკარგებს, ამ ომში - „აშშ-ის მონაცემებით, უკრაინამ დაკარგა დაახლოებით 70 000 ჯარისკაცი და კიდევ 120 000 დაიჭრა, ხოლო რუსეთის ფედერაციას - დაახლოებით 120 000 მოკლული და 180 000 დაჭრილი ჯარისკაცი ყავთ. თუმცა უკრაინის მოსახლეობა რუსეთის მხოლოდ 30% - ია და ეს არის კრემლის უპირატესობა ამ ომში“ [9].

რუსეთის უპირატესობა გამოიხატება არა მარტო დემოგრაფიული პოტენციალით, არამედ ასევე წარმოების სექტორშიც ფლობს მოსკოვი დიდ უპირატესობას. რუსეთმა შეძლო საკუთარი ეკონომიკის სამხედრო რელსებზე გადაყვანა და დაიწყო სამხედრო ტექნიკის და იარაღის დიდი რაოდენობით წარმოება.

ევროკავშირისკენ მიმავალ გზაზე თითქმის 30 წლის განმავლობაში უკრაინაში ბევრი დრამატული მოვლენა მოხდა.

პარალელულად, უკრაინულ საზოგადოებაში გრძელდებოდა რთული და წინააღმდეგობრივი პროცესები, რაც დაკავშირებული იყო ქვეყნის დამკვიდრებასთან ევროპულ საზოგადოებაში. ეს პროცესი დათრგუნული და შენელებული იყო მთელი რიგი შიდა და გარე ფაქტორებით, როგორიცაა პოსტსაბჭოთა მენტალიტეტი, რეგიონული

განსხვავებები და რუსეთის იმპერიული გავლენები, რაც მოგვიანებით ფართომასშტაბიანი სამხედრო ექსპანსიით დასრულდა.

2005-2021 წლებში ჩატარებული სოციოლოგიური გამოკითხვის თანახმად უკრაინელების 49%-ი არ თვლიდა, რომ მათი ქვეყანა წარმოადგენდა ევროპული ცივილიზაციის ნაწილს და მხოლოდ მოსახლეობის 41% თავს ევროპელად ასაღებდა. 2022 წლის სექტემბერში ეს პროპორცია მნიშვნელოვნად შეიცვალა. უკვე 63%-მა თავი ევროპას მიაკუთვნა, ხოლო 27% საპირისპირო აზრზე იყო [10].

რა არის ასეთი ცვლილებების მიზეზები და მოტივები?

ამ კითხვაზე პასუხი რამდენიმე კომპონენტისგან შედგება. პირველი, ეს არის ევროინტეგრაციის მიღწევები და სტატუსის მიღების რეალური პერსპექტივები. მეორე, ევროკავშირის პოლიტიკური სოლიდარობა უკრაინის მხარდაჭერის და დახმარების სახით. მესამე, ევროპული არჩევანის მიმართ აღებული პასუხისმგებლობა. ამ ფაქტორებმა დიდი როლი ითამაშა საზოგადოების გაერთიანებასა და უალტერნატივოდ პროდასავლური გზის არჩევაში.

ევროინტეგრაციის მხარდაჭერის კიდევ ერთი დასტურია გაწევრიანების შესახებ ჰიპოთეტური რეფერენდუმის შედეგები. თუ რეფერენდუმი უახლოეს მომავალში ჩატარდებოდა მოსახლეობის 92 % ხმას მისცემდა ევროკავშირში გაერთიანებს, რამაც მკაფიოდ დაგვანახა უკრაინელების არჩევანი [11].

ომის პირობებში უკრაინის ევროინტეგრაციის გამოცდილებას უნიკალური ხასიათი აქვს. ფართომასშტაბიანი შეიარაღებული რუსული ინტერვენციის ფონზე, რომელსაც ყოველთვის თან სდევს უზარმაზარი ადამიანური მსხვერპლი, ფინანსური და ეკონომიკური ზარალი, ქვეყანამ მოიპოვა ევროკავშირში გაწევრიანების კანდიდატის სტატუსი.

კიევი მზად არის შეასრულოს ევროკომისიის რეკომენდაციები, ეტაპობრივად დააკმაყოფილოს კრიტერიუმები, რომ ქვეყანა მომავალში გახდეს ევროპული სამყაროს განუყოფელი ნაწილი. ომის პერიოდში კიევსა და ბრიუსელს შორის თანამშრომლობის არსებული მდგომარეობის შეფასებისას, უპირველეს ყოვლისა უნდა აღინიშნოს ერთიანი ევროპის მკაფიო და თანმიმდევრული პოლიტიკური და დიპლომატიური სოლიდარობა უკრაინის მიმართ, როგორც სამხედრო, ფინანსურ და ეკონომიკურ, ასევე ჰუმანიტარულ საკითხებში. ამავდროულად, არსებული დახმარების ინსტრუმენტები აშკარა გაუმჯობესებას საჭიროებს. რუსეთის ექსპანსიის წინააღმდეგ ერთობლივი ბრძოლის მნიშვნელოვანი კომპონენტია უკრაინასა და ევროკავშირს შორის ეკონომიკური კონტაქტების გაღრმავება და განვითარება.

ევროკავშირში ინტეგრაციის მთავარ დაბრკოლებას წარმოადგენს უკრაინაში არასაკმარისი ტემპებით განხორციელებული რეფორმები, არადამაკმაყოფილებელი ბრძოლა კორუფციის წინააღმდეგ, ქვეყანაში არსებული სოციო-ეკონომიკური კრიზისი. ეს უკანასკნელი ერთის მხრივ, დაკავშირებულია ომთან და, მეორეს მხრივ, უკრაინის ევოლუციის წინა ეტაპების „მემკვიდრეობასთან“.

ასევე, დიდ გამოწვევას წარმოადგენს გეოპოლიტიკური სიტუაციის გართულება ევროპასა და მსოფლიოს შორის, კრემლის ენერგეტიკული საფრთხეები, ბირთვული შანტაჟი და ბირთვული ომის გაზრდილი საფრთხე. ამ საკითხს ეხმაურება ჰენრი კისინჯერი CNN-თან გამართულ ინტერვიუში და ძალიან მკაფიოდ აფიქსირებს თავის პოზიციას - „რუსეთსა და დანარჩენ მსოფლიოს, რუსეთსა და ჩვენ შორის ურთიერთობების აშენება ძალიან დიდი პრობლემაა, რადგან რუსეთი მთელი თავისი ისტორიის მანძილზე იმპერია იყო და მისი თვითშეგნება დამყარებულია იმპერიის მიღწევებზე. ჩინეთი რუსეთის

მომიჯნავეა და ეს სტრატეგიული კომმარია. რუსეთი მომიჯნავეა ისლამისაც - ეს იდეოლოგიური კომმარია. რუსეთს საზღვარი აქვს ევროპასთან - ისტორიულად ერთობ არამტკიცე, მუდამ ცვალებადი.

მეორე მხრივ, რუსეთის მმართველები მთელი ისტორიის განმავლობაში მართავდნენ ისე, რომ საზღვარგარეთ თავისი მნიშვნელობის შთაბეჭდილებას ამკვიდრებდნენ. მაშ, როგორ უნდა შეადუღოს ქვეყანა ისე, რომ უცხოეთს თავი მრისხანედ მოაჩვენო და ამავდროულად, გესმოდეს, რომ შესაძ-

ლებელი და აუცილებელიცაა დიდი კომპრომისები. ვფიქრობ, ეს მთავარი სირთულეა, რომელსაც პუტინი აწყდება. ჩვენს ინტერესებში არ შედის მათი მიყვანა „ალყაშემორტყმული ციხესიმაგრის“ მდგომარეობამდე, როცა ისინი გადაწყვეტენ, რომ ყველას უნდა უჩვენონ, თუ რისი უნარი შესწევთ“ [12].

დასკვნის სახით უნდა ითქვას, რომ უკრაინის საბჭოთა წარსულმა თავისი კვალი დატოვა მის უახლეს ისტორიაში. ჩვენ დავინახეთ, თუ რაოდენ რთულად მიმდინარეობდა უკრაინელებისთვის ტრანსფორმაციის პროცესი. მოსახლების ცნობიერების ამაღლებას და დასავლური ფასეულობების გაზიარებას წლები დასჭირდა. მიუხედავად ამისა, უკრაინამ საბოლოდ გააკეთა თავისი არჩევანი და უძვირეს ფასს იხდის საკუთარი დემოკრატიული პრინციპების დასაცავად. სწორედ უკრაინის საგარეო პოლიტიკური პრიორიტეტების მკაფიო განსაზღვრა გახდა რუსეთის ფედერაციის შეჭრის რეალური საბაბი, რამაც მსოფლიო დღეს ორ ნაწილად გახლიჩა. მიუხედავად იმისა, რომ ევროპა და აშშ დღეს ერთ მხარეს დგანან, ხვალ შესაძლოა, სურათი შეიცვალოს. მოვლენების განვითარება გარკვეულ წილად არის დამოკიდებული აშშ-ში მომავალ არჩევნებზე. რესპუბლიკელების და დემოკრატების პოზიციები უკრაინასთან მიმართებაში არ ემთხვევა ერთმანეთს. უკრაინის ფინანსური მხარდაჭერის შეწყვეტა დასვამს ორივე მხარეს მოლაპარაკების მაგიდასთან. გლობალურ ჭრილში რუსეთის დაშლა და დასუსტება პირდაპირ ჩინეთის გაძლიერებას ნიშნავს. ამიტომ, სასწორზე მსოფლიოს განვითარების მომავალი დგას და ამ ეტაპისთვის რთული მოსაძებნია ის ოქროს შუალედი, რამაც შეიძლება ეს ბრძოლა შეაჩეროს.

NINO TAVARTKILADZE *– GTU, PhD Student*

REALIGNING PRIORITIES OF UKRAINE'S FOREIGN POLICY

Summary

The commencement of hostilities between Ukraine and the Russian Federation stemmed from Ukraine's embrace of a pro-Western foreign policy orientation. Presently, the ongoing conflict in Ukraine stands as a paramount global challenge, catalyzing profound geopolitical shifts. Despite concerted European Union sanctions, the trajectory of this conflict remains unaltered. In the realm of international relations, national interests have taken precedence, underscoring the imperative for Ukraine to forge unity across all fronts. Historically, Ukraine has often found itself in a subordinate position vis-à-vis the Russian Federation, a narrative perpetuated by Vladimir Putin, who contends that Ukraine's prosperity hinges upon its relationship with Russia. Additionally, he asserts that Ukraine lacks the capacity to assert its sovereignty and diminishes the significance of the Ukrainian language as merely a dialect. The pivotal juncture of the Orange Revolution unequivocally delineated Ukraine's foreign policy trajectory. Despite the annexation of Crimea and the relinquishment of Donbass territories, Ukraine steadfastly adhered to its pro-Western foreign policy orientation, precipitating one of the most significant confrontations with Russia in recent history. The outcomes of this conflict are poised to shape the global political landscape for decades to come.

Key words: *foreign policy, European integration, democracy, Russia-Ukraine war.*

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ფრენსის ფუკუიამა https://www.radiotavisupleba.ge/
2. Про "Основні напрямки зовнішньої політики України". Постанова Верховної Ради України // Голос України. - 24 липня 1993 р. № 139. С. 3.

3. Стратегія зовнішньополітичної діяльності України https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448/2021#Text
4. Аналіз стратегії зовнішньополітичної діяльності України https://ussd.org.ua/2021/10/05/analiz-strategiyi-zovnishnopolitychnoyi-diyalnosti-ukrayiny/
5. ფუკუიამა ფ., „დემოკრატიზაციის შესახებ აღმოსავლეთ ევროპაში“ https://for.ge/view/25445/frensis-fukuiama-demokratizaciis-Sesaxeb-aRmosavleT-evropaSi.html
6. კისინჯერი ჰ., HTTPS://1TV.GE/NEWS/HENRI-KISINJERI-AR-VFIQROB-ROM-ES-OMI-MKHOLOD-PUTINIS-BRALIA-UKRAINIS-ALIANSSHI-MIPATIDJEBA-AR-IYO-GONIVRULI
7. В. Залужний про своє бачення стратегії війни у 2024 році. https://suspilne.media/675028-zaluznij-rozpoviv-pro-svoe-bacenna-strategii-vijni-u-2024-roci/
8. ნოდია გ., „რუსეთ-უკრაინის ომი გავლენა საქართველოს პოლიტიკურ ვითარებაზე“. https://cipdd.org/upload/files/ruseT-ukrainis-omis-gavlena_GEO.pdf
9. „ნიუ იორკ თაიმსი“ - აშშ-ის ოფიციალური პირების განცხადება https://1tv.ge/news/niu-iork-taimsi-ashsh-is-oficialuri-pirebis-ganckhadebit-ukrainis-omshi-daghupuli-an-dashavebuli-ukraineli-da-rusi-jariskacebis-saerto-raodenoba-500-000-mdea/
10. Standard Eurobarometer 96, Winter 2021-2022. Eurobarometer, European Union, https://europa.eu/eurobarometer/surveys/ detail/2553.
11. EU's response to the war in Ukraine. — Eurobarometer, European Union, https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2772
12. კისინჯერი ჰ., ინტერვიუდან ამონარიდი 24.02.2022 http://saqinform.ge/news/17910/kisinheri
13. Генри Кисинджер, Мировой порядок, Москва, 2014 стр. 99-115
14. Тімоті Гартон Еш. Модель - Європейський Союз // Міжнародний світ. 1999. № 5. С. 17.
15. University, S.,Stanford and California 94305 (n.d) Russia, Ukraine and Existential War https://cisac.fsi.stanford.edu/news/russia-ukraine-and-existential-war
16. Pentagon Press Secretary John F. Kirby Holds a Press Briefing. April, 2022. https://www.defense.gov/News/Transcripts/Transcript/Article/2991964/pentagon-press-secretary-john-f-kirby-holds-a-press-briefing/
17. European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations, https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/ european-neighbourhood-policy/countries-region/ukraine_en.
18. https://osvita.ua/vnz/reports/international-relations/19238/
19. https://www.bbc.com/news/world-europe-67760067
20. Regulation(EU) 2022/870 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2022 on temporary trade-liberalisation measures supplementing trade concessions applicable to Ukrainian products under the Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part,
21. https://eurlex.europa.eu/legalcontent
22. Key challenges of our times the EU in 2022. Eurobarometer, European Union, https://europa.eu/eurobarometer/surveys
23. EU's response to the war in Ukraine. — Eurobarometer, European Union, https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2772.
24. Join forces: How to sustain public support for Ukraine's EU accession. The European Council on Foreign Relations, 22 June 2022, https://ecfr.eu/article/join-forces-how-to-sustain-public-support-for-ukraines-eu-accession

რამინა ბერაძე
სტუ, დოქტორანტი
*წარმოადგინა პროფ. **ვაჟა შუბითიძემ***

პოლიტიკური ლიდერობა და ეროვნული იდენტობის შენარჩუნების და ეროვნული ინტერესების განხორციელების პრობლემები თანამედროვე გლობალიზაციის პირობებში

გლობალიზაციის ყველაზე ღრმა საფუძველია თანამედროვე ინტერნაციონალიზაცია, რაც კავშირშია ქვეყნებს შორის ურთიერთობის გაღრმავებასთან, საზღვრების ფაქტიურად მოშლასთან. არ უნდა მოხდეს პატარა ერებზე ძალადობა და მათი დამონება. ყველა ერმა უნდა განავითაროს თავისი ნიჭი და შემოქმედებითი პოტენციალი, დაიცვას მისთვის დამახასიათებელი იდენტობა, ფასეულობანი, ეროვნული ღირსება, მომავალი თაობები.

კულტურის ინტერნაციონალიზაციის პროცესში ხდება ურთიერთგაცვლა და ურთიერთგამდიდრებაც, საქართველო შეიძლება იყოს არა მხოლოდ სარგებლის მიმღები, არამედ გამცემი და მიმწოდებელი ქვეყანა, როგორც ამას ამბობდა ევროკავშირის ერთ-ერთი ქართველი „მამა“, პროფესორი მიხეილ მუსხელიშვილი, რომელიც მოღვაწეობდა სტრასბურგის უნივერსიტეტში და იყო ევროპის საბჭოს ერთ-ერთი დამაარსებელთაგანი.

საქართველოს შეუძლია მსოფლიოს შესთავაზოს არა მარტო სატრანზიტო და ეკონომიკური პოტენციალი, არამედ უდიდესი კულტურა და სულიერი პოტენციალიც.

ამრიგად, საქართველო აქტიურად უნდა მონაწილეობდეს გლობალურ კულტურულ-ეკონომიკურ პროცესებში თავისი ღირებული ფასეულობებით, რითაც წვლილს შეიტანს საერთაშორისო ინტერნაციონალიზაციაში, მაგრამ არ უნდა იყოს მხოლოდ ამერიკანიზაციის, რუსიზაციის და სხვა დიდი წარმონაქმნების სივრცე. ეს გამოიწვევს ჩვენი ხალხის ეროვნული თვითშეგნების ამაღლებას, გაზრდის თითოეული ქართველის ღირსების გრძნობას და ეროვნულ იდენტიფიკაციას.

გლობალიზაციის საფრთხეებიდან გამომდინარე, ეროვნული ცნობიერება პატარა ერებში იღვიძებს და აქტიური ხდება, კარგად აცნობიერებს პრობლემებს. ეროვნული დამოუკიდებლობის აღდგენით საქართველო უბრუნდება საკუთარ ისტორიას, რომელიც დაიკარგა მრავალეროვან რუსულ იმპერიაში. ეროვნულ იდენტობაზე და ფესვებზე დაყრდნობით საქართველომ აუცილებლად უნდა შეინარჩუნოს ეროვნული თვითმყოფადობა.

საკვანძო სიტყვები: *ტრანზიცია, ეროვნული პოლიტიკური ლიდერი, გლობალიზაცია, ჰომოგენიზაცია, ინტერნაციონალიზაცია, თვითმყოფადობა*

თანამედროვე გლობალიზაციის პირობებში როცა საფრთხე ემუქრება ერების, განსაკუთრებით რაოდენობრივად მცირე ერების, იდენტობას და კულტურას, ზოგჯერ ფიზიკურ არსებობასაც კი, წინა პლანზე უნდა გამოვიდეს ეროვნული პოლიტიკური ლიდერი, რომლის სხვადასხვა ფუნქციებიდან (ანალიტიკური ფუნქცია, პროგრამის შემუშავების და შესრულების ფუნქცია, ნოვატორული და კომუნიკაციური ფუნქცია, ორგანიზებული ფუნქცია და ა.შ) განსაკუთრებული ხდება ინტეგრაციული ფუნქცია. ესაა ერის მთლიანობის, პოლიტიკური და სოციალური ერთობის მიღწევა, კონსენსუსი ყველა ძირითად, სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვან საკითხზე.

ეროვნულ პოლიტიკურ ლიდერს უნდა შეეძლოს ერის შეკვრა ერთ მთლიან ორგანიზმად, ის უნდა იყოს ერის ღირსების დაცვის გარანტი. ამ ვითარებაში მან უნდა შეძლოს შექმნას ქცევისა და აზროვნების ახალი მოდელი და პირადი მაგალითის ძალით დაამკვიდროს საზოგადოებაში ისე, როგორც ამას იქმოდა დავით აღმაშენებელი, რომელიც პირადი მაგალითის მიმცემი იყო ყველაფერში: ნიჭიერებაში, შრომაში, ბრძოლაში, განათლებულობაში, ჰუმანურობაში, ქველმოქმედებაში, სახელმწიფოებრივ აზ-

როვნებაში, მტერთან შეურიგებლობაში შინ თუ გარეთ, პრინციპულობაში, თავდადებაში და მსხვერპლის გაღებაში, პირადი ინტერესების მეორე პლანზე დაყენებაში, თავისი თავის მიმართ მომთხოვნელობაში, წინაპრების პატივისცემაში და ა.შ.

ეროვნულ პოლიტიკურ ლიდერს უნდა შესწევდეს უნარი შთაუნერგოს ერს რწმენა და ოპტიმიზმი, დაეხმაროს მას დასძლიოს კრიზისი, ნიჰილიზმის და არასრულფასოვნების, დამარცხებულის კომპლექსი, აღუდგინოს ერს ღირსება და გააღვივოს მასში მოვალეობის და პასუხისმგებლობის გრძნობა [1. 44].

გლობალიზაციის თანამედროვე და ასევე ტრანზიციის პერიოდში, ბოლო 30 წლის განმავლობაში საქართველოში დაშვებული იქნა შეცდომები როგორც ხელისუფალთა, ასევე საზოგადოების მხრიდან. სწორად მიუთითებს პროფ. კოკა კუტუბიძე, რომ „საბჭოთა იმპერიის ნგრევის პერიოდში ქვეყანაში არ აღმოჩდნენ ლიდერები, რომელთაც პრაგმატული პოლიტიკის წარმართვა შეეძლოთ. ხელისუფლებებმა ვერ უზრუნველყო საზოგადოებრივი თანხმობის მიღწევა, ხოლო არსებული დაპირისპირება ოსტატურად გამოიყენა გარეშე ძალამ, ვერ ავიცილეთ სამოქალაქო ომი, რამაც საზოგადოება საკმაოდ ხანგრძლივი პერიოდით ორ მტრულ ბანაკად დაჰყო. დაპირისპირება იმდენად მწვავე იყო, რომ ვერ მოხერხდა ერის გამთლიანება საერთო მტრის წინააღმდეგაც კი“ [2. 4].“

ურთიერთდაპირისპირებასა და სტაგნაციაში მყოფი ქვეყნის საზოგადოებამ ვერც კი შეამჩნია, რომ საერთაშორისო პოლიტიკაში, ეკონომიკურ ურთიერთობებში უმნიშვნელოვანესი ცვლილებები მოხდა, გაღრმავდა გლობალიზაციის ურთულესი პროცესი, რომელსაც აქვს როგორც დადებითი, ასევე უარყოფითი მხარეები.

ჯოზეფ სტიგლიცი, ნობელის პრემიის ლაურეატი, მსოფლიო ბანკის ყოფილი დირექტორი, გლობალიზაციას ხელოვნურად მართვად პროცესად მიიჩნევს, რომელსაც წარმართავს დასავლეთის რამდენიმე დაწინაურებული ქვეყანა აშშ მეთაურობით [3]. მისი მოსწრებული თქმით, ამ ქვეყნებმა დაუმალეს განუვითარებელ ქვეყნებს ის კიბე, რომლითაც თავად ავიდნენ ზევით, განვითარების მაღალ დონეზე. არადა 1795 წელს დაწერილ ტრაქტატში „მარადიული მშვიდობა“ იმანუელ კანტი მიუთითებდა სახელმწიფოების, ერების დიდი გაერთიანების აუცილებლობაზე, რომლებშიც გარანტირებული უნდა ყოფილიყო თუნდაც ყველაზე პატარა სახელმწიფოების (ერების) თანასწორობა - უნდა იყოს ერების გაერთიანება და არა ერთი გაერთიანებული სახელმწიფო. დაცული უნდა იყოს ეროვნული ენები და გარანტირებული იყოს რწმენის თავისუფლება [4. 17].

მკვლევართა უმრავლესობა მიიჩნევს, რომ გლობალიზაცია ობიექტური, გარდაუვალი პროცესია და მას თავიდან ვერ ავიცილებთ, ვერც დავემალებით. ისინი მხოლოდ კამათობენ გლობალიზაციის რაობაზე, ბუნებასა და მისით გამოწვეულ დადებით თუ უარყოფით შედეგებზე. ბევრი მეცნიერი გლობალიზაციას აიგივებს ამერიკანიზაციასთან, უნიფიკაციასთან, ვესტერნიზაციასთან, რომელიც თითქოს ემყარება ამერიკანიზაციას.

„რბილი ძალის“ თეორიის ავტორმა ჯოზეფ ნაიმ დაასაბუთა, რომ გლობალიზაცია და ამერიკანიზაცია ერთი და იგივე არაა, რომ გლობალიზაცია უფრო მასშტაბური მოვლენაა [5. 41].

გლობალიზაცია მსოფლიო ინტეგრაციის პროცესია, კაცობრიობის გაერთიანება ერთიან სამყაროში, სხვადასხვა ერების და ქვეყნის სახელმწიფოებრივი, ეროვნულ-პოლიტიკური, ცივილიზაციური კომპონენტების ერთ მთლიანობაში გაერთიანება. ამან გააჩინა სერიოზული ეჭვი, რომ გლობალიზაცია გამოიწვევს ერების ნიველირებას, ეროვნული ერთიანობის გაუქმებას. სტიქიურად ყალიბდება ახალი საერთაშორისო და სოციალური რეალობა, რომელიც ეფუძნება ცოდნას და ხელოვნურ ინტელექტს, ფარულ გავლენებს, ახალი მსოფლიო წესრიგის ფორმირებას. მცირე და საშუალო ერებსა და ქვეყნებს არ სურთ ცხოვრება დაწესებული კანონების, ახალი სოციალური ნორმებისა და ჭრელი ფასეულობების შესაბამისად. გლობალიზაციის მასშტაბური და წინააღმდეგობრივი ბუნება იწვევს მრავალფეროვან სამყაროში აღშფოთებას და შიშებს მომავალ-

ზე. ეს გამოწვეულია არცთუ უსაფუძვლო შიშით და სკეპსისით, რომ ერებისა და სახელმწიფოების მიერ მათი თვითმყოფადობისა და სუვერენიტეტის შესაძლო დაკარგვის გამო.

გლობალიზაციის ზოგიერთი გამოვლინებანი აჩენენ სერიოზულ ეჭვებს ერების თვითმყოფადობის, ეროვნული ტრადიციების, კულტურების, ერი-სახელმწიფოების მომავალი ბედის და მათი სუვერენიტეტის შეზღუდვის შესახებ.

თანამედროვე გლობალიზაციის პროცესში აშშ, რომელსაც უკავია დომინანტური როლი მსოფლიო ეკონომიკასა და პოლიტიკაში, სამხედრო სფეროში, თავის წესებს კარნახობს არა მარტო პატარა ერებს, არამედ ევროკავშირის ქვეყნებსაც კი. ბევრი ქვეყანა და, მათ შორის საქართველოც, იძულებულია დათანმხდეს თანამშრომლობის ისეთ ფორმებს, რომლებსაც აშშ და მის კონტროლს დაქვემდებარებული საერთაშორისო სავალუტო ფონდი და მსოფლიო ბანკი კარნახობენ, რათა შეინარჩუნონ ტერიტორიული მთლიანობა და გაუძლონ რუსეთის ზეწოლას. ხშირ შემთხვევაში მათი შეთავაზებანი არ ემთხვევა ქვეყნების ეროვნულ ინტერესებს. უძველესი, ისტორიული ერებისათვის, უაღრესად მნიშვნელოვანია სახელოვანი წარსული, წინაპართა წესები და ადათები, ტრადიციული ეროვნული ღირებულებანი, მატერიალური და სულიერი კულტურის ძეგლები. მაგალითად, ქართველთათვის შეუძლებელია თავისი დიდი ისტორიის, ცივილიზაციური მიღწევების, კულტურის წაშლა და დავიწყება, რომელიც ევროპული კულტურის მსგავსად, ემყარება ქრისტიანობას, რომ ქართველ ერს აქვს 3 ათასზე მეტი ხნის სახელმწიფოებრიობა და დიდი კულტურული ტრადიციები, ღრმა, ტოლერანტული ბუნება. რჯულშემწყნარებლობა ანუ ტოლერანტობა ითვლებოდა და ითვლება ქართული ცხოვრების წესის ნორმად ქართველთათვის, რომელსაც ებრძოდნენ როგორც მუსლიმი მტრები, ასევე ერთმორწმუნე ბიზანტია და რუსეთიც.

ამიტომაც გლობალიზაციის გამაერთიანებელი ხელოვნური ტენდენციები და გასათანაბრებელი ძალების მიმართვა ჩვენსავით მცირერიცხოვანი ერების მყიფე ინტერესებზე, შეიძლება წინააღმდეგობაში აღმოჩნდეს ეროვნული იდენტობის ბუნებრივ ტენდენციებთან, რაც კარგად უნდა გააცნობიერონ ეროვნულმა პოლიტიკურმა ლიდერებმა.

გლობალიზაციის ყველაზე ღრმა საფუძველია თანამედროვე ინტერნაციონალიზაცია, რაც კავშირშია ქვეყნებს შორის ურთიერთობის გაღრმავებასთან, საზღვრების ფაქტიურად მოშლასთან. არ უნდა მოხდეს პატარა ერებზე ძალადობა და მათი დამონება. ყველა ერმა უნდა განავითაროს თავისი ნიჭი და შემოქმედებითი პოტენციალი, დაიცვას მისთვის დამახასიათებელი იდენტობა, ფასეულობანი, ეროვნული ღირსება, მომავალი თაობები.

კულტურის ინტერნაციონალიზაციის პროცესში ხდება ურთიერთგაცვლა და ურთიერთგამდიდრებაც, საქართველო შეიძლება იყოს არა მხოლოდ სარგებლის მიმღები, არამედ გამცემი და მიმწოდებელი ქვეყანა, როგორც ამას ამბობდა ევროკავშირის ერთ-ერთი ქართველი „მამა“, პროფესორი მიხეილ მუსხელიშვილი, რომელიც მოღვაწეობდა სტრასბურგის უნივერსიტეტში და იყო ევროპის საბჭოს ერთ-ერთი დამაარსებელთაგანი [6. 85-94].

საქართველოს შეუძლია მსოფლიოს შესთავაზოს არა მარტო სატრანზიტო და ეკონომიკური პოტენციალი, არამედ უდიდესი კულტურა და სულიერი პოტენციალიც.

ამრიგად, საქართველო აქტიურად უნდა მონაწილეობდეს გლობალურ კულტურულ-ეკონომიკურ პროცესებში თავისი ღირებული ფასეულობებით, რითაც წვლილს შეიტანს საერთაშორისო ინტერნაციონალიზაციაში, მაგრამ არ უნდა იყოს მხოლოდ ამერიკანიზაციის, რუსიზაციის და სხვა დიდი წარმონაქმნების სივრცე. ეს გამოიწვევს ჩვენი ხალხის ეროვნული თვითშეგნების ამაღლებას, გაზრდის თითოეული ქართველის ღირსების გრძნობას და ეროვნულ იდენტიფიკაციას.

გლობალიზაციის საფრთხეებიდან გამომდინარე, ეროვნული ცნობიერება პატარა ერებში იღვიძებს და აქტიური ხდება, კარგად აცნობიერებს პრობლემებს. ეროვნული დამოუკიდებლობის აღდგენით საქართვე-

ლო უბრუნდება საკუთარ ისტორიას, რომელიც დაიკარგა მრავალეროვან რუსულ იმპერიაში. ეროვნულ იდენტობაზე და ფესვებზე დაყრდნობით საქართველომ აუცილებლად უნდა შეინარჩუნოს ეროვნული თვითმყოფადობა.

იმავდროულად უცხო სახელმწიფოების ეროვნული ფასეულობების, კულტურათა საკუთარი ერის ცხოვრებაში გონივრულად შემოტანა წარმოადგენს მიმღები ერის განვითარების წყაროსაც, რასაც კულტურათა ურთიერთგამდიდრება ჰქვია.

ამასთან, ეროვნულ ცხოვრებაში შექმნილ ფასეულობებს ინტერნაციონალიზაციის პროცესში მოუწევთ გარკვეული გამოცდის ჩაბარებაც. ერები ერთმანეთსაც ამდიდრებენ და ერთმანეთთან სოლიდარულნიც ხდებიან.

ინტერნაციონალიზაცია აყალიბებს საერთაშორისო ცხოვრების ფენომენს, მკვეთრად ზრდის პიროვნების საქმიანობის შესაძლებლობებს და მასშტაბებს. საერთაშორისო ცხოვრება, როგორც ინტერნაციონალიზაციის შედეგი, უკვე ხდება ახალი ასპარეზის და პერსპექტივების შესაქმნელად ქართველთათვისაც, რომლებმაც გამოიჩინეს უკვე თავი საზოგადოებრივი ცხოვრების ცალკეულ სფეროებში მსოფლიო მასშტაბით.

გლობალიზაციის ასეთი მიმართულებანი გარკვეულწილად ეხმარება ქვეყნებსა და ერებს, ხელს უწყობენ მათი ეროვნული ცხოვრების განვითარებას და გამდიდრებას. იგი ხდება ძლიერი იმპულსი ყველა ეროვნული პროცესის დაჩქარებისათვის.

გლობალიზაციის სამომავლო პროცესები გამორიცხულია ახალი ცოდნის და ფასეულობების შექმნის და გადმოტანის გარეშე. ეს პროცესები გარდაუვლად გამოიწვევს და უკვე იწვევს ეროვნული ცნობიერების ამაღლებას, ეროვნული თვითშეგნების ზრდას თითოეული პიროვნებისათვის საქართველოსა და სხვა ქვეყნებში.

ერების დაახლოება და ეროვნული განსხვავებების წაშლა ბევრ სფეროებში სულაც არ გულისხმობს ეროვნულ ნიჰილიზმის ზრდას და გულგრილობას საკუთარი ეროვნული ცხოვრებისადმი. პირიქითაც არის, დღეს საკუთარი იდენტობის, თვითმყოფადობის მნიშვნელობა კიდევ უფრო იზრდება და ასრულებს დამცავ კულტურულ-იდეოლოგიურ და სულიერ-ფსიქოლოგიურ ფუნქციებს.

ახლა არის უფრო მეტი საერთაშორისო ბერკეტი, რომ პატარა ერმა-სახელწმიფოებმა თავიანთი სუვერენიტეტის და თვითმყოფადობის დაცვა მოახდინონ, ვიდრე ეს იყო 30-50 წლის წინათ. ეს ეხება ჩვენს ქვეყანასაც.

საქართველოს აქვს უზარმაზარი გამოცდილება ტოლერანტობის და მრავალეროვნული სახელმწიფოებრიობის სფეროში. საუკუნეების განმავლობაში აქ ათობით ეროვნების ხალხი ცხოვრობდა და ცხოვრობს და ყველა ეთნიკური ჯგუფი ყველა დროში კარგად გრძნობდა და ახლაც კარგად გრძნობს თავს. ეს ეხება 26 საუკუნის წინ დამკვიდრებულ ებრაელებსაც და სირიის ომის შემდეგ (2011-2019 წწ.) აქ ჩამოსულ მუსულმანებს. ქართული კულტურა ასევე მრავალეროვნული იყო და მისით ყველა იკვებებოდა და ამაყობდა. ქართველები ყველა დროში აფასებდნენ სხვა ერების ტრადიციებს, რელიგიას და კულტურას და იფარებდნენ ლტოლვილებს (ებრაელები, ბერძნები, სომხები, რუსები, უკრაინელები, რომლებიც ათეულ-ათასობით შემოდიოდნენ საქართველოში საუკუნეთა განმავლობაში). იმავდროულად ქართველები ებრძოდნენ ყველანაირ ჯურის დამპყრობლებს - ქრისტიანს, მუსულმანს თუ ცეცხლთაყვანისმცემელს და არავის არ ემონებოდნენ (ამის დასამტკიცებლად დავით აღმაშენებლის, თამარის და ერეკლე მეორის მოღვაწეობაც კმარა). საქართველო, ქართული დიპლომატია ყოველთვის ცდილობდა მშვიდობიანი ურთიერთობის აწყობას მეზობელ ქვეყნებთან, აგრესიულ მუსულმანურ გარემოცვასთანაც.

ქართველები, როგორც ლიდერი ერი, მუდმივად ცდილობდნენ განევითარებინათ საერთო კავკასიური ერთიანობა ყველა კავკასიელ ხალხებში, დახმარებოდნენ მათ ბევრ სფეროში. ასევეა ახლაც, საქართველო როგორც ორივე მხარისათვის სანდო შუამავალი, ჩართულია სომხურ-აზერბაიჯანული კონფლიქტის მოგვარების და გადაწყვეტის პროცესში.

კულტურათა ურთიერთშეღწევადობაში ცუდი არაფერია - ეს პროცესი ამდიდ-

რებს ყველა ხალხის ცხოვრებას ახალი ფასეულობებით, შეგრძნებებით, აფართოებს მოთხოვნილების სპექტრს ადგილობრივი მოსახლეობისათვის. მაგრამ ეს არ უნდა ხდებოდეს სტიქიურად და სპონტანურად. არამედ უნდა ხდებოდეს ურთიერთდამოკიდებულად, რაციონალურად და არა ცალმხრივი მიმართულებით, როგორც დღეს ხდება მსოფლიოში. ასეთი ინტენსიური შეღწევა საფრთხეს უქმნის სხვადასხვა ერის საჭიროების უნიფიკაციას. ეს კი დამაზიანებელია, განსაკუთრებით მცირე ერებისთვის, არა მხოლოდ კულტურების მრავალფეროვნების დაკარგვის, უსაფრთხოებისა და ჯანმრთელობის შენარჩუნების მიმართულებითაც. საუკუნეთა განმავლობაში საკვების, ტანსაცმლის, ფეხსაცმლის, გართობის დადგენილი ჩვევები მრავალი ფაქტორის გავლენის შედეგია: კლიმატი, ისტორია, გეოგრაფიული მდებარეობა, განვითარების ეტაპები, რელიგიები. სწრაფი და უკონტროლო ტრანსფორმაცია დასავლური და ამერიკული ცხოვრებისაკენ ბევრ ქვეყანაში შეიძლება საზიანო და საშიში იყოს ჯანმრთელობისათვის.

2000 წლის 18 სექტემბერს გაეროს გენერალურმა ასამბლეამ მიიღო რეზოლუცია - „გაეროს ათასწლეულის დეკლარაცია“, რომლის 1,5 პუნქტში ხაზგასმულია: „ჩვენ გვჯერა, რომ დღეს ჩვენს წინაშე დგას მთავარი გამოწვევა, რომ გლობალიზაცია იქცეს პოზიტიურ ფაქტორად მსოფლიოს ყველა ერისათვის. ეს იმის გამო ხდება, რომ მიუხედავად იმის, რომ გლობალიზაცია დიდ შესაძლებლობებს გვთავაზობს, ახლა მისი სარგებელი არათანაბრად გამოიყენება და მისი ხარჯები არათანაბრად ნაწილდება.

ჩვენ ვიცით, რომ განვითარებად ქვეყნებსა და გარდამავალი ეკონომიკის მქონე ქვეყნებს განსაკუთრებული სირთულეები აქვთ ამ ძირითადი გამოწვევის გადასაჭრელად, სწორედ ამიტომ გლობალიზაცია შეიძლება გახდეს სრულყოფილი ინკლუზიური და სამართლიანი მხოლოდ მასშტაბური და დაჟინებული ძალისხმევის გზით, შექმნას საერთო მომავალი, რომელიც დაფუძნებულია ადამიანთა რასაში ჩვენს საერთო წევრზე, მთელი თავისი მრავალფეროვნებით“ [7].

ამ მნიშვნელოვან დოკუმენტში აღნიშნულია, რომ გლობალიზაციამ უნდა გაითვალისწინოს ერების მრავალფეროვნება.

ერთა შორის ნორმალური ურთიერთობების გაღრმავებას ხელი შეუშალა უკონტროლო მიგრაციამ დაბალგანვითარებული ქვეყნებიდან და მულტიკულტურალიზმმაც, რომელიც გახდა ერის საჭიროების გლობალური მართვის იდეოლოგიური საფუძველი, განსაკუთრებით XXI საუკუნეში.

მულტიკულტურალიზმი ემყარება იმ ვარაუდს, რომ სხვადასხვა კულტურების გაერთიანების გზით სამყარო საბოლოოდ ერთგვაროვანი გახდება, გადაიქცევა ერთიან ბაზრად, რომელშიც გაბატონებულ მდგომარეობას დაიკავებენ ტრანსნაციონალური კომპანიები.

რეალურად მულტიკულტურალიზმი მიმართულია ერი-სახელმწიფოების წინააღმდეგ და მიზნად ისახავს მათი საფუძვლების შელახვას და შერყევას. ამ გლობალურ კომპანიებს სურთ, რომ მთელი სამყარო წარმოადგენდეს ერთიან მასას, რაც უზრუნველყოფს მათთვის მთელს მსოფლიოში საქონლის ერთგვაროვან მოთხოვნას და წარმოების იდეალურ პირობას.

სოციალური თვალსაზრისით ასეთი იდეები დიდად პრობლემურია. ადამიანები ცხოვრობენ ნაცნობ გარემოში და, შესაბამისად, უცხოელთა შეღწევა მათ გარემოში დიდი ოდენობით მნიშვნელოვნად ცვლის მათ ეროვნულ კულტურას და ყოფას, იწვევს გაღიზიანებას და მტრულ განწყობას იმათ მიმართ, ვინც ამ ცვლილებებს აიძულებს მათ. ამასთან ადამიანებს არ სურთ უარი თქვან არსებობის მიჩვეულ პირობებზე. ამიტომ მთელს ევროპაში, აშშ-ში, (კავკასიაშიც კი) შეინიშნება ნაციონალიზმის სერიოზული ზრდა, ანტიგლობალიზმის გაძლიერება, რაც მოჰყვა სირიის ომის დროს არაბული ქვეყნებიდან ამ ქვეყნებში მილიონობით ემიგრანტის და დევნილის გადასვლას 2010-იან წლებში.

შესაბამისად, მულტიკულტურალიზმის უკონტროლო დანერგვამ თანდათანობით სერიოზული საფრთხე შეუქმნა დემოკრატიას ამ ქვეყნებში, გაიზარდა დაპირისპირება ადგილობრივებსა და ჩამოსულებს შორის. ამან მკვეთრად გაზარდა ნაციონალიზ-

მი, რაც ხშირად არის საფუძველი ფაშიზმის განვითარების ასეთ ქვეყნებში.

მულტიკულტურალიზმის იდეოლოგები ვერ აცნობიერებენ, რომ კულტურა ყოველთვის უფრო კონსერვატულია, ვიდრე ეკონომიკური ცვლილებები, რომ საჭიროა მიგრანტთა რაოდენობის გონივრული დოზირება. ამასთან აფრიკიდან, აზიიდან, კავკასიიდან და არაბული ქვეყნებიდან ევროპაში გაქცეულმა ემიგრანტებმა უარი უნდა თქვან მრავალსაუკუნოვან ტრადიციებზე, რისთვისაც ისინი მზად არ არიან და არც ისწრაფვიან ასიმილაციისკენ. შედეგად მათსა და ადგილობრივებს შორის წარმოიქმნება უკმაყოფილება, დაპირისპირება, რაც გადაიზრდება ხშირად კონფლიქტებში. ამას მოსდევს აქ ნაციონალიზმის ზრდა.

მულტიკულტურალიზმი ემყარება არასწორ ნდობას უნივერსალური ფასეულობების არსებობის შესახებ. რეალურად აშშ და ევროკავშირის წამყვანი ქვეყნები (დიდი შვიდეული) ქადაგებენ და ხელს უწყობენ თავიანთი ფასეულობების გავრცელებას უნივერსალური ფასეულობების სახელით (მაგ. იგივე ჰომოსექსუალიზმი და ერთნაირსქესიანთა ქორწინება). სინამდვილეში მუსლიმური, ჩინური, ინდური, კავკასიის, სამხრეთ ამერიკის კულტურული ღირებულებები მნიშნელოვანად განსხვავდება და მათ ვერ ჩაანაცვლებს ევროპული და სხვა ფასეულობები.

გლობალიზაცია ასევე იწვევს დემოკრატიის შესუსტებას ორი მიზეზით, რომლებიც ერთმანეთთან არიან დაკავშირებულნი. პირველი - მას წინ უძღვის ეკონომიკაში სახელმწიფოს მონაწილეობის შემცირება, ხოლო მოქალაქეების მიერ დემოკრატიული გზით არჩეული ხელისუფლება ვეღარ ახდენს გავლენას ქვეყნის სოციალ-ეკონომიკურ განვითარებაზე.

მეორე მიზეზია ის, რომ ტრანსნაციონალური კომპანიები არ კონტროლდება ეროვნული სახელწმიფოების მხრიდან და მათ მართავს კერძო პირების მიერ დანიშნული გუნდი, რომელიც არავის მიერ არაა არჩეული და, ცხადია, არ აგებენ პასუხს იმ მოქალაქეთა წინაშე, რომელთა ცხოვრებაზე მათ აქვთ ხშირად მავნე გავლენა.

რადგან გლობალიზაცია ითხოვს და იწვევს საქონლის და მომსახურების მაქსიმალურ უნიფიკაციას მთელ მსოფლიოში, იგი ხელს უწყობს სხვადასხვა ერების კულტურული თვითმყოფადობის და მრავალფეროვნების დაქვეითებას და ამით ერთფეროვანს ხდის და აღატაკებს მსოფლიო კულტურას, წარმოშობს დაპირისპირებას ხალხებს შორის.

სწორედ ამიტომ დაწერა ცნობილმა ამერიკელმა მეცნიერმა სამუელ ჰანტინგტონმა, რომ ბიპოლარული სამყაროს დაშლის და ამერიკის ერთპიროვნული დომინირების შემდეგ ისტორიის დასასრული კი არ დგება, როგორც ამას უსვამდა ხაზს ფრენსის ფუკუიამა, არამედ იდეოლოგიური დაპირისპირების ადგილს იკავებს ცივილიზაციათა დაპირისპირება და მომავალში მოსალოდნელია ამ ცივილიზაციათა შეჯახება, რასაც იწვევს მსოფლიოს ჰომოგენიზაციის პროცესი. 1993 წელს დაწერილ ნაშრომში „ცივილიზაციათა შეხლა“ იგი მიუთითებს, რომ მომავლის მსოფლიოს განსაზღვრავს 7-8 განსხვავებული ცივილიზაცია: დასავლური, კონფუციანური, იაპონური, ისლამური, ინდუისტური, სლავურ-მართლმადიდებლური, ლათინურამერიკული და აფრიკული. მომავალი მსოფლიო ომი, თუკი იგი მოხდა, იქნება ომი ცივილიზაციათა შორის [8. 5].

ჰანტინგტონის აზრით, დასავლეთის ძალისხმევა, რომელიც მიმართულია საკუთარი დემოკრატიული და ლიბერალური ფასეულობების გასავრცელებლად, როგორც უნივერსალური საშუალებისა სამხედრო უპირატესობის შესანარჩუნებლად და ეკონომიკური ინტერესების გასაფართოებლად, სხვა ცივილიზაციების მხრიდან შემხვედრ რეაქციას შეეჯახება (ამის დასტურია სირიის კონფლიქტი და რუსეთ-უკრაინის ამჟამად მიმდინარე ომიც - რ.ბ.). საერთაშორისო ურთიერთობებში დასავლეთის ქვეყნები სულ უფრო და უფრო მცირე როლს ითამაშებენ, ხოლო არადასავლური ცივილიზაციები ამ ურთიერთობათა ობიექტებიდან აქტიურად მოქმედ პირებად იქცევიან. უახლესი მომავლის ცენტრალური კონფლიქტი იქნება კონფლიქტი დასავლეთსა და ისლამური და კონფუციანური ცივილიზაციების წარმომადგენელ ზოგიერთ ქვეყანას შორის, რომ-

ლებიც ემუქრებიან დასავლეთის ფასეულობებს, ინტერესებსა და ძლევამოსილებას [8. 6].

ამრიგად, ჰანთინგტონი თვლის, რომ ამიერიდან კონფლიქტების წარმოშობას უფრო კულტურული მიზეზები განაპირობებს, ვიდრე იდეოლოგიური და ეკონომიკური მიზეზები.

ძალაუფლების მწვერვალზე მყოფი დასავლეთი პირისპირ შეეჩეხა არადასავლეთს, რომელიც სულ უფრო მზარდ მისწრაფებას, სურვილს და შესაძლებლობას ავლენს თავისებურ, არადასავლურ ყაიდაზე მოაწყოს სამყარო. პოლიტიკურსა და ეკონომიკურთან შედარებით, კულტურული თავისებურებანი და განსხვავებანი ნაკლებად ცვალებადია და, აქედან გამომდინარე, უფრო ძნელად დასათმობი და დასაძლევიც. შეუძლებელია რუსების გაესტონელება ანდა აზერბაიჯანელების გასომხება. ეთნიკუროზაზე მეტად, უფრო მკაცრად და მკვეთრად, ადამიანებს რელიგია ასხვავებს. პიროვნება შეიძლება დედით ფრანგი ან მამით არაბი იყოს, ერთდროულად ორი ქვეყნის მოქალაქეც, მაგრამ გაცილებით ძნელია, პრაქტიკულად შეუძლებელიც, ნახევრად კათოლიკობა და ნახევრად მუსულმანობა [8. 11-12].

თანამედროვე მსოფლიოში მიმდინარე გლობალიზაციის პროცესის მთავარი ნიშანია ლიბერალურ-დემოკრატიული ფასეულობების ნებით თუ ზეწოლით გავრცელება მსოფლიოს ყველა რეგიონში. ეს იმაზე მიანიშნებს, რომ მსოფლიოს თითქმის ყველა ქვეყნის პოლიტიკურ-ეკონომიკური და სამართლებრივი სისტემები მსგავსი ხდება. ერებისა და კულტურების ურთიერთდამოკიდებულებამ უპრეცედენტო მასშტაბებს მიაღწია. მსოფლიოს ერთ წერტილში მომხდარი მოვლენა და წარმოქმნილი პრობლემა დაუყოვნებლივ აისახება მთელ სამყაროზე (მაგ. რუსეთ-უკრაინის მასშტაბური ომი).

უნდა ეს ვინმეს თუ არა, პროცესი ძლიერდება და გლობალიზაციის და ჰომოგენიზაციის პროცესს მივყავართ ერთიანი მსოფლიო საზოგადოების შექმნისაკენ, რომელშიც ჩამოყალიბდება ერთიანი ნორმები, ინსტიტუტები და კულტურული ფასეულობები. ეს კი ფაქტიურად შლის ერ-სახელმწიფოებს, განსაკუთრებით დიდი საფრთხე დაემუქრება ძველ და ისტორიულ, მცირე სახელმწიფოებს, რომელთა მოსახლეობა თანდათან კლებულობს მაღალი ემიგრაციის და დაბალი შობადობის გამო (მაგ., საქართველოს).

ერების ნიველირება და ერთმანეთში ათქვეფა, მათი ასიმილაცია დიდი ქვეყნების მიერ დიდი ტრაგედიაა, განსაკუთრებით ძველი, ისტორიული ქვეყნებისათვის.

მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ დაწყებულ „ცივ ომში“ აშშ-მა კომუნიზმთან ბრძოლით და ევროპის ქვეყნებისათვის დახმარების აღმოჩენით მათზე ზეგავლენა მოიპოვა და ისინი აშშ-ზე დამოკიდებულნი გახდნენ, განსაკუთრებით საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ. მსოფლიოში ჯერ არაა ქვეყანა, რომელსაც შეუძლია, კონკურენცია გაუწიოს აშშ-ს - როგორც ეკონომიკურ, ასევე სამხედრო სფეროში. ამერიკა ლიბერალური ფასეულობების მთავარი დამცველი და გამავრცელებელიცაა.

საქართველო აშშ-ის სტრატეგიული პარტნიორია, პატარა ქვეყანაა და ღიად ვერ უპირისპირდება აშშ-ს, თუმცა მან უკვე გამოთქვა თავისი უარყოფითი დამოკიდებულება ჰომოსექსუალიზმისა და ერთნაირსქესიანთა ქორწინების პროპაგანდის და დაკანონების მიმართ, ვინაიდან იგი არ პასუხობს ქართველი ხალხის ეროვნულ ინტერესებს, წინაპართა ტრადიციებს. ამ საკითხებში ფრთხილი მიდგომაა საჭირო.

გლობალიზაციის თანამედროვე პროცესებს წინააღმდეგობის სხვადასხვა ფორმა ხვდება (პოლიტიკური, ეკონომიკური, კულტურული), ჩამოყალიბდა მძლავრი ანტიგლობალური მოძრაობანი. კულტურული მიმართულებით წინააღმდეგობა ყველაზე უფრო ძლიერია და ყოველწლიურად იზრდება.

რატომ ეშინიათ გლობალიზაციის მოწინააღმდეგებს ამ პროცესის, თუკი იგი, იდეაში მიზნად ისახავს სიღარიბის აღმოფხვრას, მარადიულ მშვიდობას და წესრიგს, მატერიალურ კეთილდღეობას?

რატომ ამბობენ ხალხები ამაზე უარს?

პრობლემაც იმაშია, რომ გლობალიზაციის (გაერთფეროვნების) პროცესებს მძიმე გვერდითი მოვლენები ახლავს, რომელიც აისახება მათ ტრადიციებზე, კულტურასა და ეროვნული ცხოვრების წესზე - ნელ-ნე-

ლა ქრება ხალხის შემაკავშირებელი ეროვნული ელემენტები. კულტურული თვითმყოფადობა არის მთავარი და ყოვლისმომცველი. ძირითადად ის განსაზღვრავს ადამიანის მენტალიტეტს, ფსიქოლოგიას და მთლიანი ცხოვრების წესს. გლობალიზაცია და მისი კომპონენტები იწვევენ ცვლილებებს ეროვნულ კულტურებში. ეს პირველ რიგში ეხება ეროვნულ ენას, მისი მნიშვნელობის შემცირებას. ინგლისური გახდა საერთაშორისო ენა, რომელზედაც ხორციელდება ინფორმაციის გაცვლა ქვეყნებს და ბიზნესებს შორის.

ერისთვის ენის დაკარგვა ტრაგედიის ტოლფასია, ისტორიული მემკვიდრეობის წაშლა. ამიტომ დაწერა რასულ გამზათოვმა წიგნში „ჩემი დაღესტანი“:

„დაე ცოცხლობდეს ამ ქვეყანაზე,
ღმერთს რაც ენები გაუჩენია,
თუ ჩემი ენა ხვალ უნდა მოკვდეს,
მე რომ დღეს მოვკვდე - ის მირჩევნია!“

ამრიგად, ეროვნული ენა ყველაზე უმთავრესი კულტურული ფენომენია, კულტურა არსებობს ენაში, ენა კულტურის არსებობის გზაა, ის კულტურისთვის ყოვლისმომცველია. 1978 წელს ქართველმა ერმა და ახალგაზრდობამ, კომუნისტური ავტორიტარული მმართველობის დროს, თავი გადადო მშობლიური ენის სტატუსის შესანარჩუნებლად კონსტიტუციაშიც და რეალურ ცხოვრებაში - რუსებმა ვერ მიაღწიეს, რომ აქ სახელმწიფო დაწესებულებებში, უმაღლეს სასწავლებლებში და სკოლებში ადამიანებს რუსულად ესაუბრათ და ესწავლათ, თუმცა იგი შეძლეს უმეტეს მოკავშირე რესპუბლიკებში.

ეროვნული ერთიანობის გრძნობა, ისტორიული მეხსიერება, კავშირი აწმყოსა და წარსულს შორის - ეროვნული იდენტობის მნიშვნელოვანი ელემენტებია, რითაც კონტაქტი შენარჩუნებულია შორეულ წინაპრებთანაც და მათ საფლავებთანაც კი.

ეროვნული ცნობიერება ეროვნული ცხოვრების წესს აღიქვამს სხვა კულტურებზე უპირატესად.

რაც უფრო ეცნობა ადამიანი სხვის კულტურებს, მით უფრო უძლიერდება სიმპათია საკუთარის ერის მიმართ. ერის ბედი და კულტურა პიროვნებაზე ახდენს დიდ გავლენას. იგი აღიქვამს ერს, როგორც მისი „მე“-ს ნაწილს, ამიტომ იგი ქართველი ერის შეურაცხყოფას აღიქვამს პიროვნულ შეურაცხყოფად, ხოლო მისი ერის წარმომადგენელთა წარმატებები (მაგ. 2024 წლის 26 მარტს საქართველოს ფეხბურთის ნაკრების მიერ ევროპის ჩემპიონატის საგზურის მოპოვება და ამით გამოწვეული ეროვნული ზეიმი) და სხვა ერების მიერ ამის აღიარება იწვევს ეროვნული სიამაყის ამაღლებულ გრძნობას. ადამიანი იმდენად განსაზღვრულია იმ კულტურით, რომ ცვლილებები ისეთ უმნიშვნელო სფეროში, როგორიცაა სუფრა, სამზარეულო, სასმელი, ძალიან მტკივნეულად აღიქმება („მაკდონალდსმა, მიუხედავად გაფართოებისა საქართველოში, ვერ შეძლო ქართული სამზარეულოს ჩანაცვლება, მაგრამ „კოკა-კოლამ“ ფაქტიურად შეისყიდა ლაღიძის წყალი და იგი ბაზრიდან განდევნა, ასევე საფრთხე შეექმნა ქართული ლუდის წარმოებას).

ცხადი გახდა, რომ ტრადიციული, არამოდერნიზებული და არავესტერნიზებული საზოგადოებები უფრო გამძლეა გლობალიზაციის ნეგატიური პროცესების მიმართ, მათთვის კულტურა არის ისტორიული მეხსიერება, როგორც ცხოვრების მოწყობის ეროვნული, მშობლიური მოდელი.

ამრიგად, თანამედროვე ვითარებაში ეროვნულმა პოლიტიკურმა ლიდერმა რამდენიმე მნიშვნელოვანი ამოცანა უნდა გადაწყვიტოს საქართველოში:

1. კორუფციასთან შეურიგებელი ბრძოლა, ეფექტური ადმინისტრირება;
2. ეროვნული და რელიგიური ფასეულობების და იდენტობის განუხრელი დაცვა;
3. ეროვნული იდე(ოლოგი)ის შემუშავება და პრაქტიკაში დამკვიდრება;
4. მოსახლეობის სოციალური დაცულობის ზრდა და მიგრაციის შეჩერება ქვეყანაში;
5. მეცნიერული, ობიექტური ისტორიის დამკვიდრება, განათლების სისტემის რეფორმა;
6. შობადობის ზრდის ხელშეწყობა, დემოგრაფიული ფონდის შექმნა და დემოგრაფიული კატასტროფის თავიდან აცილება;

7. ოკუპირებული აფხაზეთის და ცხინვალის რეგიონის რეინტეგრაცია ქართულ სახელმწიფოში;
8. ზრუნვა ეროვნულ უმცირესობებზე და მათი ინტეგრაცია;
9. საზოგადოების კონსოლიდაციის მიღწევა, პოლარიზაციის მკვეთრი შემცირება;
10. საქართველოს გაწევრიანება ევროკავშირში და ქვეყნის უსაფრთხოების უზრუნველყოფა.

RAMINA BERADZE *– GTU, PhD Student*

POLITICAL LEADERSHIP AND THE DEVELOPMENT OF MODERN GLOBALIZATION OF THE PROBLEMS OF PRESERVING NATIONAL IDENTITY AND REALIZING NATIONAL INTERESTS

Summary

The deepest basis of globalization is modern internationalization, which is connected with the deepening of relations between countries, with the actual breaking of borders. There should be no violence against small nations and their enslavement. Every nation must develop its talent and creative potential, protect its characteristic identity, values, national dignity, future generations.

In the process of internationalization of culture, there is mutual exchange and mutual enrichment, Georgia can be not only a recipient of benefits, but also a giving and supplying country, as said by one of the Georgian "fathers" of the European Union, Professor Mikheil Muskhelishvili, who worked at the University of Strasbourg and was one of the founders of the Council of Europe. Georgia can offer the world not only transit and economic potential, but also great cultural and spiritual potential.

Thus, Georgia should actively participate in global cultural and economic processes with its valuable values, thereby contributing to internationalization, but should not be only a space for Americanization, Russification and other big formations. This will lead to raising the national self-awareness of our people, increasing the sense of dignity and national identification of each Georgian.

Due to the threats of globalization, the national consciousness in small nations awakens and becomes active, well aware of the problems. By restoring national independence, Georgia is returning to its own history, which was lost in the multinational Russian empire. Based on national identity and roots, Georgia must preserve its national identity.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. შუბითიძე ვ., წერეთელი ნ., „პოლიტოლოგია“, თბ., 2011.
2. კუტუბიძე კ., „გარდამავალი საზოგადობა: სახელმწიფო სუვერენიტეტი და გლობალური ინტერესები“, გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბ., 2002.
3. სტიგლიცი ჯ., „გლობალიზაცია და მისით გამოწვეული უკმაყოფილება“, თბ., 2012.
4. კანტი ი., „მარადიული მშვიდობა“, თბ., 1974.
5. კვესელავა ი., შუბითიძე ვ., კვეტენაძე ზ., „რბილი“ და „ხისტი“ ძალა საერთაშორისო ურთიერთობებში“, კრებული „თანამედროვე საერთაშორისო ურთიერთობების აქტუალური პრობლემები“, სტუ, თბ., 2019.
6. შუბითიძე ვ., ჯაფარიძე ე., კვესელავა ი., „ევროკავშირის შექმნა და ქართული პოლიტიკური ემიგრაცია“, გამომცემობა „მერიდიანი“, თბ., 2020.
7. Resolution adopted by the General Assembly. https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_55_2.pdf .
8. ჰანტინგტონი ს., „ცივილიზაციათა შეხლა“, ალმანახი „საზოგადოება და პოლიტიკა“, II, თბ., 1999.

ედიშერ გვენეტაძე
სტუ, პროფესორი

საერთაშორისო ურთიერთობები - „პერესტროიკა“ და გორბაჩოვის საერთოევროპული სახლის იდეა

1984 წლის შემოდგომაზე მოსკოვში მიიღეს ინგლისის პრემიერ-მინისტრის მარგარეტ ტეტჩერის მიერ ინიცირებული წინადადება. ინგლისელები, ბრიტანულ-საბჭოთა სახელმწიფოთაშორისი ურთიერთობების გასაძლიერებლად, მიზანშეწონილად მიიჩნევდნენ სსრკ-ის უმაღლესი საბჭოს დელეგაციის ჩასვლას ინგლისში, ოღონდაც მხოლოდ და მხოლოდ მიხეილ გორბაჩოვის მეთაურობით.

მ. გორბაჩოვის პირველი შეხვედრა მ. ტეტჩერთან შედგა პრემიერ-მინისტრის სპეციალურ რეზიდენციაში, სადაც მასპინძლები იღებდნენ მხოლოდ სახელმწიფოს პირველ პირებს.

განსაკუთრებით აღსანიშნავია, 1984 წლის 18 დეკემბერს გორბაჩოვის სიტყვით გამოსვლა ბრიტანეთის პარლამენტში, რომლის არსიც იყო „ევროპა ჩვენი საერთო სახლია“. ეჭვგარეშეა, რომ მ. ტეტჩერმა გორბაჩოვს საერთო ევროპული სახლის იდეა მიაწოდა. ლონდონში მყოფმა გორბაჩოვმა გააოცა ტეტჩერი, როდესაც მის წინაშე სსრკ-ის თავდაცვის სამინისტროს გენერალური შტაბის საიდუმლო რუკა გაშალა, სადაც ნაჩვენები იყო ინგლისზე ბირთვული დარტყმის მიმართულებები და განაცხადა, რომ „ეს უნდა შეწყდეს“. მაგრამ ბრიტანეთის ჭკვიანმა პრემიერ-მინისტრმა გააცნობიერა, გორბაჩოვს დასავლელ პარტნიორებზე შთაბეჭდილების მოხდენის სურვილით შეეძლო წასულიყო ბევრ რაიმეზე და დამაჯერებლად თქვა, რომ „ჩვენ შეგვიძლია საქმე გვქონდეს მასთან“. მან ეს დასკვნა აშშ-ი-ს პრეზიდენტ რონალდ რეიგანს გაანდო.

მ. გორბაჩოვი ფიქრობდა, რომ მას ჰქონდა შესაძლებლობა გამხდარიყო ევროაზიური საზოგადოების ხელმძღვანელი, რომელიც ატლანტიიდან წყნარ ოკეანემდეა გადაჭიმული.

მ. გორბაჩოვს იდეაში წარმოედგინა, რომ მოსკოვი გახდებოდა უზარმაზარი ევრაზიული საზოგადოების ცენტრი. თავად კი მისი ხელმძღვანელი. როგორც მოვლენებმა უჩვენა ეს იდეა მხოლოდ სატყუარა იყო გორბაჩოვისთვის, რათა დასავლეთს მისი დახმარებით მსოფლიო პოლიტიკური და ეკონომიკური არენიდან გაექრო ისეთი ძლიერი კონკურენტი, როგორიც საბჭოთა კავშირი იყო.

საბოლოოდ ყველაფერი დასრულდა ისე, როგორ ეს სურდა დასავლეთს.

საკვანძო სიტყვები: *საბჭოთა კავშირი, საერთო ევროპული სახლი, გორბაჩოვი, ტეტჩერი, რეიგანი, ლონდონი, მოსკოვი, ევროპა, დასავლეთი.*

ტოტალიტარული მმართველობის პირობებში თითქმის ყველაფერი ქვეყნის ლიდერზეა დამოკიდებული. მას შეუძლია ატყუოს ხალხი დაპირებებით, ზღაპრებით კომუნიზმის შესახებ, რისი დიდოსტატიც იყო ხრუშჩოვი. კორუფციაში ჩაფლული მინისტრების თანამდებობებიდან გათავისუფლებით, რაც ბრბოს აღფრთოვანებას იწვევს, როგორც აკეთებდა ამას ანდროპოვი. მიჰყევით დინებას, როგორც ეს ხდებოდა ბრეჟნევისა და ჩერნენკოს დროს. თუმცა მათ შორის ზოგიერთი ხვდებოდა, რომ ასე გაგრძელება აღარ შეიძლებოდა, ვინაიდან ქვეყანა თანდათანობით, ნელ-ნელა, მეთოდურად იღუპებოდა.

წყაროების ცნობით ჯერ კიდევ საბჭოთა კავშირის მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარის ალექსეი კოსიგინის დროს(1964-1980) მიღებული იქნა გადაწყვეტილება უკვე მეორედ (პირველი მარცხით დამთავრდა) მოეხ-

დინათ სასიკვდილო მდგომარეობაში მყოფი საბჭოთა ეკონომიკის რეფორმირება.

1979 წლის ოქტომბერში ა. კოსიგინს მოუვიდა ინფარქტი, რის შედეგადაც იგი აღმოჩნდა საავადმყოფოში. კოსიგინის დაწყებულ რეფორმებს უამრავი მოწინააღმდეგე გამოუჩნდა, რომელთა შორის იყო სკკპ გენერალური მდივანი ლ. ბრეჟნევიც. საბოლოდ საგეგმო კომიტეტის თავმჯდომარემ დაწერა წერილი და გაუგზავნა სკკპ ცკ-ს, სადაც ახსნილი იყო ქვეყანაში შექმნილი ეკონომიკური ვითარების მთელი სირთულე. წერილს გაეცნენ ცკ-ს წევრები. მათ ის შეაფასეს, როგორც ცილისწამება და მისი ავტორი მოხსნეს თანამდებობიდან

სკკპ ცენტრალური კომიტეტის 1985 წლის აპრილის პლენუმამდე ორ წელზე მეტი ხნით ადრე სკკპ გენერალური მდივანი იური ანდროპოვი მივიდა იმ დასკვნამდე, რომ საჭირო იყო მრეწველობის, შემდეგ კი მთელი სახალხო მეურნეობის მართვის „რესტრუქტურიზაციის“ პროგრამის შემუშავება. ამ საქმეში ჩაერთნენ მ. გორბაჩოვი, ნ. რიჟკოვი, ვ. დოლგიხი (სკკპ ცენტრალური კომიტეტის მდივანი – ა.შ.), მეცნიერებისა და წარმოების არაერთი გამოჩენილი წარმომადგენელი. <…> ანდროპოვის მიერ გატარებული პოლიტიკა იყო ძალიან მნიშვნელოვანი [1. 60].

ვინაიდან ის მიზნად ისახავდა უზარმაზარი იმპერიის დამყაყებული ჭაობიდან ამოყვანას. საბოლოოდ მოხდა ისე, რომ იური ანდროპოვმა არა მხოლოდ დააწინაურა მიხეილ გორბაჩოვი ცენტრალური კომიტეტის სამდივნოში, არამედ გზა გაუხსნა მას გენერალური მდივნის თანამდებობისაკენ.

ლონდონში ყოფილი საბჭოთა რეზიდენტის, 80-იანი წლების დასაწყისში, ლუბიანკას პირველი სამმართველოს მთავარი ანალიტიკოსის მიხაილ ლიუბიმოვის თქმით, იური ანდროპოვმა ჯერ კიდევ 1983 წელს ჩაფიქრა ოპერაცია „გოლგოთის“ იდეა, რომლის არსი იყო ქვეყნის განახლება მოკლევადიანი „კაპიტალიზმში დაბრუნების“ გზით და ასე მისვლა „ნამდვილ სოციალიზმამდე“ [2].

თუმცა მ. გორბაჩოვმა, ასე ვთქვათ, მიატოვა ანდროპოვი. მაშასადამე, ის, როგორც ამას ა. ლუკიანოვი მოწმობს [3. 174], ავადმყოფურად ეჭვიანობდა თავისი მფარველზე. ჰეროსტრატეს ამაოებით დაჭრილ გორბაჩოვს ჭეშმარიტად არ სურდა ვინმესთვის „პერესტროიკის“ შემქმნელის, დიდების სიტკბოს გაზიარება, რამაც საბოლოო ჯამში შეარყია და დაამარცხა მსოფლიოს უდიდესი ქვეყანა. თავად გორბაჩოვი წერს: „ვფიქრობ, ანდროპოვმა ხელი შეუწყო ჩემს წინწაწევას, თუმცა მან ამის მინიშნებაც კი არ მომცა“ [4. 23].

1984 წლის შემოდგომაზე მოსკოვში მიიღეს ინგლისის პრემიერ მინისტრის მარგარეტ ტეტჩერის მიერ ინიცირებული წინადადება. ინგლისელები ბრიტანულ-საბჭოთა სახელმწიფოთაშორისი ურთიერთობების გასაძლიერებლად მიზანშეწონილად მიიჩნევდნენ სსრკ უმაღლესი საბჭოს დელეგაციის ჩასვლას ინგლისში, ოღონდ მხოლოდ და მხოლოდ მიხეილ გორბაჩოვის მეთაურობით. 1984 წლის 15 დეკემბერს გორბაჩოვი მეუღლის რაისა ტიტორენკოს, ალექსანდრე იაკოვლევისა და სსრკ შეიარაღებული ძალების დელეგაციის თანხლებით ლონდონში ოფიციალური 6-დღიანი ვიზიტით ჩავიდა.

მ. გორბაჩოვის პირველი შეხვედრა მ. ტეტჩერთან შედგა პრემიერ-მინისტრის სპეციალურ რეზიდენციაში, ჩეკერსში, ბუკინგემში, სადაც მასპინძლები იღებდნენ მხოლოდ სახელმწიფოს პირველ პირებს.

განსაკუთრებით აღსანიშნავია, 1984 წლის 18 დეკემბერს გორბაჩოვის სიტყვით გამოსვლა ბრიტანეთის პარლამენტში, რომლის არსიც იყო „ევროპა ჩვენი საერთო სახლია“. ეჭვგარეშეა, რომ მ. ტეტჩერმა გორბაჩოვს საერთო ევროპული სახლის იდეა მიაწოდა. იმავდროულად, მ. გორბაჩოვს არ ჰქონდა უფლება პოლიტბიუროდან გაეკეთებინა ასეთი განცხადება, მაგრამ ჩერნენკო, იმ დროისათვის აშკარად უკიდურესად მძიმე ავადმყოფი, ვეღარ რეაგირებდა სკკპ ცენტრალური კომიტეტის მდივნის ასეთ სერიოზულ შეცოდებაზე. უფრო მეტიც ლონდონში მყოფმა გორბაჩოვმა გააოცა ტეტჩერი, როდესაც მის წინაშე სსრკ-ის თავდაცვის სამინისტროს გენერალური შტაბის საიდუმლო რუკა გაშალა, სადაც ნაჩვენები იყო ინგლისზე ბირთვული დარტყმის მიმართულებით და განაცხადა, რომ „ეს უნდა შეწყდეს“.

ეს ფაქტი ა. იაკოვლევის მიერ წიგნში „მეხსიერების მორევში“ არის აღწერილი [5].

უცნაური იყო ისიც, რომ უსტინოვი, თავდაცვის მინისტრი და ჩერნენკოს დროს პოლიტბიუროს დე ფაქტო ხელმძღვანელი, 1984 წლის 20 დეკემბერს გაურკვეველი მიზეზით მოულოდნელად გარდაიცვალა. თუმცა სუკ-ის მაშინდელმა თავმჯდომარემ ვიქტორ ჩებრიკოვმა ამ საკითხის გამო შემდეგში დუმილი არჩია [6].

MI6-მა (ბრიტანულმა დაზვერვა) უდავოდ აუხსნა ტეტჩერს, რომ გორბაჩოვის მიერ ნაჩვენები რუკა არ შეიძლებოდა ყოფილიყო ნამდვილი (ის შეიძლება ჰქონოდა მხოლოდ სკკპ ცენტრალური კომიტეტის გენერალურ მდივანს). მაგრამ ბრიტანეთის ჭკვიანმა პრემიერ-მინისტრმა გააცნობიერა, გორბაჩოვს დასავლელ პარტნიორებზე შთაბეჭდილების მოხდენის სურვილით შეეძლო წასულიყო ბევრ რაიმეზე და დამაჯერებლად თქვა, რომ „ჩვენ შეგვიძლია საქმე გვქონდეს მასთან“. მან ეს დასკვნა აშშ-ის პრეზიდენტ რონალდ რეიგანს გაანდო.

ტეტჩერის მესიჯი რეიგანისადმი დიდი ხნის განმავლობაში იყო გასაიდუმლოებული იყო და მხოლოდ 2014 წლის დეკემბერში გაცხადდა [6].

კრემლში პოლიტბიუროს სხდომები შენობის შესასვლელი ე.წ. „ვერანდის“ გავლით მესამე სართულზე იმართებოდა. იქ იყო გენერალური მდივნის ოთახი და პოლიტბიუროს დარბაზი. ტრადიციისამებრ, შეხვედრები კვირაში ერთხელ, ხუთშაბათ დღეს, დილის 11 საათიდან მიმდინარეობდა. პოლიტბიუროს წევრობის კანდიდატები და ცენტრალური კომიტეტის მდივნები შეხვედრის დარბაზში ხვდებოდნენ საერთო მისაღები ოთახიდან, სადაც თავდაპირველად იკრიბებოდნენ მოწვეულები.

გენერალური მდივანი კი საკუთარი კაბინეტიდან შედიოდა ე.წ. „კაკლის“ ოთახში, სადაც მას პოლიტბიუროს (მხოლოდ) წევრები ელოდნენ. აქ, მრგვალ მაგიდასთან, მიმდინარეობდა აზრთა მოკლე წინასწარი გაცვლა დღის წესრიგის ზოგიერთ საკითხზე, ურთიერთინფორმაცია ნებისმიერ მნიშვნელოვან მოვლენაზე. ზოგჯერ ჩნდებოდა საუბრისთვის დამატებითი თემები და დისკუსია ხშირად 20-30 წუთს გრძელდებოდა.

დარბაზში შესული გენერალური მდივანი, პოლიტბიუროს წევრები და ყველა სხვა გრძელ მაგიდასთან სხდებოდნენ. ყველამ იცოდა მათი ადგილი. პოლიტბიუროს წევრები ყველაზე ახლოს იმყოფებოდნენ თავმჯდომარესთან, შემდეგ კანდიდატები, შემდეგ კი ცენტრალური კომიტეტის მდივნები.

სკკპ გენერალური მდივნების იური ანდროპოვისა და კონსტანტინე ჩერნენკოს შეხვედრები, როგორც წესი, ხანმოკლე იყო - საათნახევარი, ორი, მაქსიმუმ სამი საათი. შესვენებები არ ყოფილა. შეხვედრის ფარგლებში, მონაწილეებს მიართმევდნენს ჩაის, ყავას და პატარა სენდვიჩებს.

ანატოლი გრომიკო მიუთითებს რა, იმ პოლიტბიუროს სხდომაზე, სადაც გორბაჩოვი პარტიის გენერალურ მდივნად აირჩიეს წერს: „ეს შეხვედრა ისტორიული გახდა, რადგან მასზე მიღებულ იქნა გადაწყვეტილება, რომელმაც სკკპ-ის და საბჭოთა კავშირს პოლიტიკური დემოკრატიასა და დემოკრატიული სოციალიზმის ახალ სამყაროში გაუხსნა გზა. ხელისუფლებაში მოვიდა საბჭოთა ლიდერების ახალი თაობა გორბაჩოვის სახით“ [7. 95].

მ. გორბაჩოვის გენერალურ მდივნად არჩევის შემდეგ პოლიტბიუროს შეხვედრები გახანგრძლივდა. თავიდან 4-5 საათი მიდიოდა შესვენებების გარეშე. შემდეგ კი, 1987 წლიდან დაწყებული, ისინი გაცილებით დიდხანს, გვიანობამდე გრძელდებოდა.

თავდაპირველად მ. გორბაჩოვმა პოლიტბიუროში შექმნა ძალიან დემოკრატიული, ამხანაგური ატმოსფერო. იყო ყურადღებიანი, მეგობრული, კომუნიკაბელური. მოგვიანებით კი ის გახდა ჩაფიქრებული, ნელა მძიმე პაუზებით მოლაპარაკე. ჯერ საშუალებას აძლევდა პიროვნებას აზრის თავისუფლად გამოთქმის, შემდეგ კი მოულოდნელად აწყვეტინებდა და ნაკლებად უსმენდა ნათქვამის არსს. დროთა განმავლობაში მასში სულ უფრო ძლიერდებოდა პოზირება, ნარცისიზმი და ხმამაღალი ფრაზებისადმი მიდრეკილება. ის უფრო და უფრო მეტყველი ხდებოდა. თავდაპირველად მას ყურადღება და საკუთარი მზარდი პოპულარობა მოსწონდა. მართალია, შეხვედრებზე ის ყველას აძლევდა გამოსვლის საშუა-

ლება. მაგრამ რაც შორს მიდიოდა პროცესი, ეს ყველაფერი უფრო და უფრო ემსგავსებოდა ფსევდოდემოკრატიას ანუ ხორციელდებოდა პრინციპი - ისაუბრეთ, თქვით, ილაპარაკეთ, ეს ჯერ კიდევ მცირეა. ბევრი სურვილი უბრალოდ ჰაერში ეკიდა.

განსაკუთრებით საგულისხმო იყო გენერალური მდივნის დამოკიდებულება ქვეყნის საგარეო პოლიტიკის მიმართ „- ჩვენ არ გვჭირდება ჩვენი საგარეო პოლიტიკის შეცვლა, მან მოიპოვა ავტორიტეტი, ჩვენ უბრალოდ უნდა გავაძლიეროთ იგი“. ეს იყო მისი საწყისი განწყობა [8].

როგორ მისი თანამედროვენი მოწმობენ რა თქმა უნდა, გორბაჩოვს სულელს ვერ უწოდებდი, მაგრამ ის აშკარად განიცდიდა პინოქიოს კომპლექსს. როგორც მოგვიანებით გაირკვა, დასავლელი ლიდერები (ტეტჩერი, რეიგანი, ბუში) გორბაჩოვთან შეხვედრებისთვის გაწვრთნილი იყვნენ მაღალკვალიფიციური დასავლელი ფსიქოლოგების მიერ, რომლებმაც საბჭოთა ლიდერის სისუსტეები იცოდნენ. ამ უკანასკნელს კი ავადმყოფურად სურდა თავის გამოჩენა და ისტორიაში მსოფლიო პოლიტიკოსის სახელით დარჩენა. ამ მიზნით მან ამოიჩემა ე.წ. „საერთო ევროპული სახლის შექმნის“.

პრემიერ-მინისტრმა ტეტჩერმა გორბაჩოვს უთხრა, რომ საბჭოთა კავშირის ევროპულ საერთო სახლში გაწევრიანების საკითხი პრაქტიკული გაგებით მხოლოდ მაშინ დადგებოდა, თუ სსრკ გათავისუფლდებოდა მარქსისტული იდეოლოგიისგან და ეკონომიკისადმი სოციალისტური მიდგომებისგან.

მ. გორბაჩოვმა გადაწყვიტა, რომ მას ჰქონდა შესაძლებლობა გამხდარიყო ევროაზიური საზოგადოების ხელმძღვანელი, რომელიც გადაჭიმულია ატლანტიიდან წყნარ ოკეანემდე. ბოლოს და ბოლოს, საბჭოთა გენმდივნის აზრით, ვის შეეძლო ევროპაში სერიოზული კონკურენცია გაეწია სსრკ-სათვის პოლიტიკურად, ეკონომიკურად და სამხედრო თვალსაზრისით? - არავის.

ამიტომაც მ. გორბაჩოვს იდეაში წარმოედგინა, რომ მოსკოვი გახდებოდაა უზარმაზარი ევრაზიული საზოგადოების ცენტრი. თავად კი მისი ხელმძღვანელი. როგორც მოვლენებმა უჩვენა ეს იდეა მხოლოდ სატყუარა იყო გორბაჩოვისთვის, რათა დასავლეთს მისი დახმარებით მსოფლიო პოლიტიკური და ეკონომიკური არენიდან გაექრო ისეთი ძლიერი კონკურენტი, როგორიც საბჭოთა კავშირი იყო.

მ. გორბაჩოვი დარწმუნებული იყო, რომ მას დიდი მომავალი ელოდა. ამიტომ მან დაიწყო „პერესტროიკა“ (გარდაქმნა), რომლის მთავარი მიზნები იყო: სკკპ-ს როგორც სსრკ-ს მთავარი მაკავშირებლის პოლიტიკური ასპარეზიდან ამოღება და სოციალისტური ეკონომიკის არაეფექტურობის დამტკიცება.

აი, რას წერს თავად გორბაჩოვი: „1984 წლის დეკემბერში დიდ ბრიტანეთში ვიზიტის დროს სადაც ვმეთაურობდი სსრკ უმაღლესი საბჭოს დელეგაციას ღრმად დამაფიქრა ევროპის როლმა და ადგილმა მსოფლიოში. ბრიტანეთის პარლამენტის წევრებთან საუბრისას გავიხსენე, რომ 1970-იან წლებში ევროპა გახდა დაძაბულობის, შემდეგ კი ჰელსინკის პროცესის აკვანი. ეს გაგრძელდა ბელგრადში (1977-1978), შემდეგ კი მადრიდის (1980-1983) შეხვედრებზე. მაგრამ ამ ფორუმების მუშაობა საერთაშორისო ვითარების ახალი მკვეთრი გაუარესების ფონზე მიმდინარეობდა. აქედან გამომდინარე, მათი რეალური მნიშვნელობა დაყვანილ იქნა იდეების დაგროვებით და რედაქტირებული არგუმენტებით. სტოკჰოლმის კონფერენცია რომელიც გაიხსნა 1984 წლის დასაწყისში, ნდობისა და უსაფრთხოების აღმშენებლობის ზომების შესახებ, არსებითად ტკეპნიდა ერთ ადგილს. იმ დროს ჩვენთვის ჩვეული იყო ყველაფრის ბრალი მთლიანად დასავლეთზე გადაგვეტანა. მაგრამ უკვე იმ გამოსვლაში ბრიტანელი პარლამენტარებისთვის საჭიროდ მივიჩნიე მეთქვა: ატომური ეპოქა აუცილებლად გვკარნახობს, ახალ პოლიტიკურ აზროვნებას.

ევროპულ პროცესზე ენერგიული იმპულსის მიცემის სურვილმა განაპირობა საფრანგეთის არჩევა, როგორც ქვეყანა, სადაც ჩემი პირველი ოფიციალური საგარეო ვიზიტი გავაკეთე ცენტრალური კომიტეტის გენერალური მდივნის რანგში. ჩვენ კავშირში გვახსოვდა, რომ 70-იან წლებში განმუხტვის სტიმული დიდწილად ფრანგებთან ჩვენმა ურთიერთობამ გამოიწვია. შევეცადე ფრანგებისათვის ამეხსნა და არა მხოლოდ

მათვის, რომ საბოლოო აქტის დაცვამ, როგორ შეიძლება გააუმჯობესოს კლიმატი კონტინენტზე და გაფანტოს მასზე თავმოყრილი ღრუბლები. იმ სურათის გამოყენებით, რომელიც პირველად მოვიდა თავში ასეთი იყო – ევროპა – „ჩვენი საერთო სახლი“. „მე და შენ ვცხოვრობთ ამ ევროპაში... ჩვენ გვაქვს გარკვეული ტრადიციები. ჩვენ გვაქვს ისტორია, საიდანაც ვიღებთ გაკვეთილებს, ვსწავლობთ ამ ისტორიიდან. ყოველ შემთხვევაში, ევროპელებს სიბრძნე არ აკლიათ. კაცობრიობის ცივილიზაციის განვითარების რა ასპექტებსაც შევეხებით, ევროპელების წვლილი უზარმაზარია. ჩვენ ერთ სახლში ვცხოვრობთ, თუმცა ამ სახლში ზოგი ერთი სადარბაზოდან შემოდის, ზოგი მეორე სადარბაზოდან. ჩვენ გვჭირდება თანამშრომლობა და კომუნიკაცია ამ სახლში“ [9].

საფრანგეთიდან დაბრუნებულმა გორბაჩოვმა გადაწყვიტა „საცდელი ბურთის“ სროლა. 1985 წლის 13 ოქტომბერს „პრავდა“-ს ფურცლებზე გამოქვეყნდა სარედაქციო წერილი „ევროპა ჩვენი საერთო სახლია“. მაგრამ ამას სსრკ-ში დიდი რეაქცია არ მოჰყოლია, რადგან ქვეყანაში უმრავლესობას არ ესმოდა, რა ცვლილებები იდგა მის უკან.

საბჭოთა კავშირის პოლიტიკური ხელმძღვანელობის ახალი მიდგომა მოკავშირეების მიმართ უკვე გამოიკვეთა მ. გორბაჩოვის პირველ შეხვედრაზე ვარშავის პაქტის ქვეყნების უმაღლეს ლიდერებთან.

კ. ჩერნენკოს დაკრძალვის შემდეგ, თავის გამოსვლაში, ახლადარჩეულმა გენმდივანმა განაცხადა: „...ჩვენ ვართ თანაბარი ურთიერთობების, თითოეული ქვეყნის სუვერენიტეტისა და დამოუკიდებლობის პატივისცემის, ყველა სფეროში ურთიერთსასარგებლო თანამშრომლობის მომხრე. ამ პრინციპების აღიარება ერთდროულად ნიშნავს თითოეული მხარის სრულ პასუხისმგებლობას თავის ქვეყანაში არსებულ ვითარებაზე“ [9. 311]. თავად გორბაჩოვი თვლიდა, რომ ამით მან ამ შეხვედრაზე გამოაცხადა „ბრეჟნევის დოქტრინის“ უარყოფა, მაგრამ როგორც თავად მიუთითებს ეს ყველას არ ესმოდა [9. 311].

სკკპ ცენტრალური კომიტეტის აპრილის პლენუმის შემდეგ საბჭოთა პოზიციის გასარკვევად გორბაჩოვმა პოლიტბიუროს წევრი სკკპ ცკ-ს მდივანი ალექსანდრე იაკოვლევი სპეციალურად გაგზავნა სოციალისტური ბანაკის ყველა ლიდერის მოსანახულებლად. რათა მათვის აეხსნა „რას ვგეგმავდით და როგორ, მათ შორის, მათთან მიმართებაში. ამიერიდან ისინი უნდა დაეყრდნობოდნენ საკუთარ თავს და აეშენებინათ ცხოვრება ისე, როგორც მათ მიზანშეწონილად მიაჩნდათ“ [10. 45].

სოციალისტური საზოგადოების ქვეყნებს შორის ურთიერთობების რესტრუქტურიზაციის იდეების ერთობლიობა ჩამოყალიბდა გორბაჩოვის სპეციალურ ნოტაში „თანამშრომლობის ზოგიერთ აქტუალურ საკითხზე“, რომელიც განიხილა და დაამტკიცა სკკპ ცენტრალური კომიტეტის პოლიტბიურომ 1986 წლის 3 ივლისს. მასში კერძოდ, ნათქვამი იყო, რომ დროა „მომძმე ქვეყნებმა“ შეწყვიტონ განხილვა მოსკოვზე, როგორც ერთგვარი კონსერვატიული ძალაზე, რომელიც ერევა დაგვიანებულ გარდაქმნებში: „სოციალისტური მშენებლობის პრაქტიკაში გარკვეული კორექტირების შეტანით, ზოგიერთი ჩვენი მოკავშირეები ამას სიფრთხილით აკეთებდა, ეშინოდათ კრემლიდან რაიმე მბრძანებლური ძახილის მოსმენის. სოციალიზმის განვითარების აქტუალური პრობლემების ერთობლივად განხილვის ნაცვლად, ჩვენ ხშირად ვიღებდით საკუთარ თავზე მარქსისტულ-ლენინური სწავლების ერთადერთი „მცველის“ და დამცველის ფუნქციას და ყველაფერს საკუთარი პოზიციებიდან ვმსჯელობდით, სიახლის საკმარისად გათვალისწინების გარეშე. მომძე ქვეყნების პრობლემები და სპეციფიკა, სერიოზულად და პატივისცემით არ განიხილებოდა და არ ვითვალისწინებდით მათი ძიების პროცესებს“ [11. 9].

„ჩანაწერების“ განხილვისას გენერალურმა მდივანმა აღნიშნა, რომ „ჩვენ ყველა მივხვდით, რომ სოციალისტურ ქვეყნებთან ურთიერთობა სხვა ეტაპზეა. როგორც იყო, იმით უფრო შორს ვერ წავალთ. მიუღებელია ის მეთოდები, რომლებიც გამოიყენეს ჩეხოსლოვაკიაში (1968 წელს) და უნგრეთში (1956 წელს)... რაც მოხდა, იწვევს უკმაყოფილებას და ასტიმულირებს ცენტრიდანულ ძალებს... ძველ ჩარჩოებში მუშაობით – არაფერი გამოვა“ [12. 56-57]

მოკავშირეების მიმართ ახალი პოლიტიკა გულისხმობდა ახალი ეკონომიკური ურთიერთობების შექმნას. ეკონომიკური ურთიერთდახმარების საბჭოს (ეუს) ფარგლებში სავაჭრო და ეკონომიკური ურთიერთობები დიდი ხანია საჭიროებდა რადიკალურ რესტრუქტურიზაციას. 1985 წლის 26 ნოემბერს პოლიტბიუროს სხდომაზე, რომელიც განიხილავდა სოციალისტურ ქვეყნებს შორის სამეცნიერო და ტექნიკური თანამშრომლობის საკითხს, გორბაჩოვმა თქვა: „რაც შეეხება ეუს გარდაქმნას, ის მწიფდება. აუცილებელია მნიშვნელოვანი რესტრუქტურიზაცია. ზოგს არ სურს მისი ზუსტი დანახვა. მაგრამ ჩვენ ამას ვერ დავეთანხმებით“ [13. 18].

სოციალისტურ ქვეყნებს შორის განხორციელებული სავაჭრო გაცვლის სტრუქტურა გამოიხატებოდა ფორმულით: „ნედლეული სსრკ-დან, ხოლო მზა პროდუქტები ეუს წევრი ქვეყნებიდან“. კერძოდ, სსრკ-ის ექსპორტში ამ ქვეყნებში უპირატესი ადგილი ეკავა საწვავს, ნედლეულს და ენერგეტიკულ პროდუქტებს (50% – რუმინეთში, 80%-მდე გდრ-სა და ჩეხოსლოვაკიაში), ხოლო იმპორტში – მზა ნაწარმი (მანქანათმშენებლობის პროდუქტები, საკვები და არასასურსათო სამომხმარებლო საქონელი (65%-დან პოლონეთიდან, 90%-მდე ბულგარეთიდან) [14. 166].

ეუს წევრი ქვეყნების იმპორტის საჭიროებების 3/4-ზე მეტი ნავთობსა და ნავთობპროდუქტებზე, 90%-ზე მეტი გაზისა და რკინის საბადოზე, 80%-ზე ნახშირზე, 75%-ზე შავი ლითონებზე სსრკ-დან მიწოდებით კმაყოფილდებოდა. ამავდროულად, სსრკ იყო მანქანებისა და მათი აღჭურვილობების უდიდესი ბაზარი ეუს დანარჩენი წევრი ქვეყნებისთვის. ამრიგად, სსრკ-ს წილი ამ პროდუქციის ექსპორტში ბულგარეთიდან იყო 60%, უნგრეთიდან – 45%, გდრ-დან, პოლონეთიდან და ჩეხოსლოვაკიიდან – 40% [13. 166].

როგორც ირკვევა ასეთი ვაჭრობით სსრკ მხოლოდ აგებდა, რადგან ნედლეული ყოველთვის იაფია, ვიდრე მზა პროდუქცია. გარდა ამისა, საბჭოთა კავშირი იღებდა იმაზე უარესი ხარისხისა და მრავალფეროვნების საქონელს, ვიდრე შეეძლოთ მიეღო ამ სავალუტო ნედლეულის (ნავთობი, გაზი) სანაცვლოდ დასავლეთიდან. სსრკ-სა და ევროპის ეკონომიკური გაერთიანების ქვეყნებს შორის ვაჭრობის ეფექტუროობა 1970-1980 წლებში 2,5-ჯერ მეტი იყო, ვიდრე ეუს ქვეყნებთან [14. 24].

დაიწყო თუ არა ღიად სსრკ-მ ეუს-ს ფარგლებში თანამშრომელობის შრომის ეფექტიანობის საკითხების განხილვა, მაშინვე გამოვლინდა ფაქტი საბჭოთა კავშირის მიერ ევროპის პარტნიორებისთვის მრავალწლიანი ფარული სუბსიდიები. გათვლებით დადგინდა, რომ 1970–1984 წწ. აღმოსავლეთ ევროპის ეუს-ს წევრი ქვეყნების მიერ სსრკ-თან ვაჭრობის შედეგად მიღებული მოგება შეადგენდა 196 მილიარდ დოლარს, ანუ საშუალოდ ერთ სულ მოსახლეზე – 1760 დოლარს (გდრ-ში 3493, ბულგარეთში – 3486, ჩეხოსლოვაკიაში – 2828, უნგრეთში – 1974, პოლონეთში – 1021, რუმინეთში – 169) [14. 24] .

აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებში 1989 წლის რევოლუციური მოვლენების დაწყებამდე ვერ მოხერხდა ეუს-ს საქმიანობის სერიოზული რესტრუქტურიზაცია ორმხრივად მომგებიანი პირობებით. იმავდროულად, ეკონომიკური მდგომარეობა როგორც თავად სსრკ-ში, ისე ვარშავის პაქტის ქვეყნებში ამ დროისთვის უკიდურესად გაუარესდა. 1988 წლის 10 მარტს, პოლიტბიუროს სხდომაზე განიხილეს სოციალისტური ქვეყნების ეკონომიკური მდგომარეობის საკითხი. გორბაჩოვმა აღნიშნავდა: „ჩვენ ვიღებთ უამრავ ინფორმაციას სოციალისტურ ქვეყნებში არსებული მდგომარეობის შესახებ. მდგომარეობა უარესდება და ეს საფრთხეს უქმნის სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობას. პასუხი კი, როგორც ჩანს, მარტივი არ არის... ეკონომიკურ პოლიტიკაში ბევრი შეცდომაა დაშვებული. მთელი რიგი ქვეყნები ვალებში ჩავარდნენ და ამჟამად კრედიტების ხარჯზე ნასესხები ფულით ცხოვრობენ. ასევე ჩვენი ნავთობის ხარჯზე“ [15. 543-544].

„გორბაჩოვის დოქტრინა“ რეალურად გადაიქცა მოკავშირეებთან მიმართებაში პოლიტიკური თანხმობად. გორბაჩოვის თანაშემწე სოციალისტური ქვეყნების საკითხებში გ. შახნაზაროვი აღნიშნავს: „გორბაჩოვმა

წესად დააწესა მოკავშირეებზე არანაირი ზეწოლა. მან მიაჩნია, რომ ნებისმიერი ცვლილება მთლიანად უნდა იყოს პარტიებისა და ხალხების სუვერენული არჩევანის საგანი“ [16. 100].

მ. გორბაჩოვი დაჟინებით იცავდა „არჩევნის თავისუფლების“ პრინციპს, როგორც უნივერსალურ სტრატეგიულ მიდგომას საერთაშორისო საქმეებში. ეს პოზიცია გამყარდა არა მარტო მნიშვნელოვანი განცხადებებით, არამედ ასევე კონკრეტული პრაქტიკული ქმედებებით. 1989 წლის 6 ივლისს, კომენტირებისას პოლონეთსა და უნგრეთში განხორციელებულ ცვლილებებზე (როდესაც ადგილობრივი კომუნისტური პარტიები აღარ იყვნენ დომინანტური პოლიტიკური ძალები), მ. გორბაჩოვი ამბობდა: „ყოველ ხალხს აქვს არჩევანის უფლება ეს არის ცენტრალური პუნქტი. თუ ამას არ ვაღიარებთ, საერთაშორისო ურთიერთობებისაგან მომავალში კარგს არაფერს არ უნდა მოველოდეთ. მაშასადამე, რას გადაწყვეტენ პოლონელი და უნგრელი ხალხი... მათი საქმეა“ [17].

უდავოა, ჩაურევლობის საბჭოთა პოლიტიკა მხოლოდ ახალისებდა ოპოზიციურ ძალებს, რომლებიც უკვე ღიად იბრძოდნენ თავიანთ ქვეყნებში ძალაუფლებისთვის, მაგრამ ეს პრობლემა ნაკლებად აწუხებდა გორბაჩოვის წრეს.

ჩაურევლობისა და „არჩევნის თავისუფლების“ საბჭოთა პოლიტიკისგან განსხვავებით, ამერიკის პოლიტიკა ზუსტად საპირისპირო იყო. მის არსი მდგომარეობდა შემდეგში მდგომარეობდა-გაემწვავებინა საბჭოთა კავშირსა და მის ვარშავის პაქტის მოკავშირეებს შორის დაპირისპირება. თანდათანობით გაეძევებინა მმართველი პარტიები ხელისუფლებებიდან და ხელი შეეწყო ძალაუფლებაში პროდასავლური ოპოზიციური ძალების მოსავლისათვის.

1988 წლის გაზაფხულზე ჰ. კისინჯერისა და ჯ. კირკპატრიკის მონაწილეობით ჩატარდა „ამერიკული ინტელექტუალური ელიტის“ სემინარი, სადაც განიხილეს „სოციალისტური ქვეყნების პოლიტიკური აფეთქებების გეგმები. უპირველეს ყოვლისა, საუბარი იყო ვაშინგტონის მხრიდან ოპოზიციური ბანაკების სტიმულირებაზე.

უამრავი მტკიცებულება არსებობს, რომ 1989 წლის მოვლენების დროს ამერიკელმა ელჩებმა ვარშავაში, ბუდაპეშტში და პრაღაში ძალიან აქტიური როლი ითამაშეს. დიდი მატერიალური და პროპაგანდისტული მხარდაჭერა გაეწია „სოლიდარობა“-სთან ერთად, სხვა საპროტესტო მოძრაობებს და დისიდენტურ წრეებს [18. 25].

აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებზე ზეწოლის ამერიკული პოლიტიკის კატალიზატორი იყო მ. გორბაჩოვის გამოსვლა გაეროს გენერალური ასამბლეის სესიაზე 1988 წლის დეკემბერში, სადაც მან გამოაცხადა აღმოსავლეთ ევროპაში საბჭოთა ჯარების ცალმხრივი შემცირება 500 ათასი ადამიანით, ასევე განზრახვა 1991 წლისთვის ექვსი სატანკო დივიზია გაეყვანა გდრ-დან, ჩეხოსლოვაკიიდან და უნგრეთიდან და დაეშალა ისინი. საბჭოთა არმია, რომლის ძალაც 4 მილიონ ადამიანს აღემატებოდა, ნახევარი მილიონით, ანუ 15%-ით შემცირდა. ერთი შეხედვით, ასეთი შემცირება შეიძლება უმნიშვნელო ჩანდეს. თუმცა, ამ შემთხვევაში გასათვალისწინებელია, რომ შემცირებული ჯარის ნახევარი და მთელი სამხედრო ტექნიკა აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებში იყო განლაგებული. ამის შედეგად, აქ ვარშავის პაქტის ქვეყნების სამხედრო დაჯგუფება, რომლებიც ეწინააღმდეგებოდნენ ნატოს ჯარებს, თითქმის ნახევარით შემცირდა და დაკარგა შესაძლო საომარი მოქმედებებში შეტევის განხორციელების შესაძლებლობა [19. 298-299].

ამრიგად, 1989 წლის განმავლობაში სოციალისტური რეჟიმები აღმოიფხვრა ყველა ქვეყანაში, რომლებიც იყვნენ სსრკ-ს სამხედრო-პოლიტიკური მოკავშირეები. ხელისუფლებაში მოვიდნენ „ანტისოციალისტური“ პროდასავლური ძალები. ამ პირობებში ეუ-ს და ვარშავის პაქტის არსებობა შეუძლებელი აღმოჩნდა. მ. გორბაჩოვის არარეალისტურმა, გაუთვლელმა, მიმნდობმა პოლიტიკამ გამოიწვია აღმოსავლეთ ევროპაში საბჭოთა კავშირის დამარცხება. ეს იყო შედეგი გორბაჩოვის უტოპიური იდეისთვის „საერთოევროპული სახლის“ შექმნის შესახებ.

შესაძლოა, სწორედ ამიტომ იყო გორბაჩოვი განაწყენებული, როდესაც 1991 წელს, მის მოწოდებას ლონდონში G7 ქვეყნებისად-

მი გამართულ შეხვედრაზე ერთგვარი „მარშალის გეგმით“ მხარი დაეჭირათ მისი რეფორმებისათვის შეხვდნენ თავაზიანი, მაგრამ კატეგორიული უარით. ცხადია, კოლექტიური დასავლეთის მეთაური ვაშინგტონი კარგად გრძნობდა, რომ გორბაჩოვის ყველა კოზირი გაქრა და ამიტომაც არ იყო დაინტერესებული მასში ახალი პოლიტიკური და ფინანსური კაპიტალის ინვესტიციით. მოგვიანებით გორბაჩოვმა მწარედ უთხრა თავის მრჩევლებს: „როდესაც მათ სჭირდებოდათ 100 მილიარდი დოლარი სპარსეთის ყურის ომისთვის, პრობლემები არ არსებობდა. ახლა, როდესაც საქმე ომს არ ეხება, არამედ ახალი სტრატეგიული პარტნიორის მხარდაჭერას, ეს პრობლემატურია“.

ამრიგად, ზემოთ მოტანილი მასალა ნათლად მეტყველებს, თუ როგორი დაუნდობელია პოლიტიკა, რომელიც არ და ვერ ითვალისწინებს ზოგიერთ ბრიყვ პოლიტიკოსთა გაუთვლელ და უტოპიურ ქმედებებს და იდეებს. რაც ხშირ შემთხვევაში, სამწუხაროდ, სიცოცხლის ფასად უჯდებათ მილიონებით ადამიანს.

EDISHER GVENETADZE - *GTU, Professor*

INTERNATIONAL RELATIONS, "PERESTROIKA" AND THE IDEA OF GORBACHEV'S PAN-EUROPEAN HOUSE

Summary

In the fall of 1984, a proposal initiated by the British Prime Minister Margaret Thatcher was accepted in Moscow. In order to strengthen British-Soviet interstate relations, the British considered it expedient for the delegation of the Supreme Council of the USSR to arrive in England, but only under the leadership of Mikhail Gorbachev.

M. Gorbachev's first meeting with M. He met Thatcher in the special residence of the Prime Minister, where the hosts received only the first persons of the state.

Gorbachev's speech in the British Parliament on December 18, 1984, the essence of which was "Europe is our common home", is particularly noteworthy. There is no doubt that M. Thatcher gave Gorbachev the idea of a common European home. Gorbachev, in London, surprised Thatcher when he unfolded before her a secret map of the General Staff of the USSR Ministry of Defense, showing the direction of a nuclear strike on England, declaring that "this must be stopped".

But the shrewd British Prime Minister realized that Gorbachev could go to great lengths to impress his Western partners, confidently saying, "We can deal with him." He entrusted this conclusion to US President Ronald Reagan.

M. Gorbachev thought he had the opportunity to become the head of a Eurasian community stretching from the Atlantic to the Pacific. M. Gorbachev envisioned that Moscow would become the center of a huge Eurasian society. He himself is its head. As the events showed, this idea was only a bait for Gorbachev so that the West could use his help to eliminate such a strong competitor as the Soviet Union from the world political and economic arena.

Key words: *Soviet Union, Common European House, Gorbachev, Thatcher, Reagan, London, Moscow, Europe, West.*

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Дроздов Ю.И., Фартышев В.И. Юрий Андропов и Владимир Путин. На пути к возрождению. М.: ОЛМА-пресс, 2001.
2. «Совершенно секретно», 1995, № 2.
3. Лукьянов А.И. Переворот мнимый и настоящий.
4. Горбачёв М.С. Жизнь и реформы. Кн. 1.

5. Яковлев А. Омуте памяти. М., 2001.
6. https://www.stoletie.ru/territoriya_istorii/tajny_gorbachevskoj_perestrojki_219.htm].
7. Громыко Анат. Андрей Громыко. В лабиринтах Кремля. Воспоминания и размышления сына. М., 1997. С. 95.
8. Воротников В.И. А было это так...: Из дневника члена Политбюро ЦК КПСС. -М.: Совет ветеранов книгоиздания SIMAR, 1999[https://www.rulit.me/books/a-bylo-eto-tak-iz-dnevnika-chlena-politbyuro-ck-kpss-read-698778-36.html]
9. Горбачёв М.С. Жизнь и реформы. Кн. 2.
10. «Нам было не до Европы». Александр Яковлев о хаосе во внешней политике СССР середины 80–х // Коммерсант — Власть. 2005. № 8.
11. Информационный бюллетень ЦК КПСС (по международным вопросам). 1987. № 7.
12. В Политбюро ЦК КПСС… По записям Анатолия Черняева, Вадима Медведева, Георгия Шахназарова (1985–1991). Изд. 2-е. М., 2008.
13. Центрально-Восточная Европа во второй половине XX веке. Т. 2. М., 2002.
14. Центрально-Восточная Европа во второй половине XX веке. Т. 2. Ч. 1. М., 2002.
15. Отвечая на вызов времени. Внешняя политика перестройки: документальные свидетельства.
16. Шахназаров Г. Х. Цена свободы. Реформация Горбачева глазами его помощника. М., 1993. С. 100 *Шахназаров Г. Х.* Цена свободы. Реформация Горбачева глазами его помощника. М., 1993.
17. Выступление М. С. Горбачева и Ф. Миттерана на заключительной пресс-конференции в Париже 5 июля 1989 года // Правда. 1989. 7 июля.
18. Центрально-Восточная Европа во второй половине XX веке. Т. 2. Ч. 3. М., 2002.
19. Островский А. В. Глупость или измена? Расследование гибели СССР. М., 2011.

ნომადი ბართაია
აღმოსავლეთმცოდნე-ირანისტის, პროფესორი

დავით აღმაშენებლის უცნობი დამსახურების შესახებ ქართველი ერის წინაშე, რომელიც არანაკლებია დიდგორის გამარჯვებაზე

ნაშრომში ახლებურად არის დანახული მოვლენები ქართული საერო მწერლობის აღმოცენება-განვითარებისა და „ვეფხისტყაოსნის“ წარმოშობასთან დაკავშირებით.

დამკვიდრებული აზრის მიხედვით, ქართული საერო მწერლობა წარმოიშვა ეროვნულ ნიადაგზე. გამოკვლევის ავტორის აზრით კი ის ნაყოფია სპარსულ-მუსლიმურ და ქართულ-ქრისტიანულ კულტურათა, ანუ აღმოსავლეთსა და დასავლეთს შორის არსებული ცივილიზაციათა დიალოგისა, რომელსაც გვირგვინად დაედგა „ვეფხისტყაოსანი“ და რომელიც მოხდა დავით აღმაშენებლის წყალობით.

საკვანძო სიტყვები: *ისტორია, კულტურა, საერო მწერლობა, ვეფხისტყაოსანი, დავით აღმაშენებელი.*

ეს მოხდა 632 წელს

ვიდრე უშუალოდ საკითხს შევეხებოდეთ, ზოგადად გადავავლოთ თვალი XII საუკუნის მახლობელ აღმოსავლეთში არსებულ პოლიტიკურ ვითარებას.

ორმოცი წლის იყო მუჰამადი (570-632) ხილვები რომ დაეწყო და - სამოცდაორის - რეალობად რომ აქცია ისინი. სულ რაღაც ოცდაორ წელიწადში მან შეძლო არაბეთის ნახევარკუნძლზე მიმოფანტული მრავალღმერთიანი არაბული ტომები ერთი ღმერთის გარშემო შემოეკრიბა და ისლამის დროშის ქვეშ დაეარაზმა.

დიახ, ის-ის იყო, მუჰამადმა დარაზმა არაბები ისლამის დროშის ქვეშ, არაბეთის ნახევარკუნძულიდან გასასვლელად და დაპყრობითი ომების საწარმოებლად, მაგრამ სწორედ მაშინ მოუწია მას გასვლა ამ სოფლიდან. ეს მოხდა 632 წელს. 632 წელი გახდა მახლობელი აღმოსავლეთის, მათ შორის ირანელი ხალხებისთვის ახალი ერის დასწყისი.

მხოლოდ ერთი შეხედვით

იმავე წელსვე დაარსდა ხალიფატი. ხელისუფლების სათავეში მოვიდნენ ომაელები. დაიწყო მოჰამადის იდეის განხორციელება და არაბები ელვისებურად დაეპატრონენ მთელ მახლობელ აღმოსავლეთს. მათ ერთდროულად შეუტიეს ერთმანეთთან ბრძოლებში დასუსტებულ ირანსა და ბიზანტიას და, უკვე მეშვიდე საუკუნის მეორე ნახევრის დასაწყისისთვის, გამარჯვება მოიპოვეს ირანზე, ხოლო ბიზანტიას ჩამოაცილეს აღმოსავლეთის პროვინციები - სირია და ეგვიპტე. ამავე დროს ამიერკავკასიაში გააგზავნეს მარბიელი ლაშქრები.

მოხდა წარმოუდგენელი რამ, მსოფლიოს ერთ-ერთმა უდიდესმა იმპერიამ, ოთხსაუკუნოვანმა სასანურმა ირანმა, უცებ დაკარგა ცამეტსაუკუნოვანი ზოროასტრული რელიგია, მშობლიური ანბანი და სალიტერატურო ენა, სანაცვლოდ მიიღო ისლამი, არაბული ანბანი და სალიტერატურო ენად - არაბული (ამ დროს ქართველებმა, იმავე დამპყრობთა ხელში, ყველაფერი შეინარჩუნეს).

ჩაბარდა წარსულს ირანის სახელმწიფოებრიობა, რომელიც, თუ არ მივაქცევთ ყურადღებას სამანიდების მიერ დამოუკიდებლობის ნაწილობრივ აღდგენას (X ს.), ირანს დაკარგული ჰქონდა.

არაბები, შედარებით ირანელებთან, პოლიტიკურად და კულტურად განვითარების დაბალ საფეხურზე იყვნენ, ამიტომ ისინი, ამ მიმართულებით, წარმატებით იყენებ-დნენ

ირანულ რესურსებს. ირანელებიც ყოველმხრივ აქტიურად ჩაებნენ არაბთა იმპერიის სამსახურში, პოლიტიკური კუთხით იქნებოდა ეს თუ კულტურული. განსაკუთრებით კი კულტურის სფეროში გამოიჩინეს მათ თავი. არაბებმა დაიწყეს მიღება ცივილური სამყაროს მონაპოვრებისა, როგორც აღმოსავლეთიდან, ისე დასავლეთიდან. ასე ჩაისახა და დაიწყო განვითარება კულტურამ, რომელიც არაბულ-მუსლიმური კულტურის სახელით დარჩა ისტორიაში.

ამგვარად, ირანელები, ასე ვთქვათ, გაარაბდნენ, მაგრამ თურმე ერთი შეხედვით. მათ გარეგნულად მოუსხამთ მხოლოდ არაბული მანტია. აღმოჩნდა, რომ მათში არ ჩამქრალა ეროვნული სულისკვეთება, რომელსაც გასაქანი მიეცა 750 წლიდან, ირანული ორიენტაციის მქონე აბასელთა დინასტიის მოსვლის შემდეგ.

სახალიფოს პირველი საუკუნე, ანუ ომაელთა ხანა, მძიმე იყო ირანელთათვის, რადგან ომაელები ზემოდან უყურებდნენ დაპყრობილ ხალხებს. აბასიდების დროს კი ისლამი გახდა საერთაშორისო რელიგია და წაიშალა ეთნიკური ზღვარი არაბებსა და არა არაბებს შორის. გათანაბრების ეს პროცესი მძიმე ტვირთად დააწვა გლეხობას, იმ მიზეზით, რომ „თუ ომაელების დროს მათ მარტო არაბები „ჭამდნენ", ახლა ირანელი და ადგილობრივი ფეოდალებიც მიემატნენ და გლეხი აუტანელ მდგომარეობაში აღმოჩნდა" [1. 106].

ყოველივე ამას მოჰყვა გლეხთა აჯანყებანი, რომელთა დასაყრდენ ძალას წარმოადგენდნენ სახალიფოს პოლიტიკურ ასპარეზზე დაწინაურებული ირანელი და შუა აზიელი ფეოდალები.

აბასელთა ხალიფებიც თანდათან ნომინალურ მმართველებად იქცნენ და იმპერიაც IX საუკუნიდან საამიროებად იწყებს დაშლას. დაიწყო ანტიარაბული სახალხო ინტელექტუალური მოძრაობა. ირანელთათვის მამოძრავებელი ძალა აღმოჩნდა თავიანთი დიდი წარსული ლოზუნგით: „ჩვენ ჯემშიდის ჩამომავლები ვართ, არაბს კი თავისი პაპის სახელიც არ ახსოვს" [1. 107].

ასე დადგა დღის წესრიგში ირანის სახელმწიფოებრიობის აღდგენის სკითხი.

მალე ირანულმა ეროვნულმა დინასტიებმა წამოჰყვეს თავი თაჰერიდების, საფარიდებისა და სამანიდების სახით და საბოლოოდ, როგორც ჯეიმს დარმსტეტერი წერს: „სამანიდებთან ერთად ტახტზე სპარსული ენაც ავიდა" [2. 9].

ასი წელი გასტანეს სამანიდებმა. ამ დროს ახალ სპარსულ ენაზე შეიქმნა დიდი ლიტერატურა, რომელზედაც ფართოდ გაიშალა და დგას დღემდე დიდი სპარსული მწერლობა.

საუკუნოვანი არსებობის დასასრულს, სამანიდების დინასტია, მათსავე კარზე მონობიდან სულთნობამდე აღზევებულმა თურქმა, მაჰმუდ ღაზნელმა დაამხო. თურქები ანტიირანული განწყობისანი იყვნენ. მაჰმუდ ღაზნელმა სცადა სპარსულის ნაცვლად ისევ არაბული ენის დაბრუნება ირანში, მაგრამ სპარსულ ენაზე აწყობილი სახელმწიფო სტრუქტურების გადაყვანა სხვა ენაზე არც თუ ისე ადვილი აღმოჩნდა. ამავე დროს, ღაზნელები სამანიდების კარზე იყვნენ აღზრდილები და მათ სმენას ისედაც საამოდ ელამუნებოდა ტკბილხმოვანი სპარსული ყასიდები, რამაც, ერთგვარად, ხელი შეუწყო სპარსულის დარჩენას თავის ფუნქციებში.

მაჰმუდ ღაზნელმა ინდოეთი დალაშქრა, სადაც შეიტანა ისლამი და სპარსული ენა, რითაც სპარსულ ენას მეტი ასპარეზი მიეცა. თუმცა ნამდვილი ასპარსეზი მას, როგორც ვნახავთ, თურქ-სელჩუკთა ბატონობის ხანაში მიეცემა.

ორრქიანი გვირგვინი

ნახევარ საუკუნემდე გაძლეს ღაზნელებმა, რომლებიც მერე თურქ-სელჩუკებმა შეცვალეს. სელჩუკთა დინასტიის დამაარსებელმა თოღრულ-ბეგმა 1055 წელს აიღო სახალიფოს დედაქალაქი ბაღდადი. მას თავზე ორრქიანი გვირგვინი, ნიშნად აღმოსავლეთისა და დასავლეთის მფლობელისა, თვით ხალიფამ დაადგა.

თურქულმა ენამ ვერ გაუწია კონკურენცია სპარსულს და თურქ-სელჩუკებმაც დაპყრობილ ირანში, სპარსული ენა დატოვეს თავის ფუნქციებში - სახელმწიფო და სალი-

ტერატურო ენად. ახალი დამპყრობლები ირანის დაპყრობით არ შემოფარგლულან. მალე ისინი გაბატონდნენ მთელ მახლობელ აღმოსავლეში და სპარსულ ენას, ძალაუნებურად, მიეცა არნახული ასპარეზი, იგი გახდა სახელმწიფო და სალიტერატურო თურქ-სელჩუკთა იმპერიისა.

ამგვარად, მოხდა ისე, რომ პოლიტიკურად დაპყრობილმა ირანმა კულტურულად დაიპყრო არა მარტო დამპყრობი თურქ-სელჩუკები, არამედ მთელ მის იმპერიაში შემავალი ხალხები. ასე რომ, მახლობელ აღმოსავლეთში არაბებს პოლიტიკურად ჩაენაცვლნენ თურქ-სელჩუკები, ხოლო არაბულ სალიტერატურო ენას - სპარსული. შესაბამისად, არაბულ-მუსლიმურ კულტურას ჩაენაცვლა ახალ თვისობრივ რანგში გადასული სპარსულ-მუსლიმური კულტურა.

ბუნებრივია, თურქ-სელჩუკთა იმპერიაში შემავალ ყველა ხალხს ჰქონდა თავისი კულტურული წარსული. ასევე ბუნებრივია, რომ მათგან გამოსულ ყველა შენაკადს შეჰქონდა რაღაც თავისი სპარსულ-მუსლიმური კულტურის საერთო ოკეანეში. სწორედ ამიტომ „გარეგნულად ირანულ ფორმაში გამოხვეულ კულტურაში (შუა აზიიდან ეგვიპტემდე) გამჭვირვალედ მოჩანს თურქ-სელჩუკთა მიერ დაპყრობილი ხალხების თავისთავადი, ადგილობრივ ნიადაგზე განვითარებული კულტურა, ხელოვნება, მწერლობა“ [1. 137].

აი, რატომ არის სპარსულ-მუსლიმური ლიტერატურა მსოფლიოში სახელგანთქმული. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ეს პროცესი გაგრძელდა ირანში მონღოლთა და თემურელთა ბატონობის ხანაშიც, რამაც განაპირობა ის, რომ დღეს მთელ მახლობელ აღმოსავლეთში მიმოფანტულა სპარსულენოვან მხატვრული სიტყვის ისეთ დიდოსტატთა საფლავები, როგორიც არის ნიზამი განჯელისა (XII ს.) - აზერბაიჯანში, ჯელალ ედდინ რუმისა (XIII ს.) - თურქეთში, ხოსრო დეჰლევისა - ინდოეთში (XIII-XIX სს.), აბდ ორ-რაჰმან ჯამისა (XV ს.) - ავღანეთში და სხვ. „XI საუკუნეში არაბული ელემენტის უპირატესობა შეიცვალა სპარსული ელემენტის უპირატესობით“. ამიერიდან „სპარსელი“ მაჰმადიანსაც ნიშნავს, „სპარსული“ მაჰმადიანურს, “სპარსეთი კი სამაჰმადიანოს“ [1. 12].

ამ დროს „სპარსულ ამბავში“ („ესე ამბავი სპარსული“...) მოსაწონი ამბავი იგულისხმება. მაგრამ, მონღოლთა ხანიდან, ტერმინს ს პ ა რ ს ი, ჩაენაცვლა თ ა თ ა რ ი, რამაც შებღალა ის იმიჯი, რომელიც გააჩნდა მას ქართველთა წარმოდგენაში სპარსელთა, როგორც კულტუროსან ხალხთა მიმართ.

ეს მცირე ექსკურსი იმიტომ გავაკეთეთ, რომ დაახლოებით წარმოგვეჩინა თუ რა სახის პოლიტიკურ გარემოსა და კულტურასთან ჰქონდა შეხება საქართველოს XII საუკუნეში.

საქართველოშიც ამ დროს

საქართველოშიც ამ დროს მოხდა ასევე მნიშვნელოვანი მოვლენა. დავით მეოთხემ, რომელსაც ხალხმა აღმაშენებელი უწოდა, დავით III კურაპალატიდან (IXს.) დაწყებული საქართველოს გამთლიანების პროცესი ბოლომდე მიიყვანა და შექმნა ისეთი დამოუკიდებელი ძლიერი სახელმწიფო, რომელიც თავდაცვითი ომებიდან თავდასხმით ომებზე გადაიყვანა.

რა თქმა უნდა, თურქ-სელჩუკები გულგრილად არ დაუწყებდნენ ცქერას საქართველოს და 1080 წლიდან ქვეყნის სამხრეთ-აღმოსავლეთ ნაწილში იწყება მათი თარეშიც. „თურქების შემოსევა არსებითად განსხვავდებოდა ბიზანტიელებისა თუ არაბების ბატონობისგან. თურქები მომთაბარე-მეჯოგენი იყვნენ. ისინი გადმოსახლებით მოდიოდნენ და დაპყრობილ ქვეყნებში თავისი მეურნეობისათვის საჭირო მიწებს იჭერდნენ. დავით აღმაშენებლის ისტორიკოსი ხაზგასმით აღნიშნავს, თუ როგორ შეუთავსებელი, როგორ ერთმანეთის გამომრიცხველი იყო ორი მეურნეობა - თურქულ-მომთაბარული და ქართულ-ფეოდალური“ [3. 6].

ოთხი ათეული წელი გასტანა საქართველოში თურქთა თარეშმა, რასაც ბოლო მოუღო დავითმა და რომელიც 1122 წელს დავითის მიერ თბილისის არაბთა ოთხსაუკუნოვანი ბატონობისგან განთავისუფლებით დაგვირგვინდა.

იმ მრავალ ქმედებათაგან

იმ მრავალ გარდამტეხ ქმედებათაგან, რომელიც განახორციელა დავითმა, ამ შემთხვევაში გამოვყოფდით ერთს - ისლამურ სამყაროსთან მის დამოკიდებულებას, რაც გამოიხატა ტოლერანტიზმისა და შირვანთან მჭიდრო პოლიტიკურ-ნათესაური ურთიერთობის დამყარებაში, რომელმაც შემდეგ მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა ქართული ლიტერატურული პროცესების განვითარებაში.

ტოლერანტიზმს მოჰყვა ის, რომ მუსლიმებს შეექმნათ იმაზე უკეთესი პირობები, ვიდრე მათ ჰქონდათ მუსლიმურ ქვეყნებში, რაზეც ნათლად მეტყველებს არაბ ისტორიკოსთა ცნობები. აი, ზოგი მათგანი:

ალ-ფარიკი: დავით IV-ემ „მიაგო მუსლიმებს უდიდესი პატივი, მეცნიერებს, ღვთისმეტყველებსა და სუფიებს ისეთი ღირსება და პატივი ჰქონდათ, რაც არ ჰქონდათ [თვით] მუსლიმებთანაც კი“;

ალ-ჯაუზი: დავით IV და მისი ვაჟი დემეტრე I საჯაროდ გამოხატავდნენ თავიანთ პატივისცემას ისლამისადმი. ისინი პარასკეობით დადიოდნენ მეჩეთში, ისმენდნენ ხუტბასა და ყურანის კითხვას, ასაჩუქრებდნენ ხატიბსა და მუაზზინებს“;

ალ-ფარაჯი: „მე ვნახე ალიმები, მქადაგებლები, დიდებულები, სუფიები, მლოცველები, რომელთაც მეფე (დე-მეტრე I) პატივით იღებდა და ასაჩუქრებდა. ის კეთილად ექცეოდა [მათ], რისი მსგავსიც არ არსებობს. მე ვნახე [იქ] ისეთი პატივისვემა მუსლიმებისა, რაც ბაღდადშიც კი არ ექნებოდათ“ [4. 242].

შირვანთან მჭიდრო პოლიტიკურ და დინასტიურ ქორწინებაზე დამყარებულ ნათესაურ ურთიერთობას (დავითს ქალიშვილი თამარი დაქორწინებული იყო შირვანშაჰზე) კი მოჰყვა ქრისტიანულ და ისლამურ სამყაროს შორის კულტურულ ურთიერთობათა დამყარება, კერძოდ, შირვანის გზით, თარგმანის საშუალებით, დიდი სპარსული ლიტერატურის შემოდინება ქართულ მწერლობაში.

მნიშვნელოვანი ცვლილებები

არაბთა ხალიფატის დაშლის პროცესი დღევანდელი აზერბაიჯანის ტერიტორიაზე მცხოვრებ ხალხებსაც მოედო. შირვანშიც ისე თარეშობდნენ თურქ-სელჩუკები, როგორც საქართველში, რომელთა წინააღმდეგ ბრძოლაში დავითმა მოკავშირედ გაიხადა შირვანშაჰები. თურქ-სელჩუკთა მიერ დღევანდელი აზერბაიჯანის დაპყრობას, პოლიტიკურ-კულტურულთან ერთად, მოჰყვა ეთნიკური ცვლილებები. მოხდა ადგილობრივი ირანული ტომის მოსახლეობის ასიმილირება თურქებთან, რასაც მოჰყვა საშუალო სპარსული ენის თურქულით ჩანაცვლება. სახალიფოს დაშლამდე, ამ ტერიტორიის მოსახლეობის სახელმწიფო და კულტურის ენა იყო არაბული, რომლის ადგილიც, თურქ-სელჩუკთა გამოჩენიდან, დაიკავა სპარსულმა.

ადგილმონაცვლეობა ლიტერატურულ ცენტრთა

პირველი ირანული დინასტიის წარმომადგენლებს - სამანიდებს (Xს.) ტახტი შუა აზიის ქალაქ ბუხარაში ედგათ. სპარსული ლიტერატურის ცენტრიც იქ იყო, რომელმაც, ხელისუფლებაში ღაზნელთა გამოჩენასთან ერთად, ღაზნაში გადაინაცვლა, ხოლო თურქ-სელჩუკთა მოსვლის შემდეგ, მიუხედავად იმისა, რომ იმპერიის სატახტო ქალაქი ისფაჰანი იყო, მისი გადანაცვლება აღმოსავლეთიდან, ჩრდილოეთ ირანში, კერძოდ, შირვანში მოხდა. შეიქმნა სპარსული ლიტერატურის შირვანის სკოლა, სადაც განვითარების ახალ საფეხურზე ადის სპარსული ლექსი, რომელიც შემდეგ ტონის მიმცემი ხდება მთელი სპარსული პოეზიისათვის.

სპარსულ მწერლობაში ცნობილია სამი სტილი, სამი მშვენება სპარსული ლიტერატურისა: ხორასნული (XI ს.) - იგივე სამანიდური, ერაყული (XII-XV სს.) - იგივე აზერბაიჯანული და ინდური (XVI-XVIII სს.) - იგივე ისფაჰანური. ანუ იმის თქმა გვინდა, რომ ერთ-ერთი თვისობრივად განსხვავებული სტილი, რომელიც მოიცავს სპარსული კლასიკური პერიოდის ლიტერატურის უდიდეს პერიოდს (XII-XVI სს.) შირვანის

(აზერბაიჯანული) ლიტერატურული სკოლიდან იღებს სათავეს, რაც „ძალოვანი ცენტრების ხორასნიდან ქვეყნის ცენტრალურ და ჩრდილოეთ ნაწილში გადასვლას მოჰყვა“ [5. 129].

ერთიანი სივრცე

ისე როგორც ირანში, საქართველოშიც, პოლიტიკური ცენტრის ქუთაისიდან თბილისში ადგილმონაცვლეობას მოჰყვა კულტურის ცენტრის ადგილმონაცვლეობაც, რის გამოც ქართულ-სპარსული ლიტერატურის ცენტრები გეოგრაფიულად დაუახლოვდნენ ერთმანეთს. იმასაც თუ გავითვალსწინებთ, რომ შირვანი ამ დროს საქართველოს ვასალური ქვეყანა იყო, რომელიც 1124 წლიდან შემოიერთა დავითმა, იმისი თქმაც შეიძლება, რომ ამ დროს სპარსული ლიტერატურული ცენტრი ქართულ პოლიტიკურ და კულტურულ სივრცეშიც კი მოექცა, რამაც მნიშვნელოვნად განაპირობა ქართულ-ქრისტიანულ და სპარსულ-მუსლიმურ კულტურათა ურთიერთდაახლოება.

ამავე დროს, დავით მეფემ, რამდენადაც, ქვეყნის დამოუკიდებლობით, პოლიტიკურად გადაუკეტა გზა სპარსულ ენას საქართველოში, იმდენად გაუხსნა კარები ამ ენაზე შექმნილ კულტურას, კერძოდ, უდიდეს სპარსულ ლიტერატურას, რითაც მსოფლიოში მიმდინარე საერო ლიტერატურული პროცესების მონაწილე გახადა ქართული მწერლობა, რამაც, ვფიქრობთ, დიდად განაპირობა ქართული ს ა ე რ ო მწერლობის აღმოცენება-განვითარება.

როგორც წყალი მიშვებული წისქვილის ღარზე

სამწუხაროდ, იმ მრავალ ლიტერატურულ ქმნილებათაგან, რომელიც შემოვიდა ამ დროს ქართულ ლიტერატურაში, მხოლოდ „ვისრამიანის“ უბადლო თარგმანმა მოაღწია ჩვენამდე. დანარჩენთა არსებობის შესახებ ქართულ მწერლობაში (ფირდოუსის „შაჰნამე“, ნიზამისა და ონსორის პოემები, „ქილილა და დამანა“...) ისტორიულმა წყაროებმა თუ შემოგვინახეს მხოლოდ ცნობები. ასე მაგალითად, თამარის ისტორიკოსი გიორგი მესამეზე წერს, რომ იგი არის: „ალექსანდრე და ქ ა ი ხ ო ს რ ო მპყრობელთა შორის: აქილევ და სამბსონ და ნებროთ გმირთა შორის; ს პ ა ნ დ ი ა რ, თ ა ჰ ა მ თ ა და ს ი ა ო შ გოლიათთა შორის. სოლომონ, სოკრატ და პლატონ ბრძენთა შორის [6. 42].

ამ ერთ წინადადებაში, შედარებისთვის, „შაჰ-ნამეს“ ოთხი გმირის სახელია მოყვანილი, რაც იმას მოწმობს, თუ რაოდენ ნაცნობნი ყოფილან ჯერ კიდევ XII საუკუნეში „შაჰ-ნამეს“ პერსონაჟები ქართველთათვის.

აქვე აღვნიშნავთ, რომ ქართველები „შაჰ-ნამეს“ გმირებს იცნობდნენ მანამდეც, სანამ ფირდოუსი (X ს.) შექმნიდა თავის უკვდავ ქმნილებას, იცნობდნენ მას რამდენიმე საუკუნით ადრე, მისი პირველწყარო – ფალაური „ხვადაი-ნამაკიდან“ („მეფეთა წიგნი“). ახლა კი თითო მაგალითი „ვეფხისტყაოსნიდან“ და „ვისრამიანიდან“: „ისრითა მოკლის ნადირი, რ ო ს ტ ო მ ი ს მკლავს უგრძესისა“ [7. 196].

„ნეტარძი, თუმცა ცხენსა ზედა მჯდომი მაშურალი ვნახო, რომელ პირი ჩემკენ ექმნას და ზურგი მარავისკენ! ნეტარ ვერ ვნახავ ჩემთუის მოსრულსა ჭაბუკად რ ო ს ტ ო მ ი ს საბატონოსა“ [8. 113].

საინტერესოა აღინიშნოს, რომ „ვისრამიანში“, სპარსულიდან ნათარგმნ ძეგლშიც კი, როცა დედანში არ არის ნახსენები „შაჰნამეს“ პერსონაჟი როსტომი, თარგმანში მოხსენებულია, რაც კიდევ მაუწყებელია იმისა, თუ რაოდენ მახლობელი ყოფილა მაშინ ეს სახელი ქართველთათვის. ასევე იმდენად მახლობელია ნიზამი განჯელისთვის ქართული სამყარო, რომ „ხოსროვ-შირინიანში“ პროტოტიპებად თამარისა და რუსუდანის სახეები იკვეთება [9. 109].

ამ დროის ქართულ-სპარსულ ლიტერატურულ ახლო ურთიერთობებზე მიუთითებს ის ცნობაც, რომ დემეტრე მეფის დაკრძალვაზე თბილისში ჩამოსულან ორი დიდი შირვანელი პოეტი ხაყანი და ფალაქი.

ეს ის ხაყანი შირვანელია, რომელიც ერთ-ერთ თავის ყასიდაში წერს: ბაგრატიონთა კარი ჩემთვის ყოველთვის ღიააო.

ეს ის ხაყანი შირვანელია, რომლის შემოქმედება, განსაკუთრებით სახოტბო ლირიკა, ნიზამის შემოქმედებასთან ერთად, მიბაძვის საგნად იქცა მთელი მახლობელი აღმოსავლეთის მხატვრული სიტყვის ოსტატთათვის. მას მერე რაც დავითმა ეკლესია დაუმორჩილა სახელმწიფოს და სამეფო კარი საერო კულტურულ-ლიტერატურული ცხოვრების ცენტრი გახდა, ასეთი ცნობები მოულოდნელი არც არის.

ამ დროის საკარო ლირიკაც, რომელიც, სამწუხაროდ, მხოლოდ ფრაგმენტების სახით არის მოღწეული ჩვენამდე, თავისი პოეტური ორგანიზებულობით, ნათლად მეტყველბს იმაზე, თუ რა დახვეწილი და მაღალი დონის წყობილსიტყვაობა გვქონია XII საუკუნეში. მაშინ, როცა შირვანის ლიტერატურულმა სკოლამ დიდი გავლენა მოახდინა მთელი მახლობელი აღმოსავლეთის ლიტერატურაზე, რა თქმა უნდა, იგი გარკვეული ტონის მისცემი იქნებოდა ქართული მხატვრული აზროვნებისთვისაც.

ჩვენი აზრით, შექმნილმა ვითარებამ დიდად შეუწყო ხელი ქართული საერო მწერლობის აღმოცენება-განვითარებას, რომელსაც, ამდროისათვის, მოყოლებული გრიგოლ ხანძთელიდან (759-861 წწ.), საკმაოდ ჰქონდა მომზადებული ლიტერატურული ნიადაგი.

რაც შეეხება ნიადაგის მომზადებას, უფრო შორსაც წავალთ, როგორც ცნობილი ირანისტი ალექსანდრე გვახარია წერს: „დავით აღმაშენებლის ეპოქის საქართველოში სავსებით იყო შემზადებული ნიადაგი კლასიკური სპარსული კულტურის ასათვისებლად, რადგან კარგად იყო ცნობილი მისი ძველსპარსული და ფალაური (საშუალო სპარსული) საფუძვლები“ [10. 131].

ვეფხისტყაოსანი - ვულკანი საერო მწერლობისა

ქართული მწერლობა, მეხუთედან მეთორმეტე საუკუნემდე, წამება-მარტვილობათა უწყვეტი ჯაჭვით, იყო ჰაგიოგრაფიული. მეთორმეტე საუკუნეში კი მის გვერდით, „ვეფხისტყაოსნის“ სახით, უცებ ამოიფრქვა საერო მწერლობის ვულკანი.

ეს მოულოდნელი მოვლენა იყო არა მარტო ქართულ, არამედ მთელი საქრისტიანოს მწერლობისთვის, რამაც მეცნიერთა შორის აზრთა სხვადასხვაობა გამოიწვია. ნაწილმა ეს მიიჩნია გარე ფაქტორის ძალიდან, კერძოდ, სპარსულიდან მომდინარედ (მარი...) ნაწილმა - შიდა ფაქტორის (კეკელიძე)… და ნაწილმაც - ორივე ფაქტორის არსებობა დაუშვა (იუსტ. აბულაძე)...საბოლოოდ კი გაბატონდა აზრი ამ მოვლენის შიდა ფაქტორის ძალის მომხრეთა სასარგებლოდ. აი, რას წერს აკადემიკოსი ალექსანდრე ბარამიძე საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტის მიერ 1966 წელს გამოცემული სახელმძღვანელო წიგნის, ქართული ლიტერატურის ისტორიის მეორე ტომში (გვ. 8): „ნ. მარის ადრინდელ თეორიას ქართული საერო მწერლობის სპარსული ლიტერატურის ზეგავლენით წარმოშობის შესახებ ახლა აღარავინ იზიარებს (ამ თეორიას თავის დროზე ბევრი მიმდევარი ჰყავდა). სადავო არ არის, რომ ისეთი დიდი მასშტაბის მოვლენა, როგორიც არის ქართული საერო მხატვრული მწერლობის წარმოშობა, არ შეიძლება უცხოური გავლენით აიხსნას“.

ვფიქრობთ, რომ ქართული მწერლობა „არ შეიძლება უცხოური გავლენით აიხსნას“ - გაუგებრობაა.

შევნიშნავთ, რომ ეს კრებული დღემდე სახელმძღვანელო წიგნად არის მიჩნეული.

თუმცა აკადემიკოს კორნელი კეკელიძეს მაინც დარჩა გაუგებარი ამ მოვლენის არსი და წერს: „ის, რაც საეკლესიო მწერლობის წიაღში სტიქიურად მზადდებოდა, გარკვეული დროიდან, როდესაც შესაფერისი პირობები მომწიფდა, სახელდობრ, მეთერთმეტე-მეთორმეტე საუკუნეებიდან, მკვეთრად გამომჟღავნდა და მხატვრული საერო ლიტერატურის სახით გაიშალა და გაიფურჩქნა. თუმცა შესაძლოა, ასეთი წინასწარი კულტურული პირობები სხვა ქვეყანაშიც არსებობდა, მაგალითად, ბიზანტიაში, მაგრამ იქ საერო ლიტერატურა არ აღმოცენებულა, მაშასადამე, საჭირო იყო კიდევ რაღაც სხვა პირობა“ [11. 12].

ჩვენი აზრით, ის „კიდევ რაღაც სხვა პირობა“, რომელიც ბურუსით იყო მოცული სულმნათი მეცნიერისთვის, საძიებელია სწორედ ქართულ-სპარსულ ლიტერატუ-

რულ ურთიერთობებში ანუ ქრისტიანულ და ისლამურ ცივილიზაციათა გზაჯვარედინზე, რომელიც განხორციელდა XII საუკუნის საქართველოში.

ცივილიზაციათა დიალოგის ჩარჩოში

„დავით აღმაშენებლის დროს ერთიანი და ეკონომიკურად ძლიერი ფეოდალური საქართველოს წინსვლა მის განათლება-კულტურაშიც გამოიხატა. საქართველოში მოხდა ქრისტიანული (ბიზანტიური) და მუსლიმური კულტურის შეხვედრა-შერწყმა [12. 265].

დიახ, მოხდა ქრისტიანული და მუსლიმური კულტურის შეხვედრა-შერწყმა, რამაც გავლენა იქონია ქართულ ლიტერატურაში მიმდინარე მოვლენებზე და დააჩქარა ქართული საერო მწერლობის აღმოცენება-განვითარების პროცესი, რასაც მოჰყვა „ვეფხისტყაოსანი“ - გვირგვინი აღმოსავლურ და დასავლურ ცივილიზაციათა შორის დიალოგისა. გამომდინარე აქედან, XII საუკუნის ქართულ-სპარსული ლიტერატურული ურთიერთობანი შეიძლება ჩავსვათ ქრისტიანულ და ისლამურ ცივილიზაციათა დიალოგის ოქროს ჩარჩოში.

აღმოსავლეთი არის აღმოსავლეთი, დასავლეთი - დასავლეთი

თანამედროვე მსოფლიოში, პოლიტოლოგთა შორის [13. 22-28] მუსირებს რადიარდ კიპლინგის მოარული ფრაზა: „აღმოსავლეთი არის აღმოსავლეთი, დასავლეთი - დასავლეთი, ისინი ვერასოდეს შეხვდებიან ერთმანეთს“ („Oh, Fast, is Fast, and West is West, and never the twain shall mest“) (კიპლინგი 1983: 71).

აღმოსავლეთსა და დასავლეთს შორის იგულისხმება ისლამი და ქრისტიანობა, რომელთა შორის მდებარე ქვეყანაზე, როგორც ივანე ჯავახიშვილი წერდა: „აზიისა და ევროპის საზღვარზე მდებარე საქართველო აღმოსავლეთისა და დასავლეთის, ქრისტიანულისა და მაჰმადიანურის კულტურისა და განათლების შემთვისებელი და შემაერთიანებელი იყო“ [14. 306].

მიგვაჩნია, რომ თეზა: „აღმოსავლეთი არის აღმოსავლეთი, დასავლეთი კი - დასავლეთი, ისინი ვერასოდეს შეხვდებიან ერთმანეთს“ - უსაფუძვლოა, რადგან ისინი შეხვდნენ ერთმანეთს ჯერ კიდევ XII საუკუნის საქართველოში და რახან ეს მოხდა ერთხელ, ასევე შეიძლება მოხდეს მომავალშიც.

კულტურათა ურთიერთგადაკვეთა შეიძლება მოხდეს ორი გზით - მშვიდობიანი და ძალდატანების. ქრისტიანობასა და ისლამს შორის კი საქართველოში იგი შედგა მშვიდობიანი გზით, მაშინ როცა საქართველო იყო მძლავრი დამოუკიდებელი სახელმწიფო და მას ძალით ვერავინ მოახვევდა თავზე თავის ნებას.

მიმართება უცხოურ ლიტერატურასთან

ქართველებს უცხოურ ლიტერატურასთან იმდენად შემოქმედებითი დამოკიდებულება ჰქონდათ, რომ რელიგიურ ტექსტებსაც კი, ისე თავისუფლად ექცეოდნენ, ქრისტიანობაში ქართული ნაკადი შეიტანეს, რის გამოც იმდენად დაშორდნენ დედანს, რომ ხელმეორედაც შეიქნა ისინი სათარგმნი. ამ დროს ადვილი წარმოსადგენია, თუ რა თავისუფლად მოეპყრობოდნენ ისინი საერო მწერლობას, თანაც მუსლიმურს.

მართლაც, ამის თვალნათლივი ნიმუშია თუნდაც X საუკუნის ირანელი პოეტის „შაჰ-ნამე“, რომლიდანაც ჩვენს წინაპრებს მხოლოდ თავიანთთვის საინტერესო ამბები გადმოუღიათ, თანაც არა თარგმანის, არამედ მიბაძვა-გადაკეთებისა და ვერსიების სახით.

აქვე გვინდა ყურადღება გავამახვილოთ ერთ მომენტზე. „შაჰ-ნამე“ მსოფლიოს მრავალ ენაზეა თარგმნილი, რომელსაც ყველგან თავისი სახელი აქვს შენარჩუნებული. ერთადერთია ქართული მწერლობა, სადაც მას არა „შაჰნამე“, არამედ „როსტომიანი“ ეწოდება. ეს იმიტომ, რომ ქართველები, მისი მთავარი მითოლოგიური გმირის, როსტომის გარშემო არსებული საგმირი-საფალავნო ამბებით დაინტერესებულან და არა - ირანელ მეფეთა ისტორიით.

ალბათ, სწორედ ამიტომ არის, რომ „შაჰ-ნამეს“ გმირთა სახელები: როსტომი

(როსთამ), ზურაბი (სოჰრაბ), გივი (გივ), მანუჩარი (მანუჩეჰრ), გოდერძი (გოდარზ), თამაზი (თაჰმასბ), უშანგი (ჰუშანგ), ლუარსაბი, (ლოჰრასბ), ჯემშიდი (ჯამშიდ), თეიმურაზი (თაჰმურასბ), ქაიხოსრო (ქაიხოსროვ) და სხვა, ოდითგანვე ქართულ ეროვნულ სახელებად ქცეულა.

XII საუკუნემდე ქართული ლიტერატურა მოდიოდა მხოლოდ სასულიერო ნაკადით, XII საუკუნიდან კი მის გვერდით ჩნდება მეორე ნაკადი – საერო.

თუ პირველ ნაკადზე გავლენა მოახდინა ბერძნულმა სასულიერო მწერლობამ, მეორეზე გავლენა იქონია სპარსულმა საერო ლიტერატურამ.

ორივე შემთხვევაში მოხდა ერის ფსიქოლოგიაში მათი შემოქმედებითად გადამუშავება, რის შედეგადაც, პირველ შემთხვევაში, მივიღეთ დიდი ქართული სასულიერო, ხოლო მეორეში - ასევე დიდი ქართული საერო მწერლობა.

სასულიერო მწერლობას ჩვენ არ ვეხებით. საერო მწერლობის აღმოცენება-განვითარება კი, ვფიქრობთ, უკავშირდება დავით აღმაშენებლის სახელს.

რომ არა დავით აღმაშანებელი

ჩვენი აზრით, რომ არა დავით აღმაშენებელი: საქართველო იქნებოდა თურქსელჩუკთა სამფლობელოში შემავალი ერთერთი ქვეყანა, სადაც სახელმწიფო და სალიტერატურო ენა იყო სპარსული.

ბუნებრივია, საქართველოშიც სახელმწიფო და სალიტერატურო ენა იქნებოდა სპარსული. მაშინ მიღებული წესების თანახმად, შირვანშაჰმა აღსათანმა უბრძანა ნიზამი განჯელს გაელექსა ლეილისა და მაჯნუნის სასიყვარულო ამბავი, ოღონდ არა თურქულ, არამედ „მთთვის საკადრის ფარსულზე“. ნიზამიმაც ბრძანება ისე შეასრულა, რომ არაბული სამყაროს სამიჯნურო ამბავი მთელი სპარსულენოვან სამყაროს პოეტთა თავდავიწყების თემად იქცა და - არა მხოლოდ სპარსულენოვან სამყაროსი.

დღეს ლეილისა და მაჯნუნის ორასამდე პოეტური ვარიანტი არსებობს, მათ შორის ქართულ ლიტერატურაშიც, რომლის ძირისძირი სწორედ ნიზამის „ლეილი და მაჯნუნია“. ისევე, როგორც შირვანშაჰმა უბრძანა ნიზამი განჯელის გაელექსა ლეილისა და მაჯნუნის ამბავი არა თურქულ, არამედ „მათთვის საკადრის ფარსულზე“ (ორივეს მშობლიური ენა თურქულია), ასევე, საქართველოშიც, ვინმე სულთანი უბრძანებდა ვინმე მესხ მელექსეს, ექცია წყობილსიტყვად რომელიმე ამბავი, ოღონდ არა ქართულ, არამედ „მთთვის საკადრის ფარსულზე“ და, ვინ იცის, ისიც, არანაკლებ ნიზამი განჯელიზე, შეასრულებდა ბრძანებას.

მაგრამ დავით მეფემ, რამდენადაც პოლიტიკურად გადაუკეტა გზა სპარსულ ენას საქართველოში, იმდენად, შირვანის გავლით, რომელიც მაშინ სპარსული მწერლობის ცენტრს წარმოადგენდა, თარგმანის გზით, კულტურულად გაუხსნა კარი მასზე შექმნილ უდიდეს ლიტერატურას, რამაც დიდად განაპირობა ქართული საერო მწერლობის აღმოცენება-განვითარება, რომლის გვირგვინადაც იქცა „ვეფხისტყაოსანი“ - ნაზავი ისლამური და ქრისტიანული, ანუ აღმოსავლური და დასავლური ცივილიზაციისა.

რომ არა საერო მწერლობის ასეთი ძლიერი პირველი პერიოდი (XII ს.), რომელიც ოქროს ხანადაა წოდებული ქართული ლიტერატურის ისტორიაში, საეჭვოა, იქნებოდა თუ არა მისი მეორე პერიოდი (XVI-XVIII სს.) - ცნობილი ვერცხლის ხანად, როცა ისეთი მძიმე იყო სპარსული ენისა და ლიტერატურის ზეწოლა ქართულზე, რომ ქართველი პოეტი თეიმურაზ პირველი ამბობს: „სპარსული ენის სიტკბომან მასურვა მუსიკობანი”.

ეს კიდევ არაფერია მის მომდევნო ტაეპთან შედარებით: „მძიმეა ენა ქართველთა, არ ძალმძს მათებრ თხრობანი“ [15. 44].

ამ პოეტური სიტყვების ავტორი ხომ უკვე მენტალობით სპარსელია, რითაც ნათლად ჩანს თუ როგორ ეკიდა ბეწვზე ამ დროს ქართული სალიტერატურო ენის ყოფნა-არყოფნის ბედი.

თანაც უნდა გვახსოვდეს, რომ ამ საუკუნებში მრავალი გამაჰმადიანებული ქართული წარმოშობის სპარსულენოვანი პოე-

ტის მხატვრული ქმნილება ამშვენებს სპარსულ მწერლობას.

ამგვარად, რომ არა დავით აღმაშენებელი, XII საუკუნის საქართველოში საერო მწერლობა იქნებოდა სპარსულენოვანი და, საკითხავია, რომანტიკოსებამდე (XIX ს.) საერთოდ გვექნებოდა თუ არა იგი.

მტერმა საქართველოსთან ამა თუ ომში შეიძლება გაიმარჯვოს, მაგრამ „ვეფხისტყაოსანთან“ ომში ვერასოდეს გაიმარჯვებს, რაც არანაკლებია დიდგორის გამარჯვებაზე.

NOMADI BARTAIA - Orientalist-Iranist, professor

ABOUT THE UNKNOWN MERIT OF DAVID AGMASHENEBELI TO THE GEORGIAN PEOPLE, WHICH IS NO LESS THAN THE VICTORY AT DIDGORI

Summary

In the work, the events related to the emergence and development of Georgian secular writing and the origin of "Leopard" are seen in a new way.

According to the author of the study, it is the result of the dialogue of civilizations between the Persian-Muslim and Georgian-Christian cultures, that is, between the East and the West, which was crowned by "Tigerskin" and which happened thanks to Davit Agmashenebeli.

Key words: history, culture, secular literature, tiger skinner, Davig Agmashenebeli.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. გაბაშვილი ვ., „ნარკვევები მახლობელი აღმოსავლეთის ისტორიიდან“, თბ., 1957.
2. დარმსტეტერი ჯ., „სპარსული პოეზიის სათავეებთან“, თარგმანი ფრანგულიდან ბაჩანა ბრეგვაძისა, თბ., 1985.
3. ბერძენიშვილი ნ., „საქართველოს რუსეთთან შეერთების ისტორიული მნიშვნელობისათვის“, თბ., 1954.
4. ჯაფარიძე გ., „საქართველო და მახლობელი აღმოსავლეთის ისლამური სამყარო“, თბ., 1995.
5. მეიმანათი, „პოეტური ხელოვნების ტერმინოლოგია“, თეირანი, 1373/1994 (სპარსულად).
6. „ქართლის ცხოვრება“, თბ., 1942.
7. რუსთველი, თბ., 1966.
8. გორგანელი, „ვისრამიანი“, თბ., 1962.
9. ფაღავა კ., „ნიზამი“, თბ., 2014.
10. გვახარია ა., „ნარკვევები ქართულ-სპარსული ლიტერატურული ურთიერთობების ისტორიიდან“, თბ., 2001.
11. კეკელიძე კ., „ძველი ქართული ლოიტერატურის ისტორია“, თბ., 1981.
12. მეტრეველი რ., „დავით აღმაშენებელი“, თბ., 2018.
13. ჰანთიგტონი, 1993:V 72 n.
14. ჯავახიშვილი ი., „ქართველი ერის ისტორია“, II, თბ., 1965.
15. თეიმურაზ პირველი, „ქართული პოეზია“ თხუთმეტ ტომად, ტ. 3, თბ., 1975.

ავთანდილ დიასამიძე
საქართველოს საპატრიარქოს
წმინდა ტბელ აბუსერისძის სახელობის
სახ. სასწავლო უნივერსიტეტი, პროფესორი.

სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს დაპყრობა ოსმალეთის მიერ და საქართველოს ტერიტორიული და ეროვნული მთლიანობის დარღვევა XVI საუკუნეში

„XVI საუკუნე, თავისი შედეგებით ყველაზე მძიმე მაინც სამცხე-საათაბაგოსათვის გამოდგა. ... საქართველოს ფეოდალურმა დაშლილობამ აქ ყველაზე ცუდი ნაყოფი გამოიღო“ (აკადემიკოსი ნიკო ბერძენიშვილი). „ოსმალეთი დაუცხრომელი სიმედგრით საქართველოს ამ ძვირფასი და მშვენიერი ნაწილის ჩაყლაპვას ლამობდა“ (აკადემიკოსი ივანე ჯავახიშვილი).

XVI საუკუნის 10-იანი წლებიდან მოყოლებული ოსმალეთი ახორციელებს სისტემატურ შემოტევებს საქართველოს წინააღმდეგ, კერძოდ, სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ანუ სამცხე-საათაბაგოს დასაპყრობად.

1510 წელს ოსმალთა დიდი ჯარი სულთნის მემკვიდრე სელიმ ფაშას მეთაურობით მესხეთში შემოდის, რომელსაც მორჩილებას უცხადებს მზეჭაბუკ ათაბაგი და მისი ხელშეწყობით ოსმალები ლაშქრავენ იმერეთს. მათ გადაწვეს ქუთაისი, ბაგრატისა და გელათის ტაძრები და დიდი ნაალაფევითა და ტყვეებით ქვეყანას გაეცალნენ.

1536 წელს ოსმალებმა ილაშქრეს ტაო-კლარჯეთში და რამდენიმე სანჯაყი დაიპყრეს.

1543 წელს იმერეთის მეფე ბაგრატ III ქარაღაქთან სასტიკად ამარცხებს ოსმალთა 22-ათასიან ლაშქარს, ხოცავს ჯარის სარდალ მუსა ფაშას სხვა წარჩინებულებთან ერთად.

ქარაღაქთან დატრიალებულმა კატასტროფამ მრისხანებითა და შურისძიებით აღავსო სულეიმან სულთნის გული. შურისძიება მოხდა 1545 წელს.

სულემან I-მა სამცხე-საათაბაგოში დიდი ჯარი გამოგზავნა არზრუმისა და დიარბექირის ფაშების სარდლობით. ბრძოლა 1545 წელს ბასიანთან ახლოს, სოხოისტას ველზე მოხდა. ქართველთა მედგარი ბრძოლის მიუხედავად, მტრის რიცხობრივმა უპირატესობამ, აგრეთვე მესხთა და სამეგრელოს მთავრის ლევან I დადიანის ღალატმა, რაც ომში მონაწილეობის უარის თქმაში გამოიხატებოდა, ქართველთა დამარცხება გამოიწვია. აქედან მოყოლებული, როგორც ვახუშტი ბატონიშვილი აღნიშნავს „ოსმალთა წესისა მათისაებრ იწყეს მძლავრებად ქვეყანათა“ და ქართული მხარეების დასაპყრობად ზედიზედ გამართეს ბრძოლები.

1547 წელს ოსმალები იპყრობენ ჭანეთს, 1548 წელს – ვანს (ვანის ოლქს), 1549 წელს – ისპირს (სპერს), ოლთისს, თორთუმს, ფანაკს, 1550 წელს – ტაოს, სპერის ზონასთან ერთად, 1552 წელს – არტაან-კოლას, კლარჯეთს, შავშეთს, ვიდრე არსიანის მთამდე, 1561 წელს – აჭარას, 1564 წელს – ბათუმს.

1578 წლის 9 აგვისტოს ჩილდირთან გამართულ ბრძოლაში ოსმალები ამარცხებენ ირანელებს. ამ წელს ოსმალთა მიერ დაპყრობილი იქნა ჩილდირი, ხერთვისი, ახალქალაქი, ახალციხე, აწყური და, ამრიგად, მთელი სამცხე-საათაბაგო მოექცა ოსმალთა მფლობელობაში. ასე რომ, ოსმალეთმა XVI საუკუნეში, ფაქტობრივად, დაიპყრო მთელი სამხრეთ-დასავლეთი საქართველო, იგივე ზემო ქართლი ანუ სამცხე-საათაბაგო, რომელშიც შედიოდა: სამცხე, ჯავახეთი, აჭარა, შავშეთი, იმერხევი, კოლა, არტაანი, ტაო, კლარჯეთი, სპერი (ისპირი), თორთუმი, ნიგალი და ჭანეთ-ლაზეთი.

1578 წლიდან ოსმალეთი ასევე დაეუფლა დასავლეთ საქართველოს ქალაქებს ფოთს და სოხუმს.

ოსმალეთის მიერ XVI საუკუნეში დაპყრობილი სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ტერიტორია შეადგენდა 58 815 კვ. კილომეტრს, აქედან მესხეთისა – 34230 კვ. კილომეტრს, ლაზეთ-ჭანეთისა კი 24 585 კვ. კილომეტრ ფართობს მოიცავდა.

ოსმალეთის მიერ მიტაცებული დასავლეთ საქართველოს ქალაქების – ფოთის და სოხუმის ტერიტორია შესაბამისად შეადგენდა 65, 8 კვ. კილომეტრს და 27 კვ. კილომეტრს ანუ მთლიანად - 92, 8 კვ. კილომეტრ მიწის ფართობს მოიცავდა.

ამრიგად, ოსმალეთმა XVI საუკუნეში დაიპყრო და საქართველოს წაართვა სულ 58907,8 კვ. კილომეტრი ტერიტორია, რითაც უხეშად და ყოველგვარი სამართლებრივი ნორმების უგულებელყოფით დაარღვია საქართველოს ტერიტორიული და ეროვნული მთლიანობა.

დღეისათვის მთლიანი მოცულობა საქართველოს ისტორიული ტერიტორიებისა, რომლებიც მიტაცებულია თურქეთის მიერ, შეადგენს 51 700 კვ. კილომეტრს. აქედან მესხეთისა მოიცავს 27115 კვ. კილომეტრს, ხოლო ჭანეთისა – 24585 კვ. კილომეტრ ფართობს.

სამწუხაროდ, ასეთია ისტორიული და ფაქტობრივი რეალობა, რომელიც თითოეულ ქართველს უნდა გვახსოვდეს.

საკვანძო სიტყვები: *საქართველო, ოსმალეთი, ტერიტორიული მთლიანობა, ისტორიული ტერიტორიები*

„XVI საუკუნე თავისი შედეგებით ყველაზე მძიმე მაინც სამცხე-საათაბაგოსათვის გამოდგა. გამოვლილ უბედურებათა შედეგად მტრებთან ბრძოლაში ამ სამთავროს აღარ შერჩა იმდენი წინააღმდეგობის უნარი, რამდენსაც საქართველოს სხვა ნაწილები იჩენდნენ. საქართველოს ფეოდალურმა დაშლილობამ აქ ყველაზე ცუდი ნაყოფი გამოიღო.“

აკად. ნიკო ბერძენიშვილი *[1. 379-380]*

XV-XVI საუკუნეებში ოსმალეთი ერთერთი უძლიერესი სახელმწიფო იყო მთელ მსოფლიოში და სხვა სახელმწიფოთა ტერიტორიების აქტიურ დაპყრობით ბრძოლებს აწარმოებდა. იგი კავკასიის და, განსაკუთრებით, საქართველოს ხელში ჩაგდების პოლიტიკით იყო დაინტერესებული.

1453 წლის 29 მაისს ოსმალებმა ბრძოლით აიღეს კონსტანტინეპოლი და ათასაუკუნოვანი ბიზანტიის იმპერია დასცეს. მალე ოსმალები ბიზანტიის გავლენის ქვეშ მყოფ უმეტესად ლაზებით დასახლებულ ტერიტორიას – ტრაპიზონის იმპერიას XV საუკუნიდან, კერძოდ, 1461 წლიდან დაეპატრონენ [2. 8-9].

„დაიპყრო ხონთქარმან ტრაპიზონ აზრუმი და ეკირთებოდენცა ოსმალნი მცირედ-მცირედ კლარჯეთსა და ჭანეთსა“ – აღნიშნავს ვახუშტი ბაგრატიონი [3.705].

„ოსმალთა გაბატონებამ აზიაში და კონსტანტინეპოლში მთელი დასავლეთი და სამხრეთ-დასავლეთი საქართველო, მეტადრე ეს უკანასკნელი მონაპირე მხარე, საშინელს განსაცდელში ჩააგდო. საუკუნეთა განმავლობაში ოსმალეთი დაუცხრომელი სიმედგრით საქართველოს ამ ძვირფასი და მშვენიერი ნაწილის ჩაყლაპვას ლამობდა,“ - წერს აკადემიკოსი ივანე ჯავახიშვილი [4.33].

XVI საუკუნის დასაწყისიდან იმერეთის სამეფო და სამცხე-საათაბაგო ოსმალეთის მხრივ უშუალო დაპყრობის საფრთხის ქვეშ მოექცნენ. ქვეყნისათვის ამ მძიმე დროს სამცხე-საათაბაგოს მთავრები თავიანთი უგუნური, წინდაუხედავი და განკერძოებითი პოლიტიკით მტერს უადვილებდნენ მიზნის მიღწევას. იმის მაგივრად, რომ მათ საქართველოს სხვა ნაწილებთან შეკავშირება ეცადათ და ერთიანი ძალით აღმდგარიყვნენ უძლიერესი დამპყრობლის წინააღმდეგ, ისინი შიშობდნენ, რომ კვლავ საქართველოს მეფეთა დამოკიდებულებაში მოხვდებოდნენ, სულ უფრო და უფრო აღრმავებდნენ გათიშულობას და საბოლოო შედეგად ოსმალებისა და სპარსელების ლუკმად იქცეოდნენ.

1498 წელს ღრმად მოხუცებული ყვარყვარე ათაბაგი გარდაიცვალა. მის მაგივრად სამცხე-საათაბაგოს მთავრად შეიქმნა მისი უფროსი ვაჟი ქაიხოსრო. ქაიხოსროს მთავ-

რობის დროს (1498-1500 წწ.) ოსმალებმა სამცხესა და ჭანეთს შემოუტიეს. ამ დროიდან თანდათან იცვლება ოსმალეთის პოლიტიკა საქართველოს ამ ნაწილების მიმართ. მას უკვე აღარ აკმაყოფილებს სამცხე-საათაბაგოს მოხარკეობა და მის სრულ ინკორპორაციას (დაპყრობას) ცდილობს.

ასეთ დროს სრულიად უგუნური ჩანს სამცხე-საათაბაგოს მთავრის, მზეჭაბუკ ათაბაგის (1500-1515 წწ.) პოლიტიკა, რომელიც ენერგიულად ცდილობდა მესხეთის ეკლესია ჩამოეშორებინა მცხეთის საპატრიარქოსაგან და ამით გაეწყვიტა ის უკანასკნელი ძარღვი, რაც საქართველოს ამ სისხლხორცეულ კუთხეს ჯერ კიდევ აკავშირებდა ქვეყნის ერთიანობის იდეის მატარებელ საეკლესიო-სულიერ ცენტრთან. მართალია, მზეჭაბუკ ათაბაგის ეს ცდა ამჯერად წარუმატებლად დამთავრდა, მაგრამ მისი შემდგომი მოქმედება უკვე ქვეყნის ერთიანობის აშკარა ღალატი იყო [5.156].

XVI საუკუნის 10-იანი წლებიდან მოყოლებული, ოსმალეთი ახორციელებს გენერალურ შემოტევებს საქართველოს წინააღმდეგ. მთავარი ეტაპები, იმ ბრძოლებისა, რომლებიც გაიმართა XVI საუკუნეში, შემდეგი იყო: 1510 წელს ოსმალთა დიდი ჯარი სულთნის მემკვიდრე სელიმ ფაშას მეთაურობით, რომელიც ამ დროს ტრაპეზუნდის საფაშოს განაგებდა, საქართველოს დასალაშქრავად დაიძრა. მზეჭაბუკ ათაბაგმა, თავისი სამფლობელოს ხსნის მიზნით, მტერს უბრძოლველად მორჩილება გამოუცხადა და თავისი სამსახურიც შესთავაზა. ოსმალებმა დაუბრკოლებლად გადმოვლეს სამცხე-საათაბაგო და იმერეთში შეიჭრნენ.

გვიანი შემოდგომა იყო.

ქვეყანა ამ მხრიდან მტრის შემოსევას არ ელოდა, ამიტომ იმერეთის ახალგაზრდა მეფე ბაგრატ III ალექსანდრესძეს (1510-1565 წწ.[1]), რომელიც ის იყო, ტახტზე ასულიყო, სათანადო წინააღმდეგობის გაწევა არც შეეძლო. მოსახლეობამ ძლივს მოასწრო გახიზვნა. ოსმალებმა აიღეს და გადაწვეს ქუთაისი, დაარბიეს ახლომახლო სოფლები და დაბები, დაწვეს ეკლესიები.

მტრის მსახვრალ ხელს ამჯერად ვერ გადაურჩა დიდებული ბაგრატისა და გელათის ტაძრები. მაგრამ მომხვდურებს ხანგრძლივად ქვეყანაში დარჩენა არ შეეძლოთ. საქართველოში ჩარჩენილ ოსმალთა ჯარს დიდი საფრთხე ელოდა, ამიტომ სელიმ ფაშამ უკან დაიხია და ნაალაფევითა და ტყვეებით ქვეყანას გაეცალა [5.156].

ბაგრატ მეფე ცდილობდა შემოერთებინა სამცხე-საათაბაგო. 1535 წლის 12 აგვისტოს, ახალქალაქის მახლობლად, სოფელ მურჯახეთთან მოხდა ბრძოლა მეფე ბაგრატსა და ყვარყვარე ათაბაგს შორის. ბრძოლა ბაგრატ მეფის სრული გამარჯვებით დამთავრდა. მეფემ თვით ყვარყვარე ათაბაგი იგდო ტყვედ. ამავე დროს ლუარსაბ I-მა ჯავახეთი დალაშქრა [5. 158].

ამრიგად, სამცხე-საათაბაგო მომდევნო 10 წლის განმავლობაში, 1535-1545 წლებში იმერეთისა და ქართლის სამეფოების შემადგენლობაში დარჩა [6. 103].

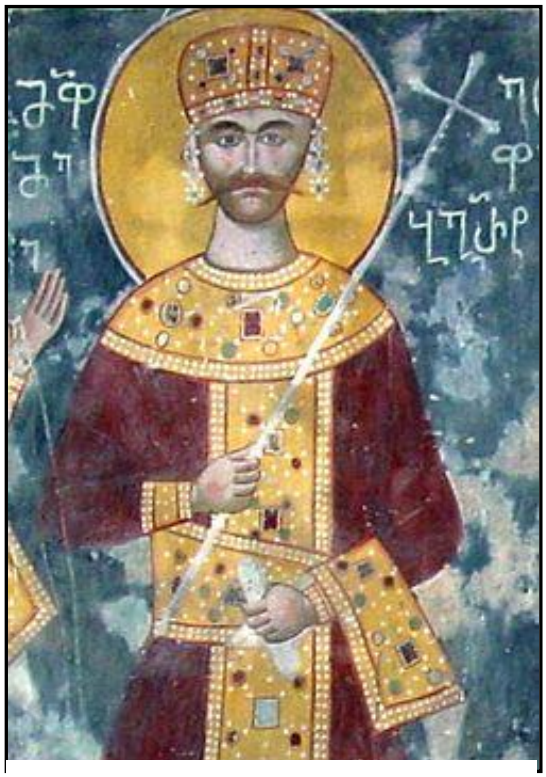
1536 წლის 4 ივლისს, სულთნის ბრძანებით არზრუმის ბეგლარბეგი მეჰმედ ფაშა თავისი ლაშქრით საქართველოს დასასჯელად გამოემართა. ოსმალებმა ტაო-კლარჯეთში ილაშქრეს და რამდენიმე სანჯაყი დაიპყრეს, – აღნიშნავს ოსმალეთის ისტორიკოსი იბრაიმ ფეჩევი [7.25].

1543 წელს, სულთნის ბრძანებით, არზრუმის მმართველი მუსა ფაშა 22-ათასიანი ლაშქრით იმერეთის მეფის ბაგრატ III-ის წინააღმდეგ გამოემართა. ბაგრატმა საჭირო ზომები მიიღო, ციხეები გაამაგრა, ლაშქარი შეკრიბა და გურიელსა და დადიანს უხმო. ლევან I – დადიანმა (1533-1572 წწ.) განაწყენებულმა იმით, რომ მეფემ ჭანეთი და აჭარა გურიელს გადასცა, ბრძოლაში მონაწილეობაზე უარი განაცხადა [6. 110-111].

[1] შენიშვნა: იმერეთის მეფის ბაგრატ III-ის მეფობის პერიოდზე ისტორიკოს მეცნიერთა შორის აზრთა სხვადასხვაობაა; ბეჟან ხორავა და გოდერძი ვაჭრიძე, თავიანთ მონოგრაფიაში „ბაგრატ III – იმერეთის მეფე“, თბ., 2019 წ. გვ. 11, მისი მეფობის თარიღად 1510-1565 წლებს მიუთითებენ. აღნიშნული მეფის მეფობის პერიოდს ასევე 1510-1565 წლებით ათარიღებს პაატა ფირანიშვილი თავის ნაშრომში „საქართველოს ისტორიის მნიშვნელოვანი თარიღები და მოვლენები“, თბ., 1996 წ., გვ. 33. პროფ. ნოდარ ასათიანი კი იმერეთის მეფის ბაგრატ III ალექსანდრისძის მეფობის დროდ 1510-1556 წლებს მიჩნევს, იხ: ნოდარ ასათიანი, გიორგი ოთხმეზური, მიხეილ სამსონაძე, გივი ჯამბურია, საქართველოს ისტორია, ტ. III, თბ., 2020 წ., გვ. 156.

ოსმალთა ჯარი, რომელიც ევროპული ზარბაზნებით იყო შეიარაღებული, ტაოში ოლთისის ციხეს მოადგა. ოლთისელი მეციხოვნეები უთანასწორო ბრძოლაში ჩაებნენ. ბაგრატი კარგად ხედავდა, რომ მისი ლაშქარი მრავალრიცხოვან და კარგად შეიარაღებულ მტერს ვერ გაუმკლავდებოდა, ამიტომ ხერხი იხმარა: მუსა ფაშას საჩუქრებით დატვირთული მოციქულები გაუგზავნა და შეუთვალა: „მე როგორ შემიძლია ხონთქრის ჯარისათვის წინააღმდეგობის გაწევა. თქვენ უკან დაბრუნდით, და ციხის კლიტეებს, ვისაც მიბრძანებთ, იმას გადავცემო.“ ფაშა ციხიდან აიყარა და არზრუმის გზას გაუდგა, არტილერია და ლაშქრის ნაწილი კი იქ დატოვა, რათა შემდეგ მას გაჰყოლოდნენ. ქართველთა ლაშქარი თავს დაესხა ოსმალებს, ერთიანად ამოწყვიტა, ხელთ იგდო ზარბაზნები და მუსა ფაშას დაედევნა. დილით ბაგრატ მეფე დაეწია მუსა ფაშას ძირითად ლაშქარს და სასტიკად დაამარცხა. ქართველებმა დიდძალი ნადავლი ჩაიგდეს ხელში, მათ შორის, ზარბაზნები, რომლებიც ბაგრატ მეფემ ქუთაისში გაგზავნა. ირანელი მემატიანის, ჰასან რუმლუს ცნობით, „ქართველებმა ლალისფრად შეღებეს ბრძოლის ველი მათი სისხლით და მრავალი ოსმალო, მუსა ფაშასთან და წარჩინებულ ოსმალებთან ერთად, დახოცეს, ხოლო მათი ბანაკი დაარბიეს და აიკლეს.“ ეს ბრწყინვალე გამარჯვება ოლთისის სამხრეთით, ქარაღაქთან მოხდა [6. 111-112].

ქარაღაქთან დატრიალებულმა კატასტროფამ უსაზღვრო მრისხანებით აღავსო სულეიმან სულთნის გული. „ამ დროიდანვე ისლამის ფადიშაჰმა განიზრახა ეპოვა შემთხვევა და შური ეძია“ ქართველებზე. ხოლო შურისძიება მოხდა 1545 წელს [8. 169].

იმერეთის მეფე ბაგრატ III
(მეფობის წლები 1510-1565)

ქართლის მეფე ლუარსაბ I
(მეფობის წლები 1527-1556)

1545 წელს სულთანმა სულეიმან I-მა (დაბ. 1494 წელს, სულთანი 1520-1566 წლებში) სამცხე-საათაბაგოში დიდი ჯარი გამოგზავნა არზრუმის და დიარბექირის ფაშების სარდლობით. იმერეთის მეფე ბაგრატ III-ემ ერთობლივი გამოსვლისათვის ისევ გურიელს და დადიანს მიმართა.

გურიელი თავისი ლაშქრით გამოცხადდა მეფესთან, დადიანმა კი ამ საერთო საქმეს კვლავ უღალატა და მეფეს დახმარებაზე უარი შემოუთვალა. ბაგრატ მეფემ თავის სიძეს ლუარსაბ I-ს (დაბ. 1502 წელს, მეფობდა 1527-1556 წლებში) სთხოვა დახმარება, რომელიც დაუყოვნებლივ გამოეშურა იმერეთის მეფის დასახმარებლად. ბაგრატის, ლუარსაბის და გურიელის ლაშქარს მესხი აზნაურებიც შეუერთდნენ და ქართველთა ეს გაერთიანებული ლაშქარი მტერს ბასიანთან დახვდა. ბრძოლა სოხოისტას ველზე მოხდა. ბრძოლის ბედი მესხთა ღალატმა გადაწყვიტა. ბაგრატი არ დაეთანხმა მესხების მოთხოვნას, რომ ბრძოლისას მეწინავედ ისინი გაემწესებინა. როგორც ჩანს ბაგრატი ბოლომდე მაინც ვერ ენდობოდა მათ, რადგან ბევრი სამცხელი ფეოდალი ოსმალების ბანაკში იმყოფებოდა და მეფე შიშობდა, რომ მესხ აზნაურებს მათთან კავშირი ჰქონდათ. მესხმა აზნაურებმა ეს გამოიყენეს საბაბად და როდესაც ქართველთა ლაშქარი მტერს თავგანწირვით ეკვეთა, „მაშინ შურითა ბოროტითა აღსავსეთა მესხთა ინებეს განდრეკილება და არღარა მიჰყვნენ ომსა შინა“, – წერს ქართველი მემატიანე. ამ ამბავმა უკუღმა შემოატრიალა ბრძოლის ბედი [5.159].

ღალატმა და მტრის რიცხობრივმა უპირატესობამ თავისი გაიტანა, მედგარი ბრძოლის მიუხედავად საქართველოს ლაშქარი დამარცხდა. ამის შესახებ ისტორიკოსი და გეოგრაფი ვახუშტი ბატონიშვილი გვამცნობს: „ბაგრატ მეფემან, მოიყვანა მეფე ლუარსაბ და ეკუეთა ბასიანს სოხოისტასა ზედა ოსმალთა. მაშინ იძლივნენ საქართველოსანი მუხთლობითა მესხთათა, რამეთუ არღარა მწე – ეყვნენ მცილებლობისათვის მეწინავეობისა და წარვიდნენ ლტოლვილნი მეფენი თვს-თვსად. ხოლო ოსმალნი შემოვიდნენ და დაიპყრეს ციხენი სააათაბაგოსანი... მაშინ მოსცეს ოსმალთა ათაბაგობა ქაიხოსროს და თვით წარვიდნენ. ... ოსმალთა წესისა მათისაებრ იწყეს მძლავრებად ქუეყანათა“ [3. 713-714].

ცხადია, ქართველთა დამარცხებას სოხოისტას ველზე არამარტო მესხთა ღალატმა, არამედ, ასევე სამეგრელოს მთავრის ლევან I დადიანის ღალატმაც შეუწყო ხელი, რომელიც იმერეთის მეფის თხოვნის მიუხედავად ბრძოლის ველზე არ გამოცხადდა [9.33].

დასკვნა ერთია: საქართველოს ყველა სამეფო-სამთავროს ერთობლივად რომ შეეტია მომხვდური ოსმალოს ლაშქრისათვის 1545 წლისათვის დამარცხება კი არა გამარჯვება გარდაუვალი იქნებოდა. სამეფო-სამთავროთა განცალკევებულმა მოქმედებამ და პოლიტიკამ თავისი სავალალო შედეგები გამოიღო, მტერი თანდათან და ნაწილ-ნაწილ იპყრობდა ძირძველ ქართულ მხარეებს, რაც სოხოისტას ველზე გამარჯვების შემდეგ უფრო გააძლიერა.

1547 წელს ოსმალებმა დაიპყრეს ჭანეთი (ლაზეთი) [2. 8-9-10]. „ქართლის ცხოვრება“ ჭანეთის (ლაზეთის აღმოსავლეთი ნაწილი – რიზეს ოლქი) ოსმალთაგან დაკავებას არა 1461 წელს (ანუ ტრაპიზონის იმპერიის დაცემას), არამედ 1547 წელს უკავშირებს და მოგვითხრობს: „მოვიდა სპა ხონთქრისა გურიასა ზედა... მიუღეს გურიელთა ჭანეთი... და იწყეს მძლავრება, ამოსწყვიტეს ჭანეთი და თვით დაიპყრეს.“ აქედან ვიგებთ, რომ ლაზებით დასახლებული ეს მხარე გურიის სამთავროში შედიოდა და მას ტრაპიზონის დაცემიდან (1461 წლიდან) XVI საუკუნის შუა წლებამდე ოსმალთაგან დამოუკიდებლობა შეუნარჩუნებია [2.8].

1548 წელს ოსმალებმა დაიპყრეს ვანი (ვანის ოლქი) [10.58].

1549 წელს ოსმალებმა დაიპყრეს ისპირი (სპერი), ოლთისი, თორთუმი (ქართული ფორმაა თორთომი), ფანაკი (იგივე ბანა) [10. 62,66]. ამ წელს ოსმალეთმა საქართველოს სათანადოდ მომზადებული დიდი ლაშქრით შემოუტია. ოსმალური წყაროებიდან ირკვევა და ისტორიკოს მიხეილ სვანიძის გამოკვლევებიდან ჩანს, რომ 1549 წლის 25 აგვისტოს ოსმალთა 40 ათასი მებრძოლისაგან შემდგარი ლაშქარი საქართველოსაკენ დაიძრა. ამ ლაშქრობას სარდლობდა მეორე ვაზირი აჰმედ ფაშა [11.64].

სექტემბრის დასაწყისში ოსმალთა ლაშქარი არზრუმში ჩავიდა. აქ საჭირო სურსათ-სანოვაგით მომარაგდა და 10 სექტემბერს სამცხე-საათაბაგოსაკენ გაემართა. 13 სექტემბერს ოსმალებმა ალყა შემოარტყეს ქალაქ თორთუმის ციხე-სიმაგრეს. თორთუმი ერთ-ერთი ყველაზე მაგარი ციხე-სიმაგრე

იყო სამცხე-საათაბაგოში. ოსმალებმა მას ზარბაზნები დაუშინეს. 20 სექტემბერს „დიდი ბრძოლით აღებულ იქნა თორთუმის ციხე“.

ოსმალებმა ამ ლაშქრობის შედეგად, სამცხე-საათაბაგოსი გარდა თორთუმისა, შემდეგი ციხეები და ადგილები დაიპყრეს: ნახახი, ამირახორი, ახჩაყალა, ფანასკერტი, მეორე ახჩაყალა, თალხისა, ლივანა, დადელის მხარე და სხვ. იბრაიმ ფეჩევის ცნობით: „ხსენებულ მხარეში დატოვებულ იქნა 15 ციხე, დანარჩენები მიწასთან იქნა გასწორებული. შემდეგ თორთუმი, თალხისი, ახჩაყალა და ლივანის ხევი განსაზღვრული იქნა, როგორც ერთი სასანჯაყო ადგილი. იგი ებოძა ერთ-ერთ ბეგს“[11.65].

სულთან სულეიმანი საფრანგეთის მეფე ჰენრიხ II-სადმი გაგზავნილ წერილში ამ ლაშქრობასთან დაკავშირებით წერს: „მოკლედ, მტრისგან დაპყრობილი 35 ციხიდან 14 მოთხრილ იქნა, დანარჩენ 21 ციხეში ჩაყენებული იქნა გარნიზონი და სამხედრო მმართველი. ქვეყანა ორგანიზებულ იქნა საბეგლარბეგოდ და დაიყო 4 სანჯაყად და მთლიანად იგი შეერთებულ იქნა იმპერიასთან“ [11.65].

ჩვენთვის ამ ცნობიდან საყურადღებოა ის, რომ ოსმალებმა სამცხეს დაპყრობილ ტერიტორიაზე საბეგლარბეგო დაარსეს. ეს კი იმას ნიშნავდა, რომ ოსმალებმა საქართველოს დაპყრობილ ტერიტორიაზე თავიანთი მართვა-გამგეობისა და თავიანთი სოციალურ-ეკონომიკური სისტემის დანერგვას შეუდგნენ და იქ არსებული ქართული სოციალურ-პოლიტიკური სისტემის გაუქმება დაიწყეს. და, ბოლოს, ამ დოკუმენტიდან კარგად ჩანს, თუ რაოდენ დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა სულთანი საქართველოს დაპყრობის საკითხს [11.67].

1550 წელს ოსმალებმა დაიპყრეს ტაო [12.430], სპერის ზონასთან ერთად [13.543].

1552 წელს ოსმალებმა დაიჭირეს არტაან-კოლა და კლარჯეთ-შავშეთი, ვიდრე არსიანის მთამდე [13.543].

ამრიგად, XVI საუკუნის პირველ ნახევარში ოსმალეთმა თანმიმდევრობით დაიპყრო სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს მნიშვნელოვანი ნაწილი: ჭანეთი, ვანის ოლქი, ისპირი (სპერი), ოლთისი, თორთუმი, ფანაკი (ბანა), ლივანა (ნიგალი), ტაო, კლარჯეთი, არტაან-კოლა, შავშეთი და იქ თავისი ბატონობა დაამყარა.

1555 წლის 29 მაისს ოსმალეთსა და ირანს შორის ქალაქ ამასიაში ზავი დაიდო. ამ საზავო ხელშეკრულებით, აღმოსავლეთი საქართველო და სამცხე-საათაბაგოს აღმოსავლეთი ნაწილი ირანს ერგო, დასავლეთი საქართველო და სამცხე-საათაბაგოს დასავლეთი ნაწილი კი ოსმალეთს დარჩა [14.261], [15. 68-69].

ამის შემდეგ ორივე დიდ სახელმწიფოს, ირანსა და ოსმალეთს საქართველოს დასაპყრობად ხელები გაეხსნათ [14.262]. ამასიის ზავით დამთავრდა ოსმალეთ-ირანის პირველი ომი, რომელიც თითქმის ნახევარი საუკუნის განმავლობაში მიმდინარეობდა. ეს ზავი, რომელიც საქართველოს დაუკითხავად დაიდო, აშკარად ეწინააღმდეგებოდა საქართველოს გაერთიანებას და აღრმავებდა მის პოლიტიკურ დაშლილობას.

1561 წელს ოსმალებმა აჭარა დაიპყრეს. აჭარის ხეობა 1561 წლიდან უკვე ოსმალეთის იმპერიის შემადგენელი ნაწილი ხდება და მის ტერიტორიაზე მყარდება თურქული ადმინისტრაციული მმართველობა [16.151]. 1587 წელს ოსმალებმა აჭარა ხელახლა დაიპყრეს [17. 326].

1564 წელს ოსმალებმა ბათუმი მიიტაცეს, – აღნიშნავს ისტორიკოსი დიმიტრი ბაქრაძე [18.2], [19.23].

1578 წლის აგვისტოს დასაწყისში ოსმალთა უზარმაზარი არმია, რომელიც დონ ხუან სპარსელის ცნობით 200 ათასი კაცისაგან შედგებოდა, მინადორის ცნობით – 300 ათას კაცს, ხოლო ისქანდერ მუნშის ცნობით 100 ათას კაცს შეადგენდა [11.100-110], მუსტაფა ლალა-ფაშას მეთაურობით სამხრეთ საქართველოში შემოვიდა და არტაანში დაბანაკდა.ირანელთა ლაშქარს, რომელიც 30 000 (ოცდაათი ათასი) კაცს შეადგენდა, სარდლობდნენ თოქმან-ხანი, იმამ-ყული ხანი და ყარა-ხანი [11.108].

1578 წლის 9 აგვისტოს ჩილდირის ველზე (ჩილდირის ტბასთან ახლოს – ა.დ.) მოხდა დიდი ბრძოლა ოსმალეთისა და ირანის ლაშქარს შორის, რომელიც ოსმალთა გამარჯვებით დამთავრდა [11.133].

ამ დრომდე მანუჩარი 6000 შეარაღებული აზნაურით მთის ფერდობიდან გამარჯვებულებს და დამარცხებულებს თვალყურს ადევნებდა, იდგა იქ და იმედი ჰქონდა, რომ გამარჯვებული მხარე მას შეიწყნარებდა. მართლაც ფაშამ იგი ზეიმით მიიღო და მანუჩარმაც მას ჩააბარა თავისი ქვეყნის ციხე-სიმაგრეთა გასაღებები. მანუჩარისა და მისი თანმხლები ქართველების წინ, სარდლის კარავთან რამდენიმე ათას ტყვე ყიზილბაშს თავები დააყრევინეს, ქართველი ტყვეები კი კოცონზე დაწვეს, რომ ამით ველური დამპყრობლისადმი შიში და მორჩილება დაენერგათ [20.127].

ოსმალეთის სულთანი სულეიმან I
(1520-1566)

ოსმალეთის სულთანი სელიმ II
(1566-1574)

ოსმალეთის სულთანი მურად III
(1574-1595)

1578 წელს ლალა ფაშას დიდი ლაშქრობის დროს ოსმალთა მიერ დაპყრობილი იქნა ჩილდირი, ხერთვისი, ახალქალაქი, ახალციხე და აწყური, და ამრიგად, მთელი სამცხე-საათაბაგო მოექცა ოსმალთა მფლობელობაში, – აღნიშნავს აკადემიკოსი ექვთიმე თაყაიშვილი [12.431]. ათაბაგ ქაიხოსრო მეორის (1545-1573) შვილები - ყვარყვარე V

(1573-1582), მანუჩარ II (1558-1614), ამის შვილი მანუჩარ III (1614-1625) იძულებული იყვნენ დამორჩილებოდნენ ოსმალებს და მათი სახელით დარჩენილიყვნენ მმართველებად ამა თუ იმ საათაბაგოს ნაწილებისა, მაგრამ ჯერ კიდევ ქრისტიანობა შეინარჩუნეს; ხოლო ბექა III-ის შვილმა ყვარყვარე V-მ, მოწამლა თავისი ძმისწული, კანონიერი ათაბაგი მანუჩარ III, წავიდა სტამბოლს, მიიღო იქ მუსლიმანობა საფარ-ფაშას წოდებით და გახდა ახალციხის ფაშა [12.431].

ოსმალებმა 24 აგვისტოს თბილისიც დაიკავეს. იგი საფაშოდ გამოაცხადეს, ციხესიმაგრეებში თავიანთი გარნიზონი ჩააყენეს და თბილისში ფაშა დანიშნეს [20.128].

1590 წლის 21 მარტს, სტამბოლში, ხანგრძლივი მოლაპარაკების შედეგად, ოსმალეთსა და ირანს შორის ზავი დაიდო. საზავო ხელშეკრულების მიხედვით საქართველო, აღმოსავლეთ სომხითი, ჩრდილო და სამხრეთ აზერბაიჯანი (არდებილისა და თალიშის გამოკლებით), ქურთისტანი და ლურისტანის ნაწილი ოსმალეთს დარჩა [20. 140], [11. 181].

ამ ზავის შედეგად დამთავრდა ირანსა და ოსმალეთს შორის ერთ-ერთი ყველაზე სისხლისმღვრელი ომი, რომელიც 11 წელიწადს, 11 თვეს და 16 დღეს გრძელდებოდა [11. 181].

ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარე XVI საუკუნის I ნახევარში ოსმალეთმა დაიპყრო ჭანეთი და მესხეთის ნაწილი, ხოლო მე-16 საუკუნის II ნახევარში ოსმალებმა მოახდინეს ოკუპაცია მთელი მესხეთისა [13. 543]. ასე, რომ ოსმალეთს თითქმის ერთი საუკუნე დაჭირდათ აღნიშნული მხარეების დასაპყრობად.

ოსმალეთის მიერ დაპყრობილი მესხეთის ტერიტორიის ფართობი შეადგენდა 34 230 კვადრატულ კილომეტრეს, ჭანეთ-ლაზეთის მხარეებისა – 24 585 კვადრატულ კილომეტრს [13. 297, 299], სულ XVI საუკუნეში ოსმალეთის მიერ დაპყრობილი იქნა 58 815 კვადრატული კილომეტრი სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ტერიტორია, რაც ოდითგანვე საქართველოს განუყოფელი ნაწილი იყო.

ოსმალეთმა 1578 წლიდან მიიტაცა ქალაქი ფოთი, 65, 8 კვადრატული კილომეტრის ფართობით [21] მან ასევე ხელში ჩაიგდო ქალაქი სოხუმი, რომლის ფართობი 27 კვადრატულ კილომეტრს შეადგენდა [22]. ორივე ამ ქალაქის ფართობი 92.8 კვ. კილომეტრ ტერიტორიას მოიცავდა.

ამდაგვარად, სულ ოსმალეთმა დაპყრობითი ომების შედეგად საქართველოს წართვა 58 907,8 კვ.კმ. ტერიტორია.

ასე, რომ ოსმალეთმა XVI საუკუნეში ფაქტობრივად დაიპყრო მთელი სამხრეთ-დასავლეთი საქართველო, რომელიც მესხეთის მხარეებს ანუ ზემო ქართლს შეადგენდა და უფრო გვიან ხანაში სამცხე-საათაბაგოს სახელით იყო ცნობილი; სახელდობრ, XVI საუკუნეში ოსმალეთმა დაიპყრო ჭანეთ-ლაზეთი, სამცხე, ჯავახეთი, აჭარა, შავშეთი, იმერხევი, კოლა, არტაანი, თორთუმი, სპერი (ისპირი), ტაო, კლარჯეთი და ნიგალი (ლივანა).

ოსმალეთი ასევე დასავლეთ საქართველოში დაეუფლა ქალაქებს ფოთს და სოხუმს.

ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარე, ოსმალეთმა უხეშად, ყოველგვარი სამართლებრივი ნორმების უგულებელყოფით დაარღვია საქართველოს ტერიტორიული და ეროვნული მთლიანობა.

მართლაც XVI საუკუნე იყო ბოროტი ასწლეული საქართველოს ჟამსაბრუნავში [23. 334].

დღეისათვის, როგორც დიდი მეცნიერი პავლე ინგოროყვა მიუთითებს, მთლიანად მოცულობა საქართველოს ისტორიული ტერიტორიებისა, რომლებიც მიტაცებულია თურქეთის მიერ, შეადგენს 51 700 კვ.კილომეტრ ფართობს. აქედან მესხეთისა მოიცავს 27 115 კვ. კილომეტრს, ხოლო ჭანეთისა – 24 585 კვადრატულ კილომეტრ ფართობს [13. 299].

მაინც რა მიზეზებმა, გარემოებებმა და ფაქტორებმა განაპირობა XVI საუკუნეში საქართველოს სამხრეთ-დასავლეთი ნაწილის დაკარგვა და ოსმალეთის მიერ მისი მიტაცება ?

- სათანადო წყაროებზე, ფაქტებსა და მასალებზე დაყრდნობით იკვეთება, რომ უძველესი აღნიშნული ქართული მხარეების ჩამოცილება და ოსმალების მიერ მისი მი-

ტაცება გამოიწვია შემდეგმა მიზეზებმა, გარემოებებმა და ფაქტორებმა:

1. XVI საუკუნისათვის მსოფლიოში ერთ-ერთი უძლიერესი ოსმალეთის იმპერიის სისტემატიურმა და მრავალრიცხოვანი შეიარაღებული ძალებით (ზოგჯერ საომარ ბრძოლებში ჩართული ოსმალთა შეიარაღებული მებრძოლები 5 და 10-ჯერ და უფრო მეტადაც აღემატებოდნენ ქართველთა მებრძოლებს) შემოსევებმა და ოსმალეთის სულთნების (სელიმ I, სულეიმან I, სელიმ II, მურად III) დაპყრობითმა პოლიტიკამ;
2. XVI საუკუნეში ირანელთა ქართლში (საქართველოში) ხშირი შემოსევებით (1541, 1547, 1551, 1554 წლები) ქვეყნის დასუსტებამ;
3. საქართველოს პოლიტიკურმა დაშლილობამ: XV საუკუნის ბოლოსათვის სამ სამეფოდ – ქართლის, კახეთის, იმერეთის სამეფოებად და სამცხე-საათაბაგოს დამოუკიდებელ სამთავროებად გამოცხადებამ, გურიის, სამეგრელოს, სვანეთის და აფხაზეთის სამთავროების განკერძოების გზაზე დადგომამ;
4. თვით ქართველთა ღალატმა, ერთმანეთისადმი მტრობამ და ურთიერთგაუტანლობამ.
5. ოსმალეთის სულთნის ხელისუფალთა მიერ სამცხე-საათაბაგოს ზოგიერთი ათაბაგის, თავადის, აზნაურის, ეპიკოპოსის, მღვდლის, გლეხის მოსყიდვა, დასაჩუქრება-გადაბირებამ და სხვა ფაქტობრივმა გარემოებებმა [24. 1-5].

ამიტომაც სრულიად სამართლიანად ამბობდა XVII საუკუნის ისტორიკოსი ფარსადან გორგიჯანიძე:

„ქართველებს ჯერ იქით ურუმნი არბევდეს და აქეთ ყიზილბაშნი და ამისთანას და მისთანას ორ დიდ ხელმწიფეს შუაში ბევრს ეცადნენ, აქეთ იქნიეს ხმალი, იქეთ იქნიეს, მაგრამ არ იქნა და ვერცა რა თავს გაუვიდეს ... მეორეც – საქართველო თავად ცოტა იყო და მერმე მრავლად გაყოფილი და ერთმანეთის ურჩი და ქიშპნი, მტერნი, ერთმანეთის მარბევნი და მაწყინარნი“ [25. 2015].

ზემოთ აღნიშნული ასეთი დიდი მოცულობის საქართველოს ტერიტორია, ოსმალეთის გარდა სხვა არცერთ დამპყრობელს არ მიუსაკუთრებია. „საქართველოს ბევრი დამპყრობი უნახავს. თურქებმა სამართლიანად დაიმსახურეს მათ შორის უარესთა სახელი“, – აღნიშნავენ აკადემიკოსები სიმონ ჯანაშია და ნიკო ბერძენიშვილი“ [26].

სამწუხაროდ, ასეთია ისტორიული და ფაქტობრივი რეალობა, რაც თითოეულ ქართველს უნდა გვახსოვდეს.

AVTANDIL DIASAMIDZE **-** *State Educational Pedagogical University of the Patriachia of Georgia named after Saint Tbel Abuserisde, Professor*

CONQUEST OF SOUTHWESTERN GEORGIA BY THE OTTOMANS AND VIOLATION OF THE TERRITORIAL AND NATIONAL INTEGRITY OF GEORGIA IN THE 16TH CENTURY

Summary

„The 16th century, with its consequences, was the most severe for Samtskhe-Saatabago. ... the feudal disintegration of Georgia bore the worst fruits here“ (Academician Niko Berdzenishvili). „Ottoman was eager to swallow this precious and beautiful part of Georgia“ (academician Ivane Javakhishvili).

Since the 10th years of the 16th century, Ottomans have been carrying out systematic attacks against Georgia, in particular, to conquer South-West Georgia, or Samtskhe-Saatabago.

In 1510, a large army of the Ottomans entered Meskheti under the leadership of Selim Pasha, the successor of the Sultan, to whom Mzechabuk Atabag declared obedience, and with his support, the Ottomans marched to Imereti. They burned down Kutaisi, Bagrat and Gelati

temples and left the country with a large loot and prisoners. In 1536, the Ottomans attacked Tao-Klarjeti and captured several Sanjak. In 1543, King Bagrat III of Imereti brutally defeats the 22,000-strong Ottoman army near Karagakh, killing the army commander Musa Pasha along with other dignitaries. The disaster at Karagakh filled Suleiman Sultan's heart with fury and revenge. Revenge took place in 1545.

Suleman I sent a large army to Samtskhe-Saatabago under the command of the pashas of Arzrum and Diyarbekir. The battle took place in 1545 near Basian, in the Sokhoista Valley. Despite the good fight of the Georgians, the numerical superiority of the enemy, as well as the betrayal of Levan I Dadiani, the prince of Meskhi and Samegrelo, which was manifested in his refusal to participate in the war, led to the defeat of the Georgians. From then on, as Vakhushti Batonishvili points out, "following the rule of the Ottomans, they started to fight for the conquest of powerful countries" and Georgian sides.

In 1547, the Ottomans conquered Chanet, in 1548 - Van (Van district), in 1549 - Ispir (Sper), Oltis, Tortum, Fanak, in 1550 - Tao, together with the Sper zone, in 1552 - Artaan-Kola, Klarjet, Shavshet, than to Mount Arsiani, in 1561 - to Adjara, in 1564 - to Batumi.

On August 9, 1578, the Ottomans defeated the Iranians in the battle of Childir. In this year, the Ottomans conquered Childir, Khertvisi, Akhalkalaki, Akhaltsikhe, Atzuri, and thus the entire Samtskhe-Saatabago came under the Ottomans' possession.

Thus, in the 16th century, the Ottoman Empire actually conquered the entire southwestern Georgia, the same as Zemo Kartli or Samtskhe-Saatabago, which included: Samtskhe, Javakheti, Adjara, Shavsheti, Imerkhevi, Kola, Artaan, Tao, Klarjeti, Speri (Ispir), Tortum, Nigal and Chanet-Lazet. From 1578, the Ottomans also captured the cities of Poti and Sokhumi in western Georgia.

The territory of southwestern Georgia conquered by the Ottomans in the 16th century was 58,815 square meters. kilometers, of which Meskheti - 34230 sq. kilometer, Lazet - Chaneti has 24,585 square meters. It covered an area of one kilometer. The territory of Poti and Sokhumi cities of Western Georgia captured by the Ottomans was 65.8 square meters respectively. Kilometer and 27 sq. per kilometer, i.e. completely - 92, 8 sq. m. It covered an area of one kilometer of land.

Thus, in the 16th century, the Ottoman Empire conquered and took away a total of 58,907.8 square meters of Georgia. kilometer of territory, thereby violating the territorial and national integrity of Georgia in a rude manner and in disregard of all legal norms. To date, the total volume of the historical territories of Georgia, which have been seized by Turkey, is 51,700 square meters. kilometers. Of these, Meskheti covers 27115 sq. kilometers, and that of Chaneti - 24585 sq. kilometer area Unfortunately, this is the historical and factual reality that every Georgian should remember

Key words: *Georgia, Ottoman Empire, territorial integrity, historical territories*

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ჯავახიშვილი ივ., ბერძენიშვილი ნ., ჯანაშია ს., „საქართველოს ისტორია“, თბ., 1943.
2. ანდრიაძე გ., „უცნობი ისტორიული საქართველო (ქრისტიანული ლაზეთი)“, თბ., 2012.
3. ბატონიშვილი ვახუშტი, ქართლის ცხოვრება, ტ. IV, თბ., 1973.
4. ჯავახიშვილი ივ., „საქართველოს საზღვრები“, თბ., 1996.
5. ასათიანი ნ., ოთხმეზური გ., სამსონაძე მ., ჯამბურია გ., „საქართველოს ისტორია“, ტ. III, თბ., 2020.
6. ხორავა ბ., ვაჭრიძე გ., „ბაგრატ III - იმერეთის მეფე“, თბ., 2019.
7. იბრაიმ ფეჩევის ცნობები საქართველოსა და კავკასიის შესახებ, ტექსტი ქართული თარგმანითურთ გამოსცა, შესავალი და შენიშვნები დაურთო სერგი ჯიქიამ, თბ., 1964.
8. სანიკიძე ლ., „დედა ისტორია“, თბ., 2020.

9. ფირანიშვილი პ., „საქართველოს ისტორიის მნიშვნელოვანი თარიღები და მოვლენები“, თბ., 1996.
10. თურქული წყაროები XVI ს-ის I მეოთხედის სამცხე-საათაბაგოს ისტორიისთვის, ქართული თარგმანით, გამოკვლევითა და შენიშვნებით გამოსცა ცისანა აბულაძემ, თბ., 1983.
11. სვანიძე მ., „საქართველო-ოსმალეთის ურთიერთობის ისტორიიდან XVI-XVII სს.“, თბ., 1971.
12. თაყაიშვილი ექვ., „თხზულებანი“, ტ. I, თბ., 2016.
13. ინგოროყვა პ., „გიორგი მერჩულე“, თბ., 1954.
14. ბახტაძე მ., მერკვილაძე დ., გეთიაშვილი გ., „მსოფლიოს ისტორია“, თ., 2016.
15. გაბაშვილი ვ., „ქართული ფეოდალური წყობილება XVI-XVII საუკუნეებში“, თბ., 1957.
16. შაშიკაძე ზ., „ორი მნიშვნელოვანი დოკუმენტი XVI საკუნის აჭარის ისტორიიდან, ბათუმის შ. რუსთაველის სახელობის უნივერსიტეტი, მემედ აბაშიძის სახელობის სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრი, კრებული III, ბათუმი, 2002.
17. ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია, საქართველოს სსრ, თბ., 1981.
18. ბაქრაძე დ., „ბათუმი“, გაზ.: „დროება“, N 166, 18 მარიამობისთვე, 1878.
19. ბაქრაძე დ., „არქეოლოგიური მოგზაურობა გურიასა და აჭარაში“, ბათუმი, 1987.
20. „საქართველოს ისტორიის ნარკვევები“, ტ. IV, თბ., 1973.
21. „ფოთი ოსმალეთის იმპერიაში“ - ვიკიპედია.
22. „სოხუმი ოსმალეთის იმპერიაში“ - ვიკიპედია.
23. სანიკიძე ლ., „უქარქაშო ხმლები“, წიგნი მეორე, თბ., 1990.
24. სამცხე-ჯავახეთის ისტორიის მუზეუმი,ივანე გვარანაძის პირადი არქივი, ფონდი N 2918, ფურც. 1-5.
25. ფარსადან გორგიჯანიძის ისტორია, ს. კაკაბაძის გამოცემა, ტფ. 1926.
26. ჯანაშია ს., ბერძენიშვილი ნ., „თურქეთისადმი ჩვენი კანონიერი პრეტენზიების შესახებ“, გაზ.: „კომუნისტი“, N 24, 14 დეკემბერი, 1945 წ.

ედიშერ ჯაფარიძე
სტუ, ასოცირებული პროფესორი

ქართულ-ფრანგული კულტურული ურთიერთობების განვითარების ისტორიიდან

ნაშრომი ეხება აღიარებული ქართველი ემიგრანტი ისტორიკოსისა და მკვლევარის ნინო და კალისტრატე სალიების მოღვაწეობას საფრანგეთში. რომელმაც მნიშვნელოვანი კვლი დატოვა როგორც ისტორიული, ასევე კულტურული თვალსაზრისით. მათ ჩამოიტანეს საზღვარგარეთ მოღვაწე ქართველი მეცნიერების, მწერლებისა და საზოგადო მოღვაწეების პირადი არქივები. მათი წყალობით ის დღეს საქართველოშია და განუზომლად ფასდაუდებელია ქართული კულტურისა და ემიგრანტების ისტორიის შესწავლაში. ექიმმა, ისტორიკოსმა, ნინო სალიამ მეუღლესთან, ემიგრანტ კალისტრატე სალიასთან ერთად საკუთარი ფინანსური სახსრებით და საფრანგეთის ეროვნული სამეცნიერო კვლევითი ინსტიტუტის დახმარებით 1948 წელს დააარსა ჟურნალი „ბედი ქართლისა“. 35 წლის განმავლობაში ჟურნალმა გამოაქვეყნა მრავალი ცნობილი ევროპელი და ქართველი მეცნიერის მნიშვნელოვანი შრომები.

განსაკუთრებით დიდია სალიების წვლილი ემიგრაციაში დაგროვილი უნიკალური მასალის გადარჩენაში, რომელიც 1980 წელს ქართულ ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრს გადასცეს უნიკალური ბიბლიოთეკა. სალიების კაბინეტში ასევე ინახება სალიების პირადი ნივთები და ტანსაცმელი, რომელსაც მიენიჭა სამუზეუმო ექსპონატის სტატუსი და დღეს იგი ითვლება საქართველოს ისტორიის ერთ-ერთი უდიდესი პერიოდის მნიშვნელოვან ღირებულებად.

საკვანძო სიტყვები: ემიგრაცია საფრანგეთში, კულტურული ურთიერთობები, ქართული კულტურა, საქართველო და საფრანგეთი, ქართველოლოგია.

ნაშრომი ეხება საფრანგეთში აღიარებული ქართველი ემიგრანტი ისტორიკოსის და ქართველოლოგის ნინო და კალისტრატე სალიების მოღვაწეობას, რომელმაც მნიშვნელოვანი კვალი დატოვა, როგორც ისტორიული ასევ კულტურული თვალსაზრისით, რომ მათ შემოგვინახეს საზღვარგარეთ მოღვაწე ზოგიერთი ქართველი მეცნიერის, მწერლის და საზოგადო მოღვაწის პირადი არქივები, რომელებიც მათი წყალობით დღეს საქართველოშია და ქართული კულტურის და ემიგრანტული ისტორიის შესწავლის საქმეში განუზომლად ფასდაუდებელია.

პარიზში აღიარებული ქართველი მეცნიერი, ისტორიკოსი, ქართველოლოგი, ქველმოქმედი და საქართველოს ისტორიის და ქართული კულტურის საკითხების ყველაზე კომპეტენტური მკვლევარი ნინო ქურციკაშვილი დაიბადა 1898 წლის 15 ოქტომბერს თელავის რაიონის, სოფელ ვარდისუბანში. იგი სწავლობდა თბილისისა და პეტერბურგის უნივერსიტეტებში. პირველი მსოფლიო ომის დროს მოწყალების დად მუშაობდა, ხოლო 1926 წლიდან კი საფრანგეთში დასახლდა და ცხოვრებას იქ იწყებს, რომელიც შემდგომ თავის ცხოვრებას უკავშირებს კალისტრატე სალიას (კალისტრატე სალია ამ პერიოდში მუშაობდა მოწყალების დის მძღოლად).

კალისტრატე სალია სამეგრელოში გლეხის ოჯახში დაიბადა. დაამთავრა ხაშურის გიმნაზია და 1920 წელს ჩაირიცხა თბილისის სახელმწიფო უნივერისტეტის სიბრძნისმეტყველების ფაკულტეტზე.

იმავე წელს გაწევრიანდა სოციალურ-დემოკრატიულ პარტიაში. 1921 წელს, ბოლშევიკური რუსეთის მიერ საქართველოს ოკუპაციის შემდეგ იგი დააპატიმრეს. დამოუკიდებელი საქართველოს ელჩის გერმანიაში ვლადიმერ ახმეტელის ძალისხმევით საზღვარგარეთ გაასახლეს. ბერლინის უნივერსიტეტთან არსებულ გერმანული ენისა

და ლიტერატურის ორწლიანი ინსტიტუტის დასრულების შემდეგ სწავლას აგრძელებს ქ. ჰალეს უნივერსიტეტის იურიდიულ და ეკონომიკურ მეცნიერებათა ფაკულტეტზე. 1924 წელს საცხოვრებლად გადავიდა პარიზში და 1927 წელს სორბონის უნივერსიტეტის ისტორია-ფილოლოგიის ფაკულტეტი დაამთავრა. იგი იყო 1924 წელს დაარსებული „თეთრი გიორგის“ წევრი; 1934 წელს გაწევრიანდა ჟურნალ „ორნატის“ ჯგუფსა და მეორე მსოფლიო ომის წინ დაარსებულ ქართულ ფაშისტურ დარაზმულობაში. თანამშრომლობდა ასევე ემიგრანტულ პრესასთან.

აქვე ნინომ პარიზში გაიცნო და ცოლად გაჰყვა (მეორედ) ცნობილ ისტორიკოსს და აღიარებულ ქართველოლოგს კალისტრატე სალიას, რომელიც პროფესიით ექიმი იყო, მაგრამ მას დამთავრებული ჰქონდა ასევე ვარშავის უმაღლესი სასწავლებელი ისტორიის მიმართულებით. ნინოს თანადგომით და ხელშეწყობით კალისტრატე სალია წარმატებთ მოღვაწეობდა მეცნიერული მიმართულებით.

ნინო და კალისტრატე სალიები, როგორც ევროპაში ცნობილი ქართველოლოგები, არჩეულნი იყვნენ სხვადსხვა ქვეყნის სამეცნიერო ცენტრების წევრებად. კერძოდ, კალისტრატე სალია იყო ლუვენის, ოსლოს, ბამბერგის, ბორდოს უნივერსიტეტის და პარიზის კათოლიკური ინსტიტუტის საპატიო დოქტორი, პროფესორი, ხმელთაშუაზღვეთის აკადემიის წევრი (1968). იგი ასევე იყო პარიზის აზიის, ისტორიის, ბიზანტინისტიკის, ლინგვისტური საზოგადოებების წევრი, მეცნიერული პრესის საერთაშორისო კავშირის ვიცე-პრეზიდენტი (1964), და საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის საპატიო აკადემიკოსი (1983).

კალისტრატე და ნინო სალიების ღვაწლი განუზომლად დიდია ქართველი ხალხის წინაშე, რომელიც იმ პერიოდში ერთგვარი დამაკავშირებელი სამეცნიერო რგოლი იყო ემიგრაციაში მყოფი ინტელიგენციისა და საქართველოს მოსახლეობას შორის.

მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ პრაქტიკულად აღარ არსებობდა ომამდელი ქართული პრესა ამიტომ 1948 წელს კალისტრატე და ნინო სალიებმა თავიანთი სახსრებით და საფრანგეთის ეროვნული სამეცნიერო ცენტრის დახმარებით დაარსეს სამეცნიერო ისტორიულ-ლიტერატურული ჟურნალი „ბედი ქართლისა“, რომელმაც 35 წელი იარსება, თავდაპირველად წელიწადში 4-ჯერ გამოდიოდა და ჟურნალის რედაქცია განთავსებული იყო სალიების საცხოვრებელ ბინაში. 1958 წლიდან ჟურნალი განახლდა და ეწოდა „ბედი ქართლისა - რევიუ დე ქართველოლოჟი“ და გამოვიდა 41 ტომი ქართულენოვანი, ისტორიული, ლიტერატურული და სამეცნიერო ჟურნალის ნომერი, სადაც სტატიები იბეჭდებოდა ფრანგულ, გერმანულ და ინგლისურ ენებზე. ჟურნალის მთავარი რედაქტორი იყო კალისტრატე სალია, ხოლო რედაქტორ გამომცემელი კი სალიას მეუღლე ნინო ქურციკაშილი.

სალიების მიზანი იყო საზღვარგარეთ გაფანტული ემიგრანტების გაერთიანება და ერთიანი ეროვნული სულისკვეთების სამსახურში ჩადგომა.

სალიებმა ჟურნალის გარშემო შემოიკრიბეს ქართველი მეცნიერები: მიხაკო წერეთელი, მიხეილ თარხნიშვილი, ძმები ნიკურაძეები, ექვთიმე თაყაიშვილი, გრიგოლ რობაქიძე, კორნელი კეკელიძე, აკაკი შანიძე, არნოლდ ჩიქობავა, სიმონ ყაუხჩიშვილი და მრავალი სხვა. ჟურნალის სამეცნიერო საბჭოში შედიოდნენ მსოფლიოს ცნობილი კავკასიოლოგები და ორიენტალისტები, რომელიც ცდილობდა დაემყარებინა აუცილებელი კავშირი საქართველოსა და მის საზღვრებს გარეთ მიმდინარე სამეცნიერო-კვლევით მუშაობას შორის და გაეღვიძებინა მეცნიერთა ინტერესი ქართული კულტურისა და ცივილიზაციის ყოველმხრივი შესწავლისადმი.

ჟურნალი მნიშვნელოვან როლს ასრულებდა ქართული კულტურის პოპულარიზაციის საქმეში. „ბედი ქართლისა“, სხვა ემიგრანტული გამოცემებისაგან განსხვავებით, საქართველოში, უცნობი არ დარჩენილა. იბეჭდებოდა ქართველ, აზერბაიჯანელ, ჩრდილოკავკასიელ საბჭოთა მეცნიერთა სტატიები. სალიები ეხმარებოდნენ უცხოელ ქართველოლოგებს, მონაწილეობდნენ სამეცნიერო კონფერენციებსა და კონგრესებში. 1980 წელს ფრანგულ ენაზე გამოაქვეყნა 550-გვერდიანი „ქართველი ერის ისტორია“.

წიგნს საფრანგეთის მეცნიერებათა აკადემიის პრემია მიენიჭა და მალე ცნობილი საქართველოშიც გახდა.

ნინო სალია ხშირად თავადაც წერდა სხვადასხვა თემებზე ქართულად ან ფრანგულად, მათ შორისაა: რამდენიმე წერილი გარდაცვლილი ქართველების ნეკროლოგი ან მოსაგონარია: „25 წლისთავი ვანო სარაჯიშვილის გარდაცვალებიდან“ (1949), „მარიამ მამულაიშვილის ხსოვნას“ (1952), „ევგენი გეგეჭკორის უკანასკნელი დღე“ (1954), „მამა მიხეილ თარხნიშვილი“(1958), „გრიგოლ რობაქიძის საფლავთან“ (1964), „გრიგოლ რობაქიძის არქივის ბედი“ (1964). სტატიები ეძღვნება ემიგრანტ და საბჭოთა ქართველთა კულტურულ საქმიანობას: „ქართველთა კულტურული აქტივობა პარიზში“, „გრიგოლ რობაქიძის საღამო ქართული სიტყვისა“ (1950), „ქართული ხალხური ცეკვის ანსამბლი პარიზში (1958), „რამდენიმე სიახლე ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში“ (1959), „მსოფლიო პრესა ქართულ ფოლკლორულ ცეკვებზე“ (1960), „საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ეკუმენისტური ეკლესიების კონგრესზე პარიზში“ (1962). საისტორიო ნაშრომებია: მსოფლიოს რელიგიების მიმოხილვა „ლოცვა“ (1954-7, 1962), „დედოფალ ქეთევანის წამება“ (1957), „შოთა რუსთაველის უცნობი პორტრეტი“ (1961), „კვიპროს ქართველების წვლილი კულტურულ ურთიერთობათა ისტორიაში“ (1963), „ქართული მატერიალური კულტურის ძეგლები“ (1971), „წმ. ნინოს მიერ ქართლის მოქცევის შესახებ“ (1972), „პორტუგალიური მასალები ქეთევან დედოფლის წამებაზე“ (1973), კალისტრატე სალიასა და ვახტანგ ბერიძის თანაავტორობით - „საქართველო: (ისტორიულ–კულტურული მიმოხილვა)“ (1972) და სხვა.

განსაკუთრებით გამოვარჩევთ ნინო სალიას სამეცნიერო მემკვიდრეობას, გარდა დიადი საგამომცემლო საქმიანობისა იგი ეწეოდა სამეცნიერო მოღვაწეობასაც, რომლის ანგარიშზეც გახლავთ ჯერ კიდევ იმ პერიოდში საქვეყნოდ აღიარებული ნაშრომები, კერძოდ: ქართული მატერიალური კულტურის ძეგლები 1971, წმ. ნინოს მიერ ქართლის მოქცევის შესახებ 1972, პორტუგალიური მასალები ქეთევან დედოფლის წამებაზე 1973, და სხვა მრავალი, რომლებმაც უდიდესი აღიარება მოიპოვეს არა მხოლოდ საფრანგეთში, არამედ ქვეყნის ფარგლებს გარეთაც.

კალისტრატე სალია გარდაიცვალა 1986 წელს პარიზში, დაკრძალეს ლევილის სასაფლაოზე. 1988 წლის 27 თებერვალს, ანდერძის თანახმად, მისი ფერფლი დიდუბის პანთეონის მიწას მიაბარეს. ნინო გარდაიცვალა 1993 წელს პარიზში 95წლის ასაკში, მისი ფერფლიც ჩამოასვენეს საქართველოში და მეუღლის გვერდით დაკრძალეს დიდუბის პანთეონში. მათ შთამომავალი არ დარჩენიათ.

სალიების ღვაწლი განსაკუთრებით დიდია ემიგრაციაში დაგროვილი უნიკალური მასალების გადარჩენის საქმეში, რომლებმაც 1980 წელს მათ საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრს გადასცეს უნიკალური ბიბლიოთეკა, რომლის ბაზაზეც დღეს შექმნილია სალიების-კაბინეტი-ფონდი. ფონდი განსაკუთრებით მდიდარია ქართველოლოგიური და ორიენტალისტური ლიტერატურით, ლექსიკონებით, ენციკლოპედიებით და სხვა უნიკალური გამოცემებით, რომლებიც მთელ მსოფლიოში ბიბლიოგრაფიულ იშვიათობად არის მიჩნეული. სალიების კაბინეტში ინახება ასევე სალიების პირადი ნივთები და ტანსაცმელი, რომლებსაც სამუზეუმო ექსპონატების სტატუსი აქვს მინიჭებული და ის დღეს საქართველოს ისტორიის ერთ-ერთი დიადი პერიოდის მნიშნელოვან ღირებულებად ითვლება.

EDISHER JAPHARIDZE **–** *GTU, Associate Professor*

FROM THE HISTORY OF THE DEVELOPMENT OF GEORGIAN-FRENCH CULTURAL RELATIONS

Summary

The work refers to the work of Nino Salia, a recognized Georgian emigrant historian and Georgian researcher in France, who left an important mark, both form a historical and cultural

point of view. They brought us the personal archives of some Georgian scientists, writers and public figures working abroad. Thanks to them, it is in Georgia today and it is immeasurably invaluable in the study of Georgian culture and immigrant history. The doctor, historian, specialist of Georgia studies Nino Salia, together with the spouse, immigrant Kalistrate Salia, established the journal „Bedi Kartlisa-Revue de Kartvelologie'' using their own financial means and assistance of national scientific research institute of France in 1948. During 35 years the journal published significant pieces of work many famous European and Georgian scientists.

Saliebi's contribution is especially great in saving the unique materials accumulated in emigration, which in 1980 they gave to the National Center of Georgian Manuscripts a unique library. Salii's cabinet also stores Salii's personal belongings and clothes, which have been given the status of museum exhibits, and today its considered a significant value of one of the great periods of Georgian History.

Key words: *Keywords: emigration to France, cultural relations, Georgian culture, Georgia and France, Georgianology.*

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. შარაძე გ. უცხოეთის ცის ქვეშ, წ.1. 1991წ.
2. ნაცარაშვილი ო. კახეთის გამოჩენილი ადამიანები. თბ. 2001
3. ქაჯაია ნ. კალისტრატე და ნინო სალიები: საფრანგეტში მოღვაწე ქართველები. ენგური, #1, 1991წ.
4. დაუშვილი რ. ქართველები უცხოეთში, წ.1 2012წ.
5. დაუშვილი რ. შრომების კრებული, მსოფლიო და გენდერი 6, 2022წ. თბილისი,
6. ნოზაძე ვ. საქართველოს რესპუბლიკის საზღვრებიდან ქართველ საზოგადო მოღვაწეთა გაძევება _ „კავკასიონი", N16-17, პარიზი, 1972-73,
7. Salia k. Historie de la Nation Georgienne, Paris, 1983

დომენტი ჩუბინიძე
სტუ, ასისტენტ პროფესორი

ედუარდ შევარდნაძის ნომრიანი „დისიდენტები“ და „ინტელიგენტები“ საქართველოს ეროვნულ მოძრაობაში

ზვიად გამსახურდიას ეროვნულ ხელისუფლებას ედუარდ შევარდნაძე და მისი პოლიტიკური პატრონები რამდენიმე ფრონტიდან უტევდნენ. ამ ბრძოლის ყველაზე უფრო ბინძური და ბნელი მხარე გახლდათ ეროვნული ხელისუფლების წინააღმდეგ „ინტელიგენციისა“ და „ნომრიანი“ დისიდენტების დარაზმვა. ეს ხალხი კომუნისტური რეჟიმიდან მოყოლებული, ყოველთვის ხელისუფლების თამაშს თამაშობდა, მაგრამ ამავდროულად თავისუფლებას, დამოუკიდებლობასა და სხვა ზემაღალ იდეალებსაც ეთაყვანებოდა, რათა ერის წინაშე ქვეყნის ბედით გულდათუთქული უმწიკვლო ჭირისუფლის მანტია მოერგო. დრომ გამოაჩინა და დაადასტურა, რომ ამ ადამიანებს, რომლებიც საბჭოთა უშიშროებასთან იყვნენ დაკავშირებული, სინამდვილეში ქვეყნისა და ერის ბედი კი არ აწუხებდათ, არამედ თავიანთი სტატუსის, ეკონომიკური კეთილდღეობისა და საზოგადოებრივ-პოლიტიკური გავლენის შესანარჩუნებლად იღვწოდნენ. როცა ზვიად გამსახურდიამ ეს ხალხი ამხილა და მათ „კრემლის აგენტურა“ უწოდა, ამან საზოგადოების გარეული ნაწილში მძაფრი რეაქცია გამოიწვია, რადგან ერთ დროს ცნობილი ადამიანებისა და ერის სათაყვანო ელიტის წარმომადგენლების ასე საქვეყნოდ გამოჭენებას ვერვინ წამოიდგენდა... თუმცა წლების შემდეგ გაირკვა, რომ საქართველოს პირველი პრეზიდენტი, როგორც სხვ უამრავ შემთხვევაში, აქაც მართალი აღმოჩნდა.

ამ ხალხმა საქართველოს დაქცევაში უდიდესი როლი ითამაშა...

ეს ხალხი ერის წინაშე ჩადენილი დანაშაულისთვის უმძიმეს პასუხისმგებლობასა და ისტორიის ეშაფოტს ვერ ასცდება!

საკვანძო სიტყვები: *ზვიად გამსახურდია, მერაბ კოსტავა, თამრიკო ჩხეიძე, გენშერი, ბუში, ედუარდ შევარდნაძე, ნოდარ ლომოური, ელდარ შენგელაია, გიორგი შენგელაია, გიორგი ხოშტარია*

ზვიად გამსახურდიას ეროვნულ ხელისუფლებას ედუარდ შევარდნაძე და მისი პოლიტიკური პატრონები 1991-1992 წლების სექტემბერ-იანვრის გადატრიალებაში ქართული ინტელიგენციის აქტიური მონაწილეობის გარეშე ვერაფრით დაამხობდნენ.

წინამდებარე ნაშრომის მიზანს სწორედ იმის ჩვენება წარმოადგენს, რომ შევარდნაძეს როგორც ინტელიგენცია, ისე ეკლესია და ეროვნული მოძრაობის გარიჟრაჟზე სოკოებივით მომრავლებული „დისიდენტები“, ე.წ. „პრეს-კლუბელები“ თუ „თავისუფალი სიტყვის“ მქადაგებლები იმთავითვე ნაყიდი ჰყავდა. ეს რომ ნამდვილად ასე იყო, უამრავი ფაქტით დასტურდება. მაგალითად, ყოვლად წარმოუდგენელია, გვერდი აუარო ბატონი ავთანდილ რცხილაძის ერთ ცნობას, რომელიც შევარდნაძის ცნობილი მეხოტბისა და „ჰიმნოგრაფის“, ცნობილი მაესტროს – ჯანსუღ კახიძის ყოვლად უკადრის და გაუგონარ საქციელს ამხელს!

დიახ, ედუარდ შევარდნაძის მიერ მოსყიდულმა, გადაბირებულმა თუ მოღორებულმა კახიძემ 1991 წელს ედინბურგში, შოტლანდიაში გამართული პირველივე კონცერტის მსვლელობისას „საქართველოს სიმფონიური ორკესტრი მოულოდნელად გააჩერა და გაოცებულ დარბაზს შემდეგი სიტყვებით მიმართა: ქალბატონებო და ბატონებო, მოგმართავთ თხოვნით, იხსენით ჩემი სამშობლო – საქართველო პრეზიდენტ გამსახურდიას ფაშისტური რეჟიმისგან!“ [1. 301] აღარაფერს ვამბობთ იმის შესახებ, რასაც პროფესორი ნოდარ ლომოური გაზეთ

წლების წინათ ქართულ პრესაში წერდა – რუსთაველზე ავტომატი კი მეჭირა, მაგრამ ჰაერში ვისროდიო!

არ ვიცით, ნოდარ ლომოურის მსგავსად რუსთაველზე ავტომატს ისროდა თუ არა, მაგრამ ვინმე პროფესორმა უჩა ბლუაშვილმა, რომელიც თავის დროზე შევარდნაძის ერთ-ერთი გუბერნატორის მრჩეველი და საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ისტორიის კათედრის დოცენტი გახლდათ, დაბეჭდა წიგნი, რომელშიც ვკითხულობთ: „ქვეყანაში გამეფებული ქაოსის და განუკითხაობის მთავარი შემოქმედი სწორედ ყოფილი პრეზიდენტი იყო. ამ ქაოსს, განუკითხაობას, სეპარატისტული განწყობის გაძლიერებას, ორხელისუფლებიანობას და, საერთოდ, უხელისუფლებობას, სწორედ ახალი ხელისუფლების წინააღმდეგ მისი ხელმძღვანელობით გაშლილი ბრძოლა განაპირობებდა. გასცლოდა საქართველოს, ამაღლებულიყო პირად ამბიციებზე, შურისძიების გრძნობაზე და ქვეყანაში სიმშვიდე დაისადგურებდა“... [2. 158].

ანუ, ბლუაშვილის ლოგიკით, თურმე ყველაფერი ზვიად გამსახურდიას ბრალი ყოფილა, ხოლო ედუარდ შევარდნაძე და მისი ხელისბიჭები, რომლებიც ხელისუფლებაში მოსასვლელად ნებისმიერ სიბინძურეზე აწერდნენ ხელს, ბუნებაში არც არსებობდნენ და რომ არა გამსახურდია, საქართველო დღეს უბედნიერესი ქვეყანა იქნებოდა. უფრო მეტიც, უჩა ბლუაშვილი ზვიად გამსახურდიას პიროვნული თვისებების „ექსპერტ-შემფასებლადაც“ გვევლინება და აცხადებს: „გამსახურდია პრეზიდენტის პოსტზეც დისიდენტად დარჩა. მას პოლიტიკოსის თვისებები არ აღმოაჩნდა. მან ვერ გაიგო, რომ არ შეიძლება, პოლიტიკოსმა თქვას ყველაფერი, რაც პირზე მოადგება; არ შეიძლება, პოლიტიკოსი მოქმედებდეს იმპულსურად, ემოციურად, პირადი სიმპათია-ანტიპათიის მიხედვით... ასეთი „პოლიტიკოსი“ მარცხისთვის არის განწირული. გამსახურდიას ამ ნაკლზე თავის ერთ-ერთ ინტერვიუში ყურადღებას ამახვილებდა ედუარდ შევარდნაძე: „გამსახურდიასთვის ჭკუის სწავლებას არ ვაპირებ, ერთ ანბანურ ჭეშმარიტებას კი ვიტყვი: ამ რანგის პოლიტიკოსი და სახელმწიფო მოღვაწე დიდ რისკს ეწევა, როცა პირად სიმპათიებს და ანტიპათიებს ემონება, თავისდაუნებურად საკუთარი ვნებების სათამაშოდ აქცევს საქმეს!“ [2. 143].

მოკლედ, ბლუაშვილი ზვიად გამსახურდიას სიტყვა-პასუხსა და ქცევას „უწუნებს“, აქაოდა, ლაპარაკი არ გივარგოდაო!

ქართული ინტელიგენცია, რომ იმ სისხლიან და კრიმინალურ პროცესებში თავიდან ბოლომდე ჩართული იყო, ამას პროფესორ ნოდარ ლომოურის მოგონებათა წიგნიც ადასტურებს. ლომოური მაშინდელ „იმელის“ შენობაში ჯაბა იოსელიანსა და თენგიზ სიგუას შორის გამართულ ლაპარაკს იხსენებს და წერს: „ჯაბამ ასე მიმართა თენგიზ სიგუას – თენგიზ, შენ მეცნიერი ბრძანდები, მაგრამ ამ ქვეყნის მართვის გამოცდილება არ გაქვს. მე ვინ ვარ – ქურდი და ხელოვნებათმცოდნე, ქვეყნის მართვა არც მე გამეგება. ჩამოვიდეს შევარდნაძე, კაცი გამოცდილიცაა და დიდი ავტორიტეტიც აქვს მსოფლიოში. ჩამოვიდეს, გამოიყენოს თავისი გამოცდილება, ცოტა მოაწესრიგოს აქაურობა და მერე მოვიშოროთ! ბოლოს სიგუა და კიტოვანიც დათანხმდნენ, თუმცა, არცთუ ხალისით. ცხადია, ჯაბას საუბარი მე მიახლოებით დამამახსოვრდა“ [3. 55].

კიდევ უფრო შთამბეჭდავია ავტომატიანი პროფესორის, ნოდარ ლომოურის, ის მოგონება, რომელიც 1992 წლის აპრილის შუა რიცხვებში თბილისში გერმანიის ვიცეკანცლერისა და საგარეო საქმეთა მინისტრ ჰანს დიტრიხ გენშერის სტუმრობას უკავშირდება.

გენშერი რომ ჩამოვიდა, კარგად მახსოვს, თბილისის ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ისტორიის ფაკულტეტის პირველი კურსის სტუდენტი გახლდით. სწორედ იმ დღეს უნივერსიტეტის პირველი კორპუსის ეზოში ავტომატებით შეიარაღებულმა ბანდიტებმა სასტიკად დაარბიეს მშვიდობიანი საპროტესტო მიტინგი. 1991 წლის 2 სექტემბრისგან განსხვავებით, ამ და სხვა ბევრად უფრო უარეს დარბევებს, რასაც 1992 წლის 3 იანვარს, 6 იანვარსა და 2 თებერვალს დიდი მსხვერპლი მოჰყვა, როგორც რუსეთის ტელევიზიები, ისე დასავლეთის პოლიტიკური ისტებლიშმენტი ტოტალური დუმილი-

თა და სიყრუით შეხვდნენ. ახლა უკვე სხვა დრო დამდგარიყო, სხვა ქარი ქროდა და შევარდნაძის განუყრელი მეგობარი ჰანს დიტრიხ გენშერიც, რომელმაც ხუნტის რეჟიმს მიტინგების დასარბევად საგანგებოდ გაწვრთნილი გერმანული ნაგაზები – ე.წ. გენშერები, ჩამოუყვანა, სულ სხვაგვარად ჭიკჭიკებდა.

აი, რას იხსენებს ნოდარ ლომოური, რომელიც შევარდნაძესთან შეხვედრას ესწრებოდა: „გენშერმა ამას ყოველივეს უსმინა, კარგა ხანს დუმდა და ბოლოს უთხრა შევარდნაძეს: „მე ბევრი რამ ვიცი, მაგრამ არა უშავს, მე მჯერა, რომ შენ შეძლებ ამ სიძნელეების გადალახვას...“ მერე საკმაოდ საზეიმოდ მოგვიბრუნდა და მოგვმართა: „ამ კაცს უნდა დაუჯეროთ! მან ბერლინის კედელი დაანგრია და მის ნაცვლად თქვენს ქვეყანას ააშენებს! ოღონდ თქვენ უნდა ყოველმხრივი დახმარება აღმოუჩინოთ!“ [3. 61].

ბუნებრივად დაისმის კითხვა – მაინც რა იცოდა ჰანს დიტრიხ გენშერმა? იქნებ მან ყველაზე უკეთ იცოდა ის, რაც რუსეთის ყოფილ სახელმწიფო მდივან გენადი ბურბულისს არასოდეს დაუმალავს და ყოველთვის აცხადებდა: „1991-1992 წლების დეკემბერ-იანვრის ამბები მოსკოვში დაიგეგმა, სადაც ხშირად ჩამოდიოდნენ ქართველი ოპოზიციონერები. რუსეთის ხელისუფლება მონაწილეობდა სახელმწიფო გადატრიალებაში და მე თვითონ ვიღებ პასუხისმგებლობას „თბილისის ომზე!“ [4. 350].

უფრო მეტიც, მოსკოვის ყოფილი მერი გავრილ პოპოვი კონკრეტულ თანხასაც კი ასახელებდა, რომელიც ზვიად გამსახურდიას ეროვნული ხელისუფლების დასამხობად მოსკოვმა გამოყო და არ მალავდა – „საქართველოში სახელმწიფო გადატრიალება მოსკოვს 65 მილიონი დაუჯდაო!“ [4. 351].

როგორც ჩანს, გენშერმა ამ და სხვა ამბების შესახებ ყველაფერი იცოდა და დიდი ალბათობით იმ სუფრასაც უჯდა, რომელსაც 1991 წლის ოქტომბერში გერმანიის ერთ პატარა ქალაქში ედუარდ შევარდნაძე მასპინძლობდა. ეს ის შეკრება და ბანკეტია, სადაც გავლენიანმა სტუმრებმა ედუარდ შევარდნაძე უკვე მოიხსენიეს „საქართველოს პრეზიდენტად“. ანუ 1991-1992 წლების დეკემბერ-იანვრის მოვლენებამდე სამი თვით ადრე მსოფლიოს მმართველ პოლიტიკურ და ბიზნესელიტას საქართველოს ბედი უკვე გადაწყვეტილი ჰქონდა.

ყოველივე ზემოთქმულის ფონზე ბუნებრივად დაისმის კითხვა – მაინც რას წარმოადგენდა ის „ინტელიგენცია“, რომელიც ზვიად გამსახურდიას დაუპირისპირდა? ამ კითხვას წინამდებარე ნაშრომის დასაწყისში ერთხელ უკვე უპასუხა აწ განსვენებულმა პროფესორმა, ცნობილმა ლიტერატორმა გიორგი გაჩეჩილაძემ, რომელმაც განაცხადა: „ზვიადი იყო პოლიტიკოსი, უფრო ადრე დაბადებული, რომელმაც წინ გაუსწრო თავის ეპოქას და მისი უკლებლივ ყველა პოლიტიკური პროგნოზი სიტყვა სიტყვით აუხდა როგორც საქართველოს, ისე დანარჩენ მსოფლიოს... ზვიადის დროს საქართველოს ჰყავდა არა ოპოზიცია, არამედ კონტრელიტა, რომლის მიზანიც სახელმწიფოს დაშლა იყო. ელიტამ გაყიდა თავისი ერი და მხარში ამოუდგა საკუთარ ქვეყანაში დამპყრობი ერის ჯარის შემომყვან ხელისუფლებას და ამ ხელისუფლებამ, ანუ შევარდნაძემ, მადლობა გადაუხადა ქართულ ინტელიგენციას, რომელმაც იარაღი აიღო ხელში!“ [5. 7].

1991 წლის 21 სექტემბრის ღამეს საქართველოს ეროვნული ხელისუფლების ათეულობით ათასმა მომხრემ რუსთაველის პროსპექტი ირაკლი წერეთლისა და მისი ამფსონების მიერ დაყრილი ქვა-ღორღისგან, რკინის მილებისა და არმატურებისგან გაწმინდა, მაგრამ ქართველმა ხალხმა ვერაფერი მოუხერხა და ვერ აღკვეთა აწ განსვენებულ პროფესორ გიორგი გაჩეჩილაძის მიერ ნახსენები იმ „კონტრელიტის“, ე.წ. ელიტური ინტელიგენციის, ამბოხი, რომელიც თავიდან ბოლომდე შევარდნაძეს მიეყიდა. უშიშროების გენერალს, აწ განსვენებულ ანზორ მაისურაძეს პირადად ჩემთვის არაერთგზის უთქვამს, რომ ძმები ელდარ და გიორგი შენგელაიები ტელევიზიის შენობასთან შეკრებილ შეიარაღებულ მეამბოხეებს სისხლისღვრისაკენ მოუწოდებდნენ და ზვიად გამსახურდიას ხელისუფლების დასამხობად ახალგაზრდებს აგულიანებდნენ. იმავეს ადასტურებს ნოდარ ნათაძეც, რომელიც თავადაც აქტიურად მონაწილეობდა კანონიერი ეროვნული ხელისუფლების იარაღის ძალით დამხობის სისხლიან ავანტიურაში.

აწ განსვენებული ნოდარ ნათაძის ერთერთი საგაზეთო ინტერვიუ, ფაქტობრივად, გასაღებია იმ დიდი დაპირისპირებისა და განხეთქილებისა, რომელმაც ეროვნულ მოძრაობაში იფეთქა და საქართველო შეიწირა. ნათაძე იხსენებს ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის გარიჟრაჟს, როცა 1988 წლის 5 ნოემბერს „ილია ჭავჭავაძის საზოგადოებამ“ იპოდრომზე პირველი ლეგიტიმური მიტინგი გამართა:

„5 ათას მომიტინგეში 2 ასეული უშიშროების აგენტი მაინც ერია. ამას იმით ვხვდებოდი, რომ მიტინგისას დროდადრო, 25-30 წუთის ინტერვალით, ყველა მხარეს რაღაც თავისებური ჩუმი სტვენა იწყებოდა, რომელიც სისინს წააგავდა. ეტყობა, ამით ან საკუთარ ურთიერთკავშირს ამოწმებდნენ, ან მიტინგის მონაწილეებს აფრთხილებდნენ, რომ თავი კონტროლის გარეშე დარჩენილად არ ჩაეთვალათ. მიტინგი 4 საათს გაგრძელდა. მიტინგის ორგანიზატორი გურამ მამულია ძალზე ამაყობდა წარმატებით, მაგრამ ერთი კვირის შემდეგ ისევ იპოდრომზე 80-ათასიანი მიტინგი ჩაატარა სხვა ჯგუფმა. მიტინგის მთავარი ფიგურა ზვიად გამსახურდია იყო. ეს გურამ მამულიამ ვერ აიტანა და შურმა დააწერინა ღვარძლიანი წერილი „კომუნისტში“. ეს ან შურით უნდა გაეკეთებინა, ან „სუკ“-ის ბრძანებით. ამ წერილის გამო გურამ მამულია, როგორც ხელისუფლების რუპორი, ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობიდან გაირიცხა. სხვათა შორის, ის არ მალავდა ეჭვს, რომ ზვიად გამსახურდიას ხელისუფლების სამსახურები „ფაქიზად“ მართავდნენ და გამსახურდიაც დაახლოებით ასეთივე ეჭვით პასუხობდა. დიდი ხნის შემდეგ ერთმა ხორციან-სულიანად რუსეთის სამსახურში მდგომმა კაცმა, შემდგომ პარლამენტის წევრმა, მითხრა – 1991-92 წლების გადატრიალების წინ გურამ მამულია ელდარ შენგელაიასთან ერთად რუსეთის პარლამენტარებს ევედრებოდა, საქართველოს „ყურადღება“ მიექციეთ, ანუ გამსახურდიას დამხობაში მიიღეთ მონაწილეობა! იპოდრომის მიტინგზე ვნახე პირველად გია ჭანტურია, რომელიც გეორგიევსკის ტრაქტატის იუბილის საწინააღმდეგო პროკლამაციების გამო იყო დაპატიმრებული. გია ჭანტურია ზვიად გამსახურდიას წრეში ტრიალებდა – ცოცხალი, გონებასწრაფი ბიჭი იყო. იმ ახალგაზრდებს შორის, რომლებიც ყველაზე აქტიურნი იყვნენ ეროვნულ მოძრაობაში, ყველაზე პერსპექტიულად გია ჭანტურიას ვთვლიდი. ჩემი აზრით, კონკურენტად მხოლოდ ირაკლი ბათიაშვილი ჰყავდა... მოგვიანებით გ. ჭანტურია მოსკოვს გაემგზავრა. იქიდან ჩამოსვლის შემდეგ ველარ ვიცანი. იერგამოცვლილი, დამძიმებული და დადინჯებული მეჩვენა. იმ წრეს, რომელთანაც უპირატესი კონტაქტი მქონდა და რომელიც მერაბ კოსტავას ბინასა და ეზოში იკრიბებოდა, არ ეკარებოდა. ხშირად მესმოდა მას და ზვიადს შორის განხეთქილების შესახებ!“ [6. 6].

ვფიქრობთ, გია ჭანტურიას მოულოდნელი „დადინჯების“ მიზეზების შესახებ ჩვენ სხვა ნაშრომებში უფრო ვრცლად და არგუმენტირებულად გვაქვს ნასაუბრები, მაგრამ რაც შეეხება ზემომოყვანილ ამონარიდში ნახსენებ პროფესორ გურამ მამულიას, ის ნოდარ ლომოურის მსგავსად „წითელი ინტელიგენტი“ გახლდათ, რომელსაც ეკუთვნის შემდეგი სიტყვები: „ჩვენი ხელისუფლება სისხლით მოვიდა. ამ ბრძოლაში მე აქტიურად ვმონაწილეობდი. ეს აბსოლუტურად მეამაყება. მიმაჩნია, რომ იმ ხელისუფლების მოშორება საქართველოს ხსნის ერთადერთი გზა იყო. გამსახურდიას ხელისუფლების მოშორებით ჩვენ საზოგადოებას ქირურგიული ოპერაცია გავუკეთეთ. ის მოურჩენელი სენი იყო“ [7. 9].

პროფესორ გურამ მამულიას პირადად ვიცნობდით... ის განსაკუთრებული აგრესიით ებრძოდა საკაშვილის რეჟიმის მიერ ქუჩაში დახვრეტილ გურამ შარაძეს და თავგამოდებით იცავდა საქართველოში ე.წ. თურქი-მესხების ჩამოსახლების იდეას. ყველა უბედურებასთან ერთად, პროფესორ მამულიას ხელს ადებენ და მოსკოვიდან იმ ფულის ჩამოტანაშიც ამხელენ, რომელიც 1993 წლის შემოდგომაზე ადმირალ ედუარდ ბალტინს ედუარდ შევარდნაძემ თავისი ემისრების ხელით

გადასცა. გამორიცხული არ არის, პროფესორი მამულია იმ ბინძური ფულის სკანდალშიც იყოს გახვეული, რომლის შესახებაც მოსკოვის ყოფილი მერი გავრილ პოპოვი ასე უტიფრად და უსინდისოდ საუბრობდა – „საქართველოში სახელმწიფო გადატრიალება მოსკოვს 65 მილიონი დაუჯდაო!“

საქართველოს დამაქცევრებს რომ ფული არ აკლდათ, ამას ნოდარ ნათაძის ერთერთი ბოლოდროინდელი ინტერვიუც ადასტურებს, სადაც „სახალხო ფრონტის“ ყოფილი ლიდერი ჯაბა იოსელიანისა და კომუნისტური მაფიის სამარცხვინო ალიანსს ამხელს: „ყველამ ვიცოდით, რომ ჯაბა იოსელიანის „მხედრიონი“ საქართველოს კომუნისტური მთავრობის უმძლავრესი და უმდიდრესი ქვეგანყოფილების – „აგრომრეწვის“ თავმჯდომარე გურამ მგელაძის მიერ ფინანსდებოდა. ის კი არა, ისიც კარგად არის ცნობილი, რომ 1990 წლის 28 ოქტომბრის პირველ მრავალპარტიულ არჩევნებში კომუნისტების დამარცხების შემდეგ, სანამ მოხდებოდა „მრგვალი მაგიდისთვის“ ხელისუფლების გადაბარება, გურამ მგელაძემ და მისმა „აგრომრეწვმა“ „მხედრიონს“ თავისი დაწესებულებიდან უზარმაზარი თანხა – 14 მილიონი მანეთი, გადაურიცხა! მანამდე კი, გუმბარიძის კომუნისტურმა ხელისუფლებამ თავის უკანასკნელ სხდომაზე ეს „მაშველთა კორპუსი“, ანუ „მხედრიონი“, ოფიციალურად დაარეგისტრირა კიდეც. სხვათა შორის, ამ მგელაძეს და მის უწყებას ქვემო ქართლში მასობრივად ჰქონდათ მიყიდული მიწები ადგილობრივ თუ ჩამოსახლებულ არაქართველებზე, რითაც საქართველოს არანაკლებ ავნეს, ვიდრე ავადსახსენებელმა ყორღანაშვილებმა ამ 400 წლის წინათ...“ [7. 18-19].

ძმები ელდარ და გიორგი შენგელაიები და სხვა ნომრიანი გადამტრიალებლები კუბოს კარამდე ხელებს ასავსავებენ და ამტკიცებენ, რომ ზვიად გამსახურდიას ხელისუფლება არა რუსის ჯარმა და ედუარდ შევარდნაძემ, არამედ „სახალხო-დემოკრატიულმა რევოლუციამ“ წალეკა, მაგრამ ფაქტები სულ სხვას მეტყველებენ. ასე, მაგალითად, აწ განსვენებული ქართველი პედაგოგი ნელი კეტაშვილი სახელოვანი ფეხბურთელის, 1988 წლის სეულის ოლიმპიური თამაშების ჩემპიონ გელა კეტაშვილის მამიდა გახლდათ. 1991 წლის დეკემბერში, როცა შეიარაღებული მეამბოხენი ზვიად გამსახურდიას ეროვნულ ხელისუფლებას ცეცხლსა და სიკვდილს უშენდნენ, ავადსახსენებელი მერვე პოლკის ბაზაზე, რომელსაც მისი საცხოვრებელი კორპუსი მაღლიდან გადასცქეროდა, ქალბატონი ნელის ყურადღება რუსი გენერლის თუ პოლკოვნიკის ერთმა ბრძანებამ მიიპყრო. ნელი კეტაშვილი იგონებს: „იქნებოდა 1991 წლის 25 ან 26 დეკემბერი, ყოველ შემთხვევაში, ომი რუსთაველის პროსპექტზე რამდენიმე დღის დაწყებული იყო, როცა რუსი სამხედროების ლაპარაკს შევესწარი და მაშინვე ცუდად გავხდი! მივხვდი, რომ საქართველოსა და ზვიადის საქმე შავად იყო... დაახლოებით, საღამოს 6 საათზე, როცა რუსი ოფიცრები შეიკრიბნენ, ჯარისკაცები პლატცზე მოაწყვეს და რომელიღაც გენერალმა თუ პოლკოვნიკმა შეკრებილებს ასეთი სიტყვით მიმართა: „ტოვარიშჩი ოფიცერი ი სტარშინი, სლუშაიტე ხოროშო! სეჩას პაიდიოტე ი პრიმიტე უჟინ, ა ვ 9 ჩასოვ ვსე ბუდიტე ნა მესტე, პატამუ ჩტო ოპოზიცია ნუჟდაეტსია ვ პომოშჩი ი მი დოლჟნი პომოჩ იმ!“ ეს რომ გავიგონე, მაშინვე მივხვდი, თუ რა უბედურება ელოდა ქვეყანას და ნერვიულობისგან თავიდან ფეხებამდე ჟრუანტელმა დამიარა. გაფაციცებული ვითვლიდი წუთებსა და წამებს, რადგან სიმკაცრითა და სადიზმით განთქმული მერვე პოლკი, რომელიც კაცი-ჭამიებით იყო დაკომპლექტებული, კარგს არაფერს დაგვმართებდა. მართლაც, იმ საღამოს, დაახლოებით, ათის ნახევარზე, რუსთაველზე ისეთი საშინელი ძალით განახლდა ომი და სისხლისღვრა, ქალაქის ცენტრიდან რამდენიმე კილომეტრით მოშორებული ჩვენი საცხოვრებელი ბინაც კი ზანზარებდა. მაშინვე მივხვდი, რომ დაპირისპირებაში სწორედ რუსული მერვე პოლკი ჩაერია თავისი ოფიცრებითა და შეიარაღებით!“ [8. 13].

ედუარდ შევარდნაძის გავლენა მხოლოდ გურამ მგელაძესა და ზურაბ წერეთელზე არ ვრცელდებოდა. ისეთი შთაბეჭდილება იქმნება, რომ 1988 წლის 22 ნოემბერს დაწყებული აქციები, რომელიც ზურაბ

ჭავჭავაძემ, თამრიკო ჩხეიძემ, გიორგი ჭანტურიამ, ირაკლი წერეთელმა და „უნივერსიტეტის პრესკლუბის“ აქტივისტებმა ააგორეს, სწორედ ედუარდ შევარდნაძის მიერ იყო ორგანიზებული. დიახ, დრომ და მავანთა პოლიტიკურმა მოღვაწეობამ დაადასტურა, რომ ვინც 1988 წლის ნოემბრის აქციების ავანგარდში იდგა, თამრიკო ჩხეიძით დაწყებული, ფიქრია ჩიხრაძით დამთავრებული, სუყველანი ედუარდ შევარდნაძის ნომრიან აგენტურას წარმოადგენდნენ. ერთადერთი გამონაკლისი მთელ ამ ბაკქანალიაში ირაკლი წერეთელი იყო... ამ მართლაცდა აგენტებმა, რომლებმაც მერე შევარდნაძეს გადაფურთხებული ათასგზის აულოკეს, 1988 წლის ნოემბრის აქციებს ზვიად გამსახურდია და მერაბ კოსტავა არ გააკარეს. მიუხედავად ამისა, თვითგამოცხადებულ მწერალ დავით მჭედლურის თქმით, რომელიც სამარეში ისე ჩავიდა, რომ ზვიად გამსახურდიას ლანძღვა-გინების გარეშე ერთი დღეც არ უცოცხლია, „საზოგადოების ფართო წრეები ოქტომბერ-ნოემბრის აქციების ორგანიზატორებს თითქმის არ იცნობდნენ და ყოველივე ზვიად გამსახურდიას და მერაბ კოსტავას სახელს უკავშირდებოდა. ისინი იყვნენ სახალხო ბელადები, მათ გარშემო ირაზმებოდა თავისუფლებისათვის ბრძოლის ჟინით შეპყრობილი ათასობით ქართველი“ [9. 49].

უფრო მეტიც, გვაქვს საფუძვლიანი ეჭვი, ვიფიქროთ, რომ „ილია ჭავჭავაძის საზოგადოება“, რომელიც ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის გარიჟრაჟზე ზვიად გამსახურდიას გარდა, ფაქტობრივად, ყველა პოლიტიკური ლიდერის თავშეყრის ადგილს წარმოადგენდა, 1987 წლის 31 ოქტომბერს სწორედ ედუარდ შევარდნაძის ფარულმა მსტოვრებმა შექმნეს. ბუნებრივად დაისმის კითხვა – რა გვაძლევს მსგავსი განცხადების საფუძველს? საქმე ის არის, რომ ე.წ. პირველი ვიოლინოს ფუნქციას „ილია ჭავჭავაძის საზოგადოებაში“ ასრულებდნენ თამრიკო ჩხეიძე და ზურაბ ჭავჭავაძე, რომლებსაც ზვიად გამსახურდია „კრემლის აგენტებს“ უწოდებდა. საქვეყნოდ ცნობილია იმ ვიდეომასალის შინაარსი, რომელიც ეროვნული მოძრაობის გარიჟრაჟზე დიდი ქართველი მეცნიერის, ზვიად გამსახურდიას ნათლიის, აკაკი გაწერელიას, სახლში გამართული „არაფორმალების“ თათბირის პროცესში შეიქმნა. იმ ფირზე კარგად ჩანს, თუ რა წინააღმდეგობები არსებობდა საქართველოს ეროვნული მოძრაობის ლიდერებს შორის და როგორ ემუქრებოდა გიორგი ჭანტურია ზურაბ ჭავჭავაძეს „შუბლის გახვრეტით“. აღარაფერს ვამბობთ იმის შესახებ, რომ ამ თავყრილობაზე ზვიად გამსახურდიამ ზურაბ ჭავჭავაძეს აგინა და „სუკის აგენტი“ უწოდა...

ახლა კი, თამრიკო ჩხეიძის შესახებ! ხმები იმის თაობაზე, რომ „ილია ჭავჭავაძის საზოგადოების“ ალამდარი თამრიკო ჩხეიძეც „სუკის აგენტი“ და შევარდნაძის მიერ დანიშნული თუ ნებადართული „დისიდენტი“ იყო, თბილისში ჯერ კიდევ 70-იანი წლების მიწურულს გავრცელდა. საქმე ის გახლავთ, რომ ამ ხმების გავრცელებას დიდი ბიძგი მისცა ერთმა ძალიან უხერხულმა და საეჭვო ფაქტმა.

1978 წლის 25 მაისს საბჭოთა „სუკმა“ დააპატიმრა ცნობილი საეკლესიო მოღვაწე, მიტროპოლიტი გაიოზ კერატიშვილი. როგორც თომას ბეკეტი შეეწირა რიჩარდ ლომგულის მრისხანე და ძლევამოსილი მამის – ჰენრი მეორე პლანტაგენეტის, პოლიტიკურ აღზევებას, მიტროპოლიტი გაიოზ კერატიშვილიც, ზვიად გამსახურდიაც და მერაბ კოსტავაც სწორედ ასე წააკლეს ილია მეორის ინტრონიზაციას, რომელიც 1977 წლის 25 დეკემბერს სვეტიცხოვლის დიდ და ბრწყინვალე ტაძარში აღსრულდა. მართლაც, პატრიარქის აღსაყდრებამდე ცოტა ხნით ადრე, კერძოდ, 1977 წლის პირველ აპრილს, ზვიად გამსახურდია ჯერ მწერალთა კავშირიდან გარიცხეს და მერე ჩრდილოეთ კავკასიაში, დაბა კოჩუბეიში გადაასახლეს, ხოლო მერაბ კოსტავა მოუსავლეთში, კვიტოკში განაწესეს და შორეული ციმბირის გულაგში ათი წლით გამოამწყვდიეს. თუ რა უძღოდა წინ ამ დაპატიმრებას, ეს ვრცელი და ძალზე საინტერესო თემაა, რომელსაც ამჯერად შეგნებულად არ შევეხებით, მაგრამ ამ მართლაცდა „წყევლაკრულვიან“ ისტორიაში ძალიან საყურადღებოა ერთი ამბავი. კერძოდ, საქმე ის გახლავთ, რომ მიტროპოლიტ გაიოზ კერატიშვილის სასამართლო პროცესზე, რომელიც ხელისუფლებამ

დახურა და დარბაზში „სუკის“ თანხმობის გარეშე ჩიტიც ვერ შეფრინდებოდა, რატომღაც საშვი მისცეს და შეუშვეს ხელისუფლებისადმი განსაკუთრებული „ურჩობითა და შეუწყნარებლობით გამორჩეული“ სტუდენტი თამრიკო ჩხეიძე. აწ განსვენებულ მიტროპოლიტ გაიოზთან პირადად მისაუბრია ამ თემაზე და მას არასდროს დაუმალავს, რომ თამრიკო ჩხეიძე მის სასამართლო პროცესზე დარბაზში მართლაც იჯდა. უფრო მეტიც, მეუფე გაიოზმა ისიც მითხრა, რომ სასამართლოზე დასასწრებად ან „რელიგიის საქმეთა რწმუნებულისგან“ უნდა აეღოთ შესაბამისი ნებართვა, ანდა მსგავსი საბუთი თავად მოსამართლე ალეკო ალადაშვილს უნდა გაეცა, რომელსაც საბჭოთა საქართველოს სასამართლო სისტემისა თუ ძალოვანი უწყებების მესვეურები „სიკვდილის მოსამართლეს“ უწოდებდნენ. ცნობისათვის მოგახსენებთ, რომ ხშირად დახვრეტის განაჩენი, რომელიც საბჭოთა საქართველოში „ცეკას“ სანქციის გარეშე არ გამოჰქონდათ, სწორედ „სიკვდილის მოსამართლე“ ალეკო ალადაშვილს უნდა გამოეცხადებინა. 1976-1978 წლებში საქართველოს „რელიგიის საქმეთა რწმუნებული“ გახლდათ თენგიზ ონოფრიშვილი – ქართველი პოლიტიკოსისა და საქმოსნის, დავით ონოფრიშვილის, მამა. „რელიგიის საქმეთა რწმუნებულის“ ინსტიტუტი სტალინმა თავიდანვე საბჭოთა „კაგებეს“ დაუქვემდებარა. აქედან გამომდინარე, ყველამ კარგად იცოდა, რომ 1978 წელს, როცა მიტროპოლიტ გაიოზ კერატიშვილის დახურულ სასამართლო პროცესებზე თამრიკო ჩხეიძე საგანგებო საშვით ხელში იჯდა, მას ეს საშვი სწორედ „კაგებეშნიკმა“ თენგიზ ონოფრიშვილმა მისცა, რომელიც საბჭოთა საქართველოში უძლიერესი სპეცსამსახურის დანაყოფს – „რელიგიის საქმეთა რწმუნებულს“ – წარმოადგენდა და არა კეთილშობილ ქალთა სასწავლებლის დირექტორატს! ანუ „კაგებეს“ გარეშე თამრიკო ჩხეიძე მიტროპოლიტ გაიოზის პროცესზე ვერ მოხვდებოდა...

1979 წლის 27 მაისს №1 საგამომძიებლო იზოლატორის პატიმარმა, მიტროპოლიტმა გაიოზ კერატიშვილმა, საიდუმლოდ, თავისი ძმის ხელით წერილი გაუგზავნა გაზეთ „ივრის განთიადის“ მთავარ რედაქტორს, აწ განსვენებულ ალექსანდრე ელერდაშვილს, ხოლო იმავე წერილის ასლი – მაშინდელი გაზეთ „კომუნისტის“ მთავარ რედაქტორ გიორგი (ჟორა) ბედინეიშვილს. ცხადია, ბედინეიშვილმა მიტროპოლიტის წერილი გაზეთის ფურცლებს არ გააკარა, მაგრამ ამ ამბიდან 18 წლის შემდეგ, 1997 წელს, გაზეთ „ასავალ-დასავალის“ 50-ე ნომერში, მერვე გვერდზე გამოქვეყნდა მეუფე გაიოზის წერილი, რომელიც რედაქციაში სწორედ ალექსანდრე ელერდაშვილმა მოიტანა. წერილში მიტროპოლიტი გაზეთ „კომუნისტის“ მთავარ რედაქტორ გიორგი ბედინეიშვილს ამხელს და ეკითხება – „რად იყო დახშული სასამართლოს დარბაზის კარი ჩემი ახლობლებისთვის? ვინ ურიგებდა საშვებს რეზო ჩხეიძის გოგოს, მის ამხანაგებს და შენგან ფლიდობით აუგად ხსენებულ დისიდენტებს? ვინ ისმენდა ჩემს სატელეფონო საუბრებს და ვის მიჰქონდა ამ საუბრების შინაარსი ონოფრიშვილთან? ვინ და რა მიზნით ცდილობდა ჩემს ჩართვას სახელმწიფო დანაშაულებში ჯერ კიდევ 1974-1975 წლებიდან?“ [10. 12].

ვფიქრობთ, ეს ყველაფერი იმაზე მიუთითებს, რომ თამრიკო ჩხეიძე „კაგებეში“ მიღებული პერსონა იყო! ეს კი გვაფიქრებინებს იმას, რომ 1987 წლის 31 ოქტომბერს თამრიკო ჩხეიძისა და ზურაბ ჭავჭავაძის მიერ „ილია ჭავჭავაძის საზოგადოების“ შექმნა „კაგებეს“ ლოცვა-კურთხევის გარეშე ვერ და არ მოხდებოდა!

აღარაფერს ვამბობთ იმის შესახებ, რაც ერთხელ უკვე ვთქვით – მერაბ კოსტავას დაღუპვის შემდეგ ზვიად გამსახურდიამ მიუნხენში რადიო „თავისუფლების“ თანამშრომელ თენგიზ გუდავას სატელეფონო საუბრისას უთხრა – თამარ ჩხეიძემ „შვიდჯერ მოუწყო მას (მერაბ კოსტავას. – დ. ჩუბინიძე) ავარია. ეს მერვეჯერ იყო, გესმის?! დიახ, მან ეს ყველაფერი განზრახ გააკეთა. ის იყო მიგზავნილი და ეს ნაძირალა ჭავჭავაძე, გესმის?! სანამ არ დაღუპეს, მანამდე არ შეეშვნენ!“ [11. 2].

თამრიკო ჩხეიძეს მერაბ კოსტავას მკვლელობაში მხოლოდ ზვიად გამსახურდია არ ადანაშაულებდა. საქვეყნოდ ცნობილი ფაქტია, რომ შევარდნაძის „იმედის“ პარლამენტში, ერთ-ერთი სხდომის ტრანს-

ლაციის დროს, ქართველმა კლასიკოსმა ჭაბუა ამირეჯიბმა თამრიკო ჩხეიძეს სწორედ 1989 წლის 13 ოქტომბერს ბორითთან დატრიალებული ტრაგედია გაუხსენა და ტელევიზიის პირდაპირ ეთერში წამოაძახა – „შენ კაცი მოკალი!“

თამრიკო ჩხეიძის გარემოცვაში საქმე მთლად კარგად რომ არ იყო, ამას ცნობილი პუბლიცისტი და მწერალი ირაკლი კაკაბაძეც ადასტურებს, თუმცა, ის მაინც მიიჩნევს, რომ ჩხეიძე საბჭოთა სუკთან წილნაყარი არ გახლდათ. თავის პუბლიცისტურ წერილში „1988 – ჩვენი დანაწევრების დასაწყისი“ ირაკლი კაკაბაძე წერს: „1987 წლის ბოლოდან საქართველოში ფუნქციონირება დაიწყო, ძირითადად, საბჭოთა დისიდენტებისგან შემდგარმა არაფორმალურმა ჯგუფმა „ილია ჭავჭავაძის საზოგადოებამ“. ამ ორგანიზაციაში მოიაზრებოდნენ თავიდანვე გულაგიდან ახლად განთავისუფლებული მერაბ კოსტავა, თამარ ჩხეიძე, ჯუმბერ კოპალიანი, გია ჭანტურია, ნანა კაკაბაძე და ბოლოს უკვე ზვიად გამსახურდიაც. ამ არაფორმალური ჯგუფის ერთიანობა რამდენად დიდხანს გაგრძელდა, ეს ცალკე საუბრის თემაა, მაგრამ ფაქტია, რომ საბჭოთა ხელისუფლებას ძალიან არ მოეწონა ეს ფაქტი და სასწრაფოდ დაიწყო ფიქრი იმაზე, თუ როგორ დაეპირისპირებინა ამ ორგანიზაციისთვის გარკვეული „ლიბერალური ალტერნატივა“, რომელიც ძირითადში მხარს დაუჭერდა „პერესტროიკის“ მთავარ პუნქტებს, მაგრამ ეყოლებოდა რეფორმისტული ფრთის წარმომადგენლებიც, რომლებიც კომუნისტური პარტიის მიმართ კონსტრუქციულ კრიტიკასაც არ მოერიდებოდა. ამ დროს საქართველოში კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის პირველი მდივანი ჯუმბერ პატიაშვილი იყო. შევარდნაძე უკვე კარგა ხნის წასული იყო მოსკოვში საგარეო საქმეთა მინისტრად. პატიაშვილის ერთ-ერთი საკვანძო ბიუროს წევრი კი, ნუგზარ ფოფხაძე გახლდათ. პატიაშვილმა და ფოფხაძემ გადაწყვიტეს, შეექმნათ „ილია ჭავჭავაძის საზოგადოების“ ალტერნატივა „რუსთაველის საზოგადოების“ სახით. 1988 წლის მარტში საგანგებოდ მოიწვიეს „რუსთაველის საზოგადოების“ ყრილობა, სადაც საზოგადოების საინტერესო ნარევი იყო: შედარებით ლიბერალური ნომენკლატურის, კომკავშირის „რეფორმისტული“ ფრთა და, ამავე დროს, ისეთი თავისუფალი ადამიანები, როგორიც იყვნენ ბატონები აკაკი ბაქრაძე, რევაზ ჯაფარიძე, ნოდარ წულეისკირი და სხვები. აქვე ახალგაზრდების ნაწილში მოიწვიეს: ზურაბ ჟვანია, გიო მგელაძე, ლევან ვასაძე, გიორგი მარგველაშვილი, ელიზბარ მუჯირი, სტეფანე კალარჯიშვილი, დათო გამყრელიძე და სხვები. დათო ტურაშვილს, თედო ისაკაძეს, ფიქრია ჩიხრაძეს, ნიკო ნიკოლოზიშვილს და მათ მეგობრებს უკვე ჰქონდათ უნივერსიტეტში შექმნილი „პრესკლუბი“ და ამიტომაც ისინი არ მოვიდნენ დამფუძნებელ ყრილობაზე. საბოლოოდ, რუსთაველის საზოგადოების თავმჯდომარედ აირჩიეს პოეტი-აკადემიკოსი ირაკლი აბაშიძე, მის მოადგილეებად კი, რეზო ამაშუკელი, სოსო ცისკარიშვილი და კიდევ ერთი ქალბატონი. გამგეობის წევრები იყვნენ კოტე გაბაშვილი, აკაკი ბაქრაძე, გუჩა კვარაცხელია, ანდრია აფაქიძე და ბევრი ცნობილი ხელოვანი და მეცნიერი“ [12].

მიგვაჩნია, რომ ირაკლი კაკაბაძე მწარედ ცდება. კიდევ ერთხელ ვიმეორებთ და მტკიცედ გვწამს, რომ საბჭოთა ხელისუფლებისა და მისი მსტოვრების „შემოქმედების“ ნაყოფი მხოლოდ „რუსთაველის საზოგადოება“ კი არა, არამედ უნივერსიტეტის „პრესკლუბი“ და „ილია ჭავჭავაძის საზოგადოებაც“ იყო, რაც დრომ დაადასტურა!

ამდენად, 1991-1992 წლების სექტემბერ-იანვრის სახელმწიფო გადატრიალლებას ბევრად უფრო ღრმა საფუძვლები აქვს, ვიდრე ერთი შეხედვით ჩანს!

ეროვნულ მოძრაობაში ჩართული პარტიებისა და ე.წ. „დისიდენტების“ მსუყე ნაწილი, ისევე როგორც მთელი ელიტარული ინტელიგენცია, თავიდან ბოლომდე ედუარდ შევარდნაძისა და საბჭოთა „კაგებეს“ მიერ იყო შექმნილი. ამიტომ გასაკვირი სულაც არ არის, რომ ამ ადამიანებმა შევარდნაძის მიერ მოწყობილ გადატრიალებაში აქტიური მონაწილეობა მიიღეს!

DOMENTI CHUBINIDZE – GTU, Asist. Professor

EDUARD SHEVARDNADZE'S NUMBER "DISSIDENTS" AND "INTELLECTUALS" IN THE NATIONAL MOVEMENT OF GEORGIA

Summay

The national government of Zviad Gamsakhurdia was attacked by Eduard Shevardnadze and his political patrons from several fronts. The dirtiest and darkest part of this struggle was the deployment of "intelligentsia" and "numbered" dissidents against the national government.

Since the communist regime, these people have always played the game of the government, but at the same time worshiped freedom, independence and other lofty ideals, in order to fit the mantle of a blameless ruler who cares about the fate of the country before the nation. Time has shown and confirmed that these people who were connected with Soviet security were not really concerned about the fate of the country and the nation, but were created to preserve their status, economic well-being and socio-political influence. When Zviad Gamsakhurdia exposed these people and called them "Kremlin's agency", it caused a strong reaction in the marginalized part of the society, because at one time, no one would have imagined that famous people and representatives of the venerable elite of the nation would be exposed in such a public way... However, years later it became clear that the first president of Georgia, As in many other cases, it turned out to be true here.

These people played a great role in the transformation of Georgia...

These people cannot escape the heaviest responsibility for the crime committed against the nation and the scaffolding of history!

***Key words**: Zviad Gamsakhurdia, Merab Kostava, Tamriko Chkheidze, Gensher, Bush, Eduard Shevardnadze, Nodar Lomouri, Eldar Shengelaya, Giorgi Shengelaya, Giorgi Khoshtaria*

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. რცხილაძე ა., „მზე კავკასიისა“, თბ., 2018.
2. ბლუაშვილი უ., „ეროვნული მოძრაობა და პოლიტიკური კონფრონტაცია საქართველოში 1987-1993 წლებში“. გამომცემლობა „გეორგიკა“, თბ., 2021.
3. ლომოური ნ., „საქართველო წარსული საუკუნის ბოლოს და ედუარდ შევარდნაძე“, გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბ., 2011.
4. კვესელავა ი., „საქართველოს უახლესი ისტორიის ქრონიკები II. „ზვიად გამსახურდია – დისიდენტი, პრეზიდენტი, მოწამე“, თბ., 2008.
5. „ასავალ-დასავალი“, 2007 წლის 19-25 თებერვალი.
6. „კვირის პალიტრა“, 2006 წლის 3 ივლისი.
7. „ასავალ-დასავალი“,1998 წლის 13-19 აპრილი.
8. „ასავალ-დასავალი“, 2019 წლის 16-22 დეკემბერი.
9. მჭედლური დ., „თავისუფლების სახელით“, გამომცემლობა „მერანი“, თბ., 1995.
10. „ასავალ-დასავალი“, 2018 წლის 21-27 მაისი.
11. „ივერია“, 1990 წლის 29 სექტემბერი, თბილისი-მიუნხენი. ზ. გამსახურდიას სატელეფონო საინფორმაციო საუბარი თენგიზ გუდავასთან ბორითის ავტოავარიის შემდგომ დღეებში.
12. კაკაბაძე ირ., „1988 - ჩვენი დანაწევრების დასაწყისი (ნაწილი III)“. https://www.aliq.ge/ge/1988-chveni-danatsevrebis-das/

АЛЛА БИБИЛАШВИЛИ

Илиауни, ассоц. профессор

Интеграция Молдовы в Евросоюз: проблемы и вызовы

Целью данной работы является анализ современной общественно-политической ситуации в Республике Молдова и ее дальнейшего развития с учетом трансформирующихся стратегических факторов, влияния объективных международных реалий и активного участия влиятельных государственных деятелей. В исследовании рассматриваются вопросы основных констант внешней и внутренней политики Молдовы, развитие сложных демократических процессов, наличие определенной поляризации политических сил, связанной с различным видением путей будущего развития республики в аспекте межгосударственного сотрудничества, а также успешного завершения процесса европейской интеграции и членства в Евросоюзе.

В работе изучается круг вопросов, связанных с основными этапами формирования и развития интеграционных процессов Молдовы с государствами Запада, начиная с открытия в Кишиневе представительства Европейского Союза и формирования коалиции политических партий под названием «Альянс за европейскую интеграцию».

Став в 2014 году ассоциированным членом ЕС, Молдова получила возможность развивать с ним более тесные двусторонние взаимоотношения на основе политического взаимопонимания, в том числе расширенную зону свободной торговли, имеющей приоритетное значение для дальнейшей экономической интеграции. Создание в 2021 роду главами Украины, Грузии и Молдовы «Ассоциированного трио» стало важным фактором для пути дальнейшего европейского развития всех трех государств.

В итоговом документе были зафиксированы их общие приоритеты в достижении поставленной цели: вступление в Европейский Союз и НАТО, обеспечение мира и безопасности в Черноморском регионе, непоколебимая приверженность ценностям Европейского союза и проведение комплексных реформ в соответствии с демократическими принципами и учетом основных внешнеполитических координат Евросоюза.

Вторжение России в Украину и совершаемые ею преступления против человечества ускорили процесс интеграции Украины, Молдовы и Грузии в Европейский Союз. Соглашение Совета Европейского Союза о предоставлении статуса кандидата Украине и Молдове и признание европейской перспективы Грузии является признаком сильной политической поддержки этих государств. Евросоюз обратился к осуществлению политики расширения, что реализуется путем модернизации как политической цели, так и методологии процесса вступления. Европарламент констатировал, что на фоне растущей угрозы России миру и стабильности в Европе должны быть проведены необходимые институциональные реформы, ибо усиленная политика расширения является самым мощным геополитическим инструментом, имеющимся в распоряжении Евросоюза.

***Ключевые слова**: Молдова, внешняя политика, евроинтеграция, Россия, Украина, Грузия.*

.

Целью данной работы является анализ современной политической ситуации в Республике Молдова и перспектив ее дальнейшего развития с учетом важных стратегических факторов, влияния объективных международных реалий и влия-

тельных акторов. В работе рассматриваются проблемы внешнеполитической ориентации Молдовы, развития в стране демократических процессов, поиски путей к интеграции в европейские структуры, укрепления полноправного, многостороннего межгосударственного сотрудничества и успешного завершения процесса вступления в Европейский Союз.

История интеграционных процессов Молдовы с государствами Запада начинается с октября 2005 года, когда в Кишиневе было открыто представительство Европейского Союза, получившее официальный статус дипломатической миссии. В августе 2009 года четыре молдавские политические партии сформировали коалицию под названием «Альянс за европейскую интеграцию». В него вошли сторонники развития Молдовы по пути западных демократических критериев: «Либерально-демократическая партия», «Либеральная партия», «Демократическая партия», и альянс «Наша Молдова», которые поставили перед собой следующие цели: стремление к европейской интеграции и продвижение курса сбалансированной, последовательной и ответственной внешней политики страны. Сторонники «Альянса» подчеркивали, что Европейский Союз характеризуется тенденцией к расширению – в его составе при формировании в 1952 году насчитывалось шесть членов, но постепенно он увеличился до 28 государств.

Следующий серьезный шаг на пути демократического развития Молдова сделала в 1914 году, став ассоциированным членом Европейского союза, который развивает с ней все более тесные двусторонние взаимоотношения, в ряде случаев выходящие за рамки двустороннего сотрудничества. Молдова и Евросоюз стремятся к последовательной экономической интеграции, включая и углубленную, всеобъемлющую зону свободной торговли, которая закладывает основу политического взаимопонимания, являющегося важным фактором для более прочной политической ассоциации и экономической интеграции между Европейским Союзом и Молдовой. Это является важным фактором, ибо ставший президентом Молдовы в декабре 2016 года Игорь Додон настаивал на том, чтобы Молдова стала членом контролируемого Москвой Евразийского Экономического союза, однако парламент IX созыва добивался членства республики в Европейском союзе. В июне 2 018 года Генеральная Ассамблея ООН приняла резолюцию, призывающую Российскую Федерацию вывести свои войска с территории Приднестровья, однако призыв международного сообщества был проигнорирован Кремлем. В марте 2022 года на заседании Парламентской Ассамблеи Совета Европы представители Румынии, Франции, Эстонии, Великобритании, Грузии и Турции внесли предложение о признании Приднестровской Молдавской Республики «зоной оккупации Российской Федерации», и единогласное положительное решение было принято незамедлительно.

9 июля 2021 года в Батуми состоялась встреча глав Украины, Грузии и Молдовы, ознаменовавшая создание «Ассоциированного трио».

В итоговом документе были зафиксированы общие приоритеты в достижении поставленной цели: вступление в Евросоюз и НАТО. Согласно принятой на встрече декларации, именно сотрудничество трех государств позволит обеспечить безопасность и мир в стратегически важном Черноморском регионе.

В батумской декларации было заявлено о непоколебимой приверженности государств «Ассоциированного трио» ценностям Европейского Союза и о проведении комплексных реформ, в соответствии с основными демократическими принципами Евросоюза. С момента подписания Договора об Ассоциации с Европейским Союзом, Украина, Грузия и Молдова целенаправленно стали выстраивать европейский вектор во внешней и внутренней политике с учетом главных координат и принципов политики ЕС.

Совместные усилия демократического политического спектра Молдовы и европейских партнеров дали положительные результаты, а отношения между Европейским Союзом и Молдовой вступили в новую фазу после того, как 23 июня 2022 года на саммите Европейского союза было

принято решение о предоставлении Молдове статуса кандидата в члены ЕС. Солидарность Европейского Союза с Молдовой проявилась в предоставлении стране в качестве поддержки более миллиарда евро, включая гранты и кредиты. В центре внимания Европейского Союза находятся проблемы укрепления устойчивости Республики Молдова, включая сферу энергетической безопасности, расширения сотрудничества в области обеспечения государственной безопасности и укрепления обороноспособности страны [1].

Экс-президент Молдовы И. Додон негативно воспринимал западную геополитическую ориентацию Молдовы и предпринимал усилия вернуть в страну российское влияние. В связи с этим «Ассоциация украинцев Республики Молдова» подала жалобу в Генеральную прокуратуру на И. Додона, требуя привлечь егок ответственности за открытый призыв к вторжению российских войск на территорию Молдовы. «Ассоциация» при этом подчеркивала, что для Додона единственным способом вернуться к власти является его возможное назначение российскими оккупационными властями будущим губернатором Молдовы [2].

В 2023 году власти Молдовы заявили о необходимости демилитаризации и демократизации Приднестровского региона Молдовы. Для достижения всесторонней интеграции оккупированного Россией Приднестровья с Кишиневом, политическое руководство Молдовы совместно со стратегическими партнерами предпринимает усилия для поддержания стабильности и безопасности в регионе, одновременно с обеспечением перспектив его поступательного развития. Стало очевидным, что главной проблемой, которую надлежит решить Молдове на настоящем этапе, является восстановление контроля над Приднестровьем и сохранение в дальнейшем единства и территориальной целостности государства. Это поможет урегулировать множество актуальных проблем, и даст колоссальный толчок для интенсивного развития территорий на обоих берегах Днестра. Достижению этой цели должна быть подчинена политика государства во всех областях деятельности, ибо в международной политике нет ничего важнее, чем воссоединение страны [3].

В системе современных геополитических координат Молдова является одним из приоритетов Европейского Союза, что выражается в аспекте поддержки ее безопасности, территориальной целостности и государственного суверенитета. Европейский Союз уделяет значительное внимание уровню безопасности в Молдове и прилагает усилия для ее дальнейшей стабильности, при этом важным аспектом укрепления государственности является успешность экономического развития Молдовы. Согласно инвестиционному экономическому плану для стран-участниц программы «Восточное партнерство», предусматривающий большой потенциал помощи, которая будет оказана Молдове для содействия по проведению необходимых реформ. Евросоюз последовательно поддерживает модернизацию оборонного сектора Молдовы посредством Европейского фонда мира. Эксперты Европейского Союза оказывают Молдове помощь в области борьбы с кибернетическими и гибридными угрозами и с различного вида дезинформацией. Европейская комиссия и Европейская внешнеполитическая служба вместе с государствами – членами ЕС предусматривают новый режим санкций против лиц, которые пытаются дестабилизировать общественно-политическую обстановку в стране.

Приход к власти президента Майи Санду способствовал устранению из сферы публичной политики не только утратившего дееспособность президента, но и многих высших чиновников – номенклатурных кадровиков и управляемых ими группы политиков.

Председатель Европейского Совета Шарль Мишель заявил, что Европейский Совет до конца 2023 года должен принять решение по вопросу о начале переговоров о присоединении Молдовы, Украины и Грузии, а также Западных Балкан к демократическому международному объединению. Это будет политическим решением с учетом доклада, подготовленного Еврокомиссией. Оно особенно важно для

Молдовы, которая все чаще становится мишенью враждебной российской пропаганды. Россия и ее марионетки упорно пытаются дестабилизировать Молдову, используя энергетические проблемы, кибератаки, устраивая акции протеста и предпринимая другие подрывные действия. Молдова должна продолжить реформы, среди которых особенно важны судебная реформа, борьба с коррупцией и деполитизация государственных институтов [4].

В аспекте стратегического анализа государственного развития важно, что Россия сама признала изменение своего политического курса – 21 февраля 2023 года Путин подписал указ, признающий утратившим силу его же указ от 2012 года «О мерах по реализации внешнеполитического курса Российской Федерации». В отмененном указе отмечалось, что Россия будет «твердо отстаивать» основополагающие принципы Устава ООН, которые требуют развивать дружественные отношения между государствами на основе равноправия, уважения их суверенитета и территориальной целостности. Документ предполагал также последовательность развития отношений с НАТО и Европейским Союзом.

По мнению депутата Евросоюза З. Мурешана, вступление в ЕС гарантирует Республике Молдова стабильность и безопасность, ибо Молдова так же важна для безопасности Европейского Союза, как и Украина. Население Молдовы хочет жить в стране, где действует верховенство закона и торжествует правосудие, в стране, которая движется по направлению к европейской демократии. Параллельно с переговорами по присоединению Молдовы, Евросоюз должен предпринять как можно больше мер для интеграции страны в Европу, например, присоединение к единому рынку. Чем раньше народ Молдовы ощутит на себе преимущества интеграции еще до фактического вступления в ЕС, тем сложнее будет России манипулировать, дезинформировать, и дестабилизировать ситуацию [5].

Европейские устремления Молдовы вызвали ожидаемое, политически управляемое Кремлем противодействие российских антидемократически настроенных сил, руководители которых находятся под прямым влиянием путинских идеологов.

Особую активность в противодействии европейской интеграции Молдовы демонстрирует пророссийская партия «Шор», оказывающая сильное влияние на значительную часть населения. Глава этой партии, приговоренный к 15 годам лишения свободы, покинул территорию республики и находится в бегах, ибо суд признал Илона Шора виновным в хищении миллиарда рублей из банковской системы страны. В апреле 2023 года парламент Молдовы отозвал депутатский мандат у лидера партии Илона Шора, при этом арестованные активы коррупционера будут конфискованы в пользу государства. Главная цель партии, возглавляемой Илоном Шором – «качественное изменение социально-экономической и политической обстановки в Молдове» и построение государства социального благополучия, которое обеспечит населению республики бесплатное дошкольное, среднее и высшее государственное образование, бесплатную медицинскую помощь, увеличение социальных пособий и повышение пенсий.

Партия «Шор» осуществляет определенное влияние на формирование общественного мнения в стране, организует и проводит митинги, направленные против европейской интеграции, против президента и правительства Молдовы. В связи с этим президент республики Майя Санду заявила, что подобные акции не являются подлинными протестами, ибо они «проплачены»; коррумпированные группировки нашли людей с низкими доходами, которыми легче манипулировать, дезинформировать и использовать для того, чтобы представить их, как представителей протестующих.

Подлинной целью подобных «протестов» является свержение правительства для того, чтобы коррумпированные деятели могли вернуться к власти и избежать заслуженного наказания за их противоправные действия. Эти коррумпированные группировки работают рука об руку с Кремлем, и преследуют цель ослабить Молдову, используя это в собственных,

далеко не бескорыстных, политических интересах.

В свою очередь, И. Шор заявил, что президент Майя Санду выполняет приказы своих «западных хозяев», и ее действия не соответствуют государственным интересам Молдовы. Председатель парламента Молдовы И. Гроссу считает, что у Конституционного суда есть все необходимые аргументы для доказательства неправомочности деятельности политической партии «Шор», выступающей против европейской интеграции страны. И. Гроссу призывает молдавскую общественность оказать необходимое давление на институт прокуратуры и представителей Конституционного суда для принятия окончательного решения по делу о незаконном финансировании и объявлении вне закона партии «Шор», которая по своей сути является не политической партией, а организованной преступной группой, нарушающей все существующие в Молдове законы и постановления [6].

Политолог А. Церану, касаясь проведения антиправительственных, антизападных акций в Молдове, подчеркивает, что против партии «Шор» следует принять соответствующие меры, которые призваны остановить ее деструктивную деятельность и воспрепятствовать ей в создании в стране хаоса, формально опираясь при этом на закон. Участники подобных акций протеста не могут реально совершить революцию, не могут свергнуть правительство, однако своими действиями создают прецеденты и атмосферу, которые могут быть использованы другими, деструктивными силами. Власть должна продемонстрировать свою волю, решимость и доказать способность регулировать ситуацию и держать ее под контролем. Демократически настроенные граждане Молдовы должны знать, что они составляют большинство, а те, кто протестует и хочет дестабилизировать ситуацию, выражают волю меньшинства, поддавшегося на активную агитацию, противоречащую национальным интересам государства. Суть вещей кроется в сфере необходимости мобилизации значительной части общества, выбравшей европейский путь развития страны. Они должны быть уверены, что те, кто выходит на улицы в попытке свернуть ориентированный на интеграцию в Европейский союз курс Молдовы, являются маргиналами и не располагают никакими реальными возможностями для прихода к власти, несмотря на то, что в настоящее время партия «Шор» заняла место лидера протеста, а прогрессивные силы вынужденно находятся в обороне.

Поразительно примитивное, однообразное мышление характеризует кремлевских теоретиков-политологов, экспертов, политиков и советников - когда речь идет о таких разных государствах, как Украина, Грузия, Молдова, отличающихся друг от друга целым рядом параметров – их суждения выглядят написанными «под копирку»: плохой «коллективный Запад» настраивает против благородного, пекущегося о счастье человечества Кремля его бывших покорных и преданных сторонников, и препятствует созданию пресловутого идиллического «русского мира». Убедительным примером подобных постулатов является заявление представителя МИД РФ, заместителя министра иностранных дел А. Грушко о том, что Россию беспокоит ситуация в Грузии и Молдове, которым Соединенные Штаты Америки и их союзники пытаются навязать свою политику и создать в этих странах очаги напряженности для геополитического противостояния с Российской Федерацией.

Эти страны расположены далеко от Америки, которая пытается диктовать, что именно они должны делать, не учитывая их географическую близость к России.

США со своими сателлитами ведут дело к тому, чтобы создавать все новые и новые очаги напряженности вдоль границ России, и пытаются устроить некое геополитическое соревнование в этих зонах, которые являются ключевыми, даже по географическим причинам, для интересов Российской Федерации [7].

Издание «Rupor.md» со ссылкой на CNN (19/03/2023) описывает секретный план дестабилизации обстановки в Молдове, составленный российской службой безопасности – ФСБ. Варианты дестабилизации включают поддержку пророссийс-

ки настроенных групп населения, использование православной церкви, и угрозу прекращения поставок природного газа. Главная цель дестабилизации – воспрепятствовать вступлению Молдовы в Европейский Союз и НАТО. Документ был составлен в 2021 году, и в нем изложена десятилетняя стратегия включения Молдовы в сферу влияния Москвы. Этот план включает в себя разжигание социальных конфликтов, попытку заблокировать усилия Молдовы по обретению влияния в Приднестровье и ликвидацию там российского военного присутствия, а также противодействию сотрудничества между Молдовой и НАТО, создание устойчивых групп влияния в молдавских политических и экономических элитах [8].

Осуществив вторжение в Украину, Кремль обратился к политике войны для реализации своих политических интересов. Агрессия России против Украины – это война против демократии, свободы и человеческого достоинства. В определенном контексте ее можно рассматривать, как результат деятельности неограниченных авторитарных режимов с многолетним пребыванием во власти и устоявшимися имперскими амбициями. В Российской Федерации сформировался воинствующий, агрессивный режим с формально модифицированной фразеологией, изначально построенной на тезисе о превосходстве русской цивилизации над любой другой культурной реалией, в первую очередь над западной, на отрицании норм права и культе насилия.

По мнению аналитика А. Скобова, целями, поставленными режимом Путина в войне с Украиной и одновременно сутью российской агрессии, является стремление к легитимации «права» Российской Федерации аннексировать территории соседних государств, «права» определять их внутреннюю и внешнюю политику, лишение их физической возможности сопротивляться любому новому насилию со стороны РФ. Эти цели являются имперскими, противоправовыми и аморальными. Даже частичное достижение агрессором поставленных им целей приведет к окончательному разрушению международно-правового порядка, ибо любая система международной безопасности может поддерживаться только при неукоснительном соблюдении категорического запрета на аннексии. Нарушение этого принципа неотвратимо ведет к мировым войнам [9].

Истинные цели российской политической элиты - это восстановление империи, воплощение идеи сверхдержавности, возвращение под свою власть постсоветских государств, разгром «коллективного Запада», и, в конечном счете, установление своего мирового господства. Стремление Москвы сохранить власть над Молдовой полностью вписывается в данную имперскую концепцию.

Агрессия России против Украины, угрожающая безопасности мировой архитектуры, вплоть до возможного глобального катаклизма, ускорила процесс интеграции «Ассоциированного трио» в Европейский Союз. По мнению американских аналитиков, «The Wall Street Journal", российское вторжение в Украину, в определенной степени ослабляет Кремль, и это может подтолкнуть Грузию и Молдову попытаться восстановить свою территориальную целостность, вернуть оккупированные территории, в число которых входит Приднестровье.

Соглашение Совета Европейского Союза о предоставлении статуса кандидата ЕС Украине и Молдове и признание европейской перспективы Грузии явилось признаком сильной политической поддержки государств «Ассоциированного трио» со стороны Запада. В данном аспекте следует учитывать, что сам подход к расширению ЕС состоял в том, что государство, желающее стать членом этой организации, должно учитывать необходимость выполнения правовых норм Европейского Союза, а также институциональные формы процедуры принятия политических решений, и эти правила препятствовали возможности немедленного согласия на вступление в ЕС. После неспровоцированного и противоправного вторжения войск РФ в Украину, а также совершенных и каждодневно совершаемых ими преступлений против человечности, Европейский Союз отдает себе отчет в том, что он

должен преодолеть рамки расширения, что осуществляется путем модернизации как политической цели, так и методологии процесса вступления. Для этого необходима новая стратегия расширения Европейского Союза, в которой будут четко определены политические задачи, проведены необходимые институциональные реформы. Европарламент констатировал, что на фоне растущей угрозы России миру и стабильности в Европе, усиленная политика расширения является самым мощным геополитическим инструментом, имеющимся в распоряжении Евросоюза. Для того, чтобы быть более эффективным глобальным игроком, Европейский Союз должен изменить свои процедуры принятия решений о присоединении новых членов, устранив необходимость единогласия и заменив его квалифицированным большинством.

Важным аспектом внешней политики Молдовы является ее отношения с Североатлантическим альянсом. В то время, как Грузия и Украина еще в первое десятилетие века были твердо ориентированы на вступление в Альянс, Молдова придерживалась политики нейтралитета. После вторжения России в Украину, которое грубо нарушило все существующие законы и подписанные Москвой международные договоренности, внешнеполитические приоритеты Кишинева изменились, и республика отказалась от своего нейтралитета. Аналогично поступила Финляндия, ибо непосредственное соседство со страной-агрессором, разрушившим всю структуру мировой безопасности, заставило руководство республики искать надежные гарантии национальной безопасности и обеспечила их своим вступлением в Североатлантический альянс. Подобное решение приняло также правительство Швеции, отказавшееся от своей традиционной политики нейтралитета, заявка которой положительно оценена в НАТО, и вступление республики в Североатлантический альянс уже является решенным делом, которое получит документальное подтверждение в самом ближайшем будущем.

Следует отметить, что, несмотря на официально провозглашенную политику нейтралитета, Сотрудничество Молдовы с НАТО началось еще в 1992 году, когда она присоединилась к Совету Евроатлантического сотрудничества (переименованного в 1997 году в Совет евроатлантического партнерства), а в 1994 году Молдова стала участвовать в программе «Партнерство ради мира». В 2006 году Молдова и НАТО подписали «Индивидуальный план партнерства», который охватывал механизм сотрудничества для продвижения демократических реформ, осуществления основных принципов внутренней и внешней политики. План включал в себя также политические проблемы, вопросы безопасности, военные и оборонительные проблемы. Для Молдовы НАТО является важным партнером в вопросе окончательного урегулирования приднестровского конфликта и определения наиболее эффективных, мирных путей решения проблемы на основе сохранения политических приоритетов и территориальной целостности Молдовы.

Крепнущая прозападная ориентация Молдовы, ее интеграция в европейские демократические структуры вызвала резкое неприятие в российском руководстве.

Последовали негативные высказывания, отрицательные оценки, критические и даже угрожающие прогнозы на будущее. Официальный представитель Министерства иностранных дел Российской Федерации М. Захарова заявила о надежде Москвы на то, что «в Молдавии еще остались политические силы, которые способны осознать, что сближение с НАТО чревато потерей суверенитета», а безудержная экспансияальянса иным является продолжением неоколониальных традиций Запада. Для имперских устремлений Москвы неприемлемо желание западных организаций и политических деятелей поддержать желание Кишинева быть независимым демократическим государством с правом самому решать свою судьбу и определять пути дальнейшего государственного развития.

Захарова не оставила без комментариев и этот аспект, заявив, что все видели, к чему ведут углубление сотрудничества не-

которых государств с альянсом и его обещания «поддержки» перед лицом «российской угрозы», – «цветные революции», государственные перевороты, политическая нестабильность и экономический кризис. Особенно это касается постсоветского пространства, которое является для НАТО своего рода «полигоном» для геополитической конфронтации с нашей страной», – заявила дипломат. Москва не раз подчеркивала, что различные партнерские форматы по углублению взаимодействия с НАТО «служат скорее инструментом для манипулирования, а не направлены на подлинно взаимовыгодное и равноправное сотрудничество и укрепление безопасности в Евро-Атлантике». Официальный представитель российского МИДа считает, что попытки втянуть Молдавию в альянс выглядят «особенно цинично» на фоне ситуации на Украине, «которая была во многом спровоцирована безответственной политикой расширения альянса».

Министр иностранных дел Российской Федерации С. Лавров заявил, что Россия учитывает в военно-политических и дипломатических планах попытки Запада создать второй фронт в Грузии, Молдове, а также военный контингент в Польше на границе с Белоруссией. Пресловутый «второй фронт», о котором никто, кроме путинских пропагандистов, не помышляет, а его мифическое открытие используется для расширения кремлевского влияния, для поддержки пророссийских сил в Молдове и Грузии, превратился в некую мифологему, в полностью лишенное логики бессмысленное клише.

Назрела очевидная необходимость учитывать современные геополитические реалии и осознать, что современная цивилизация существует не в средневековье с его разбойничьими набегами на соседей с захватом пограничных территорий, не во времена кровавых феодальных разборок, а в цивилизованном современном обществе с верховенством закона, и общепризнанными юридическими и морально-нравственными правилами.

ალა ბიბილაშვილი - *ილიაუნი, ასოცირებული პროფესორი*

მოლდოვას ინტეგრაცია ევროკავშირში: პრობლემები და გამოწვევები

რეზიუმე

წინამდებარე ნაშრომის მიზანია მოლდოვას რესპუბლიკაში არსებული საზოგადოებრივ-პოლიტიკური სიტუაციის ანალიზი და მისი შემდგომი განვითარება ტრანსფორმირებადი სტრატეგიული ფაქტორების, ობიექტური საერთაშორისო რეალობის გავლენისა და სახელმწიფო მოღვაწეების აქტიური მონაწილეობის გათვალისწინებით. ნაშრომში განიხილება მოლდოვას საგარეო და საშინაო პოლიტიკის ძირითადი ფაქტორები, რთული დემოკრატიული პროცესების განვითარების და პოლიტიკური ძალების გარკვეული პოლარიზაციის არსებობის საკითხები, რომელიც დაკავშირებულია რესპუბლიკის მომავალი განვითარების გზების განსხვავებულ ხედვასთან. ყურადღება ეთმობა სახელმწიფოთაშორისო თანამშრომლობის ასპექტებს, ევროინტეგრაციისა და ევროკავშირში გაწევრიანების პროცესის წარმატებით დასრულებას.

ნაშრომში შესწავლილია მოლდოვას დასავლურ სახელმწიფოებთან ინტეგრაციის პროცესის ფორმირებისა და განვითარების ძირითად ეტაპებთან დაკავშირებული საკითხები, დაწყებული კიშინიოვში ევროკავშირის წარმომადგენლობის გახსნით და პოლიტიკური პარტიების კოალიციის ფორმირებით სახელწოდებით „ალიანსი ევროპული ინტეგრაციისთვის“. 2014 წელს ევროკავშირის ასოცირებული წევრის სტატუსის მიღებით მოლდოვას მიეცა შესაძლებლობა განავითაროს ამ ორგანიზაციასთან უფრო მჭიდრო ორმხრივი ურთიერთობები. 2021 წელს უკრაინის, საქართველოსა და მოლდოვას ლიდერების მიერ „ასოცირებული ტრიოს“ შექმნა მნიშვნელოვანი ფაქტორი გახდა სამივე სახელმწიფოს შემდგომი ევროპული განვითარებისთვის. „ასოცირებული ტრიოს“ დოკუმენტში დაფიქსირებულია საერთო პრიო-

რიტეტები დასახული მიზნის მისაღწევად: ევროკავშირსა და ნატოში გაწევრიანება, მშვიდობისა და უსაფრთხოების უზრუნველყოფა შავი ზღვის რეგიონში, ურყევი ერთგულება ევროკავშირის ღირებულებებისადმი და ყოვლისმომცველი კომპლექსური რეფორმების გატარება დემოკრატიული პრინციპების და ევროკავშირის საგარეო პოლიტიკის კოორდინატების გათვალისწინებით.

რუსეთის შეჭრამ უკრაინაში და მისმა დანაშაულებმა კაცობრიობის წინააღმდეგ დააჩქარა უკრაინის, მოლდოვასა და საქართველოს ევროკავშირში ინტეგრაციის პროცესი. ევროკავშირის საბჭოს შეთანხმება უკრაინასა და მოლდოვასთვის კანდიდატის სტატუსის მინიჭების შესახებ და საქართველოს ევროპული პერსპექტივის აღიარება ამ სახელმწიფოების ძლიერი პოლიტიკური მხარდაჭერის ნიშანია. ევროკავშირმა მიმართა გაფართოების პოლიტიკის განხორციელებას, და განაცხადა, რომ რუსეთის მხრიდან, მსოფლიოში მშვიდობისა და სტაბილურობის მიმართ მზარდი საფრთხის ფონზე, ევროპაში უნდა ჩატარდეს აუცილებელი ინსტიტუციური რეფორმები, რადგან ევროკავშირის განკარგულებაში არსებულ ყველაზე ძლიერ გეოპოლიტიკურ ინსტრუმენტს წარმოადგენს გაფართოების გაძლიერებული პოლიტიკა.

საკვანძო სიტყვები: *მოლდოვა, საგარეო პოლიტიკა, ევროინტეგრაცია, საქარეთველო, რუსეთი, უკრაინა, ნატო.*

Литература:

1. Отношения между ЕС и Республикой Молдова. Справочный материал. www.eeas/europa.eu/moldova/es.ru.s-223.
2. Новости Молдовы./point/md/ru/
3. Новости Молдовы. Аналитика./noi. md/ru/analitica/
4. /apsny.ge/base/new-1.php.
5. /noi.md/ru/hnews/
6. Новости Молдовы. Политика./noi.md/ru/politika/
7. /noi.md.ru/
8. //point.md/ru/ novosti/politica/
9. А.Скобов. Долгое вступление /grani.ru. opg/opinion/skobov/m/287229.html

AIVARAS BAGDONAS,
PhD student of the General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania

Missed opportunity to enter through the open door: dynamics of Lithuanian efforts to lobby Georgia's NATO aspiration in the early 2020s

This paper analysis the reasons behind sharp decline of Lithuania's support for Georgia's Euro-Atlantic aspirations in the eve of Vilnius NATO Summit, which took place July 2023.

The author reviews the history of bilateral relations from 1995 to 2023 in the context of declarative and practical steps various Lithuanian governments took in supporting Georgia's ambitions to approximate with the West-centred security and cooperation structures, primarily the European Union and North Atlantic Treaty Organization. The author suggests that Lithuanian foreign policy, independent from political programmes of government coalitions as well as from political developments in Georgia, was maintaining stable vector of supporting any initiatives aimed to bringing the Georgia closer to EU or NATO, seeing full membership as a long-term result. This included frequent lobbying for Georgia within various EU- and NATO-centred formats as well as various, yet small-scale support for democratic and market reforms in Georgia, aimed at contributing to country's stability and efficiency.

For a long while this trend was barely influenced by the changes, which took place after 2012 general elections, leaving growing criticism for stepping aside from principles of democratic political regime. Yet the author suggests that a certain limit was reached in late 2021-early 2022, after which official Vilnius started reducing its political support and general pro-Georgian stance. Among key reasons for such policy change the author suggests being the rather pro-Russian stance of Geogia during open Russia's aggression against Ukraine – an allegedly joint position of multiple Western countries, which was voiced during a Tbilisi visit of then chairman of Chairman of Lithuanian Seimas' International Relations Committee in February 2021.aqs Lack of adequate conclusions by the Georgian government played a bad trick for the country. Already in late 2010's Georgia was losing the aureole of Caucasus and even world leader market and democratic reforms – an image earned after the "Roses Revolution" of 2003 and whilst remaining a valuable NATO partner in South Caucasus, such drifting away from fundamental principles of both the EU and NATO was not a factor contributing to a return of pre-2008 situation, characterized by the proximity of adoption of the NATO Membership Action Plan.

Looking from the theoretical perspective, Georgia's policies of late 2010's – early 2020's complimented Robert Cooper's insights about both the EU and NATO being community of the values, any member of which shall be capable to prove its allegiance to which in order to ensure and build up intra-club credibility and respect of the partners. Meanwhile Georgian government of the period referred to above, missed multiple possibilities to further build its image of the Western (universal) values-oriented country, prospective member of the club it was expecting to join. This further compromised it chances for rapprochement, a situation which even self-appointed lobbyists of Georgia, like Lithuania, were not capable to rectify.

This tendence nullified Georgian efforts to boost own security by exploiting another phenomena of international relations – Barry Buzan's Effect of Suppression. Buzan, whilst commenting on low now number of visible disagreements between Western allies during the Cold War, explained this by the fear that potential of nuclear conflict of superpowers was simply supressing potential of other, lower scale conflicts, especially among like-minded allies. And contrary, disappearance of global confrontation has opened a door for plethora of smaller-scale conflicts. In the context of full-scale Russia's invasion into Ukraine, which contributed to the significant unification of NATO allies, a country like Georgia seemed having significant

potential to demand from NATO allies to turn blind eye on "still existing few shortcomings" and ensure deeper cooperation format with NATO if not a full-fledged membership. This aim could have been further simplified by still vivid memory of mistakes made by "collective West" and separate Western countries in trying to appease Russia in 2008, what resulted in significant loses for Georgia and growth of Russia imperialism, as well de facto draining of any combat-capable Russian troops into Ukrainian front already in mid-2022. Following Buzan's logic, the Western block would have been happy to welcome even less than perfect ally.

Yet the lack of Georgian government reaction to Pavilionis' (as well as multiple other) warnings rendered this theoretical formula useless. The situation was further aggravated by actual, rather unclear, stance of Georgian government in the context of Western sanctions against Russia – a stance which allowed speculations about Georgian ways to help bypassing the sanctions.

Such discrepancies between the values (the rules of the game) and actual policies of Georgia turned out to be too big for the collective west to handle. As a result Georgia was left in a sot of security limbo, with NATO simply focusing its attention just to Ukraine and own security. On its hand Lithuania, along other pro-Georgian lobbyists lost their key argument in intra-EU and intra-NATO negotiations – the image of democratic Georgia, defending Western values against Russian imperialism in Caucasus.

Keywords: *Georgia's integration with NATO, Lithuanian foreign policy, European Union, community of values in international politics, effect of suppression in international politics.*

The 2023 Vilnius NATO Summit will be remembered as a remarkable one because of what it lacked. Further to lacking a clear perspective on the key issue of European security of that day, Ukraine's NATO membership hints and ambitions, it also lacked a reference to NATO aspirant countries, first of all, those of Georgia and Moldova. In the general context of the fierce pro-enlargement position of the Summit's host country [1],[1] this silent outcome in itself represents what could be called a "deafening silence" – the silence about a clear perspective on how NATO sees its further relationships with former Soviet countries, not wishing to remain in the obscurity of security and Russia's self-declared zone of special interests. The lack of vocal NATO's message from Vilnius can be interpreted in several ways, yet in the case of Georgia, a country which a decade and a half ago was balancing on the verge of being invited to start practical NATO membership preparations, asks for a detailed analysis of contributing factors. No less impressive is the stance of Lithuania – a Summit's host country whose president was threatening to block the final Summit resolution in case there were no clear guarantees for Ukraine (yet the latter abstained from practical actions) and who was very silent on Georgia.

What are the reasons behind such a stance of Lithuania, a country, whose foreign policy from the 1990s up to the early 2020s can be characterized at least as "pro-Georgian"? Is this policy shift a temporary one, and if so, what time limitations are defining it? This paper aims to analyze the current developments in the Lithuania-Georgia-NATO triangle and provide a Lithuanian perspective from the ardent advocate of Georgia to the reluctant observer and the implications this may lead to. The frequently mentioned EU context helps to assess Georgia's overall technical progress in adopting the Western rules of the game.

Among a few things that Georgia and Lithuania have in common are their key security concerns. With most of their historical challengers, rivals and competitors having become allies (in the case of Lithuania – Germany, Poland or Sweden) or at least neutral (in the case of Georgia – Turkey (friendly neutral) and Iran (just neutral)), one common challenger to *status quo* remains active and aggressive in the 21st century. Although Rus-

[1] A very public rumour has it that Gitanas Nausėda, President of Lithuania, was threatening to veto final declaration of the Summit if it will not include clear Ukraine's membership prospects.

sia's revanchist ambitions in the 1990s gained little ground in Lithuania[2] and yielded more in the case of Georgia (*de facto* break up of Abkhazia and Tskhinvali region), it took up to the mid-2000s when Russia felt capable of (or sufficiently disappointed with own failure to find ways to integrate with "the West on equal footing") [2]; [3. 76-90][3] launching open military aggressions against its neighbors. By that time Lithuania had successfully solved the dilemma of "ensuring its own security whilst those supporting our independence support it and before those contrary to it are not capable of doing anything about it".[4]

On its hand, Georgia, despite frequently stated Euro-Atlantic integration aspirations, was not so successful in pursuing such goals. Russian-instigated secessionist conflicts of the 1990s, followed by almost a decade of rather indecisive political leadership, alongside with economic downturn of the end of the 20th century left this country, which likes to title itself a "balcony of Europe" [4],[5] hanging in rather undefined limbo. Looking from the theoretical perspective of political science, one may notice that Georgia also fell victim to the absence of what Barry Buzan has defined as "an effect of suppression". In his classical study of Cold War and early post-Cold War political mechanisms [5], he argues that the potential of greater global conflict, namely the one of the USA and the USSR, in fact was suppressing smaller-scale conflicts and disagreements in both camps of the Cold War. The threat of a perceived imminent large-scale conflict and the need for allies and partners made the USA and the "collective West" turn a blind eye towards autocratic regimes in South America, South East Asia, and Africa, as long as they kept on supporting the West. The same principle successfully applies when explaining why and how Turkey, Spain, Portugal, and Greece, none of which at that time were meeting the definition of a country respecting human rights and political liberties, became members of the North Atlantic Treaty Organization.

On its hand, the 1990s, the beginning of the restored Georgian statehood was taking place in a geopolitical situation, characterized by the hope of emerging a new, liberal and peaceful world order, where conflicts would be solved through negotiations and economic arguments would overrule those of military. Some even suggested the arrival of the end of history [6], as history is usually seen as a list of conflicts and conquests. Despite abundant proof of the contrary – from break-up conflicts in former Yugoslavia to breakaway conflicts in Georgia itself, the "collective West", to a large scale tired from Cold War confrontation and joyful with the disappearance of the Iron Curtain in the more central part of the European continent, gladly submerged in this illusion.

In such context, the statements of Georgia, then a very new actor in international politics, on rapprochement with the Euro-Atlantic structures, were perceived at the very best as vague ideas for the distant future. NATO's reaction to the breakup of the Soviet Union and a vague attempt to contribute to the security structure in the former "one sixth of the planet's land surface" was the Partnership for Peace (PfP) programme. The newly emerging[6] European Union responded with the TACIS programme.[7] Both programmes had several key elements in common – they were rather cautious tools to establish con-

[2] The so-called autonomist' movements in eastern Lithuania were successfully neutralized in 1990-1992 also due to the reluctant stance of those to whom they were offered – Lithuanian Polish and Russian national minorities.

[3] Traditionally this breaking point is attributed to the infamous Putin's Munich speech of February 10, 2007, (see more: "Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy, yet some authors move its date way earlier, up to the end of Minister Kozyrev's "honeymoon period", ending in mid-1990's.

[4] This definition was presented in mid-1990's and yet it was barely repeated outside of political sciences' circles, it served de facto moto of Lithuania's foreign and security policy.

[5] E.g. see tourism promotion texts, like Georgia: The balcony of Europe, Khaleej Times, September 8, 2015.

[6] Having transformed from the European Communities in 1992.

[7] It is noteworthy that managing to avoid being included into the TACIS programme and instead getting into the PHARE programme shall be considered one of the key diplomatic victories of the Baltic States in early 1990s. TACIS – Technical Assistance to the Commonwealth of the Independent States (+ Mongolia) turned out to be an aid programme for the future EU neighbours, thus defining a status if its beneficiaries, whilst PHARE – Poland and Hungary: Assistance for Restructuring their Economies – soon developed into EU pre-accession programme.

nections with the "newly independent countries",[8] create and maintain direct links of communication among top and medium level officials, help the new partners to learn the rules of the West-led game (e.g. via NATO PfP Planning and Review Process) and of course to provide some financial assistance to the transformation process – what in late 1990's fit under the fashionable term of "Europeanization" [7]; [8]; [9], but not the full membership.

The perspective of the West towards newly emerged or re-emerged countries of Europe was perhaps the best summarized the then French President Francois Mitterrand's idea of European Confederation [10. 132-147] - a model of European integration of at least two tiers, where the second tier of the countries, those of former block, would get no more than free trade agreements and in no case the full EU membership. Even stricter limitations were seen in the case of NATO enlargement, referring to a set of reasons ranging from lack of contemporary military threats in Europe, incompatibility of military standards and doctrines up to "undefendability" of countries like the Baltic States.

The Central and Eastern European states were rather quick in finding a solution to this security dilemma. The answer came from what could be called a structural weakness of the West. In the early 2000s already prominent British and European diplomat Rober Cooper made his academic name by coining and combining two terms - "community of the values" and "shaming phenomena" [11]; [12].

In a highly institutionalized and formalized post-modern political structure, which is both the EU and NATO, Cooper claimed, the adherence of the actor to the constitutional principles, or values of it increases the credibility and the status of the actor. Failure to comply with those principles, respectively, reduces the credibility of the actor. Therefore, all actors, acting within the structure of the "community of the values" get used to basing their actions on the core values. This however does not mean that the actors may not have their egoistic goals, sometimes going to the contrary to the community's interests. Cooper's thesis claims that even when pursuing the egoistic goals, the actor cannot openly oppose the community's values without losing credibility and undermining his own status. Being shamed as the violator of the community's values is seen as a sufficiently powerful tool to alter the behaviour of openly anti-community values. This is even further strengthened in the case when the international community of values is run by international bureaucracy, like the European Commission, rather than the national state.

According to Cooper, the Western structures are the communities of the values – sets of compulsory principles, defined in their constituent documents. The EU's values are laid out in Article 2 of the Lisbon Treaty and the EU Charter of Fundamental Rights. They include human dignity, freedom, democracy, equality, the rule of law, and human rights. In the case of NATO, the set of its values is slightly less defined, described as principles in the preamble of the North Atlantic treaty and include freedom, common heritage and civilization of their peoples; principles of democracy, individual liberty, and the rule of law [13].

Furthermore, both the EU and, to some lesser extent, NATO constituting documents include provisions, defining that the countries, that respect the respective values can join the respective block. Both the EU and NATO constituent documents include geographical limitations of a potential membership ("Europe" in the case of the EU and the Euro-Atlantic area north of the Tropic of Cancer in the case of NATO). Although the European Communities successfully used this geographical criterion to reject Morocco's membership claim in 1985, the EU accession of Cyprus, which is way closer to Asia or Africa than to Europe, constitutes a precedent, how the geographic limitations can be bypassed by referring to the cultural and historic links, and what on its hand could further strengthen respective Georgian claims.

[8] Author believes that this term, frequently used in the west during 1990's and 2000s' to define post-Soviet states is rather incorrect, as significant share of countries, falling under it, in 1990-1992 have in fact just restored their independence, previously crushed by Soviet occupation, e.g. Baltic states (1940), Georgia (1921), Azerbaijan (1920), Armenia (1920), Ukraine (1920).

Coopper admits that Central and Eastern European (CEE) countries successfully managed to combine domestic political and economic reforms with their EU and NATO aspirations. Membership requests, submitted by the democratic free and open markets,[9] i.e. countries, respecting the same values as the EU and NATO did, could not be rejected by undermining the credibility of the community of values or any particular of its members, which would have dared to openly object it. In response to the so-called "Big Bang" of membership applications, which in 2004 turned out to be a big bang of enlargement, the EU took delaying tactics and developed a set of membership criteria the aspirant countries had to meet prior to a membership (so-called Copenhagen criteria, 1993) and another innovation in the shape of pre-accession negotiations, which extended an accession process for several years.[10] The same principles, yet less structured, were also applied in the case of NATO enlargement.

When it comes to the EU and NATO aspirations, Georgia was facing rather a similar situation, which was further complicated by frozen conflicts in Abkhazia and Tskhinvali region. Formally, the absence of ongoing military conflicts and clearly defined borders, although not being formally defined [14]; [15], was always mentioned as the key membership conditions. To a certain extent this was reflected in the 2008 Bucharest Declaration, quoted on the NATO website as "Allies agreed at the 2008 Bucharest Summit that Georgia will become a NATO member, provided it meets all necessary requirements – this decision has since been reconfirmed at successive NATO Summits" [16]. It is noteworthy that the list of "all necessary requirements" remained to be announced for over a decade and a half.

On the other hand, half a decade earlier Estonia and Latvia joined NATO without having signed border treaties with Russia. This precedent could have hinted at ways of possible progress in case if other conditions were adequately met.

After a rather reluctant Georgian stance on the EU and NATO integration under President Shevarnadze's administration was turned by almost 180 degrees with the Revolution of Roses and the arrival of Saakashvili's administration, Georgia's movement towards Euro-Atlantic structures started seeming very real. Fueled by the massive support from the West, the country suddenly became the champion of economic and administrative reforms, and policy innovations as well as the focus on other, smaller yet no less keen actors, with Lithuania being one of them.

Contrary to other Baltic States' foreign policies,[11] Lithuanian external relations can be characterized by what can be called "slightly oversized ambitions", a slightly scaled-down model of Dutch foreign policy moto "small-medium-large".[12] Further to the goals of ensuring own security and promoting regional stability via a combination of ambitions and values, often called "Smart Power" [17], for over two decades Lithuania both in theory and practice does work on implementing its foreign policy goals in way remote regions. Most efficiently this is explained by the vivid historical memories of medieval Lithuania, stretching from the Baltic to the Black Seas, capable of stopping the Mongols' move to the West and the Crusaders' move to the East, creating (at least for a short while) a space of peace and intercultural tolerance. Thus, despite swinging domestic policy goals of changing governments, the foreign policy ambitions remained rather stable with the

[9] There were some examples of the contrary – most of the CEE state were just recently granted the status of "market economies" and had rather short track record of sufficient experience, the compatibility of Mechiar's Slovakia with the principles of rule of law was also heavily questioned by the EU itself, etc.

[10] Most of the EU membership applications were submitted in 1994-1996, the negotiations with the Czech Republic, Hungary, Poland, Slovakia started in 1999, with Estonia, Latvia, Lithuania, Latavia – in 2001, yet the negotiations were complete by the end of 2002, except for Romania and Bulgaria, which joined the EU in 2007.

[11] The credibility of this statement became a bit downgraded in early 2020s, when both Estonia and Latvia adopted rather comprehensive international aid strategies, e.g. comprehensive Estonian Africa strategy, whilst Lithuania was still engaged in structural transformations of its foreign aid and development assistance policies and short-term policy cycles.

[12] I.e. being small, act like you are medium size aiming to contribute to the large changes.

contemporary challenge being to establish a contemporary self as an equally important contributor to the regional stability and prosperity.

The Caucasus easily became one of the regions for Lithuania's efforts in pursuit of such goals. Despite the almost absolute absence of any historical ties prior to the end of World War I and scarce links during the *interbellum*,[13] the similarity of the three Southern Caucasus states' geopolitics with those of the Baltic states, alongside cultural sympathies developped through common presence under the Soviet rule, was among key factors, which helped to establish "assistance to the democratic and market reforms as well as the Euro-Atlantic integration of the Southern Caucasus states" among Lithuanian foreign policy priorities [18]. It is noteworthy that such position was also a reflection of the bottom-up process along with than the top-down style imposition of the political elite's strategic consideration – Armenia, Azerbaijan, and Georgia usually were hovering above the average in the lists of friendliest nations, according to the public opinion polls [19].

In this context, the task to find any supporter of Georgia's NATO membership aspiration more ardent than Lithuania would be challenging if not futile. Starting from the moral support on its stance during Russian-inspired separatist conflicts of the early 1990s, the status of a preferential development cooperation partner in the early 2000s, the presence of the President of Lithuania in Tbilisi immediately after the Russian invasion of 2008, the distant yet friendly Lithuania was happy to serve as Georgia's advocate in the EU and NATO structures. Georgia, alongside with other two Southern Caucasus states was identified as a key regional partner in the first Lithuanian development cooperation programme of 2004. The programme itself is an interesting example of multi-vector foreign policy and ambitions to build and boost political, cultural, and economic ties. Its key directions were cultural cooperation with Lithuanian organizations in Belarus and Russia, assistance for democratic and market reforms in the latter ones as well as in the South Caucasus, Ukraine, Moldova, Iraq (Lithuania was a participant in the US-led operation in Iraq), Afghanistan (by that time Lithuania was leading one of the provincial reconstruction groups), Mauritania (Lithuania still has special agreement on fishing in Mauritanian territorial waters). In such a multi-vectored and changing context Georgia (and up until 2008 – also including its breakaway regions of Abkhazia and Tskhinvali, as much as it fit the principle of inviolability of constitutional Georgian borders) was remaining one of few unchanging priorities.

With the EU and NATO membership perspectives becoming clear,[14] Lithuania wasted no time in boosting more active foreign policy, aiming to further advance the Euro-Atlantic zone of stability and security. Among the first steps in this direction was a bilateral agreement with Georgia on the cooperation of national ministries of defense, general staffs, and armed forces, signed already on February 8, 2001. The content of this agreement was going way out of the scope of bilateral cooperation, e.g. mentioning the assistance to Georgia in the field of building up and operation of international military units – i.e. the assistance for practical integration of Georgia into NATO-centered military structures. This went very well in parallel with the intensification of military cooperation with NATO, and the closure of two Russian mili-

[13] Pharmacist, museum curator, yet mostly known as writer Antanas Žukauskas-Vienuolis could be called the first recorded proponent of Caucasus in Lithuania. After spending three months of mandatory pharmacist practice in Zheleznovodsk during the summer of 1903 he settled in Tbilisi in 1905 and started writer's career; Pranas Dailidė, the refugee teacher at Tbilisi gymnasium started his diplomatic career in 1918 by becoming first Lithuanian ambassador to Caucasus; teacher and WWI refugee to Caucasus Vincas Mickevičius-Krėvė, prior to becoming a famous writer, managed to maintain Lithuanian consulate in Baku up until 1922 and even helped several Azerbaijani politicians to escape Bolshevik prosecution after Soviet occupation of Azerbaijan.

[14] Lithuania has formally started EU membership negotiations on February 15, 2000 and by mid-2001 the negotiations on 18 (out of 31) negotiation chapters were already finished. The negotiations were completed by November 1, 2002. As the NATO integration is was more classified process, the official invitation to start NATO membership negotiations, which in fact meant that key issues have already been resolved, was received by Lithuania on November 21, 2002, and the accession protocol was signed on March 26, 2003, with its official entry into force on March 29, 2004.

tary bases in Tbilisi-controllled territory in 2005-2007 (and failure to do so in Abkhazia).

Georgia also became the first country to receive direct military support from Lithuania – already at the end of 2002 under the auspices of the US-initiated "Georgia Train and Equip" programme Lithuania, further to training for Georgian military has also transferred a significant share of its Soviet time infantry weaponry [20].[15] There were further talks about the transfer of one or two frigates, yet also due to some legal issues, which included the need to get permission for such a transfer from the country where the frigates were built (heir to the USSR's rights and obligations – Russia), this idea was later abandoned [20].

The clearly Western-oriented ambitions of Georgia, stated after the Rose Revolution of 2003, were warmly welcomed also by Lithuania. This support was reflected in various forms – from changing grammar rules and becoming the first country in the world to adapt the usage of "Sakartvelo" instead of "Georgia"[16] in official documents up to the President's personal presence[17] in Tbilisi during Russian aggression of August 2008 and up until being the country with one of the largest numbers of Lithuanian development cooperation projects implemented [21].[18]

Lithuanian efforts conveniently coincided with the emergence of the European Neighbourhood Policy (ENP). ENP, launched by the European Union in early 2003 had the aim to create a "ring of friends" – a buffer of stable, secure, and prosperous states along the eastern borders of the soon-to-be-enlarged European Union. The involvement in ENP meant opening of the EU markets in exchange for democratic and market reforms in the partner states, meant for approximation with the EU standards. On the one hand, this was regarded as great news for the partner states, as the so-called Internal Market Effect (usage of common regulations, rules, and standards with the EU Internal market) is regarded as way more significant contributor to the economic growth than e.g. the EU Cohesion Policy [22].[19] Yet on the political level it signaled that the ENP countries are present in a league different from those of the EU candidate counties and respecttively do not face a membership perspective at least in the medium term. This was further enhanced by the EU politicians' and Commission officials' statements about the "enlargement fatigue", directly stating that the EU will take at least a decade to deal with the Cohesion challenges in the new member states [23]. On its hand, some ENP states tried to balance this structural rule of the game by making statements, that joining the ENP in no way means that the country is abandoning its membership aspirations.

The EU was rather slow in starting to build its relationships with Georgia – the European Commission opened its Representation Office (Delegation) only in 1995. Yet as of today, the EU is the second contributor to Georgian reforms and development after the USA. During 1992-2004, through various programmes (TACIS, ECHO, the FOOD Security Program, EIDHR) [24. 55] the EU allocated 420 million Euro to Georgia. Georgia was quick to exploit the ENP by declaring its interest in joining already in 2003. On June 14, 2004, its participation, along with the one of Azerbaijan and Armenia, was formalized. Commissioner for External Relations and European Neighborhood Policy, Benita Ferrero-Waldner, commented "The European Neighborhood Policy gives us an opportunity to take relations with Georgia up a gear. I very much

[15] The details of this aid are not publicly disclosed, however public information sources indicate this aid as primarily consisting of assault rifles, which became incompatible with Lithuanian military standards with the county's adoption of NATO standards.

[16] See Nutarimas dėl valstybinės lietuvių kalbos komisijos prie Lietuvos Respublikos Seimo 1995 m. sausio 26 d. nutarimo nr. 48 „dėl valstybių pavadinimų" pakeitimo, Valstybinė lietuvių kalbos komisija, 2018 m. gegužės 3 d. Nr. N-1 (163) (State Language Commission decision No. N-1 (163) as of May 3, 2018 on amendment State Language Commission's decision No. 48 "On state's names" as of January 26, 1995 (in Lithuanian).

[17] Alongside with Estonian, Latvian and Polish presidents

[18] During a period of 2005-2022 over 171 project, funded by the Lithuanian development cooperation programme was implemented in Georgia. This figure does not include earlier as well as military support.

[19] See Piesarskas, Edmundas, et all., the Internal Market effect was estimated to add about 2 percentage points to Lithuanian's GDP growth in the medium-term perspective, whilst the effect of various EU assistance instruments was estimated to have a bit more than a half of that.

hope that the Council will give the go-ahead to negotiate an Action Plan so that we can work out a joint agenda for action in the coming years. Progress in our relationship will reflect the efforts and successes of the country itself". The progress, however, was rather fast – already in 2018 Georgia was ranked above other ENP countries as it regarded its preparation for the EU accession [25].

As a fresh EU member, Lithuania was happy to assume the role of the expert of the area, formerly controlled by the Soviet Union, and establish itself as a lobbyist of the interests of the Eastern ENP partners. For example, following Russia's decision to deepen cooperation with breakaway Abkhazia and Tskhinvali (South Ossetia) Lithuanian PM Kirkilas returning from his trip to Turkmenistan and Azerbaijan on April 23, 2008 made a stop in Tbilisi to reiterate his support for Georgia. Kirkilas' message was twofold – support for peaceful conflict resolution and hope that the European Union will become more involved in the conflict resolution processes in the South Caucasus region. Kirkilas also repeated his full support for the EU visa facilitation for Georgian citizens, speeding up the conclusion of the EU-Georgia free trade agreement [26].

However, this process at that time was and still remains heavily influenced by the Cooperian logic of the European community of the values with the EU actions heavily dependent on the European Commission's very technical assessment of the progress under the existing Partnership and Co-operation Agreement in areas of particular interest for the ENP partnership: the development of political institutions based on the values – democracy, the rule of law, human rights, cooperation in justice and home affairs; and economic and social reforms, which are seen as condition for further liberalization of trade and for gradual participation in the Internal Market.

This became the point where the ambitions did not go along with the practicalities. After 2012 the Commission's Progress reports on Georgia started becoming less positive. The EU officials were putting in writing, whilst those of NATO were merely verbally mentioning differences between the Georgian domestic development and what they would like to see in practice. This however was taking place in a context of support, publicly voiced by both the EU and NATO as well as separate member states, like Lithuania's officials. Lithuanian position here was going even further. Emphasizing Georgia's role in NATO-centered international military operations, and ongoing "ambitious defense reforms" Lithuania insisted that it makes an "adequate basis for further preparation for NATO membership", whilst NATO rather than looking for shortcomings was suggested to learn from its own mistakes, made during 2008 Russian invasion – a message Linas Linkevičius, then Lithuanian Minister of Foreign Affairs delivered at 2016 NATO-Georgia Commission meeting in Warsaw [27].

The lightning struck on February 25, 2021. The detention of Niko Melia, the leader of the main opposition party, United National Movement, provoked the unanimous condemnation of all three Baltic foreign ministers along with an expression of concern on political developments in Georgia. The trilateral declaration called to "abstain from excesses, descale the situation and look for a constructive solution" [28] and it was followed by the proposal of the President of Lithuania Gitanas Nausėda to serve as an intermediary and his consideration that "the European Union needs to act much more decisively in the Eastern Partnership format" [29]. Žygimantas Pavilionis, then Chairman of Seimas (Lithuanian Parliament) Foreign Affairs Committee, having visited Georgia immediately after the detention of Mr. Melia, during a televised interview stated that the way Georgian authorities are dealing with opposition politicians is not acceptable.

Very openly stating this, Mr. Pavilionis, although not known for being the most diplomatic Lithuanian MP, also indicated that he was speaking not only on his behalf but also referring to the positions of Western countries, so far voiced only informally. Although greeted by the Georgian opposition and condemned by fellow MPs back home, Pavilionis and his attempts to seek support for the end of repression against the oppesetion turned out to be prophetic, as little changes followed. Although refusing to reveal the

"Western diplomatic sources", who asked him to present the message and even receiving a certain condemnation back home, Mr. Pavilionis rather well broadcasted a message that foreign and domestic policy choices of Georgian Deam appeared to be way more than Georgian allies and sympathizers in "the New West" could tolerate.

Pavilionis' visit and statements, however, produced little result. Yet it symbolizes the clear turning point which was followed by the silence of Georgia's NATO perspectives during the 2023 Vilnius NATO Summit.

In such a context a logical question arises – in the absence of any further developments in this field, what does this mean for further Georgian Euro-Atlantic integration prospects?

Returning back to the NATO integration model, defined by the theories of Buzan and Cooper, it would be right to claim that Georgia stopped in the middle. Since the Revolution of Roses, it successfully followed the logic suggested by the Cooperian community of values. Economic and political reforms, with the economy more free and more liberal than those of most of the NATO members,[20] participation in various NATO missions (e.g. Kosovo Force, 1999–2008; Operation Active Endeavour in the Mediterranean, 2010–2016; International Security Assistance Force in Afghanistan, 2004–2014; Resolute Support Mission in Afghanistan, 2015–2021; NATO Response Force, 2015–) was a right choice to build a "perfect new member state". The developments after 2012, especially the domestic crisis that followed the 2020 general elections alongside what became seen as a rather ambivalent government's position towards Russia, contributed to the general disappointment of Georgia's fans in the West. The visit of Mr. Pavilionis and the following scandal was a vocal reminder of ongoing undercover processes.

Although so far culminating the era of Georgia's paramount role in Lithuania's Eastern policies, the visit of Mr. Pavilionis voiced a general message that European integration is barely possible without a clear indication of firm adherence to what is considered European values – democracy, rule of law, respect for fundamental rights and liberties. What was left in the margins, although being of no less importance, was the niche that Georgia established in regional politics. Activities to normalize the relations with Russia, although in exchange for alleged economic benefits and some strategic stability is not what the diehard fans of geopolitical approaches, such as the ones currently dominating the Lithuanian Parliament's Foreign Affairs Committee, would prefer to see.

Covid-19 and its consequences, as well as the open Russian invasion of Ukraine already in itself were powerful distractors of international attention towards Georgia. With the EU and NATO busy with global health concerns and then jumping to scratching up leftovers of their own arsenals to aid Ukraine, Georgia, kept on losing an aureole of almost-ready-almost-perfect NATO aspirants.

Lithuania, irrespective of the ruling party, is among the hardliner conservatives here – for example, its position towards Russian aggression in Ukraine, its supporters and even those ambivalent were well reflected by the decision to cancel the already committed delivery of Covid-19 vaccines to Bangladesh in retaliation for latter's abstention at the UN General Assembly's vote for resolution condemning Russia's invasion [30][21] or rejecttion to establish diplomatic relations with Tuvalu after its recognition of Abkhazia and South Osetia. On the other hand, the actual policies of Georgia, which did not introduce any substantial sanctions against Russia and even allowed the development of shadow trade schemes, bypasssing Western sanctions [31], were not those which would have helped in attracting international support. Although accusations of Georgia's engagement in sanction bypasses were later partially dismissed by EU officials themselves [32], the moment for bandwagoning and ensuring special NA-

[20] In 2023 Heritage Foundation Economic Freedom Index Georgia, having lost 3.1 point was still ranked 35th, just below Israel (34th) and Slovakia (33rd), bypassing Slovenia (37th), Poland (40th), Belgium (43rd), Spain (51st), Romania (53rd), Hungary (54th), France (57th), Italy (69th). For more see 2023 Heritage Foundation Economic Freedom Index, https://www.heritage. org/index/ranking

[21] Yet latter this decision was revoked and the vaccines aid was delivered.

TO and Georgia-centered security cooperateon formats was lost as Western allies turned their attention towards direct aid to Ukraine as well as more pro-Western allies, affected by various sanctions and cross-sanctions.

Georgia's attempt to exploit Buzan's "effect of suppression" and bandwagon into the EU and NATO accession process alongside Ukraine and Moldova [33] has further complicated the process – the answering message [34] clearly indicated that due to unresolved domestic issues. In such context, it is easy to predict that Georgia's Euro-Atlantic membership aspirations will remain unsatisfied at least for a while. Even the hardliner pro-Georgian lobbyist – Lithuania (in person of its president at Vilnius NATO Summit) could do little to none to revert this trend.

Summing up asks for the answer to the question of what long-term impact this is likely to cause. For now, it is clear that Ukraine is likely to dominate the European security agenda for at least a decade to come. Vilnius NATO Summit, different messages towards Moldova and Georgia allow to make a presumption that political developments of 2020-2021, alongside the foreign policy stance of 2022-2023 have put Georgia at least below the "bar of acceptance" as the close partner of NATO. This, of course, is of no permanent nature and Georgia has all possibilities to present itself as a country, respecting NATO's founding principles, which would allow it to re-open wide the doors into NATO [35].[22]

The stability of the geopolitical situation in South Caucasus, with democratic Armenia being almost Russian ally [36][23] and Azerbaijan, despite being very-pro-West oriented, remaining a stable dictatorship, also puts additional cards for Georgia in case if latter decides to play by the rules, well described by Robert Cooper.

Lithuania, on its hand, although being disappointed by the futility of its long-term efforts, is likely to maintain its national position, presented by President Nausėda in his comment on Mr. Melia's detention, and will "remain fully committed to supporting Georgia's Euro-Atlantic path and will support all efforts to overcome the current political situation" [29] as well as will keep on supporting repetition of similar statements within the EU and NATO formats. Yet under *ceteris paribus,* this will barely go beyond words.

Georgia, on its hand risks is continuing to hang in a sort of limbo of uncertainty: with its Euro-Atlantic partners formally supporting approximation and integration, any practical attempts will be prevented by the Western side, pointing to shortcomings in political freedoms and human rights, and, during informal discussions – also to its ambivalent stance in the context of Russian invasion into Ukrain.

[22] Yet during the time when this article was finalized the Georgian parliament decided to show the contrary and to impeach the president to attempts to push forwards the relations with the EU.

[23] The situation started first signs of change right at the time when this article was finalized when Armenia and USA announced their intention to organize joint military drills in September 2023.

აივარას ბაგდონასი - *გენერალ იონას ჟემაიტის სახელობის ლიეტუვის სამხედრო აკადემია*

„ღია კარიდან“ შესვლის გაშვებული შესაძლებლობა: ლიეტუვის ძალისხმევის დინამიკა საქართველოს ნატოში სწრაფვის ლობირებაში 2020-იანი წლების დასაწყისში

რეზიუმე

ნაშრომი აანალიზებს ლიეტუვის მხარდაჭერის მკვეთრი კლების მიზეზებს საქართველოს ევროატლანტიკური მისწრაფებებისადმი 2023 წლის ივლისში გამართული ვილნიუსის ნატოს სამიტის წინა პერიოდში.

ავტორი განიხილავს საქართველოსა და ლიეტუვის ორმხრივი ურთიერთობების ისტორიას 1995 წლიდან 2023 წლამდე დეკლარაციული და პრაქტიკული ნაბიჯების კონტექსტში, რომელებიც გადადგეს ლიეტუვის სხვადასხვა მთავრობებმა საქართველოს სურვილის მხარდასაჭერად დაახლოებოდა დასავლეთზე ორიენტირებულ უსაფრთხოებისა და თანამშრომლობის სტრუქტურებს, პირველ რიგში, ევროკავშირსა და ჩრდილო ატლანტიკური ხელშეკრულების ორგანიზაციას. ავტორი გამოთქვამს ვარაუდს, რომ ლიეტუვის საგარეო პოლიტიკა, დამოუკიდებლად სამთავრობო კოალიციების პოლიტიკური პროგრამებისგან, ისევე როგორც საქართველოში პოლიტიკური მოვლენებისგან, ინარჩუნებდა სტაბილურ ვექტორს მხარდაჭერის ნებისმიერი ინიციატივისთვის, რომელიც მიმართული იყო საქართველოს ევროკავშირთან ან ნატოსთან დაახლოვებისაკენ, განიხილავს რა საქართველოს სრულ წევრობას, როგორც გრძელვადიან შედეგს. ეს მოიცავდა საქართველოს ხშირ ლობირებას ევროკავშირისა და ნატოს პლატფორმების სხვადასხვა ფორმატში, ასევე სხვადასხვა, მაგრამ მცირე მასშტაბის მხარდაჭერას საქართველოში დემოკრატიული და საბაზრო რეფორმებისთვის, რომლებიც მიზნად ისახავს ქვეყნის სტაბილურობასა და ეფექტიანობის გაზრდას.

ამ ტენდენციაზე დიდი ხნის განმავლობაში იმოქმედა საშინაო ცვლილებებმა საქართველოში. ავტორი ვარაუდობს, რომ გარკვეული ლიმიტი მიღწეული იქნა 2021 წლის ბოლოს - 2022 წლის დასაწყისში, რის შემდეგაც ოფიციალურმა ვილნიუსმა დაიწყო პოლიტიკური მხარდაჭერისა და ზოგადად პროქართული პოზიციის შესუსტება. პოლიტიკის ამგვარი ცვლილების ძირითად მიზეზებს შორის ავტორი ვარაუდობს შიდაპოლიტიკურ მოვლენებს, რომელიც საქართველოში განვითარდა. 2010-იანი წლების ბოლოს საქართველო კარგავდა კავკასიის და დემოკრატიული რეფორმების ცენტრის იმიჯს, რომელიც მოიპოვა 2003 წლის „ვარდების რევოლუციის“ შემდეგ და რჩებოდა ნატოს ღირებულ პარტნიორად სამხრეთ კავკასიაში, რომელიც შორდებოდა ნატოსა და ევროკავშირის ფუნდამენტურ პრინციპებს და ეს არ წარმოადგენდა ხელშემწყობ ფაქტორს საქართველო დაბრუნებულიყო 2008 წლამდე მოცემულობაში, როდესაც დამტკიცებულ იქნა ნატოსთან ინდივიდუალური პარტნიორობის სამოქმედო გეგმა.

რა თქმა უნდა საინტერესო ელემენტია ის, თუ როგორ გაჟღერდა დასავლური პროქართული ლობის შეშფოთება, ვითომდა მრავალი დასავლური ქვეყნის ერთობლივი პოზიცია, არც თუ ისე დიპლომატიური ფორმით, 2021 წლის თებერვალში ლიტვის სეიმის საერთაშორისო ურთიერთობების კომიტეტის მაშინდელი თავმჯდომარის თბილისში ვიზიტის დროს.

თეორიული თვალსაზრისით, საქართველოს პოლიტიკამ 2010-იანი წლების ბოლოს - 2020-იანი წლების დასაწყისში შეავსო რობერტ კუპერის შეხედულებები ევროკავშირისა და ნატოს ღირებულებების ერთობლიობის შესახებ, რომლის ნებისმიერ წევრს უნდა შეეძლოს დაამტკიცოს თავისი ერთგულება, რათა უზრუნველყოს და გააძლიეროს სანდოობა და პარტნიორების პატივისცემა. იმავდროულად, ზემოხსენებული პერიოდის საქართველომ ხელიდან გაუშვა მრავალი შესაძლებლობა, რათა შემდგომში აეშენებინა თავისი იმიჯი დასავლურ (უნივერსალურ) ღირებულებებზე ორიენტირებული ქვეყნის, იმ „კლუბის“ პერსპექტიული წევრის შესახებ, რომელშიც შესვლასაც ელოდა. ამან კიდევ უფრო შეაფერხა საქართველოს დაახლოების შანსები, შეიქმნა ვითარება, რომლის გამოსწორება საქართველოს ისეთ „თვითდასახელებულ“ ლობისტებსაც კი, როგორიცაა ლიეტუვაა, არ შეეძლო. ამ ტენდენციამ

ძლიერად შეასუსტა საქართველოს ძალისხმევა, გაეძლიერებინა საკუთარი უსაფრთხოება საერთაშორისო ურთიერთობების კიდევ ერთი ფენომენის - „ბარი ბუზანის ჩახშობის ეფექტის“ გამოყენებით. ბარი ბუზანმა, როდესაც კომენტარს აკეთებს ცივი ომის დროს დასავლელ მოკავშირეებს შორის ახლანდელ ხილულ უთანხმოებაზე, ეს ახსნა იმ შიშით, რომ ზესახელმწიფოების ბირთვული კონფლიქტის პოტენციალი უბრალოდ თრგუნავს სხვა, უფრო დაბალი მასშტაბის კონფლიქტების პოტენციალს, განსაკუთრებით თანამოაზრე მოკავშირეებს შორის და პირიქით, გლობალური დაპირისპირების გაქრობამ გახსნა კარი უფრო მცირე მასშტაბის კონფლიქტებისთვის. უკრაინაში რუსეთის სრულმასშტაბიანი შეჭრის კონტექსტში, რამაც ხელი შეუწყო ნატოს მოკავშირეების მნიშვნელოვან გაერთიანებას, ისეთ ქვეყანას, როგორიც საქართველოა, როგორც ჩანს, ჰქონდა მნიშვნელოვანი პოტენციალი, მოეთხოვა ნატოს მოკავშირეებისგან თვალის დახუჭვა „ჯერ კიდევ არსებულ რამდენიმე ნაკლოვანებაზე“ და უზრუნველყო უფრო ღრმა თანამშრომლობა - ნატოს ფორმატში თუ არა სრულფასოვანი წევრობის მოთხოვნა. ამ მიზნის კიდევ უფრო გამარტივება შეიძლებოდა „კოლექტიური დასავლეთის“ და ცალკეული დასავლეთის ქვეყნების მიერ 2008 წელს რუსეთის „დამშვიდების“ მცდელობისას დაშვებული შეცდომების ჯერ კიდევ ნათელი მახსოვრობის შედეგად, რამაც მნიშვნელოვანი ზარალი გამოიწვია საქართველოსთვის და რუსული იმპერიალიზმის ზრდა განაპირობა. ბუზანის თეორიის ლოგიკით, დასავლური ბლოკი სიამოვნებით მიესალმებოდა არც თუ სრულიად იდეალურ მოკავშირესაც კი.

მიუხედავად ამისა, საქართველოს რეაქციის ნაკლებობამ სხვადასხვა დასავლელი პოლიტიკოსების გაფრთხილებაზე ეს თეორიული ფორმულა უსარგებლო გახადა. სიტუაცია კიდევ უფრო გამწვავდა, როდესაც საქართველოს ხელისუფლების ფაქტობრივმა, საკმაოდ ამბივალენტურმა პოზიციამ რუსეთის წინააღმდეგ დასავლეთის სანქციების კონტექსტში - საქართველოს საკმაოდ ამბივალენტური პოზიცია უკრაინის წინააღმდეგ რუსეთის ღია აგრესიის დროს. საქართველოს ღირებულებებს (თამაშის წესებს) და რეალურ პოლიტიკას შორის ასეთი შეუსაბამობა კოლექტიური დასავლეთისთვის ძალიან დიდი გამოწვევა აღმოჩნდა. შედეგად, საქართველო უსაფრთხოების კუთხით გაურკვევლობაში დარჩა, ნატომ ყურადღება გაამახვილა მხოლოდ უკრაინაზე და საკუთარ უსაფრთხოების საკითხებზე. თავის მხრივ, ლიეტუვამ, სხვა პროქართულ ლობისტებთან ერთად, ნელ-ნელა დაკარგა მთავარი არგუმენტი ევროკავშირისა და ნატოს შიდა მოლაპარაკებებში - დემოკრატიული საქართველოს იმიჯი, რომელიც იცავს დასავლურ ღირებულებებს რუსული იმპერიალიზმისგან კავკასიაში.

საკვანძო სიტყვები: *საქართველოს ინტეგრაცია ნატოში, ლიტვის საგარეო პოლიტიკა, ევროკავშირი, ღირებულებების თანამეგობრობა საერთაშორისო პოლიტიკაში, „ჩახშობის“ ეფექტი საერთაშორისო პოლიტიკაში.*

Bibliography

1. Nausėda neatmeta galimybės NATO viršūnių susitikime pasinaudoti veto teise, (Nausėda does not reject possibility to use vweto right at the NATO summit (in Lithuanian)), ELTA, July 5, 2003, https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/nauseda-neatmeta-galimybes-nato-virsuniu-susitikime-pasinaudoti-veto-teise.d?id=93862239
2. President Putin Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy, http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/24034
3. Pushkov, Alexei K., Letter from Eurasia: Russia and America: The Honeymoon's over, Foreign Policy, No. 93 (Winter, 1993-1994), https://www.jstor.org/stable/1149021
4. The balcony of Europe, Khaleej Times, September 8, 2015, https://www.khaleejtimes.com/travel/georgia-the-balcony-of-europe

5. Buzzan, Barry, People States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era, Harvester Wheatsheaf, 1991
6. Fukuyama, Francis, The End of History and the Last Man, Free Press, 1992
7. On the concept of Europeanization and its effects see e.g. Radaelli, Claudio M., Whither Europeanization? Concept stretching and substantive change European Integration online Papers, vol. 4 (2000) N° 8; http://eiop.or.at/eiop/texte/2000-008a.htm;
8. Trondal, Jarle, Why Europeanisation Happens – The Transformative power of EU Committees, ARENA Working Paper WP 02/3, http://arena.uio.no/publications/wp02_3.htm.
9. Falkner, G., Comparing Europeisation Effects: From Metaphor to Operationalisation, European Integration Online papers, vol. 7 (2003) No 13; http://eiop.or.at/eiop/texte/2003-013a.htm
10. Troitiño, David Ramiro and Färber, Karoline and Boiro, Anni (2017) Mitterrand and the great European design—from the Cold War to the European Union. Baltic Journal of European Studies, 7 (2).
11. Cooper, Robert, The Breaking of Nations, Oder and Chaos in the Twenty First century, Atlantic Books, 2003.
12. Cooper, Robert, "The Postmodern State". In: Mark Leonard (Ed.) Re-ordering the world: The long-term implications of September 11 th. London: Foreign Policy Centre, 2002 http://www.observer.co.uk/Print/0,3858,4388912,00.html
13. Official text: The North Atlantic Treaty, 04-Apr.-1949, NATO, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm
14. Minimum Requirements for NATO Membership, Fact sheet prepared by the Bureau of European and Canadian Affairs, June 30, 1997, https://1997-2001.state.gov/regions/eur/fs_members.html
15. Enlargement and Article 10, NATO, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49212.htm
16. Relations with Georgia, NATO. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_38988.htm
17. Milasius, Dominykas, Bankauskaitė, Dalia, The Smart Power of Lithuanian Foreign Policy, CEPA, April 27, 2022, https://cepa.org/article/the-smart-power-of-lithuanian-foreign-policy/
18. Geopolitical Future and Lithuania's Foreign Policy, Statement by the Foreign Minister at the annual meeting of Lithuanian Ambassadors on 29 August 2022, https://urm.lt/default/en/news/geopolitical-future-and-lithuanias-foreign-policy
19. Apklausa: draugiškiausios Lietuvai - Latvija ir Lenkija (Poll: friendliest for Lithuania – Latvia and Poland (in Lithuanian)), Delfi.lt, November 13, 2006, https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/apklausa-draugiskiausios-lietuvai-latvija-ir-lenkija.d?id=11208303
20. Lietuva neperduos Gruzijai pasenusių kovinių laivų, BNS 2005 m. balandžio 18 d. 10:16, (Lithuania will not donate its military ships to Georgia, April 18, 2005, (*in Lithuanian*), DELFI, https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/lietuva-neperduos-gruzijai-pasenusiu-koviniu-laivu.d?id=6495965
21. Georgia, LTAid, https://ltaid.urm.lt/en/projects/projects-map/182/georgia-69
22. Piesarskas, Edmundas, et all., Lietuvos integracijos į ES poveikio Lietuvos ekonomikai 2002–2006 metais (ex-post) vertinimas, Ekonominės konsultacijos ir tyrimai, LR Vyriausybės kanceliarija, 2007 m. gruodžio 17 d. Galutinė tyrimo ataskaita, (Impact Assessment of Lithuanian Integration into the EU for Lithuania's Economy, (*in Lithuanian*), Office of the Prime Minister, Final report, 17 December, 2007). https://urm.lt/uploads/default/documents/uzienio_politika/ES/ES_tyrimai/7_%20Ex_post_ataskaita.pdf
23. Szołucha, Anna, 'The EU and Enlargement Fatigue: Why has the European Union not been able to counter enlargement fatigue?', Journal of Contemporary European Research. 2010, Volume 6, Issue 1. https://www.jcer.net/index.php/jcer/article/view/124/192
24. Marchetti, A. Consolidation in Times of Crisis? The Setup of the ENP and Its Challenges. In: L. Declora and E. Tulmets (eds.). Pioneer Europe, Testing EU Foreign Policy in the Neighborhood. Baden-Baden, 2007

25. Emerson, Michael, Blockmans, Steven, Balkan and Eastern European Comparisons. Building a New Momentum for the European integration of the Balkan and Eastern European associated states. Centre for European policy Studies, 21 February 2021, https://www.ceps.eu/ceps-publications/balkan-and-eastern-european-comparisons/
26. Premjeras deklaruoja Lietuvos paramą Gruzijai, Lietuvos Respublikos vyriausybės kanceliarija, https://lrv.lt/lt/naujienos/premjeras-deklaruoja-lietuvos-parama-gruzijai, 2008-04-23 / Prime Miniter declares Lithuanian support for Georgia (in Lithuanian), 23-04-2008
27. NATO ir Gruzijos komisijos posėdyje – stipri parama tolesnei Gruzijos euroatlantinei integracijai, URM, (During the NATO-Georgia Commission's meeting – strong support for Georgia's Euroatlantic integration (*in Lithuanian*), 09.07.2016., https://www.urm.lt/default/lt/naujienos/nato-ir-gruzijos-komisijos-posedyjestipri-parama-tolesnei-gruzijos-euroatlantinei-integracijai
28. Joint Statement of the Ministers of Foreign Affairs of the Baltic States concerning political situation in Georgia, Embasy of Republic of Lithuania to Georgia, 2021.02.25, http://ge.mfa.lt/ge/en/news/joint-statement-of-the-ministers-of-foreign-affairs-of-the-baltic-states-concerning-political-situation-in-georgia-1
29. Lithuania ready to mediate in Georgia crisis – president. LRT. February 26, 2021. https://www.lrt.lt/en/news-in-english/19/1353117/lithuania-ready-to-mediate-in-georgia-crisis-president
30. Pasikonsultavusi su partneriais, Lietuva vis dėlto siųs vakcinų Bangladešui, Stankevičius, Audrius, BNS, LRT.lt, 2022 m. balandžio 3 d., (After consulting with partners Lithuania will deliver vacines to Bangladesh (in Lithuanian)), April 3, 2022, https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1661141/pasikonsultavusi-su-partneriais-lietuva-vis-delto-sius-vakcinu-bangladesui
31. Górecki Wojciech , Having your cake and eating it. Georgia, the war in Ukraine and integration with the West, Centre for Eastern Studies, OSW commentary, 2022-06-07 https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2022-06-07/having-your-cake-and-eating-it-georgia-war-ukraine-and
32. EU Sanctions Envoy "convinced" that Georgian Gov't does not allow circumvention of sanctions against Russia, Agenda.ge, 28 Jun 2023 - 20:12, https://agenda.ge/en/news/2023/2532
33. Georgia is ready to apply for membership by 2024 – Is the EU ready too?, Euractiv, https://www.euractiv.com/section/eastern-europe/opinion/georgia-is-ready-to-apply-for-membership-by-2024-is-the-eu-ready-too-2/
34. Paul, Amanda, Maisuradze, Iana, Georgia must get its act together to become an EU candidate country, European Policy Centre, 27/03/2023, https://www.epc.eu/en/publications/Georgia-must-get-its-act-together-to-become-an-EU-candidate-country4f4ad4
35. Georgia's ruling party moves to impeach president over EU trips: Report, Claudia Chiappa, Politico, September 1, 2023, https://www.politico.eu/article/georgia-impeachment-procedure-president-salome-zourabichvili/
36. Armenia will hold exercises with the US in a period of tensions with Russia, Associated Press, September 8, 2023, https://apnews.com/article/armenia-us-russia-exercises-f0dd278bb3b1453beca1707d40ca8d10
37. 2023 Heritage Foundation Economic Freedom Index, https://www.heritage.org/index/ranking
38. Nutarimas dėl valstybinės lietuvių kalbos komisijos prie Lietuvos Respublikos Seimo 1995 m. sausio 26 d. nutarimo nr. 48 „dėl valstybių pavadinimų" pakeitimo, Valstybinė lietuvių kalbos komisija, 2018 m. gegužės 3 d. Nr. N-1 (163) (State Language Commission decision No. N-1 (163) as of May 3, 2018 on amendment State Language Commission's decision No. 48 "On state's names" as of January 26, 1995, https://www.vlkk.lt/vlkk-nutarimai/nutarimai/del-valstybines-lietuviu-kalbos-komisijos-prie-lietuvos-respublikos-seimo-1995-m-sausio-26-d-nutarimo-nr-48-del-valstybiu-pavadinimu-pakeitimo-sakartvelas

გიორგი ხიდირბეგიშვილი
სტუ, დოქტორანტი
წარმოადგინა პროფ. მაია გურამიშვილმა

ევროკავშირის მიდგომები საერთაშორისო კონფლიქტების მოგვარების საკითხში

საერთაშორისო კონფლიქტები უძველესი დროიდან კაცობრიობის ისტორიის თანმდევი მოვლენაა. მიუხედავად მრავალი მეცნიერულად დაფუძნებული მცდელობისა, მომხდარიყო კონფლიქტის განზოგადება და ამის საფუძველზე მათი მოგვარების გარკვეული უნივერსალური წესებისა და მოლაპარაკებათა მიდგომარების შემუშავებისა, პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ თითოეული კონფლიქტი უნიკალურია და გადაწყვეტის სპეციალურ ინსტრუმენტებს საჭიროებს. სამყარო სწრაფად იცვლება, ყალიბდება ახალი მსოფლიო წესრიგი, საზოგადოებები ახალი გამოწვევების წინაშე დგანან, მეცნიერული და ტექნოლოგიური პროგრესი, მათ შორის სამხედრო და საინფორმაციო სფეროებში, ხელს უწყობს იმ ფაქტს, რომ კონფლიქტები ხარისხობრივად შეიცვალა და სრულიად ახლებური ფორმებიც შეიძინა. 21-ე საუკუნეს სამეცნიერო წრეებში ხშირად უწოდებენ ახალი თაობის კონფლიქტების საუკუნეს, რომელიც ღრმა შესწავლას და მათი გადაჭრის ახალი მეთოდების შემუშავებას მოითხოვს. აქედან გამომდინარე, თანამედროვე „დღის წესრიგი“ მკვლევარებს ისეთ ახალ ამოცანებს უყენებს, როგორიცაა: იპოვონ კონფლიქტებზე ზემოქმედების უნივერსალური ინსტრუმენტები, რაც ლატენტური კონფლიქტების ესკალაციისა და ახალი კონფლიქტების წარმოშობის თავიდან აცილების შესაძლებლობებს შექმნის.

საკვანძო სიტყვები: *კონფლიქტი, უსაფრთხოება, მედიაცია, ევროკავშირი, გაერო.*

ევროკავშირი, რომელიც თანამედროვე მსოფლიო პოლიტიკაში პოზიციონირებს როგორც ძალაუფლების ცენტრი აქტიურად ურთიერთქმედებს საერთაშორისო ორგანიზაციებთან და პარტნიორებთან კონფლიქტების მოგვარებისა და მათი წარმოშობის პრევენციის მიზნით. მიუხედავად იმისა, რომ ევროკავშირმა უკვე მოიპოვა მნიშვნელოვანი გამოცდილება მოლაპარაკებებსა და სამშვიდობო საკითხებში, მისი როლი ამ პროცესებში, ვფიქრობთ, არასაკმარისად არის შესწავლილი. ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი კვლევითი ამოცანა, რომლის წინაშეც დგანან როგორც ექსპერტები, ასევე სამეცნიერო საზოგადოება, არის კონფლიქტების მოგვარებაში ჩართვის პროცესში ევროკავშირის მიერ გამოყენებული ინსტრუმენტების იდენტიფიცირება და სისტემატიზაცია და ამ უკანასკნელთა გამოყენების ძლიერი და სუსტი მხარეების გამოვლენა.

რუსი ექსპერტის დ. მატვეევის თქმით, ერთიანი კავშირისა და საერთო მიზნების მიუხედავად, კონფლიქტებთან დაკავშირებით ევროკავშირის ქვეყნების პოზიციებს აქვს როგორც მსგავსება, ასევე მნიშვნელოვანი განსხვავებები. ექსპერტმა აღნიშნა, რომ სახელმწიფოებს აერთიანებს არა მხოლოდ ღირებულებითი მიდგომის რწმენა და ის, რომ ისინი ფასეულობათა კავშირია, მათ დასავლური ლიბერალური კაპიტალისტური მოდელის, როგორც მსოფლიოში ყველაზე წარმატებული მოდელის მიმზიდველობის რწმენაც აერთიანებს და ასევე ევროკავშირის მიმზიდველობისა და უნიკალურობის რწმენა, როგორც კეთილდღეობის მაგალითი და სახელმწიფოსადმი სამართლებრივი მიდგომა ევროკავშირის მეზობელი ქვეყნებისთვის. დენის მატვეევმა თავის გამოსვლაში აღნიშნა, რომ „გამყოფი ფაქტორები“ ამ კონტექსტში, პირველ რიგში, არის წევრი ქვეყნების ზომა, რომელსაც ამა თუ იმ გზით შეუძლია გავლენა მოახდინოს ქვეყნების დამოკიდებულებაზე კონფლიქტების მიმართ. მაგ., პატარა ქვეყნები (როგორიცაა: ფინეთი, ნორვეგია, შვედეთი), უპირატესობას ანიჭებენ მრავალმხრივ ინსტიტუტებს და ეუთოსა და

გაეროს მრავალმხრივ მეთოდებს, დიდი სახელმწიფოები კი (როგორიცაა: გერმანია და საფრანგეთი), უფრო დარწმუნებულნი არიან თავიანთ შესაძლებლობებში და არ აინტერესებთ საკუთარი ლიდერული პოზიციის გამოყენება; მეორეც, ევროკავშირის ქვეყნები გამოირჩევიან ისტორიული მემკვიდრეობით, კერძოდ, პოსტკოლონიალური სპეციალიზაციით და პასუხისმგებლობის პოსტკოლონიალური განაწილებით; მესამე, ეს არის რეგიონული ინტერესები, ე.ი. კონფლიქტის ზონებთან სიახლოვე და, შესაბამისად, მათ მიერ წარმოქმნილი შედეგები. ეს ასევე ეხება ლტოლვილებს, ნარკოტიკებით ვაჭრობას, იარაღის, ადამიანებისა და აქციზური საქონლის კონტრაბანდას.

შემდეგი ფაქტორები, რომლებიც განსაზღვრავენ პოზიციების განსხვავებებს, არის ღირებულებითი მიდგომა (სახელმწიფო ფასეულობების ექსპორტთან დაკავშირებით) და ეკონომიკური ინტერესი (მაგალითად, რუსეთის წინააღმდეგ სანქციების აღქმა). ამერიკის შეერთებულ შტატებს დიდი გავლენა აქვს ევროკავშირის ქვეყნებზე და მათი საგარეო პოლიტიკა და საერთაშორისო კონფლიქტებში ჩართულობა დამოკიდებულია იმაზე, თუ რამდენად ახლოს არიან წევრი ქვეყნები შეერთებულ შტატებთან. ხშირად ევროკავშირის წევრ ქვეყნებში ეს ასევე ასოცირდება სახელმწიფო აქცენტთან მედიაციაზე და მშვიდობის დამყარებაზე. ისეთი ფაქტორები, როგორიცაა ბალანსი შიდა და გარე ორიენტაციას შორის, გულისხმობს სპეციალური ინსტრუმენტების გამოყენებას საგარეო პოლიტიკის წარმართვისა და მშვიდობის შესანარჩუნებლად. ეს ინსტრუმენტები კი შეიძლება იყოს როგორც დიპლომატიური ან სამოქალაქო, ასევე სამხედრო. ამავე დროს, არ შეიძლება არ აღინიშნოს კონფლიქტების მოგვარების ზოგადი მიდგომის არარსებობა [1].

ევროკავშირი მოქმედებს როგორც პასუხისმგებელი საერთაშორისო აქტორი.

განსაკუთრებით მას შემდეგ, რაც ძალაში შევიდა ლისაბონის ხელშეკრულება (2009 წ.), ევროკავშირმა სულ უფრო მეტად განსაზღვრა თავისი მიდგომა გარე კონფლიქტების მიმართ, რომლებიც ევროკავშირის მიერ განიხილება არა მხოლოდ საერთაშორისო უსაფრთხოების დესტაბილიზაციის ფაქტორად, არამედ ევროკავშირის ინტერესებისა და ღირებულებების პირდაპირ საფრთხედ. 2016 წლის გლობალური სტრატეგიის ტექსტში ნათლად არის გამოკვეთილი, ევროკავშირის შიდა და გარე უსაფრთხოებას შორის ურთიერთკავშირი. მასში ნათქვამია, რომ „ევროკავშირის უსაფრთხოების ამოცანებში თავისთავად იგულისხმება დაინტერესება როგორც მეზობელი სახელმწიფოების, ისევე მიმდებარე რეგიონების სტაბილურობით [2].

ევროკავშირის აქტიური მუშაობა კონფლიქტების მოგვარებაში მნიშვნელოვნად ამაღლიერებს ამ აქტორის პოლიტიკურ გავლენას და თანამედროვე საერთაშორისო ურთიერთობებში მისი პოლიტიკური იმიჯის ამაღლებას ემსახურება. ამ კონტექსტში ევროკავშირის უმთავრესი ინსტრუმენტია მედიაცია. კვლევით ლიტერატურაში „მედიაციის“ ცნებას მრავალი ინტერპრეტაცია აქვს; ხშირად სამეცნიერო კვლევებსა და პოლიტიკის დოკუმენტებში ეს კონცეფცია იდენტიფიცირებულია ისეთი ტერმინებით, როგორიცაა „მედიაცია“, „კონფლიქტის მართვის აქტივობები“, „კონფლიქტის გადაწყვეტის აქტივობები“.

მედიაციის ფართოდ მიღებული განმარტება არის ცნება, რომელიც შემოიღო ჯ. ბერკოვიჩმა. მედიაცია არის „კონფლიქტის მართვის პროცესი, რომელიც დაკავშირებულია მხარეთა შორის მოლაპარაკებებთან, მაგრამ განსხვავდება იმ სახის მოლაპარაკებებისაგან, რომელშიც კონფლიქტის მონაწილე მხარეები დახმარებას ეძებენ ან იღებენ დახმარების შეთავაზებას გარე მხარისგან (იქნება ეს ინდივიდი, ორგანიზაცია, ჯგუფი ან მთავრობა), რათა შეცვალონ თავიანთი აღქმა ან ქცევა და ეს გააკეთონ ფიზიკური ძალის გამოყენების ან კანონის უფლებამოსილების გამოყენებით“ [3].

ევროკავშირის მედიაციის საქმიანობის გასაგებად, მედიაციის განმარტებას განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს, როგორც ეს წარმოდგენილია მედიაციის შესახებ ევროკავშირის ძირითად დოკუმენტში - ევროკავშირის მედიაციისა და მოლაპარაკებების შესაძლებლობების გაძლიერების კონცეფციაში (2009). ამ კონცეფციაში მედიაციის

საქმიანობა განმარტებულია, როგორც „კონფლიქტის მხარეებს შორის მოლაპარაკებების ხელშეწყობის გზა და კონფლიქტების ტრანსფორმაციის გზა საყოველთაოდ აღიარებული მესამე მხარის მხარდაჭერით“ [4].

ამასთან, მედიაციის ზოგადი მიზანია კონფლიქტის მხარეებს მისცეს იმის საშუალება, რომ მიაღწიონ შეთანხმებებს, რომლებიც მათ მიაჩნიათ დამაკმაყოფილებლად და მზად არიან განახორციელონ. მედიაციით ანუ შუამავლობით ევროკავშირი მოქმედებს, როგორც სამშვიდობო საქმიანობის დამოუკიდებელი ტიპი და შემთხვევითი არ არის, რომ მასზე გაკეთებული ძირითადი აქცენტი ევროკავშირი-გაეროს სტრატეგიული პარტნიორობის განახლებულ პრიორიტეტებში 2019-2021 წლების სამშვიდობო ოპერაციებისა და კრიზისების მართვის სფეროში [5].

მედიაციის ანუ შუამავლობის პრაქტიკას ევროკავშირი ამჟამად საერთო საგარეო პოლიტიკისა და უსაფრთხოების პოლიტიკის შესაბამისად ახორციელებს. ევროკავშირის, როგორც კონფლიქტის მოგვარების პროცესებში მონაწილის აქტიური ჩართვა 2000-იანი წლების დასაწყისში დაიწყო. ამ პერიოდის განმავლობაში, ევროკავშირმა კონფლიქტების პრევენციის ვალდებულება მხოლოდ რამდენიმე დოკუმენტში გამოხატა. კერძოდ, აღნიშნულზე საუბარი იყო „ევროკავშირის ძალადობრივი კონფლიქტების პრევენციისა“ (2001) და სევილიის ევროპული საბჭოს თავმჯდომარეობის დასკვნებში: ევროკავშირის ძალადობრივი კონფლიქტების პრევენციის“ პროგრამებში.

შემდგომში, ამ მიდგომებმა სტრატეგიული განვითარება ჰპოვა ევროპის უსაფრთხოების სტრატეგიაში „უსაფრთხო ევროპა გაუმჯობესებულ სამყაროში“ (2003), რომელიც მიუთითებდა ევროკავშირის, როგორც აქტორის პასუხისმგებლობის პრინციპებზე მსოფლიო პოლიტიკაში გლობალური უსაფრთხოების უზრუნველსაყოფად.

მედიაციის პრაქტიკამ ყველაზე აქტიური განვითარება მიიღო ლისაბონის ხელშეკრულების (2009) და ევროკავშირის გლობალური სტრატეგიის (2016) მიღების შემდეგ. დღეს მედიაცია წარმოადგენს ერთერთ ეფექტურ ინსტრუმენტს ევროკავშირის საგარეო პოლიტიკურ საქმიანობაში და 2016 წლის გლობალურ სტრატეგიაში წარმოდგენილი კონფლიქტებისა და კრიზისების ინტეგრირებული მიდგომის კონცეფციის მნიშვნელოვან კომპონენტს წარმოადგენს.

ევროკავშირის ინტერესი მედიაციისა და კონფლიქტებში შიამავლობის მიმართ ნაკარნახევია არამხოლოდ მისი უსაფრთხოებისა და ევროკავშირის საერთაშორისო პოზიციების გაძლიერების საკითხებით, არამედ, როგორც ჩანს, მნიშვნელოვანი რესურსია ევროკავშირის პოლიტიკური როლის განვითარებისთვისაც [6].

საინტერესოა განვიხილოთ, რომელი ძირითადი ნორმატიული დოკუმენტებით რეგულირდება ევროკავშირის მედიაციის საქმიანობა, პირველად მედიაცია და შუამავლობა განიხილებოდა, როგორც კონფლიქტების პრევენციისა და მშვიდობის მშენებლობის მიმართ ევროკავშირის საერთო მიდგომის განუყოფელი ნაწილი ევროკავშირის მედიაციისა და მოლაპარაკებების შესაძლებლობების გაძლიერების კონცეფციის ფარგლებში, რომელიც ევროკავშირის საბჭომ 2009 წლის ნოემბერში დაამტკიცა. ეს დოკუმენტი ყველაზე სრულად ასახავდა ევროკავშირის მიდგომას მედიაციის მიმართ. პირველ რიგში, წარმოდგენილია ევროკავშირის საქმიანობის პრევენციული და ყოვლისმომცველი ბუნება კონფლიქტებში, რაც გულისხმობს მედიაციის ინსტრუმენტების ფართო სპექტრის ერთდროულ გამოყენებას, როგორიცაა „პოლიტიკური, დიპლომატიური, სამხედრო და სამოქალაქო ინსტრუმენტები, ვაჭრობა და განვითარების ინსტრუმენტები“ [7].

მეორეც, კონცეფცია განსაზღვრავს ევროპული მედიაციის მუდმივ ხასიათს და აღნიშნავს ევროკავშირის სურვილს გამოიყენოს მედიაციისა და მშვიდობიანი დიალოგის რესურსები კონფლიქტის ნებისმიერ ეტაპზე. ევროკავშირის გლობალური სტრატეგია (2016 წ.) განსაკუთრებით ხაზს უსვამს ევროკავშირის მედიაციის მზარდ როლს აქტიური საერთაშორისო კონფლიქტების გადაწყვეტაში [8].

ამავდროულად, მედიაცია აღიარებულია, როგორც განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი ინსტრუმენტი ევროკავშირის ინტერე-

სების უზრუნველსაყოფად საერთაშორისო უსაფრთხოების კონტექსტში.

ევროკავშირის მედიაციის საქმიანობის განვითარებას არც თუ ისე დიდი ხნის ისტორია აქვს, დაწყებული 1996 წელს ევროკავშირის სპეციალური წარმომადგენელთა ინსტიტუტის შექმნით, როდესაც ევროკავშირის საბჭომ გამოსცა პირველი მანდატები ევროკავშირის წარმომადგენლების მონაწილეობისთვის აფრიკის დიდი ტბების რეგიონში კონფლიქტების მოგვარებაში და ახლო აღმოსავლეთის სამშვიდობო პროცესში მონაწილეობით. ამ დროის განმავლობაში, ევროპულმა მედიაციამ მნიშვნელოვანი ცვლილებები განიცადა: შეზღუდული წრის ადამიანთა დახურულ კარს მიღმა ცეცხლის შეწყვეტის შეთანხმებებზე მოლაპარაკების პრაქტიკიდან - კონფლიქტის ყველა ფაზაში მრავალი საკითხის განხილვისა და კონფლიქტის მხარეების, ინკლუზიური შუამავლების, სამოქალაქო საზოგადოების, საერთაშორისო პარტნიორებისა და სხვათა ჩართულობის უზრუნველყოფამდე [9].

ასე რომ, ევროკავშირის მედიაციის საქმიანობის განვითარებამ ორი ძირითადი ეტაპი გაიარა. პირველი - „ლისაბონამდელი“ - ევროკომისიის ეგიდით, იმდროინდელი ერთ-ერთი ცენტრალური დოკუმენტის შესაბამისად, გოტენბურგის პროგრამა ძალადობრივი კონფლიქტების პრევენციისთვის (2001) და მეორე - „პოსტ ლისაბონი“ - ევროკავშირის საბჭოს, წევრი ქვეყნების, ევროკავშირის საგარეო ოფისისა და საგარეო საქმეთა და უსაფრთხოების პოლიტიკის საკითხებში ევროკავშირის უმაღლესი წარმომადგენლის დომინირებით [10].

2009 წლიდან ევროკავშირის მედიაცია განვითარდა ევროკავშირის მედიაციისა და მოლაპარაკების შესაძლებლობების გაძლიერების კონცეფციის შესაბამისად, ამ პერიოდის განმავლობაში ევროკავშირი საკმაოდ აქტიური იყო.

მსოფლიოში ევროკავშირის მედიაციის მზარდი როლის ინდიკატორად შეიძლება ჩაითვალოს როგორც მედიაციის ინსტიტუციონალიზაცია ზესახელმწიფოებრივ დონეზე თვით ევროკავშირში, ასევე რეგიონული ორგანიზაციებისა და არასამთავრობო აქტორების საქმიანობაში მედიაციის გამაძლიერებელი ის ინიციატივები, რომლებიც მხარდაჭერილია ევროკავშირისა და მისი წევრი ქვეყნების მიერ გაეროსთან თანამშრომლობით [11].

2007-2016 წლებში გაეროს გენერალური მდივნის, პან გი მუნის, თქმით, „ევროკავშირი... არის გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის შუამავლობის პოტენციალის გამყარების აშკარა მომხრე და მხარს უჭერს გაეროს ამ ძალისხმევაში, მათ შორის მნიშვნელოვანი ფინანსური უზრუნველყოფის გზით; ეს ორგანიზაციები ატარებენ რეგულარულ კონსულტაციებს საშუამავლო თანადგომის მოთხოვნებზე შეთანხმებული რეგულირების ხელშეწყობისა და ძალისხმევის პოტენციური დუბლირების მინიმუმამდე დაყვანის მიზნით“ [12].

გაეროსა და ევროკავშირს კრიზისული დიპლომატიის და სამშვიდობო ოპერაციების განხორციელებისას საერთო და გადაფარვითი სახელმძღვანელო პრინციპები ახასიათებს. განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს პოლიტიკური რეგულირების პრიორიტეტს, ინტეგრირებულ მიდგომას პოლიტიკური მოგვარებისა და პოსტკონფლიქტური რეკონსტრუქციისადმი, სამოქალაქო საზოგადოების ჩართულობას პოლიტიკურ და მოლაპარაკებების პროცესში, კანონის უზენაესობისა და უსაფრთხოების სექტორის რეფორმას და მშვიდობიანი მოსახლეობის დაცვას [13. 139-144].

2018 წლის სექტემბერში ევროკავშირმა და გაერომ დაამტკიცა თანამშრომლობის სტრატეგიული პრიორიტეტების ახალი პაკეტი - პრიორიტეტები ევროკავშირისა და გაეროს სტრატეგიული პარტნიორობისთვის სამშვიდობო ოპერაციებისა და კრიზისების მართვის სფეროში 2019-2021 წლებში. ევროკავშირი რეგულარულად მონაწილეობს გაეროს მაღალი რანგის ექსპერტების (2010 წლიდან) შეხვედრებში (რომელიც ყოველ ორ წელიწადში ერთხელ იმართება), რეგიონალურ საერთაშორისო ორგანიზაციებთან და, ასევე, გაეროსთან ერთად, არის სამუშაო სემინარებისა და საერთაშორისო ორგანიზაციების წარმომადგენელ (მედიაციის ოპერატიული მხარდაჭერის სამთავრობოთაშორისი ორგანიზაციების ფარგლებში) ექსპერტთა შეხვედრების ორგანიზატორი.

პირველი ასეთი შეხვედრა რომში 2016 წლის ნოემბერში შედგა [14], მეორე - 2018 წლის ოქტომბერში კენიაში [15].

ექსპერტებისა და არსებული შუამავლების შეხვედრები, მედიაციის სფეროში საუკეთესო პრაქტიკის გაცვლა ახალი გლობალური გამოწვევების კონტექსტში რჩება ევროკავშირის, როგორც წამყვანი საერთაშორისო აქტორის, საქმიანობის ყველაზე მნიშვნელოვან სფეროდ საერთაშორისო მედიაციის საკითხებში. გაეროში ფინეთისა და თურქეთის ინიციატივით 2010 წელს შექმნილი „მედიაციის მეგობრების ჯგუფი“ ამჟამად მოიცავს 52 სახელმწიფოს, რომელთაგან 23 ევროპულია, 17 ევროკავშირის წევრი. ამ ჯგუფში ასევე შედის 8 რეგიონული ორგანიზაცია, სხვა ორგანიზაციებთან ერთად შედის ევროკავშირი და ეუთო [16].

ევროკავშირი მჭიდროდ არის ინტეგრირებული საერთაშორისო მედიაციის განვითარებაში და, ასევე, აქტიურად თანამშრომლობს გაეროს მედიაციის მხარდაჭერის ქსელთან (MSN), რომელიც ხელს უწყობს და აუმჯობესებს მედიაციის პრაქტიკას, პროცესებსა და სტანდარტებს პოლიტიკური დაძაბულობისა და შეიარაღებული კონფლიქტების მოსაგვარებლად [17].

MSN-ქსელი მოიცავს ბევრ არასამთავრობო მოთამაშეს, რომლებიც აქტიურად არიან ჩართული ევროკავშირის მედიაციის საქმიანობაში, მათ შორისაა: ბერგოფის ფონდი (გერმანია), ჰუმანიტარული დიალოგის ცენტრი (შვეიცარია), კრიზისების მართვის ინიციატივა (ფინეთი), საერთო ნიადაგის ძიება (ბელგია, აშშ) და სხვ. [18].

მედიაციის საქმიანობაში ევროკავშირის მონაწილეობის მოდელი გაწერილია ევროკავშირის მედიაციისა და მოლაპარაკების შესაძლებლობების გაძლიერების კონცეფციაში (2009) და განხორციელებულია როგორც მონაწილეობა მედიაციაში, მედიაციის გამოყენება, მედიაციის მხარდაჭერა, მედიაციის დაფინანსება [19].

თავის საქმიანობაში ევროკავშირი იზიარებს მედიაციაში მონაწილეობის ორ ძირითად ფორმატს: ესაა, საკუთრივ მედიაციის საქმიანობა და ევროკავშირის მხრიდან მესამე ქვეყნების მედიაციის მხარდაჭერა. ამასთან აღსანიშნავია, რომ დარეგულირების პროცესებში ინკლუზიური შუამავლების მხარდაჭერა და დაფინანსება განიხილება, როგორც ევროკავშირის მედიაციის საქმიანობის არსებითი კომპონენტი.

მედიაციის მხარდაჭერის პოლიტიკის ფარგლებში, ევროკავშირი მოქმედებს როგორც მედიაციის პროცესში მრავალი მონაწილის ძალისხმევის კოორდინატორი, ხშირად ახორციელებს „მრავალმხრივი დიპლომატიის“ კონცეფციას, რომელიც თეორიულად მოიცავს მედიაციის სამ შესაძლო გზას.

კერძოდ, პირველი დონე არის ოფიციალური დიალოგი, პირდაპირი მოლაპარაკებები „წნეხის დიპლომატიის“ მოშველიებით, მონაწილე-ლიდერების მცირე რაოდენობით; მეორე დონე არის არაოფიციალური დონე, რომელშიც ჩართულნი არიან სამოქალაქო საზოგადოების ლიდერები და, ასევე მონაწილეები, რომელთაც შეუძლიათ ექსპერტული ზეგავლენის მოხდენა პირველი ტრეკის მონაწილეებზე; მესამე დონე არის მოლაპარაკებების ქვედა ან „აღმავალი“ დონე, რომელშიც ჩართულნი არიან საზოგადოების ის წარმომადგენლები, რომელთაც საკუთარ თავზე აქვთ განცილი ძალადობრივი კონფლიქტის გავლენა [20. 7-8].

ევროკავშირის მედიაციის აქტივობებში მონაწილეთა სპექტრი საკმაოდ ფართოა - მედიაცია შეიძლება განხორციელდეს სხვადასხვა აქტორების მიერ და ევროკავშირის საგარეო პოლიტიკის სხვადასხვა დონეზე, მათ შორის საგარეო საქმეთა უმაღლესი წარმომადგენლის, ევროკავშირის სპეციალური წარმომადგენლების, საერთო უსაფრთხოებისა და თავდაცვის პოლიტიკის სტრუქტურების, ევროკავშირის დელეგაციათა ხელმძღვანელების, ევროპარლამენტის წევრებისა და სხვათა ჩართულობით.

ევროკავშირი მედიაციის საქმიანობაში, როგორც საერთო საგარეო და უსაფრთხოების პოლიტიკის სტრუქტურის, ასევე საგარეოპოლიტიკური დეპარტამენტის დონეზე, აერთიანებს ექსპერტთა ფართო სპექტრს, არასამთავრობო ორგანიზაციების წარმომადგენლებს, ბიზნესს და სხვა დაინტერესებულ მხარეებს.

სამედიაციო საქმიანობა შეიძლება განახორციელონ ევროკავშირის წევრმა ქვეყ-

ნებმა და მათმა წარმომადგენლებმა. მედიაციის მრავალდონიანი მოდელი მოითხოვს გარკვეულ ინსტიტუციურ სტრუქტურას ევროკავშირის საგარეო პოლიტიკის სისტემაში და განისაზღვრება არა მხოლოდ კონფლიქტური სიტუაციის მოგვარების ოპერატიული ამოცანებით, არამედ მჭიდროდ არის დაკავშირებული აღნიშნული კავშირის „ინტერესების გეოპოლიტიკასთან“.

2019 წელს, საერთო უსაფრთხოებისა და თავდაცვის პოლიტიკის (CSDP) და კრიზისზე რეაგირების სტრუქტურების შიდა რეორგანიზაციის ფარგლებში, სხვა ქვედანაყოფებთან ერთად, შეიქმნა ახალი ინტეგრირებული უსაფრთხოებისა და მშვიდობის დირექტორატი (ISP) - კონფლიქტის ციკლის სრულ სპექტრში კონფლიქტებისა და კრიზისებისადმი ევროკავშირის რეაგირების ეფექტიანი კოორდინაციის გზით ინტეგრირებული მიდგომის გამტარებელი, რომლის უმთავრესი პასუხისმგებლობის სფეროში შედის ასევე კრიზისის მართვა და დაგეგმვა [21]. დღეისათვის დირექტორატი შედგება ხუთი დეპარტამენტისგან, რომელთა შორის კონფლიქტების პრევენციას და მედიაციის მხარდაჭერას ახორციელებს მეორე დეპარტამენტი (ISP 2). მედიაციის საკითხებს განიხილავს ასევე აღნიშნული დირექტორატის მეხუთე დეპარტამენტი [21].

ცოტა ადრე, 2017 წლის იანვარში, ევროკავშირის საგარეო პოლიტიკის დეპარტამენტის სტრუქტურაში მოხდა კონფლიქტების პრევენციის, მშვიდობისა და შუამავლობის სამმართველოსა და კრიზისებზე რეაგირებისა და კოორდინაციის განყოფილების გაერთიანება; შეიქმნა ახალი სტრუქტურა - კონფლიქტების პრევენციის, კანონის უზენაესობის, უსაფრთხოების სექტორის რეფორმის, მთლიანობის, სტაბილიზაციისა და მედიაციის სამმართველო (PRISM), რომელმაც გააერთიანა ყველა მანამდე არსებული ექსპერტული ცოდნა კონფლიქტის ციკლის ყველა ეტაპზე [22]. PRISM-ის უფლებამოსილება ასევე მოიცავს მედიაციის საკითხებს.

რაც შეეხება ფინანსურ უზრუნველყოფას, 2020 წლის ივლისის ევროკავშირის სამიტის შედეგად მიღებულ იქნა ახალი მრავალწლიანი ფინანსური ჩარჩო (MFF) 2021-2027 წლებისთვის. ამ მრავალწლიანი ფინანსური გეგმის სტრუქტურიდან გამომდინარე, ევროკავშირის საგარეო პოლიტიკური საქმიანობის დაფინანსება გათვალისწინებულია გეგმის მეექვსე ნაწილში: „მეზობლობა და მშვიდობა“. ამასთან, აღნიშნული პროგრამის ფარგლებში მიღებულ იქნა გადაწყვეტილება საგარეო პოლიტიკის ინსტრუმენტების, ასევე ევროკავშირის საგარეოპოლიტიკური საქმიანობის დაფინანსების სტრუქტურების მოდერნიზაციის შესახებ [23].

ასე რომ, სტაბილურობისა და მშვიდობის ინსტრუმენტი (ICSP), ევროკავშირის მედიაციის საქმიანობის განხორციელების ერთ-ერთი ძირითადი ფინანსური ინსტრუმენტი (2014-2020 წლებში), ინტეგრირებული იქნა უფრო ფართო და ყოვლისმომცველ - მეზობლობის, განვითარებისა და საერთაშორისო თანამშრომლობის - ინსტრუმენტში (Neighbourhood, Development and International Cooperation Instrument (NDICI)). NDICI მიზნად ისახავს ათამდე საგარეოპოლიტური ინსტრუმენტისა და ფონდის ჩანაცვლებას; მეზობლობის, განვითარებისა და საერთაშორისო თანამშრომლობის ინსტრუმენტის ფარგლებში 2021-2027 წლებში დაგეგმილია ევროკავშირის საქმიანობის სხვადასხვა მიმართულების, მათ შორის მედიაციის, დაფინანსება 70 მილიარდ 800 მილიონი ევროს ოდენობით [24].

GIORGI KHIDIRBEGISHVILI – GTU, PhD Student

APPROACHES OF THE EUROPEAN UNION IN SOLVING MODERN INTERNATIONAL CONFLICTS

Summary

International conflicts have been a part of human history since ancient times. Despite many scientifically based attempts to generalize conflicts and to develop certain universal rules for their resolution and negotiation approaches based on this, practice shows that each conflict is

unique and requires special tools for resolution. The world is changing rapidly, a new world order is being formed, societies are facing new challenges, scientific and technological progress, including in the military and information fields, contributes to the fact that conflicts have changed qualitatively and acquired completely new forms. The 21st century is often called the century of new generation conflicts in scientific circles, which requires deep study and the development of new methods of solving them. Therefore, the modern "agenda" sets researchers such new tasks as: to find universal tools for influencing conflicts, which will create opportunities to prevent the escalation of latent conflicts and the emergence of new conflicts.

Key words: conflict, security, mediation, European Union, United Nations.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. УРЕГУЛИРОВАНИЕ СОВРЕМЕННЫХ МЕЖДУНАРОДНЫХ КОНФЛИКТОВ: ПРОБЛЕМЫ, ИНСТРУМЕНТЫ, МЕТОДЫ. Сборник статей Под редакцией Н.В. Шевчук, Н.М. Михеевой, М.А. Буланаковой, Москва 2020. https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/project-result-content/f19d3c2a-653a-42f4-b105-0c8d7bcd5574/_onflict_resolution_ex.pdf
2. A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy. Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. . https://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf (date of application: 15.06.2020).
3. Bercovitch J. Mediation in international conflict: a nover view of theory, are view of practice. In: I. W. Zartman and J. Lewis, eds. Peacemaking in international conflict: methods and techniques. Washington, DC : United States Institute of Peace, 1997. P. 163-194. Цит. по: Müller P., Bergmann J. Orchestrating peace in South Sudan: exploring the effectiveness of the European Union's mediation support // European Security. 2020. Vol. 29. № 2. P. 149-169.
4. Council of the European Union. Concept on Strengthening EU Mediation and Dialogue Capacities. 10.11.2009. https://eeas.europa.eu/ archives/docs/cfsp/conflict_prevention/docs/concept_strengthening_eu_med_en.pdf (date of application: 24.08.2020).
5. Reinforcing the EU-UN strategic partnership on crisis management. https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/factsheet_eu_un_missions_ july_2019_0.pdf (date of application: 09.07.2020).
6. Haastrup T., Bergmann J., Whitman R., Niemann A., Davis L., Natorski M., Richter S. Version 2.0: Rebooting the EU's International Mediation Role. Policy Brief UACES. April 2019. P. 1.
7. Council of the European Union. European Security Strategy. 08.12.2003. https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST15895-2003-INIT/en/pdf (date of application: 24.05.2020).
8. A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy. Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. https://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf (date of application: 24.08.2020).
9. Grevi G. Making EU Foreign Policy: The Role of the EU Special Representatives// CFSP Forum. 2007. Vol. 5. Issue 5. https://www.lse.ac.uk/international-relations/assets/documents/efpu/cfsp-forum/ CFSP-Forum-vol-5-no-5.pdf (date of application: 20.08.2020); Global Challenges and Trends in International Peace Mediation and Diplomacy: A Background Note. https://eeas.europa.eu/archives/docs/cfsp/conflict_ prevention/docs/ 20160519-global-challenges-and-trends_final_en.pdf (date of application: 09.06.2020).
10. Sherriff A. What have we learned from the past regarding EU conflict prevention and peacebuilding — and where could mediation and dialogue fit in? // Strengthening the EU's

peace mediation capacities. Leveraging for peace through new ideas and thinking / ed. by Tanja Tammine. 2012. P. 26-27.
11. Introduction // Strengthening the EU's peace mediation capacities. Leveraging for peace through new ideas and thinking / ed. by Tanja Tammine. 2012. P. 10–11.
12. Сотрудничество между Организацией Объединенных Наций и региональными и субрегиональными организациями в области посредничества. A/70/328. 19 августа 2015 г. Доклад Генерального секретаря. С. 11.https://undocs.org/ru/A/70/328 (дата обращения: 12.04.2020).
13. Щербак И. ЕС — ООН: в поисках стратегического партнерства в сфере глобальной безопасности и управления кризисами // Научно-аналитический вестник ИЕ РАН. 2019. № 2. С. 139-144.
14. Technical Expert Retreat Operationalizing mediation support within intergovernmental organizations — sharing experience and good practice. https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/Summary_Note_Rome_Technical_Expert_Retreat_Nov_2016.pdf (date of application: 09.07.2020).
15. Second Technical Expert Workshop, Nairobi, Kenya, 17–19 October 2018. Operationalizing mediation support within intergovernmental organizations: sharing experience and good practice. https://peacemaker. un.org/sites/peacemaker.un.org/files/182010_Summary_2nd_technical_workshop_ on_mediation_support.pdf (date of application: 24.08.2020).
16. Group of Friends of Mediation. https:// peacemaker.un.org/friendsofmediation (date of application: 24.08.2020).
17. The Mediation Support Network. https:// mediationsupportnetwork.net/ (date of application: 24.08.2020).
18. Mediation Support Network. https://peacemaker. un.org/mediation-networks/MSN (date of application: date of application: 24.08.2020).
19. Council of the European Union. Concept on Strengthening EU Mediation and Dialogue Capacities. 10.11.2009. https://eeas.europa.eu/archives/docs/cfsp/conflict_prevention/docs/concept_strengthening_eu_med_en.pdf (date of application: 24.08.2020).
20. Göldner-Ebenthal K., Dudouet V. From Power Mediation to Dialogue Support? Assessing the European Union's Capabilities for Multi-Track Diplomacy. Research Report. Berlin : Berghof Foundation, 2017. P. 7-8.
21. Common Security and Defence Policy (CSDP) structure, instruments, agencies. https://eeas.europa.eu/headquarters/headquartershomepage_en/5392/Common%20Security%20and%20Defence%20Policy%20 (CSDP)%20structure,%20instruments,%20agencies (date of applicat
22. ion: 24.08.2020).
23. EEAS. Annual Activity Report. 2017. P. 12. https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/annual_activity_report_2017.pdf (date of application: 16.03.2020).
24. Briefing. EU Legislation in Progress. 2021–2027 MFF. A new neighbourhood, development and international cooperation instrument. February 2020. https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/628251/ EPRS_BRI%282018%29628251_EN.pdf (date of application: 20.08.2020).
25. European Council. Conclusions. Special meeting of the European Council (17, 18, 19, 20 and 21 July 2020). https://www.consilium. europa.eu/media/45109/210720-euco-final-conclusions-en.pdf (date of application: 20.08.2020).

იულია ტყეშელაშვილი
წარმოადგინა პროფ. სოფო მიდელაშვილმა

ევროკავშირის პოლიტიკურ-ეკონომიკური სტანდარტები და საქართველოს ეკონომიკური პოლიტიკის მოდერნიზაცია

საქართველომ საბჭოთა კავშირის დაშლისა და ცივი ომის დასრულების შემდეგ დამოუკიდებლობა მოიპოვა. ამ გზაზე მას ბევრი წინააღმდეგობები შეხვდა. რუსეთთან საომარი მოქმედებების შედეგად დავკარგეთ ქვეყნის ტერიტორიების 20%. ამან საქართველოს კიდევ ერთხელ უბიძგა თავისი ისტორიული არჩევანი გაეკეთებინა. ეს არის ევროატლანტიკურ სივრცეში ინტეგრაცია. ამ გზაზე ევროკავშირს განსაკუთრებული დატვირთვა ენიჭება. ევროკავშირთან დაახლოება, მასში ინტეგრაცია და ევროპულ ბაზარზე ქართული პროდუქციის დამკვიდრება პანაცეა არ არის, იგი არც რაიმე აჩემებაა. ევროკავშირში ინტეგრაცია ნიშნავს ნორმალური ცხოვრების პირობების შექმნას, კომფორტულად ცხოვრებას, განვითარების შესაძლებლობას. ევროკავშირი წარმოადგენს მიზანს, მაგრამ ასევე წარმატებით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ევროკავშირი წარმოადგენს საშუალებას მიზნის მისაღწევად.

საქართველომ უნდა დააკმაყოფილოს ის სტანდარტები, რომელიც ევროკავშირს გააჩნია, წინააღმდეგ შემთხვევაში ქართული პროდუქცია ევროპულ ბაზარზე ვერ მოხვდება. მიუხედავად იმისა, რომ დღეს ამ სტანდარტებს სრულად ვერ ვაკმაყოფილებთ, პროცესი პოზიტიურად ვითარდება.

საკვანძო სიტყვები: *ევროკავშირი, საქართველო, ევროპული ბაზარი, ევროპული სამეზობლო პოლიტიკა, DCFTA.*

ქართულ რეალობაში ხშირად ვხვდებით სკეპტიკურ დამოკიდებულებას ევროკავშირის ეკონომიკურ ბაზარზე საქართველოს დამკვიდრების შესახებ, რაც, ჩვენი აზრით, სწორი არ არის. ევროატლანტიკური მისწრაფება ჩვენი ხალხის ისტორიული არჩევანია. ამ არჩევანს არაერთი თაობა შეეწირა. მაგრამ ხშირად ბევრს არ ესმის ევროკავშირში, ევროპულ ოჯახში გაწევრიანების მნიშვნელობა.

ევროკავშირს, ბუნებრივია, თავისი ეკონომიკური და პოლიტიკური სტანდარტები გააჩნია. იგი თავისუფალი სამყაროა. გვთავაზობს ამ სტანდარტებს. შეგიძლია მიიღო, შეგიძლია არა, მაგრამ ამ სტანდარტებს თუ არ დააკმაყოფილებ, ცხადია, მასში ვერ მოხვდები. ჩვენ ამით იმის თქმა სულაც არ გვსურს, რომ ევროკავშირს თავისი გეოპოლიტიკური მიზნები და ამოცანები არ გააჩნია. ბუნებრივია, მას ეს გააჩნია, რაც თანამედროვე ურთულეს გეოპოლიტიკურ ვითარებაში ნათლად გამოჩნდა, მაგრამ ევროკავშირი არ ღალატობს თავის ერთხელ არჩეულ ფასეულობებს და ავტორიტარული რეჟიმებისათვის მასში ადგილი არ რჩება.

ევროკავშირი სამეზობლო პოლიტიკის ფარგლებში ახორციელებს ურთიერთობებს ბევს სახელმწიფოსთან, მათ შორის საქართველოსთან.

XX საუკუნის ბოლო ათწლეული საქართველოსათვის სოციალურ-ეკონომიკური ვითარების თვალსაზრისით უმძიმესი ხანა იყო. მკვეთრად დაეცა საქართველოს მოსახლეობის ცხოვრების დონე და სიღარიბე საყოველთაო მოვლენად იქცა. ამას ერთვოდა მძიმე პოლიტიკური ვითარებაც. ამ არახელსაყრელი ფაქტორების გამო საქართველო უზარმაზარი პრობლემის წინაშე იდგა – ეს იყო ბრძოლა გადარჩენისთვის. ასეთ მდგომარეობაში საქართველოს საგა-

რეო პოლიტიკის წარმატებული საქმიანობისთვის ესაჭიროებოდა ძლიერი და ანგარიშგასაწევი ძალა, რომელიც მას ზურგს გაუმაგრებდა. ასეთ ძალად იმ დროს ქვეყანას მოევლინა ევროკავშირი. იგი იყო ერთერთი პირველი საერთაშორისო გაერთიანება, რომელმაც საქართველოს დახმარების ხელი გამოუწოდა.

სწორედ ამ დროს, 1992 წლიდან საქართველო ჩაერთო ევროკავშირის TACIS- ის (Technical assistance of independent states) პროგრამაში. ამ პროგრამით უნდა მომხდარიყო ევროკავშირსა და ყოფილ საბჭოთა რესპუბლიკებს შორის თანამშრომლობის განხორციელება გრანტების სახით. პროგრამის მიზანს წარმოადგენდა ამ ქვეყნების საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლისა და დემოკრატიზაციის პროცესის ხელშეწყობა [1].

1993 წლიდან კი ტექნიკური დახმარების გარდა, საქართველომ დაიწყო ევროკავშირიდან ფინანსური და ჰუმანიტარული დახმარებების მიღება. ამდენად, ამ დრიოდან საქართველოში ევროკავშირის ეკონომიკური დახმარების სამი ძირითადი მიმართულება გამოიკვეთა: საფინანსო დახმარება; ჰუმანიტარული დახმარება (ძირითადად სასურსათო დახმარების სახით) და ტექნიკური დახმარება.

აღსანიშნავია, რომ 1995 წლიდან საქართველო სარგებლობს სავაჭრო პრეფერენციათა განზოგადებული სისტემით (GSP), რომლის ძირითადი არსი მდგომარეობს ეკონომიკურად განვითარებული ქვეყნების მხრიდან, შედარებით სუსტი ქვეყნების ექსპორტის ხელშეწყობის კუთხით დახმარებაში. საქართველოს განადგურებული ეკონომიკისთვის ამ სისტემით სარგებლობა მეტად მნიშვნელოვანი და იმედისმომცემი იყო. საქართველო სავაჭრო პრეფერენციათა განზოგადებული სისტემით დღემდე სარგებლობს და მისი საშუალებით ქართული წარმოების პროდუქტები ევროკავშირის ბაზარზე ნულოვანი საბაჟო განაკვეთით შედის. ეს შეღავათები კი ევროკავშირის ბაზარზე ქართული ექსპორტის გაზრდის მიმართულებით დღემდე მნიშვნელოვან წინაპირობას წარმოადგენს, თუმცა ამ პროდუქტების ჩამონათვალი ძალიან მწირია და იგი საქართველოს ეკონომიკაზე ფაქტიურად ვერავითარ გავლენას ვერ ახდენს.

საქართველომ 1997 წლის 1 სექტემბრიდან დაიწყო ევროკავშირის კანონმდებლობასთან დაახლოების პროცესი, დაამტკიცა რა ეროვნული პროგრამა პარტნიორობისა და თანამშრომლობის შესახებ შეთანხმების ფარგლებში. ევროკავშირის კანონმდებლობასთან ქართული კანონმდებლობის ჰარმონიზაცია რთული და ხანგრძლივი პროცესია, რომელიც მოიცავს სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოების საქმიანობის უამრავ მიმართულებას. 2003 წლიდან საქართველოსა და ევროკავშირს შორის ურთიერთობებმა უფრო ინტენსიური ხასიათი მიიღო და ქვეყანაში აქტიურად დაიწყო, როგორც პოლიტიკური, ისე ეკონომიკური რეფორმების გატარება.

2004 წლის 14 ივნისს, საქართველო ჩაერთო ევროპულ სამეზობლო პოლიტიკაში. ამ პოლიტიკით ქვეყნებს, რომლებიც ევროკავშირთან დაახლოებისაკენ მიისწრაფვის, თანდათანობითი ინტეგრირების შესაძლებლობა ეძლევათ. აღმოსავლეთ პარტნიორობაში ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი თემატური პლატფორმაა ეკონომიკური ინტეგრაცია და ევროკავშირის პოლიტიკასთან შესაბამისობის უზრუნველყოფა. ევროპული სამეზობლო პოლიტიკა ეს არ არის უბრალო თანამშრომლობა, იგი უკავშირდება მნიშვნელოვან ეკონომიკურ ინტეგრირებასა და ევროპასთან მჭიდრო ურთიერთობების ჩამოყალიბებას. 2006 წელს საქართველომ ევროკავშირისგან მიიღო ევროპული სამეზობლო პოლიტიკის სამოქმედო გეგმა, რომლის განხორციელებასაც ხელი შეუშალა 2008 წლის რუსეთ-საქართველოს ომმა. 2007 წლის 21 ივნისს საქართველოსა და ევროპის საინვესტიციო ბანკს (EIB) შორის ხელი მოეწერა ჩარჩო ხელშეკრულებას, რომელიც საქართველოსათვის შეღავათიანი სესხის სახით ფინანსურ მხარდაჭერას ითვალისწინებდა. ფინანსური მხარდაჭერა საქართველოში სამეწარმეო და საინვესტიციო გარემოს გაუმჯობესებას, ენერგეტიკის, საგზაო და სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის განვითარებას მოხმარდა.

მიუხედავად 2008 წლის რუსეთ-საქართველოს ომისა, მხარეებს შორის ურთი-

ერთობები მაინც განვითარდა და 2010 წლის 15 ივლისს დაიწყო მოლაპარაკებები საქართველოსა და ევროკავშირს შორის „ასოცირების შესახებ შეთანხმებაზე“, რომელიც ასევე „ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმებას“ მოიცავს. 2011 წლის 14 ივლისს ხელი მოეწერა საქართველო-ევროკავშირის შეთანხმებას სოფლის მეურნეობისა და სხვა საკვები პროდუქტების გეოგრაფიული აღნიშვნების ურთიერთდაცვის შესახებ, რომელიც ძალაში შევიდა 2012 წლის 1 აპრილს. ორმხრივი აქტიური თანამშრომლობის შედეგად 2013 წლის 28 ნოემბერს, ვილნიუსში, „აღმოსავლეთ პარტნიორობის“ სამიტის ფარგლებში, „საქართველო-ევროავშირის ასოცირებისა“ და მისი შემადგენელი, „ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმების“ (DCFTA) პარაფირება განხორციელდა [2].

2014 წლის 27 ივნისს ხელი მოეწერა „ერთის მხრივ, საქართველოსა და მეორეს მხრივ, ევროკავშირს და ევროპის ატომური ენერგიის გაერთიანებას და მათ წევრ სახელმწიფოებს შორის ასოცირების შესახებ შეთანხმებას“, რომელიც რატიფიცირებული იქნა საქართველოს პარლამენტის მიერ 2014 წლის 18 ივლისს. 2015 წელს ევროკომისიამ საქართველოსათვის მაკროფინანსური დახმარების ახალი პაკეტი გამოყო. ხელი მოეწერა ურთიერთგაგების მემორანდუმს ეკონომიკურ და ფინანსურ საკითხებში, რომელიც საქართველოსთვის 46 მილიონი ევროს გამოყოფას ითვალისწინებდა. საქართველომ აღნიშნული თანხა ორი თანაბარი ტრანშის - სესხისა და გრანტის სახით მიიღო. ეს დახმარება განკუთვნილი იყო საქართველოს მთავრობის მიერ განსაზღვრული რეფორმების მხარდაჭერისათვის, კერძოდ, ეკონომიკური მმართველობის, სოციალური ინკლუზიურობისა და ევროკავშირთან ეკონომიკური ინტეგრაციის გაძლიერებისათვის.

ევროკავშირსა და საქართველოს შორის ხელმოწერილი ასოცირების შესახებ შეთანხმება 2016 წლის ივლისში შევიდა ძალაში.

შეთანხმების ეკონომიკური მიზანია საქართველოს ეკონომიკის მოდერნიზების პროცესის მხარდაჭერა, ევროკავშირთან და სხვა, მსოფლიოს უმსხვილეს სავაჭრო პარტნიორებთან ვაჭრობის განვითარების ხელშეწყობით და ეკონომიკური რეგულირების ევროკავშირის საუკეთესო პრაქტიკის შესაბამისად რეფორმირების გზით. ეს ნაბიჯები, საბოლოო ჯამში, ხელს შეუწყობს საქართველოსა და ევროკავშირს შორის ეკონომიკური ინტეგრაციის უმაღლესი დონის მიღწევას [3. 1].

ასოცირების შესახებ შეთანხმების გაფორმება საქართველო-ევროკავშირს შორის ურთიერთობებში მნიშვნელოვანი წინგადადგმული ნაბიჯია ევროკავშირთან დაახლოებისა და ეკონომიკური ინტეგრაციის მიმართულებით [4. 20], ისევე როგორც შეთანხმება ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი სავაჭრო სივრცის შესახებ, როგორც საქართველო-ევროკავშირის ასოცირების შეთანხმების ნაწილი. შეთანხმება ხელს შეუწყობს საქართველოს ეკონომიკურ განვითარებას ხელსაყრელი ბიზნეს გარემოს შექმნის, ინვესტორთათვის ქვეყნის მიმზიდველობის ზრდის (განსაკუთრებით სოფლის მეურნეობის სფეროში) და მათ შორის გაზრდილი საექსპორტო სავაჭრო მაჩვენებლების თვალსაზრისით [5. 22].

DCFTA-ის ფარგლებში რეგულირდება საქართველოდან ევროკავშირის ბაზარზე ქართული პროდუქციის ექსპორტი [2].

ევროკავშირში მოქმედი სამართლებრივი რეგულაციების თანახმად ნებისმიერი პროდუქტი, რომლის იმპორტიც ხორციელდება მის ფარგლებში მკაცრად კონტროლდება სურსათის უვნებლობისა და პროდუქტის უსაფრთხოების დადგენილ მოთხოვნებთან შესაბამისობაზე. თავისთავად საქართველოში ამ მიმართულებით მოქმედი სანიტარიული და ფიტოსანიტარიული ნორმები საჭიროებს დახვეწას და ევროკავშირის კანონმდებლობასთან ჰარმონიზებას. აღნიშნული პროცესი, რომლის შედეგად შეიქმნება ევროპული სტანდარტების შესაბამისი სურსათის უვნებლობისა და ხარისხის სისტემა, ხელს შეუწყობს საქართველოს ბაზარზე სურსათის კონტროლის მექანიზმის გაუმჯობესებას, რაც პირდაპირ აისახება საქართველოს მოსახლეობის ჯანმრთელობაზე.

ევროკავშირი ყოველწლიურად საქართველოს ტექნიკური და ფინანსური დახმარების სახით 100 მლნ ევროზე მეტ თანხას გამოყოფს. DCFTA-ის შესაძლებობების გამოყენებით საქართველო მიიღებს ეკონომიკურ სარგებელს და მთლიანი შიდა პროდუქტი (მშპ) 6,5%-მდე გაიზრდება. წინასწარი გათვლებით, 5 წლის განმავლობაში საქართველოდან ექსპორტის მოცულობა გაიზრდება 13,5%-ით. ამასთან, აღსანიშნავია ინვესტორების ნდობის ზრდა საქართველოს მიმართ, რაც ნებისმიერი ქვეყნის ეკონომიკის ზრდისთვის აუცილებელი პირობაა.

ევროკავშირის დახმარება მეტად მნიშვნელოვანია მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარებისათვის. ეს ხელს უწყობს ქართულ საწარმოებს ევროპულ სტანდარტებზე გადასვლაში და უზრუნველყოფს ევროპულ ბაზარზე წვდომას. თუმცა ევროპული სტანდარტების დაკმაყოფილება განსაკუთრებით რთულია მცირე ბიზნესისათვის, ერთის მხრივ, საჭიროა ახალ სტანდარტების შესაბამისი საწარმოო პროცესების დანერგვა, ხოლო, მეორე მხრივ, მხოლოდ მაღალხარისხიანი პროდუქციის წარმოება თავისთავად არ გულისხმობს უპირობო კონკურენტუნარიანობას საერთაშორისო ბაზარზე.

იმისათვის, რომ ევროკავშირთან ეკონომიკური თანამშრომლობა იყოს ეფექტური და საქართველოს მოუტანოს ყველა შესაძლო სიკეთე, საჭიროა რეფორმების თანმიმდევრული, დროული და სწორი განხორციელება. მნიშვნელოვანია ევროკავშირის ქვეყნებში უკვე განხორციელებული რეფორმების ანალიზი, წარმატების და შეცდომების გაანალიზება, ამასთან ისიც აღსანიშნავია, რომ განვითარებულ ქვეყნებში არსებული გარემოებების შესაბამისი რეფორმების საქართველოში ხელაღებით გადმოტანა ყოველთვის ვერ იქნება იმავე შედეგის მომტანი, ამიტომ საჭიროა ქვეყანაში არსებული გამოწვევების გათვალისწინება და ადექვატური რეფორმების განხორციელება. ამასთანავე საგულისხმოა, რომ ევროკავშირთან სავაჭრო ურთიერთობების გაფართოების შედეგად დადებით ეფექტი მიიღწევა 5-10 წლიან პერიოდში, მაშინ როდესაც საჭირო რეფორმების განხორციელებისათვის საჭირო დანახარჯების გაწევა საჭიროა დღეს. სწორედ ამიტომ საკანონმდებლო დაახლოების პროცესი უნდა იყოს აგებული პრიორიტეტებზე, საექსპორტო დარგების განვითარებაზე, ბაზარზე სამუშაო ძალთა გონივრულ ცვლილებაზე და ა.შ.

ევროკავშირსა და საქართველოს შორის ღრმა და ყოვლისმომცველ თავისუფალი სავაჭრო სივრცის შესახებ შეთანხმებაზე ხელმოწერიდან სავაჭრო ნაკადებსა და პროდუქციის გაცვლის სტრუქტურაში უკვე იკვეთება მოკლევადიანი ეფექტები, შეინიშნება ექსპორტის და იმპორტის ზრდაც. ვაჭრობის მოცულობის ზრდის ერთ-ერთ ხელშემწყობ ფაქტორად მიჩნეულია პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების ზრდა, რაც დაკავშირებულია საკანონმდებლო ბაზის დახვეწასა და საინვესტიციო გარემოს გაუმჯობესებასთან.

ევროკავშირთან ასოცირების შესახებ შეთანხმების ფარგლებში განხორციელებული ეკონომიკური რეფორმების საფუძველზე საქართველოს ეკონომიკური ზრდა ბოლო წლების განმავლობაში სახეზეა.

ევროკავშირმა დადებითად შეაფასა საქართველოს პროგრესი ასოცირების შესახებ შეთანხმების მოთხოვნათა შესრულების პროცესში [6], ასევე პოლიტიკური მიმართულებით გადადგმული სასიკეთო ნაბიჯები და 2023 წლის დეკემბერში ოფიციალურად მივიღეთ ევროკავშირის წევრობის კანდიდატის სტატუსი [7].

DCFTA დებულებები ძირითადად საქართველოს სოფლის მეურნეობის და საკვები პროდუქტების წარმოების სექტორებზე ახდენს გავლენას. ევროკავშირის სტანდარტების დაკმაყოფილებაში ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორი არის სურსათის უვნებლობისა და სურსათის ჰიგიენის დაცვა. ასევე მნიშვნელოვანია კვალიფიციური კადრების მომზადება.

აღსანიშნავია, რომ საქართველომ სოფლის მეურნეობის განვითარება ერთ-ერთ მთავარ პრიორიტეტად დაისახა. ამიტომ მეტად მნიშვნელოვანია ევროკავშირის მხარდაჭერით სოფლისა და სოფლის მეურნეობის განვითარების ევროპის სამეზობლო პროგრამის (ENPARD) განხორციელება გაერო-ს სურსათისა და სოფლის მეურნეობის ორგანიზაციის (FAO) მიერ [8].

ENPARD-ი ევროკავშირის ერთ-ერთი წამყვანი პროგრამაა საქართველოში, რომლის მიზანია სოფლის მოსახლეობის ცხოვრების დონის ამაღლება. ამ პროგრამით უკვე შეიქმნა პროდუქციის ახალი მოდელები და განვითარდა თანამედროვე სერვისები. პროგრამა განხორციელდა სამ ფაზად: პირველი ფაზის პრიორიტეტი სოფლის მეურნეობის განვითარების ხელშეწყობა იყო, ხოლო მეორე და მესამე ფაზები მიზნად ისახავს სოფლად მცხოვრები ადამიანების ეკონომიკური განვითარების შესაძლებლობების შექმნას. სამივე ფაზით საქართველომ მიიღო 180 მილიონი ევროს დახმარება. III ფაზაში, რომელიც მოიცავს 2018-2021 წლებს, გამოყოფილია 77.5 მილიონი ევრო [9].

2017 წლის 12 აპრილს საქართველო და საერთაშორისო სავალუტო ფონდი შეთანხმდნენ სამწლიან (2017-2020) გაფართოებულ შეთანხმებაზე საერთაშორისო სავალუტო ფონდის საკრედიტო დახმარების ფარგლებში ეკონომიკური სფეროს რეფორმის ხელშეწყობის მიზნით. 2017 წლის ივნისში საქართველოს მთავრობამ ევროკავშირისგან ახალი მაკროფინანსური დახმარების პროგრამის განხორციელებაც ითხოვა. 2017 წლის 29 სექტემბერს ევროკომისიამ საქართველოს შესთავაზა ახალი მაკროფინანსური დახმარების პროგრამა 45 მილიონ ევრომდე თანხით (10 მილიონამდე ევრო გრანტების, ხოლო 35 მილიონი ევრო - სესხების სახით). შემოთავაზებული მაკროფინანსური დახმარების პროგრამა, რომელიც ძალაში შესვლამდე და თანხების გაცემამდე უნდა დაამტკიცონ ევროპარლამენტმა და ევროკავშირის საბჭომ, დაეხმარება საქართველოს მომავალ წლებში გარე ფინანსურ საჭიროებათა ნაწილის დაფინანსებაში [10].

ამრიგად, საქართველო - ევროკავშირის ურთიერთობები დინამიურად ვითარდება. მართალია ამჟამად ევროკავშირის ბაზარზე საქართველოდან ძალზე მცირე პროდუქცია შედის, მაგრამ პროცესი დაწყებულია და შეინიშნება მზარდი დინამიკა, თანაც საქართველო სწავლობს იმ ტექნოლოგიებს, რომელსაც ევროკავშირი იყენებს თავის ბაზარზე. ეკონომიკური პოლიტიკა ევროკავშირის „რბილი ძალის“ იარაღია, მაგრამ აქ საქმე გვაქვს ინტერესთა თანხვედრასთან. საქართველომ თავად გადაწყვიტა გაწევრიანდეს თავისუფალ ერთა კავშირში. თავად ევროკავშირის შიგნით ბევრ საკითხთან დაკავშირებით არსებობს განსხვავებული შეხედულებები. ეს განსაკუთრებით ეხება მოწყვლად თემებს, რელიგიურ საკითხებს, ინტეგრაციულ პრობლემებს, არალეგალურ მიგრაციას და ა.შ. მაგრამ ევროკავშირის ძალა იმაშია, რომ თითქმის ყველა პრობლემა კონსენსუსის გზით წყდება. თუნდაც ამიტომ საქართველოსთვის ევროკავშირში გაწევრიანება ყველაზე პერსპექტიულ მიმართულებად რჩება.

IULIA TKESHELASHVILI – GTU, PhD Student

POLITICAL AND ECONOMIC STANDARDS OF THE EUROPEAN UNION AND MODERNIZATION OF GEORGIAN ECONOMIC POLICY

Summary

After the collapse of the Soviet Union and the end of the Cold War Georgia gained independence. On the road to freedom, Georgia faced many obstacles. Because of hostilities with Russia, we lost 20% of our country's territories. This, once again, directed Georgia to make its historical decision, which is integration in the Euro–Atlantic space. The European Union plays a crucial role in this process. The idea of integrating with the European Union and establishing Georgian products on European market is not a whimsical decision, nor is it a definite solution; it means creating normal, comfortable living conditions and a chance to develop. The European Union is the goal, but at the same time, is the key to achieving the goal.

Georgia has to satisfy the standards set by the European Union; otherwise, Georgian products will not be allowed into the European market. Even though, as of today, we do not meet the said standards, it is a process progressing positively.

Key words: *European Union, Georgia, European market, European Neighbourhood Policy, DCFTA.*

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. საქართველო-ევროკავშირის ურთიერთობების მნიშვნელოვანი მოვლენების ქრონოლოგია. https://mfa.gov.ge/european-union/903144-saqartvelo-evrokavshiris-urtiertobebis-mnishvnelovani-movlenebis-qronologia
2. ევროკავშირთან ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი სავაჭრო სივრცის შესახებ შეთანხმება (DCFTA). საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო. https://www.economy.ge/index.php?page=economy&s=7
3. ემერსონი მ., კოვზირიძე თ., საქართველო და ევროკავშირი. მოკლე გზამკვლევი, თბ., 2016.
4. The South Caucasus and its Wider Neighbourhood", Jos Boonstra, 2015, p.20
5. ევროკავშირის შეთანხმება ღრმა და ყოვლისმომცევლი თავისუფალი სავაჭრო სივრცის შესახებ და საქართველო, 2014.
6. „ევროკავშირი საქართველოს პროგრესისა და გამოწვევების შესახებ" - https://www.radiotavisupleba.ge/a/verokavshiri-sakartvelos-gamotsvevaze/27370712.html
7. ევროკომისიამ საქართველოსთვის კანდიდატის სტატუსის მინიჭების რეკომენდაცია გასცა. https://civil.ge/ka/archives/568370
8. „საქართველოში სოფლის მეურნეობის განვითარებისთვის ევროკავშირის მხარდაჭერით 12 მილიონი ევროს ღირებულების პროექტი იწყება"- https://eeas.europa.eu/delegations/georgia/38786
9. „ევროკავშირი და საქართველოს მთავრობა სოფლის მეურნეობის სფეროში ევროკავშირის ოთხწლიან მხარდაჭერას აფასებენ" - https://eeas.europa.eu/delegations/georgia_ka/37308
10. ევროკომისიის აპარატის სამუშაო დოკუმენტი ანგარიში საქართველოს მიერ ასოცირების პროცესის განხორციელების შესახებ, ბრიუსელი, 2017.
11. Jos Boonstra „The South Caucasus and its Wider Neighbourhood", , 2015.

გიორგი კლიმიაშვილი
წარმოადგინა პროფ. ზურაბ კვეტენაძემ

მთიანი ყარაბაღის კონფლიქტის წარმოშობის პოლიტიკური ასპექტები

1980-იან წლებში მიხეილ გორბაჩოვმა საბჭოთა კავშირის ფარგლებში ახალი რეფორმების პოლიტიკა წამოიწყო. რეფორმები, რომელიც ყურადღებას უფრო მეტად ამახვილებდა დებატებზე და ღია დისკუსიაზე, სსრკ-ში ნაციონალობების საკითხის აღორძინებას გაუხსნა გზა. გორბაჩოვისეულმა რეფორმების ეპოქამ საბჭოთა რესპუბლიკებში ნაციონალიზმის აღზევება გამოიწვია. ამ თვალსაზრისით კი ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ცენტრი მთიანი ყარაბაღის მხარე იყო, რომელიც აზერბაიჯანის სსრ-ის შემადგენლობაში შედიოდა. აქვე უნდა ითქვას, რომ, ამ რეგიონის მოსახლეობის 70-80 პროცენტი სომხებისაგან შედგებოდა. მითითებული ფაქტორის გამო ყარაბაღის ავტონომიური ოლქის ქუჩებში დემონსტრაციები ხშირად იმართებოდა, სომეხი ხალხი სომხეთის რესპუბლიკის და მთიანი ყარაბაღის ოლქის გაერთიანებას ითხოვდა.

დღესდღეობით მთიანი ყარაბაღი დამოუკიდებელი აზერბაიჯანის ტერიტორიის განუყოფელი ნაწილია. თავის მხრივ, აღნიშნული საკითხი მსოფლიო თანამეგობრობის მიერ არის აღიარებული. საბჭოთა კავშირის დაშლამდე, 1988 წელს მთიან ყარაბაღში ურთიერთობა დაიძაბა ადგილობრივ მაცხოვრებლებს - ეთნიკურ სომხებსა და აზერბაიჯანელებს შორის. აღნიშნული გამოწვეული იყო ეთნიკური სომხების სურვილით, ავტონომიის სახით შეერთებოდნენ სომხეთს. ეთნიკური დაპირისპირება, თავისი სიმწვავის გათვალისწინებით გასცდა მთიანი ყარაბაღის საზღვრებს და სომხეთსა და დანარჩენ აზერბაიჯანში გავრცელდა.

რუსეთისთვის ყარაბაღის საკითხი, სამხრეთ კავკასიაში ალბათ, ყველაზე მნიშნელოვანი კონფლიქტური კერაა, რამდენადაც სწორედ აღნიშნული საკითხის მეშვეობით მოახერხა მან სომხეთზე და მის საგარეო კურსზე გავლენის მოპოვება. თავის მხრივ ერევანში კარგად აცნობიერებენ, რომ მოსკოვის კეთილგანწყობის დაკარგვა მათ ძვირად დაუჯდებათ. აღნიშნულის გათვალისწინებით არ არის გასაკვირი, რომ სომხეთი დღემდე რჩება რუსეთის სტრატეგიულ მოკავშირედ.

საკვანძო სიტყვები: *კონფლიქტები, ტერიტორიული მთლიანობა, ავტონომიური ოლქი, აზერბაიჯანი, სომხეთი, ყარაბაღი.*

მთიანი ყარაბაღის კონფლიქტზე მსჯელობისას სასურველია გავიხსენოთ რამდენიმე მნიშვნელოვანი მომენტი. რუსული წყაროების თანახმად, ეთნიკურად სომეხი მოსახლეობის ხვედრითი წილი ყარაბაღის რეგიონში 1823 წლისთვის 9%-ს შეადგენდა, ხოლო მუსლიმი მოსახლეობის წილი - 91%-ს, 1832 წელს სომხების წილი 35% იყო, ხოლო 1880 წლისთვის სომხები უმრავლესობაში იყვნენ და სრული მოსახლეობის 53%-ს შეადგენდნენ. ეთნიკურად სომეხი მოსახლეობის ხვედრითი წილის სწრაფი ტემპებით ზრდა მიანიშნებს, რომ 1853-56 წლის ყირიმის ომისა და 1877-1878 წლის რუსეთ-თურქეთის ომის შემდეგ, იმპერიულმა რუსეთმა დაინახა აზერბაიჯანელების მხარდაჭერა ჯერ ოტომანთა იმპერიის და შემდეგ მისი სამართალმემკვიდრე თურქეთის მიმართ, რის გამოც რეგიონში სომხების ჩასახლებას შეუწყო ხელი და რუსეთისთვის ჩვეული მეთოდებით, ეთნიკური კონფლიქტი წაახალისა [1. 3].

რეგიონში არაერთი სამხედრო დაპირისპირება გაიმართა. 1994 წლის სამხედრო კონფლიქტი „არცახის“ გამარჯვებით დასრულდა, რის გამოც, რეგიონის დატოვება იძულებით მოუწია 700,000-ზე მეტ აზერბაიჯანელს. ყარაბაღის ტერიტორიაზე კი ამ ფაქტორის გათვალისწინებით მოსახლეობის თითქმის 100%-ს შეადგენდნენ სომხები.

1994 წლიდან კონფლიქტი განელდა, რაშიც გარკვეულწილად დიდ როლს თამა-

შობდა ეუთო-ს მინსკის ჯგუფი. ამავე 26-წლიან პერიოდში, კონფლიქტი რამდენიმე დღიანი შეტაკებებით მიმდინარეობდა, მათ შორის გამოირჩევა 2016 წლის სამხედრო დაპირისპირება [2. 4-5].

სამი ათწლეულის განმავლობაში ცეცხლის შეწყვეტის შეთანხმება მრავალჯერ დარღვა. 2019 წლის აგვისტოში სომხეთის პრემიერ-მინისტრი - ნიკოლ ფაშინიანი ესტუმრა რეგიონს, სადაც მან წარმოთქვა შემდეგი სიტყვები: „არცახი სომხეთია, წერტილი.“ მწვავე პოლიტიკურ ფონზე, 2020 წლის ივნისში ათასობით აზერბაიჯანელმა საპროტესტო აქცია გამართა სომხეთის წინააღმდეგ. ამავე წლის 27 სექტემბერს კი მთიანი ყარაბაღის საკონტაქტო ხაზის გასწვრივ, რომელიც 1988-1994 წლების ომის შემდეგ დამყარდა, სამხედრო შეტაკებები დაიწყო. საპასუხოდ სომხეთმა და არცახმა სრული მობილიზაცია და საომარი მდგომარეობა გამოაცხადეს. მობილიზაცია ასევე აზერბაიჯანმაც გამოაცხადა, მათ კონფლიქტში სამხედრო ავიაცია, დრონები და მძიმე არტილერია ჩართეს [3. .

როგორც საერთაშორისო ანალიტიკოსები ვარაუდობენ, საბრძოლო მოქმედებები აზერბაიჯანულმა მხარემ დაიწყო.

მომხდარს მალევე მოჰყვა საერთაშორისო გამოხმაურება, დაწყებული კონფლიქტი მკაცრად დაგმო გაერომ და ევროპის ბევრმა ქვეყანამ. ისინი მხარეებს მოლაპარაკებებისკენ მოუწოდებდნენ. საბოლოოდ მხარეები მოსკოვში, 10 ოქტომბერს ცეცხლის შეწყვეტაზე შეთანხმდნენ, რომელიც არაერთხელ დაირღვა. ამასთანავე გარდაცვლილთა და დაჭრილ პატიმართა გაცვლის პროცესი შეჩერდა [4].

უნდა აღინიშნოს, რომ რუსულ-თურქული გეოპოლიტიკური დინამიკის და მილსადენის გამო იყო საშიშროება, რომ დაპირისპირება ფართო რეგიონული კონფლიქტის სახეს მიიღებდა [5].

მოსკოვში შემდგარი საზავო შეთანხმების შესაბამისად, სომხეთის ჯარებმა ტერიტორიები გაათავისუფლა აზერბაიჯანის შვიდ რეგიონში, რომლებსაც ისინი აკონტროლებდნენ მთიანი ყარაბაღის გარშემო. მითითებული ტერიტორიები სომხებმა 90-იანი წლების პირველ ნახევარში დაიკავეს და მას შემდეგ შეინარჩუნეს აღნიშნული მდგომარეობა. ფაქტობრივად აზერბაიჯანის ჯარების კონტროლქვეშ ყველა ის ტერიტორია დარჩება, რომელიც მათ დაიკავეს 27 სექტემბრიდან 10 ნოემბრამდე შუალედში. ქვეყნებს შორის კონფლიქტის მშვიდობიანი გზით მოგვარების იმედი ბოლოს 2001 წელს იყო, როდესაც აშშ-ში, მხარეებს შორის მოლაპარაკების შედეგად გარკვეული შეთანხმების მიღწევის იმედი გაჩნდა, თუმცა საბოლოო ჯამში მხარეებს შორის ვერ შედგა შეთანხმება. ამის შემდეგ სომხეთ-აზერბაიჯანის წარმომადგენლებს შორის მოლაპარაკებები მუდმივად მიმდინარეობდა, თუმცა კონკრეტული შედეგის ამ მოლაპარაკებებს არ მოჰყოლია. ასევე უშედეგო გამოდგა სომხეთის ახალი ლიდერის ნიკოლ ფაშინიანის და აზერბაიჯანის პრეზიდენტის ილჰამ ალიევის განახლებული მოლაპარაკებებიც.

აღნიშნულის გათვალისწინებით ერთი მხრივ სამშვიდობო მოლაპარაკებით იმედგაცრუებული, მეორე მხრივ კი საერთაშორისო შუამავლების პასიურობით უკმაყოფილო აზერბაიჯანი იწყებს პრობლემის სამხედრო ჩარევით გადაწყვეტას. შიდა და საგარეო ფაქტორების ერთობლიობამ, მხარეთა მორიგების არაერთმა უშედეგო მცდელობამ მთიან ყარაბაღში ხელი შეუწყო ომის განახლებას.

ყარაბაღის კონფლიქტში მკაფიოდ არის გამოკვეთილი რუსეთი და თურქეთი. თურქეთმა მკაფიოდ აღნიშნა, რომ ის მხარს უჭერს მხოლოდ და მხოლოდ აზერბაიჯანს. ამით ნათელია, რომ ის არ არის ნეიტრალური მხარე, როგორც ამერიკა, ან როგორც საქართველო, თურქეთი ასევე არ საუბრობს მოლაპარაკების მაგიდის აუცილებლობაზე. მან თავისი პოზიციით აშკარად გამოხატა სტრატეგიული ხედვა, რითაც თურქეთი აქტიური გეოპოლიტიკური მოთამაშე გახდა. ამ თვალსაზრისით რუსეთი უფრო ხელფეხშეკრულია, მიუხედავად იმისა, რომ მისი ზოგადი განწყობა ცალსახა და ნათელია. რუსეთი გარკვეულწილად ვალდებულია სომხეთს დაეხმაროს, თუმცა ყარაბაღის ტერიტორიაზე საომარ მოქმედებებს ვერ გამართავს, რადგან მან კარგად იცის, რომ ყარაბაღი აზერბაიჯანის ტერიტორიად ითვლება. რუსეთი საომარ მოქმედებებში იმ

შემთხვევაში ჩაერთვება, როდესაც აღნიშნული მდგომარეობა გასცდება ყარაბაღის ტერიტორიას და არ გავრცელდება სომხეთის სხვა ტერიტორიებზე. ამდენად რუსეთი საჯაროდ ვერ დაუჭერს მხარს სომხეთს. აღნიშნულში რუსეთს ასევე ხელს უშლის მინსკის ჯგუფის თანათავმჯდომარეობა, რომლის ფარგლებშიც მას ევალება არა კონკრეტული პოზიციის დაფიქსირება და რომელიმე ქვეყნის დახმარება, არამედ უნდა ნეიტრალური და მომრიგებლის როლის მორგება. 2020 წლის ზაფხულში, სომხეთსა და აზერბაიჯანს შორის სასაზღვრო შეტაკებების შემდეგ ბაქოში ვიზიტით მყოფმა თურქმა თავდაცვის მინისტრმა განაცხადა, რომ აზერბაიჯანი მარტო არ არის და თურქეთი ყოველთვის დაეხმარება ოკუპირებული ტერიტორიების განთავისუფლებაში. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ თურქეთი ყარაბაღის ომში 90-იანებშიც იყო ჩართული, რომელიც ძირითადად მოხალისეებისა და სამხედრო ინსტრუქტორების დახმარებაში გამოიხატა [6].

უნდა ითქვას, რომ ყარაბაღში მიმდინარე კონფლიქტში თურქეთი ორი ძირითადი მიზეზით ჩაერთო. პირველი, ეს არის შიდა პოლიტიკური მიზეზი. თურქული ნაციონალისტური მოძრაობის პარტია უბიძგებს ერდოღანს შესაბამისი მოქმედებებისკენ, რადგან ახლა მისი ხელისუფლად ყოფნის გახანგრძლივება პრაქტიკულად მათზეა დამოკიდებული. მეორე კი ისაა, რომ კავკასიაში გააქტიურებით თურქეთი ცდილობს, რომ მეტი ჰქონდეს სავაჭრო რუსეთთან, მათ შორის, ლიბიაზე, სირიაზე და ა.შ. [6].

ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საკითხი ის არის, რომ მხარეთა შორის ფართომასშტაბიანი ომისა და, განსაკუთრებით ახალი ტერიტორიების დაკავების შემთხვევაში, გამორიცხული არაა გაჩნდეს ლტოლვილთა ახალი ნაკადები. იმ შემთხვევაში თუ მოვლენები ამ მიმართულებით განვითარდება, შესაძლოა, ლტოლვილთა ნაწილი საქართველოსკენაც დაიძრას, რაც ჩვენს ქვეყანას ახალი სახის გამოწვევების წინაშე დააყენებს. ასევე მნიშვნელოვანი ჰუმანიტარული განზომილება აქვს „მეწამორის“ ატომური ელექტროსადგურის საკითხს, რომელიც სომხეთის ტერიტორიაზე მდებარეობს. საბრძოლო მოქმედებების ინტენსიფიკაციისა და დროში გაწელვის შემთხვევაში, ზემოთ ჩამოთვლილ პრობლემებს შესაძლოა დაემატოს ახალი გაუთვალისწინებელი გარემოებები და საკითხები, რომლებმაც, თავის მხრივ, შესაძლოა დამატებითი გამოწვევები და თავსატკივარი მოუტანოს საქართველოს.

უფრო ფართო კონტექსტში რომ განვიხილოთ, უნდა ითქვას, რომ ყარაბაღის კონფლიქტის არსებობა, პოლიტიკური თვალსაზრისით, სამხრეთ კავკასიის ერთიან რეგიონად ჩამოყალიბებას გამორიცხავს. აღნიშნული კონფლიქტის არსებობა ართულებს სამხრეთ კავკასიაში რუსეთის გარდა სხვა ქვეყნების უფრო აქტიურ შემოსვლას, იქნება ეს მომიჯნავე თურქეთი თუ სხვა დასავლეთის ქვეყნები.

რუსეთისთვის ყარაბაღის საკითხი, სამხრეთ კავკასიაში ალბათ, ყველაზე მნიშნელოვანი კონფლიქტური კერაა, რამდენადაც სწორედ აღნიშნული საკითხის მეშვეობით მოახერხა მან სომხეთზე და მის საგარეო კურსზე გავლენის მოპოვება. თავის მხრივ ერევანში კარგად აცნობიერებენ, რომ მოსკოვის კეთილგანწყობის დაკარგვა მათ ძვირად დაუჯდებათ. აღნიშნულის გათვალისწინებით არ არის გასაკვირი, რომ სომხეთი დღემდე რჩება რუსეთის სტრატეგიულ მოკავშირედ.

შეჯამების სახით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ მთიანი ყარაბაღის სამხედრო კონფლიქტით გამოწვეულმა შედეგებმა მნიშნელოვანი ცვლილებები გამოიწვია არა მარტო მასში მონაწილე ქვეყნებისთვის, არამედ მთელ რეგიონში. სასომხეთსა და აზერბაიჯანს შორის ჯერ კიდევ ბევრი რამ ექვემდებარება დაზუსტებას და გარკვევას. ასეთ ვითარებაში ჩვენი ქვეყანა ყურადღებით უნდა დააკვირდეს მიმდინარე მოვლენებს, დადებითი თვალსაზრისით გამოიყენოს შექმნილი მოცემულობით გამოწვეული შესაძლებლობა. კერძოდ, არის შესაძლებლობა, საქართველო კავკასიის რეგიონში გახდეს ეკონომიკური ცენტრი. რეგიონში, სადაც დაუმთავრებელი ხასიათი მიიღო ომმა, დაპირისპირებამ და შუღლმა, საქართველო უნდა იყოს სამმხრივი (საქართველო-სომხეთი-აზერბაიჯანი) და მრავალმხრივი პროექტების ინიციატორი. ამავდროულად იკისროს ქვეყნებს შორის მომრიგებლის ფუნქცია.

GIORGI KLIMIASHVILI *– GTU, PhD Student*

ORIGIN OF THE NAGORNO-KARABAKH CONFLICT POLITICAL ASPECTS

Summary

In the 1980s, Mikhail Gorbachev initiated a new reform policy within the Soviet Union. The reforms, which focused more on de-bats and open discussion, paved the way for the revival of the question of nationalities in the USSR. Gorbachev's era of reforms led to the rise of nationalism in the Soviet republics. From this point of view, one of the important centers was the region of Nagorno-Karabakh, which was part of the Azerbaijan SSR. It should be said here that 70-80 percent of the population of this region consisted of Armenians. Due to the indicative factor, demonstrations were often held in the streets of the Karabakh Autonomous District, the Armenian people demanded the unification of the Republic of Armenia and the Nagorno-Karabakh District. Today, Nagorno-Karabakh is an integral part of the territory of independent Azerbaijan. In turn, the mentioned issue is recognized by the world community. Before the collapse of the Soviet Union in 1988, relations in Nagorno-Karabakh were tense between the local residents - ethnic Armenians and Azerbaijanis. This was caused by the desire of ethnic Armenians to join Armenia in the form of autonomy. The ethnic conflict, taking into account its severity, went beyond the borders of Nagorno-Karabakh and spread to Armenia and the rest of Azerbaijan.

For Russia, the Karabakh issue is perhaps the most significant conflict center in the South Caucasus, as it managed to gain influence on Armenia and its foreign course through this issue. On the other hand, Yerevan is well aware that losing Moscow's goodwill will cost them dearly. Considering the above, it is not surprising that Armenia remains a strategic ally of Russia.

In conclusion, the consequences of the Nagorno-Karabakh military conflict haveled to signicant changes not only for the participating countries but for whole the region as well.

In current situation, our country should carefullymonitor the current events and use the opportunity, by given data in apositive light. In particular, Georgia should become an economic center in the Caucasus region. In region, where the war, confrontation and strife have become unfnished, Georgia should be the initiator of trilateral (Georgia-Armenia-Azerbaijan) and multi-lateral projects. At the same time take on the function of conciliator between countries.

Key words: *conflicts, territorial integrity, autonomous district, Azerbaijan, Armenia, Karabakh.*

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. გურგენაშვილი ი., „ყარაბაღის კონფლიქტის ანატომია“. გამომცემლობა კვლევითი ინსტიტუტი Gnomon.Wise. თბ., 2020..
2. სამადბეგიშვილი ს., „მთიანი ყარაბაღის კონფლიქტის შუალედური დასასრული, როგორც საეტაპო მოვლენა კავკასიის რეგიონისთვის“. გამომცემლობა „ჯეოქეისი“. თბ., 2020.
3. Gatopoulos, Alex. (15 October 2020) "The Nagorno-Karabakh conflict is ushering in a new age of warfare". *www.aljazeera.com*.
4. Bagirova, Nvard Hovhannisyan, Nailia (13 October 2020). "Humanitarian crisis feared as Nagorno-Karabakh ceasefire buckles", Reuters.
5. Bangkok Post „Azerbaijan strikes inside Armenia as Karabakh fighting widens". (14 October 2020)
6. მენაღარიშვილი, ზ. 4 სისტემური ცვლილება ყარაბაღის კონფლიქტში. ინფორმაცია ხელმისაწვდომია ვებ-გვერდზე: https://netgazeti.ge/news/487467/. (02.03.2021.)
7. დიასამიძე გ., კიკაბიძე, გ. „ყარაბაღის კონფლიქტი. ტელევიზიებისა და ინტერნეტგამოცემების გაშუქების ტენდენციები“. თბ., 2016.
8. პიპინაშვილი დ., „სამხრეთ კავკასიის კონფლიქტები და რეგიონული სტაბილურობის პრობლემები“. გამომცემლობა „ახალი აზრი“. თბ., 2009.

IOSEB JORJOLIANI
Georgetown University, master's degree
presented by Professor ***Edisher Gvenetadze***

THE ROLES OF NATO AND THE EU IN INTERNATIONAL CONFLICT RESOLUTION: ANALYSES OF THE KOSOVO AND GEORGIA CASES

This analytical brief investigates the roles of multilateral organizations, the North Atlantic Treaty Organization (NATO) and the European Union (EU) in conflict mediation practices in Europe amid absence of international consensus in major international organizations with conflict resolution mandates, United Nations Security Council (UNSC) and Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE).

The brief analyzes the two instances of EU and NATO inferference and strategies they employed in conflict resolution scenarios in Kosovo and Georgia and explore the new trend of the conflict resolution without requiring mandates from UNSC and OSCE.

Key words: *conflicts, security, NATO, European Union, Kosovo, Georgia.*

Prior to the conclusion of the Cold War, the principle of noninterference in the internal affairs of sovereign states dictated that only these states possessed authority over conflicts within their borders. External influence was deemed illegitimate. However, major powers often disregarded this norm in pursuit of their national interests. Emerging norms such as human rights, democratic governance, and the self-determination of peoples have more recently been invoked to address states that violate the rights of their citizens. This has led to the creation of the Helsinki Final Act of 1975, endorsed by 35 signatories committing to uphold human rights within their territories, established international norms that paved the way for the formation of singnificant international organizations. This development underscores the importance of universal norms outlined in documents like the United Nations Charter and Helsinki Final Act and embodied in transnational institutions, enabling them to exert influence across different nation states.

The Helsinki Final Act led to the Conference on Security and Cooperation in Europe, which catalyzed the establishment of monitoring bodies in Eastern Europe. The creation of the Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE) through the Paris Charter in 1990 introduced a new perspective on conflict resolution among nation states.

The post-Cold War geopolitical landscape witnessed a shift in conflict resolution objectives, with multilateral organizations, namely OSCE, assuming a more prominent role in the process.

Consequently, in addition to the UN, the OSCE was tasked as the key actor in conflict resolution efforts in Europe following the end of the Cold War. However, despite missing the explicit mandates, primary responsibility for conflict resolution or conflict management has fallen to two other key multilateral organizations: the European Union (EU) and the North Atlantic Treaty Organization (NATO). These organizations have been instrumental in cases where consensus at the UN or OSCE were missing.

Evolving Roles of NATO and the EU in Conflict Resolution

Following the end of the Cold War, the roles of the North Atlantic Treaty Organization (NATO) and the European Union (EU) underwent significant reevaluations. While

during the Cold War era, both organizations primarily concentrated on issues related to internal matters—the EU advancing political and economic integration and NATO ensuring security within the North Atlantic alliance—this dynamic shifted following the collapse of the Soviet Union.

NATO's involvement in the Kosovo conflict and the EU's mediation efforts in Georgia highlight new characters of these organizations as conflict managers. Their active engagement in Kosovo and Georgia effectively substituted the peacekeeping efforts of the Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE) and the United Nations.

Historically, conflict resolution and peacekeeping have predominantly fallen under the purview of the United Nations. The UN Charter designates the UN Security Council with primary responsibility for upholding international peace and security, thereby granting the United Nations the highest authority in conflict resolution processes. In conflict resolution endeavors, other international organizations need to align their actions with decisions made by the UN Security Council. However, in post-Cold War Europe, the cases of Kosovo and Georgia present a challenge to this paradigm by showcasing the capacity of alternative international organizations to step in and facilitate peace-building efforts between conflicting parties without necessarily alignign with a UN or OSCE mandate.

NATO and EU in the Balkans

In case of NATO, the onset of conflicts in the Balkans in the early 1990s prompted the organization to assume a new role as an enforcer of the UN sanctioned decisions. First illustration of this new role was the engagement in the conflict in Bosnia under the auspices of the United Nations. While, the mediation efforts in Bosnia during 1995 were driven by nation-states, the United Kingdom, Germany, France, Russia, and the European Union, operating within the framework of the United Nations Format, NATO embraced a novel role as an enforcer of peace in the newly established Bosnia through Operation Joint Endeavor sanctioned by UN Security Council Resolution 787. This was NATO's first collective operation against a third party. Similarly, EU's engagement in peace negotiations marked a new role for the bloc.

NATO specifically targeted the Army of Republika Srpska in Bosnia due to its threat to designated UN safe zones and its consequent air campaign was crucial in facilitating the Dayton Accords, which ultimately brought about a cessation of hostilities in Bosnia. Signed by leaders from the United States, France, the United Kingdom, Germany, Russia, and the European Union, this agreement paved the way for a multilateral military Implementation Force (IFOR) under NATO command, authorized by the United Nations.

In contrast to its approach in Bosnia, NATO's military intervention in Kosovo in 1999 did not rely on a United Nations mandate; instead, the organization unilaterally took action with the backing of its member states to prevent the Former Yugoslav Army's incursion into the Kosovar region. The NATO's structural prevention efforts in Kosovo marked a significant shift in conflict resolution; the organization's conduct in Kosovo lacked the approval from the United Nations Security Council (UNSC).

EU in Georgia

In the case of Georgia, the European Union took charge of mediating the conflict in 2008. In contrast with the intervention in Kosovo, the EU employed peaceful conflict resolution means without military intervenetion given the threats of direct confrontation with nuclear power, Russia. The EU's mediation efforts focused on conflict transformation, when the French President Nicolas Sarkozy (as the President of the European Union) visited Moscow and Tbilisi to negotiate cease fire. Sarkozy's Six Point Plan led to the cessation of hostilities in Georgia's South Ossetia region and the establishment of the

European Monitoring Mission (EUMM) in lieau of OSCE and UN mandated missions.

Prior to the 2008 conflict, UN and OSCE led the separate peacekeeping missions in Georgia following the 1992-93 military hostilities in Tskhinvali/South Ossetia and Abkhazia. These missions were designed to aid the government of Georgia in providing humanitarian assistance, resettling refugees, and reconstructing infrastructure following the conflicts. These missions were terminated after the 2008 war between Georgia and Russia; the Russian Federation recognized the two territories of Georgia, Abkhazia and South Ossetia, as independent states and demanded OSCE and UN missions in these territories with independent Abkhazia and South Ossetia granting mandates. This was not accepted given that the UN, OSCE, EU and majority of the international community recongize these two entities as parts of Georgia.

Following the rejection of Russia's proposal, the Russian Federation and separatist authorities in South Ossetia and Abkhazia denied UN and OSCE officials entry into these occupied areas leading to termination of their mandates given Russia's veto as UN security council member and member of the OSCE. Consequently, the European Union (EU) established EU mandated peacekeeping mission in Georgia - European Monitoring Mission (EUMM) with access to only Georgiacontrolled territory.

The approaches of NATO and the European Union (EU) in Kosovo and Georgia highlight the complexities and challenges of international conflict resolution and peacekeeping efforts. These cases illustrate the strategic and operational capabilities of the two organizations, as well as the impact of their interventions on the geopolitical landscape of Eastern Europe and the Western Balkans.

Kosovo

In Kosovo, NATO's intervention was marked by a military campaign against the Federal Republic of Yugoslavia in 1999, aimed at halting the humanitarian catastrophe and violence against Kosovar Albanians. This intervention, which lacked the explicit endorsement of the United Nations Security Council, was controversial and faced criticism for potentially breaching international law. Despite these challenges, NATO's role was pivotal in establishing a secure environment and supporting the international humanitarian effort. The presence of NATO missions, particularly the Kosovo Force (KFOR), was instrumental in maintaining peace and security in the region, laying the groundwork for the United Nations Interim Administration Mission in Kosovo (UNMIK). This mission facilitated Kosovo's eventual path towards independence, declared in 2008.

Georgia

In Georgia, the EU's approach to conflict resolution was characterized by a diplomatic and soft power strategy during the 2008 conflict with Russia over the breakaway regions of Tskhinvali region/South Ossetia and Abkhazia. The EU refrained from direct accusations and focused on mediating peace and facilitating dialogue between the conflicting parties. It was easier for EU countries to reach consensus on peacemaking despite the severe attitudes of several Eastern member states against Russia. This approach enhanced the EU's role as a conflict mediator and stabilizer in the region. The establishment of the Eastern Partnership (EaP) and the signing of an Association Agreement with Georgia in 2013 further solidified the EU's influence and commitment to the country.

Conclusion. The interventions in Kosovo and Georgia demonstrate the evolving roles of NATO and the EU in international conflict resolution. While NATO's approach in Kosovo was military-focused, the EU's strategy in Georgia emphasized diplomacy and soft power. These cases highlight the importance of these international organizations in facilitating peace agreements and stabilizing conflict-affected regions, even in the absence of explicit UNSC or OSCE endorse-

ment. The experiences in Kosovo and Georgia have set new precedents in conflict resolution methodologies, showcasing the complementary roles of NATO and the EU in promoting peace, security, and stability in Europe and beyond.

იოსებ ჟორჟოლიანი
ჯორჯთაუნის უნივერსიტეტი, მაგისტრი

კონფლიქტების მოგვარების პროცესში: კოსოვოსა და საქართველოს კონფლიქტების ანალიზი

რეზიუმე

ანალიტიკური სტატია იკვლევს მრავალმხრივი ორგანიზაციების, ჩრდილო-ატლანტიკური ხელშეკრულების ორგანიზაციის (ნატო) და ევროკავშირის როლს ევროპაში არსებული კონფლიქტების მოგვარების პროცესში საერთაშორისო კონსენსუსის არარსებობის ფონზე.

საერთაშორისო მასშტაბით კონფლიქტების დარეგულირებისა და მოგვარების მანდატების მქონე მთავარ საერთაშორისო ორგანიზაციებში, გაეროს უშიშროების საბჭოსა (UNSC) და ევროპის უსაფრთხოებისა და თანამშრომლობის ორგანიზაციაში (ეუთო - OSCE) ხშირად არ არსებობს კონსენსუსი კონფლიქტების მოგვარების გზებთან დაკავშირებით, რაც არაეფექტურს ხდის ამ ორგანიზაციების ჩართულობას სხვადასხვა კონფლიქტის მოგვარების პროცესში. შესაბამისად, სხვა საერთაშორისო ორგანიზაციები იღებენ სწორედ იმ ვალდებულებებს, რომლებიც კონფლიქტების დარეგულირებასა და მოგვარებას ემსახურება. ეს მცირე ანალიტიკური სტატია მიმოიხილავს ევროკავშირისა და ნატოს მიერ ორ სხვადასხვა შემთხვევაში (საქართველოსა და კოსოვოში) გამოყენებულ მეთოდებს კონფლიქტების დარეგულირებისა და მოგვარების პროცესში და წარმოადგენს საერთაშორისო კონფლიქტის დარეგულირების ახალ ტენდენციას გაეროს უშიშროების საბჭოსა და ეუთოს მანდატების გარეშე.

საკვანძო სიტყვები: *კონფლიქტები, უსაფრთხოება, ნატო, ევროკავშირი, კოსოვო, საქართველო.*

References:

1. Asmus, Ronald D. A Little War that Shook the World: Georgia, Russia, and the Future of the West. Basingstoke and New York: Palgrave Macmillan, 2010.
2. Bytyci, Enver. Coercive Diplomacy of NATO in Kosovo. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 2001.
3. Osmani, Sead. "NATO's Credibility in the Kosovo War." Sigma. Journal for Political and International Studies (2011).
4. Mearsheimer, John. "Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault." Foreign Affairs (2014). Websites: NATO HQ. "Operations and missions: past and present." Last modified 2016. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52060.htm.
5. Barysch, Katinka. "Europe and the Georgia-Russia Conflict." Center for European Reform, 2008. https://www.cer.eu/in-the-press/europe-and-georgia-russia-conflict.
6. European External Action Service. "Missions and Operations." European Union. https://www.eeas.europa.eu/eeas/missions-and-operations_en.
7. OSCE. "The OSCE Mission to Georgia has been supporting the United Nations-led efforts towards a comprehensive settlement of the Georgian-Abkhaz conflict." https://www.osce.org/georgia-closed/44629
8. United Nations. "Originally, the Security Council, by its resolution 1244 of 10 June 1999, authorized the Secretary-General to establish an international civil presence in Kosovo – the United Nations Interim Administration Mission in Kosovo (UNMIK) – in order to provide an interim administration for Kosovo under which the people of Kosovo could enjoy substantial autonomy." https://peacekeeping.un.org/en/mission/unmik

გიორგი ფიფია
სტუ, დოქტორანტი
*წარმოადგინა პროფ. **ვაჟა შუბითიძემ***

რელიგიური ექსტრემიზმი და ტერორიზმი აზერბაიჯანში

სტატიაში გაანალიზებულია რელიგიური ექსტრემიზმის და ტერორიზმის კუთხით აზერბაიჯანში რადიკალიზაციის ხელშემწყობი მიმზიდველი და განმზიდველი ფაქტორები, მთავრობის მიერ ექსტრემიზმთან ბრძოლის პოლიტიკის და გატარებული ღონისძიებების ანალიზი, რეკომენდაციები აზერბაიჯანის ხელისუფლებისათვის. ნაშრომში წარმოჩენილია აზერბაიჯანის ტერიტორიაზე მოქმედ საერთაშორისო ტერორისტულ ჯგუფებში მოქალაქეთა მონაწილეობა, რადიკალიზმის და ძალადობრივი ექსტრემიზმის სხვა გამოვლინებები, მათ შორის მემარჯვენე და ულტრანაციონალისტური ჯგუფების აქტივობები.

ანალიზით დადგენილია, რომ რელიგიურ-ძალადობრივი ექსტრემიზმი და რადიკალიზაცია უფრო მეტ საფრთხეს უქმნის აზერბაიჯანს, ვიდრე საერთაშორისო ტერორისტული ორგანიზაციები, თუმცა აზერბაიჯანის ხელისუფლება ცდილობს, რომ ქვეყანაში არსებული რადიკალიზაციის ტალღა უცხოურ გავლენას დაუკავშიროს.

საკვანძო სიტყვები: *აზერბაიჯანი, რელიგიური ექსტრემიზმი, ტერორიზმი, ისლამური სახელმწიფო, სირიის კონფლიქტი, მემარჯვენე რადიკალიზმი, ყარაბაღის კონფლიქტი.*

რელიგიური ექსტრემიზმი და განსაკუთრებით ტერორიზმი აზერბაიჯანში ისეთ საშიშ ზღვარს არ აღწევს, როგორც ჩრდილოეთ კავკასიასა და რუსეთში, თუმცა შეინიშნება მისი მცირე ზრდა ყოველწლიურად. ეს იმითაც არის განპირობებული, რომ აზერბაიჯანის ძირითადი მოსახლეობა სეფიანების ირანის დროიდან შიიტები არიან (ქვეყნის ჩრდილოეთი რეგიონის გამოკლებით, სადაც ცხოვრობენ ჩრდილოკავკასიური ეროვნების წარმომადგენლები – ლეკები, დაღესტნელები, რომლებიც სუნიტები არიან).

აზერბაიჯანში შიიზმსა და სუნიზმს შორის დღეს ზღვარი ფაქტიურად წაშლილია, რაც საბჭოთა ათეისტური პერიოდიდან ინერციით გადმოვიდა. ამის გამო სუნიტური ტერორისტული დაჯგუფებები აზერბაიჯანში საყრდენს ძნელად ან ვერ პოულობდნენ, თუმცა აქ არიან რადიკალური შიიტური ჯგუფებიც, რომლებსაც კავშირი აქვთ ირანთან. ხანდახან ხელისუფლება აზვიადებს ასეთი ჯგუფების საქმიანობას, რათა ეს გამოიყენოს მოსახლეობის თავისუფლების შესაზღუდად და კრიტიკის ჩასახშობად [1].

აზერბაიჯანში მოქმედებს მცირერიცხოვანი რადიკალური რელიგიური ჯგუფები, დაფიქსირდა მებრძოლთა წასვლა ახლო აღმოსავლეთში, მათ შორის „ისლამური სახელმწიფოს“ რიგებში საბრძოლველად. ოფიციალური მონაცემებით, ახლო აღმოსავლეთში საომრად წავიდა 100-ზე მეტი მოქალაქე (არაოფიციალური მონაცემებით –200), უკან დაბრუნდა – 49 კაცი [1].

დამოუკიდებელი ჯგუფები ასახელებენ 300-დან 700 მებრძოლს, რომლებიც ომობდნენ აზერბაიჯანიდან ავღანეთში, ერაყსა და სირიაში [1].

რადიკალური ჯგუფები ძირითადად გავრცელებულია ქვეყნის ჩრდილოეთში, დაღესტნის საზღვართან და სუმგაითში. აზერბაიჯანში მოქმედებდა ალ-ქაიდას ქვედანაყოფი (1990-2000 წწ.) და მოგვიანებით კი „ისლამური სახელმწიფოს“ ქვედანაყოფი (2014 წლიდან) [1].

არიფ იუნუსის აზრით, აზერბაიჯანელი რადიკალები სირიაში იბრძოდნენ 3 სამხედრო დაჯგუფებაში: ჯეიშ ალ-მუხაჯირინ ვალ-ანსარში, ჯაბხატ ან-ნუსრა ლი-ახლ აშ-შამში და ხარაკატ ახარ აშ-შამ ალ-ისმაილი-

აში, რომელთა უჯრედებიც არის აზერბაიჯანში [1].

მკვლევარი ჰიქმეტ გაჯიზადე მიიჩნევს, რომ აზერბაიჯანში სალაფიზმის მიმდევარია 50 ათასამდე მორწმუნე, რომელთაგან რამდენიმე ათასს სიმპათიები გააჩნია სხვადასხვა ჯიხადისტური მიმდინარეობების მიმართ, თუმცა საერთაშორისო ტერორიზმთან შეიძლება დაკავშირებული იყოს ასამდე ადამიანი იმ აზერბაიჯანელთა მეშვეობით, რომლებიც იბრძოდნენ ავღანეთსა, ერაყსა და სირიაში.

არიფ იუნუსი გამოყოფს 2 ეტაპს აზერბაიჯანის ტერიტორიაზე რელიგიური ექსტრემიზმის და ტერორისტული საქმიანობის ზრდისა და გაშლის თვალსაზრისით:

1. დამოუკიდებლობის მოპოვებიდან სირიის კონფლიქტის დაწყებამდე (1992-2013წ.წ.);
2. „ისლამური სახელმწიფოს წარმოშობიდან დღევანდელ დღემდე [1].

საქართველოს უსაფრთხოებისა და განვითარების ცენტრმა (GCSD) 2019 წლის ნოემბერში შეისწავლა და გაანალიზა ძალადობრივი ექსტრემიზმის ფესვები აზერბაიჯანსა და საქართველოში და იგი ბროშურის სახითაც გამოსცა ფრიდრიხ ებერტის ფონდის დაფინანსებით.

კვლევის მიხედვით, აზერბაიჯანის დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგ, 1992 წლიდან ქვეყანა დადგა რამდენიმე სერიოზული პრობლემების წინაშე, რომლებიც (2023 წლის შემოდგომამდე) გადაუჭრელი იყო დამოუკიდებლობა ახლადმოპოვებული ქვეყნის წინაშე.

2008 წლიდან 2013 წლამდე ხუთწლიან პერიოდში „კავკასიის ბარომეტრმა“ ჩაატარა კვლევა, რომლის შედეგების ანალიზით დადგინდა ძირითადი პრობლემები, რომელთა წინაშე იდგა ქვეყანა.

აღნიშნული გამოკითხვის თანახმად აზერბაიჯანის მოსახლეობის უმრავლესობისათვის ყველაზე დიდი გამოწვევა იყო ყარაბაღის კონფლიქტი, ანუ ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენა (ეს მოხერხდა ყარაბაღის მეორე – 2022 წ. და მესამე ომით – 2023 წ. შემოდგომაზე, როცა ბაქომ მთლიანად აღადგინა კონტროლი მთიან ყარაბაღზე) [2].

კვლევით,მეორე ძირითადი პრობლემა სიღარიბე და უმუშევრობაა, თუმცა ხელისუფლება ასახელებს გარე რადიკალურ ჯგუფებს და ადგილობრივ რელიგიურ ექსტრემიზმს [3. 6].

აღნიშნული კვლევების მიხედვით რადიკალიზაციის ხელშემწყობ მთავარ განმსაზღვრელ ფაქტორს ეკონომიკური და სოციალური მდგომარეობის შესაძლო გაუარესება წარმოადგენს, რამაც შეიძლება უმუშევრობისა და სიღარიბის ზრდა გამოიწვიოს, რის შედეგადაც მთავრობის და სტაბილურობის მდგრადობას გამოაცალოს საფუძველი. საბჭოთა კავშირის დაშლამდე აზერბაიჯანი სოციალ-ეკონომიკურად საკმაოდ განვითარებული რესპუბლიკა იყო მრავალფეროვანი ეკონომიკური ბაზით. თავისებურება მდგომარეობდა იმაში, რომ აზერბაიჯანის მრეწველობის დიდი ნაწილი დამოკიდებული იყო იმპორტზე, რომელიც შემოდიოდა სხვა რესპუბლიკებიდან, ხოლო მისი ექსპორტის დიდ ნაწილს მოიხმარდნენ ასევე საბჭოთა რესპუბლიკები.

საბჭოთა კავშირის სწრაფმა დაშლამ და ყარაბაღის კონფლიქტის დაწყებამ როგორც ყველგან, ასევე აზერბაიჯანშიც კოლაფსი და მძიმე შედეგები გამოიწვია.

1995 წელს აზერბაიჯანის რეალური მშპ შეადგენდა 1989 წლის მშპ-ს მხოლოდ 37% (ანუ თითქმის 3-ჯერ ნაკლებს), მაშინ როცა დსთ-ს ქვეყნებში საშუალო მაჩვენებელმა შეადგინა 1989 წლის მშპ-ს 58%.

1992 წლიდან 1996 წლამდე პერიოდში აზერბაიჯანის რეალური მშპ 15%-ით შემცირდა (მსოფლიო ბანკის მონაცემებით) [3. 7].

ასეთმა ეკონომიკურმა ვარდნამ და სტაგნაციამ კოლაფსი გამოიწია დასაქმებაშიც. სამუშაო დაკარგა ასიათასობით ადამიანმა, რამაც მოსახლეობა მკვეთრად გააღატაკა. მოიშალა სოციალური დაცვის სისტემა, საარსებო წყარო დაკარგა უამრავმა ადამიანმა.

მდგომარეობა ცოტათი გაუმჯობესდა 2008-2014 წლებში, მოიმატა დასაქმებულთა რაოდენობამ და მოხდა ხალხის სოციალური მდგომარეობის გაუმჯობესება, მაგრამ ორმა დევალვაციამ და ნავთობზე ფასების ვარდნამ, კორუფციამ კვლავ ნეგატიური

გავლენა მოახდინა მოსახლეობის სოციალურ-ეკონომიკურ მდგომარეობაზე.

ამ ფაქტორებს დაემატა რადიკალური ჯგუფების გავლენა გაღატაკებულ და უიმედო ადამიანებზე, განსაკუთრებით ახალგაზრდებზე, რამაც მათ უბიძგა ჩართულიყვნენ რელიგიურ ექსტრემიზმსა და რადიკალიზმში.

უცხოური რადიკალური ჯგუფების ფილიალების ამოქმედება აზერბაიჯანში 1990-იან წლებში დაკავშირებულია ყარაბაღის კონფლიქტთან, სადაც მუსლიმი რადიკალები მონაწილეობდნენ აზერბაიჯანის მხარეს სომეხი მებრძოლების წინააღმდეგ. სწორედ აქ ღებულობდა ბრძოლებში მონაწილეობას ცნობილი საველე მეთაური ხატაბი, რომელმაც მერე სახელი გაითქვა ჩრდილო კავკასიაში ჩეჩნების მიერ რუსების წინააღმდეგ წარმოებულ ომში. უცხოური რადიკალური ჯგუფებს იზიდავდა აზერბაიჯანის მოხერხებული ადგილმდგომარეობა თურქეთსა და ირანს შორის, აგრევე მისი მეზობლობა სუნიტურ ჩრდილო კავკასიასთან.

აზერბაიჯანს იმ მომენტში არ გააჩნდა ძლიერი სამართლებრივი და უშიშროების ორგანოები, გაწვრთნილი და შეიარაღებული არმია, არსებობდა ხარვეზები კანონმდებლობაშიც. ამ ყველაფრის გამო აზერბაიჯანში შემოვიდნენ რელიგიური მისიონერები და საქველმოქმედო ორგანიზაციები თურქეთიდან, ირანიდან, არაბული ქვეყნებიდან, ჩრდილო კავკასიიდან, რომელმაც დაიწყეს ექსტრემისტული რელიგიური რადიკალიზმის გავრცელება. ზოგიერთი მათგანი კავშირში იყო რადიკალურ სამხედრო ორგანიზაციებთან.

2000 წლიდან დადგა აუცილებლობა, რომ ბრძოლა დაწყებულიყო თავად აზერბაიჯანის მოსახლეობის რადიკალიზმის წინააღმდეგ ჩრდილო აზერბაიჯანსა და ბაქოშიც. მაშინ აზერბაიჯანში მოქმედებდა რადიკალური ექსტრემისტული ორგანიზაცია ჯეიშულაჰი (ალაჰის არმია), რომლის წარმომადგენლებმა მოკლეს ცნობილი ექსტრასენსი ეტიბარ ერკინი და მისი 2 არასრულწლოვანი ვაჟი, თავს დაესხნენ ერთ-ერთ ოფისს ბაქოში და გეგმავდნენ ტერაქტებს დასავლეთის სახელმწიფოების საელჩოებზე [4. 25].

ჯეიშულახი და მეორე რადიკალური დაჯგუფება – ხიზბ ატ-ტახრირ ალ-ისლამი (ისლამის გათავისუფლების პარტია) XX-XXI საუკუნეების მიჯნაზე.

აზერბაიჯანის სამხრეთში ოპერირებდა ასევე რადიკალური ექსტრემისტული დაჯგუფება „ტყის ძმები“ აზერბაიჯანის არმიის ლეიტენანტის ილგარ მალაჩიევის მეთაურობით, რომელმაც მოაწყო თავდასხმა აბუბაქრის მეჩეთზე ბაქოში 2018 წლის აგვისტოში. ამ თავდასხმის მონაწილე 3 პირი ლიკვიდირებულ იქნა მახაჩკალაში რუსულ სპეცსამსახურებთან თანამშრომლობით.

2007 წელს ლიკვიდირებულ იქნა „ტყის ძმების“ ერთ-ერთი რაზმი ლეიტენანტ ქიამრან ასადოვის მეთაურობით. მათთან ერთად ლიკვიდირებულ იქნა ალ-ქაიდასთან დაკავშირებული აბუ-ჯაფარის ჯგუფი.

2013 წლის ნოემბერში დაკავებული იქნა ამ ჯგუფის სხვა წევრები, რომლებიც გეგმავდნენ შიიტური მეჩეთის მეშად დადაშის აფეთქებას ბაქოში [4. 26].

2013-2017 წლებში აზერბაიჯანის ძალოვანმა უწყებებმა მიბაძეს რუსული სპეცსამსახურების ტაქტიკას და გადავიდნენ ექსტრემისტების და ტერორისტების ფიზიკურ ლიკვიდაციაზე, სასჯელის გამკაცრებაზე და დეპორტაციაზე.

ექსპერტთა ნაწილი ფიქრობს, რომ ყარაბაღის კონფლიქტი აზერბაიჯანში რადიკალიზაციის გამომწვევი მოჩვენებითი ფაქტორია. ის ნაკლებად შეიძლება მიჩნეულიყო განმზიდველ ფაქტორად, რომელსაც ისეთივე გავლენის მოხდენა შეეძლო, როგორც დასუსტებულ სოციალ-ეკონომიკურ და ფინანსურ ვითარებას. თუმცა, რადგან კონფლიქტი კვლავ აწუხებდა აზერბაიჯანის მოსახლეობას, იგი 2016-2023 წლებში განმზიდველ ფაქტორად ყალიბდებოდა. 2016 და 2020 წლის საომარმა ოპერაციებმა ყარაბაღში აჩვენა, რომ აზერბაიჯანის საზოგადოება ყარაბაღის კონფლიქტის მოგვარების პროცესში უფრო აგრესიული და რევანშისტული ხდებოდა და ტერორისტების შვიდობიანი გზით დაბრუნების იმედს კარგავდა. ამან გავლენა მოახდინა საფრთხის აღქმაზე, აჩენდა მოლოდინებს და ზრდიდა ზეწოლას ხელისუფლებაზე, რომ გაბედულად და გადამწყვეტად ემოქმედა მაგ.: რამდენიმე წლის

წინ აზერბაიჯანმა იყიდა 3,5 მლრდ დოლარის სამხედრო ტექნიკა, რომლის 80% რუსეთიდან იქნა იმპორტირებული, მათ შორის 2 S-300 სარაკეტო სისტემა, 94 T-90 ტანკი, 20 MI-35M ვერტმფრენი და 100 BMP-3 ჯავშანტექნიკა, ასევე ბელორუსიდან იყიდა 25 SU-25 თვითმფრინავი და 93 ცალი T-72M1 ტანკი [5].

ამან ყველაფერმა შედეგი გამოიღო და 2020 და 2023 წლის საბრძოლო ოპერაციების შედეგად აზერბაიჯანმა დაიბრუნა მთიანი ყარაბაღი, თუმცა ომი ძალიან ძვირი დაჯდა და ეს თანხები მოაკლდა აზერბაიჯანის მოსახლეობას. სამაგიეროდ რადიკალიზაციის საფრთხე ამ მიმართულებით მოიხსნა და ეს დადებითი ფაქტორია.

როგორც ზემოთ აღინიშნა, მოსახლეობის, განსაკუთრებით ახალგაზრდების რადიკალიზაციას განაპირობებდა სიღარიბე, უმუშევრობა და უცხო ქვენების ტერიტორიაზე მოქმედი რელიგიური და ექსტრემისტული ჯგუფების მიერ აზერბაიჯანში განხორციელებული აქტივობები.

გარკვეული პერიოდში აზერბაიჯანმა დიდი შემოსავლები მიიღო ნავთობის გაყიდვის შედეგად. 2003 წლიდან 2011 წლამდე პერიოდში ხელფასის ზრდის მაჩვენებელმა 14%-ს გადააჭარბა და შემდეგ ერთნიშნა რიცხვამდე დაეცა. 2011 წლიდან მთავრობა ნელ-ნელა ზრდიდა მინიმალურ ხელფასს და პენსიას, რომელიც საარსებო მინიმუმს მიუახლოვდა. ამან შეამცირა სიღარიბის მაჩვენებელი [3. 8].

ამასთან განხორციელებული პროგრამები და ცალკეული ინიციატივები მოკლევადიანი იყო. აზერბაიჯანმა შეწყვიტა ეკონომიკური რესტრუქტურიზაციის სართაშორისო დახმარების მოძიება. აქ კარგად ვერ განვითარდა მცირე ბიზნესის სექტორი, რადგან მთავრობა უფრო მეტ ყურადღებას აქცევს „სოკარის“ მსგავს მსხვილი კორპორაციების და კომპანიების დაარსებას, რომელთა მეპატრონეები ხშირად კორუმპირებული მოხელეები არიან.

2015 წლიდან აზერბაიჯანში კატასტროფული დევალვაციის შედეგად აზერბაიჯანული მანათი თითქმის 100%ით გაუფასურდა. ამის გამო მთავრობამ აქცენტი გააკეთა ისეთ აქტივობებზე, რაც შეარბილებდა კრიზისს და შეამსუბუქებდა მდგომარეობას ბიზნეს-საქმიანობის ხელშემწყობის მეშვეობით – გაუქმდა ათობით ლიცენზია სამეწარმეო საქმიანობისათვის, ხოლო საგადასახადო და საბაჟო ორგანოები უფრო გამჭვირვალე გახდა.

მთავრობამ შემოიღო მაკროეკონომიკურ დონეზე ეკონომიკური რეფორმის პრეზიდენტის თანაშემწის პოზიცია, რომელსაც დაევალა ეკონომიკური რეფორმების საგზაო რუკის შექმნა. ამ გუნდმა განახორციელა აზერბაიჯანის ეკონომიკის სექტორების პრიორიტეტების მიხედვით დაყოფა სამუშაო ადგილების შექმნისა და ინვესტიციების მოზიდვის მიზნით [3. 9].

მოსახლეობის სოციალ-ეკონომიკური ცხოვრების დონის გაუარესების ხშირად ცალკეული რელიგიური და ექსტრემისტული ჯგუფები იყენებენ ქვეყანაში მდგომარეობის დასაძაბად. სოფელ ნარდარანში, რომელიც ცნობილია თავისი მტკიცე რელიგიური რწმენით და მდებარეობს ბაქოდან 35 კილომეტრში, 2002 წლის ზაფხულში ხალხი საპროტესტოდ გამოვიდა ქუჩაში. ისინი აპროტესტებდნენ მძიმე სოციალურ მდგომარეობას, სკანდირებდნენ რელიგიურ მოწოდებებს. მათ გააძევეს ადგილობრივი ხელისუფლების წარმომადგენლობები და დაპირისპირებისთვის მოემზადნენ. შეიქმნა გამოუვალი სიტუაცია, 3 ივნისს პოლიციამ და სპეცრაზმმა შტურმით აიღო სოფელი, რასაც მსხვერპლი მოჰყვა – დაიღუპა ერთი და დაიჭრა 30 ადამიანი [6].

მოვლენებმა აჩვენა, რომ ადგილობრივი რადიკალიზმის საფრთხე სათანადოდ არ იყო შეფასებული და ხელისუფლება ზედმეტ ილუზიებში იყო ამ მხრივ. ანალიზმა აჩვენა, რომ რელიგიური რიტორიკა და ლოზუნგები ეხებოდა სწორედ მწვავე სოციალურ-ეკონომიკურ სიტუაციიდან არსებულ გამოწვევებს – სოფელში უმრავლესობა უმუშევარია და არა აქვს საბაზისო და კვალიფიციური განათლება. გამოჩნდა, რომ მეზობელი ირანის (სადაც 25 მილიონი აზერბაიჯანელი ცხოვრობს) რბილი ძალა ძალიან ძლიერია რეგიონში და მისი გავლენა სულ უფრო მატულობს. ამ ვითარებამ განაპირობა ის, რომ ადგილობრივი მოსახლეობა დაუცველი აღმოჩნდა რელიგიურ საქმიანობაში

გარე ზეგავლენისგან, რაც მომავალში ძალადობას ახალისებდა.

2011 წლის დეკემბერში განათლების სამინისტრომ აკრძალა საჯარო სკოლებში ჰიჯაბის ტარება. ამის საპასუხოდ, აკრძალვის წინააღმდეგ დაუყოვნებლივ დაიწყეს საპროტესტო აქციების ჩატარება შიიტების აშურის წმინდა დღეს. ქუჩაში გამოვიდა ათასამდე რელიგიური აქტივისტი შემახილებით „ჰიჯაბი ჩვენი ღირსებაა“, „თავისუფლება ჰიჯაბის ტარებისათვის“ და განათლების სამინისტროსთან გადაიკეტა ქუჩა ერთი საათის განმავლობაში. დაკავებულ იქნა 15 პროტესტანტი, რომელთაგან შვიდს მიუსაჯეს 10-დღიანი პატიმრობა. მოგვიანებით დაიწყო სკოლებში ჰიჯაბის ტარების აკრძალვის გაუქმების კამპანია, რასაც ათასობით ადამიანმა მოაწერა ხელი. ეს ყველაფერი მიუთითებდა ისლამიზმის გავლენის ზრდაზე ქვეყანაში.

შეიძლება გამოიყოს 2 ძირითადი პრობლემა, გამოწვევა, რომელთა წინაშე ქვეყანა დგას. პირველს შეიძლება ეწოდოს ირანის გავლენა აზერბაიჯანში. ირანის წარმომადგენლები ღიად თუ ფარულად ეწევიან ისლამური, თეოკრატიული სახელმწიფოს ღირებულებების და იდეების პროპაგანდას, რისთვისაც ათეული მილიონებია დახარჯული. ირანმა ამ ფრონტზე დიდ წარმატებას ვერ მიაღწია, რადგან მოსახლეობა საბჭოთა ინერციიდან გამომდინარე ანტირელიგიური პოლიტიკის გამო რელიგიურობით არ გამოირჩევა. ამიტომ ირანი ეყრდნობა იატაკქვეშა რადიკალურ-რევოლუციურ საიდუმლო ორგანიზაციებს.

დამოუკიდებლობის აღდგენისთანავე მრავალმა ირანულმა ჰუმანიტარულმა სააგენტომ და საქველმოქმედო ორგანიზაციამ დაიწყო საქმიანობა აზერბაიჯანში, განსაკუთრებით ღარიბ ლტოლვილთა ბანაკებში. ასევე ირანულმა სააგენტოებმა სწავლა დააწყებინეს აზერბაიჯანელ ახალგაზრდებს ირანის რელიგიურ სკოლებში. 1995 წლიდან აზერბაიჯანის სპეცსამსახურებმა გამოავლინეს ირანთან დაკავშირებული ჯგუფები და დააკავეს რამდენიმე ადამიანი. ირანი შეშფოთებულია აზერბაიჯანში დასავლეთის კაპიტალის და გავლენის ზრდით და ცდილობს დაიცვას საკუთარი ჩრდილოეთი საზღვრები. რეალურად ირანის სპეცსამსახურებს ნაკლებად სურთ, რომ მათი ტერორისტული ორგანიზაციების საქმიანობა აზერბაიჯანის სპეცსამსახურების ყურადღების ქვეშ მოექცეს. რეალურად, ადგილობრივი რადიკალური ჯგუფები ან და „მძინარე აგენტები“ შეიქმნა აზერბაიჯანის მიერ ირანზე აშშ-ის შესაძლო თავდასხმაში შესაძლო მონაწილეობასთან დაკავშირებით გადაწყვეტილების მიღებისას ასამოქმედებლად [3. 11].

ირანი აზერბაიჯანის შიდა პოლიტიკაზე ასევე გავლენას ახდენს აზერბაიჯანის ისლამური პარტიის მეშვეობითაც. ამ პარტიაში გაწევრიანებულია ღარიბი რაიონების მარგინალიზებული მოსახლეობა. პარტიის ლიდერები დროდადრო ატარებენ სხვადასხვა აქციებს და პოპულარულიც არიან, აქტიურად მუშაობენ არჩევნებზეც. პარტია არაა რეგისტრირებული, მისი ლიდერები მუდმივად ციხეში არიან, მაგრამ მაინც ინარჩუნებენ გავლენას აზერბაიჯანის რამდენიმე რეგიონში.

მეორე საფრთხე, თითქოს შეუმჩნეველი, დაკავშირებულია სალაფიტებთან და მათ ორგანიზაციებთან. სალაფიტური იდეები და რჯული სულ უფრო პოპულარული ხდება აზერბაიჯანულ ახალგაზრდებში. მარტო ბაქოში მათმა რიცხვმა 15 ათასს მიაღწია, მთლიანად კი 50 ათასამდეა [3. 11] (სალაფიზმი – „ფუნდამენტალისტური ისლამური მოძრაობაა, რომელიც ცდილობს ისლამის ერთ-ერთი მიმდინაროების – სუნიზმის დამკვიდრებას იმ სახით, როგორადაც ის მუჰამედისა და მისი მოწაფეების დროს არსებობდა).

სალაფიზმი აზერბაიჯანში ძირითადად ჩრდილო კავკასიიდან გავრცელდა. პირველი მისიონრები აქ 1990-იანი წლების შუა პერიოდში ჩეჩნეთიდან და დაღესტნიდან შემოვიდნენ.

მაშინ აზერბაიჯანში ნაციონალიზმი და პანთურქიზმი უფრო პოპულარული იყო და თავიდან სალაფიტებს დიდი მხარდაჭერა არ ჰქონიათ. მაშინ აზერბაიჯანის საზოგადოება არ იყო იმდენად დაყოფილი და გაღატაკებული, როგორც დღესაა. სალაფიზმის გავრცელების მეორე ტალღა 1999წელს რუსეთ-ჩეჩნეთის მეორე ომის დასაწყისს

უკავშირდება. რუსები განსაკურებით ცდილობდნენ ჩეჩენი სალაფიტების განდევნას ჩეჩნეთიდან და ამ დროს აზერბაიჯანში თავი შეაფარა 8 ათასმა ლტოლვილმა, რომელთა შორის ნაწილი სალაფიტების მომხრეები იყვნენ. 2003 წლისათვის აზერბაიჯანში სალაფიტების მიერ კონტროლირებული 65 ახალი მეჩეთი აშენდა. ყველაზე დიდი სალაფიტური მეჩეთი ბაქოშია – აბუ ბაქრის. მისი იმამია მედინას მსოფლიო ისლამური უნივერსიტეტის კურსდამთავრებული გამმეტ სულეიმანოვი. ეს უნივერსიტეტი კი სალაფიზმის კვლევისა და ექსპორტის წამყვან ცენტრსა და კერას წარმოადგენს [3. 12].

აზერბაიჯანელი სალაფიტების დიდი უმრავლესობას სუნიტები და ეთნიკური უმრავლესობის წარმომადგენლები შეადგენენ (ადგილობრივების 75%-შიიტია, დანარჩენი – სუნიტი). აზერბაიჯანის საზოგადოების სწრაფმა პოლარიზაციამ და გაღატაკებამ ტრადიციული ინსტიტუტებითა და თანამედროვე დასავლური, დემოკრატიული იდეებით იმედგაცრუება გამოიწვია, რაც კარგად გამოიყენეს სალაფიტებმა, ისინი ხშირად აკრიტიკებენ მთავრობას, მორალის დაცემას და ტრადიციების რღვევას, ასევე კრიმინალის ზრდას ქვეყანაში. ისინი აგიტაციის და პროპაგანდას ეწევიან და მაღლა აყენებენ სალაფიზმის უნივერსალურ თვისებებს შიიზმზე და სუნიზმზე. არადა დიდი ხნის მანძილზე შიიზმის და სუნიზმის თანაარსებობამ აზერბაიჯანი შექმნა მყიფე ბალანსი, რომლის დარღვევა არც ერთს არ სურს. საბჭოთა ათეისტური პერიოდიდან აზერბაიჯანში ისლამი უფრო კულტურად და ტრადიციად ჩამოყალიბდა, ვიდრე მკაცრ, მორწმუნე რელიგიად. მართალია აზერბაიჯანელთა უმრავლესობა მგზნებარედ უწოდებს თავის თავს მუსლიმს, ისინი თითქმის არ იცავენ ისლამის კანონებს. აზერბაიჯანელები დადიან უფრო მეტად წმინდა ადგილებში, რომელსაც „პირსის“ უწოდებენ და „წმინდანთა“ სასაფლაოზე, ვიდრე მეჩეთებში, სადაც ფულს ან სხვა ნივთებს სწირავენ. სასულიერო პირები არ გმობენ ასეთ საქციელს, რადგან მას სხვადასხვა სახის, მათ შორის ფინანსური სარგებელი მოაქვთ მათთვის [3. 12].

სალაფიტების გამოჩენამ ეს დელიკატური ბალანსი შიიტებსა და სუნიტებს შორის დაარღვია. სალაფიტებმა თავდაპირველად დაიწყეს ქადაგება პირსის და წმინდანების თაყვანისცემის წინააღმდეგ და ხაზს უსვამდნენ, რომ ამგვარი ქმედება ისლამს ეწინააღმდეგებოდა. ისინი არ აღიარებენ ოფიციალურ შიიტ სასულიერო პირებს და მათ ადანაშაულებენ ირანის პოლიტიკის ხელშეწყობაში, ისინი მიიჩნევენ, რომ შიიტები ერეტიკოსები არიან და მოუწოდებენ ისლამის გაწმენდისაკენ აზერბაიჯანში. ბევრი სალაფიტი ძალადობასაც მიმართავდა, ისინი 2010-იანი წლების შუახნებიდან თავს ესხმოდნენ და ანგრევდნენ პირსებს, რამაც ადგილობრივი შიიტები ძალზე გააღიზიანა. ასეთმა ქმედებამ შეიძლება საფრთხე შეუქმნას აზერბაიჯანის უსაფრთხოებას და ეროვნულ ერთიანობას, წარმოშვას ტერაქტების საფრთხე.

აზერბაიჯანელი სალაფიტები ორ ჯგუფად იყოფიან: მშვიდობიანი სალაფიტები (ასეთია სალლაფიტთა უმრავლესობა და რადიკალები, რომლებიც უმცირესობაში არიან). მებრძოლი სალაფიტები რადიკალურ ჯგუფებში ერთიანდებიან და ხშირად ფინანსდებიან საზღვარგარეთიდან. სალაფიტური მეჩეთების უმრავლესობა, სადაც შესაძლებელია რადიკალების მიერ ახალი წევრების გადაბირება, სამართალდამცველი ორგანოების მხრიდან მკაცრი ზედამხედველობის ქვეშ იმყოფებიან. ამიტომ ისინი შედარებით სუსტები არიან, ძლიერი რადიკალური სალაფიტური ორგანიზაციის შექმნას ხელი თავიდანვე ეშლება.

სირიის ომის დაწყების და შემდგომ „ისლამური სახელმწიფოს“ ჩამოყალიბების გამო აზერბაიჯანი, როგორც ზემოთ აღინიშნა, რამდენიმე ასეულმა რადიკალმა დატოვა. ისინი დაეშს შეუერთდნენ ინტერნეტის მეშვეობით, ნაწილი ნათესავების მოწოდებით გაემგზავრნენ სირიაში. ადგილობრივმა ჯიჰადისტმა მქადაგებლებმა გააქტიურეს მუშაობა არა მხოლოდ სოციალურ მედიაში – უმეტესად იუთუბის მეშვეობით, არამედ ბაქოში, სუმგაითში და სხვა ქალაქებში, განსაკუთრებით ჩრდილოეთ ნაწილში, დაღესტნის მახლობლად ჩაის და მიწისქვეშა სახლებში. 2013 წელს „ისლამური სახელმწი-

ფოს“ დაარსებისა და „ალ-ქაიდასთან“ კონფლიქტის მერე „ჯიაშ ალ-მუჰაჯირენი ვალ-ასნარის“ აზერბაიჯანელი მებრძოლები ორ ნაწილად გაიყვნენ: ერთი შეუერთდა „დაეშს“, მეორე კი „ალ ქაიდას“ და „კავკასიის ემირატის“ ერთგული დარჩა. დაეშის რიგებში მებრძოლი აზერბაიჯანელი ბატალიონი თითქმის განადგურდა ასადის ჯარებთან შეტაკებებში [3. 14].

იმის გამო, რომ აზერბაიჯანის მოსახლეობის უმრავლესობა შიიტია და მათი იდეოლოგიისათვის მიუღებელია „ისლამური სახელმწიფოს“ (დაეშის) იდეები და გეგმები, ამიტომ გადაბირებულთა რიცხვი დიდი არ იყო. აზერბაიჯანი ისედაც არ წარმოადგენდა „ისლამური სახელმწიფოს“ ინტერესის საგანს, არამედ, უფრო ტრანზიტული ტერიტორია იყო, საიდანაც შედიოდნენ გადაბირებული ჩრდილო კავკასიიდან, თათრეთიდან, ბაშკირეთიდან და ა.შ. რუსეთის სხვა მუსლიმური რესპუბლიკებიდან. ამიტომ დაეშს არც უცდიდა დანაშაულებრივი ქმედებების განხორციელება ან აზერბაიჯანელთა გადაბირება, რათა დარტყმის ქვეშ არ აღმოჩენილიყო აზერბაიჯანზე გამავალი ტრანზიტული გზა.

რა დაუპირისპირა აზერბაიჯანის მთავრობამ რელიგიური ექსტრემიზმის, რადიკალიზმის და ტერორიზმის ზრდას? უნდა ითქვას, რომ აზერბაიჯანის მთავრობამ უფრო მეტი აქცენტი გააკეთა ზემოთხსენებულ პრობლემასთან ხისტი ძალის გამოყენებაზე, ვიდრე – პრევენციაზე. 1999 წლის 18 ივნისს აზერბაიჯანის მილი-მეჯლისმა მიიღო კანონი ტერორიზმთან ბრძოლის შესახებ, რომელიც არის ტერორიზმთან ბრძოლის მთავარი რეგულატორი. 2014 წელს აზერბაიჯანის სისხლის სამართლის კოდექსში შევიდა ზოგიერთი ცვლილება: დაემატა პუნქტი „ტერორიზმში ჩართვის საჯარო მოწოდებები“, რაც ითვალისწინებს 5 წლით თავისუფლების აღკვეთას დანაშაულის ჩადენისკენ ან შეიარაღებული ფორმირების ან ჯგუფის შექმნისაკენ საჯარო მოწოდების გამო, რაც იკრძალება კანონმდებლობით გადაბირების და ასევე, მსგავსი შინაარსის შემცველი მასალის გავრცელების შემთხვევაში.

2015 წელს პრეზიდენტმა ილხამ ალიევმა ბრძანებით ეროვნული უშიშროების სამინისტრო 2 უწყებად დაყო – სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახურად და საგარეო დაზვერვის სამსახურად. პირველს სხვა რამეებთან ერთად ევალება ტერორისტული და ექსტრემისტული დაჯგუფებების გამოვლენა, თავიდან აცილება – პრევენცია და ტრანსნაციონალური დანაშაულის წინააღმდეგ ბრძოლა. აშშ-ს სახელმწიფო დეპარტამენტის ყოველწლიური ანგარიშის მიხედვით აზერბაიჯანის ხელისუფლება ეფექტურად იყენებს ტერორისტებსა და სისხლის სამართლის დამნაშავეებზე დაკვირვების სიებს და ბიოგრაფიულ-ბიომეტრიულ ინფორმაციას აეროპორტში მგზავრების შემოწმების მიზნით. აზერბაიჯანში უშიშროების სამსახური ეფექტურად აწვდის ინფორმაციას მთავრობასა და სხვა ქვეყნებს. რამდენიმე ფრენისას მგზავრების შესახებ ინფორმაცია და მათი სახელები და გვარები წინასწარ შეამოწმეს [7]. ამავდროულად, სპეცსამსახურები ტერორისტულ და ექსტრემისტულ საქმიანობაში ჩართული პირების დევნისათვის იყენებენ არსებულ კანონმდებლობას. მაგ., 2016 წელს აზერბაიჯანის ხელისუფლებამ ქვეყნის ფარგლებს გარეთ ტერორისტულ საქმიანობაში მონაწილეობისათვის ბრალდებულ 58 ადამიანს ჩამოართვა მოქალაქეობა, რადგან კავშირი ჰქონდათ „ისლამურ სახელმწიფოსთან“ [7].

ამასთან უნდა აღინიშნოს ერთი ნიუანსიც, რომ აზერბაიჯანის ეროვნული უსაფრთხოების კონცეპციაში სათანადო ადგილი არ ეთმობა რელიგიურ და ძალადობრივ ექსტრემიზმს, რადიკალიზაციას და იგი ზოგადი მინიშნებებით შემოიფარგლება. შეიძლება დოკუმენტების ანალიზის შედეგად გაკეთდეს დასკვნა, რომ აზერბაიჯანის მთავრობა ექსტრემიზმთან და რადიკალიზაციასთან საბრძოლველად ფოკუსირებულია უფრო მეტად შეზღუდული პოლიტიკის გამოყენებაზე. ასეთი აქცენტირება კითხვის ნიშნის ქვეშ აყენებს ექსტრემიზმისა და რადიკალიზაციის პირისპირ სახელმწიფო პოლიტიკის ეფექტიანობას.

როგორც ზემოთ ითქვა, აზერბაიჯანში ექსტრემიზმის და რადიკალიზაციის ერთერთი მთავარი ხელშემწყობი ფაქტორია მოსახლეობის მძიმე სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა.

ამ პრობლემის შესუსტების მიზნით 2006 წელს აზერბაიჯანის ხელისუფლებამ დაიწყო „მიზნობრივი სოციალური დამარების“ (TSA) პროგრამის განხორციელება ქვეყანაში. პროგრამის მიზანი იყო გაჭირვებული ჯგუფების დახმარება სიღარიბის შესამცირებლად.

ქვეყანაში გაწეული სოციალური დახმარების დონე განისაზღვრა: 2008 წელს 42.56 დოლარით, 2010 წელს კი 54,4 ევროთი. ამგვარი დახმარების მიმღები ხალხის რაოდენობა ყოველწიურად იზრდებოდა. თუ 2007 წელს ეს დახმარება 48 ათას 705 ოჯახმა მიიღო (მოსახლეობის 2.5%), უკვე 2009 წლისთვის – 163ათას 409 ოჯახმა (750 ათასამდე ადამიანმა), ანუ მოსახლეობის 8,4%-მა. ქვეყანაში ერთი ოჯახისათვის გამოყოფილი დახმარება საშუალოდ შეადგენს – 86,81 ევროს, ერთ ადამიანზე კი 19,06 ევროს [3. 17].

პროგრამა მძიმე ეკონომიკური კრიზისის გამო შეწყდა 2015 წელს, თუმცა გარკვეული დადებითი გავლენა მაინც მოახდინა გაჭირვებაში მყოფ ადამიანებზე, განსაკუთრებით სოფლად, რომ გაეუმჯობესებინათ ცხოვრების პირობები.

რაც შეეხება რელიგიურ ექსტრემიზმს, იგი აზერბაიჯანის მთავრობის ყველაზე დიდი გამოწვევა და რადიკალიზაციის მთავარი ხელშემწყობი ფაქტორია. ბოლო 30 წლის განმავლობაში აზერბაიჯანის ხელისუფლება რადიკალური რელიგიური ორგანიზაციის გავლენის აღმოსაფხვრელად ძირითადად სამართალდამცავ კანონებს იყენებს. სალაფიტების და ირანული პროპაგანდის გავლენის შესამცირებლად რამდენიმეჯერვე შეიცვალა კანონი ღვთისმსახურების შესახებ. ამ ჩარევამ მისიონერული საქმიანობა და დამოუკიდებელი რელიგიური თემები სახელმწიფო კონტროლს დაუქვემდებარა. ასევე აღდგა რელიგიური განყოფილება სამინისტროს დონეზეც.

აზერბაიჯანის მთავრობის ამჟამინდელი სახელმწიფო პოლიტიკა, რომლის მიზანია რელიგიური ორგანიზაციების გავლენის ჩახშობა, მიმართულია აზერბაიჯანზე ირანის გავლენის შემცირებისკენ. ამ მიზნით შეიზღუდა რელიგიური ლიტერატურის იმპორტი ირანიდან. ამას ყველაფერს ირანელი მისიონერები ადვილად ახერხებდნენ და რეალიზებას უკეთებდნენ სპეციალიზებულ მაღაზიებში და ქუჩაში. ითარგმნა საჭირო რელიგიური ლიტერატურა აზერბაიჯანულ ენაზე, რაც მანამდე ირანიდან შემოტანილი წიგნებით ხდებოდა და მოსახლეობაც 1992-2010 წლებში ისლამის შესახებ ინფორმაციას ირანული რელიგიური წიგნებიდან ეცნობოდა. 2010 წლისათვის რელიგიურ ორგანიზაციებთან მუშაობის სახელმწიფო კომიტეტის მიერ განხილულ იქნა 18 ათასზე მეტი წიგნი და აქედან 348 მათგანის გაყიდვა აზერბაიჯანში აიკრძალა, თუმცა მათი ნაწილი მაინც ვრცელდება არალეგალურად.

ამავდროულად აზერბაიჯანის მილიმეჯლისმა მიიღო კანონი, რომლის მიხედვითაც, უკანონოდ შეძენილი რელიგიური ლიტერატურისა და სპეციალიზებული გაყიდვის მაღაზიების გარეთ სხვა პროდუქციის შეძენა ასევე ჩაითვლება კანონდარღვევად [3. 18].

ამრიგად, მიუხედავად აზერბაიჯანის მთავრობის მიერ გატარებული ღონისძიებებისა, ქვეყანაში რელიგიური ექსტრემიზმის და რადიკალიზაციის დონე ნელა, მაგრამ მაინც იზრდება. ეს განპირობებულია ირანის შიიტური და ჩრდილო კავკასიის სალაფიტური ჯგუფების გავლენით, „ისლამური სახელმწიფოს“ არსებობით (2013-2018), მოსახლეობის მძიმე სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობით, რასაც ხელს უწყობს კორუფციის მაღალი დონეც.

ამას ხელს უწყობდა ასევე ყარაბაღის კონფლიქტის ფაქტორიც, რომელიც ზრდიდა დაძაბულობას ქვეყნის შიგნით, ხელისუფლებისა და ხალხის დაპირისპირებას, სამხედრო ხარჯების ზრდას, რომელიც არ ხმარდებოდა მოსახლეობას. 2020 და 2023 წლის საომარი ქმედებების შედეგად აზერბაიჯანმა რუსეთის ფარული მხარდაჭერით, შეძლო მთიანი ყარაბაღის ტერიტორიაზე კონტროლის აღდგენა, რაც ასევე ხელს შეუწყობს ამ მიმართულებით დაძაბულობის მოხსნას და სახსრების გამოთავისუფლებას.

GIORGI FIFIA – *GTU, PhD Student*

RELIGIOUS EXTREMISM AND TERRORISM IN AZERBAIJAN

Summary

The article analyzes the attractive and attractive factors promoting radicalization in Azerbaijan in terms of religious extremism and terrorism, the analysis of the government's policy and measures to combat extremism, recommendations for the government of Azerbaijan. The paper presents the participation of citizens in international terrorist groups operating on the territory of Azerbaijan, other manifestations of radicalism and violent extremism, including the activities of right-wing and ultra-nationalist groups.

According to the analysis, religious-violent extremism and radicalization pose a greater threat to Azerbaijan than international terrorist organizations, although the Azerbaijani authorities are trying to link the wave of radicalization in the country to foreign influence.

keywords: *Azerbaijan, religious extremism, terrorism, Islamic State, Syrian conflict, right-wing radicalism, Karabakh conflict.*

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Баку ужесточил методы борьбы с терроризмом и оппозицией. https://www.kavkaz-uzel.media/articles/297227/
2. The Caucasus Research Centers. Caucasus Barometer Survey:2008-2013. https://caucasusbarometer.org/en/cb-ge/IMPISS1/
3. ძალადობრივი ექსტრემიზმის ფესვები აზერბაიჯანსა და საქართველოში (საქართველოს უსაფრთხოების და განვითარების ცენტრი - GGSD, თბ; 2018
4. Казанцев А.А Гусев Л.Ю угроза религиозного екстремизма на постсоветской пространстве М. 2017
5. Anar Valiyev, https://www.ponarseurasia.org/new-policy-memo-azerbaijan-s-balancing-act-in-the-ukraine-crisis/ (მოძიებული 2024 წლის 16 იანვარს)
6. Arif Yunusov Islamic pallet of Azerbaijan (Baku: adigoli, 2012)
7. U.S Department of State, burau of Counterterrorism and countering violent extremism. Country reports of terrorism 2016. Chapter 2, counter reports: Europe (Washington, D.C. 2017) https://www.ecoi.net/en/document/1404760.html

ალექსანდრე მამისაშვილი
სტუ, დოქტორანტი
წარმოადგინა პროფ. ჯემალ გაბელიამ

ტერორიზმი და ექსტრემიზმი, როგორც ევროპის სტაბილურობის საფრხე

ნაშრომში განხილულია ტერორიზმი, ექსტრემიზმი და ევროპის სტაბილურობასთან დაკავშირებული საკითხები, ამ გამოწვევების ძირეულ მიზეზები, გამოვლინებები და შედეგები. ტერორიზმისა და ექსტრემიზმის მუდმივი ზრდა ევროპული ქვეყნებისთვის ურთულესი პრობლემა გახდა. აღნიშნულიდან გამომდინარე საჭიროა მოსალოდნელ საფრთხეებზე რეაგირების ახალი გზების ძიება, რაც რეალური ვითარების ანალიზს უნდა დაეყრდნოს. კვლევამ გვიჩვენა, რომ ცალკეული ქვეყნებისა და თანამეგობრობის მიერ, რადიკალიზაციისა და ძალადობრივი ექსტრემიზმის წინააღმდეგ სრულყოფილი და კოორდინირებული ერთიანი სამოქმედო გეგმაა შემუშავებული. სტატიაში ასევე ყურადღება გამახვილებულია მიმდინარე გამოწვევებზე, შემოთავაზებულია მრავალგანზომილებიანი მიდგომები, რომლებიც მოიცავს საზოგადოების ჩართულობას და საერთაშორისო თანამშრომლობას ამ საფრთხეების წინააღმდეგ ეფექტურად საბრძოლველად.

საკვანძო სიტყვები: *ტერორიზმი; ექსტრემიზმი; თალიბანი; ალ-ქაიდა; რადიკალიზაცია.*

ევროკავშირისთვის ძალადობრივი ექსტრემიზმის პრევენცია და წინააღმდეგობა (P/CVE) ხდება მთავარი კონცეფცია როგორც შიდა, ისე გარე უსაფრთხოების საკითხებში. აქტივობები განხორციელდა როგორც წევრი სახელმწიფოს, ასევე უფრო მასშტაბურ დონეზე. ICSP-ის ფარგლებში, გლობალური P/CVE-სპეციფიკური ქმედება დაიწყო მთელ მსოფლიოში ძალადობრივი ექსტრემიზმისადმი გამძლეობის გაძლიერების პროგრამის (STRIVE) ფარგლებში.

STRIVE ქმედებები მიზნად ისახავს ხელი შეუწყოს ინოვაციურ P/CVE პროექტებს ადგილობრივ თემებთან თანამშრომლობით, გააძლიეროს განვითარების ხელშემწყობი პირობები და ძალადობრივი ექსტრემიზმის მიმართ გამძლეობა. 2013 წლიდან დაწყებული, დაახლოებით 38 მილიონი ევრო გამოიყო სხვადასხვა STRIVE აქციებისთვის მსოფლიოს 20-ზე მეტ ქვეყანაში ძალადობრივი ექსტრემიზმის პრევენციისა და წინააღმდეგობის მიზნით. ძირითადი საერთო ფაქტორი არის ის, რომ პროგრამის ფარგლებში კონკრეტული ქმედებები არის ინოვაციური, ახალი ნიადაგის ტესტირება და სწავლისთვის პლატფორმის შექმნა, რომელიც შეიძლება იკვებებოდეს ევროკავშირის უფრო დიდი ტრადიციული თანამშრომლობის ინსტრუმენტებში.

2005 წლიდან ევროკავშირმა ხაზგასმით აღნიშნა, რომ ტერორიზმთან ეფექტურად საბრძოლველად ქმედებები უნდა იყოს ორგანიზებული ოთხი საყრდენის გარშემო:

პრევენცია, დაცვა, დევნა და რეაგირება, ევროკავშირის ანტიტერორისტული სტრატეგიისა და ევროკავშირის რადიკალიზაციისა და ტერორიზმში დაქირავების წინააღმდეგ ბრძოლის სტრატეგიის შესაბამისად. ბოლო ათწლეულის განმავლობაში ევროკომისიამ დიდი ინვესტიცია მოახდინა პარტნიორ ქვეყნებში ტერორიზმისა და ძალადობრივი ექსტრემიზმის წინააღმდეგ ბრძოლაში.

2019 წლის ბოლოსთვის, დაახლოებით 465 მილიონი ევროს ღირებულების CT ან P/CVE-ს სპეციფიკური პროექტები (მიმდინარეობს) გეოგრაფიული ფარგლებით ევროკავშირის გარეთ, რაც წარმოადგენს დაახლოებით 61 მილიონი ევროს (ანუ 15%) ზრდას).

წინა წლის ანალოგიური მაჩვენებლებიდან – და 4 წლის განმავლობაში ჩართულობის სამჯერ მეტი. ICSP-ის მე-5 მუხლი წარმოადგენს ევროკავშირის მთლიანი ინვესტიციის 21%-ს ამ სფეროში [1].

ტერორიზმი და ძალადობრივი ექსტრემიზმი, როგორც მსოფლიო სტაბილურობის საფრთხე

ტერორიზმი და ძალადობრივი ექსტრემიზმი, მათი ყველა ფორმით და წარმომავლობის მიუხედავად, მნიშვნელოვანი საფრთხეა სტაბილურობისათვის, მშვიდობისა და უსაფრთხოებისთვის მთელ მსოფლიოში.

მიუხედავად იმისა, რომ ტერორიზმის უახლესი ინდექსი მიუთითებს გლობალურად ტერორისტული აქტების რაოდენობის საერთო შემცირებაზე, საერთაშორისო მშვიდობისა და უსაფრთხოებისთვის ტერორიზმის საფრთხე უფრო მრავალფეროვანი და რთული ხდება, ვიდრე ოდესმე.

ევროკავშირი თანამშრომლობს მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანასთან, ამ საფრთხის დასაძლევად, ხელმძღვანელობს ევროკავშირის ანტიტერორისტული სტრატეგიით, ევროკავშირის საბჭოს დასკვნებით, ევროკავშირსა და შესაბამს ქვეყნებს შორის CT-ის შესახებ პოლიტიკური დიალოგის კონტექსტში. ევროკავშირის პოლიტიკური მიზნების განხორციელების მხარდაჭერისა და ხელშეწყობის მიზნით, კომისიამ ჩამოაყალიბა არაერთი თემატური CT მექანიზმი, რომელსაც მართავს საგარეო პოლიტიკის ინსტრუმენტების სამსახური (FPI). ეს უზრუნველყოფს მოთხოვნაზე ორიენტირებულ, მორგებულ მხარდაჭერას პარტნიორი ქვეყნების კომპიუტერული ტომოგრაფიის ციკლის ყველა სფეროში – მოლოდინი, პრევენცია, დაცვა და რეაგირება – გააძლიეროს მათი შესაძლებლობები გამომდინარე ტერორიზმის წინააღმდეგ კანონის უზენაესობის პერსპექტივიდან. მის თითოეულ ობიექტს აქვს გლობალური ან ტრანსრეგიონული ფარგლები და შემოთავაზებულია წვდომა CT სპეციფიკურ აქტივობებზე. ობიექტები მოქნილია: ისინი შექმნილია ისე, რომ მოხდეს აქტივობების კორექტირება შესაბამისი ობიექტების გეოგრაფიული და/ან თემატური მანდატის ფარგლებში განვითარებული მოვლენების ან პრიორიტეტების ცვლილების გათვალისწინებით. FPI ახორციელებს ქმედების მართვას უამრავ მრავალ ქვეყანაში, რომლებიც ფოკუსირებულია CT-ზე. ისინი მოქმედებენ წინასწარ განსაზღვრულ ქვეყნებში, შერჩევის კრიტერიუმების ერთობლიობის საფუძველზე, რომლებიც განსაზღვრულია მოქმედების ფორმულირებისას ან დაწყების ეტაპზე [1].

როგორც აღინიშნა ტერორიზმთან და ექსტრემიზმთან დაკავშირებული საფრთხეები კვლავ წარმოადგენს მნიშვნელოვან გამოწვევას თანამედროვე მსოფლიოსთვის. ბოლო დროს განვითარებულმა მოვლენებმა ნათლად აჩვენა, რომ ტერორისტულ/ექსტრემისტულ ორგანიზაციებს და ჯგუფებს შეუძლიათ ადგილობრივი, რეგიონული კონფლიქტები გლობალურ, საერთაშორისო კონფრონტაციად გადააქციონ; მათ შეუძლიათ განახორციელონ ტერორისტული თავდასხმები სხვადასხვა ქვეყანაში და მოსახლეობის ნაწილის რადიკალიზაცია. სირიაში, ერაყში, ავღანეთში, იემენში, ლიბიასა და მსოფლიოს სხვა ქვეყნებში მიმდინარე საბრძოლო მოქმედებებმა შექმნა უპრეცედენტო შესაძლებლობები ტერორისტული იდეების გავრცელებისთვის, ასევე აღნიშნული იდეებისადმი დაუცველი ჯგუფების რადიკალიზაციისთვის.

აქვე უნდა აღინიშნოს ის ფაქტი, რომ ცივილიზებული სამყარო ტერორისტული/ექსტრემისტული ორგანიზაციებისგან წარმოშობილი არაერთი მნიშვნელოვანი გამოწვევის წინაშე აღმოჩნდა, მათ შორისაა საკუთარი მოქალაქეების რადიკალიზაცია; მათი მოგზაურობა მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანაში, იქ მიმდინარე საბრძოლო მოქმედებებში მონაწილეობის მისაღებად; საბრძოლო გამოცდილების მქონე რადიკალიზებული პირების დაბრუნება და ტერორისტული/ექსტრემისტული ჯგუფების ან/და გარკვეული პირების მიერ ტერორის-

ტული თავდასხმების დაგეგმვა და განხორციელება. მიუხედავად საერთაშორისო ძალისხმევისა, ე.წ. „ისლამური სახელმწიფო“ (შემდგომში „დაეში“) რჩება გლობალური ტერორიზმის ყველაზე საშიშ გამოვლინებად.

გარკვეული პერიოდის განმავლობაში იგი წარმოადგენდა ტერორისტულ ორგანიზაციას უპრეცედენტო სამხედრო, ფინანსური, მმართველობითი და იდეოლოგიური შესაძლებლობებით. გასულ წლებში „დაეში“ ძირითადად ფართომასშტაბიანი სამხედრო მოქმედებებით იყო დაკავებული. ტერიტორიების დაკარგვისა და პოზიციების შესუსტების შემდეგ ორგანიზაციას აღარ აქვს ზემოაღნიშნული აქტივობების განხორციელების შესაძლებლობა და, შესაბამისად, შეიცვალა მოქმედების სტრატეგია, რამაც გამოიწვია ახალი გამოწვევები თანამედროვე სამყაროს წინაშე.

ახალი ტაქტიკის დროს კონფლიქტის ზონის მიღმა ტერორისტული აქტების განხორციელება „დაეშის“ მთავარ იარაღად იქცა. ეს ორგანიზაცია ცდილობს უფრო და უფრო მეტი ადამიანის რადიკალიზაციას, მათ დასაქმებას და თანამედროვე ტექნოლოგიების, მათ შორის ინტერნეტისა და სოციალური მედიის გამოყენებით ტერორისტული აქტების მოწყობას. ბოლო წლების განმავლობაში „დაეში“ თავის მხარდამჭერებს სირიასა და ერაყში გამგზავრებისკენ უბიძგებდა. დღეს ტერორისტული ორგანიზაცია ინტერნეტისა და სოციალური ქსელების გამოყენებით აიძულებს რადიკალიზებულ პირებს განახორციელონ ტერორისტული თავდასხმები მათ საცხოვრებელ ადგილებში [2].

„ავღანეთის ისლამური ემირატი“, იგივე „თალიბანი“ ასევე რჩება ერთ-ერთ მთავარ გამოწვევად საერთაშორისო ტერორიზმის თვალსაზრისით. აღნიშნული ორგანიზაცია ძირითადად მოქმედებს ავღანეთის ისლამურ რესპუბლიკაში და აკონტროლებს ქვეყნის ტერიტორიის მნიშვნელოვან ნაწილს. „თალიბანს“ შეუძლია განახორციელოს სამხედრო ოპერაციები, განახორციელოს შეიარაღებული თავდასხმები და ტერორისტული აქტები. ოპერაციების დაგეგმვისა და განხორციელების პროცესში ტერორისტული ჯგუფები დამოუკიდებლად საკმაოდ ეფექტურად მოქმედებენ, თუმცა საჭიროების შემთხვევაში „თალიბანი“ იყენებს ცენტრალიზებული მმართველობის მექანიზმსაც. ბოლო წლების განმავლობაში „ავღანეთის ისლამური ემირატი“ და „დაეში“ აქტიურად უპირისპირდებიან ერთმანეთს ავღანეთში და ცდილობენ გავლენის გადანაწილებას [3].

ტერორიზმი და ექსტრემიზმი საერთაშორისო გლობალური პოლიტიკური პრობლემა

როდესაც საუბარია ტერორიზმისა და ექსტრემიზმის საფრთხეზე, უნდა ითქვას, რომ 2001 წლის 9 სექტემბერმა დაგვანახა, რომ ტერორიზმი საერთაშორისო გლობალური, პოლიტიკური პრობლემაა. ამის ნათელი მაგალითია ნორვეგიაში 2011 წლის 22 ივლისს მოწყობილი უპრეცენდენტო ტერორისტული აქტი რომელიც განახორციელა ერთმა ტერორისტმა – ანდრეს ბრეივიკმა, რასაც ათეულობით ადამიანის სიცოცხლე შეეწირა, ისიც უნდა ითქვას, რომ ტერორისტმა კვალის ასარევად ჯერ ოსლოს ცენტრში უფრო კონკრეტულად, პრემიერ მინისტრის ოფისთან მოაწყო აფეთქება, შემდეგ კი უგოიას კუნძულებისკენ გაემართა [4. 145]. შეაღწია ერთ-ერთ ბანაკში და ცივსისხლიანად გაუსწორდა იქ მყოფ ახალგაზრდებს. გამოძიების შედეგად გამოირკვა, რომ ბრეივიკი აკრძალულ ტყვიებს იყენებდა. აღნიშნული ტერაქტი, რომელსაც 77 ადამიანი ემსხვერპლა, ნორვეგიის პრემიერ მინისტრმა შეაფასა, როგორც „ნორვეგიის ყველაზე სისხლიანი ტრაგედია მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ“ [5].

აღნიშნულ ტერაქტთან დაკავშირებით, ბრეივიკის ადვოკატმა შემდეგი განმარტება გააკეთა: „მას სჯერა, რომ ის ომშია, რომელიც არავის ესმის, თუმცა 60 წელიწადში ჩვენ მას ყველანი კარგად გავუგებთ“ [6].

ადვოკატმა ასევე დააფიქსირა, რომ ბრეივიკი წუხს ნამოქმედარზე, თუმცა იმასაც ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ ის ომშია,

ბერივიკი იმას ამტკიცებდა, რომ თანამზრახველები ჰყავდა, რაც არ დასტურდებოდა გამოძიებით: ნორვეგიელ ულტრამემარცხენე სრულიად მარტო მოქმედებდა რაც კიდევ ერთხელ მეტყველებს იმაზე, რომ ექსტრემისტული ძალადობის სამყაროში მარტოხელა ტერორისტების ტერმინი იკიდებდა ფეხს.

„ხოლო ტერორიზმს“ რაც შეეხება დიდი ხანია ტერორისტების წინააღმდეგ მებრძოლი სამსახური ყურადღებას ამახვილებენ ალქაიდას გამოწვრთნილ მებრძოლებზე, რომლებიც შემდეგ ორგანიზაციის კოორდინირებით, ან ფაქტობრივად სრული დამოუკიდებლად აგრძელებენ საქმიანობას.

საგულისხმოა, ისიც, რომ ბრეივიკის შემთხვევა კიდევ უფრო მძიმე იყო, რადგან ის როგორც გამოძიებით დადგინდა არცერთი ორგანიზაციის სახელით არ მოქმედებდა. სწორედ აღნიშნულზე ამახვილებს ყურადღებას ადგილობრივი დაზვერვის ხელმძღვანელი ჯეიმს კრისტიანსენი, როდესაც ბრეივიკის ტერორისტულ აქტს შეეხო. „ეს უსაფრთხოების სამსახურებისათვის სრულიად განსხვავებული გამოწვევაა. ყველაფერი სათავეს მის გონებაში იღებს“.

აქვე ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ტერორისტი თავს წმინდა მებრძოლად მიიჩნევს, ისევე როგორც მუსლიმი ფუნდამენტალისტები. თუმცა იმ განსხვავებით, რომ ბრეივიკი თავს ქრისტიანად აღიქვამს და ბრძოლას მუსლიმების მასიური იმიგრაციის წინააღმდეგ აწარმოებს, მისი მიზანი „ევროპის გადარჩენაა“ რაც შეეხება მისი ადვოკატის პოზიციას, ტერორისტთან შეხვედრის შემდეგ გააკეთა განცხადება, რომ ბრეივიკი მშვიდად არის, თუმცა „მის მიერ დანახული რეალობა ძალიან რთული ასახსნელია“ [7].

როდესაც მიმოვიხილავთ ტერორიზმსა და ექსტრემიზმს, ჩვენ უნდა განვასხვავოთ ექსტრემისტული იდეები, რომლის ქონაც სრულიად ლეგიტიმურია და ქმედებები რომელიც მათ მოჰყვება, არალეგიტიმური მხოლოდ ამ ექსტრემისტული იდეების ძალადობრივი გზებით განხორციელებაა. სწორედ ასეთი განცხადება გააკეთა იმ ქვეყნის პრემიერ მინისტრმა, რომლის ტერიტორიაზე ორი სასტიკი ტერორისტული აქტი განხორციელდა. აღნიშნული განცხადება შოკის მომგვრელი იყო. სამწუხაროდ პრემიერ-მინისტრი ძალადობის საპასუხოდ მოსახლეობას კიდევ უფრო მეტი ღიაობისაკენ და ტოლერანტობისაკენ მოუწოდებდა.

უნდა ითქვას, რომ ეს არ იყო შესაფერისი რეაქცია ტერორიზმის საპასუხოდ, დასავლეთის სხვა ქვეყნების ლიდერებისაგან განსხვავებით. ძალზე დამაფიქრებელი იყო ნორვეგიის მმართველი გუნდის წევრების პოზიცია. ისინი ყველა საჯარო გამოსვლაში აფიქსირებდნენ, რომ ტერაქტების შემდგომი ნორვეგია ძველი ნორვეგიისაგან არაფრით იქნებოდა განსხვავებული [8. 27].

მიუხედავად ამისა, ტრაგედიის შემდეგ ნორვეგიაში არავის გამოუთქვამს პრეტენზიები მთავრობის მიმართ, ასევე არ მოუთხოვიათ, უსაფრთხოების საკითხების გადახედვა, თუმცა აღნიშნულზე გაამახვილა ყურადღება ნორვეგიელმა ექსპერტმა ტერორიზმის საკითხებში ტორე ბიორგომ, რომელიც თვლიდა, რომ უფრო მკაცრ კომპიუტერულ ზედამხედველობას შესაძლო ტერორისტი გამოევლინა, მაგრამ იქვე დაამატა, რომ „ასეთი დონის მონიტორინგს ნორვეგიელი ხალხი არასოდეს დაეთანხმებოდა“.

ტერაქტთან დაკავშირებით გაცილებით მკაცრი იყო ნორვეგიული მედიის პოზიცია, ისინი მოითხოვდნენ თავდასხმის ყველა დეტალის გარკვევას, თავდასხმების შემდეგ ერთ-ერთი ჟურნალის კორესპონდენტი ნორვეგიის პრემიერ-მინისტრის სახლში ეწვია და რამდენიმე კითხვა დაუსვა ერთ-ერთ კითხვაზე, თუ როგორი რეაქცია ქ0ონდა როცა გაარკვია რომ თავდამსხმელი არა მუქკანიან მუსლიმი არამედ ქერა ნორვეგიელი იყო, მან ჟურნალისტს ასე უპასუხა: პირველი რაც გავიფიქრე იყო ის, რომ ეს სრულად განსხვავებულ დებატებს წამოჭრიდა ვიდრე იმ შემთხვევაში, ის რომ უცხოელი ყოფილიყო. აქვე უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ ამ ფაქტმა ნამდვილად წამოჭრა დებატები ევროპაში ულტრამემარჯვენე მოძრაობების და ექსტრემიზმის შესახებ, ზოგიერთისთვის სასიკეთოდაც კი. ასეთი პირველ რიგში პრემიერ-მინისტრი და მისი ლეიბორისტული პარტია იყვნენ. გამოკითხვის შედეგებმა პრემიერ მინისტრისადმი მოსახლეობის დიდი ნდობა აჩვენა. გამოკითხულთა 94% მიიჩნევდა, რომ პრემიერ მინისტრმა თავის

საქმეს თავი „კარგად“ ან „ძალიან კარგად“ გაართვა.

საგულისხმოა ისიც, რომ ნორვეგიის მაშინდელი პრემიერ მინისტრის სტოლტენბერგის, რომელიც დღეს ნატოს გენერალური მდივანია, ტოლერატნტობა ბრეივიკისთვის თავდასხმის სამიზნე ჯგუფის შერჩევის მთავარ კრიტერიუმად იქცა. უტო-იას საზაფხულო ბანაკი მისთვის ორმაგად მიმზიდველი აღმოჩნდა, რადგან კუნძულზე შეკრებილები ანტრასისტები იყვნენ და ბევრი მათგანი ნორვეგიის ეთნიკური უმცირესობის წარმომადგენელი. პრემიერ-მინისტრმა ტერაქტის გამოსაძიებლად დამოუკიდებელი კომისია შექმნა, რომელსაც უსაფრთხოების პოლიტიკოსისადმი დაკავშირებული დასკვნები უნდა გაეკეთებინა.

თუმცა, როგორც შემდგომში განვითარებულმა მოვლენებმა აჩვენა, ყოველივე აღნიშნავდა იმას, რომ ტერაქტის შემდეგ საჯარო უწყებებში დეტექტორები დააყენებდნენ – მეტიც, როგორც აღმოჩნდა შეიარაღებული პოლიცია უტო-იას და ოსლოში არაფერს შეცვლიდა.

სწორედ აღნიშნულზე ამახვილებდა ყურადღებას სტოლტენბერგი, როდესაც ამბობდა, ვერცერთ საზოგადოებას ვერ ექნება 100% დაცვის გარანტია იგი არ იყო პირველი სკანდინავიელი პოლიტიკოსი, რომელიც დასავლურ სამყაროში საჯარო სამსახურში მიღებული უსაფრთხოების მაღალი ზომების წინააღმდეგი იყო. თუმცა უნდა ვაღიაროთ ისიც, რომ ნორვეგიის პრემიერ-მინისტრისგან განსხვავებით ზოგს ეს ახირება ძვირად დაჯდა 1986 წელს შვედეთის პრემიერ-მინისტრი ოლაფ პალმე სტოკჰოლმის ქუჩაზე მოკლეს, ხოლო 2003 წელს შვედეთის საგარეო საქმეთა მინისტრი ანა ლინდი სავაჭრო ცენტრში შოპინგისას მოკლეს [9].

ნორვეგიის ე.წ სოლო ტერაქტი „ნათელყოფს, რომ ტერორისტული აქტი შეიძლება მიმართული იყოს ადამიანების წინააღმდეგ, რომელსაც ტერორისტების პოზიციასთან საერთო არაფერი აქვს. ფაქტობრივად უნდა ითქვას რომ ტერორიზმი საერთაშორისო გლობალურ-პოლიტიკური პრობლემა [10].

2001 წლის 11 სექტემბერს ტერორისტებმა, რომლებიც დაკავშირებულია ისლამურ ექსტრემისტულ დაჯგუფება ალ-ქაიდასთან, რომელიც დაარსდა ოსამა ბინ ლადენის მიერ, გაიტაცეს ოთხი კომერციული სამგზავრო თვითმფრინავი და განახორციელეს თვითმკვლელი თავდასხმები შეერთებულ შტატებში სამიზნეებზე. ორი თვითმფრინავი ნიუ-იორკში მდებარე მსოფლიო სავაჭრო ცენტრში შეიყვანეს. რამდენიმე საათში ორივე ტყუპი კოშკი ნანგრევებად ჩამოინგრა და მანჰეტენის ქვედა ნაწილი გაანადგურა. მესამე თვითმფრინავი დაეჯახა პენტაგონს არლინგტონში, ვირჯინიის მახლობლად. ასევე თვითმფრინავი ჩამოაგდეს, პენსილვანიის შტატში, შენკსვილთან ახლოს. 11 სექტემბრის ტერორისტულ თავდასხმას თითქმის 3000 ადამიანი ემსხვერპლა, მათ შორის ალ ქაიდას 19 ტერორისტი. 11 სექტემბრის შოკისმომგვრელი მოვლენები გლობალურად გადაიცემოდა ტელევიზიით და მსოფლიოს უმეტესი ნაწილი საშინელების მოლოდინში იყო.

მსოფლიო სავაჭრო ცენტრში 2763 ადამიანი დაიღუპა მას შემდეგ, რაც ორი თვითმფრინავი ტყუპ კოშკებს შეეჯახა. მათ შორის 343 მეხანძრე და პარამედიკოსი, 23 ნიუ-იორკის პოლიციელი და 37 პორტის პოლიციის ოფიცერი, რომლებიც ცდილობდნენ შენობების ევაკუაციის დასრულებას და მაღალ სართულებზე ჩარჩენილი ოფისის თანამშრომლების გადარჩენას.

საღამოს 7 საათზე, პრეზიდენტი ჯორჯ ბუში, რომელიც თავდასხმების დროს ფლორიდაში იმყოფებოდა და მთელი დღე უსაფრთხოების საკითხებით იყო დაკავებული, თეთრ სახლში დაბრუნდა.

საღამოს 9 საათზე მან წარმოთქვა სატელევიზიო მიმართვა ოვალური კაბინეტიდან, სადაც აღნიშნა: „ტერორისტულ თავდასხმებს შეუძლია შეარყიოს ჩვენი უდიდესი შენობების საძირკველი, მაგრამ მათ არ შეუძლიათ შეეხოს ამერიკის საძირკველს. ეს ქმედებები ამსხვრევს ფოლადს, მაგრამ მათ არ შეუძლიათ შეცვალონ ამერიკული გადაწყვეტილების სიმტკიცე. შეერთებული შტატების საბოლოო სამხედრო პასუხზე მითითებით მან განაცხადა: „ჩვენ არ განვასხვავებთ ტერორისტებს, რომლებმაც ჩაიდინეს ეს ქმედებები და მათ, ვინც მათ თავშესაფარს იცავს“.

ოპერაცია Enduring Freedom, ამერიკის ხელმძღვანელობით საერთაშორისო ძალის-ხმევა ავღანეთში თალიბანის რეჟიმის და-სამხობად და იქ დაფუძნებული ოსამა ბინ ლადენის ტერორისტული ქსელის განადგუ-რების მიზნით, დაიწყო 7 ოქტომბერს. ორ თვეში აშშ-ს ძალებმა ფაქტობრივად ჩამოაგ-დეს თალიბანი ოპერატიული ძალაუფ-ლებიდან, მაგრამ ომი დაიწყო. გაგრძელდა, როდესაც აშშ და კოალიციის ძალები ცდი-ლობდნენ დაამარცხონ თალიბანის მეამბოხე კამპანია მეზობელ პაკისტანში.

ოსამა ბინ ლადენი, 11 სექტემბრის თავ-დასხმების განმახორციელებელი თითქმის ათი წელი იმყოფებოდა თავისულებაში. 2011 წლის 2 მაისს დადგენილ იქნა მისი ადგილ-მდებარეობა და აშშ-ს ძალებმა აბოტაბადში, პაკისტანის სამალავში მოახდინეს მისი ლიკვიდაცია. 2011 წლის ივნისში მაშინ-დელმა პრეზიდენტმა ბარაკ ობამამ გამოა-ცხადა ავღანეთიდან ჯარების ფართომასშ-ტაბიანი გაყვანის დაწყების შესახებ; 2021 წლის აგვისტომდე დასჭირდა აშშ-ს ყველა ძალის გაყვანა [11].

დასკვნა. კვლევამ გვიჩვენა, რომ ტე-რორიზმი და ექსტრემიზმი ევროპის სტა-ბილურობისთვის მნიშვნელოვან საფრთხეს წარმოადგენს. საჭიროა ამ საფრთხეების წი-ნააღმდეგ ბრძოლის მეთოდების შემდგომი სრულყოფა, რაც იქნება ყოვლისმომცველი და მრავალმხრივი, მათ შორის მნიშვნელო-ვანია დაზვერვის გაძლიერება, ტრანსსასა-ზღვრო თანამშრომლობა და მტკიცე კონტრ-ტერორისტული ზომების მიღება. როგორც აღინიშნა ტერორიზმი და ექსტრემიზმი მნიშვნელოვან საფრთხეს უქმნის ევროპის სტაბილურობას, აღნიშნულიდან გამომდი-ნარე აუცილებელია ყოვლისმომცველი ან-ტიტერორისტული სტრატეგიების შემდგო-მი სრულყოფა, რომელიც ეხება როგორც რადიკალიზაციის ძირეულ მიზეზებს, ასევე ტერორისტული ორგანიზაციების ოპერატი-ულ შესაძლებლობებს.

გარდა ამისა, სოციალური ერთობის და კულტურათაშორისი დიალოგის ხელშეწყო-ბა, როგორც გადამწყვეტი ელემენტები ამ მრავალმხრივი გამოწვევის წინააღმდეგ სა-ბრძოლველად.

შეიძლება ითქვას, რომ გლობალური პოლიტიკის დღის წესრიგში სერიოზული ცვლილებებია მოსალოდნელი. თუმცა, ოპ-ტიმიზმის საფუძველს იძლევა უპირველეს ყოვლისა ნატოს მაგალითი, როდესაც ფუნქ-ცია დაკარგულმა და დაშლის პირას მყოფმა ორგანიზაციამ შეძლო ფენიქსივით ფერფ-ლიდან აღდგენა და ახალი სუნთქვა შეიძინა. რაც შეეხება ევროკავშირის უსაფრთხოებისა და თავდაცვის საკითხებს, ევროკავშირი როგორც საერთაშორისო აქტორი მხოლოდ იმ შემთხვევაში დარჩება ძლიერი თუ იქნება „სრულიად დამოუკიდებელი“ რუსეთის, ჩი-ნეთის და აშშ-ს გავლენისაგან.

ALEKSANDRE MAMISASHVILI – *GTU, PhD Student*

TERRORISM AND EXTREMISM AS A THREAT TO THE STABILITY OF EUROPE

Summary

The paper discusses terrorism, extremism and issues related to the stability of Europe, the root causes, manifestations and consequences of these challenges. The constant growth of terrorism and extremism has become the most difficult problem for European countries. Based on this, it is necessary to search for new ways of responding to the expected threats, which will be based on the analysis of the real situation. As a result of the analysis, we came to the conclusion that a complete and coordinated unified action plan has been developed by individual countries and the Commonwealth to counter radicalization and violent extremism. The article also focuses on current challenges, proposing multi-dimensional approaches that include community engagement and international cooperation to effectively combat these threats.

Keywords: terrorism; extremism; Taliban; Al-Qaeda; radicalization.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. „Global Strategy for the Foreign and Security Policy of the European Union (EU)“ , https://ct-morse.eu/projects/ [16.04.2024]
2. „NATIONAL STRATEGY OF GEORGIA ON FIGHT AGAINST TERRORISM“ https://ssg.gov.ge/uploads/pr/25.01.19/National%20CT%20Strategy%20of%20Georgia.pdf [16.04.2024]
3. MIR ASFANDYAR „AFGHANISTAN'S TERRORISM CHALLENGE THE POLITICAL TRAJECTORIES OF AL-QAEDA, THE AFGHAN TALIBAN, AND THE ISLAMIC STATE“, Middle East Institute, 2020
4. Jacobsen Colin, Maier-Katkin Danie, "Breivik's Sanity: Terrorism, Mass Murder, and the Insanity Defense" The Johns Hopkins University Press, 2015, 145
5. Norway marks decade since Anders Breivik killed 77 people https://www.aljazeera.com/news/2021/7/22/norway-marks-decade-since-far-right-extremist-killed-77-people [16.04.2024]
6. „Was Anders Breivik a psychotic spree killer or a calculating terrorist?", 2011, https://rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/was-anders-breivik-psychotic-spree-killer-or-calculating-terrorist [16.04.2024]
7. Norwegian Labor Party. https://www.usna.edu/HRO/_files/documents/Public%20-%20Docs/Training/Antiterrorism_Level_1_Training.pdf [16.04.2024]
8. ჭყოიძე კ., „სოლო ტერაქტი ნორვეგიაში“ საერთაშორისო რეფერირებადი და რეცენზირებადი ჟურნალი „საისტორიო ვერტიკალები“ თბ. 2013, 27
9. „Swedish foreign minister dies after stabbing" https://www.theguardian.com/world/2003/sep/11/3 [16.04.2024]
10. „Human Rights, Terrorism and Counter-terrorism" Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/Factsheet32EN.pdf [16.04.2024]
11. September 11 Attacks, 2010, https://www.history.com/topics/21st-century/9-11-attacks [16.04.2024]

ჯონდო მაჭარაშვილი
სტუ, დოქტორანტი
წარმოადგინა პროფ. ვაჟა შუბითიძემ

სამხრეთ კავკასიის სატრანზიტო ფუნქცია და ენერგეტიკული პროექტები

სტატიაში განხილული და გაანალიზებულია პოლიტიკასა და ენერგეტიკასთან დაკავშირებული ტერმინები („გეოსტრატეგია“, „გეოპოლიტიკა“, „გეოეკონომიკა“, „ენერგეტიკული პოლიტიკა“, „ენერგეტიკული უსაფრთხოება“), ასევე გეოპოლიტიკა და ენერგეტიკა სამხრეთ კავკასიაში - მიღწევები და გამოწვევები, კავკასიის მნიშვნელობის ზრდა მსოფლიო ენერგეტიკაში, ენერგეტიკული ნაკადების რუკა და მისი გადამისამართება რუსეთის გვერდის ავლით, ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანის და ბაქო-თბილისი-ერზრუმის მილსადენების მნიშვნელობა და რუსეთის საპასუხო რეაქციები, ენერგეტიკული ფაქტორის როლის ზრდა მსოფლიო პანდემიის, რუსეთ-უკრაინის ომის და ისრაელ-პალესტინის დაპირისპირების პროცესში.

საკვანძო სიტყვები: *პოლიტიკა, ენერგეტიკა, ეკონომიკა, გეოპოლიტიკა, ენერგეტიკული ფაქტორები.*

პოლიტიკასა და ენერგეტიკასთან მიმართებაში ხშირად გამოიყენება ტერმინები „გეო-სტრატეგია“, „გეოპოლიტიკა“, „გეოეკონომიკა“, „ენერგეტიკული პოლიტიკა“ და „ენერგეტიკული უსაფრთხოება“. საყურადღებოა, რომ ამ ტერმინების გამოიყენება ხშირად ხდება ურთიერთშენაცვლებით, რაც იწვევს დაბნეულობას [1. 12].

ამიტომ, ამ პრობლემის თავიდან ასაცილებლად, პირველ რიგში ჩამოვაყალიბებთ დასახელებული ტერმინების სამუშაო განმარტებებს და შემდეგ გამოვიყენებთ მათ სამხრეთ კავკასიასთან მიმართებაში.

გეოგრაფიასთან დაკავშირებული პოლიტიკის, სტრატეგიისა და ეკონომიკის განსაზღვრებები - კერძოდ, გეოპოლიტიკა ეხება გეოგრაფიის პოლიტიკურ და სტრატეგიულ მნიშვნელობას. უფრო კონკრეტულად, გეოპოლიტიკა მოიცავს პოლიტიკური და სამხედრო ძალაუფლების განაწილებას. იგი აანალიზებს პოლიტიკურ ძალასა და გეოგრაფიულ სივრცეს შორის კავშირებსა და მიზეზობრივ კავშირებს [2. 58-60].

გარდა ამისა, იგი განმარტავს, თუ შემდეგი ფაქტორები, როგორიცაა ტერიტორიის ზომა და მოსახლეობის რაოდენობა, გეოგრაფიული მდებარეობა, რესურსების ხელმისაწვდომობა და სახელმწიფოს დამოკიდებულება საგარეო ვაჭრობაზე, როგორ განსაზღვრავს სახელმწიფოს ან რეგიონის სტატუსს და მის ქცევას საერთაშორისო არენაზე.

გეო-სტრატეგია უკავშირდება სხვადასხვა თეორიებს საგარეო პოლიტიკური მოქმედებების შესახებ, რომლებიც მოტივირებულია უცხოური რესურსების კონტროლის სურვილით (ან მოთხოვნილი „საჭიროებით“) - ანუ, მატერიალური რესურსების „შეხამებით“ ფართომასშტაბიან ეკონომიკურ მოთხოვნებთან. ეროვნული სიძლიერე და დომინირება (ეკონომიკური და სამხედრო) განუყოფელია „სტრატეგიის“ ნებისმიერი მოქმედი კონცეფციისთვის, ხოლო „გეოსტრატეგია“ წარმოადგენს ხიდს კონკრეტული ერის პოლიტიკურ და სამხედრო მიზნებს შორის. გეო-სტრატეგიები ძირითადად ეხება იმ კონტექსტს, რომელშიც ისინი შეიქმნა: ეროვნება, მისი ქვეყნის რესურსების სიძლიერე, ქვეყნის მიზნების ფარგლები, დროის პოლიტიკური გეოგრაფია და ტექნოლოგიური ფაქტორები, რომლებიც მოქმედებს სამხედრო, პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და კულტურულ ჩართულობაზე. გეოსტრატეგია სტრატეგიულ მოსაზრებებს აერთიანებს გეოპოლიტიკურ მოსაზრებებთან. გეოსტრატეგები - გეოპოლიტიკოსებისგან განს-

ხვავებულად - მხარს უჭერენ პროაქტიულ სტრატეგიებს [3. 134-135].

გეო-სტრატეგია აერთიანებს საყოველთაო, ზოგად დაგეგმვას, ეროვნული მიზნების მისაღწევად საშუალებების დადგენას ან სამხედრო ან პოლიტიკური მნიშვნელობის აქტივების უსაფრთხოებას. გეოეკონომიკა სწავლობს პოლიტიკასა და ეკონომიკას შორის ურთიერთკავშირს, განსაკუთრებით საერთაშორისო მასშტაბით.

გეო-ეკონომიკა გულისხმობს სიმდიდრის განაწილებას, მაგალითად, კომერციული კონკურენციის გზით, რომელიც შეიძლება გარდაიქმნას პოლიტიკურ გავლენად და მოიცავს საერთაშორისო ეკონომიკური და პოლიტიკური ფაქტორების ერთობლიობას, რომლებიც დაკავშირებულია ან გავლენას ახდენს ერზე ან რეგიონზე.

ენერგეტიკული პოლიტიკა და უსაფრთხოება

სანამ ენერგეტიკული პროექტების განხილვაზე გადავალთ, უნდა განვმარტოთ სიტყვების „ენერგეტიკული პოლიტიკა“ და „ენერგეტიკული უსაფრთხოების“ მნიშვნელობები. აქტორები სწორედ ენერგეტიკული პოლიტიკის საშუალებით უზრუნველყოფენ ენერგიის წარმოების, განაწილებისა და მოხმარების საკითხების გადაჭრას. უსაფრთხოება, მისი ზოგადი გაგებით, ნიშნავს შეიარაღებული ძალადობის საფრთხისგან თავისუფლებას. ამ კვლევაში გამოყენებული ანალიზის დონეზე, უსაფრთხოება გულისხმობს სახელმწიფოს, სამხრეთ კავკასიის არაღიარებული სეპარატისტული რეგიონების ან რეგიონში მოქმედი საერთაშორისო აქტორების შეიარაღებული საფრთხისგან თავისუფლებას, გადასარჩენად. ენერგეტიკული უსაფრთხოება დაკავშირებულია ენერგეტიკასთან მიმართებაში მყოფი შესაბამისი აქტორების გადარჩენასთან. ენერგომომარაგების პრობლემებმა (როგორც მოხმარების ასევე წარმოების მხარეზე) შესაძლოა საფრთხე შეუქმნას სუბიექტის გადარჩენას.

ენერგეტიკული უსაფრთხოების ერთერთი განმარტების თანახმად, ეს არის პოლიტიკა, რომელიც ითვალისწინებს მსოფლიოს შორეულ და არასტაბილურ რეგიონებში მდებარე საწვავის წყაროებზე დამოკიდებულების რისკს და საშინაო და მრავალფეროვანი საწვავის წყაროების სარგებლიანობას.

მოცემულ ნაშრომში ენერგოუსაფრთხოება ეფუძნება მწარმოებელი მხარის გარანტიას, რომ გაზის და ნავთობის წარმოება, ტრანსპორტირება, მიწოდება და ანაზღაურება მოხდება დაუბრკოლებლად [4].

მომხმარებელთათვის, ენერგეტიკული უსაფრთხოება გულისხმობს რესურსების შეუფერხებელ მიღებას გონივრულ ფასებში, რაც უზრუნველყოფს მათი სახელმწიფოების სტაბილურ ფუნქციონირებას.

ენერგეტიკას - ენერგეტიკულ უსაფრთხოებას, საერთაშორისო უსაფრთხოებას და გეოსტრატეგიას 1980-იან და 1990-იან წლებში შედარებით დაბალი ფასების გამო, გალფის ყურის ომების გარდა - დიდი ყურადღება არ დაუმსახურებია საერთაშორისო საზოგადოების მხრიდან. თუმცა, დაახლოებით ათ წელიწადში, ეს დაბალი პრიორიტეტული სტატუსი შეიცვალა, როდესაც 1999 წელს ნავთობისა და გაზის ფასები გაიზარდა. ბოლო სამი წლის განმავლობაში ნავთობის მსოფლიო ფასი გაორმაგდა. გარდა ამისა, ჩინეთისა და ინდოეთის მზარდი ეკონომიკა ითხოვს მეტ ენერგორესურსებს, რამაც შეიძლება კიდევ უფრო გაზარდოს ნავთობისა და გაზის ფასები და პოტენციურად აღმოჩნდეს დასავლეთთან დაძაბულობის წარმოშობის მიზეზი. უფრო მეტიც, სამხედრო პოლიტიკის დამგეგმავებმა და საგარეო პოლიტიკის სპეციალისტებმა განაახლეს ინტერესი ეგრეთ წოდებული ნავთობის პოლიტიკის მიმართ, გამოავლინეს განსაკუთრებული ინტერესი გეოპოლიტიკისა და გეოეკონომიკის გადაკვეთის წერტილის მიმართ, რასაც მივყავართ გეო-სტრატეგიებამდე.

რაც შეეხება გეოსტრატეგიებს, დაახლოებით 2005 წლის მიჯნაზე კიდევ უფრო ნათელი გახდა, რომ ენერგეტიკული უსაფრთხოება რუსეთის საგარეო პოლიტიკის არსებითი ნაწილი იყო, როდესაც მან გამოი-

ყენა ენერგია, როგორც ენერგეტიკული ინსტრუმენტი, რათა ეიძულებინა უკრაინა გადაეხადა გაზის უფრო მაღალი ფასი. ამ მოვლენების შედეგად დღესდღეობით ენერგეტიკული უსაფრთხოება საერთაშორისო დღის წესრიგში დგას.

ცოტა ხნის წინ, აშშ-ის მთავრობამ, ევროკავშირმა და ნატომ გამოთქვეს შეშფოთება ენერგეტიკული უსაფრთხოების საფრთხეების შესახებ და დაიწყეს გეოსტრატეგიული პასუხების შემუშავება. ამასთან დაკავშირებით, უნდა განისაზღვროს ენერგეტიკული უსაფრთხოების ინტერესები და მათი დაცვის საშუალებები, რასაც მოჰყვება გეოსტრატეგიის განსაზღვრა, რომელიც მიზნად ისახავს მათი ენერგომომარაგების უზრუნველყოფას.

გეოპოლიტიკა და ენერგეტიკა სამხრეთ კავკასიაში

სამხრეთ კავკასია სასიცოცხლო მნიშვნელობის რეგიონია მისი გეოპოლიტიკური პოზიციის გამო, განსაკუთრებით, როგორც გადაკვეთის წერტილი ახლო აღმოსავლეთს, ევროპასა და აზიას შორის. ჰეგემონიურმა ძალებმა გამოიყენეს ეს რეგიონი, როგორც ბაზა მეზობელ ტერიტორიებზე გავლენის მოხდენის მიზნით. წარსულში ასეთი გეოსტრატეგია გამოიყენებოდა ოსმალეთის და სპარსეთის იმპერიების მიერ. თანამედროვე ეპოქაში ასეთი სტრატეგიის გამოყენებით არიან დაკავებულნი რუსეთი და აშშ. რუსეთი სამხრეთ კავკასიას თავის ტრადიციული გავლენის გავრცელების უკანაეზოდ მიიჩნევს და ეწინააღმდეგება დასავლეთის მიერ ამ რეგიონში მზარდ ჩართულობას.

სამხრეთ კავკასიის ტერიტორიის გეოპოლიტიკური მნიშვნელობა ასევე ეფუძნება ენერგორესურსების არსებობას, განსაკუთრებით აზერბაიჯანში, კასპიის ზღვასა და შუა აზიის ქვეყნებში - ყაზახეთსა და თურქმენეთში. მზარდი მოთხოვნის პირობებში ეს რესურსები უფრო მნიშვნელოვანი გახდა, როგორც გეოსტრატეგიული მიზანი.

რეგიონის მნიშვნელობა ასევე გაიზარდა დასავლეთის სამომხმარებლო სახელმწიფოების ენერგეტიკული პოლიტიკის შედეგად, რომლებსაც სურთ შეამცირონ თავიანთი დამოკიდებულება რუსეთისა და ახლო აღმოსავლეთის რესურსებზე. დაძაბულობა და კონფლიქტები ადგილობრივ, რეგიონალურ და გლობალურ ძალებს შორის, სეპარატისტული რეგიონების ხელმძღვანელობასა და ორგანიზებულ დანაშაულს შორის არის არასტაბილურობის გაგრძელების მიზეზი სამხრეთ კავკასიაში და შედეგად გავლენას ახდენს ადგილობრივი (სომხეთი, აზერბაიჯანი, საქართველო) და რეგიონალური (თურქეთი, ირანი) აქტორების გეოპოლიტიკურ მდგომარეობაზე. ამ მიზეზთაგან ერთმა ან რამდენიმემ შეიძლება გამოიწვიოს შეიარაღებული კონფლიქტი, რომელიც - სხვადასხვა მხარის ინტერესების დაპირისპირებიდან გამომდინარე - შეიძლება ადვილად გადაიზარდოს ფართომასშტაბიან არასტაბილურობაში, რაც გავლენას მოახდენს მონაწილე აქტორების როგორც პოლიტიკურ, ასევე ენერგეტიკული უსაფრთხოების მდგომარეობაზე [5. 237-242].

უფრო მეტიც, სხვა სახელმწიფოები, რომლებიც უშუალოდ არ არიან ჩართულნი, შეიძლება ასევე დაზარალდნენ.

ამრიგად, სამხრეთ კავკასიაში უსაფრთხოებისა და ენერგეტიკული ვითარება საინტერესოა მრავალი ადგილობრივი, რეგიონული და თუნდაც გლობალური აქტორისათვის.

კავკასიის მნიშვნელობა ენერგეტიკის სფეროში

სტაბილურობა კავკასიაში სასიცოცხლოდ აუცილებელია კასპიის ნავთობისა და გაზის უწყვეტი ტრანსპორტირებისთვის. კასპიის ზღვის რეგიონი (სამხრეთ კავკასია და ცენტრალური აზია) მოიცავს მსოფლიოს ნავთობის მარაგების დაახლოებით 3-4 პრო-

ცენტს (შუა აღმოსავლეთი: 65 პროცენტი) და გაზის მსოფლიო მარაგების 4-6 პროცენტს (შუა აღმოსავლეთი: 34 პროცენტი). თავისთავად, კავკასიის წილი ნავთობისა და გაზის გლობალურ მარაგებში არ არის მნიშვნელოვანი [6. 32].

თუმცა, იმის გათვალისწინებით, რომ სპარსეთის ყურის მიწოდების სანდოობასთან დაკავშირებით გაურკვევლობაა, ასევე იმის შესაძლებლობის გათვალისწინებით, რომ რუსეთმა შესაძლოა ენერგიის მიწოდება გამოიყენოს ძალაუფლების ინსტრუმენტად, კასპიისა და ცენტრალური აზიის (ყაზახეთი და თურქმენეთი) ენერგორესურსების კავკასიის გავლით ტრანსპორტირებამ დასავლეთში სასიცოცხლო მნიშვნელობა შეიძინა, რაც სამხრეთ კავკასიას გეოსტრატეგიისა და ენერგეტიკული უსაფრთხოების სასიცოცხლო მნიშვნელობის ზონად აქცევს.

ენერგეტიკული ნაკადების გადამისამართება რუსეთისგან მოშორებით

რიგი ადგილობრივი (საქართველო, აზერბაიჯანი), რეგიონალური (თურქეთი, ყაზახეთი) და გლობალური (ჩინეთი, აშშ, ევროკავშირი) აქტორები ცდილობენ დაასრულონ რუსეთის თითქმის მონოპოლია ევრაზიის რეგიონში ენერგომომარაგების ტრანსპორტირებაზე. ისინი ცდილობენ შექმნან ალტერნატიული მარშრუტები ამ მარაგის ტრანსპორტირებისთვის.

2006 წლის დასაწყისში რუსეთსა და უკრაინას შორის ენერგეტიკული დავის შემდეგ, ევროპამ და აშშ-მა უფრო დეტალურად გადახედეს ენერგეტიკული რუკას კასპიის ზღვის, ანუ სამხრეთ კავკასიისა და ცენტრალური აზიის გარშემო. ამ რეგიონის გეოსტრატეგიულ და ენერგეტიკულ მნიშვნელობის შესახებ აშშ-ს გამყარებული რწმენის დამადასტურებელი ფაქტს წარმოადგენს აზერბაიჯანის პრეზიდენტის ილჰამ ალიევის ვიზიტები ვაშინგტონში და აშშ-ს ვიცე-პრეზიდენტის დიკ ჩეინის ვიზიტი ყაზახეთში (ორივე 2006 წლის გაზაფხულის ბოლოს), ასევე ყაზახეთის პრეზიდენტის ვიზიტი აშშ-ში 2006 წლის შემოდგომაზე. ამ მცდელობის მთავარი მიზანია ცენტრალური აზიიდან აზერბაიჯანის, საქართველოსა და თურქეთის გავლით დასავლეთისკენ მილსადენების შექმნა [7].

თუმცა, არიან სხვა აქტორებიც, განსაკუთრებით ინდოეთი და ჩინეთი თავიანთი სწრაფად მზარდი ეკონომიკებით, რომლებიც კონკურენციას უწევენ დასავლეთს ახალი ენერგეტიკული რესურსების მოპოვებაში.

ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანის და ბაქო-თბილისი-ერზრუმის მილსადენები

1994 წლის სექტემბერში თორმეტი დასავლური ძირითადი ნავთობკომპანიის კონსორციუმმა BP-ისთან, როგორც ოპერატორთან ერთად, აზერბაიჯანის მთავრობასთან გააფორმა ხელშეკრულება სამი საბადოდან (აზერი, გიუნეშლი, ჩირაგი) ნავთობის მსოფლიო ბაზრებზე ტრანსპორტირების შესახებ. თეირანთან რთული ურთიერთობების ფონზე, შეერთებულმა შტატებმა თავიდანვე გამორიცხა უმოკლესი და მარტივი მარშრუტი, რომელიც გადიოდა სამხრეთით ირანის გავლით სპარსეთის ყურემდე. სომხეთის გავლით თურქეთის მიმართულებით ალტერნატიული მარშრუტი ბაქოსთვის მიუღებელი იყო სომხეთთან მთიანი ყარაბაღის მოუგვარებელი კონფლიქტის გამო. მესამე ძირითადი შესაძლებლობა - ჩრდილოეთით, ბაქოდან ნოვოროსიისკამდე რუსეთის შავი ზღვის სანაპიროზე მილსადენის გავლა - არ იქნა არჩეული, რადგან აშშ-ს სურდა რუსეთისთვის გვერდის ავლა, რომ მოსკოვისთვის არ მიეცა აზერბაიჯანის ნავთობის ექსპორტის გაკონტროლების შესაძლებლობა. ჩრდილოეთის მარშრუტის თავიდან აცილების სხვა მიზეზებს შორის იყო ჩეჩნეთის ომით გამოწვეული უსაფრთხოების საფრთხეები და ის, რომ 1994 წლის დასაწყისიდან თურქეთმა არაერთხელ გამოთ-

ქვა წინააღმდეგობა ბოსფორის გავლით ნავთობტანკერების მოცულობის გაზრდაზე [8].

1994 წლის დეკემბერში თურქეთმა და საქართველომ შესთავაზეს ძირითადი საექსპორტო მარშრუტი საქართველოს და არა სომხეთის გავლით, რაც ვაშინგტონმა მოიწონა, რამდენადაც ეს ემსახურება დასავლეთთან აზერბაიჯანის, საქართველოსა და თურქეთის დაკავშირებას და ამით რუსეთის გავლენის შემცირებას სამხრეთ კავკასიაში. ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანი (BTC) ნავთობსადენის პროექტი, რომლის მარშრუტი უფრო გრძელი და ძვირი ჯდებოდა, სხვა მარშრუტებთან შედარებით, მეტად საინტერესო ვარიანტი აღმოჩნდა, მას შემდეგ რაც ბევრმა ყაზახმა მწარმოებელმა გადაწყვიტა შეერთებოდა ამ პროექტს რუსეთის გავლენის თავიდან აცილების მიზნით. ყაზახეთის მთავრობამ, რომელიც ოფიციალურად შეუერთდა BTC-პროექტს 2006 წლის 16 ივნისს, განაცხადა, რომ 10 წელიწადში მას სურდა BTC-ს მიაწოდებინდა მისი მთლიანი სიმძლავრის სამი მეოთხედი [9].

ეს მოლოდინები ჩამოყალიბდა მილსადენის ოფიციალურ გახსნამდე ერთი თვით ადრე, რომელიც შედგა 2006 წლის 13 ივლისს თურქეთის ხმელთაშუა ზღვის პორტ ჯეიჰანში.

BTC-ის მსგავსია ბაქო-თბილისი-ერზრუმის (BTE) გაზსადენი, რომელიც აკავშირებს ბაქოს აღმოსავლეთ თურქეთის ანატოლიის ქალაქ ერზერუმთან, თბილისის გავლით, რომელიც გასდევს BTC-ს და უკავშირდება თურქეთის გაზგამანაწილებელ ქსელს. BTE ადრე მოიხსენიებოდა, როგორც შაჰ-დენიზის მილსადენი ან სამხრეთ კავკასიის მილსადენი. BTE-მილსადენის ექსპლუატაციაში შესვლა დაგეგმილი იყო 2006 წლის შემოდგომაზე. როგორც ჩანს, აშშ ცდილობდა პროექტში ყაზახეთის აქტიურ ჩართვასაც, რადგან ის ლობირებს გაზსადენსა და ნავთობსადენს, რომელიც ყაზახეთს, კასპიის ზღვის ფსკერზე, BTC-სა და BTE-თან დააკავშირებს.

მნიშვნელოვანია ასევე ევროკავშირი: Nabucco მილსადენი - ვენაში, 2006 წლის 26 ივნისს, ევროკავშირმა თურქეთის, ბულგარეთის, რუმინეთის, უნგრეთის და ავსტრიის წარმომადგენლებთან ერთად ხელი მოაწერა ერთობლივ დეკლარაციას Nabucco-ს გაზსადენის მხარდაჭერის შესახებ. ეს მილსადენი აზერბაიჯანული და მოგვიანებით ყაზახური და შესაძლოა თურქმენული გაზის მიწოდებას აპირებს კასპიის რეგიონიდან აზერბაიჯანის, საქართველოს, თურქეთის, ბულგარეთის, რუმინეთისა და უნგრეთის გავლით ავსტრიის ბაუმგარტენის ტერმინალამდე, საიდანაც იგი ევროპის მასშტაბით განაწილდება. გაზსადენის მშენებლობის დაწყება იგეგმებოდა 2008 წელს, ხოლო დასრულება 2011 წელს.

საინტერესოა განვიხილოთ რუსეთის პასუხი ენერგომომარაგების მარშრუტის შეცვლაზე. ენერგო ნაკადებზე რუსეთის გავლენის მინიმიზაციის ტენდენცია, როგორც ეს BTC-სა და ჩინეთ-ყაზახური მილსადენების მაგალითზეა ნაჩვენები ცხადია, რომ წარმატებით განხორციელდა. რასაკვირველია, მოსკოვის მხრიდან პასიურობა რუსეთის გვერდის ავლით ასეთი გამიზნული მცდელობების მიმართ მოსალოდნელი არ იყო. BTC ახლოს გადის საქართველოს ორ სეპარატისტულ ანკლავთან, აფხაზეთთან და ე.წ. სამხრეთ ოსეთთან, რომელთა ლიდერები რუსეთის მხარეს არიან და ამ ტერიტორიაზე არიან განლაგებული რუსი სამშვიდობოები. 2006 წლის იანვარში აფეთქებებმა რუსეთის მიწაზე საქართველოსკენ მიმავალი მილსადენები დააზიანა. აღნიშნულში, ზოგიერთი წყარო რუსეთის უსაფრთხოების სამსახურს, FSB-ს ადანაშაულებს. მიიჩნევა, რომ ეს იყო ძალის დემონსტრირება გაეფრთხილებინათ საქართველო, აზერბაიჯანიდან, თურქეთიდან და ირანიდან ალტერნატიული მიწოდების უზრუნველყოფის გზების გამოყენებით, დასავლეთთან ინტეგრაციის და რუსულ გაზზე დამოკიდებულების შემცირების მცდელობის გამო [10].

სეპარატისტული ანკლავებიდან BTC-ზე თავდასხმები ან დივერსიები შესაძლოა ყოფილიყო რუსეთისთვის ამ არასასურველი განვითარების წინააღმდეგ მიმართული სამოქმედო ვარიანტი. უფრო მეტიც, რუსეთს ჯერ კიდევ აქვს ბერკეტები ყაზახეთზე, რადგან ყაზახური გაზის მთელი ექსპორტი გადის რუსეთზე, მაგრამ ყაზახეთში რუსული უმცირესობის მნიშვნელოვანი ნაწილის გამო, ყაზახეთი ყოყმანობს ანტირუ-

სული პოლიტიკური კურსის გატარებაზე [11].

თუმცა, BTC-ზე და ჩინეთ-ყაზახეთის მილსადენებზე ზემოქმედება ასევე უარყოფით შედეგებს მოახდენს რუსეთის ურთიერთობებზე ჩინეთთან და დასავლეთთან და წაახალისებს საქართველოს გააძლიეროს ძალისხმევა ალტერნატიული ენერგიის მოპოვებისთვის.

2005 წლის ნოემბერში, პრეზიდენტმა პუტინმა განაცხადა ენერგეტიკულ ნაკადებზე რუსეთის გავლენის შემცირების მცდელობების კიდევ ერთი ვარიანტის შესახებ. განცხადებაში მან ისაუბრა თავისი გეგმების შესახებ მილსადენის გაფართოებასთან დაკავშირებით, რომელსაც გაზპრომი აშენებდა შავი ზღვის გავლით თურქეთამდე, სამხრეთ ევროპის გაზით დამატებითი მომარაგების მიზნით. ცენტრალური აზიის ენერგიაზე კონტროლის ხელახალი დამყარების წინა ვარიანტების გარდა, რუსეთი აცხადებს, რომ კასპიის წყალქვეშა მილსადენები ეკოლოგიურად მიუღებელია. რუსეთის მიერ გამოყენებული პოლიტიკის სხვადასხვა ვარიანტები მიზნად ისახავს დაარწმუნოს დასავლური და სხვა აქტორები, რომ მათ სერიოზულად განიხილონ რუსეთის წინააღმდეგობის პოტენციალი ცენტრალური აზიიდან ენერგიის ახალი მარშრუტით გადატანის მცდელობებისთვის. ამ გამოცდილებიდან გამომდინარე, მოსალოდნელია რუსეთსა და აღნიშნულ აქტორებს შორის მეტოქეობის გაგრძელება შუა აზიაზე კონტროლის დამყარების მიზნით.

JONDO MACHARASHVILI – *GTU, PhD Student*

TRANSIT FUNDATION OF SOUTH CAUCASUS AND ENERGY PROJECTS

Summary

The article discusses and analyzes terms related to politics and energy („geostrategy“, „geopolitics“, „geoeconomics“, „energy policy“, „energy security“), also, geopolitics and energy in the South Caucasus - achievements and challenges, the growing importance of the Caucasus in world energy, the mapping of energy flows and its redirection to bypass Russia, the importance of the Baku-Tbilisi-Ceyhan and Baku-Tbilisi-Erzrum pipelines and Russia's responses, the growing role of the energy factor in the world During the pandemic, Russia-Ukraine war and Israel-Palestine conflict.

Key words*: politics, energy, economy, geopolitics, energy factors.*

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. გორგილაძე ი. „გეოპოლიტიკის საფუძვლები“ გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბ., 2009.
2. K. Koch, R.B. Soetendorp en A. van Staden (red.), Internationale Betrekkingen: theorieën en benaderingen, Utrecht: Het Spectrum B.V., 1994.
3. S.N. MacFarlane, 'Security and development in the Caucasus', Conflict, Security & Development, 4 (2), August 2004.
4. 4.J. van Gennip, Energy Security, Report 064 Esc 06 E, NATO Parliamentary Assembly, Spring 2006, http://www.nato-pa.int/default.asp?shortcut=917; Daniel Yergin, "Ensuring Energy Security," Foreign Affairs, vol. 85, no. 2, March/April 2006.
5. M. de Haas, Russian-Chinese security cooperation', in House of Commons Foreign Affairs Committee, East Asia, Seventh Report of Session 2005-06, London: The Stationery Office Limited (13 August 2006), Volume II Evidence.

6. Z. Baran, 'The Caucasus: Ten Years after Independence', Washington Quarterly, 25(1), Winter 2002, p. 221; 'Fact box: Caspian Sea Hydrocarbons', RFE/RL, 25 October 2005; Caspian Oil and Gas, International Energy Agency.
7. 'Kazakh-China pipeline begins operations', RFE/RL Newsline, Vol. 9, No. 234, Part I, 16 December 2005;'Kazakh oil reaches China' RFE/RL Newsline Vol. 10, No.96, Part I, 26 May 2006; 'Circumventing the bear', Stratfor, 16 December 2005.
8. 'BP Azerbaijan', BP Azerbaijan Interests (presentation), May 2006; 'Fact box: Caspian Sea Hydrocarbons', RFE/RL,25 October 2005; 'Eurasia: Kazakhstan Squeezes In On BTC Pipeline Project', RFE/RL, 16 July 2006; 'GUAM – a regional grouping comes of age', RFE/RL, 2 June 2006.
9. S.J. Main, The Bear, The Peacock, The Eagle, The Sturgeon and the Black, Black Oil: Contemporary Regional Power Politics in the Caspian Sea, Caucasus Series 05/67, Swindon: Conflict Studies Research Center, UK Defence Academy, December 2005. 'Cheney Runs Finger along the Caspian Seabed', Kommersant, 7 May 2006.
10. A.E. Kramer, 'Blasts on gas pipeline send a message', The New York Times 25 January 2006.
11. Gorst, 'Scramble to grab central Asia's gas', Financial Times, 5 May 2006.

ეკატერინე ბებია
სტუ, დოქტორანტი
*წარმოადგინა პროფ. **ნატო სონღულაშვილმა***

სერბეთის და პოსტიუგოსლავიური ქვეყნების ურთიერთობის სპეციფიკა

წინამდებარე სტატია განიხილავს სერბეთის პოზიციონირებას აღმოსავლეთ-დასავლეთის ღერძზე ცივი ომის შემდგომ პერიოდში. ეს არის „მესამე გზის“ კონკრეტული მაგალითი ოცდამეერთე საუკუნის გეოპოლიტიკურ ქცევაში. პატარა ქვეყანა აღმოსავლეთისა და დასავლეთის არსებული ალიანსების ფარგლებში რჩება შეუერთდა, ცდილობს იპოვნოს ბალანსი მათ გავლენასა და ეროვნული ინტერესების ერთგულად დარჩენას შორის. მიუხედავად იმისა, რომ გაცილებით მოკრძალებული რესურსებით, სერბეთის სახელმწიფოს მდგომარეობა მოგვაგონებს იუგოსლავიის ბედს, რომელიც იყო არაკავშირების მოძრაობის (NAM) ინიციატორთა შორის. არსებით ემპირიულ მტკიცებულებებზე დაყრდნობით, ეს სტატია ამტკიცებს, რომ პატარა სახელმწიფო არ არის გადაულახავი დაბრკოლება მტკიცე საგარეო პოლიტიკის განსახორციელებლად, თუმცა მეზობელ ქვეყნებთან გართულებული ურთიერთობების ფასად და იმ გეოპოლიტიკურ ძალებთან, რომლებიც დომინირებენ მიმდინარე მსოფლიო წესრიგში. სერბეთის გამოცდილების შეჯამებით „მესამე გზის“ გეოპოლიტიკაში, შემუშავებულია მრავალი ასიმეტრიის მოდელი მცირე სახელმწიფოსა და დიდ სახელმწიფოებს შორის ურთიერთობისას.

საკვანძო სიტყვები: *პატარა სახელმწიფოები, გეოპოლიტიკა, მესამე გზა, შეურიგებლობა, მრავალი ასიმეტრია, სერბეთი, იუგოსლავია*

ეს კვლევა ფოკუსირებულია ორ მჭიდროდ დაკავშირებულ კითხვაზე: არის თუ არა „მესამე გზა“ ის საკითხი, რომელსაც სერბეთი მიჰყვებოდა ცივი ომის შემდგომ ათწლეულების განმავლობაში? და, თუ კი, რამდენად განისაზღვრა ეს შეგნებულად ჩამოყალიბებული, მიზანმიმართული სტრატეგიით, ან იყო ეს უფრო *ადრეული* გადაწყვეტილებების შედეგი, რომელიც მოჰყვა (აღმოსავლეთ) ევროპის გეოპოლიტიკურ და ეკონომიკურ რუკაზე ხანგრძლივი რეკონფიგურაციის შემდეგ? ამ კითხვებზე პასუხის გასაცემად, სტატიის მთავარი მიზანია ჩამოაყალიბოს სერბეთის სახელმწიფოს ცივი ომის შემდგომი ევოლუციის ეტაპები, მისი პოზიციები და მცდელობები, მოერგოს თავისი პოლიტიკა ცვალებად საერთაშორისო გარემოს.

ამრიგად, არსებითი ემპირიული მტკიცებულებების შემდეგ, სტატია პირველ რიგში ცდილობდა დაედგინა, თან ახლდა თუ არა სამხედრო და პოლიტიკურ შეურიგებლობას ბოლო წლებში შესაბამისი სიმეტრია ინვესტიციების შემოდინებაში და სავაჭრო გაცვლაში სერბეთსა და მის მთავარ პოლიტიკურ პარტნიორებს შორის. და მეორეც, მცდელობაა დადგინდეს, არის თუ არა და, თუ ასეა, რამდენად მოქმედებს ამ სფეროებში აქტივობაზე კულტურულ-იდეოლოგიური ფაქტორები და რამდენად ემსახურება ისინი საგარეო პოლიტიკის პოზიციონირების წინაპირობას. ამ ორი ამოცანის შესასრულებლად ეს კვლევა ითვალისწინებს ორმხრივი თანამშრომლობის ინტენსივობას გლობალურ ძალებთან და ზენაციონალურ სტრუქტურებთან, პირველ რიგში, ევროკავშირთან და ნატოსთან. კვლევა ასევე ითვალისწინებდა პარალელების გავლებას ცივი ომის შემდგომი სერბეთის გეოპოლიტიკურ გზას და იუგოსლავიის „მესამე გზის“ პოლიტიკას შორის მსგავსებისა და განსხვავებების ძიებას ბიპოლარული სისტემის პირობებში [1].

უფრო ფართო თვალსაზრისით, მცდელობა იყო ჩამოყალიბებულიყო გარკვეული ზოგადი კანონზომიერება მცირე სახელმწიფოების გეოპოლიტიკურ პოზიციონირება-

ში. ისინი სინთეზირებულია მრავალრიცხოვანი ასიმეტრიის მოდელში მცირე სახელმწიფოსა და წამყვან მსოფლიო ან/და რეგიონალურ ძალებსა და ორგანიზაციებს შორის ურთიერთკავშირში, რომელთა ურთიერთმტრული მოქმედებები ეჯახება ამ სახელმწიფოს ტერიტორიაზე.

იუგოსლავიის „მესამე გზა“: სოციალისტური სახელმწიფოს არაერთგზის გეოპოლიტიკა

პირველი მსოფლიო ომის შემდეგ, „სერბეთის მიწები“, როგორც სამეფო იუგოსლავიის ნაწილი, გეო-სტრატეგიულად გახდა „სანიტარული კორდონის“ ნაწილი ცენტრალურ ევროპაში, რომელიც მიზნად ისახავდა საბჭოთა კავშირის დამყარებული ჰართლენდის დასავლეთით და გერმანელების აღმოსავლეთით გაფართოების ბლოკირებას. რუსეთს პირველი მსოფლიო ომის შემდეგ ბალკანეთში პოლიტიკური საზღვრების დადგენაში დიდი როლი არ უთამაშია. საფრანგეთმა და დიდმა ბრიტანეთმა დააწესეს თავიანთი ხედვები ამ ტერიტორიის გეოპოლიტიკური ორგანიზაციის შესახებ, მხარი დაუჭირეს სერბების, ხორვატებისა და სლოვენიების სამეფოს შექმნას, რომელიც ხშირად განიხილება, როგორც გაფართოებული „დიდი სერბეთი“.

სოციალისტური იუგოსლავიის დროს სამხრეთ სლავებს და ფედერაციაში შემავალ სხვა ხალხებს ჰქონდათ შეზღუდული შესაძლებლობები თავიანთი კულტურულ-რელიგიური იდენტობების საჯარო ექსტერნალიზაციისა და მათი პროექციის ქვეყნის გეოპოლიტიკურ საქმიანობაში. სოციალიზმის იდეოლოგიის გარდა, რომელიც ხაზს უსვამდა სოლიდარობას მთელი მსოფლიოდან მუშებთან და გლეხებთან, იუგოსლავიის სახელმწიფოს ორიენტაციის მთავარი მამოძრავებელი ძალა იყო ეკონომიკური კავშირები და პოზიციონირება ორი წამყვანი სამხედრო ბლოკის მიმართ. მშფოთვარე მოვლენებმა აღნიშნეს ამ ეპოქის დასაწყისი. თუ მოსკოვთან ალიანსი იყო სტრატეგიული პრიორიტეტი იუგოსლავიის კომუნისტებისთვის მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ პირველ წლებში, ტიტო-სტალინის განხეთქილებამ 1948 წელს გამოიწვია პოლიტიკის შეცვლა საბჭოთა კავშირისა და მისი თანამგზავრების მიმართ. 1949 წელს პარიზში გაეროს გენერალურ ასამბლეაზე იუგოსლავიის საგარეო საქმეთა მინისტრმა ედვარდ კარდელიმ მოსკოვის მიმართ კონფრონტაციული რიტორიკა გამოიყენა. მან ისაუბრა „სიტყვისა და საქმის შეუსაბამობაზე“ და მიუთითა საბჭოთა ხელისუფლების ანტიდემოკრატიულ პრაქტიკაზე იუგოსლავიის მიმართ [2. 188].

1953 წლის თებერვალში დამყარდა ბალკანეთის პაქტი იუგოსლავიას, თურქეთსა და საბერძნეთს შორის. ეს შეთანხმება გულისხმობდა თანამშრომლობის გაღრმავებას ორ ქვეყანასთან, რომლებიც გაწევრიანდნენ ნატოში ერთი წლით ადრე და განიხილებოდა მნიშვნელოვანი ნაბიჯი იუგოსლავიის საერთაშორისო იზოლაციისა და აღმოსავლეთ ბლოკის ქვეყნებთან კონფლიქტის შესარბილებლად [3].

იუგოსლავიის „მესამე გზის“ ორიენტაციის ეკონომიკური განზომილება ჩამოყალიბდა შემდეგნაირად. საბჭოთა სამხედრო ტექნოლოგიებისა და ბუნებრივი რესურსების მიწოდებაზე დამოკიდებულების მაღალი ხარისხის გარდა, აშშ-სთან ურთიერთობა აუცილებელი იყო ქვეყნის ეკონომიკური აღმავლობისთვის [4].

ზოგიერთი მოსაზრების თანახმად, ტიტოს რეჟიმი გადარჩა აშშ-ის სამხედრო დახმარებისა და საერთაშორისო სავალუტო ფონდის, მსოფლიო ბანკისა და აშშ-ის ექსპორტ-იმპორტის ბანკის და დასავლეთთან სავაჭრო ურთიერთობების აღდგენის წყალობით, სანაცვლოდ, იუგოსლავია დაეავალა. მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა შეერთებული შტატების ანტისაბჭოთა პოლიტიკაში აღმოსავლეთ ხმელთაშუა ზღვაში. ამავდროულად, შეერთებულმა შტატებმა უარი თქვა იუგოსლავიის თხოვნის გადახედვაზე მარშალის გეგმაში ჩართვაზე და სსრკ-მ დაბლოკა მისი მონაწილეობა ეკონომიკური დახმარების საბჭოში [5. 26].

1940-იანი წლების ბოლოდან 1980-იანი წლების ბოლოს იუგოსლავია დასავლეთიდან სხვადასხვა ფორმით იღებდა დაახლოებით 70 მილიარდ აშშ დოლარს და დამოკიდებული იყო დასავლური ბანკების ფინანსურ და კომერციულ კრედიტებზე. ამავდროულად, იუგოსლავია ასევე აღმოსავლეთისკენ იყო მიმართული, რადგან მას სჭირდებოდა სოციალისტური ბაზარი მისი არასტანდარტული ინდუსტრიული ექსპორტისთვის და ეყრდნობოდა საბჭოთა ნავთობსა და სამხედრო ტექნიკას [6].

ქვეყნის „მესამე გზის“ გეოპოლიტიკის უსაფრთხოების განზომილება დაკავშირებული იყო სამხედრო ნეიტრალიტეტის პოლიტიკასთან, რაც უფრო მკაფიოდ გამოიხატა NAM-ის შექმნასთან და განვითარებასთან [7]; [8]; [9].

სოციალისტური იუგოსლავიის ოფიციალური პოლიტიკა არ იყო ბუფერული პოზიციის ძიება აღმოსავლეთისა და დასავლეთის ინტეგრირებულ ბლოკებს შორის. მმართველთა აზრით, დამოუკიდებელ პოზიციაზე და სამხედრო ბლოკის მიღმა მყოფებს ეკისრებოდათ ვალდებულება ეთანამშრომლათ ყველა ქვეყანასთან თავისუფალი არჩევანისა და თანაბარი უფლებების საფუძველზე [2].

ბევრ არაევროპულ ქვეყანასთან კონტაქტის დამყარების გზა ტიტომ დაიწყო 1954 წელს, ნასერთან, ეგვიპტის პრეზიდენტთან და ნერუსთან, ინდოეთის პრემიერ მინისტრთან შეხვედრების დროს. მოგვიანებით, როდესაც სოციალისტურ და კაპიტალისტურ სამყაროებს შორის გლობალური დაპირისპირების დაძაბულობა კულმინაციას მიაღწია, იუგოსლავია, 1961 წლის სექტემბერში, უმასპინძლა NAM-ის პირველ კონფერენციას და გახდა ამ ორგანიზაციის ერთერთი წამყვანი მომხრე. სახელმწიფოთა ეს ფხვიერი ალიანსი, რომელსაც უნდა მოეხდინა „მატერიალურად ნაკლებად ძლიერი ერების“ მობილიზება და გაერთიანება [10. 167], მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა იუგოსლავიის პოლიტიკურ და ეკონომიკურ ურთიერთობებში გარე სამყაროსთან ფედერაციის დაშლამდე 1990-იანი წლების დასაწყისში (ბოგეტიჩი) [11].

იუგოსლავია, როგორც NAM-ის ერთერთი ყველაზე განვითარებული წევრი ქვეყანა, აფინანსებდა სესხებს აღჭურვილობის, ტექნიკისა და სატრანსპორტო სატრანსპორტო საშუალებების შესაძენად, ხოლო პარალელურად იღებდა საგარეო სესხებს, ძირითადად შეერთებული შტატებიდან და დასავლეთ ევროპის ქვეყნებიდან. ამ ქვეყნებთან საგარეო ვაჭრობა გაიზარდა ცივი ომის განმავლობაში [3].

იუგოსლავიის მდებარეობა ორ პოლიტიკურ სისტემას შორის ყველაზე კარგად ასახავს სავაჭრო ურთიერთობების გეოგრაფიულ სტრუქტურას ცივი ომის მოწინავე ფაზაში. 1983 წელს კაპიტალისტურ ქვეყნებს შეადგენდნენ იუგოსლავიის ექსპორტის 33,3% და იმპორტის 46,1%, ხოლო სოციალისტურ ქვეყნებთან სავაჭრო გაცვლა ექსპორტის 46,7% და იმპორტის 36,9% იყო [12].

იუგოსლავია 1991 წლამდე დარჩა ორი მეტოქე ბლოკის (ევროპული თანამეგობრობა და ნატო, და ურთიერთეკონომიკური დახმარების საბჭო და ვარშავის პაქტი) ზენაციონალური ორგანიზაციების მიღმა. მისი „მესამე გზა“ გულისხმობდა, პირველ რიგში, დაბალანსებას დიდი სახელმწიფოების გავლენებს შორის და, მეორეც, თავდაცვისა და ეკონომიკურ ბლოკებში არაერთგზის დარჩენის სწრაფვას. განსაკუთრებული სტატუსი, რომელიც მას ორ ზესახელმწიფოსთან ურთიერთობაში ჰქონდა, უპირატესობას ანიჭებდა ურთიერთობას როგორც კაპიტალისტურ დასავლეთთან, ისე სოციალისტურ აღმოსავლეთთან. იუგოსლავიის „მესამე გზა“ იყო შედეგი, ერთი მხრივ, ქვეყნის გეოგრაფიული პოზიციისა ბიპოლარული გეოპოლიტიკური სისტემის მიმართ და, მეორე მხრივ, იოსიპ ბროზ ტიტოს ხელმძღვანელობით დამოუკიდებელი საგარეო პოლიტიკის გატარების ფილოსოფია. დასავლეთთან დაახლოება ითვლებოდა პოტენციურ საფრთხედ ტიტოს კომუნისტური რეჟიმის პოზიციისთვის, ხოლო სოციალისტურ ბლოკთან ინტეგრაცია ბელგრადს საბჭოთა ბატონობისა და სუვერენიტეტის დაკარგვისკენ უბიძგებდა.

ეს ნაწილი განიხილავს, თუ რამდენად შესამჩნევია ურთიერთობა იუგოსლავიის და სერბეთის გეოპოლიტიკური ორიენტაციების დინამიკასა და ძალთა გლობალურ ბალანსში არსებულ ცვლილებებს შორის ცივი ომის შემდგომ პერიოდში და როგორ აიძულებს ეს ცვლილებები ამ ქვეყანას ალტერნატიული „მესამე გზის“კენ. იდენტიფიკაციის ვარიანტი. სერბეთის გეოპოლიტიკური პრიორიტეტების ტაქტიკური ხელახალი განსაზღვრება შეიძლება უკავშირდებოდეს საერთაშორისო წესრიგის ევოლუციას 1990 წლიდან მოყოლებული. მეოცე საუკუნის ბოლო ათწლეული იყო პოლიტიკური და ეკონომიკური იზოლაციის დრო, როდესაც იუგოსლავიის ფედერაციული რესპუბლიკა და სერბული ნაციონალიზმი შეეჯახა სეპარატისტულ რესპუბლიკებს, რომლებმაც უფრო ძლიერი საერთაშორისო მხარდაჭერა ჰპოვეს დამოუკიდებლობისკენ მისწრაფებებისთვის. ამ ათწლეულის ბოლოს სერბეთის ხელისუფლება სიმბოლურად გადაიქცა აღმოსავლეთში. მოგვიანებით, პრო-ევროკავშირის ძალების ხელისუფლებაში გადასვლის დროს, სერბეთის გეოპოლიტიკა „აღმოსავლეთის თუ დასავლეთის“ არჩევანის წინაშე დადგა. ევროკავშირთან მრავალი წლის არასტაბილური ურთიერთობის შემდეგ, რეალური სერბული გეოპოლიტიკა მოექცა „აღმოსავლეთისა და დასავლეთის“ ფორმულაში, რომელიც აერთიანებს პოლიტიკას, დარჩეს ნეიტრალიტეტი და მიჰყვეს „მესამე გზის“ სხვა არსებითი სიმპტომებს. ამგვარად, რამდენიმე სტრატეგიული ნაბიჯი, რომელიც აჩვენებს, თუ როგორ თანამშრომლობს სერბეთი, მიუხედავად მისი ფორმალური სწრაფვისა ევროკავშირში გაწევრიანებაზე, თანამშრომლობს მთელ რიგ პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და ტექნოლოგიურ ცენტრებთან – ამა თუ იმ ხარისხით – შეესაბამება მის ტრადიციულ ურთიერთმიმართებას აღმოსავლეთისა და დასავლეთის მიმართ.

ცივი ომის შემდეგ გლობალური გეოპოლიტიკური ძალების გავლენის სფეროში ბალკანეთში რადიკალური რეკონფიგურაცია განიცადა. რეგიონის ქვეყნების უმეტესობამ შეცვალა გეოპოლიტიკური ორიენტაცია დასავლეთის ეკონომიკურ და თავდაცვის სტრუქტურებში ინტეგრირებით. სერბეთი ახლა ყველაზე რთული ურთიერთობების მქონე ქვეყანაა ევროკავშირთან და ნატოსთან – ორგანიზაციებთან, რომლებსაც აქვთ გეოსტრატეგიული ინიციატივები სამხედრო, პოლიტიკურ და ეკონომიკურ სფეროებში. ცივი ომის შემდგომი სერბული გეოპოლიტიკური ორიენტაცია არ არის მხოლოდ გლობალური ცვლილებების პირდაპირი შედეგი, მისი გეოგრაფიული მდებარეობა და სამყაროს აღქმაში მემკვიდრეობით მიღებული ცივილიზაციური თავისებურებები. ეროვნული სტრატეგიული აზროვნების მამოძრავებელი მთავარი ფაქტორი იყო სერბების გეოგრაფიული განაწილება, რომლებიც დაყოფილი იყვნენ რამდენიმე ახლადშექმნილ სახელმწიფოს შორის. ეს დრო გამოირჩეოდა კონფლიქტებითა და „შინაგანი ნაციონალიზმით“ [13. 124].

სერბეთი აღმოჩნდა ისეთ სიტუაციაში, როცა წაახალისებდა თავისი თანამემამულეების შეიარაღებულ ბრძოლას ყოფილ იუგოსლავიის რესპუბლიკებში, ხოლო ამ უკანასკნელის ტერიტორიულ მთლიანობას მხარს უჭერდა ევროატლანტიკური საზოგადოების ყველაზე გავლენიანი ქვეყნები. იუგოსლავიის დაშლის დროს სერბეთს არ ჰქონდა დასავლეთის მხარდაჭერა, რომელიც არ ცნობდა მმართველ სოციალისტებს/ნაციონალისტებს ახლო პარტნიორებად. ევროპული თანამეგობრობა ხელმძღვანელობდა *uti possidetis juris* პრინციპით და ამის საფუძველზე ცნო იუგოსლავიის რესპუბლიკების მიერ გამოცხადებული დამოუკიდებლობა, რაც ეწინააღმდეგებოდა სერბეთის ინტერესებს [14].

არსებითმა ცვლილებებმა გავლენა მოახდინა მრავალეროვნულ ფედერაციასა და NAM-ს შორის არსებულ ურთიერთობებზე. მიუხედავად იმისა, რომ იმ დროს იუგოსლავია (სერბეთი და მონტენეგრო) ოფიციალურად არ იყო გამორიცხული მისი წევრობისგან, 1992 წელს მას დე ფაქტო უარყვეს უფლება მონაწილეობა მიეღო ორგანიზაციის მუშაობაში. იუგოსლავიის კრიზისის მი-

მართ არამონაწილე ქვეყნებმა განსხვავებული პოზიციები დაიკავეს: მაშინ როცა ისლამური სახელმწიფოები იუგოსლავიას ადანაშაულებდნენ მიმდინარე კრიზისში, განსაკუთრებით ბოსნია და ჰერცეგოვინაში, აფრიკის და ლათინური ამერიკის ქვეყნები მხარს უჭერდნენ ბელგრადის ხელისუფლების პოზიციას. ეს იყო მიზეზი იმისა, რომ NAM-ში შემდგომი მონაწილეობის ლეგიტიმურობის საკითხი იყო „ღია პოლიტიკური საკითხი“ [14. 50].

აღსანიშნავია, რომ „მესამე“, უმცირესი იუგოსლავია დიდი ხნის განმავლობაში არ იყო აღიარებული და გაეროს წევრად მხოლოდ 2000 წელს მიიღეს. მოუხდა მისი ოპონენტების და მისი სასიცოცხლო ინტერესების მხარდამჭერი სახელმწიფოების ხელახალი განსაზღვრა. რეგიონალური კონფლიქტების სერიაში ჩაფლული სახელმწიფო სტრუქტურები, რომელსაც მართავდა სლობოდან *მილოშევიჩი* არ ჰქონდა ჩამოყალიბებული საერთაშორისო სტრატეგია. თუმცა, რუსეთი და ჩინეთი მოქმედებდნენ როგორც ბელგრადის მთავარი მხარდამჭერები გლობალურ არენაზე. უმეტეს შემთხვევაში, ეს სახელმწიფოები მხარს უჭერდნენ სერბეთის პოზიციას გაეროს უშიშროების საბჭოში, მაგრამ ვერ აღკვეთეს არც ნატოს სამხედრო ინტერვენცია და არც კოსოვოს დე ფაქტო გამოყოფა. ისტორიული კავშირები და ცივილიზაციური სიახლოვე (გამოხატული სლავური და მართლმადიდებლური „ძმობის“ კონცეფციაში), რომელმაც შეცვალა სოციალისტური ინტერნაციონალიზმი 1990-იან წლებში, უდავოდ გახდა მამოძრავებელი ფაქტორი, რომელმაც განამტკიცა ძველი გეოპოლიტიკური კომპლემენტარულობა სერბეთსა და რუსეთს შორის. მიუხედავად მეგობრული დიპლომატიური ჟესტებისა და რუსი ჯარისკაცების KFOR-ის მისიაში მონაწილეობისა, რუსეთს არა მხოლოდ არ გააჩნდა სამხედრო მხარდაჭერის რესურსი, არამედ რთული ეკონომიკური გარდამავალი პერიოდის განმავლობაში, ასევე არ იყო მის ინტერესებში უშუალოდ დასავლეთთან დაპირისპირება. თუმცა, რუსეთის პოზიციები ამ ათწლეულის განმავლობაში უფრო ნიუანსი და შეიცვალა. უფრო მეტიც, 1990-იანი წლების დასაწყისში რუსეთმა მხარი დაუჭირა გაეროს ეკონომიკურ სანქციებს იუგოსლავიის ფედერაციული რესპუბლიკის წინააღმდეგ. აღსანიშნავია, რომ 1999 წლის აპრილში, იუგოსლავიის წინააღმდეგ ნატოს ომის კამპანიიდან ორი კვირის შემდეგ, ქვეყნის პარლამენტმა მიიღო რეზოლუცია „იუგოსლავიის ფედერაციული რესპუბლიკის ბელორუსისა და რუსეთის კავშირში შესვლის შესახებ“. ეს იყო სასოწარკვეთის სიმბოლური აქტი, რომელიც ფორმალურად დაამტკიცა რუსეთისა და ბელორუსის პარლამენტებმა, მაგრამ ყოველგვარი პრაქტიკული შედეგის გარეშე დარჩა. ასეთ პირობებში, სერბეთის საზოგადოებაში განმტკიცდა მრავალი სტერეოტიპი ჩრდილოატლანტიკური ალიანსის შესახებ [15], როგორც „იმპერიალისტური სახელმწიფოების გაერთიანება“ და „დასავლეთის სამხედრო მანქანა“. ეს სურათი კიდევ უფრო გაძლიერდა 1999 წელს ალიანსის სამხედრო ინტერვენციის შემდეგ. როგორც ჯუკანოვიჩმა აღნიშნა, ეს საზოგადოებრივი დამოკიდებულება ხშირად მხოლოდ ღრმა ანტიდასავლური განწყობის ასახვას წარმოადგენდა სერბეთში, რომელიც შემდეგ თანდათან გადადიოდა სერბეთის იმიჯზე. ევროკავშირი.

სლობოდან მილოშევიჩის დროს იუგოსლავიის მთავარი უცხოელი მხარდაჭერის ადეკვატური მხარდაჭერის გარეშე, იუგოსლავიის ერთიანობის შენარჩუნება ან დიდი სერბეთის მშენებლობა განწირული იყო წარუმატებლობისთვის. სერბეთისთვის წარუმატებელი 1990-იანი წლების ომების შემდეგ, სამხედრო საშუალებების გამოყენებამ ადგილი დაუთმო რბილ ძალას, რაც ხაზს უსვამდა სერბეთის მოსახლეობის უფლებების მხარდაჭერის პოლიტიკას ახლად ჩამოყალიბებულ სახელმწიფოებში მათ ყოვლისმომცველი მხარდაჭერის გამოვლენით. ეს არის მეზობელ პოსტ-იუგოსლავიის სახელმწიფოებში სერბეთის მიმართ ეჭვის ერთერთი მთავარი მიზეზი, რის გამოც ისინი მიჰყვნენ ევროატლანტიკური ინტეგრაციის კურსს.

2000-იან წლებში სერბეთის „მესამე გზა“ გამოირჩეოდა ყოყმანით ევროკავშირში გაწევრიანების სურვილსა და რუსეთთან კავშირების შენარჩუნებისა და განვითარების სურვილს შორის. მას შემდეგ, რაც ევრო-

პული ინტეგრაცია ახალი დემოკრატიული ხელისუფლების პრიორიტეტად გაჩნდა, მან გააჩინა იზოლაციონიზმის პოლიტიკის დაძლევისა და ევროპაში სიმბოლური და პოლიტიკური დაბრუნების მოლოდინი. მილოშევიჩის დამხობის შემდეგ ენთუზიაზმის ტალღებმა ევროპაში შეუფერხებელი ინტეგრაციის იმედები გააჩინა [16], მაგრამ ეს მოკლევადიანი ფენომენი აღმოჩნდა. 2000-იანი წლების შუა ხანებში სერბეთის ხელისუფლების არასაკმარისმა თანამშრომლობამ ყოფილი იუგოსლავიის *სისხლის სამართლის საერთაშორისო ტრიბუნალთან* გამოიწვია ევროკავშირის წევრობისთვის მოლაპარაკებების დაწყების გადადება. ზოგიერთი უფრო კონსერვატიული ადგილობრივი ავტორის იდეებში, სერბეთის ტრადიციული იდენტობა ეწინააღმდეგება უფრო ლიბერალური წრეების სწრაფვას დასავლეთთან დაახლოებისკენ. ამ დროიდან მოყოლებული, სერბეთის საერთაშორისო პოზიციონირების ერთ-ერთ კრიტიკულ გამოწვევად რჩება ის, თუ როგორ უნდა მორგებულიყო ეს მიზანი რუსეთთან მჭიდრო ურთიერთობების შესანარჩუნებლად [17. 34], მაგალითად, თვლის, რომ „ეთნო-ეროვნული, რელიგიური, კულტურული და ცივილიზაციის თვალსაზრისით, სერბებისა და სერბული მიწების ტრადიციული კუთვნილება აღმოსავლეთში უდავოა“ და „სერბული ფაქტორის გადატანა შესამჩნევია ბალკანეთის შეუთავსებელი ევროატლანტიკური ინტეგრაციები. თავის მხრივ, ასეთი დამოკიდებულებები იყო შესაფერისი საფუძველი რუსეთთან კავშირების გაღრმავებისთვის. სერბეთი დაინტერესებული იყო რუსული კაპიტალის მოზიდვით, ერთობლივი ენერგეტიკული პროექტებით და რუსეთთან ვაჭრობის გაზრდით, რომელმაც ეს შესაძლებლობა გამოიყენა ბალკანეთში თავისი ყოფნის გასაძლიერებლად [18].

ტერიტორიულად შემცირებული სერბეთი თანდათან შემოეხვია ევროკავშირისა და ნატოს წევრი ქვეყნების მიერ. კოსოვოს გამოკლებით, ქვეყანას შეადგენს ყოფილი იუგოსლავიის ტერიტორიისა და მოსახლეობის მხოლოდ 30%. ზოგიერთმა სერბმა ექსპერტმა შეაფასა ეს სიტუაცია, როგორც „გეოპოლიტიკური გეტოს“ სპეციფიკური ფორმა [19]. გარე და შიდა გარემოს ცვალებადობით, ახალი, პროდასავლური კურსი თითქოს შიდა პოლიტიკურ ასპარეზზე მიმდინარე არსებითი ძვრების ლოგიკურ გაგრძელებად იქცა. პოსტმილოშევიჩის ეპოქის დასაწყისში დემოკრატიულ, პროევროპულ პარტიებს დომინანტური პოზიციები ეკავათ. მათი მმართველობის პირობებში, სერბეთის სამხედრო და პოლიტიკური ნეიტრალიტეტის დამყარების მცდელობები ეფუძნებოდა: (1) სერბეთის უმაღლესი პოლიტიკური წარმომადგენლის, ისევე როგორც სხვა საზოგადო მოღვაწეების საჯაროდ გამოხატულ სურვილებს და (2) საპარლამენტო რეზოლუციას, რომელიც სერბეთს სამხედროებად ნიშნავდა [20].

სახელმწიფოს მიერ გამოცხადებული სტრატეგიული მიზანი სამხედრო ნეიტრალიტეტის შესახებ მოწმობდა მის „მესამე გზის“ გატარების მზაობას, ყოველ შემთხვევაში, უსაფრთხოების სფეროში. საინტერესოა, რომ ზოგიერთი გათვლებით, თავდაცვის ალიანსების მიმართ ნეიტრალიტეტის შემთხვევაში ბიუჯეტი უფრო ნაკლებ ხარჯებს იწვევს [21].

არსებული სამხედრო ალიანსებისგან განცალკევებით დარჩენის პოზიცია ცვლილებებს მხოლოდ ეროვნული რეფერენდუმის შემდეგ დაელოდება (ეროვნული ასამბლეის რეზოლუცია...). ამის საპირისპიროდ, სერბეთი არ თმობს სამხედრო ალიანსებთან თანამშრომლობას. სერბეთი არ აღიქვამს სხვა სახელმწიფოებს ან ალიანსებს მტრებად და არ ეძებს შემდგომ თანამშრომლობას ევროკავშირისა და ნატოს წევრებთან [22].

მანამდე, 2006 წელს, სერბეთი შეუერთდა ნატოს „პარტნიორობა მშვიდობისთვის“ პროგრამას. ნატოს წევრობის შესაძლო კანდიდატურის საკითხი უდავოდ დარჩება არაპოპულარულ ვარიანტად სერბეთის საზოგადოებისთვის დიდი ხნის განმავლობაში [18]. ამ ვარიანტს ამჟამად მხარს უჭერს მხოლოდ რამდენიმე სერბი ექსპერტი. 2000-იანი წლებისაგან განსხვავებით, როდესაც წევრობის მხარდაჭერა 70%-ზე მეტს მიაღწია [23], ევრო ენთუზიაზმის დონე მოქალაქეებს შორის მცირდება. 2023 წლის კვლევის მიხედვით, სერბების 43% ხმას მისცემდა ევროკავშირში გაწევრიანებას, 32 წინააღმ-

დეგი, ხოლო დანარჩენ 12-ს უჭირს კითხვაზე პასუხის გაცემა [24].

2004 წელს ახლადარჩეულმა პრეზიდენტმა ბორის ტადიჩმა გამოავლინა თავისი საგარეო პოლიტიკური ფილოსოფია, რომელიც, მისი თქმით, ქვეყნის გეოგრაფიულ მდებარეობაზე იყო დამოკიდებული. ამიტომ სერბეთი უნდა იყოს მეგობრობისა და მშვიდობიანი პოლიტიკის ცენტრი რეგიონში. ამრიგად, მისი საგარეო პოლიტიკური პრიორიტეტებია ევროინტეგრაცია, კეთილმეზობლობა, ასევე თანაბარი ურთიერთობა მსოფლიო პოლიტიკაში სამ ცენტრიდანულ ძალასთან: ბრიუსელთან, ვაშინგტონთან და მოსკოვთან [2]. რამდენიმე წლის შემდეგ, 2008 წელს, ტადიჩის ხედვა უფრო მრავალფეროვანი გახდა. პრეზიდენტმა ჩამოაყალიბა თეზისი სერბეთის ოთხი სტრატეგიული საყრდენის შესახებ; ევროკავშირი, რუსეთი, აშშ და ჩინეთი [25]. მომდევნო ათწლეულში ამ თეზისმა დაიწყო რეალური ფორმის მიღება. თავდაპირველი პროდასავლური კურსი შეიცვალა სერბეთის ზესახელმწიფოებრივი პოზიციის უფრო ურყევი ხედვით, რომელიც ინარჩუნებდა სპეციფიკურ, არათანმიმდევრულ, „მესამე გზის“ ნაწიბურებს.

მას შემდეგ, რაც მილოშევიჩი გადააყენეს ხელისუფლებაში, სერბეთს „არ სურდა დაეყენებინა საკითხი NAM-ში განახლებული წევრობის შესახებ“; ევროპული ინტეგრაცია აღიარებულ იქნა, როგორც უფრო მნიშვნელოვანი, ვიდრე NAM-თან ურთიერთობა [26. 51]. ეს ურთიერთობები გააქტიურდა 2008 წელს თეირანში გამართული NAM-ის მინისტრთა კონფერენციის შემდეგ, როდესაც „[...] სერბეთმა სთხოვა მხარდაჭერა გაეროს გენერალურ ასამბლეაში არამომხრე ქვეყნებს, რათა მიმართოს იუსტიციის საერთაშორისო სასამართლოს დასკვნის მისაღებად. [...] კოსოვოს [...] ცალმხრივად გამოცხადებული გამოყოფის კანონიერება [...]“ [26. 49].

2010-იან წლებში მკვეთრად გააქტიურდა მცდელობები საგარეო ურთიერთობების მულტივექტორული ხედვის განსახორციელებლად. ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ ინსტიტუციური ჩართულობის თვალსაზრისით, სერბეთს აქვს მხოლოდ დამკვირვებლის სტატუსი NAM-ში. აღსანიშნავია, რომ 2011 წელს ბელგრადში წევრი ქვეყნების მინისტრების 50-ე საიუბილეო სამიტი გაიმართა. პრეზიდენტმა ტადიჩმა სამიტის მონაწილეების წინაშე თქვა, რომ სერბეთის საგარეო პოლიტიკა იმ დროს ასევე ეფუძნებოდა „არმიმართულების უნივერსალური პრინციპების პატივისცემას“ [27]. NAM-თან განახლებული ურთიერთობის კონტექსტში „მიიჩნიეს, რომ ამ თანამშრომლობის აღორძინება არ არის შეუთავსებელი სერბეთის მისწრაფებასთან გაწევრიანდეს ევროკავშირში და დაამყაროს კონსტრუქციული ურთიერთობები დიდ სახელმწიფოებთან (აშშ, რუსეთი და ჩინეთი)“ [26. 52].

სერბეთის სახელმწიფოს მმართველობაში ლიბერალური პარტიების მონაწილეობის სიმბოლური დასასრული 2012 წელს მოხდა. ახალ მთავრობაში წამყვანი როლი იკისრეს მემარჯვენე კონსერვატორებმა (სერბეთის პროგრესული პარტია) და სოციალისტებმა, რომლებმაც განაგრძეს ა. მულტივექტორული პარტნიორობა. პარადოქსულია, მაგრამ სწორედ ამ პერიოდში დაიწყო მოლაპარაკებები ევროკავშირთან. ევროინტეგრაციის კურსი მიჰყვება გეოგრაფიისა და ეკონომიკური ინტერესების ლოგიკას, მაგრამ მისი გააქტიურება დაემთხვა ევროპის როლის სწრაფ შემცირებას გლობალურ საქმეებში [28].

სერბეთის დემოკრატიული ძალების მთავარი საზრუნავი იყო ის, რომ ნაციონალისტების პოლიტიკამ შესაძლოა გამოიწვიოს დასავლეთისგან იზოლაცია [29]. თუმცა, ნაწილობრივ ჰააგის ყოფილი იუგოსლავიის სისხლის სამართლის საერთაშორისო ტრიბუნალთან აქტიური თანამშრომლობის წყალობით, მოხდა ისე, რომ 2014 წელს ყოფილმა ნაციონალისტებმა და მილოშევიჩის პარტიამ დაიწყო მოლაპარაკებები ევროკავშირში წევრობისთვის. ამის კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი მიზეზი იყო ბრიუსელის შეთანხმების დადება 2013 წელს. გაწევრიანების მოლაპარაკებების ნელი ტემპი [30]; [31] და შიდა კრიზისი ევროკავშირში, მათ შორის საზოგადოების ზოგიერთი წევრის ნეგატიური დამოკიდებულება ბალკანეთის შემდგომი გაფართოების მიმართ, გააძლიერა სერბებში ევროსკეპტიკური განწყობები [32]. მთავარი დაბრკოლება - ნორმატიულიც

და ფსიქოლოგიურიც - ევროკავშირისკენ მიმავალ გზაზე არის ის, რომ საზოგადოების წამყვანი ქვეყნები სერბეთს მოელიან კოსოვოს დამოუკიდებლობის მიღებას. თუმცა, ევროკავშირი-სერბეთი-კოსოვოს კვანძი უფრო ჩახლართული და არაპროგნოზირებადია. სამხრეთ პროვინციის *დე ფაქტო* დამოუკიდებლობის აღიარება, რომელსაც სერბეთის ხელისუფლება არ აკონტროლებს, არ არის წევრობის ფორმალური პირობა [33].

ცვალებადი შიდა და გარე პოლიტიკის იმპერატივები რჩება სერბეთის საზოგადოების „შემეცნებითი დისონანსის“ შესაბამისობაში [34], რომელიც ვერ ირჩევს თავის გეოპოლიტიკურ და ცივილიზაციურ ორიენტაციას და ცალსახად ელის ერთდროულად თანამშრომლობას სხვადასხვა ქვეყნებთან და რეგიონულ ალიანსებთან. უფრო ზუსტად, ისევე, როგორც მათმა პოლიტიკურმა წარმომადგენლებმა გააკეთეს, „მოქალაქეებმა შექმნეს კონსენსუსი, რომ მათი ქვეყანა უნდა გახდეს ევროკავშირის წევრი, დარჩეს სამხედრო ნეიტრალიტეტი და რომ არასოდეს, არავითარ ფასად არ უნდა აღიაროს კოსოვოს დამოუკიდებლობა“ [34. 16-17]. ეს ქცევა უკავშირდება ეროვნულ ტრადიციას, რომელიც სავიჩმა გაითავისა [35. 688], როგორც „გარეგან გარეგნული ირედენტისტული ორიენტაციისა და აღმოსავლეთ-დასავლეთის შიდა „დეზორიენტაციის“ კონიუნქტურა. განსახილველ პერიოდში სერბეთი აგრძელებს მეგობრების აღიარებას და პარტნიორობას ამყარებს ყველა იმ ქვეყანასთან, რომლებიც ეწინააღმდეგებიან კოსოვოს დამოუკიდებლობას, რომელიც ითვლება „წითელ ხაზად“ გარე სამყაროსთან სახელმწიფო ურთიერთობებში. სერბეთის დიპლომატიის აქტიურობამ ბოლო წლებში მოახერხა კოსოვოს პოლიტიკური სტატუსის ხედვის დამკვიდრება. სერბეთის მიზანმიმართული კამპანიის წყალობით, კოსოვო რამდენჯერმე ცდილობდა ინტერპოლში გაწევრიანებას. 2024 წლის დასაწყისისთვის 13-მა ქვეყანამ გააუქმა კოსოვოს დამოუკიდებლობის აღიარება (კოსოვოს სტატუსი: აღიარება და აღიარება). ეს მართლაც, ძირითადად, მცირე და საშუალო ზომის მესამე სამყაროს ქვეყნებია, რომლებსაც მცირე გავლენა აქვთ გლობალურ პოლიტიკაზე, მაგალითად, განა, სურინამი, ბურინდი, ტოგო ან პაპუა-ახალი გვინეა, მაგრამ ამ ქვეყნების პოზიციის ცვლილება კოსოვოს მიმართ სერბეთის სასარგებლოდ ადასტურებს გადაწყვეტილებას. ამ პატარა სახელმწიფოს და მის უნარს დაარწმუნოს სხვა მთავრობები, მხარი დაუჭირონ მის პოზიციას ასეთ კვანძოვან გეოპოლიტიკურ საკითხზე.

ზენაციონალურ ფასეულობებში და ეროვნული ცნობიერების ტრადიციულ აღმოსავლეთ-დასავლეთ დიქოტომიაში დაფიქსირებული ღრმა დილემები ასევე შეიძლება ილუსტრირებული იყოს თანამშრომლობის სტრატეგიული ვექტორების შესახებ ინტენსიური შიდა დებატებით. აქ ყურადღება ეთმობა იმას, თუ როგორ აისახა აღმოსავლეთ-დასავლეთის დიქოტომია სერბეთის გეოპოლიტიკურ პოზიციონირებაში, როგორც ეს აღწერილია ქვეყნის ყველაზე ცნობილი პოლიტიკური პარტიების სტრატეგიულ პოზიციებზე. პრეზიდენტ ალექსანდრ ვუჩიჩის სერბეთის პროგრესული პარტია აყალიბებს მრავალვექტორიანი გეოპოლიტიკის ხედვებს; სერბეთის საგარეო პოლიტიკური საქმიანობის ძირითადი მიმართულებები უნდა იყოს ევროკავშირში გაწევრიანება და ყველაზე მჭიდრო ურთიერთობების განვითარება რუსეთის ფედერაციასთან, აშშ-სთან, ჩინეთთან, ინდოეთთან და არაბულ ქვეყნებთან [36]. ევროკავშირში გაწევრიანება ასევე განიხილება როგორც „სერბეთის მთავარი სტრატეგიული ინტერესი“ სოციალ-დემოკრატიული პარტიის მიერ, რომელიც დამატებით მხარს უჭერს მულტივექტორულს (Program Socijaldemokratske stranke). ამ ფონზე სერბეთის რადიკალური პარტიისა და დვერის პოლიტიკური მოძრაობის პრორუსული და *ანტიოქსიდენტალისტური ბუნება* გამოირჩევა. სერბი რადიკალები ეწინააღმდეგებიან ევროკავშირში გაწევრიანებას, რომელიც „არ ცნობს ჩვენი ქვეყნის სუვერენიტეტსა და ტერიტორიულ მთლიანობას“ და მომხრეა „ევრაზიული ინტეგრაციისა და ყოვლისმომცველი თანამშრომლობისა რუსეთის ფედერაციასთან, ჩინეთთან და სხვა მეგობარ ქვეყნებთან“ (პროგრამა. Srpske Radikalne Stranke). ევროკავშირის საწინააღმდეგო პოზიციებს იკავებს ასევე ერთ-ერთი ახალი პოლი-

ტიკური მოძრაობა „კმარა“ [37]. დეკლარაციასთან ერთად, რომ „სერბეთი უნდა ითანამშრომლოს როგორც აღმოსავლეთთან, ასევე დასავლეთთან“, პარტიის პლატფორმის ფუნდამენტური ღირებულებები გამოხატულია ლოზუნგით „ევროპისთვის, ევროკავშირის წინააღმდეგ, ნატოში გაწევრიანების წინააღმდეგ“ [37].

მიუხედავად შიდა დაინტერესებული მხარეების სხვადასხვა ხედვისა, „ოთხი სტრატეგიული საყრდენის“ ხედვის შესაბამისად, სერბეთი მჭიდრო ურთიერთობას ინარჩუნებს რუსეთთან და ჩინეთთან და, ნაკლებად, აშშ-სთან. რუსულ ნავთობზე და გაზზე დამოკიდებულებისა და საწვავის სექტორში ინვესტიციების გარდა, თანამშრომლობა ასევე მოიცავს რუსული იარაღის შეძენას და რუსეთის არმიასთან ერთობლივი წვრთნების სერიას. 2013 წლიდან სერბეთს აქვს სტუმრის სტატუსი კოლექტიური უსაფრთხოების ხელშეკრულების ორგანიზაციაში [38], მაგრამ ალიანსში გაწევრიანება არ არის ბელგრადის უსაფრთხოების პოლიტიკის დღის წესრიგში. სერბეთმა უფასოდ მიიღო სამხედრო ტექნოლოგია, მათ შორის MIG-29 თვითმფრინავები, BRDM-2 ჯავშანტექნიკა და T-72 ტანკები. ცივი ომის დროინდელი მოძველებული ტექნოლოგიის მოდერნიზაციის მიზნით, სერბეთის მთავრობა ყიდულობს თანამედროვე Mi-17V-5 და Mi-35M ვერტმფრენებს და Pancir S სარაკეტო სისტემას [39]. ორმხრივი თანამშრომლობა ინსტიტუციურ კუთხითაც იძენს იმპულსს. ნიშში მოქმედი რუსულ-სერბული ჰუმანიტარული ცენტრის გარდა, 2021 წელს ბელგრადში დაარსდა რუსული ბალკანური ცენტრი, რომლის ოფიციალურად გამოცხადებული მიზანია „დიალოგის განვითარება რუსეთის, სერბეთის და ბალკანეთის რეგიონის სხვა ქვეყნების სამოქალაქო საზოგადოებებს შორის“ [40]. სიმპტომატურია, რომ სერბეთი მუდმივად რჩებოდა გულგრილი ევროკავშირის ქვეყნების მიმართვის მიმართ რუსი დიპლომატების გაძევების შესახებ, როგორც ევროკავშირთან სოლიდარობის ნიშნად. სერბეთი ერთადერთი ქვეყანა იყო ყოფილი საბჭოთა საზღვრის დასავლეთით, რომელმაც 2014 წლის შემდეგ რუსეთს სანქციები არ დაუწესა [41]. ამავდროულად, მიღებულმა თავდაცვის სტრატეგიამ (2019) განსაკუთრებული ყურადღება დაუთმო მომავალში სერბეთის წინააღმდეგ შეიარაღებული აგრესიის პოტენციალს. სახელმწიფოს თავდაცვის პოლიტიკამ შეიძლება შეამციროს ასეთი საფრთხე „სამხედრო ნეიტრალიტეტის საფუძველზე“ [42].

Xi Jinping-ის ხელმძღვანელობით, თავისი ახალი გეოეკონომიკური პრიორიტეტების, მათ შორის პროექტის „ერთი სარტყელი, ერთი გზა“ განხორციელების მიზნით, ჩინეთი აქტიურად ახორციელებს თავის ინტერესებს ბალკანეთში და უფრო შესამჩნევი გახდა სერბეთის გეოპოლიტიკურ დისკურსში. ამ კონტექსტში, სერბეთი ავრცელებს თავის თავს, როგორც „ღია კარს“ პეკინისთვის ბალკანეთში [43] და აღიარებულია „ქვეყნად, რომელსაც აქვს ყველაზე ინტენსიური თანამშრომლობა ჩინეთთან ბალკანეთის ყველა სახელმწიფოს შორის“ [44]. ჩინეთმა ინვესტიცია მოახდინა მძიმე მრეწველობის რამდენიმე სტრატეგიულ *მწარმოებელში, მათ შორის სმედერევოს ფოლადის ქარხნის ხელში ჩაგდება, საიდანაც წინა მფლობელი US Steel დატოვა 2012 წელს.* საკითხავი რჩება, არის თუ არა მრავალი სტრატეგიული პარტნიორის კულტივაცია უხერხული ტაქტიკური ნაბიჯების შედეგი. სათანადო, მრავალმხრივი ურთიერთობების საფუძვლიანად გააზრებული სტრატეგია, რომელიც ორიენტირებულია როგორც გლობალურ დასავლეთზე, ისე აღმოსავლეთზე. თუმცა, არსებობს მზარდი მტკიცებულება, რომ რუსეთთან ტრადიციული პარტნიორობა და ჩინეთთან გაღრმავებული თანამშრომლობა არ არის ერთადერთი პრიორიტეტი სერბეთისთვის. მაგ., სერბეთსა და კოსოვოს შორის ეკონომიკური ნორმალიზაციის შესახებ 2020 წლის სექტემბრის დასაწყისში ვაშინგტონში ხელმოწერილმა შეთანხმებებმა სერბეთის ტრადიციულ პარტნიორებს შორის დიდი დაბნეულობა გამოიწვია. იყო აშშ-ის ადმინისტრაციის მცდელობები, დაეახლოებინა სერბეთისა და კოსოვოს პოზიციები [45].

თუ უსაფრთხოების, პოლიტიკისა და იდეოლოგიის თვალსაზრისით სერბეთი ბევრ რამეში წააგავს იუგოსლავიის უკავშირობას, მაშინ ეკონომიკური ურთიერთობების შემთხვევაში სიტუაცია უფრო მკაფი-

ოა. 2010 წლიდან 2020 წლამდე ევროკავშირის წევრმა ქვეყნებმა სერბეთის ეკონომიკაში 17,4 მილიარდი ევროს ინვესტიცია განახორციელეს; პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების (FDI) 67,6%. რუსეთი მეორე ადგილზეა 9,3%-ით (Direktna strana investicija u Srbiji 2020). თავის მხრივ, სერბეთის საგარეო ვაჭრობა უფრო ევროკავშირზეა ორიენტირებული. 2019 წლის მონაცემებით, ევროკავშირის ქვეყნებში ექსპორტმა და იმპორტმა შეადგინა სერბეთის მთლიანი სავაჭრო გაცვლის 63%, ანუ 24,9 მლრდ ევრო. რუსეთთან (2,7 მლრდ ევრო) და ჩინეთთან (2,4 მლრდ ევრო) ვაჭრობის მოცულობა ათჯერ ნაკლებია [46].

სერბული „მესამე გზის“ გამოცდილების შეჯამება: მრავალი ასიმეტრიის მოდელი

ზემოთ წარმოდგენილი, ქრონოლოგიურად დალაგებული ემპირიული ანალიზი საშუალებას გვაძლევს შევაჯამოთ სერბეთის „მესამე გზის“ მთავარი ასპექტები. შედეგები შეიძლება გახდეს სტიმული ამ კონკრეტული გამოცდილების უფრო ღრმა შედარებისთვის სხვა სახელმწიფოებთან, რომელთა საერთაშორისო პოზიციონირება ყოყმანობს გეოპოლიტიკური სიმძიმის ორ ან მეტ გარე ვექტორს შორის, მათ შორის აზერბაიჯანსა და მონღოლეთს შორის, რომლებიც ზემოთ იყო ნახსენები, როგორც სათანადო მაგალითები. სერბეთის გეოპოლიტიკური ქცევის ჩატარებული გამოკვლევა საშუალებას იძლევა განზოგადდეს მისი ძირითადი გამოვლინებები მრავალჯერადი ასიმეტრიის მოდელის ფარგლებში.

ძნელია ისეთი კონცეფციის შემუშავება, რომელიც შეიძლება თანაბრად გამოიყენებოდეს ყველა პატარა სახელმწიფოზე, თუნდაც ერთ რეგიონში მდებარე სახელმწიფოებზე, რომლებიც იზიარებენ შესადარებელ სამხედრო ძალას და ეკონომიკურ და დემოგრაფიულ მახასიათებლებს. ასიმეტრია, როგორც წესი, დაკავშირებულია დიდი სახელმწიფოს არსებულ დომინირებასთან სამხედრო, ძალაუფლებისა და ჰეგემონიის თვალსაზრისით [47]; [48]; [49]; [50], მაგრამ ეს არის ამ ურთიერთდამოკიდებულების აშკარა ასპექტი. პრაქტიკა საშუალებას გვაძლევს ხაზი გავუსვათ არსებულ ასიმეტრიას მიზიდულობის ძალაში პატარა ქვეყანასა და გეოგრაფიულად უახლოეს ძალებს/კოალიციებს შორის. ეს ასიმეტრია ორმხრივია. ეს ეხება გეოპოლიტიკური კავშირების სიძლიერეს, რომელიც გამოიხატება ინტერესთა განსხვავებასა და ხელსაყრელი პარტნიორობის დამყარების ან უფრო ძლიერ ალიანსებში შესვლის რეალურ შესაძლებლობებში, რომელთა რეალიზაცია შეზღუდულია ზომითა და გეოგრაფიით. მაგალითად, გაერო-ს უშიშროების საბჭოში კეთილგანწყობისა და მხარდაჭერის ჟესტების გარდა, რუსეთი ინარჩუნებს თავის პროსერბულ პოზიციას, მაგრამ არ შეუძლია სერბების მხარდაჭერა პოსტიუგოსლავიის რეგიონში ეთნოტერიტორიული პოლიტიკის განხორციელებაში, რათა არ მოხდეს შემდგომი ანტაგონიზმის რისკი. მისი ურთიერთობები ძირითად ევროპულ და გლობალურ მოთამაშეებთან.

როგორც ცივი ომის შემდგომ პერიოდში სერბეთის გამოცდილება გვთავაზობს, „მესამე გზა“ არის პოლიტიკის ერთობლიობა გეოპოლიტიკისა და საერთაშორისო პოლიტიკის სამ განზომილებაში სტრატეგიული საერთაშორისო პარტნიორობის დასამყარებლად, რაც წარმოადგენს კონცეპტუალური მოდელის საფუძველს: უსაფრთხოება, ეკონომიკა და კულტურულ-იდეოლოგიური კომპლემენტარულობა. ერთის მხრივ, ასიმეტრია მცირე სახელმწიფოს მხარეს ეხება არათანაბარ ბალანსს იდენტიფიკაციასა და დაახლოების სურვილს შორის თითოეულ ამ სფეროში. მეორეს მხრივ, ძირითადი გარე ძალების პოტენციალი, მოვიზიდოთ მცირე არამონაწილე ქვეყნები თავიანთი ინტერესების სფეროში. ემპირიული მონაცემების მიხედვით, რომლებიც ავლენენ სერბეთის გეოპოლიტიკური პოზიციონირების პრაქტიკულ შედეგებს, დასავლეთის გავლენა ეკონომიკური თანამშრომლობის/დამოკიდებულების, ინვესტიციების და ტექნოლოგიების კუთხით ბევრად აღემატება იმას, რასაც აღმოსავლეთი ამჟამად სთავაზობს. თავის მხრივ, სერბეთის ხედვა სამხედრო არამიმართულების შესახებ, როგორც მისი ტერიტორიული მთლიანობის საუკეთესო გამოსავალი, რადგან იგი თანდათან გარშე-

მორტყმული იყო ნატოს წევრებით, ადრე თუ გვიან, უსაფრთხოების სფეროში მზარდი იზოლაციის წინაშე აღმოჩნდება. სერბეთის საზოგადოების ზომიერი პოლიტიკური წრეები მხარს უჭერენ შესაძლო „მოხერხებულობის ქორწინებას“ დასავლეთთან, რომელსაც დღეს აქვს გადამწყვეტი სტრატეგიული უპირატესობა ისეთ მოთამაშეებთან მიმართებაში, როგორიცაა რუსეთი, ჩინეთი და თურქეთი გეოგრაფიული სიახლოვის, რბილი ძალის, უსაფრთხოებისა და ეკონომიკური მიმზიდველობის თვალსაზრისით. ის, რაც იწვევს დისკომფორტს სამკუთხედში სერბეთი - ყოფილი იუგოსლავიის სივრცე - ევროატლანტიკური საზოგადოება, არის ის, რომ დასავლური სახელმწიფოები და ორგანიზაციები ღიად უჭერენ მხარს სერბეთის რეგიონალურ ოპონენტებს. აქედან გამომდინარე, სრული ევროატლანტიკური ინტეგრაციის გზას (ევროკავშირი + ნატოს ფორმულა) მხარს უჭერენ მარგინალური პოლიტიკური ჯგუფები და არ არის ამჟამინდელი საერთაშორისო უსაფრთხოების დღის წესრიგში. სერბული მოდელი ასევე გულისხმობს შესამჩნევ კონტრასტს მთელი პოსტკომუნისტური ევროპის პატარა სახელმწიფოებში. ისინი ჯერ შეუერთდნენ ჩრდილოატლანტიკურ ალიანსს, რასაც მოჰყვა ევროკავშირში გაწევრიანება, ხოლო სერბული გზა ამ საერთო მოდელს გადაუხვევს. სავაჭრო გაცვლის ინტენსივობა მცირე და დიდ სახელმწიფოებს შორის ურთიერთობის კიდევ ერთი ასიმეტრიული განზომილებაა. ეს ეხება კონკრეტულ ეკონომიკურ ორგანიზაციაში გაწევრიანების სურვილს, რომელიც შეიძლება იყოს, მაგრამ ყოველთვის არ არის ასახული კულტურულ-იდეოლოგიური კომპლემენტარობის თანაბარი დონეებით. ყოველივე ამის შემდეგ, ასეთი მისწრაფებები არ არის ხაზოვანი პროცესი ჰანტინგტონის შთაგონებით, რომელიც ამტკიცებდა, რომ ერები დადებენ ალიანსს მათი ცივილიზაციური (ძირითადად რელიგიური) იდენტობის საფუძველზე [51]. აქ შესაბამისი ილუსტრაცია არის მართლმადიდებლური ქვეყნების სტრატეგიული ქცევა, როგორიცაა რუმინეთი და ბულგარეთი [52]. როდესაც ისინი ცდილობდნენ დასავლურ პოლიტიკურ და თავდაცვით სტრუქტურებში გაწევრიანებას, ამ სახელმწიფოების უმაღლესმა პოლიტიკოსებმა გამოიყენეს ახალი რიტორიკა, სახელწოდებით „ცივილიზაციის არჩევანი“ თავიანთი პოსტკომუნისტური რეორიენტაციის დასაბუთებისთვის. ეს ჯერ კიდევ ადასტურებს რბილი ფაქტორების მნიშვნელობას ერის საერთაშორისო პოზიციონირების გასამართლებლად. თუმცა, სერბეთის კულტურული იდენტობის გამოყენების გზა არ შეესაბამება ამ ნიმუშს და ის კვლავ დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს მის ურთიერთობას რუსეთთან და აგრძელებს სლავურ სამძმო რიტორიკას. [13].

მიუხედავად სამხედრო და სავაჭრო პოტენციალისა და რბილი ძალის ასიმეტრიისა, მცირე სახელმწიფოდ ყოფნა ავტომატურად არ ითარგმნება პასიურ დამოკიდებულებაში სტრატეგიული ეროვნული ინტერესის სფეროების მიმართ. ის სულაც არ ასახავს კონფორმისტულ ან კლიენტელისტურ ქცევას როგორც ეროვნული ელიტის თვითიდენტიფიკაციაში, ასევე სახელმწიფოს ურთიერთობებში მთავარ საერთაშორისო დაინტერესებულ მხარეებთან. მოწინავე ეკონომიკებთან მიახლოება, რომლებიც ინვესტიციებისა და ტექნოლოგიების მთავარი წყაროა, არ არის მიზანმიმართული ნებისმიერ ფასად. ნაციონალური (-ისტური) სენტიმენტები, რომლებიც ხშირად ასოცირდება ირაციონალურობასთან, კვლავ უპირატესობას ანიჭებს პერსპექტიულ პოლიტიკურ მიღწევებს. სერბეთის პოლიტიკაში მისაღები კომპრომისის მუდმივმა გადადებამ კოსოვოს სტატუსის მიმართ შეანელა ევროკავშირთან გაწევრიანების მოლაპარაკებების ტემპი. ამ მხრივ, სერბეთის დამოკიდებულება თანმიმდევრულია და ასევე არ არის კომპრომისები, მაშინაც კი, როდესაც საქმე ეხება მის ყველაზე შემავსებელ გარე მხარდამჭერებს. დასტური შეიძლება იყოს სერბეთის ნეგატიურ დამოკიდებულებაში ყირიმის ანექსიის მიმართ, ასევე აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის არ აღიარება, რომელშიც სეპარატიზმსა და დამოუკიდებლობას ხელს უწყობს რუსეთი, სახელმწიფო, რომელიც ჯერ კიდევ ფართოდ აღიქმება სერბების მთავარ უცხოელ მფარველად და მათი ინტერესები.

EKATERINE BEBIA **–** *GTU, PhD Student*

SPECIFICS OF RELATIONS BETWEEN SERBIA AND POST-YUGOSLAV COUNTRIES

Summary

This article examines Serbia's positioning in the East-West axis during the post-Cold War era. This is a specific example of the 'third way' in twenty-first century geopolitical behaviour. The small country remains non-aligned within the existing alliances of the East and the West, trying to find a balance between their influence and remaining faithful to its national interests. Although with far more modest resources, the situation of the Serbian state is reminiscent of the fate of Yugoslavia, which was among the initiators of the Non-Aligned Movement (NAM). Relying on substantial empirical evidence, this article claims that being a small state is not an insurmountable obstacle to pursuing an assertive foreign policy, albeit at the cost of complicated relations with neighbouring countries and those geopolitical forces dominating the current world order. Summarising the Serbian experience in 'third way' geopolitics, a model of multiple asymmetries in interrelations between the small state and great powers is elaborated.

Keywords: *small states, geopolitics, third way, intransigence, multiple asymmetries, Serbia, Yugoslavia*

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Mladenov M., ორფეოსის სინდრომი? სერბეთის საგარეო პოლიტიკა იუგოსლავიის დაშლის შემდეგ. In: Keil, S. & Stahl, B. (eds.): *The Foreign Policies of Post-Yugoslav States. ახალი პერსპექტივები სამხრეთ-აღმოსავლეთ ევროპის შესახებ.* ლონდონი: Palgrave Macmillan, 2014. გვ. 147-172.
2. Dragojlović, N., Sretenović, S., Đukanović, D. & Živojinović, D. (eds.) (2011): *Spoljna politika Srbije: strategije i dokumenta* [სერბეთის საგარეო პოლიტიკა: სტრატეგიები და დოკუმენტები]. ევროპსკი პოკრეტ უ სერბიჯი.
3. Manić, L. Torlak, N. & Simeunović-Bajić, N. (2011): ტიტო, იუგოსლავია და „მესამე გზა": ფიზიკური და სიმბოლური საზღვრების გაგება. *ევროლიმესი* , 11, 55–63.
4. Lampe, JR, Prickett, RO & Adamovic, LS (1990): *უგოსლავურ -ამერიკული ეკონომიკური ურთიერთობები მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ* . დურჰემი: დიუკის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
5. ვუდვორდი, SL (1995): *ბალკანეთის ტრაგედია: ქაოსი და დაშლა ცივი ომის შემდეგ* . ბრუკინგსის ინსტიტუტი.
6. Paparela, I. (1989): იუგოსლავია: კითხვის ნიშანი ნატოსა და ვარშავის პაქტისთვის. In: Eyal, J. (რედ.): *ვარშავის პაქტი და ბალკანეთი: მოსკოვის სამხრეთ ფლანგი* . ლონდონი: Palgrave Macmillan, 154–208.
7. Kilibarda, K. (2010): არათანმიმდევრული გეოგრაფიები ბალკანეთში: სივრცე, რასა და გამოსახულება ახალი „ევროპული" საგარეო პოლიტიკის მშენებლობაში. In: Kumar, A. & Maisonville, D. (eds.): *Security Beyond of the Discipline: Emerging Dialogues on Global Politic: Selected Proceedings of XVI ყოველწლიური კონფერენციის იორკის საერთაშორისო და უსაფრთხოების კვლევების ცენტრი* . იორკი: იორკის საერთაშორისო და უსაფრთხოების კვლევების ცენტრი, იორკის უნივერსიტეტი, 27–57.
8. Kullaa, R. (2012): *უკავშირო მხარე და მისი წარმოშობა ცივი ომის ევროპაში: იუგოსლავია, ფინეთი და საბჭოთა გამოწვევა* . ლონდონი: IB Tauris.
9. Mišković, N, Fischer-Tiné, H. & Boškovska, N. (eds.) (2014): *არაკავშირების მოძრაობა და ცივი ომი: დელი–ბანდუნგ–ბელგრადი* . ლონდონი და ნიუ-იორკი: Routledge.

10. Mates, L. (1989): Security Through Non-Itignment. *მშვიდობის წინადადებების მოამზე,* 20(2), 167–173.
11. Lopandić, D. & Milikić, R. (2021): უკავშირო პოლიტიკის გავლენა იუგოსლავიის სტატუსზე დასავლეთ ევროპულ ინტეგრაციაში. In: Dimitrijević, D. & Čavoški, J. (eds.): *The 60th Anniversary of the non-banged Movement* . საერთაშორისო პოლიტიკის ინსტიტუტი, 209–224. <წვდომა ონლაინ:https://doi.org/10.18485/iipe_60nam.2021.ch11 >.
12. Mileta, V. (1986): Ekonomski odnosi Jugoslavije sa zemljama u razvoju [იუგოსლავიის ეკონომიკური ურთიერთობები განვითარებად ქვეყნებთან]. *Politička Misao* [პოლიტიკური აზროვნება], XXIII, (3), 51–57.
13. Kovačević, M. (2016): რა ადგილია აღმოსავლეთისა და დასავლეთისთვის? პოსტიუგოსლავიის პატარა სახელმწიფოების დისკურსები, რეალობა და საგარეო და უსაფრთხოების პოლიტიკა. *მესამე სამყაროს თემატიკა: A TWQ ჟურნალი* , 1 (1), 110–131.
14. Dimitrijević, D. (2010): *Međunarodno razgraničenje Srbije i Hrvatske na Dunavu* [საერთაშორისო საზღვარი სერბეთსა და ხორვატიას შორის დუნაის სანაპიროზე], in Srbija u savremenom geostrateškom okruženju. *Zbornik radova sa međunarodne konferencije* [სერბეთი თანამედროვე გეოსტრატეგიულ გარემოში. ნაშრომების კრებული საერთაშორისო კონფერენციიდან] , 48–63 . Institut za međunarodnu politiku i privredu, Ministarstvo odbrane Republike Srbije.
15. Vraneš, M. (1999): Geopolitićki položaj Jugislavije i Balkana u politici velikih sila [იუგოსლავიის და ბალკანეთის გეოპოლიტიკური პოზიცია დიდი სახელმწიფოების პოლიტიკაში]. In: *Jugoslovenska država 1918 – 1998* [იუგოსლავიის სახელმწიფო 1918–1998], 127–132. Savremenu ისტორიის ინსტიტუტი.
16. Ramet, SP & Pavlaković, V. (eds.) (2005): *სერბეთი 1989 წლიდან: პოლიტიკა და საზოგადოება მილოშევიჩის დროს და შემდეგ* . სიეტლი და ლონდონი: ვაშინგტონის უნივერსიტეტის პრესა.
17. Stepić, M. (2012): O srpskom geopolitičkom identitetu [სერბული გეოპოლიტიკური იდენტობის შესახებ]. *Srpska poli čka misao [სერბული პოლიტიკური აზროვნება]* , 2, 11–40.
18. Đukanović, D. & Lađevac, I. (2009): Prioriteti spoljnopolitičke strategije Republike Srbije [სერბეთის რესპუბლიკის საგარეო პოლიტიკური სტრატეგიის პრიორიტეტები]. *Međunarodni problemi* [საერთაშორისო ურთიერთობები], 61(3), 343–364.
19. Gajić, A. (2015): Između evroatlantizma i evroazijstva – položaj savremene Srbije [ევრო-ატლანტიზმსა და ევრაზიულობას შორის – სერბეთის თანამედროვე პოზიცია]. *Kultura polisa* , 3, 1–16.
20. Lekić, SS (2017): *Neutralnost Srbije i nova geopolitička stvarnost* [სერბეთის ნეიტრალიტეტი და ახალი გეოპოლიტიკური რეალობა]. *ვოინო დელო* [სამხედრო საკითხები], 69(3), 63–73.
21. Stojković, D. & Glišić, M. (2020): სერბეთის სამხედრო ნეიტრალიტეტი: არის ის ეკონომიკურად მომგებიანი? *თავდაცვისა და მშვიდობის ეკონომიკა,* 31(5), 583–599.
22. Radoman, J. (2021): *მცირე სახელმწიფოების სამხედრო ნეიტრალიტეტი ოცდამეერთე საუკუნეში: სერბეთისა და შვედეთის უსაფრთხოების სტრატეგიები.* ლონდონი: პალგრეივ მაკმილანი.
23. Pjević, S. & Subotić, S. (2009): EU Sentiments of Serbia's Citizens, Policy Brief, European Policy Centre, https://cep.org.rs/wp-content/uploads/2019/03/Policy-Brief_EU-sentiments.pdf >.
24. PTPC (2023): Za članstvo Srbije u EU 43 odsto građana [მოქალაქეთა 43 პროცენტი მხარს უჭერს სერბეთის წევრობას ევროკავშირში], *PTPC* , 26 იანვარი, https://lat.rtrs.tv/vijesti/vijest.php ?id=501107 >.
25. Gajić, A. & Janković, S. (2012): *Četiri stuba srpske spoljne politike [სერბეთის საგარეო პოლიტიკის ოთხი საყრდენი]. In:* Đukanović, D. & Jončić, M. (eds.): *Spoljna politika Srbije i zajednička spoljna i bezbednosna politika EU* [სერბეთის საგარეო პოლიტიკა და

ევროკავშირის საერთო საგარეო და უსაფრთხოების პოლიტიკა]. Institut za međunarodnu politiku i privredu, 175–198.
26. Dimitrijević, D. & Čavoški, J. (eds.): *The 60th Anniversary of the non-banged Movement*. საერთაშორისო პოლიტიკის ინსტიტუტი, 209–224. https://doi.org/10.18485/iipe_60nam.2021.ch11 .
27. NSPM (2011): Boris Tradić: Principi i vrednosti nesvrstanih i danas aktuelni [Boris Tradić: არამომხრე სახელმწიფოების პრინციპები და ღირებულებები დღესაც აქტუალურია], *Nova Srpska Politička Misao* [პოლიტიკური აზროვნება], 05 სექტემბერი. http://www.nspm.rs/hronika/boris-tadic-principi-i-vrednosti-nesvrstanih-i-danas-aktuelni.html?alphabet=l#yvComment45775 .
28. Haukkala, H. (2021): არაპოლარული ევროპა? ევროპაში შეკვეთის აგენტების შემცირების მიზეზებისა და მიზეზების შესწავლა. *საერთაშორისო პოლიტიკა* , 58, 381–399.
29. Seroka, J. (2010): სერბეთის ეროვნული უსაფრთხოებისა და თავდაცვის სტრატეგია: სამუდამოდ მოხეტიალე უდაბნოში? *ჟურნალი სლავური სამხედრო კვლევების შესახებ,* 23 (3), 438–460.
30. Subotić, J. (2010): რთული მდგომარეობების ახსნა: ევროპეიზაციის პრობლემები სერბეთში. *აღმოსავლეთ ევროპის პოლიტიკა და საზოგადოებები* , 24(4), 595–616.
31. Stahl, B. (2013): კიდევ ერთი „სტრატეგიული შეერთება“? ევროკავშირი და სერბეთი (2000–2010). *Nationalities Papers,* 41(3), 447–468.
32. *Bazić, J. (2019): სერბეთისა და ევროკავშირის ურთიერთობები: სოციალურ - ისტორიული დეტერმინანტები და თანამედროვე პოლიტიკური საკითხები . Politeja,* 3(60), 303–322.
33. Baracani, E. (2020): ევროკავშირის მოქმედების შეფასება, როგორც სახელმწიფოს შემქმნელი "სადავო" კოსოვოში. *გეოპოლიტიკა,* 25(2), 362–386 წ.
34. Ejdus, F. (2011): Kognitivna disonanca i bezbednosna politika Srbije [კოგნიტური დისონანსი და სერბეთის უსაფრთხოების პოლიტიკა]. *Bezbednost Zapadnog Balkana* , 20, 13–30.
35. Savić, B. (2014): სად არის სერბეთი? სივრცითი იდენტობისა და სახელმწიფოს პოზიციონირების ტრადიციები სერბეთის გეოპოლიტიკურ კულტურაში. *გეოპოლიტიკა,* 19(3), 684–718 წ.
36. Srpska Napredna Stranka [სერბეთის პროგრესული პარტია] (2013): *Statut Srpske Napredne Stranke* [სერბეთის პროგრესული პარტიის სტატუტი], https://www.sns.org.rs/sites/default/files/statut_srpske_napredne_stranke_0.pdf .
37. Dosta je bilo [საკმარისია] (2016): პოლიტიკის ახალი წითელი ხაზი: სრული გამჭვირვალობა, *Dosta je bilo [საკმარისია],* https://dostajebilo.rs/blog/2016/03/05/პოლიტიკის-სრული - გამჭვირვალობის-ახალი-წითელი-ხაზი/ .
38. Subotić, M. & Igrutinović, M. (2019): სერბული სტრატეგიული კულტურის ამბივალენტობა. In: Miklóssy, K. & Smith, H. (რედ.): *სტრატეგიული კულტურა რუსეთის სამეზობლოში: ცვლილება და უწყვეტობა სივრცეში* . ლექსინგტონის წიგნები, 187–210.
39. Đurđević, M. (2020): Zbog čega se Srbija naoružava i po koju cenu? [რატომ იარაღდება სერბეთი და რა ფასად], *რადიო სლობოდნა ევროპა* , 18 თებერვალი, https://www.slobodnaevropa.org/a/zbog-cega-se-srbija-naoruzava/30441835.html.
40. Teller Report (2021): „საერთო პასუხი გლობალურ გამოწვევებზე“: რუსული ბალკანეთის ცენტრი ამოქმედდა სერბეთში, *Teller Report,* მაისი, https://www.tellerreport.com/news/2021-05-03-“common -პასუხი-გლობალურ-გამოწვევებზე"--russian-balkan-center-launched-in-serbia.rJe3l--pPO.html .
41. Proroković, D. (2017): Geopolitičke determinante spoljnopolitičkog positioniranja Srbije na početku 21. veka [სერბეთის საგარეო პოლიტიკის პოზიციონირების გეოპოლიტიკური დეტერმინანტები XXI საუკუნის დასაწყისში]. *Međunarodni problemi* [საერთაშორისო ურთიერთობები], 69, 401–422.

42. *Strategija odbrane Republike Srbije* [სერბეთის რესპუბლიკის თავდაცვის სტრატეგია] (2019): *Službeni glasnik RS* , nr 94, 27 დეკემბერი 2019 წ.
43. Le Corre, P. & Vuksanovic, V. (2021): სერბეთი: ჩინეთის ღია კარი ბალკანეთისთვის, *დიპლომატი* , 1 იანვარი 2019, https://thediplomat.com/2019/01/serbia-chinas-open-door-to-the-balkans/.
44. Karaskova, I., Bachulska, A., Szunomar, A. & Vladisavljev, S. (eds.) (2020): *ცარიელი გარსი აღარ არის: ჩინეთის მზარდი კვალი ცენტრალურ და აღმოსავლეთ ევროპაში.* საერთაშორისო საქმეთა ასოციაცია.
45. Danas (2020): *Tadić: Vučić potpisivanjem sporazuma u Vašingtonu napravio* najveći politički skandal u političkoj istoriji Srbije [ვაშინგტონში შეთანხმების ხელმოწერით, ვუჩიჩმა შექმნა ყველაზე დიდი პოლიტიკური სკანდალი სერბეთის პოლიტიკურ ისტორიაში], სექტემბერი, https://www.danas.rs/politika/tadic-vucic-potpisivanjem-sporazuma-u-vasingtonu-napravio-najveci-politicki-skandal-u-politickoj-istoriji-srbije/ .
46. *EU i dalje daleko najveći trgovinski partner Srbije* [ევროკავშირი დღემდე რჩება სერბეთის უმსხვილეს სავაჭრო პარტნიორად] (2020): 11 სექტემბერი, https://europa.rs/eu-i-dalje-daleko-najveci-trgovinski-partner-srbije/ .
47. Morrow, JD (1991): ალიანსები და ასიმეტრია: ალიანსების შესაძლებლობების აგრეგაციის მოდელის ალტერნატივა. *ამერიკული ჟურნალი პოლიტიკური მეცნიერების* , 35 (4), 904-933.
48. Mouritzen, H. (1991): დაძაბულობა ძლიერებსა და სუსტთა სტრატეგიებს შორის, *მშვიდობის კვლევის ჟურნალი ,* 28(2), 217–230.
49. Long, T. (2015): *ლათინური ამერიკა უპირისპირდება შეერთებულ შტატებს: ასიმეტრია და გავლენა* . ნიუ-იორკი: კემბრიჯის უნივერსიტეტის გამოცემა.
50. Can, CM (2021): დიდი ძალების პოლიტიკა და მცირე ძალების სტრატეგიები ჩრდილოეთის რეგიონში: 1945–1956 წწ. *ჩინური პოლიტიკური მეცნიერების მიმოხილვა* , 6, 187–206.
51. Huntington, S. (1996): *ცივილიზაციების შეჯახება და მსოფლიო წესრიგის აღდგენა.* ნიუ დელი: პინგვინის წიგნები.
52. Mihaylov, V. (2019): ბულგარეთის გეოპოლიტიკური და გეოეკონომიკური რეორიენტაცია (1989–2019). *ჟურნალი გეოგრაფია, პოლიტიკა და საზოგადოება* , 9(4), 12–23.

მალხაზ გოლეთიანი
სტუ, დოქტორანტი
წარმოადგინა პროფ. ***ზურაბ კვეტენაძემ***

სამშვიდობო მისიების როლი მშვიდობის მშენებლობის პროცესებში

ჰუმანიტარული ინტერვენცია, ზოგიერთ შემთხვევაში წარმოადგენს აშკარა შენიღბვას პირადი ინტერესების გასატარებლად. დიდი სახელმწიფოები ან კონკრეტული კოალიციები საკუთარი მიზნების მისაღწევად ხშირად მიმართავენ მსგავს ხერხებს, რაც საერთო ჯამში საერთაშორისო სამშვიდობო მისიებისადმი საზოგადოების ნდობას ამცირებს. რიგ შემთხვევებში სამშვიდობო და ჰუმანიტარულმა ინტერვენციებმა მიზნისგან განსხვავებული შედეგები აჩვენა. ამგვარი ინტერვენციების ეფექტურობის საკითხი სადავოა, რადგან, მიუხედავად იმისა, რომ ისინი ერთჯერად (თუმცა, ზოგჯერ ხანგრძლივ) დახმარებებს წარმოადგენდა და მოსახლეობის მდგომარეობას აუმჯობესებდა, იგი არ აღმოფხვრიდა ძირითად პრობლებასა და მიზეზს, რის გამოც მოსახლეობა ასეთ მდგომარეობამდე მიდიოდა.

ისტორიის მანძილზე ჰუმანიტარულმა ინტერვენციებმა თვისებრივი ცვლილება განიცადა. დღეს, ჰუმანიტარული ინტერვენცია არის კომპლექსური პროცესი, ინტერვენციათა სიხშირე და მასშტაბები კი გაზრდილია.

დღეისათვის საერთაშორისო არენაზე ვითარება სრულიად შეცვლილია. ომი მიმდინარეობს უკრაინაში. საბრძოლო მოქმედებებია გაჩაღებული ახლო აღმოსავლეთში, არავინ იცის როგორ დასრულდება ისრაელ - ჰამასის დაპირისპირება, რომელთა უკან მსხვილი საერთაშორისო აქტორები დგანან. ასეთ ვითარებაში საერთაშორისო მისისებს სამშვიდობო პროცესებში განსაკუთრებული დატვირთვა ენიჭება, მაგრამ იმავდროულად ვიდრე საომარი მოქმედებები მიმდინარეობს და კონფლიქტის ცხელ ფაზასთან გვაქვს საქმე, სამშვიდობო მისიების როლი პრაქტიკულად ნულის ტოლია. მაგრამ კონფლიქტის ბუნება თავად გვკარნახობს იმას, რომ მას აქვს როგორ აღმავალი, ისე დაღმავალი ფაზები. ფაზის დასასრულს სამშვიდობო მისიას ნებისმიერ შემთხვევაში ექნება თავისი გამოვლენის შესაძლებლობა. ვფიქრობთ ამჟამად მიმდინარეობს ახალი მსოფლიო წესრიგის ფორმირების პროცესი და მის დასრულებაში სამშვიდობო ოპერაციები მაინც შეასრულებს თავის ფუნქციას. აქვე დავამატებთ ერთ საინტერესო და პოლიტიკურ რეალიზმში გაჟღერებულ უმთავრეს კონცეპტს: ნებისმიერი სამშვიდობო მისიისა თუ ჰუმანიტარული ინტერვენციის უკან დიდი სახელმწიფოების ინტერესები იმალება.

მსოფლიოში მიმდინარე გამოწვევები ძალიან დიდი საფრთხის შემცველია მთელი მსოფლიოსათვის, რადგან მათ შეუძლიათ ზიანი მიაყენონ მთელს ცივილიზებულ სამყაროს და საერთაშორისო უსაფრთხოებას. აქედან გამომდინარე საერთაშორისო ორგანიზაციების როლი მუდმივად იზრდება.

საკვანძო სიტყვები: *ინტერვენცია, კონფლიქტი, მშვიდობის მშენებლობა, გაერო, მისია, საერთაშორისო აქტორები, ინტერესები, გავლენები, პასუხისმგებლობა, დახმარება, კაცობრიობა, მშვიდობიანი მოსახლეობა.*

შესავალი. ჰუმანიტარულ ინტერვენციებს ცვალებადი მსოფლიოს ვითარებაში უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება. კაცობრიობას არასოდეს უცხოვრია ომებისა და კონფლიქტების გარეშე. სამწუხაროდ ძალის ფაქტორს სავსებით კანონზომიერი ადგილი ეჭირა მსოფლიოს ისტორიაში. პასუხისმგებლობას კი ძალის არაპროპორციულ და უსამართლო გამოყენებაზე საუკუნეების მანძილზე არავინ იღებდა. ვესტფალიის ზავიდან (1648 წ.) კი გაჩნდა შესაძლებლობა, მეორე სახელმწიფოს გარკვეული პასუხისმ-

გებლობა აეღო სხვა სახელმწიფოს ქცევაზე. აქედან მოყოლებული, ჰუმანიტარულმა ინტერვენციებმა სერიოზული ტრანსფორმაცია განიცადა. მართალია იგი იდეალური მდგომარეობისაგან ჯერ კიდევ შორს არის, მაგრამ ნებისმიერ შემთხვევაში იგი დიდად უწყობს ხელს საერთაშორისო არენაზე სტაბილურობის შენარჩუნებას.

პირველი ჰუმანიტარული ინტერვენცია (ვესტფალიის ზავის შემდეგ) წარმოადგენდა აშკარა შენიღბვას პირადი ინტერესების გასატარებლად. პირველ ასეთ ჰუმანიტარულ ინტერვენციად შეგვიძლია მივიჩნიოთ 1824, 1827-30 წლებში ევროპელების (ფრანგების, ბრიტანელებისა და რუსების) მიერ ოტომანთა იმპერიის შიდა საქმეში ჩარევა, როდესაც, ოფიციალური მიზეზით, ისინი თურქეთში ქრისტიანებს იცავდნენ, სინამდვილეში კი თურქეთის სულთნის, აბდუჰამიდ მეორეს მმართველობის შერყევა ჰქონდათ გადაწყვეტილი[3] [1].

ძირითადი ნაწილი. გაერო-ს ჩარევამდე განხორციელებული ინტერვენციებიდან სამართლებრივ ჩარჩოებში მოქცეულად შეგვიძლია მივიჩნიოთ ის ჩარევები, რომლებიც ხორციელდებოდა მოსახლეობის სამედიცინო და სხვა დახმარების აღმოსაჩენად („წითელი ჯვარი“), რომლის წინააღმდეგიც, ხშირ შემთხვევაში, სახელმწიფო არც იყო თუმცა, მისი შედეგების ეფექტურობა კითხვის ნიშნის ქვეშ დგას.

ასეთი ჩარევები რეალურად არ წარმოადგენდა სახელმწიფოს შიდა საქმეებში ჩარევას, მისი სუვერენიტეტის უგულვებელყოფას და საერთაშორისო სამართლის ძირითადი პრინციპის დარღვევას (რომელიც გათვალისწინებული იყო ვესტფალიის ზავით).

ჰუმანიტარული ინტერვენციების ეფექტურობის საკითხი სადავოა, რადგან, მიუხედავად იმისა, რომ ისინი ერთჯერად (თუმცა, ზოგჯერ ხანგრძლივ) დახმარებებს წარმოადგენდა და მოსახლეობის მდგომარეობას აუმჯობესებდა, იგი არ აღმოფხვრიდა ძირითად პრობლებასა და მიზეზს, რის გამოც მოსახლეობა ასეთ მდგომარეობამდე მიდიოდა.

თავდაპირველად, ასეთი ინტერვენციები წარმოადგენდა რისკის ქვეშ მყოფი მშვიდობიანი მოსახლეობისთვის სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი დახმარების მიწოდებას, და ცალსახად უარყოფდა მოსახლეობის ტანჯვის შესაძლო პოლიტიკურ მიზეზებზე რაიმე რეაქციას ან კომენტარსაც კი.

ამგვარად, ჰუმანიტარულ ინტერვენციას ჰქონდა უფრო ვიწრო გაგება. ასეთი ტრადიციის მიმდევარი პროტოტიპული ჰუმანიტარული ორგანიზაციაა წითელი ჯვრის საერთაშორისო კომიტეტი. ეს ორგანიზაცია 1863 წელს ჩამოყალიბდა საერთაშორისო კონფერენციაზე, რომლის კიდევ ერთი შედეგი მომდევნო წელს მიღებული ჟენევის კონვენცია და პროტოკოლები გახდა. ისინი უზრუნველყოფენ მშვიდობიანი მოსახლეობისა და ჯარისკაცებისათვის გამიზნულ სამედიცინო დახმარებას ომის დროს.

„წითელი ჯვრის“ ფილოსოფია იმაში მდგომარეობს, რომ ორგანიზაცია თავს იკავებს იმ სახელმწიფოთა პოლიტიკური კრიტიკისაგან, სადაც ინტერვენციას ახორციელებს, რაც ჰუმანიტარული მანდატის შესრულების ხელშეწყობის მიზნით ხდება. მაგალითად, თუ „წითელი ჯვარი“ გააკრიტიკებს ხელისუფლებას იმის გამო, რომ ის საკუთარ მშვიდობიან მოქალაქეებს განზრახ აყენებს ზიანს, ამ ხელისუფლებამ ორგანიზაციას შეიძლება ჰუმანიტარული დახმარების აღმოსაჩენად ქვეყანაში შესვლა აუკრძალოს, რის შედეგადაც მშვიდობიან მოსახლეობას უფრო მეტი ზიანი მიადგება.

შესაბამისად, ტრადიციული ჰუმანიტარული ორგანიზაციები, როგორიცაა წითელი ჯვრის საერთაშორისო კომიტეტი, ადამიანის უფლებების დარღვევებს საკუთარ ჰუმანიტარულ მიზნებს უქვემდებარებენ. რამდენიმე შემთხვევაში, „წითელი ჯვარი“ კრიტიკის ქარ-ცეცხლში მოჰყვა მისი მკაცრად ნეიტრალური პოზიციის გამო, განსაკუთრებით ჰოლოკოსტის დროს, როდესაც

[3] ეს აშკარად ეწინააღმდეგება იმ იდეას, რის გამოც სუვერენიტეტის ნორმა ჩამოყალიბდა. მნიშვნელობა არ აქვს, ქრისტიანის დასაცავად შედიხარ სხვა სახელმწიფოში, თუ – შენი მოქალაქის. მთავარი რომელიმე კონკრეტული ნიშნით განსხვავებულის დასაცავად კი არა, არამედ, ზოგადად, ადამიანების უფლებების დარღვევის აღმოსაფხვრელად შესვლაა. (ბუდისტები რომ დაეჩაგრათ თურქებს, ევროპელები ინტერვენციას არ განახორციელებდნენ, და ეს უკვე აღმოსავლეთ და სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიელების საქმე იქნებოდა?)

ორგანიზაცია ნაცისტების მიერ ჩადენილ დანაშაულებათა მოწმე გახდა, მაგრამ არ გაახმაურა ან დაგმო.

ნელ-ნელა ჰუმანიტარული ინტერვენციების არსი შეიცვალა და მეოცე საუკუნის ბოლო მეოთხედისათვის მივიღეთ ახალი სახის ინტერვენციები.

დღეს, ჰუმანიტარული ინტერვენცია არის კომპლექსური პროცესი, რომელიც, გარდა ტექნიკური და პრაქტიკული სირთულისა, მოიცავს მორალურ და სამართლებრივ სირთულეებს. ინტერვენციათა სიხშირე და მასშტაბები კი გაზრდილია და ამას ხელს გაერო-ს მიერ მშვიდობისმყოფელების დოქტრინის მიღება დიდად უწყობს.

ადამიანთა უფლებების საერთაშორისო სამართალში, ისევე, როგორც გარემოს დაცვის საერთაშორისო სამართალში, კარგადაა გაცნობიერებული, რომ სახელმწიფო სუვერენიტეტი წარმოადგენს დაბრკოლებას მათი დაცვისათვის.

მართლაც, არსებობს შემთხვევები, როდესაც სახელმწიფო თავის სუვერენულ ავტორიტეტს ბოროტად იყენებს, უგულვებელყოფს რა ადამიანთა უფლებებსა თუ გარემოს. ასეთ შემთხვევებში, სწორედ ზესახელმწიფოებრივ ძალას უნდა შეეძლოს შიდა საქმეში ჩარევა და ამ პრობლემების მოგვარება.

სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, „საკითხები, რომლებიც წარსულში სახელმწიფოთა ექსკლუზიურ ფუნქციებს განეკუთვნებოდა, დღეს საერთაშორისო თანამშრომლობის ფენომენითა და მისი მრავალმხრივი ინსტრუმენტალური საშუალებებითა და ფორმებითაა წარმოდგენილი“ [2].

ამგვარად, იმის გამო, რომ ჰუმანიტარული ინტერვენციის მომხრეებსაცა და მოწინააღმდეგეებსაც აქვთ სამართლებრივ საფუძვლად გაერო-ს წესდება, კვლავ არსებობს კამათი იმაზე, სუვერენიტეტს უნდა მიენიჭოს უზენაესობა თუ ჰუმანიტარულ მიზნებს [3].

კიდევ ერთი არგუმენტი ჰუმანიტარული ინტერვენციისათვის არის ის, რომ ნებისმიერი სახელმწიფოს მმართველი, რომელიც არღვევს ადამიანის საყოველთაოდ აღიარებულ უფლებებს, მიიჩნევა არალეგიტიმურად, რადგან ადამიანის საყოველთაოდ აღიარებული უფლებები წარმოადგენს უნივერსალური ხასიათის ღირებულებებს და მათი გათვალისწინება არ ექვემდებარება ადგილობირივი მმართველობის სურვილსა და შეხედულებებს [4].

ჰუმანიტარული ინტერვენცია და ადამიანის უფლებების დაცვა ერთი და იგივე არ არის, მაგრამ ისინი ერთმანეთთან კავშირშია. ეს კავშირი ზოგჯერ აშკარაა, ზოგჯერ – პარადოქსულიც.

იმის გამო, რომ სამოქალაქო ომი შეიძლება ადამიანის უფლებების დარღვევის მიზეზიც იყოს და შედეგიც, ჰუმანიტარულ ინტერვენციასა და ადამიანის უფლებების დაცვას შორის მჭიდრო კავშირი არსებობს. გარკვეული ჯგუფის მიმართ ადამიანის უფლებების მუდმივი დარღვევის შედეგად ამ ჯგუფის წევრებმა თავი შეიძლება იმდენად შეურაცხყოფილად და სასოწარკვეთილად იგრძნონ, რომ, ბოლოს და ბოლოს, ხელში იარაღი აიღონ და აჯანყდნენ, რაც სამოქალაქო ომს გამოიწვევს.

ომის დროს მშვიდობიანმა მოსახლეობამ შეიძლება განიცადოს როგორც ჰუმანიტარული ხასიათის პრობლემები (საკვების, წყლის, თავშესაფრისა და სამედიცინო დახმარების ნაკლებობა), ისე ადამიანის უფლებების უხეში დარღვევა, მათ შორის, თვითნებური დაპატიმრება, იძულებითი გადაადგილება ან სხვა სახის ძალადობა. საერთაშორისო ძალისხმევამ, რომელსაც ომის შეჩერება შეუძლია, შეიძლება ორივე სახის პრობლემა შეამსუბუქოს. ასე რომ, ჰუმანიტარული ინტერვენცია ზოგჯერ ადამიანის უფლებათა დაცვასაც უწყობს ხელს.

საერთაშორისო საზოგადოებამ განსაკუთრებით დაიწყო ჰუმანიტარული ინტერვენციის განხორციელებისგან თავის შეკავების საკითხზე მსჯელობა, როდესაც დასავლეთმა და გაერო-მ ვერ მოახერხა ადეკვატური პასუხი რუანდის გენოციდზე, რაც, საბოლოოდ, უპასუხოდ დატოვებას უდრიდა.

გენოციდის დაწყებამდე რამდენიმე კვირით ადრე, გაერო-ში წარადგინეს ანგარიშები ჰუტუს დაჯგუფების შეიარაღებისა და გეგმების შესახებ. გაერო-მ ყურადღება არ მიაქცა ამ ცნობებს და უარი თქვა პრევენციული ღონისძიებების გატარებაზე.

მიუხედავად დალერის მრავალგზის გაფრთხილებისა, გაერო-მ აუკრძალა სამშვიდობო მისიის წარმომადგენლებს კონფლიქტში ჩარევა [5].

არჩაურევლობის მიზეზი ყოველთვის სუვერენიტეტის შელახვა არაა. კონფლიქტში დროულ ჩარევას შეიძლება რამდენიმე ფაქტორმა შეუშალოს ხელი. ერთ-ერთია პოლიტიკური ნების არარსებობა [6].

გენოციდის შესაჩერებლად ძლიერ სახელმწიფოებს საკმაოდ ადვილად შეუძლიათ ჩარევა, მათ შორის სამხედრო ძალით, მაგრამ არ აკეთებენ ამას, რადგან ჰუმანიტარულ საკითხებს ნაკლებ მნიშვნელობას ანიჭებენ, ვიდრე – ტრადიციულ ეროვნულ ინტერესებს, როგორიცაა უსაფრთხოება და კეთილდღეობა. სწორედ ესაა (ერთ-ერთი) მიზეზი რუანდას გენოციდში არ ჩარევისა.

გარდა ამისა, არსებობს პრაქტიკული დაბრკოლებებიც. ჯერ ერთი, მშვიდობიანი მოსახლეობის წინააღმდეგ ძალადობა ძალიან სწრაფად ხდება; მეორეც, ზუსტი ინფორმაცია დაგვიანებით მიეწოდება ჩარევის შესაძლებლობის მქონე სახელმწიფოებს; და მესამე, საკმარისი ძალების მობილიზება დაკავშირებულია ლოჯისტიკურ პრობლემებთან.

რუანდას მაგალითზე: გამოძიების შედეგად აღმოჩნდა, რომ ადამიანთა უმეტესობა პირველ კვირებში დაიხოცა და რომ ყოფილიყო პოლიტიკური ნება საერთაშორისო საზოგადოებისგან, საავიაციო გზით ძალების გადაყვანა მაინც მხოლოდ ერთი თვის შემდეგ შეიძლებოდა, მაგრამ ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ არც დაწყებულა მსგავსი რეაქცია [7].

2005 წლის 14-16 სექტემბერს გაიმართა გაერო-ს სამიტი, რომელსაც 170 წევრ-სახელმწიფო დაესწრო. განიხილეს ჰუმანიტარული ინტერვენციის კონცეფცია. თუ მანამდე გაერო-ს ჰქონდა უფლება ასეთი ინტერვენციისა, ახლა გაერო-ს დაეკისრა „დაცვის/უსაფრთხოების უზრუნველყოფის პასუხისმგებლობა“. შეთანხმებას მიაღწიეს, რომ „ყოველ სახელმწიფოს აქვს პასუხისმგებლობა, დაიცვას თავისი მოსახლეობა გენოციდისგან, სამხედრო დანაშაულისგან, ეთნიკური წმენდისგან და დანაშაულისგან კაცობრიობის წინააღმდეგ“. თუ სახელმწიფო ამას ვერ უზრუნველყოფს, მაშინ „საერთაშორისო საზოგადოებას, გაერო-ს სახით, აქვს იგივე პასუხისმგებლობა“.

ეს შეთანხმება ითვალისწინებს კოლექტიურ ქმედებას, რომელიც უნდა განხორციელდეს „დროულად და მტკიცედ [8], უშიშროების საბჭოს მეშვეობით, გაერო-ს წესდების შესაბამისად, VII თავის ჩათვლით, ინდივიდუალურ შემთხვევათა განხილვის პრინციპით, შესაბამის რეგიონალურ ასოციაციებთან თანამშრომლობით, საჭიროებისდა მიხედვით, როდესაც მშვიდობიანი გზით ვერაფერი ხერხდება და ეროვნული მმართველები/უფლებამოსილი პირები აშკარად ვერ ან არ ახერხებენ დაიცვან თავიანთი მოსახლეობა გენოციდისგან, სამხედრო დანაშაულისგან და კაცობრიობის წინააღმდეგ დანაშაულისგან“ [9].

ამ დოქტრინას მსოფლიო მეცნიერულ წრეებში უწოდეს ყველაზე მნიშვნელოვანი ცვლილება სუვერენიტეტის კონცეფციისა, ვესტფალიის ზავის შემდეგ [10].

ეს გადაწყვეტილება იყო შედეგი ანალიზისა, არჩაურევლობის შემთხვევაში მიღებული შედეგისა და ჩაურევლობის შემთხვევაში დარღვეული სუვერენიტეტის პრინციპს შორის რომელი უფრო სავალალოა კაცობრიობისთვის.

1960 წელს განხორციელდა გაერო-ს პირველი ძალისმიერი ინტერვენცია სამშვიდობო მიზნებით კონგოში. ამის შემდეგ, გაერო-ს უშიშროების საბჭოს მიერ მიღებული რეზოლუციები განსაზღვრავენ ინტერვენციის „კანონიერებას“ [11].

სამხედრო ძალით ჰუმანიტარული ინტერვენციების განხორციელების მასშტაბები დღეს ძალიან გაზრდილია. მასშტაბების ზრდა დაიწყო 1991 წელს, მას შემდეგ, რაც სპარსეთის ყურის ომის შედეგად ქუვეითიდან ერაყის ჯარები გააძევეს.

მრავალი კრიტიკოსი გამოვიდა ჰუმანიტარული ინტერვენციების წინააღმდეგ, ნახეს რა, რომ ასეთი ინტერვენციების მასშტაბები და რაოდენობა საგრძნობლად იზრდებოდა. თუმცა მათ საპასუხოდ, არჩაურევლობის მაგალითმა დაადასტურა, თუ როგორი შედეგი შეიძლება მოყვეს თავის ნებაზე მიშვებულ სახელმწიფოს, საერთაშორისო კონტროლის გარეშე.

ჰუმანიტარული ინტერვენციების ყოველი მოტივი ჰუმანიტარული როდია. მრავალი სახელმწიფოს სახელმწიფო ინტერესების გატარება მოითხოვს სუვერენულ საზღვრებს გაცდენას და სხვა სუვერენული ქვეყნის ტერიტორიაზე ოპერაციების წარმართვას. რა თქმა უნდა, ასეთი ქმედება ცხადად ცდება საერთაშორისო სამართლებრივ საზღვრებს.

ზოგჯერ ჩარევა მართლაც ემსახურება ადამიანის უფლებების დაცვის მიზანს, მაგრამ თანმდევად მაინც სდევს სხვადასხვა სახელმწიფოს სახელმწიფოებრივი ინტერესების შესრულება.

ჰუმანიტარული ინტერვენციების მოტივები სინამდვილეში შეიძლება უფრო კომპლექსური იყოს, ვიდრე ერთი შეხედვით ჩანს და ეს კარგადაა გამოხატული ამა თუ იმ დიდი სახელმწიფოს არათანმიმდევრული ჰუმანიტარული პოლიტიკით.

ხშირად ხდება ისეთი კონფლიქტში ჩარევა, რომელიც არ წარმოადგენს ყველაზე მეტად კრიზისულ მდგომარეობას, მაშინ როცა დავიწყებულია უფრო მეტად დაძაბული ან ინტერვენციის გზით უფრო ადვილად განმუხტვადი სხვა კონფლიქტი. მაგალითად, თუ დავაკვირდებით კლინტონის ჰუმანიტარული ინტერვენციის პრაქტიკას, აღმოვაჩენთ, რომ ის იყო არათანმიმდევრული: აშშ-მა ორი სამხედრო კამპანია დაიწყო სერბიის წინააღმდეგ, როდესაც მიმდინარეობდა მასიური ხოცვა რუანდაში და გაამართლა რუსეთის შეტევა ჩეჩნეთზე.

როდესაც ჰუმანიტარულ მიზნებს თან სდევს სხვა სახელმწიფოს პოლიტიკური მიზნების განხორციელება, ხშირად ეს თანხვედრაში მოდის ინტერვენციის მიმღები სახელმწიფოს რომელიმე პოლიტიკური ჯგუფის ინტერესებთან, ან ერთი მეორეს დახმარების სანაცვლოდ პოლიტიკური მიზნების მიღწევაში ხელის შეწყობას სთავაზობს და სწორედ ეს აძლევს დასაბამს სეპარატისტულ მოძრაობას ან ჰუმანიტარული ინტერვენციით სეპარატისტული ჯგუფებისათვის პოლიტიკური ამოცანების მიღწევაში დახმარებას. ზოგჯერ სწორედ ეს წარმოადგენს ინტერვენციის ფარულ მიზანს, მაგრამ ზოგჯერ არის შემთხვევები, როდესაც ჰი-ის განმახორციელებელი არავითარი ფარული მიზნით არ მოქმედებდა, თუმცაღა მაინც წააქეზა სეპარატიზმი.

დასკვნა. ჰუმანიტარულმა ინტერვენციებმა ისტორიული განვითარების სხვადასხვა ეტაპებზე გარკვეული ცვლილება განიცადა. ჩვენ არ ვამტკიცებთ იმას, რომ დღეისათვის ჰუმანიტარულმა ინტერვენციებმა იდეალური სახე მიიღო, თუმცა მისი არ არსებობის შემთხვევაში საერთაშორისო არენაზე გაცილებით დიდი ქაოსი შეიძლებოდა შექმნილიყო.

დიდი სახელმწიფოები თავისი ინტერესების შესაბამისად იყენებენ ჰუმანიტარულ ინტერვენციას, მაგრამ იგი მაინც დიდ როლს ასრულებს მსოფლიოში გარკვეული წესრიგის და ძალთა ბალანსის შენარჩუნებაში.

დღეისათვის საერთაშორისო არენაზე ვითარება სრულიად შეცვლილია. ომი მიმდინარეობს უკრაინაში. საბრძოლო მოქმედებებია გაჩაღებული ახლო აღმოსავლეთში, არავინ იცის როგორ დასრულდება ისრაელ-ჰამასის დაპირისპირება, რომელთა უკან მსხვილი საერთაშორისო აქტორები დგანან.

ასეთ ვითარებაში საერთაშორისო მისიებს სამშვიდობო პროცესებში განსაკუთრებული დატვირთვა ენიჭება, მაგრამ იმავდროულად ვიდრე საომარი მოქმედებები მიმდინარეობს და კონფლიქტის ცხელ ფაზასთან გვაქვს საქმე, სამშვიდობო მისიების როლი პრაქტიკულად ნულის ტოლია.

მაგრამ კონფლიქტის ბუნება თავად გვკარნახობს იმას, რომ მას აქვს როგორ აღმავალი, ისე დაღმავალი ფაზები. ფაზის დასასრულს სამშვიდობო მისიას ნებისმიერ შემთხვევაში ექნება თავისი გამოვლენის შესაძლებლობა.

ვფიქრობთ, ამჟამად მიმდინარეობს ახალი მსოფლიო წესრიგის ფორმირების პროცესი და მის დასრულებაში სამშვიდობო ოპერაციები მაინც შეასრულებს თავის ფუნქციას.

თუმცა აქვე დავამატებთ ერთ საინტერესო და პოლიტიკურ რეალიზმში გაჟღერებულ უმთავრეს კონცეპტს: ნებისმიერი სამშვიდობო მისიისა თუ ჰუმანიტარული ინტერვენციის უკან დიდი სახელმწიფოების ინტერესები იმალება.

MALKHAZ GOLETIANI – *GTU, PhD Student*

THE ROLE OF PEACEKEEPING MISSIONS IN PEACEBUILDING PROCESSES

Summary

In some cases, humanitarian intervention is a clear disguise for self-interest. Big states or specific coalitions often use similar methods to achieve their own goals, which generally reduces public trust in international peacekeeping missions. In some cases, peacekeeping and humanitarian interventions have shown results that differ from the intended ones.

The question of the effectiveness of such interventions is debatable because although they were one-time (sometimes long-term) assistance and improved the situation of the population, they did not eliminate the main problem and the reason why the population reached that situation. Throughout history, humanitarian interventions have undergone a qualitative change.

Today, humanitarian intervention is a complex process, and the frequency and scale of interventions have increased. Many critics have criticized humanitarian interventions, as the scale and number of such interventions have increased significantly. However, in response to them, the example of non-intervention demonstrated the results that can occur when a state is left to its own devices without international oversight.

Today, the situation in the international arena has completely changed. The war is going on in Ukraine. The hostilities are in full swing in the Middle East, no one knows how the Israel-Hamas conflict will end, behind which the major international actors are standing. In such a situation, international missions are given special weight in peace processes but, at the same time, while hostilities are taking place and we are dealing with the hot phase of the conflict, the role of peace missions is practically zero.

However, the nature of the conflict dictates that it has ascending and descending phases. At the end of the phase, the peacekeeping mission will have the opportunity to show itself in any case. We believe that forming a new world order is underway, and peacekeeping operations will still fulfill their function when it is completed.

Here we will add one interesting and most important concept voiced in political realism: behind any peace mission or humanitarian intervention are hidden the interests of great states. Current challenges pose a great threat to the entire world, as they can harm the civilized world and international security. Therefore, the role of international organizations is constantly increasing.

Keywords: *intervention, conflict, peacebuilding, UN, mission, international actors, interests, influences, responsibility, assistance, humanity, civilian population.*

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Brown L. Carl, International Politics and The Middle East: Old Rules, Dangerous Game, USA, Princeton University Press, 1984.
2. Steinberger Helmut, Sovereignty, in Bernhardt, R. (ed.), Encyclopedia of Public International Law, Vol. IV, Amsterdam, etc.: Elsvier, 2000.
3. To Protect Sovereignty or To Protect Lives, The Economist, 15.05.2008.
4. Sandoz Yves, სტატია დოკუმენტიდან „Revue internationale de la Croix Rouge“, 31.08.1992.
5. Rwanda-UNAMIR Background, გაერო-ს ოფიციალური დოკუმენტი, 1999, დამოუკიდებელი კვლევის შედეგები.
6. Power Samantha, A Problem from Hell: America and the Age of Genocide, USA, Basic Books, 2013.

7. Kuperman A, lan J., The Limits of Humanitarian Intervention: Genocide in Rwanda, USA, Brookling Institution Press, 2001.
8. “In a timely and decisive manner” – 2005 World Summit Outcome, United Nations General Assembly, Sixtieth Session, items 48 and 121 of the provisional agenda. A/60/L.1.
9. Bannon Alicia L., The Responsibility to Protect: The UN World Summit and the Question of Unilateralism, USA, The Yale Law Journal, 2006.
10. Slaughter Anne-Marie, Sovereignty and Power in a Networked World Order, A New World Order, Princeton University Press, 2004.
11. Bellamy Alex j., Williams Paul, Griffin Stuart, Understanding Peacekeeping, Cambridge, UK, Polity, 2010.
12. Responsibility to Protect, 2002, გაერო-ს ოფიციალური დოკუმენტები.
13. Responsibility to Protect: Timely and Decisive Response, 2012, გაერო-ს ოფიციალური დოკუმენტები.

ალექსანდრე კიკნაძე
სტუ, დოქტორანტი
*წარმოადგინა პროფ. **იგორ კვესელავამ***

ჰიბრიდული ომის მდგომარეობაში მყოფი პატარა ქვეყნების გამოწვევები რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობების ჭრილში

სტატია იკვლევს რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობებში ჰიბრიდული ომის აქტუალობას, დეტალურად განიხილავს რუსეთის მიერ საკუთარი სტრატეგიული მიზნების მისაღწევად გამოყენებულ ჰიბრიდულ მექანიზმებს და წარმოაჩენს აღნიშნულ გამოწვევებთან გასამკლავებლად საქართველოს ეროვნული უსაფრთხოების სტრატეგიის მნიშვნელობას.

ავტორი ყურადღებას ამახვილებს საქართველოზე რუსეთის სამხედრო, საინფორმაციო, ეკონომიკური, სამართლებრივი ზეწოლის მრავალწახნაგოვან პროცესებზე, რომლითაც მოახდინა ქვეყნის ტერიტორიის 20%-ის ოკუპირება, დღესაც ახორციელებს მიწების მიტაცებას ე.წ. „ბორდერიზაციით“ და მანიპულირებს რა აფხაზეთისა და ცხინვალის საკითხებით, აფერხებს ქვეყნის დასავლური ინტეგრაციის პროცესს. ნაშრომში აღნიშნულია, რომ საქართველოს ჯერ კიდევ არ გააჩნია ეფექტური ბერკეტი რუსეთის აგრესიის შესაჩერებლად.

ნაშრომში მოცემულია ფინეთის მაგალითი, რომელიც წარმოადგენს ჰიბრიდული თავდაცვის სტრატეგიის ჩამოყალიბების პრაქტიკულ გამოცდილებას და გულისხმობს სახელმწიფო და სამოქალაქო სექტორში მოქმედ ინსტიტუციებსა და ორგანიზაციებში ინფორმაციის თავისუფლად გადაცემისა და კოორდინირებულად მუშაობის აუცილებლობას, რაც აძლიერებს ქვეყნის თავდაცვისუნარიანობას.

კვლევაში შემოთავაზებული ავტორისეული ხედვა ყოვლისმომცველი, ტოტალური თავდაცვის ეროვნული მდგრადობის კონცეფციის თაობაზე, მოიაზრებს მრავალმხრივი თავდაცვითი სტრატეგიის ჩამოყალიბებას, რომელიც გააერთიანებს სახელმწიფო და კერძო სტრუქტურების რესურსებს ჰიბრიდული საფრთხეების დასაძლევად.

ნაშრომის მიხედვით, ეს კონცეფცია ხელს შეუწყობს კოორდინაციას სამხედრო, სამოქალაქო, ეკონომიკური, საინფორმაციო და კიბერ უსაფრთხოების გაძლიერების მიმართულებით და საზოგადოებაში გაზრდის ერთიანობისა და ეროვნულ უსაფრთხოების განცდას. რუსეთიდან მომდინარე ჰიბრიდული გამოწვევების მინიმუმამდე დასაყვანად და ქვეყნის მდგრადობის გასაზრდელად, ავტორის მიერ მოცემულია რეკომენდაციები, რაც გულისხმობს ეროვნული თავდაცვის სტრუქტურის ისეთი კომპონენტების სიძლიერეს, როგორიცაა სამხედრო, სამოქალაქო, ეკონომიკური, ფსიქოლოგიური და ციფრული თავდაცვა, ასევე საერთაშორისო პარტნიორებთან თანამშრომლობა.

დასკვნითი ნაწილის მიხედვით, საქართველოს ყოვლისმომცველი ეროვნული თავდაცვის სისტემის მთავარი მიზანია ჰიბრიდული ომის საფრთხეების ადრეული იდენტიფიცირება და მათზე სწრაფი რეაგირების შესაძლებლობის შექმნა. ქვეყნის თავდაცვისუნარიანობის ამაღლებისთვის აუცილებელია სისტემის მოქნილობა, რაც თითოეულ მოქალაქესა და ინსტიტუტს საშუალებას მისცემს, გაიაზრონ თავიანთი როლი და ფუნქცია ქვეყნის უსაფრთხოების განმტკიცების პროცესში. ძლიერი, ინტეგრირებული ეროვნული თავდაცვის სისტემა წარმოადგენს როგორც ეფექტურ პრევენციულ მექანიზმს, ისე ცხად მესიჯს პოტენციური აგრესორისთვის, რომ საქართველოს დამოუკიდებლობა და სტაბილურობა შეუვალია.

საკვანძო სიტყვები: ჰიბრიდული ომის ინსტრუმენტები, ყოვლისმომცველი ტოტალური თავდაცვა, სამხედრო თავდაცვა, სამოქალაქო თავდაცვა, ეკონომიკური თავდაცვა, ფსიქოლო-

გიური თავდაცვა, ციფრული თავდაცვა, ინსტიტუციური, მმართველობითი თავდაცვა, საერთაშორისო თანამეგობრობასთან თანამშრომლობა.

შესავალი. საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადებიდან დღემდე რუსეთის მხრიდან ჰიბრიდული მეთოდებითა და საბრძოლო მოქმედებებით განხორციელებული აგრესიის შედეგად ქვეყნის ტერიტორიების 20% ოკუპირებულია.

აშკარაა, რომ საქართველო რუსეთის ჰიბრიდული აგრესიის სამიზნე ქვეყანას წარმოადგენს. რუსეთის მხრიდან მცოცავი ოკუპაციის, იგივე „ბორდერიზაციის“ პროცესი, კვლავაც გრძელდება, საქართველოს კი ამ გამოწვევის შესაჩერებლად ეფექტური ბერკეტი არ გააჩნია.

როცა ქვეყნის ტერიტორიული, ეკონომიკური და საინფორმაციო უსაფრთხოება ყოველდღიური გამოწვევების წინაშე დგას, დიდი მნიშვნელობა ენიჭება თავდაცვითი გზების ძიებას, რამაც უნდა უზრუნველყოფს ჰიბრიდული გამოწვევების ეფექტური შეკავება და საფრთხეებთან გამკლავება.

ძირითადი ტექსტი. თანამედროვე მსოფლიოს გეოპოლიტიკურ რუკაზე რუსეთი წარმოადგენს ჰიბრიდული ომის მწარმოებელ სახელმწიფოს, რომლის ახალი სტრატეგიები და მიდგომები ეფუძნება საკუთარ იმპერიალისტურ სამხედრო აზროვნებას, რაც ისტორიული მემკვიდრეობით მიიღო და დროთა განმავლობაში განავითარა. რუსეთის ჰიბრიდული ომი მიზნად ისახავს არა მხოლოდ მეზობელი ქვეყნების ტერიტორიების დაპყრობას, არამედ მისთვის სტრატეგიული ინტერესების მქონე სამიზნე რეგიონებში გეოპოლიტიკური გავლენის გაფართოებას. რუსული ჰიბრიდული ომის მრავალმხრივი სტრატეგია ერთდროულად რამდენიმე მიმართულებით მოქმედებას გულისხმობს, რაც მას რთულად ამოსაცნობსა და ეფექტიან იარაღად აქცევს.

რუსეთი საქართველოსა თუ აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნების წინააღმდეგ იყენებს ჰიბრიდული ომის შემდეგ ინსტრუმენტებს: დიპლომატიას, საერთაშორისო სამართლის ნორმების ინტერპრეტაციას, ინფორმაციულ და კიბერომს, ენერგო და ეკონომიკურ ბერკეტებს, მართლმადიდებლურ ეკლესიას, სეპარატიზმის წახალისებას, სამხედრო და არასამხედრო მექანიზმებს (იხ. სურათი 1).

სურათი 1. რუსული ჰიბრიდული ომის ელემენტები

ოფიციალური მოსკოვის მიერ ჰიბრიდული მექანიზმებით წარმოებულმა რუსეთ-საქართველოს 2008 წლის ომმა და რუსეთ-უკრაინის მიმდინარე ომმა აჩვენა, რომ რუსეთის ხელში ის საკმაოდ მოქნილი და ხელსაყრელი იარაღია.

მიუხედავად იმისა, რომ ჰიბრიდული ომის ეფექტურობა დღეს აღიარებულია საერთაშორისო დონეზე, თანამედროვე პოლიტიკოსებისა თუ სამხედრო ლიდერებისთვის ჯერ კიდევ ბურუსითაა მოცული ახალი თობის ომის უპირატესობის განმაპირობებელი მთავარი აქცენტები. სწორედ მათი გამოვლენა, გაანალიზება და ერთმანეთს შორის ურთიერთმიმართების დადგენა წარმოადგენს დარგის ექსპერტთა კვლევის საგანს.

ამ საკითხის შესწავლა საინტერესოა საქართველოს რეტროსპექტივიდან, რამდენადაც ყველაზე ადრეულად და სრული სპექტრით აქ გამოვლინდა რუსული ჰიბრიდული მეთოდების გამოყენების ეფექტურობა. ამასთან, მნიშვნელოვანია, დაისახოს უკვე დამდგარი ნეგატიური შედეგების აღმოფხვრისა და მომავალი ჰიბრიდული საფრთხეების განეიტრალების კონკრეტული გზები საქართველოს რეალობიდან გამომდინარე.

რუსეთის, როგორც ქართული სახელმწიფოსადმი ჰიბრიდული ომის მწარმოებელი ქვეყნის მექანიზმების კვლევამ აჩვენა, რომ მას, დასავლეთის ინტერესებთან დაპირისპირებისა და რეგიონში სხვადასხვაგვარი კონფლიქტების მანიპულირების გზით, სურს საკუთარი გავლენის შენარჩუნება საქართველოზე.

მიჰყვება რა საკუთარ მიზნებს და მანიპულირებს ცხინვალისა და აფხაზეთის კონფლიქტებით, ცდილობს, შეინარჩუნოს და გააძლიეროს ავტორიტარული პოზიცია საქართველოს წინააღმდეგ, წინ აღუდგეს ქართველი ხალხის ნებას, გახდეს დასავლური ოჯახის სრულფასოვანი წევრი, რათა შექმნას ხელსაყრელი პირობები რუსეთის გავლენის დასაბრუნებლად კავკასიის რეგიონზე. და დღეს უკვე, მის მიერ შემუშავებული ახალი საგარეო პოლიტიკის სტრატეგიის ხორცშესხმის შედეგად, საქართველოს ოკუპირებულ ტერიტორიებზე განთავსებული აქვს საკუთარი სამხედრო ბაზები, რამაც საშუალება მისცა გაეზარდა პოლიტიკური, დიპლომატიური და სამხედრო გავლენა მთლიანად სამხრეთ კავკასიის რეგიონზე, რაც, თავის მხრივ, აფერხებს ქვეყნის დასავლეთთან ინტეგრაციის პროცესს.

საქართველოს მთავრობის სამშვიდობო პოლიტიკის გატარების მცდელობების მიუხედავად, რუსეთის შუამავლობის გარეშე აწარმოოს მოლაპარაკებები ოკუპირებულ სეპარატისტულ რეგიონებთან, ჯერ კიდევ სურვილის დონეზე რჩება.

ამასთან, დიდია კონფლიქტის განახლების ალბათობა.

მართალია, ამ ეტაპზე ფართომასშტაბიანი ომის დაწყების ნიშნები არ არსებობს, მაგრამ ძალადობის ნებისმიერი ესკალაცია შესაძლოა ახალი კონფლიქტის სათავედ იქცეს. ეს საკითხი აქტუალური გახდა 2022 წლის 24 თებერვლიდან, უკრაინაში რუსეთის შეჭრის შემდეგ.

კრემლი საკუთარი გავლენის დასაბრუნებლად არ ერიდება როგორც არარეგულარული და სპეციალური სამხედრო ფორმირებებით წარმოებულ ფარულ ომს, ასევე კონვენციური ძალის გამოყენებას; მიზნის მისაღწევად დიდი წარმატებით იყენებს, დიპლომატიას, ეკონომიკურ ბერკეტებს, საინფორმაციო და კიბერსივრცეს, რუსეთის მართლმადიდებელი ეკლესიის გავლენას მართლმადიდებლურ ქვეყნებზე.

რუსეთი მანიპულირებს რა საერთაშორისო სამართლის ნორმების ინტერპრეტირებით, დიპლომატიას წარმატებით იყენებს, რათა გაამართლოს საკუთარი საგარეო პოლიტიკა. სამართლებრივი მექანიზმები რუსეთის ხელში გადაიქცა, როგორც ჰიბრიდული ომის არასამხედრო ინსტრუმენტი.

რუსეთის სამართლებრივი ომის ძირითად ფუნქციას წარმოადგენს, გაამყაროს საკუთარი მოქმედებები სამართლებრივი საფუძვლებით. ამ მიზნით, კრემლმა რუსული კანონმდებლობა გადააქცია საერთაშორისო კანონმდებლობის წინააღმდეგ ბრძოლის საშუალებად, რამაც შესაძლებელი გახადა, საერთაშორისო არენაზე ლეგიტიმურად წარმოეჩინა მისი აგრესიული ქცევა. ეს განსაკუთრებულ საფრთხეებს უქმნის რუსეთის ყველა მეზობელს.

რუსეთის მიერ აფხაზეთისა და ე.წ. სამხრეთ ოსეთის დამოუკიდებლობის აღიარების შემდეგ კრემლი ცდილობს მათ დამოუკიდებელ სახელმწიფოებად წარმოჩენას, მიუხედავად იმისა, რომ ისინი საქართველოს საერთაშორისოდ აღიარებულ საზღვრებში იმყოფებიან. „ბორდერიზაცია“, იგივე „მცოცავი ოკუპაცია“ და მილიტარიზაცია შედარებით ახალი ფენომენია რუსეთის პოლიტიკის არსენალში, რასაც დღეს წარმატებით იყენებს საქართველოსთან მიმართებაში.

ეს არის ქმედებების სერია, რომლითაც რუსეთი გამუდმებით, ნაბიჯ-ნაბიჯ ხელყოფს საქართველოს ტერიტორიებს. რუსული მანიპულაციების პირისპირ საქართველო არ უნდა დარჩეს საერთაშორისო თანამეგობრობის მხარდაჭერის გარეშე და საჭიროა, ერთობლივი ძალისხმევა მიმართული იყოს შექმნილი ვითარების დასარეგულირებლად საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმების ჩარჩოებში.

რუსეთის ჰიბრიდულ ომში ბრძოლის არენად გადაიქცა საინფორმაციო ველი და კიბერსივრცე, რომელთა მთავარ სამიზნედ მტრის საინფორმაციო ინფრასტრუქტურა და მოწინააღმდეგის ფსიქიკა გახდა. რუსეთი ინფორმაციულ ომს აწარმოებს პროპაგანდისტული კამპანიითა და ცრუ ნარატივების გაჟღერებით როგორც მასობრივ საინფორმაციო საშაულებებში, ასევე სოციალურ ქსელებში.

კიბერომის წარმოების პროცესში, კრემლი არსებითად აზიანებს მოწინააღმდეგე ქვეყნის კომპიუტერულ სისტემებს, ელექტრონულ ბაზებსა და კრიტიკულ ინფრასტრუქტურას, რის შედეგადაც, უკანონოდ იგდებს ხელში საიდუმლო ინფორმაციას და ავრცელებს მას სახელმწიფო ინსტიტუტების დისკრედიტაციის მიზნით. ასევე კიბერთავდასხმების საშუალებით აფერხებს სამიზნე ქვეყნაში გადაწყვეტილების მიმღებ პირებსა და სხვადასხვა სტრუქტურულ თუ საზოგადოებრივ სუბიექტებს შორის ინფორმაციების გაცვლის პროცესს.

რუსეთმა ინფორმაციული ომი და კიბერომი ეფექტურად გამოიყენა საქართველოს წინააღმდეგ სამხედრო ოპერაციების დაწყებამდე, საომარი მოქმედებების დროსა და შემდგომ პერიოდში. საქართველოში 2008 წელს განხორციელებული კიბერშეტევა იყო პირველი ფართომასშტაბიანი, კრემლის მიერ კარგად ორგანიზებული კიბერშეტევა, რომელიც ოდესმე გამოყენებულა ომისა და კონფლიქტის დროს.

რუსული ჰიბრიდული ომის არსენალში მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს რბილი ძალის ისეთ ინსტრუმენტს, როგორიცაა ეკონომიკური ბერკეტები. ევროკავშირსა და ნატოში გაწევრიანებისკენ საქართველოს კურსის აქტიურად აღებისა და ქმედითი ნაბიჯების შემდეგ, რუსეთმა გადაწყვიტა, აემოქმედებინა ეკონომიკური ბერკეტები და საკუთარი გავლენა ამ მექანიზმით შეენარჩუნებინა. რუსეთი ეკონომიკური იძულების ინსტრუმენტების გამოყენებით, ასევე, ხელს უშლის რეგიონის ქვეყნებს შორის ჯანსაღ ურთიერთობებს და მათ ინტეგრაციას დანარჩენ მსოფლიოსთან.

საქართველოს რუსეთზე ეკონომიკურ დამოკიდებულებას ძირითადად სამი მიმართულება განსაზღვრავს, ესენია: საგარეო ვაჭრობა, რუსეთში დასაქმებულ საქართველოს მოქალაქეთა ფულადი გზავნილები და ტურიზმი. რუსეთზე მაღალი ეკონომიკური დამოკიდებულება საფრთხის შემცველია, რადგან მას ნებისმიერ მომენტში შეუძლია გარკვეული შეზღუდვები დაუწესოს ქვეყანას და ეკონომიკური ზიანის მიყენების სანაცვლოდ პოლიტიკური ფასის გადახდა მოითხოვოს.

ჰიბრიდული ომის პირობებში ეკონომიკური დამოკიდებულება წარმოადგენს მტრის ხელში საკმაოდ ძლიერ საშუალებას, რომელსაც შეუძლია, აიძულოს მოწყვლადი ქვეყნები, დათმონ საკუთარი სუვერენიტეტი. ეკონომიკური იძულების ყველაზე გავრცელებული ინსტრუმენტები, რომელიც შეიძლება გამოყენებულ იქნეს დღევანდელ დღეს სამხრეთ კავკასიის ქვეყნების წინააღმდეგ, არის იმპორტის ტარიფების გაზრდა, ექსპორტის აკრძალვა/შეზღუდვა, უცხოური ფინანსური დახმარებების შეწყვეტა. ეს ყველაფერი გამოიწვევს რეგიონის ქვეყნების ეკონომიკის ჩამოშლას.

ისტორიულმა გამოცდილებამ აჩვენა, რომ რუსეთის მართლმადიდებელი ეკლესია (ROC) ოდითგანვე წარმოადგენდა რუსე-

თის იმპერიალისტურ-შოვინისტური პოლიტიკის იდეოლოგიურ საყრდენს.

რუსეთის მიერ დაპყრობილი მეზობელი ქრისტიანული ქვეყნები მუდმივად იმყოფებოდნენ ROC-ის გავლენის ქვეშ, კრემლის პოლიტიკური ინტერესების განხორციელების მიზნით, რწმენისა და უფლის სახელის გამოყენებით. დღესაც, არა მარტო საქართველო და სხვა პოსტსაბჭოთა ქრისტიანული ქვეყნები, არამედ ევროპის წამყვანი ქვეყნებიც დგანან ანალოგიური გამოწვევების წინაშე, განსაკუთრებით ისეთ რეგიონებში, სადაც რუსულენოვანი მოსახლეობა დომინირებს და რუსეთის მართლმადიდებლური ეკლესიის გავლენა დიდია.

ჰიბრიდული გამოწვევების პირობებში, ეროვნული უსაფრთხოების უზრუნველყოფის სტრატეგიის თანამედროვე მართვა-კონტროლის მთავარ საზრუნავს წარმოადგენს ისეთი სისტემის ჩამოყალიბება, რომელიც შესაძლებელს გახდის გამართულად იმუშაოს როგორც მტრის შემოჭრამდე პერიოდში, ასევე აგრესორის მიერ ქვეყნის ნაწილობრივი ან სრული ოკუპაციის შემთხვევაში. ეს კონცეფცია მოითხოვს ინოვაციურ მიდგომებს და დამატებით ინსტრუმენტებს თანამედროვე თავდაცვით არსენალში. ქვეყნის უსაფრთხოების უზრუნველსაყოფად სახელმწიფო ძალოვანი სტრუქტურების პარალელურად თავდაცვით ღონისძიებებში მოიაზრება სამოქალაქო საზოგადოების, მოსახლეობის ჩართულობა, რაც შეიძლება განიხილებოდეს, როგორც სამოქალაქო თავდაცვა.

ასიმეტრიული კონფლიქტების წინაშე მდგარი პატარა სახელმწიფოებისთვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ტოტალური თავდაცვის კონცეფციის შემუშავება, რომელიც იქნება ყოვლისმომცველი.

თანამედროვე თავდაცვითი სისტემის მოდელის თვალსაზრისით, ყურადღებას იქცევს ფინეთის რესპუბლიკის მიდგომა, რომელიც რუსეთის მხრიდან იმყოფება ისეთივე გამოწვევების წინაშე, როგორშიც საქართველოა და მისი მოსახლეობაც სულ რაღაც 5,5 მილიონ ადამიანს შეადგენს. თუმცა, საქართველოსგან განსხვავებით, ფინეთი საკუთარი სამხედრო შესაძლებლობებით, ქმედუნარიანი, ინოვაციური, გამძლე, კარგად განლაგებული და კარგად მომზადებული ჯარით, საიმედო დასაყრდენია ნატოსთვის ევროპის ჩრდილო-აღმოსავლეთ და არქტიკულ რეგიონებში.

მოკავშირეებისთვის არანაკლებ მნიშვნელოვანი და მიმზიდველია ყოვლისმომცველი უსაფრთხოების ფინური მოდელი, რომელშიც ჩართულია თითქმის მთელი საზოგადოება.

სექტორთაშორისი ინფორმაციის გაზიარების მოდელი, განსაკუთრებით სახელმწიფო და არასახელმწიფო აქტორებს შორის, არის ქვეყნის უკეთესი მზადყოფნისა და გამძლეობის წინაპირობა.

ფინეთს ოდითგანვე გააჩნდა თავდაცვის სამხედრო და არასამხედრო კომპონენტების გაერთიანების, ომის პოტენციური მიზნისთვის მთელი საზოგადოების მობილიზების ტრადიცია, რამაც გამოხატულება პოვა „ტოტალური თავდაცვის“ კონცეფციაში.

ფინეთის თავდაცვის სისტემა ეფუძნება პრინციპს, „ყველაზე დიდი დათვიც კი ვერ შეჭამს ზღარბს“. ასეთ დროს საუბარი არ არის ფინეთის მიმდებარედ სამხედრო შესაძლებლობების დონის შესატყვისობაზე; მთავარია, ნებისმიერი პოტენციური სამხედრო ოპერაციის განხორციელება ფინეთის წინააღმდეგ იმდენად დიდ რესურსების ხარჯვას მოითხოვდეს, რომ მისი მცდელობაც კი მიმზიდველი არ იყოს [1].

ფინური ტოტალური თავდაცვის სისტემა, ახალი გამოწვევებიდან გამომდინარე, თანდათანობით გარდაიქმნა და ჩამოყალიბდა უსაფრთხოების ყოვლისმომცველ მოდელად. უსაფრთხოების ფინური მოდელი, სადაც მთელი საზოგადოება ჩართულია უსაფრთხოების პროცესებში, არის ქვეყნის სიმტკიცისა და მდგრადობის წინაპირობა. ფინეთის, როგორც რუსეთის მხრიდან ჰიბრიდული საფრთხეების წინაშე მდგარი ქვეყნის სტრატეგიის ანალიზის შედეგად გამოიკვეთა, რომ გადაწყვეტილების მიმღებ სუბიექტებს სიტუაციური ანალიზისთვისა და ზუსტი რეაგირებისათვის სჭირდებათ სხვა დაინტერესებულ მხარეებთან მუდმივ კოორდინაციაში ყოფნა და დროული ინფორმირებულობა.

ყოვლისმომცველი ტოტალური თავდაცვა არის სახელმწიფო თავდაცვის პოლიტიკა, რომელიც ლეგიტიმაციას აძლევს, აერთიანებს და ავრცელებს სამხედრო თავდაცვისა და სამოქალაქო თავდაცვის კონცეფციას.

ტოტალური დაცვა საკუთარ თავში მოიაზრებს ყველა აქტივობის ერთობლიობას, რომელიც საზოგადოებას ამზადებს ომისთვის. საგანგებო მდგომარეობის თუ რეალური ომის პირობებში, საზოგადოების ყველა ფუნქცია, როგორც სამხედრო, ასევე სამოქალაქო, შედის თავდაცვის ძალისხმევაში.

დასკვნა. რუსეთის ჰიბრიდული ომის მექანიზმების კვლევა აჩვენებს, რომ ისეთი პატარა ქვეყნის თავდაცვითი სტრატეგია, როგორც საქართველოა, უნდა მოიცავდეს სამხედრო და სამოქალაქო თავდაცვის ყველა მიმართულებით კოორდინაციას.

განსაკუთრებული ყურადღება უნდა დაეთმოს ევროატლანტიკური მხარდაჭერის გაძლიერებას, რაც ხელს შეუწყობს საზოგადოებრივი თვითშეგნების ამაღლებას და ეროვნულ უსაფრთხოებას; უზრუნველყოფს პროპაგანდის წინააღმდეგ ბრძოლის ეფექტიანობას და შეამცირებს ქვეყანაში აგრესორი ქვეყნიდან მომდინარე საინფორმაციო და ფსიქოლოგიური ზეწოლის მავნე ზეგავლენას.

აქედან გამომდინარე, რეკომენდაციის სახით გამოვთქვამთ მოსაზრებას, რომ საქართველოს ყოვლისმომცველი ეროვნული თავდაცვის კონცეფციის ძირითად ხერხემალს უნდა წარმოადგენდეს:

1. **სამხედრო თავდაცვა;**
2. **სამოქალაქო თავდაცვა;**
3. **ეკონომიკური თავდაცვა;**
4. **ფსიქოლოგიური თავდაცვა;**
5. **ციფრული თავდაცვა;**
6. **ინსტიტუციური, მმართველობითი თავდაცვა;**
7. **საერთაშორისო თანამეგობრობასთან თანამშრომლობა.**

სისტემა უნდა იყოს სრულად გამართული და მუშაობდეს სინქრონიზებულად. ამ მიმართულებებით სახელმწიფოს სწორ მიდგომებსა და სექტორებს შორის კოორდინირებულ მუშაობის ხარისხზეა დამოკიდებული ქვეყნის ყოვლისმომცველი ეროვნული მდგრადობა და თავდაცვისუნარიანობა ჰიბრიდული გამოწვევების პირობებში.

აგრეთვე, სისტემა მოქნილი უნდა იყოს ყველა – ეროვნული თუ პარტნიორული – რესურსის მობილიზებისა და მათ რაციონალურ გამოყენებასთან დაკავშირებული საკითხების გადასაწყვეტად, რათა უმცირეს დროში და ნაკლები დანაკარგით მიღწეულ იქნეს მოწინააღმდეგის შეკავება და მასზე საბოლოო გამარჯვების მოპოვება.

საჭიროების შემთხვევაში, ყველა სახელმწიფო თუ არასახელმწიფო სტრუქტურამ, მათ შორის, კერძო თუ საჯარო დაწესებულებამ, ასევე თითოეულმა მოქალაქემ უნდა იცოდეს საკუთარი როლი და ფუნქცია ქვეყნის უსაფრთხოებისთვის აუცილებელ ღონისძიებებში.

სახელმწიფომ მაქსიმალურად უნდა მიმართოს საკუთარი ინტელექტუალური თუ მატერიალური რესურსი თავდაცვითი სისტემის შექმნისა და სრულყოფისათვის. ასეთი სისტემის ამოქმედება ქმნის რეალურ ბარიერებს პოტენციური მოწინააღმდეგისთვის, არის აშკარა მესიჯი აგრესორისთვის, რომ მისი ჩანაფიქრების ხორცშესხმა და სასურველი შედეგის მიღწევა შეუძლებელი ან რთულად განსახორციელებელია.

ALEXANDER KIKNADZE – *GTU, PhD Student*

CHALLENGES OF SMALL COUNTRIES IN A STATE OF HYBRID WAR, IN THE CONTEXT OF RUSSIAN-GEORGIAN RELATIONS

Summary

The paper examines the relevance of hybrid warfare in Russia-Georgia relations, discusses in detail the hybrid mechanisms used by Russia to achieve its strategic goals, and presents the importance of Georgia's national security strategy to deal with these challenges. The author draws attention to the multifaceted processes of Russia's military, informational, economic, and legal pressure on Georgia, which occupied 20% of the country's territory, and is still carrying out the seizure of lands by the so-called By "borderization" and manipulating the issues of Abkhazia and Tskhinvali, it hinders the process of western integration of the country. The paper mentions that Georgia still does not have an effective lever to stop Russian aggression.

The paper presents the example of Finland, which represents the practical experience of forming a hybrid defense strategy and implies the need for free transfer of information and coordinated work among institutions and organizations operating in the state and civil sectors, which strengthens the country's defense capability.

The author's vision proposed in the study on the concept of comprehensive, total defense national resilience, involves the formation of a multifaceted defense strategy that will combine the resources of state and private structures to overcome hybrid threats.

According to the paper, this concept will facilitate coordination in the direction of strengthening military, civil, economic, information and cyber security and increase the sense of unity and national security in the society. In order to minimize the hybrid challenges coming from Russia and to increase the country's stability, the author gives recommendations that imply the strength of such components of the national defense structure as military, civil, economic, psychological and digital defense, as well as cooperation with international partners.

According to the final part, the main goal of the comprehensive national defense system of Georgia is the early identification of threats of hybrid war and the creation of the possibility of rapid response to them.

In order to increase the country's defense capability, it is necessary to make the system flexible, which will allow each citizen and institution to understand their role and function in the process of strengthening the country's security. A strong, integrated national defense system is both an effective preventive mechanism and a clear message to a potential aggressor that Georgia's independence and stability are inviolable.

Keywords: *Hybrid Warfare Tools, Comprehensive Total Defense, Military Defense, Civil Defense, Economic Defense, Psychological Defense, Digital Defense, Institutional, Governance Defense, Cooperation with the International Community.*

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Raitasalo J., Finnish Defense "Left of Bang" (National Defense University Press, PRISM Vol. 10, No. 2, March 10, 2023). https://ndupress.ndu.edu/Media/News/News-ArticleView/Article/3323915/finnish-defense-left-of-bang/ (22.05.2023)
2. კიკნაძე ალ., *„Elements of Russia's Hybrid Warfare“*, სსიპ - დავით აღმაშენებლის სახელობის საქართველოს ეროვნული თავდაცვის აკადემია, საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენციის ნაშრომთა კრებული (16-28). გორი, 2017.

3. მგალობლიშვილი გ., *„ჰიბრიდული ომი და ევრო-ატლანტიკური სივრცის უსაფრთხოების ლანდშაფტის ცვლილება“.* ეკონომიკური პოლიტიკის კვლევის ცენტრი (EPRC). (41). თბ., 2016.
4. სვანაძე ვლ., *„კიბერსივრცე და კიბერუსაფრთხოების გამოწვევები“.* თბ., 2015. (131).
5. ქავთარაძე ნ., *„ჰიბრიდული ომი“ და რუსეთის მიერ წარმოებული „თანამედროვე ომი“,* ექსპერტის აზრი, 201. საქართველოს სტრატეგიისა და საერთშორისო ურთიერთობათა კვლევის ფონდი (24). 2023.
6. ჩხაიძე ზ., *„ახალი თაობის ომები (პოლიტიკა და გეოსტრატეგია)“,* სადოქტორო დისერტაცია, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი, თბ., 2020. (174).
7. ჩხეტიანი დ., *„ჰიბრიდული ომი. სტრატეგია და ტაქტიკა“*, სადოქტორო დისერტაცია. საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი. თბ., *2018.* (152).
8. ოვესოვი ა., *„რუსეთის ჰიბრიდული ომის კომპლექსური სტრატეგია, როგორც საერთაშორისო უსაფრთხოების სიტემის და საერთაშორისო წესრიგის მთავარი გამოწვევა“,* YATA Georgia „ნატო, ევროპა, უსაფრთხოება“. 2021. http://articles.yata.ge/?p=493#_ftn5 (24.08.2022) (22.11.2022) და https://www.facebook.com/share/p/15JPDSF8PL/ (24.11.2024).
9. Opinion & Analysis from Finabel, „Small but Ready: How Finland Has Prepared to Defend Itself", (EU Debates, News & Opinions, Mar 10, 2023). https://www.pubaffairsbruxelles.eu/opinion-analysis/small-but-ready-how-finland-has-prepared-to-defend-itself/(25.05.2023)
10. Elonheimo T., „Comprehensive Security Approach in Response to Russian Hybrid Warfare", (Strategic Studies Quarterly, 2021, pp113-137), 124. https://www.jstor.org/stable/48618299?seq=13(25.05.2023)

ედიშერ გვენეტაძე
სტუ, პროფესორი

მანანა მორჩილაძე
სტუ, დოქტორანტი

რუსეთ-უკრაინის მიმდინარე ომის გავლენა ევროკავშირზე

რუსეთ-უკრაინის მიმდინარე ომი მსოფლიო ყურადღების ცენტრშია, როგორც კონფლიქტის პოტენციური შედეგების მნიშვნელობიდან გამომდინარე, ასევე ზოგადი საინფორმაციო კუთხითაც. არაერთი სტატია და ანალიზი დაიწერა მიმდინარე ომის თავისებურებების, მისი სამხედრო-პოლიტიკური, ეკონომიკური თუ სოციალური ასპექტების შესახებ. რუსეთ-უკრაინის ომს გავლენა არამარტო ევროკავშირის წევრ ქვეყნებზე, არამედ მთელ მსოფლიოზე ექნება – მოსალოდნელია გლობალური ეკონომიკური ზრდის ტემპის შენელება და ინფლაციის დონის ზრდა.

ომი ძირითადად, სამი მიმართულებით შეიმჩნეოდა: პირველ რიგში, ენერგოპროდუქტებისა და სურსათის გაძვირებამ ინფლაციური ზეწოლაგაზარდა, რამაც, თავის მხრივ, გავლენა მოახდინა მსყიდველობაითუნარიანობასა და მოთხოვნაზე. მეორე გამოწვევა უკრაინა-რუსეთის მეზობელ სახელმწიფოებს უკავშირდება; რადგან მოსალოდნელი იყო, რომ კონფლიქტს მიწოდების ჯაჭვის პრობლემები, ვაჭრობის შეზღუდვა და ფულადი გზავნილების შემცირება გამოეწვია. მესამე საკითხი ნეგატიურ მოლოდინებს უკავშირდებოდა – გაურკვევლობამ და არასტაბილურობამ ინვესტორების მხრიდან ნდობის შემცირება გამოიწვია, რამაც ასახვა ჰპოვა აქტივების ფასებსა და განვითარებადი ბაზრებიდან კაპიტალის გადინებაზე.

რაც შეეხება რუსეთზე დაწესებულ სანქციებსა და ეკონომიკურ რეცესიას განსაკუთრებით დიდ გავლენას მოახდენს კავკასიისა და ცენტრალური აზიის რეგიონზე. მოსალოდნელია: ვაჭრობის, ტურიზმის, ინვესტიციებისა და ფულადი გზავნილების შემოდინებების შემცირება, რაც, თავის მხრივ, ნეგატიურად აისახება ეკონომიკურ ზრდაზე, ინფლაციასა და ფისკალურ ანგარიშებზე.

ევროკავშირის ტერიტორიაზე მთავარ გამოწვევად ბუნებრივი აირის, ნავთობის და სხვა ენერგოპროდუქტების გაძვირებას და მიწოდების პრობლემის გაჩენის რისკების ზრდას სახელდება, რადგან დღესღეისობით რუსეთი ერთ-ერთი მთავარი ენერგოიმპორტიორი ქვეყანაა.

საკვანძო სიტყვები: *რუსეთ-უკრაინის ომი, სანქციები, კრისიზი*

შესავალი, მსოფლიო დღის წესრიგი 2022 წლის 24 თებერვლიდან უკრაინაში მიმდინარე პროცესებმა თავდაყირა დააყენა. უკრაინის ომმა გამოიწვია ტალღოვანი ეფექტი მთელს მსოფლიოში – შეაფერხა გლობალური მიწოდების ჯაჭვები და გაზარდა ფასები სურსათზე, საწვავზე და სხვა საქონელზე. შექმნილმა ვითარებამ ევროპის ქვეყნები მშვიდობისა და უსაფრთხოების საკითხებზე დააფიქრა და მისცა ბიძგი, რომ რეალურად აღექვათ არსებული საფრთხეები და მასთან გასამკლავებლად ახალი მიდგომები და ხედვები ჩამოეყალიბებინათ.

რუსეთის ფართომასშტაბიანმა ომმა უკრაინის წინააღმდეგ გამოავლინა ძლიერი ანტაგონისტური დინამიკა, გააძლიერა შავ-თეთრი შეხედულება მსოფლიოს შესახებ. ამან შეიძლება შექმნას შთაბეჭდილება, რომ დემოკრატები არასოდეს ყოფილან ასე ერთიანი, ახლა, როცა მსოფლიო წესრიგის წინაშე ბირთვული ძალა გამოყენების საშიშროება არსებობს.

რუსეთის ფართომასშტაბიანმა სამხედრო აგრესიამ უკრაინის წინააღმდეგ მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ ევროპაში ყველაზე დიდი ჰუმანიტარული კრიზისი გამოიწვია. ომი უკრაინაში მესამე ასიმეტრიული შოკია, როგორც ამას ეკონომისტები უწოდებენ, რომელიც ევროკავშირმა განიცადა ბოლო ორი ათწლეულის განმავლობაში, 2008 წლის ფინანსური და ეკონომიკური კრიზისის და ევროზონის შემდგომი კრიზისის და COVID-19 პანდემიის შემდეგ [1].

უკრაინის ომმა მართლაც ბევრად უფრო დიდი გავლენა მოახდინა მეზობელ ქვეყნებზე ლტოლვილების შემოდინებისა და მათი დიდი დამოკიდებულების გამო რუსულ გაზზე.

გაეროს ლტოლვილთა უმაღლესი კომისიის (UNHCR) მიერ ჩატარებული გამოკვლევის თანახმად, უკრაინაში რუსეთის შეჭრამ გამოიწვია მოსახლეობის უდიდესი გადაადგილება ევროპაში მეორე მსოფლიო ომის შემდგომი პერიოდის შემდეგ. ოფიციალური მონაცემებით, თითქმის 4 მილიონი ადამიანი განდევნეს სახლებიდან და იძულებით გადაადგილებულნი არიან, ხოლო 6,8 მილიონი ადამიანი გადავიდა რეგიონის მეზობელ ქვეყნებში, მათ შორის პოლონეთში, უნგრეთში, მოლდოვაში ან გლობალურად სხვა ქვეყნებში. პოლონეთმა მიიღო ყველაზე მეტი უკრაინელი ლტოლვილი და მასპინძლობს უკრაინიდან ყველა ლტოლვილთა თითქმის 60 პროცენტს [2].

ევროკავშირის ლიდერებმა არაერთხელ მოსთხოვა რუსეთს, რომ დაუყოვნებლივ შეეწყვიტა სამხედრო მოქმედებები, უპირობოდ გაეყვანა ყველა ძალები და სამხედრო ტექნიკა უკრაინიდან და პატივი ეცა უკრაინის ტერიტორიულ მთლიანობის, სუვერენიტეტისა და დამოუკიდებლობისთვის. ევროკავშირის ქვეყნებმა აჩვენეს ერიანობა და უკრაინას მნიშვნელოვანი ჰუმანიტარული, პოლიტიკური, ფინანსური და სამხედრო დახმარება გაუწიეს. ევროკავშირი დღესაც გაბედულად აცხადებს, რომ ევროპული საბჭო კიდევ ერთხელ ადასტურებს ევროკავშირის ურყევ ვალდებულებას უკრაინისა და მისი ხალხისთვის უწყვეტი პოლიტიკური, ფინანსური, ეკონომიკური, ჰუმანიტარული, სამხედრო და დიპლომატიური მხარდაჭერის უზრუნველსაყოფად იმდენი ხანი, რამდენიც სჭირდება და რამდენადაც საჭირო იქნება. ევროკავშირი მზად არის რომ გააგრძელოს სოლიდარობის გამოცხადება და მხარდაჭერა გაუწიოს უკრაინის ომს გაქცეულ ლტოლვილებს და მათ მასპინძელ ქვეყნებს. ის, ასევე, კოორდინაციას უწევს პარტნიორებთან და მოკავშირეებთან, გაეროს, ეუთოს, ნატოსა და დიდი შვიდეულის ფარგლებში. ევროკავშირის ლიდერებმა ხაზგასმით აღნიშნეს, რომ რუსეთი, ბელორუსია და ყველა, ვინც პასუხისმგებელია ომისა და სხვა უმძიმეს დანაშაულებზე, პასუხისმგებელნი იქნებიან თავიანთი ქმედებებისთვის საერთაშორისო სამართლის შესაბამისად [3].

სანქციები დაწესება

უკრაინის წინააღმდეგ განხორციელებული სამხედრო აგრესიის საპასუხოდ ევროკავშირმა რუსეთის წინააღმდეგ მასიური და უპრეცედენტო სანქციები დააწესა. სანქციები დაწესებულია ასევე ადამიანის უფლებების დარღვევებთან და ჰიბრიდულ საფრთხეებთან დაკავშირებით. 2022 წლიდან ევროკავშირმა გააგრძელა სანქციების დაწესება რუსეთის წინაამდეგ, ეს სანქციები დაემატება იმ ზომებს, რომლებიც უკვე დაწესებული ჰქონდა რუსეთს 2014 წლიდან ყირიმის ანექსიისა და მინსკის შეთანხმებების შეუსრულებლობის შემდეგ. სანქციები მოიცავს მიზანმიმართულ შემზღუდველ ზომებს (ინდივიდუალური სანქციები), ეკონომიკურ სანქციებს, დიპლომატიურ ზომებს და ვიზო ზომებს. ეკონომიკური სანქციების მიზანი არის რუსეთისთვის მძიმე შედეგების დაწესება მის ქმედებებზე, რათა ეფექტურად აღკვეთოს რუსეთის შესაძლებლობა განაგრძოს აგრესია. ინდივიდუალური სანქციები მიზნად ისახავს პირებს, რომლებიც პასუხისმგებელნი არიან მხარდაჭერის, დაფინანსების ან განხორციელების ქმედებებზე, რომლებიც ძირს უთხრის უკრაინის ტერიტორიულ მთლიანობას, სუვერენიტეტსა და დამოუკიდებლობას ან მათ, ვინც სარგებლობს ასეთი ქმედებებით. ევროკავშირმა ასევე დაამტკიცა სანქციები ბელორუსის, ირანის და ჩრდილოეთ კორეის წინააღმდეგ რუსეთის მხარდაჭერის საპასუხოდ უკრაინის წინააღმდეგ სამხედრო აგრესიაში. გარდა ამისა, ევროკავშირმა დააწესა სანქციები ფიზიკური პირებისა და სუბიექტების წინააღმდეგ რუსეთში ადამიანის უფლებების მდგომარეობის მუდმივი გაუარესების გამო. ევროკავშირის შემაკავებელი ზომები 2 300-ზე მეტ ფიზიკურ პირსა და ერთეულზე ვრცელდება, რომლებიც საფრთხეს უქმნიან უკრაინის ტერიტორიულ მთლიანობას, სუვერენიტეტსა და დამოუკიდებლობას. დღემდე კი სანქციების თოთხმეტი პაკეტია მიღებული. რუსეთი მსოფლიოს ისტორიაში ყველაზე სანქცირებული სახელმწიფო გახდა, თუმცა ამან რუსეთის ომის მანქანის შეჩერება ვერ გამოიწვია, რადგან ის ახლა იმაზე მეტი რაოდენობის ნავთობს ყიდის ჩინეთსა და ინდოეთში, ვიდრე ამას ევროკავშირში ოდესმე შეძლებდა.

სანქციები უფრო ეფექტურია, თუ ჩართული იქნება საერთაშორისო პარტნიორების ფართო სპექტრი. ევროკავშირი მჭიდროდ თანამშრომლობდა ბოლო რამდენიმე წლის განმავლო-

ბაში თანამოაზრე პარტნიორებთან, როგორიცაა შეერთებული შტატები სანქციების კოორდინაციის მიზნით. ევროკავშირი მუშაობს მსოფლიო ბანკის ჯგუფთან, ევროპის რეკონსტრუქციისა და განვითარების ბანკთან (EBRD), ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციასთან (OECD) და სხვა საერთაშორისო პარტნიორებთან, რათა რუსეთმა არ მიიღოს დაფინანსება ასეთი ინსტიტუტებისგან. ამ საერთაშორისო ძალისხმევის კოორდინაციის მიზნით, რუსული ელიტები, მარიონეტები და ოლიგარქების სამუშაო ჯგუფი საშუალებას აძლევს ევროკავშირს ითანამშრომლოს G7 ქვეყნებთან – კანადასთან, საფრანგეთთან, გერმანიასთან, იტალიასთან, იაპონიასთან, დიდ ბრიტანეთთან და შეერთებულ შტატებთან, ასევე ავსტრალიასთან, რათა უზრუნველყოს სანქციების განხორციელება. მიუხედავად იმისა, რომ ევროკავშირი მჭიდროდ თანამშრომლობს ბევრ პარტნიორთან, თითოეული ეს არაევროკავშირის ქვეყანა ცალმხრივად წყვეტს, თუ რომელ სანქციებს დააწესებს.

ევროკავშირის მიერ დაწესებული სანქციები ექვემდებარება საერთაშორისო სამართლის ნორმებს. ევროკავშირის ყველა სანქცია სრულად შეესაბამება საერთაშორისო სამართლის ვალდებულებებს, პატივს სცემს ადამიანის უფლებებსა და ძირითად თავისუფლებებს. ევროკავშირის წევრ ქვეყნებს შორის პოლიტიკური შეთანხმების მიღწევის შემდეგ, საჭირო სამართლებრივი აქტები მზადდება ევროპის საგარეო სამოქმედო სამსახურის ან/და ევროკომისიის მიერ და წარედგინება საბჭოს დასამტკიცებლად. საბჭოს რეგულაციები და გადაწყვეტილებები, როგორც ზოგადი გამოყენების სამართლებრივი აქტები, სავალდებულოა ევროკავშირის იურისდიქციის ქვეშ მყოფი ნებისმიერი პირისთვის ან ერთეულისთვის. ეს ნიშნავს ნებისმიერ პირს ან ერთეულს ევროკავშირში, ევროკავშირის ნებისმიერ მოქალაქეს ნებისმიერ ადგილას და ყველა კომპანიასა და ორგანიზაციას, რომლებიც გაერთიანებულია ევროკავშირის წევრი სახელმწიფოს კანონმდებლობით.

დღევანდელი რეალობა კი ასეთია, ევროკავშირის მიერ დაწესებულმა ეკონომიკურმა და პოლიტიკურმა სანქციებმა ვერ გამოიღო შესაბამისი შედეგები. კონფლიქტის დროებითი გაყინვა 2014-2022 წლებში ევროკავშირის შუამდგომლობით წარმოებული მინსკის შეხვედრებზე უშედეგო აღმოჩნდა, უფრო მეტიც, რუსეთის შეჭრამ უკრაინაში XXI საუკუნის ყველაზე დიდი პოლიტიკური და ეკონომიკური კრიზისი და ევროპის კონტინენტზე სრულმასშტაბიანი ომი გამოიწვია. მიმდინარე ომი, XXI საუკუნეში მთლიანად ცვლის საერთაშორისო წესრიგს და ევროკავშირს, გაეროს და ნატოს პოლიტიკის გადახედვის აუცილებლობას წარმოაჩენს, რათა მეტი ბერკეტი გააჩნდეთ მსოფლიო წესრიგის და მშვიდობი დასამყარებლად და შესანარჩუნებლად.

ენერგეტიკული კრიზისი

ჩრდილოეთის ნაკადის ბიზნეს მოდელი შექმნილია იმისთვის, რომ უზრუნველყოს გაზის ტრანსპორტირების სიმძლავრე დასავლეთ რუსეთიდან შემომავალი ბუნებრივი აირის ევროპის გაზის ქსელში გასანაწილებლად. ორი 1224 კილომეტრიანი ოფშორული მილსადენი არის ყველაზე პირდაპირი კავშირი რუსეთში გაზის უზარმაზარ მარაგსა და ევროკავშირის ენერგეტიკულ ბაზრებს შორის. ერთობლივად, ორ მილსადენს აქვს შესაძლებლობა გადაიტანოს საერთო ჯამში 55 მილიარდი კუბური მეტრი (მკმ) გაზი წელიწადში ევროკავშირის ბიზნესებსა და ოჯახებში მინიმუმ 50 წლის განმავლობაში.

ვინაიდან პროექტი აძლიერებს ევროკავშირის ენერგეტიკულ ბაზარს და აძლიერებს მიწოდების უსაფრთხოებას, პროექტი ევროპარლამენტისა და საბჭოს მიერ არის „ევროპული ინტერესის“ მნიშვნელობის მქონე. Nord Stream ორმაგი მილსადენის სისტემა ბალტიის ზღვაში გადის ვიბორგიდან (რუსეთი) ლუბმინამდე, გრეიფსვალდთან (გერმანია) ახლოს. ჩრდილოეთის ნაკადის (Nord Stream) მარშრუტი კვეთს რუსეთის, ფინეთის, შვედეთის, დანიისა და გერმანიის ექსკლუზიურ ეკონომიკურ ზონებს, ასევე რუსეთის, დანიისა და გერმანიის ტერიტორიულ წყლებს. ბოვანენკოვოს ნავთობისა და გაზის კონდენსატის საბადო არის ჩრდილოეთ ნაკადის მილსადენის მთავარი ბუნებრივი აირის ბაზა. ბოვანენკოვო მდებარეობს დასავლეთ ციმბირში (რუსეთი), იამალის ნახევარკუნძულზე, ყარას ზღვის სანაპიროდან 40 კილომეტრში და მოიცავს დაახლოებით 1000 კვადრატულ კილომეტრს. მოძიებული და სავარაუდო გაზის მარაგი იქ 4,9 ტრილიონ კუბურ მეტრს შეადგენს, რაც ბოვანენკოვოს საბადოს

ბუნებრივი გაზის საიმედო წყაროდ აქცევს ევროპისთვის [4].

წყალქვეშა აფეთქებებმა, რომლებმაც 2022 წლის სექტემბერში დააზიანა Nord Stream გაზსადენები, დროებით დაასრულა გერმანია-რუსეთის პარტნიორობა, რომელსაც თავიდანვე ბევრი მოწინააღმდეგე ჰყავდა.

რუსეთის შეჭრამ უკრაინაში და ენერგეტიკული იარაღის გამოყენებამ ევროკავშირის ქვეყნებისთვის ენერგომომარაგების დივერსიფიკაცია აუცილებლობად აქცია [5. 139].

დივერსიფიკაცია ხანგრძლივი და ძვირადღირებული პროცესია, რომელიც მოითხოვს ინვესტიციებს ინფრასტრუქტურაში, მაგალითად, ახალი მილსადენებისა და თხევადი ბუნებრივი აირის (LNG) ტერმინალების მშენებლობას.

თუმცა, ევროკავშირი და მისი ქვეყნები ცდილობენ რომ სწრაფად იმოქმედონ აღნიშნული საკითხის გადასაჭრელად.

რუსულ წიაღისეულ საწვავზე დამოკიდებულების შემცირება ხელშესახები რეალობაა, თუმცა საკმაოდ დიდ თანხებთან არის დაკავშირებული. 2022 წლიდან რუსეთიდან მილსადენის გაზის იმპორტი მკვეთრად შემცირდა, ხოლო LNG-ის იმპორტის მოცულობა სანდო პარტნიორებისგან, როგორიცაა შეერთებული შტატები და ნორვეგია, ზრდა დაიწყო. რუსეთის მილსადენის გაზის წილი ევროკავშირის იმპორტში 2021 წელთან შედარებით 2023 წელს დაახლოებით 40%- დან 8%-მდე დაეცა. მილსადენის გაზსა და LNG-ზე ერთად რუსეთი შეადგენდა ევროკავშირის გაზის მთლიანი იმპორტის 15%-ზე ნაკლებს. ვარდნა ძირითადად შესაძლებელი გახდა LNG იმპორტის მკვეთრი ზრდისა და ევროკავშირში გაზის მოხმარების საერთო შემცირების წყალობით.

მზარდი წინააღმდეგობა ევროკავშირსა და აშშ-ში

2016 წელს ჩრდილოეთის ნაკადი 2-ის მილსადენის პროექტის დაწყებიდან უკრაინამ, პოლონეთმა და განსაკუთრებით ბალტიისპირეთის ქვეყნებმა გამოთქვეს საკუთარი მოსაზრებები, თავიანთი უსაფრთხოების ინტერესებიდან გამომდინარე. ყირიმის ანექსიის შემდეგ ისინი უფრო მძაფრად გამოხატავდნენ შიშს. ევროკავშირი საკუთარ გაფრთხილებებს ავრცელებს. პროექტზე წინააღმდეგობა ასევე გაიზარდა შეერთებულ შტატებში დონალდ ტრამპის პრეზიდენტად არჩევის შემდეგ, ტრამპმა გააფრთხილა, რომ გერმანია ზედმეტად დამოკიდებული ხდება რუსეთის ენერგომომარაგებაზე. გერმანიის მთავრობა კი იგნორირებას უკეთებს ყველა შეშფოთებას და წარმოადგენს Nord Stream-ს არა მხოლოდ როგორც პასუხს ევროპის ენერგომომარაგების უსაფრთხოებაზე, არამედ როგორც ინსტრუმენტს ვაჭრობის გზით მშვიდობის უზრუნველსაყოფად.

2018 წელს Nord Stream 2-ის მშენებლობა დაიწყო. მერკელმა პირველად აღიარა, რომ ეს არ არის მხოლოდ კერძო სექტორის პროექტი და რომ „რა თქმა უნდა, პოლიტიკური ფაქტორებიც უნდა იყოს გათვალისწინებული“. მაგრამ მისთვის ჯერ კიდევ გამორიცხულია პროექტის შეჩერება. 2019 წელს აშშ ამაღლებს ტონს და იმუქრება სანქციებით. რიჩარდ გრენელი, მაშინდელი შეერთებული შტატების ელჩი გერმანიაში, წერს მუქარის წერილებს გერმანულ კომპანიებს, რომლებიც მონაწილეობდნენ Nord Stream-ში. 2021 წელს ჩრდილოეთის ნაკადი 2 დასრულდა. დეკემბერში თანამდებობის დაკავებიდან მალევე, კანცლერი ოლაფ შოლცი საუბრობდა პროექტის შეჩერების წინააღმდეგ პოლიტიკური მიზეზების გამო.

2022 წლის 22 თებერვალს რუსეთის შეჭრამ უკრაინაში ყველაფერი შეცვალა, უკრაინის მიმართ რუსული აგრესიის ფონზე, შოლცმა ბრძანა, რომ Nord Stream 2-ის სერტიფიცირება და, შესაბამისად, დამტკიცების პროცესი შეჩერებულიყო. 2022 წლის 24 თებერვალს რუსეთი იწყებს სრულმასშტაბიან შეჭრას უკრაინაში და Nord Stream-ის კრიტიკოსები თავს გამართლებულად გრძნობენ. გაზის მიწოდება Nord Stream 1-ით გრძელდება, მაგრამ რუსეთის წინააღმდეგ ევროკავშირის სანქციების გამო წევრი ქვეყნების მიერ მიღებული მოცულობა მცირდება.

2022 წლის აგვისტოს ბოლოს რუსეთმა დახურა ჩრდილოეთის ნაკადი 1, სავარაუდოდ ტექნიკური მიზეზების გამო. მოგვიანებით გაზის მიწოდება შეზღუდული რაოდენობით განახლდა, თუმცა აგვისტოს ბოლოს სრულად შეჩერდა. კრემლის სპიკერმა დიმიტრი პესკოვმა განაცხადა, რომ ის განახლდება მხოლოდ მაშინ, როცა რუსეთის წინააღმდეგ სანქციები მოიხსნება.

შეერთებულმა შტატებმა მთლიანად აკრძალა ენერგორესურსების იმპორტი რუსეთიდან, ხოლო ევროპულმა ქვეყნებმა პირობა და-

დეს, რომ შეამცირებენ თავიანთ დამოკიდებულებას რუსულ გაზზე იმპორტის დივერსიფიკაციის, ენერგიის დაზოგვისა და მეტი განახლებადი ენერგიის გამოყენებით. მე-14 სანქციების პაკეტში ევროკავშირმა (EU) აკრძალა რუსული თხევადი ბუნებრივი აირის (LNG) გადაზიდვა ევროკავშირის წევრების მეშვეობით მესამე ქვეყნებში; თუმცა, ევროკავშირის რამდენიმე ქვეყანა აგრძელებს რუსეთიდან მილსადენის გაზის და LNG შესყიდვას. უფრო მეტიც, რუსული გაზის წილი ევროკავშირის გარეთ იმპორტში გაიზარდა 2024 წლის პირველ სამ თვეში წინა კვარტალთან შედარებით, რაც შეიძლება აიხსნას დაბალი ფასებით. მიუხედავად იმისა, რომ უკრაინა რუსული გაზის ტრანზიტს ჯერ კიდევ ევროპის ქვეყნებში ატარებს, მან უსაფრთხოების მიზეზების გამო შეწყვიტა ერთ-ერთი სატრანზიტო პუნქტი სოხრანივკა.

უკრაინის გავლით რუსული გაზის ტრანზიტის დასრულება და ევროკავშირის ვარიანტები

2025 წლის 1 იანვარს დასრულდება ძირითადი კონტრაქტი, რომელიც არეგულირებს რუსული გაზის ტრანზიტს უკრაინის გავლით, რაც მნიშვნელოვან გავლენას მოახდენს რუსული გაზის დარჩენილ ექსპორტზე ევროკავშირის ზოგიერთ ქვეყანაში. სატრანზიტო ხელშეკრულების დასრულება მნიშვნელოვანი ცვლილება იქნება, რადგან უკრაინის გავლით გაზი, რომელიც რეგულირდება კონტრაქტით, ამჟამად შეადგენს რუსეთის დარჩენილი მილსადენის გაზის ევროკავშირში ექსპორტის ნახევარს და მთლიანი რუსული გაზის ექსპორტის მესამედს, მათ შორის LNG. გავლენა განსაკუთრებით იგრძნობა ავსტრიაში, უნგრეთსა და სლოვაკეთში, რომლებზეც უკრაინის სატრანზიტო მარშრუტი 2023 წელს გაზზე მოთხოვნილების 65 პროცენტს აკმაყოფილებდა. მთლიანობაში, უკრაინის ტრანზიტის წილი ევროკავშირის გაზის იმპორტში 2021 წლის 11 პროცენტიდან დაახლოებით 5 პროცენტამდე შემცირდა [6].

ევროკავშირს აქვს არასავალდებულო მიზანი, შეაჩეროს რუსული გაზის მთელი იმპორტი 2027 წლისთვის. უკრაინის ტრანზიტის დასრულებამ შეიძლება დააჩქაროს ეს გათიშვა და ასევე მოიტანს 6,5 მილიარდი დოლარის ზარალს ყოველწლიურად რუსეთისთვის, თუ მას არ შეუძლია ამ ნაკადების გადამისამართება სხვა მილსადენებზე ან LNG ტერმინალებზე [7].

თუმცა, უკრაინა დგას გადასახადის დაკარგვის წინაშე, ტრანზიტის ხელშეკრულების დასრულებიდან მშპ-ს დაახლოებით 0.5 პროცენტის ექვივალენტი და რისკავს მისი, როგორც ევროპის ენერგეტიკული პარტნიორის (მაგალითად, როგორც გაზის შენახვის მიმწოდებლის) სტრატეგიულ როლს. მეტიც, უკრაინის გაზის ინფრასტრუქტურა, რომელიც ჯერ-ჯერობით დიდწილად დაუზიანებელია, შეიძლება გახდეს სამხედრო სამიზნე, თუ რუსული გაზი აღარ იქნება უკრაინის მილსადენებში. მიუხედავად იმისა, რომ დამოუკიდებელმა სტრეს-ტესტებმა დაადასტურა უკრაინის გაზის ინფრასტრუქტურის საიმედოობა ექსტრემალურ სცენარებში, მათ შორის პოტენციურ თავდასხმების დროსაც, მიზანმიმართული თავდასხმების რისკი კვლავ სერიოზულ შეშფოთებას იწვევს, განსაკუთრებით ზამთრის წინ [8].

გარდა ამისა, უკრაინის გავლით გაზის ტრანზიტის ნებისმიერ შეჩერებას ეწინააღმდეგებიან უნგრეთი, სლოვაკეთი და ნაწილობრივ ავსტრია, ასეთ სცენარში არაპროპორციული ეკონომიკური ზარალის შიშით. 2025 წელს უფრო მაღალი ფასების და გაზის მიწოდების შეფერხების თავიდან ასაცილებლად, ამ ქვეყნებს სურთ შეინარჩუნონ გაზის გარკვეული ნაკადები უკრაინის გავლით. მათ შეიძლება ეშინოდეთ, რომ შეჩერება სამუდამოდ დაასრულებს რუსულ გაზზე პრივილეგირებულ წვდომას, რაც პოტენციურად არახელსაყრელ მდგომარეობაში აღმოჩნდება ევროკავშირის სხვა ქვეყნებთან შედარებით.

უკრაინის გაზსადენის სისტემა აკავშირებს რუსეთს, პოლონეთს, სლოვაკეთს, უნგრეთს, რუმინეთსა და მოლდოვას. გაზის ნაკადები უკრაინის გავლით პოლონეთსა და რუმინეთში შეჩერებულია. სლოვაკეთი ახლა ევროკავშირში შესვლის მთავარი პუნქტია. სლოვაკეთთან ერთად, ავსტრია, უნგრეთი და მოლდოვა ახლა გაზის ძირითადი მიმღებები არიან უკრაინის გავლით. გაზის ტრანზიტს უკრაინის გავლით შესაძლოა ჰქონდეს ორი სცენარი:

1. რუსული მარაგების შეცვლა LNG-ით

გაზის ტრანზიტის ხელშეკრულების დასრულება გულისხმობს, რომ 2025 წლის 1 იანვრიდან ევროკავშირს დასჭირდება ყოველწლიურად 140 ტვტ/სთ დამატებითი იმპორტი სხვა წყაროებიდან. რუსული გაზის მიწოდების უმე-

ტესი ნაწილი ავსტრიაში, უნგრეთსა და სლოვაკეთში გაფორმებულია გრძელვადიანი კონტრაქტებით მათ ძირითად გაზის კომპანიებსა და გაზპრომს შორის; მათ ვადა ეწურება მომავალში, თუმცა, უკრაინული ტრანზიტის შეჩერება ავსტრიის, უნგრეთის ან სლოვაკეთის მიწოდების უსაფრთხოების მყისიერ საფრთხეს არ შეუქმნის სამი მიზეზის გამო.

პირველი, LNG ტერმინალები პოლონეთში, გერმანიაში, ლიტვაში, იტალიაში, ხორვატიაში და საბერძნეთში, ახალი მცურავი საცავის რეგაზიფიკაციის ბლოკები გერმანიასა და იტალიაში და თურქსტრიმის მილსადენის პოტენციური გაფართოება, რომელიც შავ ზღვაზე გადის რუსეთიდან თურქეთამდე, შეიძლება ჩაანაცვლოს დაკარგული მოცულობა. მეორეც, არის საკმარისი ინფრასტრუქტურა გადამცემი სისტემის ოპერატორებისთვის, რათა გადაიტანონ შემცვლელი გაზი ავსტრიაში, უნგრეთსა და სლოვაკეთში. მაგალითად, ჩეხეთი აცხადებს, რომ მას აქვს საკმარისი გაზის ქსელის სიმძლავრე სხვა ქვეყნების მხარდასაჭერად და პოტენციური შეფერხებების შესამსუბუქებლად, თუ უკრაინის გავლით გაზის ნაკადები შეწყდება [9]. .

მესამე, შენახვის ტევადობა ზამთრის დაწყებამდე 95 პროცენტით სავსეა. ავსტრიას აქვს საკმარისი გაზი დაგროვილი გაზის მთლიანი შიდა მოთხოვნილების დასაფარად. გარდა ამისა, გერმანიის გადაწყვეტილება არ დააკისროს გაზის შენახვის მაღალი საფასური ტრანზიტებზე, ხელს შეუწყობს რეგიონული გაზის ფასების მნიშვნელოვანი ზრდის თავიდან აცილებას რუსული გაზის სრული შეწყვეტის შემთხვევაში. ეს სცენარი, რომლის დროსაც ამჟამად ტრანზიტული მოცულობები იცვლება სხვა ქვეყნებიდან LNG-ის იმპორტით, შესაძლოა იყოს ყველაზე „სუფთა“ ვარიანტი ევროკავშირისთვის. თუმცა, ზეწოლა იმ ქვეყნების მხრიდან, რომლებსაც სურთ გარკვეული ფორმით შეინარჩუნონ გაზის ტრანზიტი უკრაინის გავლით – პოტენციურად მხარდაჭერილია იმ მუქარით, რომ მათ შეუძლიათ დაბლოკონ ევროკავშირის ფინანსური მხარდაჭერა უკრაინაში - ართულებს ამგვარი გადაწყვეტის მიღწევას. უკრაინის სატრანზიტო შემოსავლების დაკარგვა ასევე შეიძლება იყოს პრობლემა.

2. რუსული მიწოდების ჩანაცვლება აზერბაიჯანული გაზით

უკრაინას შეუძლია შეცვალოს ტრანზიტული „რუსული“ გაზი „აზერბაიჯანული“ გაზი. ეს რომ მოხდეს, გაცვლითი გარიგებები იქნება ყველაზე ეფექტური მექანიზმი მოკლევადიან პერსპექტივაში, აზერბაიჯანიდან გაზის მილსადენებით ტრანსპორტირებასთან დაკავშირებული სიმძლავრის საკითხების გამო. რუსეთი გააგრძელებს უკრაინის გაზის მიწოდებას (სახელწოდებით „აზერბაიჯანული გაზი“). ხოლო აზერბაიჯანი მიიღებდა გაზს რუსეთიდან (იარლიყით „რუსული გაზი“). მარტივად რომ ვთქვათ, გაზის ნაკადის ცვლილება არ შეიქმნება: ევროკავშირის მოვაჭრეები გაზს აზერბაიჯანიდან იყიდიან, აზერბაიჯანი კი გაზს რუსეთიდან იყიდის.

აზერბაიჯანი არ აწარმოებს საკმარის გაზს, რომ მოკლევადიან პერიოდში სრულად ჩაანაცვლოს რუსული ნაკადები ევროპაში. მიუხედავად იმისა, რომ აზერბაიჯანს აქვს შეთანხმება გააორმაგოს გაზის ექსპორტი ევროკავშირში მინიმუმ 200 ტვტ/სთ-მდე 2027 წლისთვის, მისი გაზის მოპოვება მნიშვნელოვნად არ გაზრდილა ბოლო წლებში, ხოლო შიდა მოხმარება იზრდება.

ევროპული ფირმებისგან გრძელვადიანი კონტრაქტების გარეშე ბაქო ვერ უზრუნველყოფს დაფინანსებას კასპიის ზღვაში წარმოების გაზრდის მიზნით. ისეთი ქვეყნები, როგორიცაა სლოვაკეთი და უნგრეთი, შესაძლოა განიხილონ ასეთი კონტრაქტები როგორც კი გაზპრომთან მათი ხელშეკრულებები დასრულდება, მაგრამ ეს გარანტირებული არ არის.

თუმცა, აზერბაიჯანული გაზის შესყიდვა მხოლოდ რუსულ გაზზე ჩანაცვლების მიზნით არ გამოიწვევს ევროკავშირის მნიშვნელოვან პროგრესს რუსეთის ენერგომომარაგებაზე დამოკიდებულების შემცირების მიმართულებით და რუსეთი კვლავ შეძლებს მიწოდების შემცირებას, როგორც ამას აკეთებდა წარსულში. უფრო მეტიც, პირიქით ეს იქნება პრეცენდენტი „აზერბაიჯანული“ გაზის მიწოდებისთვის ევროკავშირის სხვა გზებით, რაც კიდევ უფრო გაზრდის დამოკიდებულებას რუსულ გაზზე.

მნიშვნელოვანია ის, რომ უკრაინაში რუსეთის სრულმასშტაბიანი შეჭრის შემდეგ ევროკავშირის ერთობლივი ძალისხმევის მიუხედავად, რუსეთის ბუნებრივ აირზე დამოკიდებულების შესამცირებლად, ევროკავშირის იმპორტი რუსეთიდან 2024 წლის პირველ ნახევარში 27%-ით გაიზარდა და 8,7 მილიარდი ევრო შემოსავალი გაუგზავნა რუსეთს. მიმდინარე 2024 წლის პირველ ექვს თვეში რუსეთიდან გაზის იმპორტმა შეადგინა ევროკავ-

შირის მთლიანი ბუნებრივი აირის მოხმარების 20% (გადაზიდვის ოპერაციების ჩათვლით), რაც გასულ წელთან შედარებით 4 პროცენტული პუნქტით გაიზარდა. მიუხედავად იმისა, რომ ევროკავშირის ზოგიერთი ქვეყანა ითხოვს სანქციებს რუსული LNG-ის წინააღმდეგ, წლის პირველ ნახევარში ბლოკის LNG იმპორტის 9%-იანი ზრდა დაფიქსირდა. რუსული LNG შეადგენს ევროკავშირის მთლიანი რუსული გაზის იმპორტის 43%-ს წელს. ევროკავშირის იმპორტირებული ბუნებრივი აირის დარჩენილი ნაწილი რუსეთიდან ტრანზიტით უკრაინისა და თურქული ნაკადის გავლით ჩადის, იმპორტი მნიშვნელოვნად გაიზარდა. გაზის იმპორტი, რომელიც ევროკავშირში შედის თურქული ნაკადის მილსადენით, გაიზარდა 64%-ით, ხოლო უკრაინის გავლით იმპორტი 30%-ით გაიზარდა წლიურად [10].

დასკვნა. საბოლოოდ შეგვიძლია ვთქვათ, რომ რუსეთ-უკრაინის ომის მიმდინარეობისას ორივე მხარემ, უდიდესი ზიანი მიიღო, თუმცა კონფლიქტის შედეგების შეჯამება აუცილებლად უკრაინით უნდა დავიწყოთ, რომელიც ამ ომში გადარჩენისთვის იბრძვის. ადამიანური დანაკარგი ყველაზე დიდი კატასტროფაა რაც ომმა გამოიწვია.

რუსეთ უკრაინის ომმა უდიდესი გავლენა მოახდინა მსოფლიოში მიმდინარე გლობალურ პროცესებზე. მიუხედავად იმისა, რომ ომის მიმდინარეობიდან ორი წელი გავიდა და ჯერ საბოლოო შედეგი არ დამდგარა, მნიშვნელოვანი დარტყმა მიაყენა ევროკავშირის ქვეყნებს. კრიზისული პროცესები შეეხო ადამიანთა ცხოვრების სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვან სფეროებს. ერთდროულად გამოიწვია ეკონომიკური, ენერგეტიკული და ჰუმანიტარული კრიზისი, აღნიშნულთან დამკლავებას კი საკმაოდ დიდი ერთობლივი ძალისხმევა სჭირდება.

ენერგეტიკული თვალსაზრისით, მნიშვნელოვანია ის, რომ უკრაინაში რუსეთის სრულმასშტაბიანი შეჭრის შემდეგ ევროკავშირის ერთობლივი ძალისხმევის მიუხედავად, რუსეთის ბუნებრივ აირზე დამოკიდებულების შესამცირებლად, ევროკავშირის იმპორტი რუსეთიდან 2024 წლის პირველ ნახევარში 27%-ით გაიზარდა და 8,7 მილიარდი ევრო შემოსავალი გაუგზავნა რუსეთს.

მიუხედავად იმისა, რომ ევროკავშირმა მნიშვნელოვნად შეამცირა გაზის მოხმარების რაოდენობა, რომელიც მას რუსეთიდან შემოაქვს, ევროპის ცენტრალურ და აღმოსავლეთ ქვეყნებში მაინც რუსული გაზი შედის. რუსულ ბუნებრივ გაზზე მაღალი დამოკიდებულება აიძულებს აღმოსავლეთ და სამხრეთ-აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებს მრავალჯერ დაფიქრდნენ, სანამ რუსეთის წინააღმდეგ რაიმე ნაბიჯის გადადგმას განიხილავენ, რადგან ენერგეტიკულ კრიზისს მთელი ევროპის პარალიზება შეუძლია რომ გამოიწვიოს. რუსეთისთვის ენერგეტიკული სფერი, კი საკმაოდ მძლავრ იარაღს წარმოადგენს.

ჩრდილოეთის ნაკადის გაზსადენების აფეთქებასთან დაკავშირებით, მრავალი მოსაზრება გამოითქვა თუ ვის შეიძლებოდა აღნიშნული გაეკეთებინა. ევროკავშირი და აშშ, მათთან ერთად ბრიტანეთი, თვლიან, რომ მოხდა მიზანდასახული დივერსია. დასავლეთის მედია იტყობინება, რომ აფეთქებებში შეიძლება ჩართული იყო პროუკრაინული დაჯგუფება, რომელმაც თავისი გეგმები კიევს არ შეუთანხმა და ცალკე მოქმედებდა. მიუხედავად მრავალი შეხედულებისა, სანამ გამოძიება სიმართლეს დაადგენს, რეალობა ერთია, აღნიშნული დიდი სარგებელს აძლევდა აშშ-ს, ევროკავშირს, უკრაინას ისევე როგორც რუსეთს. ფაქტია რომ კარგად დაგეგმილი და მიზანმიმართული ქმედება იყო, რომელმაც ევროპა დიდი კრიზისის წინაშე დააყენა და ევროკავშირის ქვეყნები, რუსეთი და ამერიკა ისევ ერთ მაგიდასთან მოიხმო.

EDISHER GVENETADZE – *GTU, Professor*

MANANA MORCHILADZE – *GTU, PhD Student*

THE IMPACT OF THE ONGOING WAR BETWEEN RUSSIA AND UKRAINE ON THE EUROPEAN UNION

Summary

The ongoing war between Russia and Ukraine is in the spotlight worldwide, both due to the significance of the potential consequences of the conflict and in general terms of information.

Numerous articles and analyses have been written about the specifics of the ongoing war, its military-political, economic and social aspects. The Russia-Ukraine war will have an impact not only on the member states of the European Union, but also on the entire world - a slowdown in global economic growth and an increase in inflation are expected.

The war was mainly observed in three directions: firstly, the increase in the price of energy products and food increased inflationary pressure, which, in turn, affected purchasing power and demand. The second challenge is related to the neighboring states of Ukraine and Russia; since it was expected that the conflict would cause supply chain problems, trade restrictions and a decrease in remittances. The third issue was related to negative expectations – uncertainty and instability led to a decrease in investor confidence, which was reflected in asset prices and capital outflows from emerging markets.

As for the sanctions imposed on Russia and the economic recession, they will have a particularly strong impact on the Caucasus and Central Asia region. It is expected: a decrease in trade, tourism, investment and remittance inflows, which, in turn, will negatively affect economic growth, inflation and fiscal accounts.

The main challenge in the EU is the increase in the price of natural gas, oil and other energy products and the increase in the risks of supply problems, since today Russia is one of the main energy importers.

Keywords: *Russia-Ukraine War, Sanctions, Crisis*

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. https://www.eeas.europa.eu/eeas/war-ukraine-and-its-implications-eu_en (უკანასკნელად გადამოწმებულია 20.11.2024)
2. https://www.unrefugees.org/emergencies/ukraine/ (უკანასკნელად გადამოწმებულია 20.11.2024)
3. https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/european-council/2024/10/17/ (უკანასკნელად გადამოწმებულია 21.11.2024)
4. The Pipeline, https://www.nord-stream.com/the-project/pipeline/ (უკანასკნელად გადამოწმებულია 21.11.2024)
5. Claudia Wiesner · Michèle Knodt, The War Against Ukraine and the EU, Facing New Realities file:///C:/Users/USER/Searches/Downloads/978-3-031-35040-5.pdf, pg, 139
6. The end of Russian gas transit via Ukraine and options for the EU,https://www.bruegel.org/analysis/end-russian-gas-transit-ukraine-and-options-eu(უკანასკნელად გადამოწმებულია 21.11.2024)
7. Gazprom plunges to first annual loss in 20 years as trade with Europe hit https://www.reuters.com/business/energy/russias-gazprom-swings-into-69-billion-net-loss-2023-2024-05-02/ (უკანასკნელად გადამოწმებულია 21.11.2024)
8. Winter is coming: Reviewing Ukrainian gas storage and transmission systems under stress scenarios https://www.energy-community.org/news/Energy-Community-News/2023/08/31.html (უკანასკნელად გადამოწმებულია 21.11.2024)
9. Germany Accused of Hoarding Gas Meant for Czech Republic, https://www.bloomberg.com/news/articles/2024-07-18/germany-accused-of-hoarding-gas-meant-to-supply-czech-republic (უკანასკნელად გადამოწმებულია 21.11.2024)
10. https://energyandcleanair.org/june-2024-monthly-analysis-of-russian-fossil-fuel-exports-and-sanctions/ (უკანასკნელად გადამოწმებულია 21.11.2024)

ბაბილინა ბულისკერია
სტუ, დოქტორანტი

როგორ ხდება ამერიკული პოლიტიკური კულტურის გავრცელება მსოფლიო მასშტაბით?
(ჯოზეფ ნაის რბილი ძალის მაგალითი)

სტატიაში განხილული თუ როგორ ახორციელებს ამერიკის შეერთებული შტატები საკუთარი კულტურის გაფართოებას მსოფლიო მასშტაბით. ის ამისთვის იყენებს რბილი ძალას. თვითონ ტერმინი სამეცნიერო ლიტერატურაში პირველად დაამკვიდრა ჯოზეფ ნაიმ.

როგორ უნდა დაიცვას ამერიკის შეერთებულმა შტატებმა თავისი ინტერესები გლობალიზაციის ეპოქაში? ამერიკის შეერთებული შტატების მეგობრები (იგულისხმება ევროპის ქვეყნები) მიესალმნენ ამერიკის პრეზიდენტის ჯორჯ ბუშის ადმინისტრაციის მიდგომას მულტილატერალიზმს 2001 წლის 11 სექტემბრის ტერაქტის შემდეგ.

ტრადიციონალისტები განასხვავებენ ღირებულებებსა და ინტერესებზე დამყარებულ საგარეო პოლიტიკას. ისინი აღწერენ, სასიცოცხლო მნიშვნელობას იმ ინტერესებისა, რომლებიც პირდაპირ გავლენას ახდენს ამერიკის შეერთებული შტატების უსაფრთხოებაზე. რომელია ეს ინტერესები? საზღვრების დაცვა ან ზღვების კონტროლი, ასევე აშშ-ს მოკავშირეების გადარჩენის უზრუნველსაყოფად, ადამიანის უფლებების ხელშეწყობა, დემოკრატიის წახალისება ან კონკრეტული ეკონომიკური სექტორების განვითარება უფრო დაბალი პრიორიტეტია. **ღირებულებები არამატერიალური ეროვნული ინტერესია.** ღირებულებად შეიძლება მივიჩნიოთ სახელმწიფო სუვერენიტეტის დაცვა და სხვ. დემოკრატიულ ქვეყანაში ეროვნული ინტერესი უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე სასიცოცხლო სტრატეგიული ინტერესები.

გლობალური ინფორმაციის ეპოქაში ძალაუფლება სამ განზომილებიანი ჭადრაკის თამაშის ემსგავსება. ამ განზომილებებში იგულისხმება:

1. **სამხედრო ძალა,** რითაც ამერიკის შეერთებული შტატები ბევრად უსწრებს ყველა სხვა სახელმწიფოს;
2. **ეკონომიკური სიძლიერე**, სადაც შეერთებული შტატები, ევროპა და იაპონია შეადგენენ მსოფლიო პროდუქტის ორ მესამედს;
3. **ტრანსნაციონალური ურთიერთობები.** ბევრი ტრანსნაციონალური საკითხი – იქნება ეს ფინანსური ნაკადები, შიდსის გავრცელება თუ ტერორიზმი – არ შეიძლება გადაწყდეს ქვეყნების თანამშრომლობის გარეშე. სადაც კოლექტიური ქმედება ხორციელდება აშშ-ს ძალაუფლება შეზღუდულია და აშშ ვალდებულია გაიზიაროს სხვა ქვეყნების აზრი და დამოკიდებულება.

ასევე, უნდა გვახსოვდეს **რბილი ძალის მზარდი როლი ამ გლობალური ინფორმაციის ეპოქაში, რაც რბილი ძალის გამოვლინებას გულისხმობს.** ნახევარ მილიონ უცხოელ სტუდენტს უნდა ყოველწლიურად შეერთებულ შტატებში სწავლა, რომ ევროპელებს და აზიელებს სურთ ამერიკული ფილმების და ტელევიზორის ყურება, რომ ამერიკული ღირებულებები მიმზიდველია მსოფლიოს ბევრ ქვეყანაში. ამერიკული ღირებულებები რბილი ძალის მნიშვნელოვანი წყაროა. გლობალური ბაზრები და არასამთავრობო ჯგუფები 21-ე საუკუნეში დიდ როლს თამაშობენ და ბევრი მათგანი ასევე ფლობს რბილი ძალის რესურსებს.

საკვანძო სიტყვები: *ამერიკის შეერთებული შტატები, რბილი ძალა, ხისტი ძალა, ჭკვიანი ძალა, ჯოზეფ ნაი.*

გლობალური ინფორმაციის ეპოქის სოციალური ტენდენციები ხელს უწყობს სამყაროს ჩამოყალიბებას, რომელიც გრძელვადიან პერსპექტივაში უფრო მეტად მოერგება ამერიკულ ღირებულებებს.

ადამიანის უფლებებისა და დემოკრატიის ექსპორტი

ამერიკის პოლიტიკური კულტურის მსოფლიოში გავრცელების ერთ-ერთი მეთოდია დემოკრატიის ექსპორტი მსოფლიოში.

აშშ-ის საგარეო პოლიტიკის მთავარ პრიორიტეტად რჩება დემოკრატიის ექსპორტი და ადამიანის უფლებების მხარდაჭერა მსოფლიოს სხვადასხვა რეგიონებში.

„დემოკრატიული მშვიდობის თეორიის“ მიხედვით, ამერიკელები თვლიან რომ დემოკრატიის გავრცელება მსოფლიოში ხელს შეუწყობს მშვიდობის დამყარებას.

ცივი ომის დასრულების შემდეგ ამერიკის შეერთებული შტატების საგარეო პოლიტიკის ერთ-ერთი პრიორიტეტი გახდა დემოკრატიის ექსპორტი მსოფლიოში. ცივი ომის დროს საბჭოთა კავშირი იყო მთავარი ბარიერი, რაც ხელს უშლიდა აღმოსავლეთ ევროპაში დემოკრატიის ექსპორტს.

საბჭოთა კავშირის დაშლამ ამერიკას საშუალება მისცა გაევრცელებინა დემოკრატიული ღირებულებები, ფასეულობები და ნორმები ყოფილ კომუნისტურ სამყაროში. ამერიკა სამ ძირითად მექანიზმს იყენებდა აღმოსავლეთ ევროპაში დემოკრატიის ექსპორტისთვის:

1. ნატოს გაფართოება;
2. ევროკავშირის წევრობა;
3. ფერადი რევოლუციების ექსპორტი.

90-იან წლებში განსაკუთრებით აქტუალური გახდა ნატოსა და ევროკავშირის გაფართოება აღმოსავლეთის მიმართულებით. ამერიკის შეერთებული შტატების დახმარებითა და ხელშეწყობით არაერთი ყოფილი კომუნისტური ქვეყანა გახდა ნატოსა და ევროკავშირის წევრი, სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, განხორციელდა ყოფილი კომუნისტური ქვეყნების ინტეგრაცია ევროატლანტიკურ სტრუქტურებში ამერიკის დახმარებით.

აშშ-ის ხელშეწყობითა და ძალისხმევით ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის არა ერთი სახელმწიფო გახდა დასავლური ცივილიზაციის განუყოფელი ნაწილი. იმ დროს ნატოსა და ევროკავშირის ექსპანსია ეტაპობრივად განხორციელდა და დღესაც ამერიკელები აქტიურად აგრძელებენ ევროკავშირისა და ნატოს გაფართოებას აღმოსავლეთის მიმართულებით.

როგორც ნატო, ასევე ევროკავშირი არის ლიბერალური დემოკრატიის კლუბი და სახელმწიფოს, რომელსაც სურს მათში გაწევრიანება მოეთხოვება დემოკრატიული რეფორმების გატარება და ლიბერალურ დემოკრატიებად გარდაქმნა. 90-იან წლებში აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებმა დაჩქარებული ტემპით დაიწყეს პოლიტიკური, სამართლებრივი და ეკონომიკური რეფორმების გატარება, რომ სწრაფი ტემპით მომხდარიყო მათი ინტეგრაცია ევროატლანტიკურ სტრუქტურებში.

ამერიკის შეერთებულმა შტატებმა კი უზარმაზარი ფინანსური და ტექნიკური დახმარება გაუწია ცენტრალურ და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებს დემოკრატიული რეფორმების სწორად წარმართვისთვის. სწორედ აშშ-ის წყალობით გაწევრიანდნენ ისეთი ქვეყნები, როგორიცაა ჩეხეთი, პოლონეთი, სლოვაკეთი, რუმინეთი ნატოსა და ევროკავშირში. ამერიკის შეერთებული შტატების ფინანსური და ტექნიკური დახმარების გარეშე ამ ქვეყნებს ძალიან დიდი დრო დასჭირდებოდათ დემოკრატიული რეფორმების სწორად გატარებისთვის.

სხვადასხვა ქვეყნები და კულტურები ხშირად განსხვავებულად განმარტავენ დემოკრატიულ ღირებულებებს და იწუნებენ აშშ-ის ჩარევას მათ სუვერენულ საქმეებში.

ვუდრო ვილსონის დროიდან მოყოლებული, ლიბერალები ხაზს უსვამდნენ დემოკრატიას და ადამიანის უფლებებს, როგორც საგარეო პოლიტიკის მიზნებს.

რონალდ რეიგანიც იცავდა ადამიანის უფლებებს. დღევანდელი ნეოკონსერვატორები „წარმოადგენენ, ფაქტობრივად, ვილსონიზმის რეიგანისტურ ვარიანტს“. პრეზიდენტი ჯორჯ ბუში ხშირად იმეორებდა რომ შეერთებულ შტატებს „არ შეუძლია გახდეს მსოფლიოს 911", მაგრამ ორმა ნეოკონსერვატორმა, მათ შორის უილიამ ბენეტიმ და ნორმანი პოდჰორეცმა მოუწოდა მას, ადამიანის უფლებები, რელიგიური თავისუფლება და დემოკრატია ამერიკის საგარეო პოლიტიკის პრიორიტეტებად აქციოს.

რეალისტები გმობენ ვილსონის იდეალიზმს, როგორც საშიშს გეოპოლიტიკურ მოცემულობას. როგორც რობერტ ფროსტმა ირონიულად აღნიშნა, კარგი ღობეები დაგეხმარებათ კარგი მეზობლობის შექმნაში. მიუხედავად იმისა, რომ სუვერენიტეტის ეროზიამ შეიძლება ხელი შეუწყოს ადამიანის უფლებების განვი-

თარებას რეპრესიულ რეჟიმებში, ის ასევე მნიშვნელოვან დარღვევას გულისხმობს.

მე-17 საუკუნეში ვესტფალიის ზავმა შექმნა სუვერენული სახელმწიფოების სისტემა სასტიკი სამოქალაქო ომების შესაჩერებლად.

აშშ ძალიან ფრთხილად უნდა იყოს სამოქალაქო ომებში ჩარევის მიმართ თვითგამორკვევის გამო, მსგავსი რამ მოხდა ინდონეზიაში, ცენტრალურ აზიაში ან აფრიკის ბევრ ქვეყანაში. ალბანელების მიერ კოსოვოს ომის შემდეგ სერბი მშვიდობიანი მოსახლეობის მკვლელობა არ არის უფრო გამართლებული, ვიდრე სერბების მიერ ომამდე ალბანელი მშვიდობიანი მოქალაქეების მკვლელობა. ორივე შემთხვევაში ადამიანთა სიცოცხლის ხელყოფასთან და ომის უარყოფით მხარესთან გვაქვს საქმე.

დემოკრატიის ხელშეწყობა ასევე არის ეროვნული ინტერესი და რბილი ძალის წყარო, თუმცა აქ ძალის როლი, როგორც წესი, ნაკლებად ცენტრალურია და პროცესი უფრო გრძელვადიანი ხასიათისაა. ამერიკის შეერთებულ შტატებს აქვს როგორც იდეოლოგიური, ასევე პრაგმატული ინტერესი დემოკრატიის ხელშეწყობაში. არგუმენტი იმის შესახებ, რომ დემოკრატიები არასოდეს ებრძვიან ერთმანეთს, სიმართლეს შეესაბამება, რადგან ძნელია იპოვოთ შემთხვევები, როდესაც ლიბერალური დემოკრატიული სახელმწიფოები უპირისპირდებიან ერთმანეთს და ომობენ ტერიტორიებისთვის. პრეზიდენტ კლინტონის 1995 წლის განცხადებას, რომ „საბოლოოდ საუკეთესო სტრატეგია აშშ-ის უსაფრთხოების უზრუნველსაყოფად და გრძელვადიანი მშვიდობის დასამყარებლად არის დემოკრატიის წინსვლის მხარდაჭერა სხვა ქვეყნებში [1].

აბსოლიტურად დადასტურებული ფაქტია, რომელიც გარკვეული დროის გასვლამაც დაამტკიცა.

მე-20 საუკუნის დასაწყისში ამერიკის შეერთებული შტატები იყო ერთ-ერთი სრულად დემოკრატიული სახელმწიფო რამდენიმე დემოკრატიულ სახელმწიფოთა შორის. დროთა განმავლობაში კი დემოკრატიული ქვეყნების რიცხვი ძალზე გაიზარდა. **დემოკრატიზაციის მესამე ტალღა სამხრეთ ევროპაში დაიწყო 1970-იან წლებში, გავრცელდა ლათინურ ამერიკასა და აზიის ნაწილებში 1980-იან წლებში და გავრცელდა აღმოსავლეთ ევროპაში 1990-იან წლებში.**

1990-იანი წლების პერიოდისთვის, აშშ-ის სააგენტო (სახელმწიფო დეპარტამენტი, თავდაცვის დეპარტამენტი, დახმარება, იუსტიციის დეპარტამენტი, ეროვნული ფონდი დემოკრატიისთვის) ხარჯავდა 700 მილიონ დოლარზე მეტს დემოკრატიული ქვეყნების ჩამოყალიბებისთვის.

აშშ-ის ეკონომიკა და რბილი ძალა ხელს უწყობს დემოკრატიული ღირებულებების პოპულარიზაციას და ამავდროულად, აშშ-ის რწმენა ადამიანის უფლებებისა და დემოკრატიის მიმართ ხელს უწყობს რბილი ძალის გაზრდის ტენდენციასაც.

ბრძოლა ლატერალისტებსა და მულტილატერალისტებს[4] შორის

როგორ უნდა ითანამშრომლოს ამერიკამ სხვა ქვეყნებთან?

ამ კითხვაზე პასუხი შემდეგნაირია – **არსებობს სამი ძირითადი მიდგომა:**

1 **იზოლაცია;**

2 **ცალმხრივობა;**

3 **მულტილატერალიზმი.**

იზოლაციონიზმი შენარჩუნებულია საზოგადოებრივ აზრში, მაგრამ ის დღეს არ არის მთავარი სტრატეგიული ვარიანტი ამერიკის საგარეო პოლიტიკისთვის. **საზოგადოების ნაწილი 2001 წლის სექტემბრის ტერაქტების შემდეგ სახელმწიფოს სთავაზობდა, რომ შეემცირებინა საგარეო ჩართულობა.**

ცალმხრივობა გულისხმობს ტორპედოების მიდგომას ამერიკული ღირებულებების პოპულარიზაციისთვის. ზოგიერთი ამაში ხედავს აშშ-ის შინაგანი ნების დარბევას და ამერიკის შეერთებული შტატების მიზნების დაბნეულობას, რაც უნიპოლარული მომენტის „ერთპოლარულ ეპოქაში“ გადაქცევას ნიშნავს. ამ თვალსაზრისით, ამერიკის საგარეო პოლიტიკის მთავარი მიზანი უნდა იყოს რეჟიმის შეცვლა არადემოკრატიულ ქვეყნებში, როგორიცაა: ერაყი, ჩრდილოეთ კორეა და ჩინეთი.

უნილატერალისტები თვლიან, რომ აშშ-ის ზრახვები კარგია. **მულტილატერალიზმი ნიშნავს „ამერიკული ნების ჩაძირვას კოლექტიური გადაწყვეტილების მიღების ჭურჭელში“** [1].

ამერიკის შეერთებულმა შტატები მიზნად ისახავს სხვა ქვეყნებთან მუშაობას გლობალურ პრობლემებზე. ამასთანავე საინტერესოა სენატორების გარი ჰარტი და უორენ რუდმანის

[4]მულტილატერალიზმი – ტერმინი საერთაშორისო ურთიერთობებში, რომელიც მრავალი ქვეყნის ერთ საერთო საკითხზე თანამშრომლობას გულისხმობს.

დასკვნა, რომ კოალიციური ძალები – უფრო მეტად შეზღუდავს აშშ-ს ძალაუფლებას.

შედეგად, აშშ დაუცველი იქნება საფრთხეების მზარდი დიაპაზონის მიმართ: ინფორმაციისა და ბიოტექნოლოგიების სწრაფი წინსვლა შექმნის ახალ მოწყვლადობას მტრული თავდასხმის მიმართ. ეს ნიშნავს, რომ აშშ-მა უნდა განავითაროს მრავალმხრივი კანონები და ინსტიტუტები, რომლებიც შეზღუდავს სხვებს და უზრუნველყოფს თანამშრომლობის ჩარჩოს.

ჰარტ-რუდმანის კომისიის სიტყვებით, „ამერიკას არ შეუძლია საკუთარი ინტერესების დაცვა და წინსვლა იზოლირებულად“.

მულტილატერალიზმი, რა თქმა უნდა, მოიცავს ხარჯებს, მაგრამ უფრო დიდ სურათში, თუ დავაკვირდებით, ეს ხარჯები არ აჭარბებენ სარგებელს. საერთაშორისო წესები ავალდებულებს შეერთებულ შტატებს და ზღუდავს აშშ-ის მოქმედების თავისუფლებას მოკლევადიან პერსპექტივაში, მაგრამ ისინი ასევე ემსახურებიან ამერიკის შეერთებული შტატების ინტერესებს. ამერიკელებმა უნდა ჩამოაყალიბონ ინსტიტუტები, რომლებიც მოემსახურებიან აშშ-ის გრძელვადიან ეროვნულ ინტერესებს საერთაშორისო წესრიგის ხელშეწყობისთვის. **მულტილატერალიზმი ხშირად საუკეთესო გზაა აშშ-ს გრძელვადიანი მიზნების მისაღწევად.**

ამერიკული წესრიგის სხვა ელემენტი, რომელიც ამცირებს ძალაუფლების ასიმეტრიას არის აშშ-ის წევრობა მრავალმხრივი ინსტიტუტების ქსელში, დაწყებული გაეროდან ნატომდე. **ზოგი ამას ინსტიტუციურ გარიგებას უწოდებს.** ინსტიტუციური წესები და ერთობლივი გადაწყვეტილებების მიღება ამცირებდა აშშ-ის ცალმხრივ შესაძლებლობებს და პოლიტიკის ავტონომიას. კონსტიტუციური გარიგებების ფონზე მცირდება აშშ-ს წინააღმდეგ ალიანსების დამყარების სტიმული [1].

როგორც ჰენრი კისინჯერი ამტკიცებდა, შეერთებული შტატების ისტორიის გამოცდა იქნება ის თუ როგორ შეუძლია ამერიკას დღევანდელი გაბატონებული ძალა საერთაშორისო კონსესუსად გადააქციოს. საკუთარი პრინციპების ფართოდ მიღებულ საერთაშორისო ნორმებად გადაქცევის მსგავს სიდიადეს მხოლოდ რომმა და ბრიტანეთმა მიაღწია თავის დროზე [1].

ბრიტანეთისგან განსხვავებით, რომი დაემორჩილა არა ახალი იმპერიის აღზევებას, არამედ შინაგან ნგრევას და სხვადასხვა ბარბაროსული ჯგუფების ათასობით მოქალაქის სიკვდილს.

აშშ-ის ინტერესები სულ უფრო დაკავშირებული გახდა საერთაშორისო თანამეგობრობის ინტერესებთან. თუმცა ეს ურთიერთობები არ არის და დიდი ალბათობით არასდროს იქნება ურთიერთშესატყვისი, სადაც აშშ-ის ეროვნული ინტერესები და სხვა, საერთაშორისო ინტერესები სრულად სინქრონიზებულია ერთმანეთთან.

როგორც ცნობილია, ძალა მნიშვნელოვანი წინაპირობაა საგარეო პოლიტიკის ყველაზე ძირითადი მიზნების მისაღწევად – თავდაცვის უზრუნველსაყოფად, ეროვნული დამოუკიდებლობისა და ტერიტორიული მთლიანობის შესანარჩუნებლად. იგი ასევე არსებითია აგრესიის შესაკავებლად და უცხოეთის ქვეყნებზე სხვადასხვა საკითხთან დაკავშირებით გავლენის მოსახდენად.

„ძალა აქტორს საშუალებას აძლევს, გარემოს მისი ეროვნული ინტერესების შესაბამისი ფორმა მისცეს. კერძოდ, იგი სახელმწიფოს საშუალებას აძლევს, უზრუნველყოს საკუთარი უსაფრთხოება და თავიდან აირიდოს, მიმართულება უცვალოს ან გაანადგუროს მისი უსაფრთხოების წინაშე მდგარი მუქარა“, – ამბობდა სემუელ ჰანტიგტონი [1].

სახელმწიფოს ძალა სჭირდება იმის შესაბამისად, სურს მას საკუთარი თავის დამკვიდრება, საკუთარი ეროვნული ინტერესების წინ წაწევა თუ აგრესორად ქცევა. “ძლიერნი აკეთებენ იმას, რისი ძალაც აქვთ და სუსტნი ეგუებენ იმას, რასაც უნდა შეეგუონ“ – წერდა ძველი ბერძენი ისტორიკოსი თუკიდიდე [2].

ძალაზე, როგორც მიზანზე, განსაკუთრებულ აქცენტს ახდენს საერთაშორისო ურთიერთობების თეორიის რეალიზმის სკოლა.

„საერთაშორისო ურთიერთობები არის ბრძოლა ძლიერებისთვის, სახელმწიფო მოღვაწეები მოქმედებენ ქვეყნის ინტერესების შესაბამისად, რომელიც გამოხატულია ძალაში“, – აღნიშნავდა რეალიზმის წარმომადგენელი ჰანს მორგენთაუ [1].

ის და სხვა რეალისტები იზიარებენ **ჰობსიანურ ხედვას, რომ კონფლიქტი და კონკურენცია საერთაშორისო პოლიტიკის ძირითადი რეალობაა.** „საშინელ სურათს“ გვიხატავს ჩიკაგოს უნივერსიტეტის პროფესორი ჯონ მერშაიმერი: „საერთაშორისო ურთიერთობები არ არის მუდმივი ომის მდგომარეობა, მაგრამ ის არის უსაფრთხოების სფეროში დაუნდობელი

კონკურენციის მდგომარეობა, რომელსაც ომის საშიშროება მუდამ თან ახლავს.

სახელმწიფოებს შორის თანამშრომლობა ზღვრულია, რადგან იგი შეზღუდულია უსაფრთხოების საკითხებში კონკურენციის დომინანტი ლოგიკით და არ არსებობს თანამშრომლობის სიდიდე, რომელიც ამ ლოგიკას გადაწონიდეს. ნაკლებად მოსალოდნელია ნამდვილი მშვიდობა, ანუ მსოფლიო, სადაც სახელმწიფოები ერთმანეთს არ ეჯიბრებიან ძლიერებისთვის“ [2].

სახელმწიფოები უსაფრთხოების საკითხებში მხოლოდ საკუთარი თავის იმედად არიან. ეს არის „თვითდახმარების“ სისტემა, სადაც ძალა საკუთარი თავის ამარა მყოფი სახელმწიფოებისთვის კრიტიკულად აუცილებელია, რათა ისინი უსაფრთხოდ იყვნენ [2].

რეალისტების თვალსაზრისით, ძლიერ საერთო ეროვნულ თავდაცვასთან ერთად, ომის არიდების საუკეთესო საშუალებაა დაშინება. დაშინების ძირითადი განსაზღვრებაა ომის პრევენცია სამაგიეროს მიზღვის შიშის საფუძველზე.

ცივი ომის დასრულების შემდეგ ამერიკის შეერთებული შტატების სახელმწიფო ცდილობდა განესაზღვრა საკუთარი ადგილი ახალ მსოფლიო წესრიგის ფონზე. საზოგადოების ნაწილს მიაჩნდა, რომ ქვეყანა დაკნინებას განიცდიდა „გადაჭარბებული“ საერთაშორისო ვალდებულებებიდან გამომდინარე [3].

ძალა ნიშნავს გქონდეს უნარი გააკონტროლო სხვები ან აიძულო სხვა ქვეყნები გააკეთონ ის, რაც შენ გინდა.

ვინაიდან და რადგანაც სხვების კონტროლი ხშირად არის დაკავშირებული გარკვეული რესურსების ფლობასთან, სწორედ ამიტომ იმ სახელმწიფოს რომელსაც სურს სხვა გააკონტროლოს აუცილებლად უნდა ჰქონდეს სამხედრო ძალა, პოლიტიკური სტაბილურობა, მაღალი ეკონომიკური მაჩვენებელი, ბუნებრივი რესურსები, დიდი ტერიტორია, მოსახლეობის მაღალი მაჩვენებელი, უნდა ჰყავდეს დიდი რაოდენობის გამოცდილი პოლიტიკოსები და განათლებული დიპლომატები, მაგრამ ამავე დროს საჭიროა რბილი ძალის ეფექტური გამოყენება გეოპოლიტიკური მიზნების მისაღწევად.

ტრადიციულად, ძალის გამოცდა ძირითადად ომში ფასდებოდა. დღეს, ძალის განსაზღვრება მხოლოდ სამხედრო სიძლიერეს არ უკავშირდება. განათლება, ტექნოლოგიური განვითარება და ეკონომიკური ზრდის მაჩვენებელი არის ძალზე მნიშვნელოვანი საერთაშორისო ძალის განმსაზღვრელი, მაშინ როცა ამის კვალდაკვალ გეოგრაფია, მოსახლეობის მაჩვენებელი და ბუნებრივი რესურსები გახდა ნაკლებ მნიშვნელოვანი [3].

ხისტი ძალა (Hard Power)

როგორც მე-19 საუკუნეში ბრიტანეთი შეეჯახა მსოფლიო ახალ გამოწვევებს, ასევე ამერიკამ თვალი უნდა გაუსწოროს 21-ე საუკუნის გამოწვევებს, რადგან ორივე სხვადასხვა ეპოქაში მსოფლიო წამყან სახელმწიფოს როლში მოგვევლინა. **ჰენრი კისინჯერმა 1975 წელს განაცხადა, რომ სამყაროში ახალი ეპოქა იწყება.** ძველი საერთაშორისო ნიმუშები იშლება. სახელმწიფოები ურთიერთდამოკიდებული გახდა სხვადასხვა სფეროებში (ეკონომიკა, განათლება და ა.შ).

მსოფლიო პოლიტიკის მთავარი აქტორების შეცვლით, შეიცვალა მიზნებიც. ტრადიციული შეხედულებით აქცენტი სამხედრო უსაფრთხოებაზე იყო გადატანილი, თუმცა დღეს სახელმწიფოებმა უნდა განიხილონ უსაფრთხოების ახალი, მოდერნიზებული ვარიანტები და საშუალებები. ეროვნული უსაფრთხოება საფრთხეების ცვლასთან ერთად კიდევ უფრო გართულდა.

დღეს „დიდი ძალის“ მქონე სახელმწიფოებს ნაკლებად შეუძლიათ გამოიყენონ ტრადიციული ძალა (სამხედრო რესურსები) რომ მიაღწიონ საკუთარ მიზნებს, ისე როგორც ამას წარსულში აკეთებდნენ. დღეს კერძო აქტორებსა და პატარა სახელმწიფოებს აქვთ ძალა და ძალაუფლება. წარსული ძალის დიფუზიასა და ტრანსფორმაციაში ხუთი ფაქტორი მონაწილეობს:

1. ეკონომიკური დამოკიდებულება;
2. ტრანსნაციონალური აქტორები;
3. ნაციონალიზმი (პატარა სახელმწიფოებში);
4. ტექნოლოგიის გავრცელება;
5. ცვალებადი პოლიტიკური საკითხები და თემები.

ტრანსნაციონალურმა ინვესტიციებმა სათავე დაუდო ახალ ინტერესებსა და კოალიციებს მსოფლიო პოლიტიკაში.

მოდერნიზაციამ, ურბანიზაციამ და კომუნიკაციის ზრდამ განავითარა ის, რომ სახელმწიფოებიდან ძალის კონცენტრაცია გადავიდა კერძო აქტორებზე. სამხედრო ძალის გამოყენება უფრო გართულდა სოციალური გამოღვიძე-

ბისა და ტერიტორიულად პატარა სახელმწიფოებში ნაციონალიზმის ამოფრქვევასთან ერთად. ეს ყოველივე ზრდის სოციალურ მობილიზებას და ხელს უშლის ომს [3].

საერთაშორისო პოლიტიკის ცვალებადმა ბუნებამ, ძალაუფლების არამატერიალური ფორმები უფრო მნიშვნელოვანი გახადა. ეროვნული ერთიანობა, უნივერსალური კულტურა და საერთაშორისო ინსტიტუტები დამატებით მნიშვნელობას იძენენ. „კაპიტალით მდიდარი“ სახელმწიფოდან ძალა გადავიდა „ინფორმაციით მდიდარ“ სახელმწიფოზე.

ჯოზეფ ნაიმ გამოიგონა ტერმინი „რბილი ძალა“ 1980-იანი წლების ბოლოს. რბილი ძალა მდგომარეობს მოზიდვისა და დარწმუნების უნარში. მაშინ როდესაც ხისტი ძალა არის იძულების უნარი, რომელიც ხორციელდება ქვეყნის სამხედრო ან ეკონომიკური ძლევამოსილებით, რბილი ძალა ქვეყნის კულტურის, პოლიტიკური იდეალებისა და პოლიტიკის მიმზიდველობიდან გამომდინარეობს [3].

ხისტი ძალა რჩება გადამწყვეტ ძალად სამყაროში, რითაც სახელმწიფოები ცდილობენ დაიცვან თავიანთი დამოუკიდებლობა. ეს ძალა ქმნიდა ამერიკის პრეზიდენტის ჯორჯ ბუშის ადმინისტრაციის ახალ ეროვნული უსაფრთხოების სტრატეგიის ბირთვსაც.

პოლიტიკაში ძალის დეფინიცია სათავეს იღებს თუკიდიდეს ნაშრომებიდან, ხოლო, უკვე ვიწრო მეცნიერული კუთხით ძალაუფლებას (ინგ. power), როგორც პოლიტიკური რესურსის ნაწილს ამკვიდრებს ინგლისელი ფილოსოფოსი თომას ჰობსი.

ფილოსოფოსმა მაქს ვებერმა ჰობსის ძალაუფლება გადაიყვანა კიდევ უფრო ვიწრო პოლიტიკურ ჭრილში და მისცა მას ინსტრუმენტული ფორმა, რის შედეგადაც პოლიტოლოგიაში დაამკვიდრა ტერმინი ძალადობა (violence), რომელიც უკვე უშუალოდ გამოხატავს ერთი სუბიექტის მიერ მეორეზე ზემოქმედებას. მეცნიერ ენდრიუ ჰეივუდისთვის ძალა ნიშნავს სახელმწიფოების და სუპრანაციონალური ორგანიზაციების შესაძლებლობას გაატაროს საკუთარი ინტერესები სხვა აქტორების თანხმობით თუ თანხმობის გარეშე.

ოქსფორდის ინგლისური ენის განმარტებითი ლექსიკონი ძალას და ძალაუფლებას განმარტავს როგორც ადამიანების ან მოვლენების მართვის უნარს.

ტალკოტ პარსონსი ამტკიცებდა, რომ ძალაუფლება არის შესაძლებლობა უზრუნველყოს ვალდებულებების შესრულება კოლექტიური მიზნებიდან გამომდინარე, ორგანიზაციის სისტემაში, როდესაც ვალდებულებები ლეგიტიმირებულია მითითებული კოლექტიური მიზნებით და სადაც დაუმორჩილებლობის შემთხვევაში არსებობს უარყოფითი სანქციები [4].

როგორც ცნობილია, ამერიკელმა მეცნიერმა ჯოზეფ ნაიმ 80-იანი წლების ბოლოს, მსოფლიო სამეცნიერო საზოგადოებას გააცნო, ახალი ტერმინი „რბილი ძალა“ (Soft Power). თავის ნაშრომში ის ასაბუთებს, რომ აშშ უძლიერესი სახელმწიფოა არამხოლოდ სამხედრო და ეკონომიკური თვალსაზრისით, არამედ კიდევ ერთი კრიტერიუმით – „მოხიბვლის ძალით“, რასაც სამომავლოდ „რბილი ძალა“ ეწოდა. ხოლო მომდევნო წლებში ნაიმ ძალის გამოყენების მექანიზმები დააჯგუფა და კომპონენტებად დაშალა: რბილი ძალა; ხისტი ძალა; ჭკვიანი ძალა.

აქვე, უნდა გვახსოვდეს, რომ რბილი ძალის სრულად გამიჯვნა ხისტი ძალისგან ხშირად რთულია. რადგან მათი გამოყენება და გავლენა ერთმანეთთან მჭიდრო კავშირშია. პოლიტიკისა და საერთაშორისო ურთიერთობების სფეროში ისინი ხშირად გამოიყენება ერთობლივად, რათა მიაღწიონ ქვეყნის გრძელვადიან და მოკლევადიან მიზნებს. მათ კომბინაციას ჯოზეფ ნაიმ „ჭკვიანი ძალა“ უწოდა.

„ჭკვიანი ძალა“ (Smart Power) არის საერთაშორისო ურთიერთობების კონცეფცია, რომელიც მოიცავს რბილი და ხისტი ძალის კომბინირებულ გამოყენებას ქვეყნის გრძელვადიანი მიზნების მისაღწევად. ჭკვიანი ძალა იყენებს ყველა არსებული ინსტრუმენტის ინტეგრაციას და ოპტიმიზაციას, რათა შექმნას უფრო ეფექტური და მდგრადი პოლიტიკა.

აშშ-ის პოლიტიკა ტერორიზმის წინააღმდეგ არის ჭკვიანი ძალის კარგი მაგალითი. სამხედრო ძალა (ხისტი ძალა) გამოიყენება ტერორისტული ჯგუფების წინააღმდეგ, ხოლო დიპლომატია და განვითარების დახმარება (რბილი ძალა) გამოიყენება სტაბილურობის დასამყარებლად და ანტიტერორისტული კოალიციების შესაქმნელად.

ამჟამად „ამერიკული რბილი ძალა“ ეყრდნობა: პოლიტიკურ ფასეულობებსა და ინსტიტუტებს, როგორიცაა დემოკრატიული არჩევნები, მრავალპარტიულობა, ადამიანის უფლებები და თავისუფლებები, ქველმოქმედება (მარშალის გეგმა); კულტურულ ღირებულებებსა და სამომხმარებლო უპირატესობებს, ასე

მაგალითად ჰოლივუდის მაღალ ბიუჯეტიანი ფილმები, ინგლისური ენა და ლიტერატურა, ტექნოლოგიური ინოვაციები და სხვ. ქართულ საზოგადოებაზე აშშ-ის რბილი ძალის ზემოქმედებას აქვს ორი განზომილება, ან ორი სახის აღქმა:

- ზედაპირული – სტილი, კვებისა და დასვენების კულტურა, ტანსაცმელი, ესთეტიკა, ქცევის მანერა და სხვ.;
- სიღრმისეული – ზემოქმედებს ცნობიერზე და ქვეცნობიერზე, აზროვნების სტერეოტიპებსა და არქეტიპებზე, რასაც შედეგად აზროვნების თანდათანობითი ტრანსფორმაცია შეიძლება მოჰყვეს.

ზედაპირული გავლენა იოლად ათვისებადია, მაგრამ არ წარმოქმნის კულტურის თვისობრივად ახალ ხარისხს. შეიძლება ისმენდე ამერიკულ (დასავლურ) მუსიკას, იცვამდე, როგორც ტიპიური ამერიკელი, იკვებებოდე „მაკდონალდსში“, მაგრამ იმავდროულად იყო ქართული ტრადიციების მატარებელი [4].

BABILINA BULISKERIA – *GTU, PhD Student*

How does American political culture spread worldwide? (Joseph Nye's example of soft power)

Summary

This article discusses how the United States is expanding its political culture around the world. It uses Soft Power to do this. The term itself was first introduced in the scientific literature by Joseph Nye.

How should the United States protect its interests in the era of globalization? Friends of the United States (meaning European countries) welcomed the approach of the administration of US President George W. Bush to multilateralism after September 11, 2001.

Traditionalists distinguish between values-based and interest-based foreign policy. They describe the vital importance of those interests that directly affect the security of the United States. What are these interests? Protecting borders or controlling the seas, as well as ensuring the survival of US allies, promoting human rights, encouraging democracy, or developing specific economic sectors, are lower priorities. **Values are intangible national interests.** We can consider the protection of state sovereignty and others as values. In a democratic country, national interest is more important than vital strategic interests.

In the global information age, power resembles a three-dimensional chess game. These dimensions include:

1. **Military power -** in which the United States is far ahead of all other states.
2. **Economic strength -** where the United States, Europe, and Japan account for two-thirds of the world's product.
3. **Transnational relations** - Many transnational issues - be it financial flows, the spread of AIDS, or terrorism - cannot be resolved without the cooperation of countries. Where collective action is taken, the power of the United States is limited, and the United States is obliged to share the opinion and attitude of other countries.

We should also remember the growing role of soft power in this global information age, which implies the manifestation of soft power. Half a million foreign students want to study in the United States every year, as Europeans and Asians want to watch American movies and television, and American values are attractive in many parts of the world. American values are an important source of soft power. Global markets and non-governmental groups play a major role in the 21st century, and many of them also possess soft power resources.

Keywords: *United States of America, Soft Power, Hard Power, Smart Power, Joseph Nye.*

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Nye, Joseph S. *The Paradox of American Power:.* Oxford University Press; 1st edition , 2003.
2. ჯენტლესონი ბ., *ამერიკის საგარეო პოლიტიკა .* თბილისი: ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, 2015.
3. Jr., Joseph S. Nye. *Soft Power: The Means To Success In World Politics .* New York: PublicAffairs, 2009.
4. ჭაჭუა დ., „ძალის გამოყენების თავისებურებები ქვეყნის საგარეო პოლიტიკაში.“ თბილისი: საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი , 2025. 133.

SHOTA DOGHONADZE
GTU, Pofessor

MARIAM ROBAKIDZE
GTU, PhD Student

THE THIN LINE: CONFLICT OF INTEREST AND ETHICAL GOVERNANCE IN THE PUBLIC SECTOR

In public administration, the integrity of governance is fundamental to democratic societies. The public sector's mandate is to serve the citizenry with fairness, transparency, and accountability, fostering robust trust between the government and its constituents. However, maintaining ethical standards is challenging, particularly regarding conflicts of interest, where public officials' decisions may be compromised by personal, financial, or private interests. These conflicts can lead to biased decision-making, corruption, and a significant erosion of public trust, impacting the efficiency and fairness of public administration and the overall perception of government integrity.

This article delves into the complex dynamics of conflicts of interest and their implications for ethical governance in the public sector. It examines various types of conflicts, real-world case studies, and mechanisms to mitigate these issues, highlighting the critical roles of transparency, accountability, and ethical leadership in safeguarding public trust. Through detailed analysis of historical and contemporary examples, such as the Enron and Watergate scandals and the FIFA corruption case, the article illustrates the severe consequences of unmanaged conflicts of interest and discusses legislative, procedural, and technological measures to address these conflicts. By drawing on lessons from past failures and successes, the article charts a path forward toward more ethical and effective governance, emphasizing the continuous efforts required to maintain the integrity of public administration amidst evolving challenges.

Keywords: *Ethical governance; Conflict of interest;Transparency; Accountability; Integrity; Public trust; Decision-making; Corruption; Government ethics; Ethical leadership; Democratic societies; Financial conflicts; Personal relationships; Public sector policies; Fairness; Ethical standards; Governance challenges.*

In the realm of public administration, the integrity of governance stands as a cornerstone of democratic societies. The public sector's primary mandate is to serve the citizenry with unwavering fairness, transparency, and accountability, fostering an environment where trust between the government and its constituents is robust and resilient. This relationship is crucial, as it underpins the legitimacy and efficacy of governmental institutions and their ability to implement policies and programs effectively.

However, navigating the intricate landscape of public service is fraught with challenges, particularly when it comes to maintaining ethical standards. One of the most pervasive and insidious threats to ethical governance is the conflict of interest. This occurs when public officials, who are entrusted with the responsibility of making decisions in the best interest of the public, find their judgment potentially compromised by personal, financial, or other private interests. The thin line between personal gain and public duty is

often blurred, creating situations where the potential for ethical lapses is high.

Conflicts of interest in the public sector can manifest in various forms. They can arise from financial investments, personal relationships, external employment, or even the acceptance of gifts and favors. When not adequately addressed, these conflicts can lead to biased decision-making, corruption, and a significant erosion of public trust. The consequences are far-reaching, impacting not only the efficiency and fairness of public administration but also the overall perception of government integrity.

The importance of managing conflicts of interest cannot be overstated. Ensuring that public officials act in the public interest, free from undue influence, is fundamental to maintaining the principles of democracy. Ethical governance requires that public servants adhere to high standards of conduct, which includes transparency in their dealings, accountability for their actions, and a steadfast commitment to integrity. These principles help safeguard the decision-making processses within the public sector, ensuring that they remain objective and fair.

This article aims to delve deep into the complex dynamics of conflict of interest and its implications for ethical governance in the public sector. By examining various types of conflicts, real-world case studies, and the mechanisms that can be employed to mitigate these issues, we can gain a comprehensive understanding of how to foster an environment of ethical governance. Moreover, this exploration will highlight the critical role that transparency, accountability, and ethical leadership play in safeguarding the public trust and ensuring that governmental actions are conducted in an equitable and just manner.

Through a detailed analysis of historical and contemporary examples, including the infamous Enron and Watergate scandals, and the recent FIFA corruption case, this article will illustrate the severe consequences that can arise from unmanaged conflicts of interest. Additionally, it will discuss the legislative, procedural, and technological measures that can be implemented to address and mitigate these conflicts. By drawing on lessons learned from past failures and successes, we can chart a path forward towards more ethical and effective governance.

In essence, this article seeks to provide a thorough exploration of the thin line that exists between personal interests and public duties in the public sector. It aims to shed light on the importance of ethical governance and the continuous efforts required to maintain the integrity of public administration in the face of ever-present and evolving challenges.

Understanding Conflict of Interest

A conflict of interest arises when an individual in a position of trust has competing professional or personal interests. These competing interests can make it difficult for the individual to fulfill their duties impartially. In the public sector, conflicts of interest can undermine public trust, lead to biased decision-making, and erode the principles of democratic governance.

Conflicts of interest can be categorized into several types:

1. **Financial Conflicts**: These occur when an individual's personal financial interests could influence their official duties. For example, a government official owning stock in a company that is bidding for a public contract they oversee.
2. **Personal Relationships**: Involvement of family or friends that may influence professional decisions. For instance, hiring a relative for a position despite them not being the most qualified candidate.
3. **Dual Roles**: Holding multiple positions that could potentially conflict. For example, a public official serving on the board of a private company that is subject to regulation by their office.
4. **Gifts and Hospitality**: Receiving gifts or favors that might affect impartiality. Accepting expensive gifts from contractors or vendors who seek favorable treatment in return.

In the public sector, managing conflicts of interest is critical to maintaining ethical governance. Public officials are entrusted with the responsibility to act in the best interests of the public. When conflicts of interest are not properly managed, they can

lead to biased decision-making, corruption, and a loss of public trust.

The Importance of Ethical Governance

Ethical governance in the public sector ensures that decisions are made in the public's best interest, free from undue influence and bias. It promotes transparency, accountability, and fairness, which are critical for maintaining public trust and confidence in government institutions.

Key principles of ethical governance include:

Transparency: Openness in decision-making processes and clear communication with the public.

Accountability: Holding public officials accountable for their actions and decisions.

Integrity: Upholding moral and ethical standards in all activities.

Fairness: Ensuring unbiased and equitable treatment for all citizens.

Case Studies of Conflict of Interest

The Enron Scandal

One of the most notorious cases where executives engaged in fraudulent activities for personal gain, leading to the company's collapse and loss of public trust.

Background of Enron

Enron Corporation, an American energy company based in Houston, Texas, was established in 1985 by Kenneth Lay after merging Houston Natural Gas and InterNorth. Throughout the 1990s, Enron was lauded as a pioneer in energy trading, transforming itself into one of the largest companies in the United States. At its peak, Enron was listed as the seventh-largest corporation on the Fortune 500, employing over 20,000 staff and claiming revenues of nearly $101 billion in 2000.

The Rise and Manipulation

Enron's success was primarily attributed to its innovative business model and aggressive strategies in the energy sector. The company diversified its portfolio, entering into various markets including electricity, natural gas, water, and broadband services. However, beneath the veneer of innovation and success lay a complex web of accounting fraud and corporate malfeasance.

The key players in the Enron scandal included CEO Kenneth Lay, COO Jeffrey Skilling, and CFO Andrew Fastow. These executives orchestrated a series of deceptive accounting practices to inflate the company's financial health and stock prices. The main strategies employed were:

1. **Special Purpose Entities (SPEs)**: Enron used SPEs to hide debt off its balance sheet. These entities were purportedly independent but were actually controlled by Enron executives, allowing the company to keep significant liabilities off its books and present a false image of financial stability.
2. **Mark-to-Market Accounting**: This accounting method allowed Enron to book potential future profits on the day a deal was signed, regardless of whether the profits would ever materialize. This led to inflated revenue reports and gave a misleading picture of Enron's financial health.
3. **Creative Financing**: Enron engaged in complex financial structures and transactions that obscured the true nature of its earnings and financial condition. These included misleading financial reports and the use of derivatives and other financial instruments to manipulate earnings.

The Unraveling

The façade of Enron's financial health began to crumble in mid-2001. In August 2001, Jeffrey Skilling abruptly resigned as CEO, citing personal reasons. This move raised red flags among investors and analysts, triggering a closer examination of Enron's financial statements.

In October 2001, Enron announced a massive $618 million loss for the third quarter and disclosed a $1.2 billion reduction in shareholders' equity due to the consolidation of SPEs. This revelation led to a sharp decline in Enron's stock price and eroded investor confidence.

The final blow came when Enron admitted to overstating its earnings by nearly $600 million over the previous five years. This admission was the tipping point, leading to an investigation by the Securities and Exchange Commission (SEC) and the initiation of bankruptcy proceedings in December 2001. Enron's bankruptcy was the largest in U.S. history at the time, with the company owing creditors over $63 billion.

Consequences and Impact

The collapse of Enron had far-reaching consequences:

1. **Loss of Jobs and Savings**: Thousands of employees lost their jobs, and many more saw their retirement savings, which were heavily invested in Enron stock, evaporate. The impact on employees and retirees was devastating, with life savings wiped out overnight.

2. **Investor Losses**: Shareholders, including pension funds and institutional investors, suffered massive financial losses as Enron's stock became worthless.

3. **Legal Repercussions**: Numerous lawsuits were filed against Enron executives, accountants, and other parties involved in the scandal. Kenneth Lay and Jeffrey Skilling were convicted of multiple charges of fraud and conspiracy. Lay died before sentencing, while Skilling was sentenced to 24 years in prison, later reduced to 14 years.

4. **Regulatory Changes**: The Enron scandal led to significant changes in corporate governance and financial regulations. The most notable of these was the Sarbanes-Oxley Act of 2002, which imposed stricter regulations on financial reporting and increased penalties for corporate fraud. This legislation aimed to restore public confidence in the integrity of financial markets.

5. **Auditing Practices**: Enron's auditor, Arthur Andersen, was found complicit in the scandal for its role in shredding documents related to Enron's accounting practices. This led to the dissolution of one of the world's largest accounting firms and prompted a reevaluation of auditing standards and practices.

Lessons Learned

The Enron scandal serves as a stark reminder of the importance of ethical governance and transparency in the corporate world. Key lessons from the scandal include:

1. **The Need for Transparency**: Corporations must maintain transparent financial practices and provide accurate information to stakeholders. Transparency is crucial for building and maintaining trust in the corporate sector.

2. **Ethical Leadership**: The behavior of top executives sets the tone for an organization's ethical climate. Ethical leadership is essential to prevent the kind of corporate misconduct seen at Enron.

3. **Strong Regulatory Oversight**: Effective regulatory oversight is necessary to detect and prevent corporate fraud. Regulatory bodies must be equipped with the authority and resources to enforce compliance with financial regulations.

4. **Accountability Mechanisms**: Corporations need robust internal controls and accountability mechanisms to ensure that all employees, from top executives to entry-level staff, adhere to ethical standards and legal requirements.

5. **Whistleblower Protections**: Encouraging and protecting whistleblowers is vital for uncovering and addressing unethical practices within organizations. Whistleblowers play a crucial role in bringing corporate malfeasance to light.

The Enron scandal is a case study in the catastrophic consequences of ethical failures and conflicts of interest in the corporate sector. It underscores the need for rigorous ethical standards, transparent practices, and robust regulatory frameworks to ensure the integrity of corporate governance. The lessons learned from Enron continue to resonate, shaping the policies and practices that govern corporate behavior today. By upholding these principles, we can prevent similar scandals and foster a culture of ethical governance that benefits all stakeholders.

The Watergate Scandal: Abuse of Power and Ethical Lapses in Governance

Background of Watergate

The Watergate scandal is one of the most significant political scandals in American history, illustrating profound ethical lapses and abuse of power at the highest levels of government. It began with a break-in at the Democratic National Committee (DNC) headquarters at the Watergate office complex in Washington, D.C., on June 17, 1972, and eventually led to the resignation of President Richard Nixon in 1974.

The Break-In

On June 17, 1972, five men were arrested for breaking into the DNC headquarters at the Watergate complex. These men were later found to be connected to the Committee for the Re-election of the President (CRP), raising suspicions about the involvement of the

Nixon administration in illegal activities aimed at undermining political opponents .

The initial response from the White House was to dismiss the break-in as a "third-rate burglary." However, subsequent investigations revealed a more extensive network of illegal activities, including political espionage, wiretapping, and sabotage orchestrated by members of the Nixon administration .

The Cover-Up

The real scandal of Watergate lies not just in the break-in itself but in the subsequent cover-up orchestrated by President Nixon and his aides. Efforts to obstruct the investigation included paying hush money to the burglars, using the CIA to impede the FBI's investigation, and destroying evidence. Nixon's administration sought to protect itself from exposure, leading to a series of unethical and illegal actions .

The cover-up began to unravel when it was discovered that Nixon had installed a secret taping system in the White House that recorded his conversations. These tapes became crucial evidence in exposing the extent of the administration's involvement in the Watergate break-in and the cover-up that followed .

The Investigation and Fallout

The investigation into Watergate was spearheaded by journalists Bob Woodward and Carl Bernstein of The Washington Post, whose reporting played a crucial role in uncovering the scandal. Their work highlighted the importance of a free press in holding government accountable .

The scandal gained further traction with the establishment of the Senate Watergate Committee, chaired by Senator Sam Ervin, which conducted televised hearings that captivated the nation. Testimonies from key figures, including former White House counsel John Dean, provided damning evidence of the administration's misconduct .

The pivotal moment came when the Supreme Court ruled in United States v. Nixon (1974) that Nixon had to release the White House tapes. The tapes revealed that Nixon had attempted to use the CIA to block the FBI's investigation into the break-in. Faced with certain impeachment, Nixon resigned on August 8, 1974, becoming the first U.S. president to do so .

Consequences and Impact

The Watergate scandal had profound and far-reaching consequences:

1. **Presidential Resignation**: Nixon's resignation marked the first time a U.S. president left office under such circumstances, shaking the nation's faith in the presidency and the political system .
2. **Legal Repercussions**: Several top officials, including Nixon's chief of staff H.R. Haldeman, domestic affairs advisor John Herlichman, and Attorney General John Mitchell, were convicted and served prison sentences for their roles in the cover-up .
3. **Legislative Reforms**: In response to the scandal, Congress enacted several reforms aimed at increasing transparency and accountability in government. The most significant of these was the War Powers Act of 1973, which aimed to check the president's power to commit the U.S. to armed conflict without the consent of Congress .
4. **Impact on Media and Journalism**: The scandal underscored the crucial role of investigative journalism in democracy. The work of Woodward and Bernstein became a model for investigative reporting, inspiring future generations of journalists .
5. **Public Trust in Government**: Watergate led to a significant erosion of public trust in government officials and institutions. The scandal highlighted the need for ethical governance and the dangers of unchecked executive power .

Lessons Learned

The Watergate scandal provides critical lessons in ethical governance and the abuse of power:

1. **The Importance of Checks and Balances**: The scandal demonstrated the need for robust checks and balances within government to prevent the abuse of power. The separation of powers and oversight mechanisms are essential in maintaining democratic integrity .
2. **Transparency and Accountability**: Watergate underscored the necessity for transparency and accountability in government actions. Openness in government operations is crucial for maintaining public trust .

3. **The Role of the Press**: The press serves as a vital watchdog in a democracy, holding those in power accountable. Investigative journalism can uncover wrongdoing and bring about significant change .

4. **Ethical Leadership**: Leaders must adhere to ethical standards and act in the public's interest. The actions of Nixon and his aides highlight the catastrophic consequences of ethical lapses in governance .

5. **Legal and Institutional Reforms**: The aftermath of Watergate led to important legal and institutional reforms aimed at preventing similar abuses of power in the future. Continuous efforts to improve governance structures are essential for safeguarding democracy.

The Watergate scandal is a seminal event in American history, illustrating the dangers of unchecked power and the critical need for ethical governance. It serves as a powerful reminder of the importance of transparency, accountability, and ethical leadership in maintaining the integrity of democratic institutions. The lessons learned from Watergate continue to resonate, shaping contemporary political and ethical standards.

The FIFA Corruption Case: Unveiling the Global Scandal

Background of FIFA

The Fédération Internationale de Football Association (FIFA) is the global governing body for soccer, responsible for organizing and promoting major international tournaments, including the World Cup. Founded in 1904, FIFA has grown into one of the most powerful and influential sports organizations in the world. However, this power has also been accompanied by significant allegations of corruption and unethical behavior over the years.

The Corruption Scandal Unfolds

The FIFA corruption case came to the forefront in May 2015 when U.S. federal prosecutors indicted several top FIFA officials on charges of racketeering, wire fraud, and money laundering. The investigation, led by the Federal Bureau of Investigation (FBI) and the Internal Revenue Service (IRS), revealed a widespread culture of corruption within FIFA, involving bribes and kickbacks amounting to over $150 million.

The indictment targeted 14 individuals, including high-ranking FIFA officials and corporate executives, who were accused of accepting bribes in exchange for awarding media and marketing rights to soccer tournaments .

Key Players and Allegations

1. **Sepp Blatter**: The long-serving FIFA president was not initially indicted, but he later became a central figure in the corruption scandal. Blatter was accused of authorizing payments and failing to act against corruption within the organization .

2. **Jack Warner**: The former FIFA vice president and president of CONCACAF (the Confederation of North, Central American, and Caribbean Association Football) was one of the main figures indicted. Warner faced numerous charges, including accepting millions in bribes related to the awarding of the 2010 World Cup to South Africa .

3. **Jeffrey Webb**: Warner's successor as CONCACAF president, Webb was also implicated in the scandal. He pleaded guilty to racketeering conspiracy, wire fraud conspiracy, and money laundering conspiracy .

4. **Chuck Blazer**: A former FIFA executive committee member and CONCACAF general secretary, Blazer became a key informant for U.S. authorities. He admitted to participating in schemes to accept bribes and facilitated the investigation by recording conversations with other FIFA officials .

The Impact on FIFA

The corruption case had profound repercussions for FIFA and the global soccer community:

1. **Leadership Changes**: The scandal led to significant leadership changes within FIFA. Sepp Blatter was suspended and later banned from soccer activities for eight years (later reduced to six) by FIFA's ethics committee. Gianni Infantino was elected as the new president in 2016, promising reforms and a new era of transparency and accountability .

2. **Legal Repercussions**: Numerous FIFA officials and associates faced legal consequences, with many pleading guilty to charges and cooperating with authorities in exchange for reduced sentences .

3. **Reform Initiatives**: In response to the scandal, FIFA implemented several reforms aimed at improving governance and transparency. These included the establishment of an independent Ethics Committee, term limits for top officials, and greater oversight of financial transactions .

4. **Public Trust and Reputation**: The scandal severely damaged FIFA's reputation and eroded public trust in the organization. Sponsors and partners distanced themselves from FIFA, and the organization's credibility took a significant hit .

Investigations and Legal Proceedings

The investigations into FIFA's corruptti-on were extensive and involved multiple countries and law enforcement agencies. The U.S. Department of Justice played a central role, leveraging the Racketeer Influenced and Corrupt Organizations Act (RICO) to target FIFA officials. The Swiss authorities also launched investigations into the bidding processes for the 2018 and 2022 World Cups awarded to Russia and Qatar, respectively .

Consequences and Ongoing Efforts

The FIFA corruption case highlighted the need for continuous vigilance and reforms in global sports governance:

1. **Enhanced Oversight**: FIFA has implemented stricter oversight mechanisms to prevent corruption and ensure accountability within the organization. These include financial audits, transparency initiatives, and the establishment of compliance departments .

2. **Global Cooperation**: The case underscored the importance of international cooperation in combating corruption. Law enforcement agencies from different countries worked together to uncover the complex web of bribery and fraud within FIFA .

3. **Cultural Change**: Addressing the deep-rooted culture of corruption within FIFA requires more than just structural reforms. It necessitates a cultural shift towards ethical behavior, integrity, and accountability at all levels of the organization.

Lessons Learned

The FIFA corruption case provides valuable lessons for the governance of international organizations:

1. **Transparency and Accountability**: Transparency in decision-making processes and financial transactions is crucial for preventing corruption. Accountability mechanisms must be in place to hold officials responsible for their actions .

2. **Ethical Leadership**: Ethical leadership is essential to set the tone for organizational behavior. Leaders must demonstrate integrity and a commitment to ethical standards.

3. **Whistleblower Protections**: Encouraging and protecting whistleblowers is vital for uncovering and addressing corruption. Whistleblowers play a crucial role in bringing unethical practices to light .

4. **International Collaboration**: Corruption in global organizations often spans multiple countries. International collaboration among law enforcement agencies is essential for effective investigations and prosecutions .

The FIFA corruption case serves as a stark reminder of the dangers of unchecked power and the importance of ethical governance in international sports organizations. While significant strides have been made towards reforming FIFA, the lessons learned from this scandal continue to resonate, shaping efforts to promote transparency, accountability, and integrity in sports governance worldwide.

These case studies underscore the severe consequences of conflicts of interest and the necessity for robust ethical governance frameworks.

Mechanisms to Mitigate Conflicts of Interest

The foundation of mitigating Conflicts of interest (COIs) lies in establishing clear and comprehensive policies. These policies should define what constitutes a conflict of interest, provide examples, and outline the procedures for disclosure and management. Organizations must ensure that all employees, board members, and stakeholders are aware of these policies and understand their importance.

Key Elements of COI Policies:

- Definitions and scope of COIs;
- Procedures for disclosing potential conflicts;
- Steps for evaluating and addressing disclosed conflicts;
- Penalties for non-compliance;

- Regular Training and Awareness Programs.

Regular training and awareness programs are essential for reinforcing COI policies and ensuring that individuals understand their responsibilities. These programs can help employees identify potential conflicts and understand the importance of transparency.

Training Program Components:

- Interactive workshops and seminars;
- Real-life case studies and scenarios;
- E-learning modules for continuous education;
- Updates on policy changes and legal requirements.

Robust Disclosure Processes

A robust disclosure process is critical for identifying potential COIs. This process should be straightforward, confidential, and accessible to all employees and stakeholders. Regular disclosure forms and declarations can help in capturing relevant information.

Effective Disclosure Practices:

- Annual disclosure forms for all employees and stakeholders;
- Mandatory disclosure upon joining the organization;
- Immediate dsclosure when a potential conflict arises;
- Confidential handling of disclosed information.

Independent Review and Oversight

Independent review and oversight mechanisms ensure that disclosed COIs are evaluated impartially. Organizations can establish ethics committees or appoint compliance officers to handle COI reviews. These bodies should have the authority to make decisions on managing and resolving conflicts.

Oversight Mechanism Features:

- Independent ethics committees or compliance officers;
- Regular audits and reviews of disclosed conflicts;
- Transparent decision-making processes;
- Reporting mechanisms for unresolved or unreported conflicts.

Recusal and Mitigation Strategies

When a COI is identified, appropriate recusal and mitigation strategies must be implemented to prevent any undue influence on decision-making. This may involve removing the conflicted individual from the decision-making process or reassigning their responsibilities.

Common Mitigation Strategies:

- Recusal from specific decisions or activities;
- Reassignment of conflicting duties;
- Establishing blind trusts or divesting conflicting interests;
- Monitoring by independent parties.

Whistleblower Protections

Encouraging a culture of openness and accountability requires protecting individuals who report potential COIs. Whistleblower protections can prevent retaliation and encourage employees to speak up without fear of reprisal.

Whistleblower Protection Measures:

- Anonymous reporting channels;
- Legal protections against retaliation;
- Clear procedures for handling reports;
- Support and counseling for whistleblowers.

Transparency and Reporting

Transparency in handling COIs builds trust with stakeholders and the public. Regular reporting on COI management, including statistics on disclosures and outcomes, can demonstrate an organization's commitment to integrity.

Transparency Practices:

- Publicly available COI policies and procedures;
- Regular reports on COI disclosures and resolutions;
- Open communication with stakeholders about COI management;
- Third-party audits and certifications.

Mitigating conflicts of interest is essential for maintaining trust, integrity, and accountability within organizations. By establishing clear policies, conducting regular training, implementing robust disclosure processes, ensuring independent oversight, applying effective mitigation strategies, protecting whistleblowers, and promoting transparency, organizations can effectively manage COIs and uphold ethical standards.

The Role of Public Officials

Public officials play a crucial role in upholding ethical standards. They must:

1. **Disclose Conflicts**: Promptly and accurately disclose any potential conflicts of interest.
2. **Recuse Themselves**: Abstain from participating in decisions where a conflict exists.
3. **Adhere to Ethical Codes**: Follow established codes of conduct and ethical guidelines.
4. **Lead by Example**: Demonstrate integrity and ethical behavior in their professional conduct.

The Impact of Technological Advancements

Technology can both mitigate and exacerbate conflicts of interest. On the one hand, it enhances transparency through digital disclosure systems and public access to information. On the other hand, it introduces new challenges such as data privacy concerns and the potential for cyber conflicts.

Future Directions

To strengthen ethical governance in the public sector, future efforts should focus on:

1. **Innovative Transparency Tools**: Leveraging technology to improve transparency and accountability.
2. **Enhanced Public Participation**: Engaging citizens in governance processes to ensure their interests are prioritized.
3. **Global Standards**: Developing international standards for conflict of interest management to ensure consistency and comparability.
4. **Continuous Improvement**: Regularly updating ethical guidelines and policies to address emerging challenges.

Conclusion

The thin line between conflict of interest and ethical governance represents a critical area of focus for the public sector. Ensuring that public officials act in the best interest of the citizenry, without undue influence or bias, is paramount to the integrity of public administration. Achieving this requires the establishment of robust frameworks, the implementation of transparent practices, and a steadfast commitment to ethical principles that guide the behavior and decisions of public officials.

Addressing conflicts of interest effectively is not merely a regulatory necessity but a fundamental component of fostering trust between the government and its citizens. When conflicts of interest are properly managed, public administration becomes more transparent, decisions are made more impartially, and the overall trust in government institutions is significantly enhanced. This trust is essential for the functioning of a democratic society, as it ensures that citizens believe in the fairness and effectiveness of their government.

Ethical governance, however, is not a one-time effort. It is an ongoing commitment to upholding the highest standards of integrity and accountability within the public sector. This commitment must be ingrained in the culture of government institutions, influencing every level of operation and decision-making process. It involves continuous vigilance, as new challenges and potential conflicts of interest can arise at any time. Proactive measures are necessary to anticipate and mitigate these challenges before they compromise the ethical standards of governance.

Building a culture of ethics requires a multifaceted approach. Firstly, it necessitates clear and comprehensive legislation and policies that define acceptable behavior and outline the procedures for managing conflicts of interest. These policies must be enforced consistently to ensure that all public officials understand their responsibilities and the consequences of ethical lapses.

Secondly, transparency is crucial. Public officials should be required to disclose their financial interests and any potential conflicts transparently. This openness allows for public scrutiny and helps to maintain trust in the integrity of government operations. Transparency also involves making decision-making processes open and accessible, ensuring that citizens can see how and why decisions are made.

Thirdly, accountability mechanisms must be robust and effective. This includes establishing independent oversight bodies tasked with monitoring compliance with ethical standards and investigating any allegations of misconduct. These bodies should have the authority and resources to enforce ethical guidelines and hold public officials accountable for their actions.

Education and training are also vital components of fostering ethical governance. Regular training programs can help public officials understand the importance of ethics in their roles and provide them with the tools to navigate complex situations involving potential conflicts of interest. By reinforcing the principles of ethical behavior, these programs contribute to a culture of integrity within the public sector.

Furthermore, ethical leadership is essential. Leaders in government must exemplify the highest standards of integrity and act as role models for their colleagues. Their behavior sets the tone for the entire organization and influences the ethical climate. When leaders prioritize ethics and transparency, it encourages others to follow suit.

In conclusion, the path to achieving ethical governance in the public sector is long and requires a sustained effort. It involves creating a comprehensive framework of laws and policies, promoting transparency and accountability, providing education and training, and ensuring ethical leadership. By addressing conflicts of interest effectively and fostering a culture of ethics, we can enhance the integrity of public administration and build greater trust in government institutions. This ongoing commitment to ethical principles is crucial for the health of our democratic society and the effective functioning of our government.

შოთა დოლონაძე - *სტუ, პროფესორი*
მარიამ რობაქიძე - *სტუ, დოქტორანტი*

თხელი ხაზი ინტერესთა კონფლიქტსა და ეთიკურ მმართველობას შორის საჯარო სექტორში

რეზიუმე

საჯარო ადმინისტრაციაში მმართველობის მთლიანობა ფუნდამენტურია დემოკრატიული საზოგადოებებისთვის. საჯარო სექტორის მანდატია ემსახუროს მოქალაქეებს სამართლიანობით, გამჭვირვალობით და ანგარიშვალდებულებით, ხელი შეუწყოს მტკიცე ნდობას მთავრობასა და მის ამომრჩევლებს შორის. თუმცა, ეთიკური სტანდარტების დაცვა რთულია, განსაკუთრებით ინტერესთა კონფლიქტთან დაკავშირებით, სადაც საჯარო მოხელეების გადაწყვეტილებები შეიძლება იყოს კომპრომეტირებული პირადი, ფინანსური ან კერძო ინტერესებით. ამ კონფლიქტებმა შეიძლება გამოიწვიოს მიკერძოებული გადაწყვეტილებების მიღება, კორუფცია და საზოგადოების ნდობის მნიშვნელოვანი ეროზია, რაც გავლენას მოახდენს საჯარო ადმინისტრაციის ეფექტურობასა და სამართლიანობაზე და მთავრობის მთლიანობის მთლიან აღქმაზე.

ეს სტატია იკვლევს ინტერესთა კონფლიქტის რთულ დინამიკას და მათ გავლენას საჯარო სექტორში ეთიკურ მმართველობაზე. ის განიხილავს სხვადასხვა ტიპის კონფლიქტებს, რეალურ სამყაროში არსებულ შემთხვევებს და მექანიზმებს ამ საკითხების შესამცირებლად, ხაზს უსვამს გამჭვირვალობის, ანგარიშვალდებულების და ეთიკური ლიდერობის მნიშვნელოვან როლს საზოგადოების ნდობის დაცვაში. ისტორიული და თანამედროვე მაგალითების დეტალური ანალიზით, როგორიცაა ენრონისა და უოტერგეიტის სკანდალები და ფიფას კორუფციის საქმე, სტატია ასახავს ინტერესთა უმართავი კონფლიქტის მძიმე შედეგებს და განიხილავს საკანონმდებლო, პროცედურულ და ტექნოლოგიურ ზომებს ამ კონფლიქტების მოსაგვარებლად. წარსული წარუმატებლობისა და წარმატებების გაკვეთილებზე დაყრდნობით, სტატია ასახავს გზას უფრო ეთიკური და ეფექტური მმართველობისკენ, ხაზს უსვამს მუდმივ ძალისხმევას, რომელიც საჭიროა სახელმწიფო ადმინისტრაციის მთლიანობის შესანარჩუნებლად განვითარებადი გამოწვევების ფონზე.

საკვანძო სიტყვები: *ეთიკური მმართველობა; ინტერესთა კონფლიქტი; გამჭვირვალობა; ანგარიშვალდებულება; კეთილსინდისიერება; საზოგადოებრივი ნდობა; გადაწყვეტილებების მიღება; კორუფცია; სამთავრობო ეთიკა; ეთიკური ლიდერობა; დემოკრატიული საზოგადოებები; ფინანსური კონფლიქტები; პირადი ურთიერთობები; საჯარო სექტორის პოლიტიკები; სამართლიანობა; ეთიკური სტანდარტები; მმართველობის გამოწვევები.*

References

1. Rose-Ackerman, S. (1999). *Corruption and Government: Causes, Consequences, and Reform*. Cambridge University Press.
2. OECD (2018). *OECD Guidelines for Managing Conflict of Interest in the Public Service*. OECD Publishing.
3. Transparency International (2021). *Global Corruption Report: Political Corruption*. Transparency International.
4. McLean, B., & Elkind, P. (2003). *The Smartest Guys in the Room: The Amazing Rise and Scandalous Fall of Enron*. Portfolio.
5. Fox, L. (2003). *Enron: The Rise and Fall*. John Wiley & Sons.
6. Healy, P. M., & Palepu, K. G. (2003). *The Fall of Enron*. The Journal of Economic Perspectives, 17(2), 3-26.
7. Thomas, C. W. (2002). *The Rise and Fall of Enron*. Journal of Accountancy, 193(4), 41-48.
8. Eichenwald, K. (2005). *Conspiracy of Fools: A True Story*. Broadway Books.
9. Giroux, G. (2008). *What Went Wrong? Accounting Fraud and Lessons from the Recent Scandals*. Social Research, 75(4), 1205-1238.
10. O'Connor, J. (2002). *The Enron Board: The Perils of Groupthink*. Corporate Governance: An International Review, 10(3), 181-191.
11. Swartz, M., & Watkins, S. (2003). *Power Failure: The Inside Story of the Collapse of Enron*. Doubleday.
12. Bratton, W. W. (2002). *Does Corporate Law Protect the Interests of Shareholders and Other Stakeholders? Enron and the Dark Side of Shareholder Value*. Tulane Law Review, 76, 1275-1361.
13. Benston, G. J., & Hartgraves, A. L. (2002). *Enron: What Happened and What We Can Learn from It*. Journal of Accounting and Public Policy, 21(2), 105-127.
14. Berenson, A. (2002). *The Number: How the Drive for Quarterly Earnings Corrupted Wall Street and Corporate America*. Random House.
15. Felton, R. F., & Hudnut, A. R. (2005). *Putting a Value on Values*. McKinsey Quarterly, 3, 81-87.
16. Powers, W. C., Troubh, R. S., & Winokur, H. S. (2002). *Report of Investigation by the Special Investigative Committee of the Board of Directors of Enron Corp*. Enron Corporation.
17. Gaa, J. C. (2003). *Corporate Governance and the Responsibility of the Board of Directors for Strategic Financial Reporting*. Journal of Business Ethics, 43(3), 151-167.
18. Stein, J. P. (2002). *The Future of Public Company Auditing*. The CPA Journal, 72(6), 14-21.
19. Weiss, D. (2002). *The Role of Financial Derivatives in the Collapse of Enron*. Journal of Applied Corporate Finance, 14(4), 100-107.
20. Benston, G. J. (2003). *The Quality of Corporate Financial Statements and Their Auditors Before
21. Bernstein, C., & Woodward, B. (1974). *All the President's Men*. Simon & Schuster.
22. Kutler, S. I. (1992). *The Wars of Watergate: The Last Crisis of Richard Nixon*. W.W. Norton & Company.
23. Dean, J. W. (1976). *Blind Ambition: The White House Years*. Simon & Schuster.
24. Garment, L. (1997). *Crazy Rhythm: My Journey from Brooklyn, Jazz, and Wall Street to Nixon's White House, Watergate, and Beyond*. Times Books.

25. Schudson, M. (1992). *Watergate in American Memory: How We Remember, Forget, and Reconstruct the Past*. Basic Books.
26. Jaworski, L. J. (1976). *The Right and the Power: The Prosecution of Watergate*. Reader's Digest Press.
27. Emery, F. B. (1995). *Watergate: The Corruption of American Politics and the Fall of Richard Nixon*. Touchstone.
28. Draper, T. (1998). *The Watergate Complex: Prelude to Watergate*. Quadrangle Books.
29. Lukas, J. A. (1976). *Nightmare: The Underside of the Nixon Years*. Viking Press.
30. Wells, T. (1994). *The War Within: America's Battle over Vietnam*. University of California Press.
31. Jennings, A. (2016). *The Dirty Game: Uncovering the Scandal at FIFA*. Arrow.
32. Conn, D. (2017). *The Fall of the House of FIFA: The Multimillion-Dollar Corruption at the Heart of Global Soccer*. Nation Books.
33. Pielke, R. (2013). *How Can FIFA Be Held Accountable?*. Sport Management Review, 16(3), 255-267.
34. United States Department of Justice. (2015). *Indictment of 14 FIFA Officials and Associates*. Retrieved from Justice.gov.
35. The Guardian. (2015). *FIFA Corruption Crisis: Key Questions Answered*. Retrieved from TheGuardian.com.
36. Gibson, O. (2015). *Sepp Blatter and FIFA: A Timeline of the Corruption Scandal*. The Guardian. Retrieved from TheGuardian.com.
37. NPR. (2015). *How The FIFA Corruption Scandal Unfolded*. Retrieved from NPR.org.
38. BBC News. (2015). *FIFA Corruption: What Took US So Long?*. Retrieved from BBC.com.
39. Sugden, J., & Tomlinson, A. (2017). *Football, Corruption and Lies: Revisiting 'Badfellas', the Book FIFA Tried to Ban*. Routledge.
40. Transparency International. (2016). *Global Corruption Report: Sport*. Routledge.

მერი ლაღიძე
სტუ, დოქტორანტი
*წარმოადგინა პროფ. **ნინო ნიშნიანიძემ***

მოქალაქეთა მონაწილეობის პრაქტიკული ინპლემენტაციის ზოგადი ასპექტების ანალიზი საქართველოს ადგილობრივ მუნიციპალიტეტებში

ადგილობრივი ინსტიტუციის დემოკრატიული მმართველობის სრულყოფილად წარმართვისათვის მეტად მნიშვნელოვანია მოქალაქეთა აქტიური ჩართულობა თვითმმართველ ერთეულებში გადაწყვეტილების მიღების პროცესში, რაც უზრუნველყოფს მიღებულ გადაწყვეტილებებში საზოგადოების საჭიროებებისა და სურვილების გათვალისწინებას.

თანამედროვე ეტაპზე საქართველოში მოქალაქეთა ჩართულობის აქტორს ადგილობრივ დონეზე განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება, ვინაიდან მიღებული გადაწყვეტილებები პირდაპირ და უშუალო ზეგავლენას ახდენს მოსახლეობის ცხოვრებაზე, აგრეთვე ადგილობრივი მუნიციპალიტეტების საქმიანობა უფრო გამჭირვალე ხდება, ხელს უწყობს მათი საქმიანობის მიმართ ნდობის ამღლებას და საქმიანობის მიმართ საზოგადოებრივი აზრის ჩამოყალიბებას, საზოგადოების წინაშე ანგარიშვალდებულებას და ლეგიტიმურობას.

კვლევაში განხილულია თვითმმართველობის განხორციელების პროცესში მოქალაქეთა მონაწილეობის ზოგადი ასპექტები და მათი პრაქტიკული ინპლემენტაცია ქართულ საკანონმდებლო სივრცეში, რომელიც ორიენტრიებულია როგორც მოსახლეობის ჩართულობის მნიშვნელობის წარმოჩენაზე, ასევე მათი ეფექტური საქმიანობის განხორციელების მექანიზმების განსაზღვრის გზების ძიებაზე, რომელთა მიზნია, იმ ძირითადი ფაქტორების და გარანტიების გამოკვეთა, რომლებიც ადგილობრივი თვითმმართველობის საქმიანობის მეტ-ნაკლებად სრულყოფილად განხორციელების ფუნდამენტს წარმოადგენს.

საკვანძო სიტყვები: *ადგილობრივი თვითმმართველობა, წარმომადგენლობით დემოკრატია, სამოქალაქო საზოგადოება, ადგილობრივი თვითმმართველობის ევროპული ქარტია, თვითმმართველობის საქმიანობის საჯაროობა.*

ძლიერი ადგილობრივი თვითმმართველობა დემოკრატიისა და კანონის უზენაესობის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ნაწილია. ადგილობრივი ხელისუფლების საქმიანობაში მოქალაქეთა მიერ მონაწილეობის მიღების უფლების თაობაზე ადგილობრივი თვითმმართველობის ევროპული ქარტიის დამატებითი ოქმი (ე.წ. უტრეხტის ოქმი) საუბრობს. უტრეხტის ოქმის მიზანია „ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ ევროპული ქარტიის“ ფარგლებში მოაქციოს ადგილობრივი ხელისუფლების საქმიანობაში მონაწილეობის საყოველთაო უფლება.

მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს კანონმდებლობა მოქალაქეთა მონაწილეობის ფორმებით შეესაბამება ევროპული ქარტიის მეცხრე ოქმს, კვლევები აჩვენებს, რომ საქართველოში მოქალაქეთა ჩართულობის განსახორციელებლად აუცილებელია კონკრეტული ნაბიჯების გადადგმა, რაც შესაძლებლობას მოგვცემს გავაანალიზოთ თვითმმართველობის განხორციელების პროცესში მოქალაქეთა მონაწილეობის ზოგადი ასპექტები და მათი პრაქტიკული ინპლემენტაცია ქართულ საკანონმდებლო სივრცეში.

საკითხის აქტუალობა განპირობებულია იმ გარემოებით, რომ ადმინისტრაციული წარმოების პროცესში მოქალაქეთა მონაწილეობის ფორმები, *არსებული* პრაქტიკის გათვალისწინებით, ფორმალური ხასიათისაა. კვლევა ორიენტრიებულია როგორც მოსახლეობის ჩართულობის მნიშვნელობის

წარმოჩენაზე, ასევე მისი ეფექტური განხორციელების მექანიზმების განსაზღვრის გზების ძიებზე და ამ მიზნით, იმ ძირითადი ფაქტორების და გარანტიების გამოკვეთაზე, რომლებიც ადგილობრივი თვითმმართველობის მეტ-ნაკლებად სრულყოფილად განხორციელების ფუნდამენტს წარმოადგენს.

ბოლო ოცდაათი წლის განმავლობაში ადგილობრივი თვითმმართველობის ფორმირების პროცესის ანალიზმა გვიჩვენა, რომ დამოუკიდებელი საქართველოს პირობებში მიღებული ნორმატიული აქტებიდან ყველა არ განსაზვრავდა მოქალაქეთა მონაწილეობის ფორმებს ადგილობრივ თვითმმართველობებში. თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ 1991 წლიდან დღემდე ყველა ხელისუფლება პრიორიტეტად სწორედ ადგილობრივი თვითმმართველობის დეცენტრალიზაციას მიიჩნევდა. რიგ შემთვევაში ეს კი მხოლოდ დეკლარირების დონეზე განცხადებულ ხასიათს იძენდა, თუმცა ხელისუფლებათა ცვლილებების ფონზე დეცენტრალიზაციის პროცესი მეტ-ნაკლებად დაყოვნებით მაინც მიმდინარეობდა, რომლებიც გარკვეულ ეტაპზე საერთოდ ჩერდებოდა კიდეც.

დამოუკიდებლობის გზაზე მიმავალი საქართველოსთვის, ერთ-ერთ უმთავრეს გამოწვევად ძლიერი სამოქალაქო საზოგადოების ჩამოყალიბება მიიჩნეოდა. სამოქალაქო ღირებულებებისა და საჭიროებების იმპლემენტაცია საკანონმდებლო დონეზე კი პოლიტიკური ინსტიტუციების და სისტემის გამართული ფუნქციონირებაზე მიუთითებს. გამომდინარე აქედან, უდავოა, რომ მოქალაქე და თავად სამოქალაქო საზოგადოება პოლიტიკური სისტემების უმთავრესი რგოლია, რომელსაც შესწევს უნარი მიიღოს მონაწილეობა საჯარო გადაწყვეტილებების მიღებაში.

მოქალაქის უფლება, მონაწილეობა მიიღოს საზოგადოებრივი საკითხების მართვაში, დემოკრატიული მმართველობის ერთერთი ძირითადი პრინციპია. წარმომადგენლობითი დემოკრატიისათვის ძირითადი მახასიათებელს კი საზოგადოებრივ საქმეებში მოქალაქეთა ჩართულობის დანერგვა და ადგილობრივი თვითმმართველობების გადაწყვეტილების მიღების პროცესში სამოქალაქო საზოგადოების მონაწილეობა ქმნის. საჯარო პოლიტიკის შემუშავების პროცესში, მეტად მნიშვნელოვანია, ხელისუფლების თითოეულმა შტომ განავითაროს წარმომადგენლობითი დემოკრატიასათვის დამახასიათებელი სხვადასხვა დაინტერესებული მხარეების ფართო ჩართულობა და იზრუნოს არსებული საზოგადოებრივი ჩართულობის მექანიზმების დახვეწაზე.

დემოკრატიული ქვეყნების ადგილობრივ თვითმმართველობებში მოქალაქეთა ჩართულობის ინდექსის განსაზღვრისას, მნიშვნელოვანია მისი განზოგადება „ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ ევროპულ ქარტიასთან“[1], რომელიც ადგილობრივი თვითმმართველობის განხორციელების საერთაშორისო სტანდარტების დამდგენ დოკუმენტებს შორის უმთავრესია. ქარტიის საერთო მიზანი - „დემოკრატიული პრინციპების საფუძველზე ადგილობრივი თვითმმერთველობების ეფექტური და მოქალაქეებთან დაახლოებული მმართველობის განხორციელება“ უკავშირდება მოქალაქეთა აქტიურ ჩართულობის პროცესს გადაწყვეტილების მიღებაში.

საქართველოში ადგილობრივი თვითმმართველობის განხორციელებაში მოქალაქეთა მონაწილეობის საკითხები რეგულირდება „ადგილობრივი თვითმმართველობის ევროპული ქარტიის“ დამატებითი ოქმით ადგილობრივი ხელისუფლების საქმიანობაში მონაწილეობის მიღების უფლების თაობაზე“,[2] ორგანული კანონით „ადგილობრივი თვითმმართველობის კოდექსით“, „საქართველოს ზოგადი ადმინისტრაციულ კოდექსით“ და მუნიციპალიტეტების სამართლებრივი აქტებით. ადგილობრივი თვითმმართველობის მარეგულირებელი სამართლებრივი დებულებები თანამედროვე საქართველოს საკანონმდებლო სივრცეში გვხვდება ასევე სხვადასხვა კანონებსა და ნორმატიულ აქტებში.

ადგილობრივ თვითმმართველობებში მოსახლეობის ჩართულობის მნიშვნელობაზე საუბრობს ქვეყნისათვის მნიშვნელოვანი სტრატეგიული დოკუმენტი - „2020-2025 წლების დეცენტრალიზაციის სტრატეგია“[3]. დეცენტრალიზაცია მიზნად ისახავს გარკვეული ფუნქციებისა და პასუხისმგებლობების ადგილობრივ დონეზე გადაცემას. დოკუ-

მენტში გაცხადებულია ადგილობრივი თვითმმართველობის განვითარების სფეროში საქართველოს მთავრობის პოლიტიკა და განვითარების სტრატეგია.

დემოკრატიული ინტიტუტების არსებობა წარმოუდგენელია მოქალაქეთა ჩართულობისა და მონაწილეობის უფლების სრული რეალიზაციის გარეშე. ამ პრინციპებზე დაყრდნობით „ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ ევროპული ქარტია" ავალდებულებს წევრ-სახელმწიფოებს უზრუნველყონ ადგილობრივი ხელისუფლების პოლიტიკური, ადმინისტრაციული და ფინანსური დამოუკიდებლობის გარანტირეი, ასევე მოითხოვს მათგან უზრუნველყონ ადგილობრივ დონეზე მოქალაქეთა გარკვეული უფლებების რეალიზება. უტრეხტის ოქმი ხელმოწერილი და რატიფიცირებულია ევროპის საბჭოს 17 წევრი სახელმწიფოს მიერ, მათ შორის: შვედეთი, ფინეთი, შვეიცარია, ნიდერლანდები, უკრაინა, სომხეთი და ა.შ. ოქმის მიხედვით, სახელმწიფოები იღებენ ვალდებულებას უზრუნველყონ ადგილობრივი ხელისუფლების საქმიანობაში თავიანთ მოქალაქეთა მიერ მონაწილეობის მიღების უფლება და ადგილობრივი ხელისუფლების უფლებამოსილებებისა და პასუხისმგებლობის განხორციელების პროცესზე მოქალაქეთა მიერ გავლენის მოხდენის ან ამ პროცესისთვის წარმართვის შესაძლებლობა, რაც, ოქმის თანახმად, დემოკრატიის ერთ-ერთ მთავარ პრინციპს წარმოადგენს. ოქმი უზრუნველყოფს მისი ხელმომწერი სახელმწიფოს იურისდიქციაში შემავალი მოქალაქეებისთვის ადგილობრივი ხელისუფლების საქმიანობაში მონაწილეობის უფლებას, როგორც კანდიდატის, ასევე ამომრჩევლის სტატუსით.

სწორედ ზემოაღნიშნული მიზნის მიღწევას ემსახურება ადგილობრივ თვითმმართველობებში მუნიციპალური ორგანოების გადაწყვეტილების მიღების პროცესში მოქალაქეთა ეფექტური ჩართულობისა და მოქალაქრეთა მონაწილეობის მექანიზმების სწორად ფორმულირება.

ევროპის საბჭოს მიერ შემუშავებულია კარგი მმართველობის 12 პრინციპი, რომლის მიზანია საჯარო უწყებების მაქსიმალურად ეფექტიანი და პროდუქტიული ფუნქციონირება, კომპეტენტურობა და გამჭვირვალეობა. აღნიშნული მოიცავს ადგილობრივ დონეზე მუნიციპალური მართვის პროცესში მოქალაქეთა თანამონაწილეობისა და ჩართულობის მოქნილი მექანიზმების არსებობას.

კარგი მმართველობის 12 პრინციპის შესაბამისად, ევროპის საბჭოს მიერ შემუშავებულია შესაბამისი ინსტრუმენტები, რომელთა მეშვეობითაც ხდება არსებული სიტუაციის გაანალიზება, პრობლემების, სუსტი და ძლიერი მხარეების აღმოჩენა შემდგომი რეაგირებისათვის, მოქალაქეთა მონაწილეობის სფეროში არსებული მექანიზმების სრულყოფა და ახალი მექანიზმების განვითარება.

მოქალაქეთა მონაწილეობა ადგილობრივი ხელისუფლების საქმიანობაში და გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში, დემოკრატიის თეორიის და პრაქტიკის მნიშვნელოვანი კომპონენტად განიხილება.

განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ეს კომპონენტი ადგილობრივ ხელისუფლებასთან, კერძოდ კი თვითმმართველობებთან მიმართებით მართვის პროცესში საზოგადოებრივი ინტერესის მაქსიმალური გათვალისწინებით იძენს.

საზოგადოებრივ ინტერესებში ასახულია თითოეული მოქალაქის საჭიროება, მოთხოვნილება თუ პრობლემა, რომელთა დაკმაყოფილება და გადაჭრა ადგილობრივი ხელისუფლების პრეროგატივას წარმოადგენს, ადგილობრივი თვითმმართველობის განხორციელების ხარისხი საზოგადოებისათვის წარმოადგენს ერთ-ერთ მნიშვნელოვან აუცილებლობას, მისი ეფექტურობა და დემოკრატიულობის მახასიათებლები კი პირდაპირ არის დამოკიდებული მოსახლეობის აქტიურ თანამონაწილეობაზე მართვის პროცესში.

ამდენად, მოსახლეობის ჩართულობის გაძლიერება, კრიტიკულად მნიშვნელოვანია, რადგან იგი ადგილობრივი თვითმმართველობის გაძლიერებას და ამ ინტიტუციისადმი მეტ ნდობას გამოიწვევს. სახელმწიფო კი მით უფრო ძლიერია, რამდენადაც დემოკრატიულია ადგილობრივ თვითმმართველობებში მოქალაქეთა მონაწილეობის ფორმები და მექანიზმები.

აღიარებულია, რომ სწორად ფორმულირებადი ადგილობრივი თვითმმართვე-

ლობის სისტემა დემოკრატიული სახელმწიფოს ეფექტური მუშაობისათვის აუცილებელი ინსტრუმენტია.

წარმატებული დემოკრატიული სისტემა იქმნება მოქალაქეების ძირითადი ძალისხმევით და მოიცავს მოქალაქეების აქტიურ მონაწილეობას დემოკრატიულ მმართველობაში. დემოკრატიული ინტიტუტების არსებობა წარმოუდგენელია მოქალაქეთა ჩართულობისა და მონაწილეობის უფლების სრული რეალიზაციის გარეშე. ამ პრინციპებზე დაყრდნობით „ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ ევროპული ქარტია" ავალდებულებს წევრ-სახელმწიფოებს უზრუნველყონ ადგილობრივი ხელისუფლების პოლიტიკური, ადმინისტრაციული და ფინანსური დამოუკიდებლობის გარანტირები, ასევე მოითხოვს მათგან უზრუნველყონ ადგილობრივ დონეზე მოქალაქეთა გარკვეული უფლებების რეალიზება. უტრეხტის ოქმი ხელმოწერილი და რატიფიცირებულია ევროპის საბჭოს 17 წევრი სახელმწიფოს მიერ, მათ შორის: შვედეთი, ფინეთი, შვეიცარია, ნიდერლანდები, უკრაინა, სომხეთი და ა.შ. ოქმის მიხედვით, სახელმწიფოები იღებენ ვალდებულებას უზრუნველყონ ადგილობრივი ხელისუფლების საქმიანობაში თავიანთ მოქალაქეთა მიერ მონაწილეობის მიღების უფლება და ადგილობრივი ხელისუფლების უფლებამოსილებებისა და პასუხისმგებლობის განხორციელების პროცესზე მოქალაქეთა მიერ გავლენის მოხდენის ან ამ პროცესისთვის წარმართვის შესაძლებლობა, რაც, ოქმის თანახმად, დემოკრატიის ერთ-ერთ მთავარ პრინციპს წარმოადგენს. ოქმი უზრუნველყოფს მისი ხელმომწერი სახელმწიფოს იურისდიქციაში შემავალი მოქალაქეებისთვის ადგილობრივი ხელისუფლების საქმიანობაში მონაწილეობის უფლებას, როგორც კანდიდატის, ასევე ამომრჩევლის სტატუსით.

დემოკრატიულ პრინციპებზე დამყარებული ადგილობრივი თვითმმართველობა ერთგვარი გამოწვევა გახდა ევროკავშირის ინტეგრირების გზაზე შემდგარი საქართველოსათვის. საქართველოს პარლამენტის მიერ 2014 წელს მიღებული ორგანული კანონი „ადგილობრივი თვითმმართველობის კოდექსი" ყოვლისმომცველი სამართლებრივი დოკუმენტია, რომელსაც ერთ სისტემაში მოჰყავს ადგილობრივ თვითმმართველობასთან დაკავშირებულ სხვადასხვა კანონები და მოიცავს ისეთ ასპექტებს, როგორიცაა ადგილობრივი ხელისუფლების სტრუქტურა, ფინანსური ავტონომია და პასუხისმგებლობის განაწილება ცენტრალურ და ადგილობრივ ხელისუფლებას შორის, ამასთან, კოდექსი ადგენს ადგილობრივი თვითმმართველობის განხორციელებაში მოქალაქეთა მონაწილეობის გარანტიებს და ფორმებს.

მოქალაქეთა მონაწილეობის ხელშემწყობი სამართლებრივი მექანიზმების მიუხედავად, არსებობს გამოწვევები, რომლებიც აფერხებს მოქალაქეთა მონაწილეობის პრაქტიკულ და ეფექტურ განხორციელებას საქართველოს მუნიციპალიტეტებში. ეს მოიცავს მოქალაქეთა ინფორმირებულობისა და მონაწილეობის დაბალ დონეს, ინსტიტუციურ ბარიერებს, როგორიცაა ბიუროკრატიული მიდგომები და რესურსების ნაკლებობა, პოლიტიკური ჩარევა და ძალაუფლების დინამიკა აგრეთვე სოციალურ-ეკონომიკური უთანასწორობა, რომელიც გავლენას ახდენს მონაწილეობის მაჩვენებლებზე ადგილობრივ თვითმმართველობების მიერ მიღებული გადაწყვეტილებების პროცესში. ამ გამოწვევების მოგვარება მოითხოვს მთავრობის, სამოქალაქო საზოგადოებისა და თავად მოქალაქეების ერთობლივ ძალისხმევას.

საქართველოს სამართლებრივ სივრცეში არსებული მოქალაქეთა მონაწილეობის სხვადასხვა მოდელი, როგორიცაა სათათბირო დემოკრატია, მონაწილეობითი ბიუჯეტირება თუ მოქალაქეთა კრებები ხაზს უსვამს მოქალაქეთა ჩართულობის სხვადასხვა ასპექტს, ინფორმირებული განხილვიდან უშუალო გადაწყვეტილების მიღებამდე. ამ მოდელების ქართულ კონტექსტთან ადაპტაცია მოითხოვს კულტურული, სოციალური და პოლიტიკური დინამიკის გათვალისწინებას, ასევე ადგილობრივი ინსტიტუტების შესაძლებლობებს, განახორციელონ და შეინარჩუნონ მონაწილეობითი პრაქტიკა. საქართველოს ადგილობრივ თვითმმართველობებში არსებული მოქალაქეთა ჩართულობის სისტემების ანალიზი ცხადყოფს, რომ საქართველოში მუნიციპალურ გადაწყ-

ვეტილებებში მოსახლეობის ჩართულობა სცდება დემოკრატიულ პრინციპებს.

მიუხედავად იმისა, რომ 2019 წელს საქართველოს პარლამენტის მიერ „ადგილობრივი ხელისუფლების საქმიანობაში მოქალაქეთა მიერ მონაწილეობის მიღების უფლების თაობაზე“ ევროპული ქარტიის „ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ“ დამატებითი ოქმის (ე.წ. უტრეხტის პროტოკოლი) რატიფიცირების შედეგად გამყარდა ადგილობრივი თვითმმართველობის განხორციელებაში მოქალაქეთა მონაწილეობის სამართლებრივი გარანტიები, უნდა აღინიშნოს, რომ დამატებითი ოქმის რატიფიცირებას მოქალაქეთა მონაწილეობის მექანიზმების გაუმჯობესების მიზნით საქართველოს საკანონმდებლო აქტების გადასინჯვა არ მოჰყოლია. კვლევები აჩვენებს, რომ საქართველოში მოქალაქეთა ჩართულობის განსახორციელებლად აუცილებელია კონკრეტული ნაბიჯების გადადგმა. იმ მუნიციპალიტეტებში, რომლებიც ეთნიკური უმცირესობების დიდი ნაწილითაა დასახლებული (გარდაბანი, მარნეული, ბოლნისი, დმანისი, წალკა, ახალციხე, ახალქალაქი, ნინოწმინდა), ჯერ კიდევ გადასაწყვეტია ენობრივი ბარიერის პრობლემა, რომელიც მოქალაქეთა ინფორმირებულობას უშლის ხელს. ენობრივი ბარიერი სერიოზული ხელშემშლელი ფაქტორია მოქალაქისათვის, ისარგებლოს თავისი უფლებებით. ამას ემატება ქალთა მიმართ დისკრიმინაციული მიდგომა, შედეგად კი ასეთ მუნიციპალიტეტებში მდედრობითი სქესის ჩართულობა ძალიან მცირეა ადგილობრივი თვითმმართველობის განხორციელების პროცესში.

თუმცა მოქალაქეთა მონაწილეობის ინიციატივების ზოგიერთი კონკრეტულ მაგალითების განხილვით შეგვიძლია მივუთითეოთ რომ ამ მხრივ არსებობს პოზიტიური დინამიკაც. მაგალითად, ქალაქ ბათუმმა განახორციელა თანამონაწილეობითი ბიუჯეტირების პროცესი, რომელიც მაცხოვრებლებს საშუალებას აძლევდა შესთავაზონ და პრიორიტეტულად მიენიჭებინათ დაფინანსების პროექტები. მერიის შეხვედრებისა და ონლაინ პლატფორმების მეშვეობით, მოქალაქეებს შეეძლოთ უშუალოდ დაუკავშირდნენ ადგილობრივ ხელისუფლებას, რამაც გამოიწვია გამჭვირვალობისა და ანგარიშვალდებულების გაზრდა.

ანალოგიურად, ქალაქ მცხეთაში ჩამოყალიბდა მოქალაქეთა კრება, რათა გადაეწყვიტა ურბანული დაგეგმარება და განვითარება, დიალოგისა და თანამშრომლობის ხელშეწყობა მოსახლეობასა და ოფიციალურ პირებს შორის.

დემოკრატიულ ქვეყნებში არსებული მოქალაქეთა ჩართულობის სხვადასხვა ინსტრუმენტებისა და მექანიზმების დანერგვამ საქართველოს მუნიციპალიტეტებში, შესაძლებლობა შექმნა მოქალაქეთა მონაწილეობის გასაადვილებლად. ეს მოიცავს საჯარო ფორუმებს, ონლაინ პლატფორმებს, მოქალაქეთა შეკრებებს და მონაწილეობითი ბიუჯეტირების პროცესებს. საჯარო ფორუმები იძლევა პირისპირი კომუნიკაციისა და დიალოგის შესაძლებლობებს, ხოლო ონლაინ პლატფორმები მოხერხებული ინსტუმენტია და ზრდის ხელმისაწვდომობას მუნიციპალური პროექტებისადმი. მოქალაქეთა კრებები იძლევა სათათბირო გადაწყვეტილების მიღების საშუალებას, ხოლო მონაწილეობითი ბიუჯეტირება აძლევს მოსახლეობას უფლებამოსილებას, გამოყოს სახელმწიფო სახსრები მათი პრიორიტეტების მიხედვით. პირდაპირი კომუნიკაცია თუ ციფრული პლატფორმები,

მუნიციპალიტეტებს საშუალებას აძლევს გააძლიერონ მოქალაქეთა ინკლუზიურობა ადგილობრივ თვითმმართველობებში. ციფრული ტექნოლოგია გადამწყვეტ როლს თამაშობს საქართველოს მუნიციპალიტეტებში მოქალაქეთა ჩართულობის პროცესების მოდერნიზებაში. ციფრული პლატფორმები და სოციალური მედია საშუალებას იძლევა ოპტიმალურ დროში კომუნიკაციისა და გამოხმაურებისათვის აფართოებს მოქალაქეთა მონაწილეობის შესაძლებლობებს. ონლაინ პლატფორმები, ისეთი როგორიცაა „მართე შენი ქალაქი“, „შენი იდეა ქალაქის მერს“ მაცხოვრებლებს საშუალებას აძლევს მუნიციპალიტეტს შეატყობინონ პრობლემების შესახებ, შესთავაზონ იდეები თუ წინადადებები და მონაწილეობა მიიღონ გამოკითხვებში და გამოკითხვებში.

ციფრული პლატფორმების და მობილური აპლიკაციების გამოყენება მაცხოვ-

რებლებს საშუალებას აძლევს ჩაერთონ მართვის პროცესებში ნებისმიერი ადგილიდან, ნებისმიერ დროს. ეს პლატფორმები შეიძლება გამოყენებულ იქნას საჯარო კონსულტაციებისთვის, გამოხმაურების და ინფორმაციის გავრცელებისთვის, მოქალაქეებისთვის ხელმისაწვდომობისა და მოხერხებულობის გასაუმჯობესებლად. ამდენად, ინფორმაციის მიწოდება პირველი ნაბიჯია თვითმმართველობის ცხოვრებაში მოქალაქეთა გასააქტიურებლად.

საზოგადოების ინფორმაციულობის ზრდა და მათი აზრის გათვალისწინება ადმინისტრაციული მოწყობის, ფუნქციათა, კომპეტენციათა და უფლებამოსილებათა გამიჯვნის, შესაბამისი სტრუქტურების მოდერნიზაციის და ამ უკანასკნელისათვის სათანადო ფინანსური და გონებრივი ბაზის რეგულირების პროცესში, ადგილობრივი თვითმმართველობების ფინანსური დამოუკიდებლობის მიღწევა, თვითმმართველობის ორგანოების ერთიანობის ერთიანი და კარგად გააზრებული დეცენტრალიზაციის სტრატეგია, ადგილობრივ თვითმმართველობებში კარგი მმართველობის აუცილებელ წინაპირობას ქმნის.

მოქალაქეთა ჩართულობის ფორმების პრაქტიკული ინპლემენტაცისა და მისი სოციალური ანალიზი, თვითმმართველობის ეტაპების პროფესიონალური მონიტორინგი, აგრეთვე ევროკავშირის ქვეყნების ადგილობრივი თვითმმართველობების სისტემებთან შედარებითი ანალიზი, საშუალებას იძლევა, რომ საქართველოს მუნიციპალიტეტებში ადგილობრივი თვითმმართველობები პასუხობდეს საერთაშორისო სტანდარტებს. ამით შევძლებთ მივუახლოვდეთ მიზანს, რომ ქართული თვითმმართველობის სისტემა იყოს საერთაშორისოდ და ადგილობრივ დონეზე რატიფიცირებული ქარტიებისა და მოთხოვნების შესაბამისი. ასევე, აუცილებელია იმის განსაზღვრა თუ რა როლს ასრულებს მოქალაქეთა ჩართულობის მექანიზმები და ამ ეტაპზე საკანონმდებლო ინიციატივის დონეზე რამდენად შესაძლებელია არსებული სისტემების იმგვარი მოდერნიზაცია, რომ მივიღოთ საერთაშორისო ნიშნულზე მიახლოვებული მოქალაქეთა ჩართულობის სტანდარტები ადგილობრივი თვითმმართველობის განხორციელების პროცესში.

საქართველოსათვის, როგორც ევროკავშირის კანდიდატი წევრი ქვეყნისათვის მთავარ მოთხოვნას ძლიერი ადგილობრივი თვითმმართველობის სისტამების არსებობა წარმოადგენს, რაც ადგილობრივი მნიშვნელობის საკითხებში მოქალაქეთა რეალური მონაწილეობაში, მუნიციპალურ ადგილობრივ თვითმმართველობების პოლიტიკურ დეცენტრალიზაციასა და ამ მნიშვნელოვანი ინსტიტუტის ეკონომიკური გაძლიერებისათვის შესაბამისი მოქნილი ინსტრუმენტების არსებობაში გამოიხატება.

დასკვნის სახით შეიძება ითქვას, რომ მოქალაქეთა ჩართულობის ფორმალურიდან პრაქტიკულ მექანიზმად გარდაქმნით ადგილობრივ თვითმმართველობები მიაღწევენ მეტ დემოკრატიულ პროცესებს მუნიციპალურ მმართველობის სისტემებში, რაც ხელს შეუწყობს გადაწყვეტილებებში მეტი გამჭვირვალობისა და ანგარიშვალდებულების დანერგვას, ხოლო ადგილობრივი თვითმმართველობებს მეტად ორიენტურს გახდის იზრუნონ მოსახლეობის საჭიროებებზე და მისწრაფებებზე. მოქალაქეთა რეალური ჩართვა ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოთა გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში ის საუკეთესო გზაა, რომელსაც მივყავართ საზოგადოების ნდობით გამყარებულ ეფექტურ მმართველობამდე ხოლო ადგილობრივი თვითმმართველობის გამჭვირვალობა, ღიაობა და მოქალაქეთა მაქსიმალური ინტერესის გათვალისწინება, საბოლოოდ ხელს უწყობს ადგილობრივი თვითმმართველობისა და სახელმწიფო ინსტიტუტების გაძლიერებას.

საქართველოს ადგილობრივ მუნიციპალიტეტებში მოქალაქეთა მონაწილეობის ანალიზი ხაზს უსვამს როგორც გამოწვევებს, ასევე დემოკრატიული მმართველობის გაძლიერების შესაძლებლობებს. შემთხვევის შესწავლით და მაგალითებით, ჩვენ დავინახეთ, თუ როგორ შეუძლია ინოვაციურმა მიდგომებმა და ტექნოლოგიებმა გააძლიეროს მოსახლეობა და ხელი შეუწყოს ინკლუზიურ გადაწყვეტილებებს. ინსტიტუციური ბარიერების მოგვარებით, ცნობიერების ამაღლებითა და დაინტერესებულ მხარეებს

შორის თანამშრომლობის ხელშეწყობით, საქართველოს მუნიციპალიტეტებს შეუძლიათ შექმნან უფრო გამძლე და პასუხისმგებელი მმართველობის სისტემები. საბოლოო ჯამში, მოქალაქეთა მონაწილეობა აუცილებელია იმისთვის, რომ მმართველობითი პროცესები ასახავდეს ხალხის საჭიროებებსა და მისწრაფებებს, რაც ხელს შეუწყობს ადგილობრივ დონეზე მდგრად განვითარებას და სოციალურ ერთიანობას.

JONDO MACHARASHVILI – *GTU, PhD Student*

ANALYSIS OF GENERAL ASPECTS OF THE PRACTICAL IMPLEMENTATION OF CITIZEN PARTICIPATION IN LOCAL MUNICIPALITIES OF GEORGIA

Summary

Good management of the democratic governance of a local institution requires active involvement of citizens in the decision-making process in self-governing units, which ensures that the needs and wishes of the society are taken into account in the decisions made.

At the modern stage in Georgia, involvement of citizens is of crucial importance at the local level, since the decisions made have a direct and immediate impact on the lives of the population; in addition, it ensures greater transparency of the activities of local municipalities, helps to raise confidence in their activities, shapes public opinion about their activities, and is the guarantee of their public accountability and legitimacy.

The study discusses the general aspects of citizens' participation in the process of implementing self-government and their practical implementation in the Georgian legislative space, which is focused on presenting the importance of public involvement, as well as on the search for ways to determine the mechanisms for effective implementation of their activities, the purpose of which is to outline the main factors and guarantees that form a solid foundation for more or less perfect implementation of the activities of local self-government.

Key words*: local self-government, representative democracy, civil society, European charter of local self-government, publicity of self-government activities.*

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. (Additional Protocol to the European Charter of Local Self-Government on the right to participate in the affairs of a local authority)
2. ადგილობრივი თვითმმართველობის ევროპული ქარტია; სტრასბურგი, 15.X.1985; საქართველოსთან მიმართებაში ძალაშია 2005 წლის 1 აპრილიდან რატიფიცირებულია საქართველოს პარლამენტის 26.10.2004 წლის N 515 – IIს დადგენილებით.
3. საქართველოს პარლამენტის დადგენილება ,,ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ ევროპული ქარტიის“ ,,ადგილობრივი ხელისუფლების საქმიანობაში მოქალაქეთა მიერ მონაწილეობის მიღების უფლების თაობაზე“ დამატებითი ოქმის რატიფიცირების შესახებ, სსმ N4671-IIს, 29/05/2019.; ვებ. გვერდი: https://rm.coe.int/168008482a
4. 2020-2025 წლების დეცენტრალიზაციის სტრატეგია https://mrdi.gov.ge/uploads/publications/5e467a975a3be.pdf
5. საქართველოს ორგანული კანონი ,,საქართველოს ორგანული კანონში ,,ადგილობრივი თვითმმართველობის კოდექსის“ ცვლილების შეტანის შესახებ“, სსმ, N4087-რს, 22/07/2015

6. ადგილობრივი თვითმმართველობის ევროპული ქარტია; სტრასბურგი, 15.X.1985; საქართველოსთან მიმართებაში ძალაშია 2005 წლის 1 აპრილიდან რატიფიცირებულია საქართველოს პარლამენტის 26.10.2004 წლის N 515 – IIს დადგენილებით.
7. საქართველოს პარლამენტის დადგენილება ,,ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ ევროპული ქარტიის“ ,,ადგილობრივი ხელისუფლების საქმიანობაში მოქალაქეთა მიერ მონაწილეობის მიღების უფლების თაობაზე“ დამატებითი ოქმის რატიფიცირების შესახებ, სსმ N4671-IIს, 29/05/2019.; ვებ. გვერდი: https://rm.coe.int/168008482a
8. 2020-2025 წლების დეცენტრალიზაციის სტრატეგია https://mrdi.gov.ge/uploads/publications/5e467a975a3be.pdf
9. საქართველოს ორგანული კანონი ,,საქართველოს ორგანული კანონში ,,ადგილობრივი თვითმმართველობის კოდექსის“ ცვლილების შეტანის შესახებ“, სსმ, N4087-რს, 22/07/2015;

მაია თაბაგარი
გრ. რობაქიძის სახ. უნივერსიტეტის,
ასოც. პროფესორი

კომუნიკაციის მეთოდები და ჟურნალისტის ქცევა საგანგებო სიტუაციის დროს

(თურქეთში მომხდარი სტიქიის (06.02.23) მედიაგაშუქების ანალიზი)

საზოგადოებაში საგანგებო სიტუაციის კონცეფციას საკმაოდ ფართო გაგება აქვს. ზოგადი განმარტებით, აქ იგულისხმება ნებისმიერი სიტუაცია, რომელიც განსხვავდება მოვლენათა ნორმალური, ყოველდღიური მდინარებისგან და საფრთხეს უქმნის მშვიდობიანი მოსახლეობის სიცოცხლესა და ჯანმრთელობას. ეს შეიძლება იყოს: უბედური შემთხვევები, კატასტროფები და ბუნებრივი კატაკლიზმები, ტერორისტული აქტები და სამხედრო კონფლიქტები, არეულობები და შეტაკებები და ა.შ.

ასეთ დროს ტელეკომპანიები და მასობრივი ინფორმაციის სხვა საშუალებები მოხმარების ყველაზე მძლავრი ობიექტები ხდებიან და ანაცვლებენ ინტერესის სხვა ნებისმიერ სფეროს.

საგანგებო სიტუაციის დროს მომზადებული რეპორტაჟები თავის მხრივ, თავისი აქტუალობითა და გავლენით დიდწილად სჭარბობს იმ მომენტისათვის ნებისმიერ ახალ ამბავს და, როგორც წესი, დომინირებს საინფორმაციო ნაკადის რიგში. მით უფრო მაშინ, როდესაც მსხვერპლისა და ზიანის მიხედვით სტიქიური მოვლენის ნეგატიური გავლენა მასშტაბური და განგრძობადია.

ასეთ დროს, გაზრდილია აუდიტორიის მასშტაბი, მაღალია მოთხოვნა მედია პროდუქტზე, სატელევიზიო საინფორმაციო სივრცე გაჯერებულია რეპორტაჟებით, პირდაპირი ჩართვებით, ვიდეო კადრებით, ფოტოილუსტრაციებით, ისტორიებით...

აუდიტორიის ამგვარ ქცევას მრავალი კვლევა ადასტურებს, თუმცა სოციოლოგიური კვლევების ჩატარების, სატელევიზიო რეიტინგების დათვლისა და შედარების გარეშეც, მარტივი დაკვირვებითაც ჩანს, რომ ყველაზე მეტი მომხმარებელი სწორედ ასეთ ინფორმაციას ჰყავს. ახალ ამბავზე გაზრდილი მოთხოვნისა და ინტერესის პარალელურად, მრავალჯერადად იზრდება როგორც მთლიანად მედიასაშუალების, ასევე ნიუსრუმის თითოეული თანამშრომლის პასუხისმგებლობა - მოიპოვონ, გადაამოწმონ, დაამუშაონ და გაავრცელონ ამბავი ისე, რომ დაზღვეული იყოს მავნე შედეგებისაგან.

საკვანძო სიტყვები: *სტიქია, მიწისძვრა, თურქეთი, მედია, კომუნიკაცია.*

საგანგებო სიტუაციებში ჟურნალისტის საქმიანობა ერთგვარ სამობილიზაციო სამსახურს ემსგავსება. პროფესიული უნარ ჩვევების მაქსიმალური მობილიზაციის პირობებში პროფესიულ თავისუფლებაზე წინ პროფესიული პასუხისმგებლობა დგება.

სტიქიის ეპიცენტრში მომუშავე ჟურნალისტს ადგილზე ბევრი მნიშვნელოვანი გამოწვევისათვის თავის გართმევა და რთული ამოცანის გადაწყვეტა უწევს. მან კარგად უწყის, რომ რაც მეტია მოთხოვნა ამბავზე, მით მეტია ზუსტ მონაცემთა შეგროვებისა და მათი ვერიფიკაციის აუცილებლობა.

ჟურნალისტური საქმიანობა ამ ვითარებაში მოითხოვს უპირველესად, მყარ ფსიქოემოციურ მდგომარეობას, საქმიანობის სინქრონიზაციას. მას როგორც ველზე, ისევე ახალი ამბების რედაქციაში მუშაობისას კოორდინაცია უწევს როგორც სპეციალურ საგანგებო სამსახურებთან (სახანძრო- სამაშველო,

სასწრაფო-სამედიცინო, მუნიციპალური თუ ფედერალური უწყებები) ასევე მეცნიერებთან, რომლებიც პარალელურ რეჟიმში, პირველადი დაკვირვების, თეორიული ცოდნისა და მიზეზ-შედეგობრივი ანალიზის საფუძველზე გვთავაზობენ თავდაპირველ ვერსიებსა და ვარაუდებს, რომლებიც მონაცემთა შეგროვებასთან ერთად უფრო ვრცელი და დასაბუთებული ხდება.

თუკი სტიქიის ეპიცენტრში მომუშავე რეპორტიორს ადგილზე უწევს მნიშვნელოვანი გადაწყვეტილებების მიღება, ეს სულაც არ ნიშნავს იმას, რომ რედაქციების ოფისებში სიმშვიდეა და თანამშრომლები რუტინულად მიჰყვებიან მოვლენებს. ადგილზე მომუშავე კოლეგების სიცოცხლისა და უსაფრთხოების რისკებთან ერთად გაზრდილია თითოეული მედიასაშუალების და მისი ცალკეული წარმომადგენლის პასუხისმგებლობა - ნიუსრუმის საპროდიუსერო გუნდში, სატელევიზიო სტუდიებში, ვებ უზრუნველყოფისა თუ სოციალურ მედიის მართვის ქსელში მომუშავე ჟურნალისტის, პროდიუსერისა თუ მენეჯერისაგან პროფესიონალიზმი მოითხოვს მაქსიმალურ მობილიზებას, კომპლექსურ მიდგომას - საკუთარ და სხვის ფიზიკურ თუ ემოციურ უსაფრთხოებაზე ზრუნვასთან ერთად სურათის სრულ და ობიექტურ გაშუქებას. ასეთ დროს ინფორმაციის მოპოვების, შემოწმებისა და დამუშავების შესაძლებლობის შანსიც მცირეა და დროც - შეზღუდული.

სწორედ ამიტომ, სასიცოცხლოდ აუცილებელია ბალანსის პოვნა, იმის გათავისება, რომ სასწორზე დგება მომხმარებლისათვის ინფორმაციის მიწოდების ვალდებულება, მაქსიმალური მოცულობის მასალის ეთერში გადაცემა, ამბის გმირების დაზღვევა ზიანისაგან და თავად ჟურნალისტის რეპუტაცია - სწორედ ბალანსის ამ წერტილში გამოიხატება მასმედიის წარმომადგენლების პროფესიონალიზმი და სამოქალაქო სიმწიფე. ასეთ დროს ჟურნალისტის სტრატეგიაცა და ტაქტიკის უმთავრესი ამოსავალი წერტილია - „არ ავნო“.

2023 წლის თებერვლის მიწისძვრა თურქეთსა და სირიაში ერთგვარი სტრეს ტესტი აღმოჩნდა ქართული მედიისათვის, ისევე როგორც რეგიონული თუ მსოფლიო მასშტაბით მომუშავე მასმედიის წარმომადგენელთათვის [1].

თამამად შეიძლება ითქვას, რომ ექსტრემალური ჟურნალისტიკის თვალსაზრისით, ქართულმა მედიასაშუალებებმა ამ დროს, ერთი მხრივ, აჩვენეს მზადყოფნა, ხოლო, მეორე მხრივ, მიიღეს დიდი გამოცდილება.

დღეს, როცა სოციალური მედია სტიქიური უბედურებებისა თუ კატასტროფების დროს დაკავშირების მძლავრ და გავლენიან ინსტრუმენტად არის ქცეული, პროფესიული ჟურნალისტიკა მაქსიმალურ მობილიზებას, სიზუსტეს, ოპერატიულობას, სიმამაცესა და ხასიათის სიმტკიცეს ითხოვს. სოციალური პლატფორმები ცვლიან ახალი ამბების გაშუქების ტემპს, წესებს და, სტანდარტებსაც კი, განსაკუთრებით კი მსგავსი მოვლენების დროს.

თუმცა არის ისეთი სტანდარტები ჟურნალისტიკაში, რომლის ცვლილებამაც, შესაძლოა, მავნე ზემოქმედება მოახდინოს ინფორმაციის მომხმარებელზე, მის ფსიქო-ემოციურ მდგომარეობასა და ზოგადად, ჯანმრთელობაზე. არადა, კატასტროფების გაშუქების სტანდარტები ზედმიწევნით არის გაწერილი ყველა შესაბამის ლიტერატურაში, ისწავლება ტრეინინგებსა თუ იმიტაციურ სწავლებებზე, ქსელში მოიძიება საერთაშორისო ჟურნალისტური გაერთიანებებისა და ორგანიზაციების მიერ შემუშავებული ე.წ. გაიდლაინები.

მიწისძვრების ჟურნალისტური გაშუქების მონახაზი მოიცავს რამდენიმე ეტაპს, რაც ნებისმიერი უმაღლესი სასწავლებლის ჟურნალისტიკის ფაკულტეტის სტუდენტებიდან დაწყებული ყველა დამწყებმა სტაჟიორმაც და მედია მუშაკმაც უნდა იცოდეს.

უპირველესი ოქროს წესი, რაც არა მხოლოდ კატასტროფების, არამედ ნებისმიერი მოვლენის გაშუქებისას სახელმძღვანელოა ყველა ჟურნალისტისთვის: აუცილებელია სანდო ინფორმაცია. სტიქიური მოვლენების დროს კი მონაცემები უნდა იყოს უფრო მკაფიო. ასევე, წესთა შორის მნიშვნელოვანია ის, რომ სტიქიის ზონაში ადგილზე მომუშავე მედია ჯგუფი უზრუნველყოფილი იყოს ტექნიკური აღჭურვილობით (ენერგიის წყაროები, ინტერნეტ-კავშირი, საკვები, უსაფრ-

თხოების აღჭურვილობა - ჟილეტი, პირბადე, ჩაფხუტი და ა.შ.); ცხელ წერტილში მუშაობის მნიშვნელოვანი სტანდარტია ემოციის მართვა - პანიკის გამორიცხვა. ეთერში ემოციურ, სკანდალურ ჩართვებს, სათაურებსა თუ ფოტო-ვიდეო მასალებს უნდა ანაცვლებდეს საზოგადოების ინფორმირების მიზანი.

საზოგადოების ინფორმირება მხოლოდ ცხელი ახალი ამბის მიწოდებით არ ამოიწურება - ჟურნალისტები მზად უნდა იყვნენ სტიქიის გრძელვადიანი გაშუქებისთვის - რაც იმას ნიშნავს, რომ მედიის საქმიანობა პირველი შედეგებითა და დაზიანების მასშტაბის მონაცემებით არ ამოიწურება. სტიქიური უბედურებების შედეგები დიდხანს გრძელდება, ჟურნალისტებიც აგრძელებენ თემის გაშუქებას მაშინაც კი, როდესაც მკითხველმა და მაყურებელმა თითქოს უკვე დაკარგა ინტერესი.

საკვლევად აღებული სამი ქართული ტელეკომპანიის - საზოგადოებრივი მაუწყებლის, ტელეკომპანიების - „იმედისა“ და „რუსთავი 2“-ის საეთერო ბადეს თუ დავაკვირდებით და პარალელურად, კატასტროფების ჟურნალისტური გაშუქების ზოგად წესებს თუ თანმიმდევრულად გავყვებით, ცხადი ხდება, რომ პირველ პლანზე მდგარი მთავარი წესი, ცხელი ამბავი და მისი გაშუქება - ზედმიწევნით ასახულია ქართულ მედიასაშუალებებში.

„ცხელი ამბავი“ სოციალურ მედიაში

თურქეთსა და სირიაში დამანგრეველი მიწისძვრა 2023 წლის 6 თებერვალს, დილის 04.17 საათზე მოხდა. სტიქიის სიმძლავრემ 7.8 მაგნიტუდა შეადგინა. მას მალევე მოჰყვა ე.წ. აფტერშოკები, რომელთა შორის ყველაზე ძლიერი 6.7 მაგნიტუდის სიმძლავრის იყო. იმავე დღეს, განმეორებითი მიწისძვრა, თურქეთის დროით 13.24 საათზე დაფიქსირდა, რომელიც 7.5 მაგნიტუდით შეფასდა.

6 თებერვალს, გამთენიას, პირველი მძლავრი ბიძგიდან 10 წუთში მსოფლიო საინფორმაციო სივრცე დაიფარა ცხელი ამბით დამანგრეველი მიწისძვრის შესახებ. სოციალური მედია ყველაზე ოპერატიული და ყველაზე მძლავრი პლატფორმა აღმოჩნდა როგორც ადგილობრივი და საერთაშორისო მედია საშუალებების პირველადი პროდუქტის, ასევე თვითმხილველების მიერ ადგილზე სახელდახელოდ მომზადებული ფოტო, ვიდეო თუ ტექსტური ამბების დისტრიბუციისათვის [1].

როგორც აღვნიშნეთ, პირველი და აუცილებელი ეტაპი ე.წ. ცხელი ამბავია: საინფორმაციო ველი იფარება სიახლით მიწისძვრის შესახებ. ჯერ კიდევ ცხელ კვალზე, როგორც ტელეარხებით, ასევე ინტერნეტის საშუალებით, სწრაფად ვრცელდება ამბები სტიქიის ეპიცენტრის, მასშტაბის, სიმძლავრის შესახებ. მომხმარებელს მიეწოდება საწყისი ცნობები დაზიანების, ნგრევის, მსხვერპლისა და ტრავმების შესახებ .

სამივე ქართულ არხზე საინფორმაციო გამოშვებების პირველივე წუთებზე ნათლად გამოიკვეთა, რომ სტიქიური მოვლენა სტიქიურად ტრანსფორმირდა მედია მოვლენად. ეთერში გადაცემულ მასალას წინ უსწრებდა ამავე არხების სოციალურ პლატფორმებსა და ვებ გვერდებზე მიწოდებული მოკლე და განახლებადი ცნობები მეზობელ ქვეყანაში მომხდარი სტიქიის შესახებ.

სოციალური ქსელები, როგორც დაკავშირებადობის ყველაზე ოპერატიული და ხელშესახები მექანიზმი, ნანგრევებში მოყოლილი რამდენიმე ადამიანისათვის არა მხოლოდ კომუნიკაციის, არამედ გადარჩენის საშუალება აღმოჩნდა.

როგორც რუსთავი 2-ის ფბ გვერდი იტყობინებოდა, თურქულ სააგენტო „ანადოლუზე“ დაყრდნობით: ნანგრევებში მოყოლილმა მოქალაქემ თურქი მომღერლის, ჰალუქ ლევენტის ტვიტის ქვეშ ფოტოს გამოქვეყნება შეძლო, საიდანაც დახმარებას ითხოვდა. მეორე დღეს, იგივე მედიასაშუალების სოციალური პლატფორმა გვთავაზობს თურქი ქალბატონის ახალი ტვიტის მიხედვით მომზადებულ ბანერს, რომელიც იტყობინება: „მე გადავრჩი, ყველას ძალიან დიდი მადლობა, ადამიანები ძალიან ცუდ მდგომა-

რეობაში არიან, გთხოვთ ილოცოთ, - წერდა აისელი ტვიტერში.

დამანგრეველი მიწისძვრის მასშტაბებისა და მსხვერპლის რაოდენობის შესახებ ინფორმაციების ილუსტრაციებით გავრცელების პარალელურად მეტი სიხშირით ვრცელდებოდა ისეთი კადრები, რაც ტრაგიკულ ვითარებაში იმედისა თუ სიხარულის წუთებს ასახავდა. მრავლად იყო გადარჩენილთა ფოტოები შემდეგი ჰედლაინებით: „ნანგრევებიდან 2 წლის ბავშვი მიწისძვრიდან 79 საათის შემდეგ ამოიყვანეს“; „მიწისძვრიდან 90 საათის შემდეგ ჰათაიში ნანგრევებიდან დედა-შვილი ცოცხალი ამოიყვანეს, ჩვილი სახელად იაგიზი 10 დღისაა“; „გადარჩენილი 18 თვის ბავშვი და აცრემლებული მაშველი“; „შვილის რეაქცია დედის დანახვაზე, რომელიც მაშველებმა 176 საათის შემდეგ ნანგრევებიდან ცოცხალი ამოიყვანეს“; „მაშველი წმენდს სახეს 20 დღის პატარას, რომელიც მიწისძვრის შემდეგ ნანგრევებიდან ცოცხალი ამოიყვანეს“...

აუდიტორია დამანგრეველი სტიქიის შესახებ პირველად მონაცემებს პირველივე წუთებში სოციალური ქსელებიდან იღებს, რაც სავსებით ბუნებრივია დღევანდელ ვითარებაში. ინტერნეტის ეს გლობალური ქსელი სეისმოლოგიურ სამსახურებსაც და ტრადიციულ მედიასაშუალებებსაც უსწრებს დროში ცნობის გავრცელების თვალსაზრისით. თუმცა, სოციალურ მედიაში გავრცელებული ამბავი უმეტესწილად საჭიროებს გადამოწმებასაც, დაზუსტებასაც და განგრძობადობასაც. ადგილობრივი მოსახლეობის ფეისბუქსა თუ ტვირტერზე მყისიერად ატვირთული პოსტების პარალელურად, პასუხისმგებლიანი და პროფესიონალი ჟურნალისტების უპირველესი მოვალეობა პოსტების კვალდაკვალ მონაცემების შეგროვება და მხოლოდ ამის შემდეგ გავრცელებაა.

ეს გამოცდილება მსოფლიო მედიასაშუალებებმა სხვა სტიქიური უბედურებისა და კატასტროფების გაშუქებისას მიიღეს. მათ შორის იყო დამანგრეველი მიწისძვრა ნეპალში, 2015 წლის მაისში, როდესაც 7,8 მაგნიტუდის მძლავრი მიწისძვრის დროს ნანგრევებში მოყოლილი ადამიანების ტვიტებიდან თუ ფეისბუქ პოსტებიდან შეძლეს ჟურნალისტებმა პირველადი ცნობების მიღება. თუმცა მათ შემდგომში დიდი ძალისხმევა დასჭირდათ მონაცემების დასაზუსტებლად.

„სოციალური მედია არ იძლევა მკაფიო ინფორმაციას, რა ხდება, როდესაც მიწა იძვრის, - წერს კუნდა დიქსიტი, Nepali Times - ის რედაქტორი, - ისინი სავსეა ჭორებით, გადაუმოწმებელი ინფორმაციით და არასწორი პროგნოზებით.“ რედაქტორი ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ ბუნებრივი კატასტროფების გაშუქებისას ჟურნალისტებისათვის პროფესიული პრიორიტეტი ზუსტი ინფორმაციის მოძიება უნდა იყოს.

სტიქიაგამოვლილი და ბუნებრივი კატაკლიზმების ეპიცენტრში მუშაობის გამოცდილების მქონე ჟურნალისტები ხშირად იძლევიან პრაქტიკულ რჩევებს კატასტროფების გაშუქებისთვის. ისინი ქმნიან გაიდლაინებსა და პრაქტიკული რჩევების ნუსხას, რაც ახალგაზრდა და დამწყებ კოლეგებს გარკვეულ სახელმძღვანელოდ გამოადგებათ მიწისძვრის შესახებ ჟურნალისტური მასალების მომზადების დროს.

„ცხელი ამბის“ სატელევიზიო რაკურსები

სირიელი ჟურნალისტი და ტრენერი მაის კატი სტიქიური უბედურებების გაშუქების ჟურნალისტებს მიუთითებს იმ ძირითად ასპექტებზე, რომლებიც მედიის წარმომადგენლებმა უნდა გაითვალისწინონ ბუნებრივი კატასტროფების ეპიცენტრში მუშაობისას. მაის კატის აზრით, გადამღებმა ჯგუფებმა უნდა იზრუნონ, რომ უპირველესად, მათი პირადი უსაფრთხოება იყოს უზრუნველყოფილი და დაცული. „უსაფრთხოება უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე ექსკლუზიური ინფორმაციის მიღება და გავრცელება,“ - ამბობს ის. მაის კატი ჟურნალისტური ეთიკისა და პროფესიული სტანდარტების დაცვასთან ერთად მოუწოდებს კოლეგებს, მაღალი რისკის ზონებში შესვლისას დაემორჩილონ ადგილობრივი ხელისუფლებისა და უსაფრთხოების სამსახურების მითითებებსა და სარეკომენდაციო წესებს.

დიდ პასუხისმგებლობასა და სიფრთხილეს მოითხოვს უშუალოდ მსხვერპლთა მდგომარეობის ასახვა რეპორტაჟებში. „ბავშვების ფოტოების განთავსებისას დაიცავით წესები და პატივი ეცით სტიქიური უბედურების შედეგად დაზარალებული ოჯახების კონფიდენციალურობის უფლებებს, დაიცავით პროფესიული გაიდლაინები ტრავმის მქონე ადამიანების გასაუბრებისას. გთხოვთ, გადაამოწმოთ ინფორმაცია გამოქვეყნებამდე, რადგან კრიზისის გაშუქება დეზინფორმაციის მკვებავი საფუძველია“, - აღნიშნავს სირიელი ჟურნალისტი მაის კატი.

სატელევიზიო რეპორტაჟები თურქეთში მომხდარი დამანგრეველი სტიქიის შესახებ ქართულ ელექტრონულ მედიაში 2023 წლის 6 თებერვლის დილის პირველივე საინფორმაციო გამოშვებებში გაჩნდა. საზოგადოებრივი მაუწყებლის, რუსთავი 2-სა და იმედის დილის გადაცემები სახელდახელოდ მომზადებული ინფო გრაფიკებითა და თვითმხილველების მიერ გადაღებული ვიდეო და ფოტო კადრებით იუწყებოდა მომხდარის შესახებ. ცნობები თავდაპირველად დაუზუსტებელი იყო როგორც მსხვერპლისა და ზიანის, ასევე სიმძლავრის შესახებ. ტექსტური ინფორმაცია ეფუძნებოდა თურქული ადგილობრივი მედიის მონაცემებს, რაც, თავის მხრივ, დროდადრო ახლდებოდა. შესაბამისი განახლებით ბრუნდებოდა საინფორმაციო გამოშვებები ეთერშიც. პარალელურ რეჟიმში, სამივე არხის ონლაინ გამოცემები და სოციალური პლატფორმები მყისიერად ათავსებდნენ ცხელ ცნობებსა და განახლებულ მონაცემებს მსხვერპლის, ზიანის, მასშტაბის შესახებ. ქართული აუდიტორისათვის ყველა დეტალი ხელმისაწვდომი იყო. თითქმის ყველა სტანდარტითა და მახასიათებლით ეს იყო ახალი ამბავი, რომელიც არა მხოლოდ დროულობით, უჩვეულობით, აქტუალობით, გავლენითა და გაშუქების აუცილებლობით გამოირჩეოდა, არამედ ქართული აუდიტორიის ინტერესს ასევე ამ მოვლენის სიახლოვეც განაპირობებდა. ეს იყო არა მხოლოდ გეოგრაფიული, არამედ ადამიანური, ჰუმანიტარული, მიგრაციული, მეზობლური თუ მეგობრული სიახლოვე.

ნიშანდობლივია, რომ სტიქიის ეპიცენტრში სამძებრო-სამაშველო სამუშაოებში პირველები სწორედ ქართველი მეხანძრე მაშველები ჩაებნენ, ერთ-ერთი პირველი ჰუმანიტარული ტვირთიც საქართველოდან გაიგზავნა, დიდი ინტერესი სტიქიის ზონაში მცხოვრები ან დროებით მყოფი საქართველოს მოქალაქეების მოძიებისკენ იყო მიმართული. საქართველოს საკონსულოებში ამოქმედებული ცხელი ხაზი ყველა მედიასაშუალების მორბენალ სტრიქონებში, ვებ გვერდებსა თუ ფეისბუქ გვერდებზე განთავსდა. ტელეკომპანიების ჟურნალისტები და ოპერატორები საქართველოდან იმავე დღეს ჩავიდნენ: ოპერატიულად იმოქმედეს „იმედის“, საზოგადოებრივი მაუწყებლისა და „რუსთავი 2“-ის საინფორმაციო სამსახურებმა. უმძიმესი დღის ბოლოს ადგილზე იყვნენ ტელეკომპანიების გადამღები ჯგუფებიც. მოგვიანებით ქართველ მაყურებელს უკვე ჰქონდა საშუალება, პირველწყაროდან მიეღო იმ წუთებისთვის არსებული ინფორმაცია ნგრევის მასშტაბის, მსხვერპლისა და სამაშველო ღონისძიებების შესახებ. კადრების გარდა შემოთავაზებული იყო ინტერვიუები თვითმხილველებთან, მედიკოსებთან, მეხანძრე-მაშველებთან.

თურქეთში მომხდარი სტიქიური უბედურების მედია დაფარვის ანალიზი ცხადყოფს, რომ ქართული არხები მართლაც გამოირჩეოდნენ ოპერატიულობისა და სიზუსტის თვალსაზრისით, სამივე არხის პირდაპირ ჩართვებსა და რეპორტაჟებში უზრუნველყოფილი იყო აგრეთვე ე.წ. დასწრების ეფექტიც, შესაბამისად, კატასტროფის პირველივე დღეებიდან ორი კვირის განმავლობაში ქართულ აუდიტორიას საშუალება ჰქონდა, ყოველდღიურად, თვალყური ედევნებინა განახლებადი რეპორტაჟებისა და პირდაპირი ჩართვებისათვის მოვლენის შუაგულიდან.

იმ პარამეტრებს შორის, რომლის ფარგლებშიც მედიასაშუალებებს საგანგებო ვითარებების დროს უწევთ მუშაობა, მნიშვნელოვანია გავლენისა და ზემოქმედების შეფასება. სტიქიის შედარებით უფრო დეტალური გაშუქების ეტაპზე ჟურნალისტები უკვე იძლევიან დაზუსტებულ ცნობებს დაღუპულთა რაოდენობის, შენობებისა და

ინფრასტრუქტურის დაზიანებისა და საგანგებო და სასწრაფო სამედიცინო დახმარების სამსახურების რეაგირების შესახებ.

დეტალური ინფორმაციის გავრცელება ქართულ მედიასაშუალებებში იმავე ინტენსივობით გრძელდება სტიქიის შემდგომ დღეებში. გარდა იმისა, რომ ზუსტდება ნგრევის მასშტაბის, მსხვერპლისა და დაზარალებულთა რაოდენობრივი მონაცემები, რეპორტაჟებში მრავლადაა სამაშველო და სასწრაფო დახმარების სამსახურების მუშაობის პროცესის აღწერა, ადგილობრივი მოსახლეობის განსახლების ამსახველი კადრები, წინა პლანზე გამოდის ასევე მასშტაბური ნგრევის მიზეზების შესახებ პირველადი ცნობებიც. თუმცა ერთ-ერთი ყველაზე მთავარი და მნიშვნელოვანი არის, ის, თუ როგორ აღიქვამენ, აღბეჭდავენ და აღწერენ ჟურნალისტები უბედურების ზონაში ადამიანურ ისტორიებს. ისინი ხომ ამ დროს ტრაგედიების მომსწრენი და თვითმხილველები არიან.

ადამიანური ისტორიები

2017 წელს, ქარიშხალ „ჰარვის“ გაშუქებისას CNN-ის ჟურნალისტს, თავისი ქცევის გამო, თავს დაატყდა ადგილობრივი მცხოვრები ქალბატონის რისხვა. ჟურნალისტი ქალბატონს ეკითხებოდა, თუ როგორ გრძნობდა თავს ქარიშხლის გამო. რესპონდენტმა ქალბატონმა ის პირდაპირ ეთერში გულგრილობაში დაადანაშაულა და საკმაოდ უხეში და ემოციური პასუხი გასცა. ამ რეპორტაჟის შემდეგ ჟურნალისტმა პოლ ფარჰმა Washington Post - ში ვრცელი სტატია გამოაქვეყნა სტიქიური უბედურების ზონაში ჟურნალისტთა მუშაობისა და ქცევის სტანდარტების შესახებ.

როგორ უმკლავდებიან ჟურნალისტები სტრესს, როდესაც ისინი ადამიანური უბედურებების უშუალო შემსწრენი არიან. რა არის მათთვის პრიორიტეტული იმ წუთებში: ხმაურიანი, ემოციური ჩართვა/კადრი/ინტერვიუ და მოკლევადიანი რეიტინგი თუ ეთიკური სტანდარტი. ამ დილემამ თავი იჩინა თურქეთის სტიქიის გაშუქებისას, როდესაც თითოეულ ჟურნალისტს, ოპერატორსა თუ რედაქტორს იმ წამიერი ემოციის დაძლევა და მყისიერი გადაწყვეტილების მიღება უწევდათ როგორც ადგილზე, როდესაც მაშველებს მიცვალებულები ამოჰყავდათ ან სასოწარკვეთილი დედა ეძებდა ნანგრევებში შვილებს, ასევე საეთერო სივრცეში, სადაც ჭარბად იქნებოდა პირდაპირი სიგნალით ადგილიდან წამოსული შემზარავი სატელევიზიო კადრები და სინქრონები.

ყველაზე სენსიტიური და ემოციური ეტაპია, როცა ჟურნალისტები აუდიტორიას სტიქიით დაზარალებული ოჯახებისა თუ მაშველების ადამიანურ ისტორიებს უყვებიან. გადარჩენის, გმირობისა და ტრაგედიის ამბები ყველაზე მეტყველია, შთამბეჭდავი და მგრძნობიარეა, და არ აქვს მნიშვნელობა, ტექსტურ ფორმატშია ის გადმოცემული, ფოტოკადრისა თუ ვიდეოკონტენტის სახით.

როგორც მედიასაშუალებებზე დაკვირვებიდან იკვეთება, თურქეთში მივლინებული ქართული ტელეარხების ჟურნალისტები სათანადო თანაგრძნობით აშუქებენ ტრაგედიის შედეგებს, ფრთხილად ეკიდებიან რეპორტაჟებს და მასში გამოყენებულ ინტერვიუებს, ითვალისწინებენ იმ პირთა მდგომარეობას, ვიზეც, შესაძლოა, გადამხდარ ამბავს ნეგატიური გავლენა მოეხდინა. მოგვიანებით, სტიქიის ზონიდან დაბრუნებული ჟურნალისტები თავად იხსენებენ იმ ემოციურ მომენტებს, რაც იყო ტრაგედიის მასშტაბისა და მსხვერპლის აღწერის დროს, თუმცა ისინი ადგილზე იღებდნენ გადაწყვეტილებას, უარი ეთქვათ სენსაციასა და რეიტინგის მოკლევადიან ზრდაზე, რათა არ მიეყენებინათ ზიანი საკუთარ თავის, გარშემომყოფებისა და მათივე მედიასაშუალების აუდიტორიისათვის.

„ვერცერთი კადრი გადმოსცემდა იმას, რაც ხდებოდა იქ, ადგილზე, - იხსენებს მიწისძვრის ეპიცენტრიდან დაბრუნებული „იმედის“ ჟურნალისტი მაკა აბულაძე, - უკრაინაში, კერძოდ, ბუჩასა და კიევში ომის გაშუქების შემდეგ მეგონა, რომ მძაფრი ემოციებისა და ადამიანური ტრაგედიების მიმართ გამძლეობა უვე გამომუშავებული მქონდა, მაგრამ ჰათაიში სრულიად გამაოგ-

ნებელი და სხვა შემზარავი სურათი დამხვდა“. როგორც ჟურნალისტი აღწერს, კატასტროფის ადგილას ყველაზე დამთრგუნველი იყო იმ ადამიანების სასოწარკვეთა და უსუსურობა, რომლებიც ნანგრევებს სასწაულად გადარჩენილები ახლობლებისა და ნათესავების შესახებ ცნობებს ყოველ წუთიერად შიშით ელოდნენ. იყო კადრები, რომლის არათუ ეთერში გაშვება, არამედ გადაღებაც კი უფიქრიათ.

ტელეკომპანიების ჟურნალისტები ადგილიდან სიტყვიერად აღწერდნენ ადგილზე არსებულ სიტუაციას, თუმცა, სულისშემძვრელი კადრები არც ერთი კომპანიის ეთერში არ მოხვედრილა. ადამიანური ისტორიების გადმოცემით უფრო მეტად ამ არხების სოციალური პლატფორმები აქტიურობდნენ. პერიოდულობით მათ ფეისბუქ გვერდებზე ჩნდებოდა როგორც დანგრეული ინფრასტრუქტურის, ასევე გადარჩენილი მოქალაქეების, მათ შორის, ბავშვებისა და ქალების ფოტოილუსტრაციები - შესაბამისი ემოციური სათაურებით.

სატელევიზიო რეპორტაჟებში მაქსიმალური სიფრთხილით ეკიდებიან იქ მყოფთა ფსიქო-ემოციურ მდგომარეობას, ყვებიან მხოლოდ იმას, რისი გადმოცემაც მეტნაკლებად ცხად სურათს შექმნის აუდიტორიისათვის, კადრებით თუ სიტყვიერი თხრობისას ერიდებიან სასოწარკვეთის, უიმედობისა და გლოვის სრული სურათის გადმოცემას, თუმცა, ამ მონაყოლშიც მრავლადაა ტრაგედიის ნიშნები, რის გარეშეც ნებისმიერი რეპორტაჟი აზრს დაკარგავდა.

რეპორტაჟებში ვხვდებით სურათის აღწერებს - როგორ ცდილობენ მაშველები და მოქალაქეები, მაქსიმალურად ჩუმად იმოქმედონ, რათა ნანგრევებში მყოფების ხმა გაიგონონ. აჩვენებენ მამას, ნანგრევებში მოყოლილ გარდაცვლილ შვილს რომ ხელს არ უშვებს, აჩვენებენ ღია ცის ქვეშ დარჩენილ ადამიანებს, ბებიას დაკარგული შვილიშვილების ფოტოებით ჰათაიდან, აჩვენებენ კარვების ქალაქს, რომელიც სახელდახელოდ ერთ დღეში მოეწყო და ბავშვებს, რომლებიც აქ ფეხბურთს თამაშობენ - ნიშნად იმისა, რომ სიცოცხლე გრძელდება.

ქართული ტელეკომპანიების ობიექტივები ფოკუსირებულია ქართველი მაშველებისკენ, რეპორტაჟებიდან ვიგებთ საქართველოს სახანძრო-სამაშველო სამსახურის წარმომადგენელთა გმირობის ისტორიებს, ისინი მზრუნველობას არა მარტო ადგილობრივ მოსახლეობაზე, არამედ, იმ გადამღებ ჯგუფებზეც იჩენენ, რომლებიც კვირების განმავლობაში მათთან ერთად ასრულებენ პროფესიულ მოვალეობას.

რეპორტაჟები სტიქიის ზონიდან ეს არის გარკვეულწილად, სტიქიური უბედურებისა და ადამიანური ისტორიების დღიურები.

28 წლის თურქი ფეხბურთელი შენობის ნანგრევებში მეუღლესთან ერთად მოჰყვა. მაშველებმა მისი მეუღლის ამოყვანა შეძლეს, მაგრამ „მალათიასპორის“ მეკარის გადარჩენა ვერ მოახერხეს. ამავე გუნდის ქართველი ლეგიონერი, საბა ლობჟანიძე, რომელიც თურქეთში მომხდარი დამანგრეველი მიწისძვრის ეპიცენტრში მდებარე ქალაქ ჰატაიში ცხოვრობდა, საქართველოს პირველი არხის გადაცემაში „საფეხბურთო ტაიმაუტი ვლადიმერ გუცაევთან ერთად“ სტუმრობისას უმძიმესი ამბები იხსენებს.

„არ ვიცი, სიტყვებით როგორ გადმოვცე ის, რაც იქ გადავიტანე. მიწისძვრა ღამის ოთხ საათზე მოხდა. სახლში ვიყავი, მთელ ქალაქს ეძინა, როდესაც ეს საშინელი მიწისძვრა დაიწყო და დაახლოებით 2 წუთი გაგრძელდა. სახლიდან ძლივს გამოვასწარი. ჭერი და კედლები ჩამოინგრა. მერვე სართულზე ვცხოვრობ და ეგრევე გარეთ გამოვიქეცი. საშინელება იყო, მიწა მოძრაობდა, თანაც რაღაც ანათებდა. თავიდან მეგონა, მეჩვენებოდა, მაგრამ ვიდეო გავრცელდა და ცა მართლა ანათებდა, მიწიდან კი ისეთი საშინელი ხმა მოდიოდა, სულში გიძვრებოდა.

ეს უდიდესი სტრესია, მაგრამ მე რა მიჭირს, ჯანმრთელად ვარ. საშინელება და უდიდესი ტრაგედია ისაა, იმ მშობლების სახეებს რომ ვუყურებ, რომლებიც შვილებს ეძებენ. ამასთან შედარებით ჩემი მდგომარეობა არაფერია“.

7 თებერვალსვე თურქეთის პირველი ლიგის კლუბის, „მალათიასპორის“ მეკარე აჰმეთ ეიუპ ტურკასლანი ქვეყანაში მომხდარი მიწისძვრის შედეგად დაიღუპა.

ადამიანური ისტორიების პარალელურად ძალზედ ემოციური აღმოჩნდა ორი ისტორია - ძაღლსა და კატაზე. რაც ქართული მედიასაშუალებებით გავრცელდა.. 30 მარტს მსოფლიო მედიასაშუალებებთნ ერთად ქართულებმა გააშუქეს ამბავი კატის შესახებ. თურქეთში იპოვეს კატა, რომელმაც მიწისძვრის შემდეგ ნანგრევებში 49 დღე გაატარა. ემოციური იყო ქართველი ტინტოს ისტორიაც. 4 მარტს მაშველი ძაღლი „ტინტო“ სპეციალური ჟეტონით - „სიცოცხლის გადარჩენისთვის“ დაჯილდოვდა.

ანგარიშვალდებულებები სრულფასოვანი კომუნიკაციისათვის

ქართული ტელეკომპანიების რეპორტაჟებსა და ჩართვებში მონაცემები დღითიდღე უფრო მკაფიო ხდება, - მონაცემები არა მხოლოდ მსხვერპლისა და ნგრევის, არამედ ამ კატასტროფული ნგრევის მიზეზების შესახებაც. ტრაგედიიდან 3 დღის თავზე სატელევიზიო ჩართვებში ჩნდება ცნობები კანონდარღვევების შესახებ, რამაც ესოდენ მასშტაბური ნგრევა გამოწვია. ცნობისათვის, მიუხედავად იმისა, რომ დამანგრეველი მიწისძვრა 58 წამს გაგრძელდა, ის იყო საკმაოდ ხანგრძლივი და ძლიერი.

ადგილზე მომუშავე კორესპონდენტებისაგან ვიგებთ ადგილობრივი და საერთაშორისო ექსპერტების პირველად დასკვნებს. ირკვევა, რომ განადგურებული სახლების 90 პროცენტი უსაფრთხოების წესების დაცვის გარეშე იყო აშენებული. მალევე ქართული აუდიტორიისათვის ცნობილი ხდება თურქი სამართალდამცველების რეაგირება აღნიშნულ დასკვნებზე - სამშენებლო სტანდარტების დარღვევის გამო რამდენიმე ათეულ პირს ბრალი წაუყენეს. მოგვიანებით დაზუსტდა, რომ უსაფრთხოების სტანდარტების დარღვევის საქმეზე დაკავებულთა რაოდენობამ 180-ს გადააჭარბა.

8 თებერვალს ქართულ მედიასაშუალებებში ფართოდ გაშუქდა თურქეთის პრეზიდენტის, რეჯეპ თაიფ ერდოღანის სტიქიის ზონაში ვიზიტისა და იქ გაკეთებული განცხადებების შესახებ ინფორმაცია. „შეუძლებელია, ამ მასშტაბის კატასტროფას მომზადებული შეხვდე“, - თურქეთის პრეზიდენტის ეს სიტყვები ერთგვარ ჰედლაინად იქცა სააგენტოების, სოცმედიის პლატფორმებსა თუ სატელევიზიო სიუჟეტებში, სადაც თურქეთის პრეზიდენტი სტიქიით დაზარალებულ მოქალაქეებსა და მთელ მსოფლიოს საზოგადოებას ერთიანობისა და სოლიდარობისაკენ მოუწოდებდა [2].

შემდეგ საფეხურზე უკვე ჟურნალისტები მუშაობენ ექსპერტებთან, სეისმოლოგებისა და ინჟინრებისგან იღებენ ინფორმაციასა და აგროვებენ საფუძვლიან განმარტებებს, რაც უზრუნველყოფს მიწისძვრის კონტექსტისა და ანალიზის გააზრებას. ამ დროს ჟურნალისტის ამოცანაა, საზოგადოებას კომპეტენტურ წყაროებზე დაყრდნობით მოუთხროს მიწისძვრის მიზეზებზე, მის სავარაუდო შედეგებსა და შემდგომი ბიძგების ალბათობაზე.

9 თებერვლიდან გაჩნდა სიუჟეტები, სტატიები იმის თაობაზე, თუ რატომ იყო თურქეთსა და სირიაში 6 თებერვალს გამთენიისას მომხდარი მიწისძვრა ასეთი დამანგრეველი.

ტელეკომპანია „იმედის“, „რუსთავი 2“ - ისა და საზოგადოებრივი მაუწყებლის ეთერებში, ვებ პლატფორმებსა და სოციალურ ქსელებში განსაკუთრებული ინტენსივობით შუქდებოდა როგორც ქართველი, ასევე საერთაშორისო სეისმოლოგიური ინსტიტუტების, ცალკეული სპეციალისტებისა და ექსპერტების მოსაზრებები.

9 თებერვალს საინფორმაციო პორტალი „იმედინიუსი“ აქვეყნებს მეცნიერულ მოსაზრებას იმის თაობაზე, თუ რატომ იყო თურქეთსა და სირიაში მიწისძვრა ასეთი დამანგრეველი

გაზიანთეპის რეგიონში მიწისძვრის სიმძლავრე 7.8 მაგნიტუდით შეფასდა. აღნიშნული შკალის მიხედვით, მსგავსი მასშტაბის ბიძგები დამანგრევლად მიიჩნევა. მისი ეპიცენტრი მდებარეობდა მიწისქვეშ, არც თუ ისე ღრმად - დაახლოებით, 18 კმ-ის სიღრმეში, რამაც ზედაპირზე მნიშვნელოვანი ნგრევა გამოიწვია. განმარტავს ლონდონის საუნივერსიტეტო კოლეჯის რისკისა და კატასტროფების შემცირების ინსტიტუტის

ხელმძღვანელი, პროფესორი ჯონა ფორ უოკერი [1].

თუმცა ნგრევის ერთადერთი მიზეზი მხოლოდ ბიძგების სიმძლავრე არ ყოფილა. ამ შემთხვევაში ეს მოხდა გვიან ღამით, როდესაც ადამიანებს ეძინათ. მნიშვნელოვანი ფაქტორი იყო იმ შენობების მდგრადობა, სადაც ისინი იმყოფებოდნენ. პორტსმუთის უნივერსიტეტის ვულკანოლოგიისა და რისკების კომუნიკაციის სპეციალისტის, დოქტორ კარმენ სოლანას თქმით, პირველი ბიძგების შემდეგ მომდევნო 24 საათი ადამიანების სიცოცხლის გადასარჩენად კრიტიკულად მნიშვნელოვანია.

„სამწუხაროდ, ინფრასტრუქტურის მდგრადობა სამხრეთ თურქეთში და განსაკუთრებით, სირიაში არც ისე სახარბიელოა. ამიტომაც ადამიანთა სიცოცხლის გადარჩენა ძირითადად რეაგირებაზეა დამოკიდებული. ბიძგების შემდეგ მომდევნო 24 საათი გადამწყვეტია გადარჩენილთა მოსაძებნად, 48 საათის შემდეგ კი მათი რიცხვი მკვეთრად იკლებს", - განმარტავს სოლანა იმედის მიერ მომზადებულ მასალაში. აქვე ისიც უნდა ითქვას, რომ ამ რეგიონს არ განუცდია ძლიერი მიწისძვრები ბოლო 200 წლის განმავლობაში. სწორედ ამიტომ მზადყოფნის დონე უფრო დაბალია, ვიდრე - იმ ადგილებში, რომლებიც რეგულარულ ბიძგებს უფრო მიჩვეულნი არიან.

ტელეკომპანიები მყისიერად რეაგირებდნენ ასევე იმ გავრცელებულ ხმებსა და ცრუ ინფორმაციებზე, რაც თითქოს საქართველოში მოსალოდნელ მიწისძვრას ეხებოდა. სამივე არხზე გაშუქდა სეისმური მონიტორინგის ეროვნული ცენტრის განცხადება იმის შესახებ, რომ თურქეთში მომხდარი მიწისძვრა უპირობოდ არ იწვევს საქართველოში მიწისძვრის ხდომილებას, სხვადასხვა ტერიტორიაზე მიწისძვრათა ხდომილებებს შორის ცალსახა კორელაცია არ არსებობს. - სეისმური ცენტრის ეს ცნობა გარკვეული სიხშირით მიეწოდებოდა ქართულ აუდიტორიას.

საზოგადოებაში გავრცელებული ცრუ პანიკებისა და ფეიკ პროგნოზების გაბათილება - ეს მედიის ერთ-ერთი უპირველესი მოვალეობაა. ძლიერ მიწისძვრასთან დაკავშირებული ტრაგიკული მოვლენებით გამოწვეული საზოგადოებრივი აღელვების დასამშვიდებლად მედიასაშუალებები სხვადასხვა მექანიზმს მიმართავენ, ითვალისწინებენ რა საზოგადოებრივ განწყობებსა და სოციალურ შეხედულებებს სეისმურად აქტიურ კავკასიის რეგიონში. არამხოლოდ ახსნები, არამედ ქცევის წესები და ინსტრუქციები თუ როგორ უნდა მოიქცეს თითოეული მოქალაქე მიწისძვრის დროს.

სტიქიის შემდგომ დღეებსა და კვირებში ჟურნალისტები უკვე აღდგენისა და მშენებლობა-რეაბილიტაციის პროცესის გამაშუქებლები არიან.

აქ ინტერესი ფოკუსირებულია სამთავრობო უწყებების რეაგირებაზე, აღდგენის პროცესში შესაბამისი სტრუქტურების ძალისხმევასა და მიწისძვრით დაზარალებულთა სოციალურ-ეკონომიკურ პირობებზე. აანალიზებენ მიწისძვრის ეკონომიკურ და პოლიტიკურ ასპექტებს, საზოგადოების შემდგომ სოციალურ პირობებსა და ეკონომიკურ მდგომარეობაზე სტიქიის შედეგების გავლენას.

ქართულმა ტელეარხებმა თავისი სამაუწყებლო ბადის დიდი ნაწილი დაუთმეს მეზობელი ქვეყნის სტიქიის გაშუქებას. გარდა იმისა, რომ სტიქიის პირველ დღეებში საინფორმაციო გამოშვებების პირველი ბლოკი მთლიანად იფარებოდა თურქეთში მომხდარი სტიქიის შესახებ უახლესი ცნობებით, ტელეკომპანიების შემეცნებითი გადაცემების დიდი ნაწილიც სწორედ რეგიონში მომხდარ კატასტროფას უკავშირდებოდა. დილისა და შუადღის შემეცნებით გადაცემებში, საღამოს პრაიმ ტაიმის თოქ შუებში მოწვეული სტუმრები ძირითადად, ექსპერტთა წრეების წარმომადგენლები და დარგის სპეციალისტები იყვნენ. ტელეარხები საეთერო დროს უთმობდნენ კატასტროფების მეცნიერულ ახსნებს, რაც მაყურებლისა და მომხმარებლის ინტერესის დაკმაყოფილების გარდა, საზოგადოებას ცნობიერების ამაღლებას, ცრუ პანიკებისა და შიშებისაგან დაცვასა და მეტი ანალიზის საშუალებას აძლევდა.

ტელეარხების ზემოაღნიშნული მიდგომები, რაც სრულად შეესაბამებოდა კატასტროფების მედია გაშუქების საერთაშორისო სტანდარტებს, მიმართული იყო აუდიტო-

რიის როგორც ფსიქო-ემოციური მდგრადობის, ასევე ცნობიერების ამაღლებისათვის.

სწრაფი, სანდო და ზუსტი ეს სამი არსებითი საკვანძო სიტყვა ყველაზე ზუსტად აღწერს კრიზისულ სიტუაციებში მომუშავე ჟურნალისტის მიერ მოსამზადებელი პროდუქტის მახასიათებლებს. ინფორმაციის სრულყოფისათვის, პანიკის თავიდან ასაცილებლად, ტრავმების პრევენციისა თუ სრულფასოვანი ინფორმაციის გავრცელებისათვის, თავის მხრივ, პასუხისმგებლობა აკისრიათ ადგილობრივი ხელისუფლებისა და სამაშველო, სასწრაფო დახმარებისა თუ უსაფრთხოების სამსახურებს, საექპერტო წრეებსა თუ დარგის სპეციალისტებს [3].

კატასტროფებთან დაკავშირებული ინფორმაცია რომ იყოს სანდო, სწრაფი და ზუსტი, ამისთვის საჭიროა მთელი ანგარიშვალდებულებითი სისტემის ამოქმედება, ჩართულობა და სინქრონიზაცია. ინფორმაციის უსწრაფესი და ზუსტი მიწოდება არის ხოლმე მთავრობის მთავრობის საუკეთესო ინტერესებში. როდესაც ხელისუფლება თანამშრომლობს მედიასთან, გასცემს „სწორ ინფორმაციას სწორ დროს“, ასეთ დროს ეძლევა საზოგადოებებსაც და მათ მთავრობებსაც ინფორმაციის ნაკადის კონტროლის საუკეთესო შანსი.

ა.ს. თურქეთის კატასტროფებისა და საგანგებო სიტუაციების მართვის ცენტრის (AFAD) ინფორმაციით, 2023 წლის 6 თებერვალს დამანგრეველი მიწისძვრების შედეგად დაღუპულთა რიცხვმა 50 096 შეადგინა. დაშავებულია 107 204 ადამიანი. IOM-ის (მიგრაციის საერთაშორისო ორგანიზაციის) ცნობით, თურქეთში მიწისძვრის გამო 3 მილიონი ადამიანი იძულებით გადაადგილებულია. დაახლოებით 1,7 მილიონი ადამიანი ცხოვრობს არაფორმალურ დასახლებებში, ძირითადად იმპროვიზირებული თავშესაფრებში ან კარვებში უკიდურესად ელემენტარული საცხოვრებელი პირობებით. გაეროს სააგენტოებმა და ჰუმანიტარულმა პარტნიორებმა შეძლეს 535 ათასი ადამიანის დახმარება გაუმჯობესებული საცხოვრებელი ფართებით, მათ შორის კარვებითა და რელიეფური საცხოვრისებით. 1,4 მილიონმა ადამიანმა მიიღო დახმარება წყლის, სანიტარული და ჰიგიენის საშუალებების სახით, ხოლო დაახლოებით 47 ათას ადამიანს აღმოუჩინეს სამედიცინო დახმარება. [...] გაეროს სურსათისა და სოფლის მეურნეობის ორგანიზაციამ (FAO) განაცხადა, რომ მიწისძვრებმა 6,7 მილიარდი დოლარის ზარალი და ზიანი მიაყენა მოსავალს, მეცხოველეობას, საკვების მარაგს, სასოფლო-სამეურნეო ინფრასტრუქტურასა და აქტივებს. (გაეროს ჰუმანიტარული ურთიერთობებისა და კოორდინაციის ოფისი (OCHA), 24 მარტი 2023).

MAIA TABAGARI - Grigol Robakidze University School of Humanities and Social Sciences.
Assosiate Proffesor at

COMMUNICATION METHODS AND JOURNALIST BEHAVIOR DURING AN EMERGENCY SITUATION

(Analysis of the media coverage of the natural disaster in Turkey (06.02.23))

Summary

The concept of an emergency situation in society is broadly understood. Generally, it refers to any abnormal situation threatening civilian life and health. These include accidents, catastrophes, natural disasters, terrorist attacks, military conflicts, riots, and clashes.

During such times, television companies and other media outlets become the primary focus of public attention, overshadowing all other interests.

Emergency messages become highly relevant and influential, dominating the flow of information. Furthermore, the negative impact of a natural disaster, in terms of casualties and damage, is significant and enduring.

During these times, audience size increases, demand for media products rises, and television news is saturated with reports, live broadcasts, videos, photos, and stories.

Many studies confirm this audience behavior. However, even without conducting sociological research or analyzing television ratings, simple observation reveals that the majority of users seek this kind of information. With the increased demand for news, the media and its editorial staff have a heightened responsibility to ensure that information is received, verified, processed, and distributed safely, without harmful consequences.

***Key words**: disaster, earthquake, Turkey, media, communications*

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Türkiye/Syria: Earthquakes - Feb 2023
   https://reliefweb.int/disaster/eq-2023-000015-tur?fbclid=IwAR1XrZwksFBIykB1wPPlRb3gkkXgTh1WhoERlCaXkkwru4xGI_PJMDlYbhI
2. How journalists can protect themselves before, during, and after natural disasters
   https://www.irex.org/insight/how-journalists-can-protect-themselves-during-and-after-natural-disasters?fbclid=IwAR3oExxrZvgg4eMALZXg6bABHM_8XIpCVnepkRrKkPpmUtnqFg-Vg8-bhX0
3. Советы для журналистов, освещающих стихийные бедствия
   https://ijnet.org/ru/story/
4. Five Steps to Covering a Disaster Effectively
   https://dartcenter.org/content/five-steps-to-covering-disaster-effectively?fbclid=IwAR3f26KZufAucGsYjYmh1KQQdHKlURVfpbqlgwtr1ZkWt0JqsniNI-0zFXY
5. Reporting on Disasters
   https://earthjournalism.net/resources/reporting-on-disasters
6. Journalism and Climate Change: new guide to help newsrooms rise to the challenge
   https://wan-ifra.org/2021/12/journalism-and-climate-change-helping-newsrooms-rise-to-the-challenge/

ნანა ბოკუჩავა
სტუ, დოქტორანტი
წარმოადგინა პროფ. ***ლევან მათეშვილმა***

ზნეობრივი განვითარების რელიგიური პარადიგმა

პრაგმატიზმზე ამოზრდილმა განათლების თანამედროვე თეორიამ ცხადჰყო, რომ სათანადო დებულებების შემუშავება შეუძლებელია ზნეობრივი აღზრდის სფეროში განხორციელებული რეფორმების გარეშე. ადამიანური იდეალისა და მისკენ სავალი ნიშნულების სასკოლო სივრცეში კონსტრუირება საჭიროებს სპეციფიკურ ფილოსოფიურ-ეთიკურ მოდელს, რომელიც ტრადიციულისგან განსხვავებით, არ იქნება ორიენტირებული მოზარდის გონებაში „სოციალური მორალის“ პრინციპების მექანიკურად ჩანერგვაზე. ზნეობრივი ფორმირება ის აქტივობაა, რომელიც ეყრდნობა თეორიულ სწავლებას, მაგრამ თავის შედეგებს ქმედებისკენ მიმართავს და საშუალებას აძლევს ბავშვებს, გააცნობიერონ მორალური ქცევის უპირატესობები. მორალური ცნობიერების ჩამოყალიბების საფუძველს, ძირითადად, ორი მიმართულებით განიხილავენ: საკუთრივ, მორალური განათლება და რელიგიური განათლება. პირველი გულისხმობს მორალური განვითარების კოგნიტივისტურ თეორიას, რომლის მიხედვითაც მორალური ღირებულებები დაკავშირებულია სპეციფიკურ სოციალურ-კულტურულ დილემებთან და პიროვნების შეფასებით აქტივობებთან; მეორე კი მორალურობის რელიგიასთან ინტეგრირების მოდელირების მცდელობაა და ხაზს უსვამს იმ ფაქტს, რომ მორალური განვითარების სფეროში გადამწყვეტ როლს რელიგიური ფაქტორი თამაშობს; კერძოდ, ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში ემოცია და ნებელობა უნდა ინტეგრირდეს რელიგიურ ინდექსთან, რათა განხორციელდეს სათანადო მორალური განსჯის აქტი, საბოლოოდ კი მორალური თვითცნობიერების ფორმირება. იმისათვის, რომ კონკრეტული დებულება მორალური ღირებულების რანგში ავიდეს, სუბიექტმა იგი უნდა განიცადოს, როგორც მოთხოვნილების დაკმაყოფილების საშუალება, როგორც უმაღლესი მიზანი. განათლების ფილოსოფიის ქართული ტრადიცია რელიგიისკენ სწრაფვას განიხილავს, როგორც ადამიანური ბუნების „პირველყოფილ, ძირითად და აღმოუფხვრელ მოთხოვნილებას“(დ. უზნაძე), რომელიც იმორჩილებს, როგორც გონებას, ისე გრძნობას და ნებელობას. ამასთან, ნებითი ურთიერთობა ის ფონია, რომელიც ქმნის მორალური განვითარების საფუძველს; სხვაგვარად აღმოცენებული მორალური მექანიზმი არამდგრადი და დროებითია.

საკვანძო სიტყვები: *ზნეობა, განათლება, აღზრდა, რელიგია, განვითარება, მოთხოვნილება, გრძნობა, გონება, ნებელობა.*

ადამიანი ფიზიკურ-სულიერის, ცნობიერ-არაცნობიერის, ინტუიტურ-გრძნობადისა და პოტენციალურის სინთეზი, ანუ ადამიანურისა და ღვთაებრივის, ერთობაა. იგი დედამიწაზე ერთადერთი არსებაა, რომელიც ცოდნის მიღების, სიახლეების შექმნისა და ინტერიორიზებისაკენ და მაშასადამე, განვითარებისაკენ მიისწრაფვის. ადამიანის ფსიქიკის, მისი ღრმა და მრავალფეროვანი „მე“-ობის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან მახასიათებელს ზნეობრივი ხატი წარმოადგენს. შესაბამისად, საზოგადოების ყველაზე დიდი საზრუნავი მოზარდების ზნეობრივ ღირებულებათა სისტემის მიზანმიმართულად და თანმიმდევრულად ჩამოყალიბებაა. ბავშვი ამქვეყნად მემკვიდრეობით მიღებული სხეულითა და სულიერი ინდივიდუალობით (ენტელექიით) მოდის. იგი სულიერი არსებაა, ერთადერთი და განუმეორებელი და იბადება სწორედ მისი სულიერი წყობისთვის შესაბამის სოციალურ სივრცეში; ამიტომ, ზნეობრივი აღზრდისას უნდა მოხდეს, როგორც გენეტიკური, ისე ბიოგრაფიული პოტენციალის გათვალისწინება. ამას-

თან, აქცენტი უნდა გაკეთდეს კოგნიტურ მოცემულობასა და ემოციურ ფიქსაციაზეც. ზნეობრივი განვითარების ამგვარ შესაძლებლობას რელიგიური განათლება იძლევა. მხოლოდ მას ხელეწიფება უკარნახოს პედაგოგიკას სწავლა-აღზრდის თავის არსენალში მოიძიოს საჭირო გამოცდილება ადამიანში ღვთაებრივი შტრიხების აქტივიზირებისათვის და ამ ფონზე მოახდინოს აღსაზრდელში თვითშეცნობისა და მორალური „მე“-ს ფორმირება და რეალიზაციის პროვოცირება.

განვითარება გულისხმობს მიზანმიმართულ და შეუქცევად ცვლილებათა რიგს (ძველიდან ახლისკენ, მარტივიდან რთულისკენ, ქვემოდან ზემოთ და ა.შ.) და ფსიქიკის კრიტიკულ არეებში სტრუქტურულ ცვლილებებს, რომლებსაც მომწიფების კანონები და მათი ადეკვატური გარემო პირობები მართავენ. ზნეობრივი განვითარების პროცესი, როგორც ფენომენი და ის, თუ რა განსაზღვრავს და წარმართავს ადამიანის სულიერ-მშვინვიერი წყობისა და ქცევის ფორმათა შეთანადებას მაღალმორალურ კატეგორიებთან, საუკუნეთა მანძილზე მრავალგზის ყოფილა მეცნიერული მსჯელობისა და დავის საგანი, რასაც განაპირობებდა, მისი სხვადასხვა რაკურსით ჭვრეტა და შესაბამისად, სხვადასხვა ფილოსოფიური კონცეფციითა და მასთან მისადაგებული მეცნიერული პოზიციით წარმოჩენა. მიუხედავად აზრთა სხვადასხვაობისა, ერთი რამ ყოველთვის უდავო იყო, ზნეობა/მორალი „არის გრძნობა-გონებისეული ფენომენი; მას საფუძვლად უდევს სიყვარული და გარემომცველი სინამდვილისადმი შეფასებითი დამოკიდებულება. ამიტომ იგი ერთსა და იმავე დროს თანშობილიც არის და აღზრდასაც ექვემდებარება“ [1. 21].

თეორია ზნეობრივი განვითარების შესახებ ჯერ კიდევ ძველ საბერძნეთში ჩამოყალიბდა, როგორც მცდელობა ქცევის წესების დადგენისა, რომლებიც ტრადიციებზე კი არ იქნებოდა დაყრდნობილი, არამედ რაციონალურ საფუძველზე. „მორალი არ არის მოქმედებათა კატალოგი ან წესების ერთობლიობა, რომელთა გამოყენებაც ისევე შეიძლება, როგორც სამედიცინო ან კულინარიული რეცეპტებისა. მორალის მოთხოვნილება კვლევისა და გამოგონებათა განსაკუთრებული მეთოდების მოთხოვნილებაა“ [2. 72].

კვლევათა მეთოდები იმისთვის არის საჭირო, რომ სირთულეები ლოკალიზდეს, ხოლო გამომგონებლურ მეთოდებს საჭიროებს იმ გეგმათა ჩამოყალიბება, რომლებიც პრობლემათა გადაჭრისას მუშა ჰიპოთეზების როლს შეასრულებენ. ზნეობრივი განვითარება, ცხადია ეყრდნობა თეორიულ სწავლებას, მაგრამ შედეგების თვალსაზრისით ქცევაზეა ორიენტირებული. განვითარების თეორია ადამიანს მორალის სუბიექტადაც განიხილავს და ობიექტადაც. მისი მიზანი უმაღლესი ძალის, ღვთაებრივი ნების მორჩილება და მისკენ სწრაფვაა. მორალური სიტუაცია ის სიტუაციაა, რომელშიც განსჯა და არჩევანი ღია, გახსნილი მოქმედების წინმსწრებია. მოქმედების სწორი ფორმა, რომელიც მის მოსაგვარებლად არის საჭირო, სულაც არ არის თვითცხადი, საჭიროა მისი ძიება და პოვნა. ამისთვის აუცილებელია დაწვრილებითი კვლევის ჩატარება: სიტუაციის დეტალურ სტრუქტურაზე დაკვირვება, მის მრავალრიცხოვან ფაქტორთა ანალიზი, მართებულობათა და უზუსტობათა სორტირება, ხდომილების მეტ-ნაკლებად დამახასიათებელი და მკვეთრი თავისებურებების გამოწვლილვითი შესწავლა; ამასთან ყოველი გადაწყვეტილება ჰიპოთეტურად და საცდელად უნდა იყოს მიჩნეული მანამ, სანამ პროგნოზირებული ან მოსალოდნელი შედეგები, რომელთა საფუძველზეც გადაწყვეტილება მიიღება, რეალურ შედეგებს არ დაემთხვევა. ეს კვლევა ინტელექტუალურ ძიებას წარმოადგენს. როგორც ჯონ დიუი (ამერიკელი ფილოსოფოსი, ფსიქოლოგი და განათლების სპეციალისტი) მიუთითებს, მორალის ველზე ჩვენს მიერ დაშვებული შეცდომების მიზეზია სუსტი და მერყევი დადგენილებები, მიუღებლობა და ცალმხრივობა, რის გამოც კონკრეტული შემთხვევის შესახებ უსაფუძვლოდ და უმართებულოდ ვმსჯელობთ ხოლმე. სიმპათიები, გულწრფელი მგრძნობელობა, წინააღმდეგობისადმი მედეგობა, განსხვავებულ ინტერესთა გათვალისწინება, რომელიც სიტუაციის გონივრული ანალიზისა და გადაწყვეტილების მიღებაში გვეხმარება – წარმოადგენს განმასხვავებელ მო-

რალურ თავისებურებებს. როცა ყოფითი გეგმები და მეთოდები მორალთან მიმართებაში წინააღმდეგობრივია და ღირებულებები მიზნობრივად უპირისპირდებიან ერთმანეთს, მაშინ როგორ ვიქცევით? არსებობს ერთი sumum bonum, ერთი უმაღლესი ღვთაებრივი მორალი, რომელიც ადამიანთა არსებაში სუფევს და საჭიროებს გაცნობიერებას.

იმის გააზრებას, თუ რა წარმოადგენს მორალური განვითარების საფუძველს, წინ უნდა უსწრებდეს ადამიანის არსების ანალიზი. როგორც დიმიტრი უზნაძე (ქართველი ფილოსოფოსი, ფსიქოლოგი, პედაგოგი, განწყობის თეორიის ავტორი). აღნიშნავს, ადამიანი არ არის არსება, რომელიც მარტოდენ ფიზიკური გაგებით იბადება და ფიზიკური სხეულიდან ივითარებს მემკვიდრული ფაქტორებით განსაზღვრულ სულიერ მახასიათებლებს. ადამიანი ორი სამყაროს მკვიდრია – მატერიალურ-ფიზიკალურის და ღვთაებრივ-სულიერის; იგი სინთეზია სულისა და სხეულისა. სხეულის მამოძრავებელი ძალა, მისთვის სიცოცხლისა და ინდივიდუალობის მიმნიჭებელია სული. სხეული გრძნობათა ორგანოებით შეცნობადი ელემენტია, ხოლო სული გონების ძალით შეცნობადი. სული ადამიანისა – ეს ის ელემენტია, რომელიც მასში უნივერსალობას, აბსოლუტობას წარმოაჩენს, ანუ ადასტურებს, რომ ადამიანი შექმნილია „ხატად და მსგავსად უფლისა“ და შესაბამისად მისი განვითარების გზაც სწორედ ამ ინდექსით უნდა იყოს აღბეჭდილი.

„ადამიანის მეს, რომელიც დაეშვა სულიერი სამყაროდან და მოექცა მიწიერი არსებობის ტყვეობაში, არ შეუძლია დაივიწყოს საკუთარი მიმართებები ზენა სულიერ წესრიგთან. ამ წესრიგის ხმა სინდისის ენით მეტყველებს“ [3. 211].

„წმინდა სინდისის ხმა ერთი და იმავე ძალით არ მეტყველებს ყველა ჩვენთაგანში, თუმცა იგი მუდამ არსებობს ყოველ ადამიანში, თუკი ის სულიერად ავად არაა. არსებობს არაჩვეულებრივი ფაქტი, რომ არსებობენ ზნეობრივი გენიოსებიც ზუსტად ისევე, როგორც ინტელექტუალურნი“ [3. 214].

„არიან ბავშვები, რომლებიც შეურყვნელნი იზრდებიან ამორალურ გარემოშიც კი, როგორც შროშანა ტალახში, სხვები კი ბოროტებისკენ იხრებიან, თუმცა კი უაღრესად მორალური გარემო აქვთ“ [3. 212].

აღნიშნულიდან გამომდინარე, ადამიანის მორალური მოცემულობა არ განისაზღვრება ინტელექტის კოეფიციენტით; ხშირია შემთხვევა, როცა ჭკვიანი/განათლებული ადამიანი მორალურ ცდომილებაში ვარდება, ხოლო შეზღუდული ინტელექტის მქონე და თითქმის გაუნათლებელი მაღალმორალურობით გამოირჩევა. მაშასადამე, ადამიანის ფსიქიკაში მოცემულია ღვთაბრივი მემკვიდრეობის ნაწილი, როგორც დასაბამი მორალურობა, ე. წ. „ინსტიქტური მორალი“, რაც განმსჭვალავს ადამიანის მორალურობას მანამ, სანამ მორალური ღირებულებები გაცნობიერდება და ცხოვრების საზრისად იქცევა.

ზემოთქმულიდან გამომდინარე, შეუძლებელია მორალური აღზრდა მარტოდენ ვარჯიშის/წვრთნის ან დასწავლის წინასწარ განსაზღვრული პროგრამებით. პედაგოგიურ მიზნებად უნდა იქცეს ისეთი ცნებები, როგორიცაა საკუთარი თავის აღმოჩენა, თვითგანვითარება და თვითრეალიზაცია. როგორც ჰერაკლიტე იტყოდა „აღზრდა კასრის ავსება როდია, იგი ცეცხლის ანთებაა“. „მორალის მაფუძნებელი და მასაბუთებელი ძირითადი იმპულსი ყოველი ადამიანის სამშვინელში ძევს. ესაა ღვთაებრიობის რწმენა. ამ რწმენიდან მჩქეფარე ნაკადად მომდინარეობს ადამიანისადმი უსაზღვრო სიყვარული. რწმენასა და სიყვარულს ემატება და მათ, როგორც საძირკველს ეფუძნება ყველა სამშვინველის უნარი(სწრაფვა) კვლავ დაუბრუნდეს სულიერ ყოფიერებას, რაგინდ ღრმადაც არ უნდა იყოს ჩაშვებული მატერიაში“ [1. 154].

ადამიანი არის ყველაზე უფრო მშვიდი და ყველაზე უფრო ღვთაებრივი სულდგმული, თუ იგი მოშინაურებულია ჭეშმარიტი აღზრდით; თუ მას არ მიუღია აღზრდა, ან ყალბი აღზრდა მიიღო, მაშინ ის არის ყველაზე უფრო ველური იმ ცხოველთა შორის, რომელთაც დედამიწა წარმოშობს – წერდა მეცნიერული პედაგოგიკის ერთ-ერთი ფუძემდებელი, დიდი ჩეხი პედაგოგი იან ამოს კომენსკი, რომელიც აღზრდის მიზნებს რელიგიურ პრინციპებზე აფუძნებდა, აღზრ-

დის მთავარ ამოცანად კი ღმერთის შეცნობას სახავდა და თვლიდა, რომ ეს იყო გზა, რომელზეც გადიოდა ადამიანში ბუნებით თანდაყოლილი „ზნეთა ჰარმონიის“ აქტივიზირება.

მორალური შემეცნების პროცესი არის არცოდნიდან ცოდნისკენ დიალექტიკური სვლა, გამოვლინება და განვითარება იმ ჩანასახისა, რომელიც ადამიანის შინაგან ბუნებაში იმთავითვე მოცემულია. აი, რას წერდა დიდი შვეიცარიელი პედაგოგი იოჰან ჰაინრიხ პესტალოცი: როგორც ზნეობრივი არსება, მე ვგრძნობ ჩემში ძალას, რომელიც თან მახლავს იმის გამო, რომ ვარსებობ და ვარსებობ იმის გამო, რომ ეს ძალა თან მახლავს. მე სრულვყოფ ჩემს თავს, თუ მას, რაც მე ვალდებული ვარ შევასრულო, ვაქცევ იმის კანონად, რაც მე მსურს...წარმოიშობა წმინდა სურვილი სრულყოფისა, რის შედეგადაც ჩემს თავს ვგრძნობ არა ბუნების უბრალო არსად, არც აგრეთვე ადამიანთა მოდგმის ან სამყაროს ქმნილებად, არამედ საკუთარი თავის ქმნილებად... წმინდა ზნეობრივია ჩემთვის მოვალეობის შესრულების მხოლოდ ის საბაბი, რომელიც სრულიად თვისობრივია ჩემი ინდივიდუალობისთვის. მორალური განვითარების საყრდენი პესტალოცისთვის რელიგიური განათლებაა, რომელიც წარმოადგენს არა დოგმატურ სარწმუნოებრივ, არამედ „ბუნებრივ რელიგიას“, წარმოდგენილს უფლის შეცნობისაკენ სწრაფვით და ადამიანებისადმი ქმედითი სიყვარულით.

მორალური განვითარების პროცესში ზოგჯერ ადგილი აქვს ე.წ. ჰალუცინატორული ყოვლისშემძლეობის (მე ყველაზე კეთილი ვარ, ბოროტია სამყარო) შტრიხს. ბავშვი ყველაფერს აკეთებს იმისთვის, რომ საუკეთესო მორალური ჟესტებით წარმოჩინდეს თავის გარემოცვაში. ამ დროს ადგილი აქვს მე-ხატში „გრანდიოზული მე-ს“ განსხეულებას, რაც გამოიხატება ბავშვის ეგზგიბიციონისტურ სურვილში, რომ აღმერთებდნენ. ამგვარი მორალური ნარცისიზმის თავიდან ასარიდებლად, აუცილებელია აღმზრდელობითი მუშაობა კოგნიტური ზრდისა და თვითშემეცნების სათანადოდ განვითარების მიმართულებით, რაც განუხორციელებელია მხოლოდ ფიზიკალურ მოცემულობაზე აქცენტის გაკეთებით. საჭიროა, ადამიანის სულიერი ორიენტირების ღვთაებრივ პრიზმაში წარმოდგენა და გააზრება; ეს კი მხოლოდ რელიგიური განათლებით შეიძლება გახდეს მიღწევადი. რელიგიასა და რელიგიურობასთან კავშირში ჰაინზ კოჰუთს შემოაქვს კოსმიური ნარცისიზმის ცნება. ზოგადად, ნარცისიზმი წარმოადგენს ინფანტილურ ფსიქიკურ დისპოზიციას, რომელიც მთელი ცხოვრების მანძილზე რეზისტენტობას უწევს საგნების მიმართ რეალისტური დამოკიდებულების ჩამოყალიბებას. კოსმიური ნარცისიზმი კი, რომელიც მორჯულებული და მიმართულებაშეცვლილი კატექსირებული ნარცისიზმია, კოჰუთის მიხედვით, საშუალებას აძლევს ეგოს, რომ ის გამოყენებული იყოს მაღალმორალური იდეალებისა და მიზნებისთვის.

ადამიანში პოტენციურად მოცემულ თანდაყოლილ ძალთა და უნართა განვითარების საშუალებას წარმოადგენს ვარჯიში. მათი ბუნება აიძულებს ადამიანს ავარჯიშოს ისინი: თვალს უნდა ყურება, ყურს – მოსმენა, ფეხს – სიარული, ხელს – ხელის მოვლება. აგრეთვე გულსაც უნდა რწმენა და სიყვარული. გონებას უნდა აზროვნება. ადამიანის თითოეული უნარი, რომელიც ჩვენში იმყოფება განუვითარებელი სახით, როგორც ძალის ჩანასახი და არა როგორც თვით ძალა, შეიცავს უსიცოცხლო მდგომარეობიდან და უხერხულობიდან გამოსვლისა და განვითარებულ ძალად ქცევისკენ მისწრაფებას – აღნიშნავს პესტალოცი. განვითარების ამგვარ შინაგან მოტივაციას დ. უზნაძე ფუნქციობის ტენდენციას უწოდებს. მორალურობის განვითარებისთვის ფუნქციობის ტენდენციას, ანუ მთავარ შინაგან მამოძრავებელ ძალას წარმოადგენს მოსწავლეთა ასაკობრივ მახასიათებლებზე მორგებული რელიგიური განათლება, რომელიც დაეყრდნობა მსჯელობისა და გააზრების ისეთ ფორმებს, რომლებიც ბავშვების განვითარების დონის გათვალისწინებით შეძლებს მათში მორალური მსჯელობის წახალისებას. სწორედ რელიგიური განათლებაა ის საძირკველი, რომელსაც მორალური განვითარების კონცეპტუალური კარკასი უნდა დაერდნოს.

გაბრიელ ეპისკოპოსი წიგნში „ცდისეული ფსიქოლოგიის საფუძვლები“ აღწერს რელიგიურ გრძნობებს და წარმოაჩენს იმ კრიტერიუმებს, რომლებიც ამ უკანასკნელთ განასხვავებს ჩვეულებრივი გრძნობებისგან. იგი ჩვეულებრივ გრძნობებს/სულიერ მდგომარეობებს ახასიათებს პოლარული წყვილებით: სასიამოვნო – უსიამოვნო, სიხარული – მწუხარება, შიში – სიმამაცე, იმედი – სასოწარკვეთილება. რელიგიურ გრძნობებზე საუბრის დროს ამგვარ ორპოლუსიან დაყოფას ადგილი არა აქვს: „როგორი წმინდაც არ უნდა იყოს ამქვეყნიური სიხარულის წარმოდგენის, ანდა რაიმე ამქვეყნიური უპირატესობის ფლობის საფუძველზე წარმოქმნილი სიხარულის გრძნობა, მასში მაინც არის რაღაც ისეთი, რაც სრულ კმაყოფილებას არ გვანიჭებს. ის ხანგრძლივად არ ამშვიდებს სულს. პირიქით, აღელვებს და არ აკმაყოფილებს მის სურვილებს, ისე, რომ რაც უფრო დიდია და ძლიერია ეს სიხარული, მით უფრო ძლიერია რეაქცია, რადგან ყველამ იცის: ძლიერი სიხარულის შემდეგ ადამიანს სევდა ეუფლება.

ასეთი როდია რელიგიური სიხარული! ის შეიცავს თავის თავში იმას, რაც კმაყოფილებას ჰგვრის სულს, კლავს მის წყურვილს“ რელიგიური სიხარული იბადება ან მთელი ცხოვრების საერთო განწყობილებიდან, ან რაიმე კერძო საქციელის შედეგად. ეს უკანასკნელი მრავალგზის გვხვდება, პირველი კი ძალზე იშვიათია. ეს იმიტომ ხდება, რომ ამქვეყნიური ცხოვრების მანძილზე მუდმივი ბრძოლაა სიკეთესა და ბოროტებას შორის [5. 149].

რელიგიური სიყვარული შეიძლება განვიხილოთ, ან როგორც სულის ზოგადი რელიგიური განწყობილება, ანდა თავის კერძო გამოვლინებებში, როგორც სიყვარული ღვთისა, მოყვასისა და საკუთარი თავისა. როცა გვიყვარს ღმერთი, გვიყვარს სრულყოფილება, გვიყვარს თავად მოწყალება, თავად სიბრძნე; უანგარო მხოლოდ ეს სიყვარულია. „რწმენისაგან წარმოშობილი სიყვარული მოყვასისა არის ყოველი ადამიანისადმი კეთილგანწყობილების, თანაზიარების, შეწყნარების გრძნობა, რომელიც იბადება იმ აზრიდან, რომ ყოველი ადამიანი ღმერთის ქმნილებაა და ძმაა ჩვენი. მაშასადამე, ეს გრძნობა ღმერთის სიყვარულის შედეგია“. „საკუთარი თავისადმი სიყვარული, როგორც შედეგი ღმერთის სიყვარულისა, არის საკუთარი თავის, როგორც ღმერთის ქმნილების, ღმერთის სისხლის ხსნილის ღირსების გრძნობა. ეს გრძნობა ეგოიზმისთვის სავსებით უცხოა. ეგოიზმს უყვარს საკუთარი თავი, როგორც სხეული, მიწიერი არსება, უყვარს საკუთარ თავში მხოლოდ ის, რაც ღირსი არ არის სიყვარულის - თავისი ვნებანი და ბიწიერება“ [5. 156].

მაშასადამე, გაბრიელ ეპისკოპოსი რელიგიურ განცდებს ახასიათებს, როგორც უნივერსუმთან შერწყმის უწყვეტ-უშრეტ ერთპოლუსიან სულიერ მდგომარეობას. იგი საუბრობს, აგრეთვე, ადამიანის არსებაში მუდმივად არსებული სულიერი გაორების, კეთილსა და ბოროტს შორის სულიერი ბრძოლის, შესახებ. „ამ შინაგანი გაორების შეგნების გარეშე ადამიანი არ შეიძლება იყოს ჭეშმარიტად კეთილი, რადგან როცა ფიქრობს კეთილად ვიქცევიო, მან შეიძლება ცოდვა ჩაიდინოს, საძრახის გრძნობათა ჩაგონებით იმოქმედოს. ეს შინაგანი ბრძოლა შეიძლება შესუსტდეს მხოლოდ მაშინ, როცა უპირატესობას აღწევს ერთ-ერთი ორი საწყისიდან. პირველი ცნობიერი ბიწიერების ჩადენამდე ბრძოლა ძლიერია. ამგვარი ქცევის გამეორებისას, ბრძოლა უფრო სუსტია; რაც უფრო ხშირია ამგვარი ქცევა, მით უფრო სუსტდება ბრძოლა, მით უფრო ეჩვევა ადამიანი ცოდვის მშვიდად ჩადენას. ბოლოს იმას, რაც ადრე იწვევდა უდიდეს შფოთვას, ადამიანი აკეთებს გულგრილად, სიამოვნებითაც კი. ასეთია ადამიანში ყოველი ვნების განვითარების ისტორია. ბრძოლის შესუსტება ხდება მაშინაც, როცა უპირატესობას აღწევს კეთილი საწყისი, მაგრამ ეს შესუსტება ხდება გაცილებით ნელა; ბრძოლა კი ბოლომდე არასოდეს არ წყდება... რაც უფრო მეტად განმტკიცდება ადამიანი სიკეთეში, მით უფრო უახლოვდება ღმერთს და მით მეტად გრძნობს მიწიერ სიამეთა ამაოებას“ [5. 156].

ამგვარია ადამიანის ზნეობრივი გენეზისი და რაც უფრო მეტად ჩასწვდება, სიღრმისეულად გაიაზრებს საკუთარ სულიერ მახასიათებლებს, ზოგადადამიანურ შესაძლებლობებსა და პერსპექტივებს, მით

უკეთ მოახერხებს იგი სათანადო მიმართულებით სვლას და თავის ზნეობრივ იდეალთან მიახლებას. ამისთვის კი, საჭიროა, სპეციფიკური ცოდნა და ხედვის უნარი, რაც აღზრდადია და ცხადია, გარკვეულ ძალისხმევას მოითხოვს.

მორალურობაზე საუბრისას, დ. უზნაძეს აუცილებლობად მიაჩნია, ადამიანური ბუნების მრავალმხრივობისა და სირთულის გათვალიწინება და ამასთანავე, იმის გაანალიზება, რომ მორალურ განვითარებას თავის ფრიად დიდ ღირებულებასთან ერთად ბევრი უმნიშვნელო და მავნე მხარეც აქვს. კერძოდ:

ა) მხოლოდ მორალზე ორიენტირებული ადამიანი უმეტესწილად უმოქმედო და უინიციატივოა. ამა თუ იმ საქციელის მორალურ მოტივთა რიცხვი უთვალავია. შესაძლოა, ერთი მოტივი მეორეს დაუპირისპირდეს. თუ ასეთ დროს ადამიანმა ეს მოტივები არ უკუაგდო და არ მიმართა ტაქტს, რომელსაც არაფერი აქვს საერთო მორალურ არგუმენტებთან, ვერანაირ ქცევას ვერანაირ ქცევას ვერ განახორციელებს. დ. უზნაძე ცალმხრივად განვითარებულ მორალს სენად მოიიხსენიებს და მიუთითებს ამგვარი სენით შეპყრობილი ადამიანის უძლურებაზე;

ბ) მორალური განვითარების კულტი აჩლუნგებს ადამიანური ბუნების გრძნობით მხარეს. „აქედან კი წარმოიშვება ფსიქიკური სიმახინჯე და ცალმხრივობა ადამიანისა“;

გ) ისტორიული სინამდვილე ხშირად ეწინააღმეგება ინდივიდუალურ მორალს. მაგალითად, მკვლელობა თავისთავად უზნეობაა, მაგრამ ზოგჯერ აუცილებლობად იქცევა კაცობრიობის კულტურული განვითარებისთვის (ომები, რევოლუციები და ა.შ.). გადამეტებული მორალური კულტის მქონე ადამიანები ასეთ დროს რეაქციონერთა მხარეს აღმოჩნდებიან ხოლმე.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, მთავარი ადამიანური ნიშნული მორალი და მორალურობა კი არ უნდა იყოს, არამედ ქცევის ღვთაებრივი სიყვარულით ნასაზრდოები ფილოსოფიურ-ეთიკური მოდელი. ადამიანი აბსოლუტისკენ მიისწრაფვის არა მხოლოდ გონებით; ამ სწრაფვაში ჩართულია ნებაც და გრძნობაც. აბსოლუტთან ნებითი ურთიერთობა ის საფუძველია, რომელზეც მორალი აღმოცენდება, ხოლო აბსოლუტთან გრძნობითი დამოკიდებულება, იწვევს რა საკუთარი ამაოების, არარაობის და უსუსურობის შეგრძნებას, ბადებს რელიგიურობას. არ არსებობს ადამიანი რელიგისა და რელიგიური ლტოლვის გარეშე; შეიძლება ითქვას მხოლოდ ის, თუ როგორი მიმართულებით განვითარდა ამა თუ იმ ადამიანის რელიგიოზურობა. დ. უზნაძე სავალდებულოდ მიიჩნევს რელიგიურ აღზრდას და თვლის, რომ ამ სფეროში შეცდომა განაკუთრები მძიმედ აისახება ადამიანის პიროვნულ წყობაზე.

„ჩვენი სულიერი ცხოვრება ერთბაშად ყოფნა-არყოფნის ელფერშია მოვლენილი. განსაკუთრებული ძლიერებით რელიგიურ განცდაში პოულობს იგი თავის გამოხატულებას. რელიგია სწორედ ადამიანის ცხოვრების და მის განცდათა დროული შეზღუდულობის შედეგია. იგი ამ შემოფარგლულობაზე დამკვიდრებული ლტოლვა-მისწრაფებაა საზღვარდაუსმელი არსისა და არსებისაკენ. დიახ, სიკვდილი აძლევს დასაბამს უკვდავების იდეას, ეს ასეც უნდა იყოს. მე ვხედავ რაიმე განსაზღვრულ მოვლენას და იმავე წამს ჩემს ცნობიერებაში სავსებით განუსაზღვრელის ცნება წამოიჭრება. მე ვხედავ სიკვდილს, გახრწნას და იმავ წუთას ჩემს სულის სამკვიდროს უკვდავების და მარადისობის იდეა ეუფლება. ფსიქოლოგიაში ასეთი ფაქტი „კონტრასტის ასოციაციის“ სახელით მოიხსენიება“ – წერს დ. უზნაძე [5. 237]. მისთვის სიკვდილი იმანენტური მოვლენაა და ცხოვრებისთვის ფორმის მიმცემი. სიკვდილის ფენომენი და ზოგადად, დაბადება-სიკვდილის არსის გაცნობიერება, ადამიანის უნივერსალური წყობა – სასრულობისა და უსასრულობის სინთეზი და ა.შ. ქმნის მორალური სრულყოფილებისაკენ სწრაფვისა და აქტივიზირების შესაძლებლობას, რასაც პროვოცირებას უკეთებს რელიგიური განათლება. მხოლოდ ამ უკანასკნელს შეუძლია გამოაღვიძოს და გააააქტიუროს არაცნობიერში მიმალული ის მორალური იმპულსები, რომელთა გარეშეც აზრს კარგავს ადამიანური ყოფა.

როცა ვსაუბრობთ რელიგიურ განათლებაზე, როგორც მორალური განვითარების

საფუძველზე, შეუძლებელია, არ შევეხოთ ერთ დროს უჩვეულო ჩარლზ დარვინისეულ ევოლუციის თეორიას, ამჟამად ფართოდ აღიარებულს და მეცნიერულად დადასტურებულ ფაქტად მიჩნეულს; თეორიას, რომელმაც ყველა სფეროში განავრცო ევოლუციური განვითარების, ბუნებრივი გადარჩევის და ბრძოლის კანონები. მორალურობის დარვინისტული მოძღვრების მიხედვით, ადამიანები მყარად ითავისებენ სახეობის შემანარჩუნებელ ქმედებებს, რომლებიც თანდათანობით ჩაიქსოვება მათ არსებაში და დროთა განმავლობაში უკვე ავტომატურად მიიჩნევა მორალურად და მნიშვნელოვნად. აღსანიშნავია, რომ მორალურობის დარვინისტულ არეალში ბუნებითი სამართალი ისტორიულად ეწინააღმდეგება ბუნებრივის ბიოლოგიურთან/ინსტინქტურთან მარტივ იდენტიფიკაციას; იგი ბუნებრივს უკავშირებს გონივრულს, განსჯაზე დაფუძნებულს, მართებულს. ბუნებითი სამართალი მიისწრაფვის იქითკენ, რომ გადალახოს ბიოლოგიური სამეფოს საზღვარი და ბუნებრივი გააადამიანუროს განსჯის სამეფოში გაერთიანებით. მატერიალისტი დარვინისტებისთვის ადამიანური ბუნება, სახეობის შენარჩუნების მიზნით, ბიოლოგიურ ინსტინქტებში ჰპოვებს რეალიზებას, სულიერ პლანში მოაზროვნეთათვის კი კაცობრიობის ბუნებრივი მიდრეკილება მას მიმართავს ღმერთის შესახებ ჭეშმარიტი მიგნებისა და საზოგადოებაში ცხოვრებისაკენ. ბუნებითი სამართალი ცხადყოფს, რომ ადამიანები თავიანთი ინსტიქტების მონები კი არ არიან, არამედ ფლობენ ფსიქიკურ თავისუფლებას. დარვინიზმის ბიოლოგიური დეტერმინიზმის საპირისპიროდ, ბუნებითი სამართლის თეორია დაშენებულია სრულიად ადამიანური ქვეცნობიერის ბრძოლის გამოცდილებაზე – გააკეთოს ის, რაც სავალდებულოა და არა ის, რაც მას სურს. ბუნებითი სამართალი ეწინააღმდეგება რელატივიზმს. თუ ჩვენ ვმოქმედებთ განსჯის მიხედვით, ვთანხმდებით ყოვლისმომცველ ზოგად კანონებზე, რომლებიც პირდაპირ კავშირშია მაღალმორალური კატეგორიებისკენ დაუსრულებელ ადამიანურ სწრაფვაზე. თეორია ბუნებითი სამართლის შესახებ უდიდეს მნიშვნელობას ანიჭებს ადამიანის რაციონალურობას, განსჯის უნარს. თუ ყველანი განსჯის მიხედვით ვიმოქმედებთ, შევთანხმდებით ღვთაებრივ, ყოვლისმომცველ წესებზე, რომელთა მორალურობა ყოველი რაციონალური აგენტისთვის იმდენად ცხადი იქნება, რომ აღნიშვნაც კი არ გახდება საჭირო. ბუნებითი სამართალი წარმოშობს ზოგად წესებს, რომელსაც ადამიანი უბრალოდ რაციონალურობის ღირსებით შეიმეცნებს. მეორადი წესებისგან განსხვავებით, მთავარი მცნებების დაცვა ყოველთვის მორალური გადაწყვეტილებაა. ამასთან, ბუნებითი სამართლის თეორიიდან გამომდინარე, ყოველ ადამიანს გააჩნია ბუნებითად მინიჭებული უფლებები, რომლებიც მომდინარეობენ ღმერთიდან, ბუნებიდან ან არსიდან.

თუ ზემოთ თქმულს კარგად გავიაზრებთ, დავრწმუნდებით, რომ მიუღებელია სკოლაში დარვინიზმის აქსიომური სწავლება. მოსწავლეებს უფლება აქვთ იცოდნენ, რომ დარვინის თეორია მხოლოდ სამეცნიერო ჰიპოთეზაა, რომელიც საკმარისად არც არის გამყარებული მეცნიერული მტკიცებულებებით; რომ სამყაროსა და ადამიანის წარმოშობის სხვა თეორიებიც არსებობს. შეუძლებელია, ბავშვებს, რომლებსაც მხოლოდ მაიმუნიდან და მომთაბარე ჯოგებიდან ადამიანის წარმოშობის კონცეფციაზე ვზრდით და ვერსიის დონეზეც კი არ ვაწვდით სხვა პარადიგმას, იმგვარად ჩაუნერგო მაღალი მორალური ღირებულებები, რომ შესაძლებელი იყოს რთული ყოფითი დილემის დროს მორალური გადაწყვეტილების აქტივიზაცია. როგორ მოხდება აღზრდის მთავარი ამოცანის „ყმაწვილი უნდა სწავლობდეს საცნობლად თავისადაო, ვინ არის, სიდამ მოსულა, სად არის, წავა სადაო“ რეალიზება დარვინისტული თეორიის ფონზე? რა არის განვითარების ნიშნული და ფილოსოფიურ-ეთიკური მოდელი ე. წ. განვითარების შედეგად გაადამიანებული მაიმუნისთვის? ძალადაკარგულად ხომ არ უნდა ჩაითვალოს ლაიბნიცის ცნობილი გამონათქვამი: „აწმყო შობილი წარსულისაგან, არის მშობელი მომავალისა?“ რა მომავალი აქვს მორალური განვითარების თვალსაზრისით მაიმუნობიდან მომავალ ადამიანს? ნუთუ ევოლუციის თეორიაზე იმდენად ნაკლებ-

დამაჯერებლად ჟღერს ადამიანის ღვთაებრივი წარმოშობის თეორია, რომ ვერსიის დონეზეც კი არ ღირს გავაცნოთ მოსწავლეებს?

სიტყვა სუბსტანცია წარმოდგება ლათინური სიტყვიდან „cubsto“ – „ვდაგავარ რაიმეს ქვეშ“, „ვიყრდნობ“. აქედან რაიმე არსების სუბსტანცია ეწოდება თავად მის არსს, რომელიც აერთიანებს და წარმოშობს მის ყველა თვისებასა და ძალას. „უმაღლესი და ყველაზე აუცილებელი ცნება, რომელიც არსებობს ადამიანის სულში, არის ცნება უზენაესი სუბსტანციის, მთელი სამყაროს შემოქმედის, ყველა მოვლენის საბოლოო მიზეზის, ღმერთის შესახებ. ღმერთის შემეცნება და მისი რწმენა არის ის თვისება, რომელიც მკვეთრად განასხვავებს ადამიანს ყველა სხვა მიწიერ ქმნილებათაგან და ანიჭებს მას დიდ შინაგან ღირსებას. ამ მაღალი ცნების განმასხვავებელი თვისებებია:

1. საყოველთაობა ადამიანთა ყველა ტომში და ცალკეულ ადამიანში;
2. ადრეული და, ასე ვთქვათ, ადვილი და გარდაუვალი აღმოცენება ადამიანის სულში.

გამოცდილებამ და მოგზაურობამ აჩვენა, რომ დედამიწაზე არ არსებობს ისეთი ტომი, რომელსაც არა აქვს ბნელი წარმოდგენები მაინც უზენაეს არსებაზე. თუკი სხვადასხვა ტომის განხილვიდან ცალკეული პიროვნების დაკვირვებაზე გადავალთ, დავინახავთ, რომ საღი გონების ადამიანს, როგორი დაბალიც არ უნდა იყოს მისი სულიერი განვითარება, მუდამ აქვს ცნება ღმერთის შესახებ.“ [5. 91].

ღმერთის ცნების გაჩენა „იმდენად ბუნებრივი და გარდაუვალია, რომ ის წარმოიშობა არა რაიმე ღრმა ბჭობისა და დასკვნების შედეგად, არამედ თავისთავად, თითქოს წინასწარ იყოს ჩადებული გონებაში და მხოლოდ რაღაც გარემოებამ მიიქცია მასზე ჩვენი ყურადღებაო. აი, რატომ ამბობენ – ღმერთის იდეა ადამიანის სულში თანდაყოლილიაო. არ უნდა ვიფიქროთ, რომ თანდაყოლილი იყო, როგორც ცნება, იმ სახით, როგორსაც ვპოულობთ ახლა ჩვენს გონებაში, რადგან ეს ცნება შედეგია მსჯელობათა და დასკვნათა რიგისაგან. ის თანდაყოლილია, როგორც სულის ლტოლვა, შეიმეცნოს თავისი თავის შემოქმედი და მთელი სამყაროს მიზეზი, როგორც სულის აუცილებელი მოთხოვნა, აღიაროს ღმერთი პირველსავე შესაძლებლობისას“ [5. 92]

ჟან პიაჟემ თავის ნაშრომში „ბავშვის მორალური განსჯა“ მიგვცა მორალური განათლების კოგნიტივისტური თეორიის საბაზისო პოსტულატები და გარკვეული რეზულტატები, რაც შემდეგ გააღრმავა და გააფართოვა ლოურენს კოლბერგმა, რომლისთვისაც მორალურ მოცემულობათა დიაპაზონი სრულიად მკაფიო და ზუსტია; კერძოდ, მოიცავს იმ თემებსა და საკითხებს, რომლებიც საკუთრივ სოციუმში წარმოქმნილ ინტერესთა კონფლიქტებს ეხება, ხოლო მორალური განათლება მეცადინეობა/მომზადებაა გადაწყვეტილებათა მისაღებად.

პიაჟეს ნაშრომში აღნიშნულია, რომ ეგოცენტრული ასაკის გადალახვის შემდეგ ბავშვი ჰეტერონომულ მორალურობას იღებს, რომელშიც კანონები აბსოლუტური და ავტორიტარულია; აქედან კი უნდა მივიდეს მორალის ავტონომიურ კოოპერაციამდე. ცხადია, ეს გადასვლა არ არის მკვეთრი და მკაცრად განსაზღვრული, წესების მექანიკურად დამორჩილების ნაცვლად მოითხოვს მოითხოვს მორალური პრინციპების გააზრებას. აზროვნების პიაჟესეული ტიპის კონვერტაცია კოლბერგმა მოაქცია ექვსსაფეხურიან სერიაში, რომელიც სამ სტადიად გააერთიანა:

1. პრეკონვეციური მორალის დონეზე ჯერ არ არის გათავისებული საზოგადოების წესები და კონვენციები. ამ სტადიაზე მყოფნი ქცევის ზნეობრიობის შესახებ უშუალოდ ქცევის შედეგებიდან (იმის გათვალისწინებით, თუ რა შედეგი მოყვება მათ საქციელს თვითონ მათთვის, ჯილდო თუ სასჯელი) გამომდინარე მსჯელობენ.

პირველი საფეხური: დასჯის თავიდან აცილება და მორჩილება – ორიენტირებულია ავტორიტეტისა და ძალაუფლების მქონე პირებისადმი მორჩილებაზე, რათა მოხდეს სასჯელის არიდება.

მეორე საფეხური: ჰედონისტური ანუ ინსტრუმენტულ-რელატივისტური – ნიშანდობლივია მორალური რეციპროკულობა. მორალური ქცევა პირადი ინტერესებით განისაზღვრება. ზოგჯერ ხდება სხვათა ინტე-

რესების გათვალისწინებაც, მაგრამ მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მათი საჭიროებებიც დაკმაყოფილებული იქნება. ამ საფეხურის დამახასიათებელი მსჯელობაა: „თუ შენ რაღაცით მაინც დამეხმარები, მაშინ მეც დაგეხმარები.

2. კონვენციური მორალის დონეზე მოაზროვნე ადამიანებს გათავისებული და აქვთ და ეთანხმებიან საზოგადოების კონვენციებს – საყოველთაოდ მიღებულ ნორმებს სწორ და არასწორ საქციელთან დაკავშირებით.

მესამე საფეხური: ინტერპერსონალური შეთანხმება – ქცევის მორალურობას განსაზღვრავს სხვა ადამიანების მოლოდინები და სტერეოტიპული როლები. ამ საფეხურზე მყოფი ადამიანი ცდილობს ისე მოიქცეს, რომ სხვებს, განსაკუთრებით კი ავტორიტეტის მქონე პირებს ასიამოვნოს, რათა კარგი გამოჩნდეს მათ თვალში. ამ ეტაპზე ეგოცენტრიზმი რამდენადმე მცირდება.

მეოთხე საფეხური: კანონი და წესები – ხასიათდება სოციალური წესრიგის შენარჩუნებაზე ორიენტაციით. ინდივიდი მსჯელობს საზოგადოების წევრის პოზიციიდან და სწორ ქცევად არსებული სოციალური სისტემის დაცვას მიიჩნევს. ამ საფეხურზე წესებს და ნორმრბს დაუფიქრებლად ემორჩილებიან და იშვიათად შეაქვთ ეჭვი მათ სისწორესა და სამართლიანობაში. ვერ ხვდებიან, რომ როცა საზოგადოება ვითარდება და მისი მოთხოვნები იცვლება, მასში არსებული წესებიც უნდა შეიცვალოს.

3. პოსტკონვეციური მორალის დონეზე ინდივიდუალური პერსპექტივა უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე საზოგადოება. მართალია, ინდივიდის მორალური მსჯელობა წესებსა და ნირმებს ეყრდნობა, მაგრამ ის უარყოფს მათ ერთგვაროვან გამოყენებას ნებისმიერ სიტუაციაში. პოსტკონვენციურად მოაზროვნე ადამიანი ხელმძღვანელობს აბსტრაქტული პრინციპებით და შესაძლოა არ დაემორჩილოს წესს.

მეხუთე საფეხური – სოციალური/საზოგადოებრივი კონტრაქტი – ამ სტადიაზე მყოფი ადამიანები აცნობიერებენ, რომ წესები მხოლოდ სოციალური შეთანხმებაა და მათი შეცვლა შესაძლებელია, ზოგჯერ კი აუცილებელიც. მათ უყალიბდებათ საკუთარი შეხედულება იმის შესახებ, თუ რა არის სწორი და რა არა სწორი და უპირველეს ყოვლისა, ამ შეხედულების შესაბისად მოქმედებს.

მეექვსე საფეხური: უნივერსალური ეთიკური პრინციპები – ამ საფეხურის ადამიანის მორალურო აზროვნება ეფუძნება აბსტრაქტულ და ზოგად პრინციპებს, რომლებიც არ არის დამოკიდებული საზოგადოების წესებსა და კანონებზე; სწორ და არასწორ საქციელს განსაზღვრავს თავის შინაგან უნივერსალურ სტანდარტებზე დაყრდნობით.

კოლბერგისთვის მორალი არის დასწავლილი პიროვნული რწმენების სისტემა – თუ რა არის სწორი და რა არასწორი, რომლებსაც ადამიანები იყენებენ, რათა შეაფასონ რაიმე სიტუაცია ან ქცევა. დამოკიდებულებები მორალის მიმართ ვითარდება მთელი ცხოვრების მანძილზე. კოლბერგის თეორიის თანახმად, ყველა ბავშვი ერთნაირი თანმიმდევრობით გაივლის მორალური განვითარების სტადიებს. არც ერთ მათგანს არ შეუძლია, რომელიმე სტადია გამოტოვოს, ან ერთდროულად ორი სტადია გაიაროს; ამასთან, ყველა ვერც აღწევს მორალის განვითარების უმაღლეს საფეხურს ინტელექტუალურ-ემოციური სტიმულაციის ნაკლებობის გამო. რეალურად საზოგადოებაში პირველ ოთხს აქვს მოპვებული არსებობის დამადასტურებელი ემპირიული მონაცემები. თანამედროვე საზოგადოების ზნეობრიობა მხოლოდ კანონით არის შეკავებული და მართული. შესაბამისად, საუკეთესო შემთხვევაში მორალური აღზრდის მაქსიმუმი არის კანონის და წესების საფეხური. ზედა საფეხურებზე სვლა რელიგიური განათლების პრეროგატივაა და ამ მიმართულებით მოითხოვს მუშაობას. საგულისხმოა ისიც, რომ რელიგიურ თემატიკაზე შექმნილი ლიტერატურული მასალა გაცილებით ღრმად სწვდება ხოლმე ბავშვის სულსა და გონებას ვიდრე ტიპური მორალური ტექსტი და გაცილებით მნიშვნელოვან სოციალურ-მორალურ ფუნქციას ასრულებს მის განვითარებაში. მათში ასახული ვიზუალურ-წარმოსახვითი ხატები არა მხოლოდ ასახავენ რეალობას, არამედ წარმოადგენენ მეტაფორებსაც, რომლებსაც შესწევთ ძალა ზნეობრივი

ტენდეციების არა მხოლოდ კოგნიტური, არამედ ემოციური ფიქსაციაც მოახდინონ და თავს კი არ მოახვიონ, არამედ ფრთხილად და თანმიმდევრულად გაუსიგრძეგანონ მოსწავლეებს მორალური ქცევის უპირატესობა. პიაჟეს თეორია საფუძველი გახდა რელიგიურობის ფსიქოლოგიაში შემოსულიყო ისეთი კვლევები, რომლებიც რწმენისა და მორალური განვითარების ურთიერთკორელაციებს შეისწავლიდა. ზოგიერთი ავტორის მიხედვით, რელიგია არის მორალისა და მორალურისადმი დამოკიდებულებების სოციალური ინსტიტუტი. ისინი ხშირად მიმართავენ კოლბერგის მოდელს და აკვირდებიან რელიგიური რწმენის განვითარების ასაკობრივ ჭრილში.

გრინვილ სტენლი ჰოლის(ამერიკაში ასაკობრივი და პედაგოგიკური ფსიქოლოგიის ფუძემდებელი) მიხედვით, ჩვილობის ასაკშივეა შესაძლებელი ძირითადი რელიგიური განცდების გააქტიურება, რომლებიც ჩაისახება ბავშვის სხეულის მოვლით, სიმშვიდითა და ინტენსიური გამღიზიანებლებისაგან თავის არიდებით. ამ გზით იზრდება ნდობა, მადლიერება, დამოკიდებულება, სიყვარული. როგორც კი ბავშვი გასცდება ადრეული ჩვილობისთვის ნიშანდობლივ არაცნობიერ მდგომარეობას, მისი ასაკობრივი განვითარების ეტაპები იკვეთება რელიგიური განვითარების ეტაპებით: ფეტიშიზმით (სიყვარული, სითბო), ბუნების ძალების გაღმერთებით(შიშები) და ნებიმიერი ტიპის კერპთაყვანისმცემლობის გამოვლინებით (დედ-მამა, ბებია-ბაბუა). მხოლოდ მოზარდობის ასაკში ხდება შესაძლებელი რელიგიური განვითარების ისეთი საფეხურის მიღწევა, როდესაც ის მზად არის სიყვარულისა და ალტრუიზმისთვის. ამ უკანასკნელთა გარეშე კი წარმოუდგენელია მორალური კატეგორიების ფორმირებაზე ფიქრიც კი. ბავშვი ეძებს მეგზურს, რომელიც გაუძღვება ნათელი ნიშნულისაკენ და გაარკვევს საკუთარ დამაბნეველ განცდებში. ამგვარი მეგზური მხოლოდ რელიგიური განათლებაა. უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ არ არის საჭირო არც ნაადრევი რწმენის კულტივირება (ხელს შეუშლის პიროვნებას ღრმა და ნელ-ნელა ტრანსფორმირებადი ინტერესების ჩამოყალიბებაში) და არც ბუნებრივი ზრდა-გარდაქმნების პერიოდის გამოტოვება (გაძნელდება თავიდან ინტერესების გაღვიძება რელიგიურობის მიმართ). რელიგიური განათლების პროცესი უნდა იყოს მიზანმიმართულად, თანმიმდევრულად დაგეგმილი და შეესაბამებოდეს ბავშვის ასაკობრივი განვითარების კანონზომიერებებსა და ინდივიდუალურ მახასიათებლებს (უნარები, შესაძლებლობები, ინტერესები და ა.შ.). მხოლოდ ამგვარად წარმართული რელიგიური განათლება შეიძლება განისაზღვროს, როგორც მორალური განვითარების საფუძველი.

მორალური აღზრდა-განათლებისა და სულიერი ზრდის განუწყვეტელი პროცესის საიდუმლო მუდმივ ძიებაშია. შეცდომები საშიში არ არის, ისინი სახიფათოა მხოლოდ მაშინ, როცა გამუდმებით გრძელდება ერთი და იგივე შეცდომის დაშვება. შეცდომათა თავიდან არიდებისა და საგანმანათლებლო სისტემის სრულყოფისკენ სვლის ძირითადი და მთავარი გარანტი არის მასწავლებელი. მოსწავლეთა მორალური ღირებულებები (და არა მხოლოდ) მისი სულიერ-მშვინვიერი მდგომარეობის გამოძახილიცაა. შესაბამისად, მასწავლებელი, რომელიც მთლიანად არა არის დაკავებული რელიგიურ-მორალური თვითაღზრდით, ვერ შეძლებს მოსწავლეთათვის მართებული გეზის მიცემას; ამგვარი მასწავლებლის ჩატარებული გაკვეთილი წარმატებით შეიძლება შეიცვალოს ვიდეოტექნიკით ჩატარებული გაკვეთილით.

რელიგიური განათლება სრულიად განსაზღვრულ როლს ასრულებს ზნეობრივ განვითარებაში. შესაბამისად, სასურველია, წარმოჩინდეს თუ რა ტიპის გამოცდილებას იძლევა იგი, რა კანონზომიერებებს ექვემდებარება და კონკრეტულად რითი უზრუნველყოფს მორალური განვითარების პროცესს.

რელიგიურობა ადამიანში იწვევს სიხარულს, ექსპანსიურობას, „დინამიკურ აგზნებას“, რომელიც აძლიერებს და აახლებს სასიცოცხლო ძალებს, მოაქვს წონასწორეობის განცდა და საზრისის პოვნის შესაძლებლობა. ფსიქოლოგიაში ამ მდგომარეობას ეძახიან „რწმენის მდგომარეობას“. იგი ერთნაირად არის ბიოლოგიურიც და ფსიქოლოგიურიც. რწმენის მდგომარეობა, შესაძლოა,

საერთოდაც არ მოიცავდეს თავის თავში ინტელექტუალურ შინაარსს და შედგებოდეს პრიმიტიულ-ბუნდოვანი, სანახევროდ სულიერი და სანახევროდ ორგანული აგზნებებისგან, რომლებიც აძლიერებენ ცხოვრების ტემპს. როდესაც რწმენის მდგომარეობა ასოცირდება რაიმე კონკრეტულ ინტელექტუალურ შინაარსთან, ასეთ შემთხვევაში ეს უკანასკნელი ღრმად იჭრება ინდივიდში და იწვევს გარკვეულ პედანტურობას რწმენის უმცირეს დეტალებთან მიმართებაშიც კი. როგორც უილიამ ჯემსი (ცნობილი ამერიკელი ფილოსოფოსი და ფსიქოლოგი, პრაგმატიზმისა და ფუნქციონალიზმის ერთ-ერთი დამფუძნებელი) მიუთითებს, რელიგია სუბიექტური მოვლენაა, რომელიც ხასიათდება მდგრადობით და დიდ გავლენას ახდენს ადამიანის ქცევაზე; მისი ფუნქციაა სტიმულირება და ცხოვრებისთვის საჭირო ძალების მოწოდება. სიცოცხლის სიყვარული – აი, ჭეშმარიტი რელიგიური იმპულსი კულტურული განვითარების ყველა საფეხურზე. ღმერთის ცნება, ფაქტობრივად არის სულიერი საყრდენი, რომლის საშუალებითაც ადამიანი თავის ცხოვრებას წარმართავს [6: 51].

ხაზი უნდა გაესვას იმ ფაქტს, რომ რელიგიურ განათლებაში მოიაზრება რელიგიური ცნობიერების ფორმირება და არა რელიგიურ რიტუალებში ბრმად მონაწილეობის მიღება. ადამიანის სულიერ სტრუქტურასა და მორალურ კატეგორიებში ძირეული ძვრები ვერ მოხდება მარტოდენ რიტუალებით. რელიგია უნდა იყოს გარკვეული კოგნიტური ელემენტის მატარებელი, ლოგიკურად აკინძული მსოფლმხედველობრივი სისტემა და არა გაფანტულ ცნებათა კონგლომერატი. ცოდნის ნაკლებობა ანუ კოგნიცითა ბუნდოვანი ხასიათი რელიგიას ტოვებს მხოლოდ ემოციურ-აფექტური და ქცევითი კომპონენტის ამარა და ახდენს მისი გარდამქმნელი ძალის შესუსტებას. თუ რელიგიურობის, როგორც ლოგიკურად გამართული მთლიანობის შიგნით ცალკეული ნაწილები ურთიერთწინააღმდეგობაში მოდის, ეს ნიშნავს, რომ ქცევითი დისპოზიცია მთლიანად ემოციურ-აფექტურ სფეროს მიეკუთვნება და საერთო არაფერი აქვს კოგნიტურთან. ამგვარ ნიადაგზე ჩამოყალიბებული მორალური ღირებულებები, ცხადია, არამყარი და სადავო იქნება. მორწმუნეობა მკაფიოდ განსაზღვრული ეთიკური ნორმების კატეგორიას გულისხმობს. მორალური რელატივიზმი მაჩვენებელია იმისა, რომ რაციონალურად არ არის გაშინაგნებული და გააზრებული რელიგიის, როგორც ღირებულების, შინაარსი და არც ისეთ უმარტივეს და ბაზისურ ცნებებთან დამოკიდებულება, როგორიცაა ღმერთის სახეობრივი კონსტრუქტი და მორალის კატეგორია. სწორედ ამგვარი მდგომარეობის თანამდევია პიროვნებათაშორისი რელიგიური კონფლიქტები, რომლებიც არც თუ იშვიათად იღებენ ფართო მასშტაბებს.

ერთობ საინტერესოა დევიდ შინდლერის (ფილოსოფოსი, მეტაფიზიკისა და რელიგიის პროფესორი) მიერ შემუშავებული ერთ-ერთი უახლესი კონცეფცია, რომელიც მცდელობაა მორალურობის რელიგიასთან ინტეგრირებისა. შინდლერმა გააფართოვა „მორალური აგენტის“ ცნება განათლებაში რელიგიის ფაქტორის ანალიზის მიმართულებით და შემოიტანა „მორალური სააგენტოს“ ცნება. მისი აზრით, რელიგიური ფაქტორი დიდ როლს თამაშობს მორალის განვითარების პროცესში და მორალური განსჯის აქტის განსახორციელებლად რელიგიური ფაქტი არანაკლებ მნიშვნელოვანია, ვიდრე ემოცია, ნებელობა და ხასიათი; ეს უკანასკნელნი უნდა ინტეგრირდნენ რელიგიურ მომენტთან, რათა სათანადოდ განვითარდეს ადექვატური მორალური ცნობიერება.

სასკოლო განათლების სისტემა ერთადერთი საზოგადოებრივი ინსტიტუტია, რომელიც უშუალოდ ზემოქმედებს ზრდის პროცესში ადამიანის ფსიქიკაზე მთელი ქვეყნის მასშტაბით. ამიტომ მორალური განვითარების თვალსაზრისით, საკითხი სკოლაში რელიგიის სწავლებასთან დაკავშირებით, ძალიან მნიშვნელოვანია. სასკოლო რელიგიური განათლება ერთ-ერთი ყველაზე განსჯადი საზოგადოებრივი პრობლემაა. სახალხო დისკუსია რელიგიის საგანმანათლებლო მიზნებთან, ამოცანებთან და ადგილთან დაკავშირებით 1990-იან წლებში აღმოცენდა და მას შემდეგ არა თუ არ ნელდება, ძალიან ხშირად იღებს მწვავე საზოგადოებ-

რივ ხასიათს. გადაწყვეტილება, რომელიც თანაბრად მისაღები იქნება ურთიერთსაწინააღდეგო მხარეებისთვის, ჯერ არ ჩანს. „ირაციონალური რწმენის და დამოკიდებულებების ადგილი არ არის ცივილიზებულ საზოგადოებაში“ – ამტკიცებენ რელიგიური განათლების მოწინააღმდეგენი. „არსებითი ელემენტები რელიგიური ტრადიციისა განუშორებელი ნაწილია ნაციონალური განათლების სისტემისა, გვინდა ეს ჩვენ თუ არა“ – აცხადებენ აკადემიურ განათლებაში „რელიგიური კომპონენტის“ ინტეგრაციის მომხრენი. იმდენად, რამდენადაც კამათის ეპიცენტრი მდებარეობს საგანმანათლებლო სფეროზე კონტროლის მოპოვების იდეოლოგიურ ურთიერთდაპირისპირებულობათა სფეროში, რიგი არსებითი თეორიული, ნორმატიულ-უფლებრივი საკითხები ხდება პერიფერიული, როგორც შედეგი იმისა, რომ არ არსებობს თანამედროვე სკოლის, როგორც ფენომენის, სპეციფიკის კვლევის ბაზაზე შექმნილი სრულყოფილი პრაქტიკული რეკომენდაციები.

უნდა აღინიშნოს, რომ სასკოლო საგანმანათლებლო სივრცეში რელიგიის შესახებ ყოველგვარი ცოდნის გადაცემა თითქმის ყველა ევროპულ ქვეყნის პედაგოგიურ თეორიასა და პრაქტიკაში აღინიშნება ტერმინით „რელიგიური განათლება“ (religious education) და გულისხმობს სწავლა-სწავლებისა და აღზრდის მიზანმიმართულ პროცესს, რომელიც გარკვეული რელიგიური სწავლების საფუძველზე ხორციელდება და თან ახლავს სათანადო რელიგიური პრაქტიკის, კულტურისა და ზნეობრივი ცხოვრების შესახებ ცოდნის მიღების ფონზე პიროვნების მორალური მახასიათებლებისა და ცხოვრების წესის ფორმირება. ერთი კია, რომ ევროპელი ექსპერტები ამ ცნების არაერთმნიშვნელოვნების გასაგებად იყენებენ მისი შინაარსობრივი თავისებურების დამატებით განსაზღვრებას, მაგალითად, „კონფესიური რელიგიური განათლება“, „არაკონფესიური რელიგიური განათლება“, „ინკლუზიური რელიგიური განათლება“ და ა.შ.). საქართველოში რელიგიის სფეროში სწავლების ახალ ფორმათა აღსანიშნავად, კატეხიზაციის ტრადიციული რევოლუციამდელი მოდელისგან განსხვავებით, გამოიყენება სხვა ცნებები: სულიერ-ზნეობრივი აღზრდა და მსოფლიო რელიგიური კულტურა.

რელიგიური განათლებასთან მიმართებაში ადამიანები ძირითადად ირჩევენ ისეთი ფორმებს, როგორიცაა: ა) რიტუალები და ინსტიტუციზირებული ხასიათი, რომელიც კულტურისათვის მიჩნეულია ღვთისმოსაობის გამოვლინებად; ბ) ინდივიდუალური „გულით ღვთისმოსაობა“.

პირველთათვის, რელიგია, ძირითადად, სოციალური მნიშვნელობის ერთეულია, ხოლო მეორენი გამოირჩევიან გაშინაგნებული ღირებულებებისა და გამოცდილების სისტემით. შესაბამისად, განსხვავებულია მათი მორალური წყობა და ღირებულებები. ე.წ. „რიტუალურები“ ძირითადად თავის კონკრეტულ მიზნებზე არიან ორიენტირებულნი, მათი ღირებულები უტილიტარული და ინსტრუმენტულია, ხოლო მორალი ძირითადად „გამოყენებითობის“ და „მოგებითობის“ პრინციპით საზრდოობს; ხილო, ე.წ. „გულით ღვთისმოსავები“ ჰარმონიზირებულები არიან მორალურ პრინციპებთან.

საზოგადოების მორალური განვითარებისთვის ყველაზე სწორი გზა რელიგიური განათლებაა, რადგან მას ხელეწიფება მორალური ღირებულებებისთვის ცნობიერი საყრდენის შექმნაც და ემოციური ფიქსაციაც. ამასთან, გარდა საყოველთაოდ აღიარებული ტიპური მორალური კატეგორიებისა, რელიგიური განათლება უზრუნველყოფს რჯულთშემწყნარებლობას, ტოლერანტობას, განსხვავებული აზრის მიმღებლობას, ემპათიას. რელიგიური განათლების გარეშე გზა ეხსნება ისეთ გამოვლინებებს, როგორიცაა: ექსტრემიზმი, ეთნიკური დაპირისპირებები, რელიგიური კონფლიქტები.

ადამიანი ორი სამყაროს მკვიდრია – მატერიალურ-ფიზიკურისა და ღვთაებრივ-სულიერის. შესაბამისად, მისი დამოკიდებულება საკუთარ თავთან და გარემომცველ სინამდვილესთან ვერ იქნება მხოლოდ მომხმარებლური, შემეცნებითი და შეფასებითი. იგი უფლის მიერ „თავის ხატად და მსგავსად“ შექმნილი არსებაა, ამიტომ სავსეა დაუშრეტელი სიყვარულით, რომელიც ზნეობისადმი მისწრაფებაში ვლინდება. „ცოდვით დაცემული ბუნებისგან“ თავდასაღწე-

ვად, რომელიც გამუდმებით უბიძგებს „ჩაებღაუჭოს მატერიალურ კეთილდღეობას“, ადამიანი იქმნის ზნეობრივ ჩარჩოს მორალურ ღირებულებების სახით და ცნობიერად თუ არაცნობიერად ცდილობს შეინარჩუნოს საკუთარ თავში ღვთაებრივი ნაპერწკალი.

მორალური განვითარება, როგორც ადამიანური ფენომენი, შეიცავს რა თანშობილ იმპულსაც და ყოფითად განვითარებად წყობასაც, ცხადია, აღზრდადია, მაგრამ საჭიროებს სიღრმისეულად გააზრებულ, მიზანმიმართულ და თანმიმდევრულ პედაგოგიურ აქტივობებს. ეს უკანასკნელი გულისხმობს, როგორც აღსაზრდელის ასაკობრივი და ფსიქო-ფიზიკური მახასიათებლების გათვალისწინებას, ისე თავად პროცესის არსობრივად გააზრებას; კერძოდ, იმ ფაქტის გასიგრძეგანებას, რომ მორალური განვითარება, მისთვის ნიშანდობლივი კოგნიტური თუ ფსიქო-ემოციური შტრიხების გამო, ისეთი ჭრილია ზოგადპიროვნული განვითარებისა, რომელსაც აუცილებლად სჭირდება სათანადო რელიგიური საყრდენი ცოდნის/ინფორმაციის სახით.

რელიგიურად სტერილური საგანმანათლებლო სივრცე, რაოდენ მაღალ დონეზეც არ უნდა იყოს ორგანიზებული, ვერ შეძლებს მომავალი თაობის მორალური ღირებულებებით აღჭურვას. საქმე იმაშია, რომ ადამიანი, როგორც უფლის მიერ შექმნილი არსება, მიისწრაფვის „არსებული აბსოლუტი, რომლის სინამდვილეც მისთვის აუცილებელი პოსტულატუმია და ამიტომ ეჭვს გარეთ მდგომი, შემეცნებულ ჰყოს, მისი გონებისთვის საჭვრეტად აქციოს [7. 4].

ამასთან, ადამიანი აბსოლუტისკენ (ღმერთისკენ) მიისწრაფვის არა მხოლოდ გონებით. ამ სწრაფვაში ჩართულია ნებაც და გრძნობაც. როგორც დ. უზნაძე მიუთითებს, სწორედ ნებითი ურთიერთობაა ის საფუძველი, რომელზეც მორალი აღმოცენდება. რაც შეეხება გრძნობით დამოკიდებულებას, იწვევს რა ადამიანში საკუთარი არარაობისა და უსუსურობის შეგრძნებას, ბადებს რელიგიურობას. არ არსებობს ადამიანი რელიგიისა და რელიგიური ლტოლვის გარეშე. შეიძლება დაზუსტდეს მხოლოდ ის, თუ როგორი მიმართულებით განვითარდა ამა თუ იმ ადამიანის რელიგიოზურობა. ამრიგად, რელიგიური განათლება შეიძლება განვიხილოთ, როგორც მორალური განვითარების მყარი საფუძველი. სხვაგვარად ფორმირებული მორალური მექანიზმი არამდგრადი და დროებითი იქნება.

НАНА БОКУЧАВА -- *ГТУ, Докторант*

РЕЛИГИОЗНАЯ ПАРАДИГМА НРАВСТВЕННОГО РАЗВИТИЯ

Резюме

Современная теория воспитания, которая основано на прагматизме, даёт понять , что невозможно разработать соответствующие правила без реформ в области нравственного воспитания. Конструирование в школьном пространстве человеческих идеалов и путь идущий к нему, нуждается в специфической философско-этической модели, которая в подростковом разуме, в отличии от традиционной, не будет ориентирована механическом внедрении принципов «социальной морали». Нравственное формирование опирается на теоретическое обучение, но результаты направлены на действие и дают возможность детям осознавать преимущество моральных поступков. Основы формирования морального сознания рассматривают преимущественно в двух направлениях: само нравственное образование и религиозное образование. Первое подразумевает когнитивную теорию нравственного развития, по которой моральные ценности связаны специфическими социально-культурными дилеммами и оцениванием активности личности. Второе-попытка моделирования интегрировать моральные ценности и религию, и подчеркивает тот факт, что в сфере нравственного развития ключевую роль играет религиозный фактор. В частности, в каждом конкретном случае эмоция и воля надо интегрировать с индексом религиозности, чтобы осуществить

акт подходящего морального суждения, в окончании всё это формирует моральное самосознание. Для того, чтобы конкретный устав поднять до моральных ценностей, субъект должен это испытать на себе, как способ удовлетворения потребностей, как высшую цель. Философия образования по грузинским традициям рассматривает стремление к религии, как « первостепенную , основную и бесконечную потребность» (Д. Узнадзе) человеческой природы, которая подчиняет себе как разум, так и чувство и волю. В тоже время добровольное отношение тот фон, который создает основу нравственного развития. В другом случае моральный механизм –неустойчивый и временный.

Ключевые слова: *мораль, образование, воспитание, религия, развитие, потребность, чувство, разум, воля.*

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. გაფრინდაშვილი რ., მეტრეველი ლ., ალტერნატიული ეთიკა და ფსიქოლოგია, „ჩემი გამომცემლობა“, თბ., 2021.
2. Крэйн У., „Секреты формирования личности“, СПб: прйм-ЕВРОЗНАК, 2002.
3. ლივეხუდი ბ., „ბავშვის განვითარების ფაზები“, „აწმყო“, თბ., 2002.
4. უზნაძე დ., „ფილოსოფიური შრომები“, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბ., 1984.
5. ქიქოძე გ. (გაბრიელ ეპისკოპოსი), „ცდისეული ფსიქოლოგიის საფუძვლები“, თბილისის სასულიერო აკადემიისა და სემინარიის გამოცემა, თბ., 1993.
6. ჩიტაშვილი, მ., „რელიგიურობის ფსიქოლოგია: ემპირიული კვლევები“, უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბ., 1998.
7. უზნაძე დ., „აღზრდის მიზნები“, გაზეთი „დროება“ (№2, №5, №6, №8), თბ., 1910.
8. Джемс В., „Многообразие религиозного опыта“, Андреев и сыновья, Санкт-Петербург, 1993.
9. Коменский Я., „Великая Дидактика“, „Книга по Требованию“, М., 2012.
10. Песталоцци И., „Избранные педагогические сочинения в 2-х т.“, Педагогика, М., 1981.
11. Хьелл Л., Зиглер, Д., „Теории личности“, СПб, Питер, 2006.
12. Юнг К., „Проблемы души нашего времени“, „Прогресс“, М., 1994.
13. Dewey John, Moral Principles in Education, The Riverside Press Gambridge Project Gutenberg, 1999.
14. Gox Harvey, „The Feast of Fools: a Theological Essay on Festiviti and Fantasy“, 1969.

ელენე კურდღელია
სტუ, დოქტორანტი
*წარმოადგინა პროფ. **ვაჟა გურგენიძემ***

სოციალური მედიის როლი პოლიტიკაში (ქართული და უცხოური პრაქტიკა)

მოცემულ სტატიაში განხილულია სოციალური მედიის როლი პოლიტიკაში. თუ როგორ შეცვალა მედიაკონიუქტურა და პოლიტიკური კომუნიკაცია მედიის ახალი სახის გამოჩენამ. რა ახალი გამოწვევები და შესაძლებლობები გააჩინა ამ მხრივ. მოცემულ სტატიაში დასახელებულია სოციალური მედიის ცალკეული მახასიათებლები. სოციალურ მედიას შეუძლია საზოგადოებას გაცილებით სწრაფად მიაწოდოს ინფორმაცია მის წინამორბედ მედიასაშუალებებთან შედარებით. ამასთანავე, ის იძლევა ინტერაქციის საშუალებას, რაც მას სხვა მედიასაშუალებებისგან გამოარჩევს. სოციალური მედიის ირგვლივ არსებობს აზრთა სხვადასხვაობა. ერთის მხრივ ის მიიჩნევა დემოკრატიზაციის პროცესის ხელშემწყობად, ხოლო მეორეს მხრივ დეზინფორმაციის წყაროდ.

მოცემულ სტატიაში მოყვანილია სოციალური მედიის პოლიტიკურ პროცესებში აქტიურად გამოყენების მაგალითები.

მოცემულ სტატიაში დასახელებულია ძირითადი სოციალური ქსელები და მათი გავრცელების მასშტაბები.

საკვანძო სიტყვები: *სოციალური მედია, ინტერნეტ მედია, პოლიტიკური კომუნიკაცია, პოლიტიკური კამპანია, დეზინფორმაცია*

მედია ყოველთვის თამაშობდა დიდ როლს პოლიტიკასა და არჩევნებში. პოლიტიკოსები მას აქტიურად იყენებენ, როგორც თავიანთი პოლიტიკური კამპანიის ნაწილს. მედიის საშუალებით ხდება პოლიტიკოსისა თუ პოლიტიკური პარტიების კომუნიკაცია საზოგადოებასთან, ელექტორატთან. განსაკუთრებით უკანასკნელი 15 წლის განმავლობაში საგრძნობლად შეიცვალა მედიის კონიუქტურა. ვინაიდან, გაიზარდა სოციალური მედიის როლი. ახლა პოლიტიკური აქტორები სულ უფრო აქტიურად იყენებენ სოციალურ ქსელებს თავიანთი პოლიტიკური კამპანიების წარმართვისას.

სოციალურ მედიას პირველად საფუძველი ჩაეყარა აშშ-ში და ამის შემდგომ განვითარება დაიწყო სხვადასხვა განვითარებულ ქვეყნებში. 2012 წელს სოციალური მედიის მომხამრებელმა ორ მილიარდს გადაჭარბა. ამჟამად მსოფლიო მოსახლეობის 60%-ზე მეტი მისი მომხმარებელია.

სოციალური მედიის განმარტებასთან დაკავშირებით არსებობს აზრთა სხვადასხვაობები. მიიჩნევა, რომ თავისი არსით, მედიის ნებისმიერი სახე სოციალურია, თუმცა ტერმინი „სოციალური მედიის“ დეფინიციისას ყველაზე ხშირად ისეთ მედიას გულისხმობენ, რომელიც კომპიუტერულ ტექნოლოგიებზეა დაფუძნებული, რომელიც ხელს უწყობს იდეების, აზრების და ინფორმაციის გაზიარებას ვირტუალური ქსელების საშუალებით [1. 745-750].

ამ დეფინიციაზე დაყრდნობით ცხადი ხდება, რომ ის დაფუძნებულია ინტერნეტზე და წარმოადგენს მედიის ყველაზე თანამედროვე სახეს, რომელიც ღრმად შემოჭრა ჩვენს ყოველდღიურ ცხოვრებაში.

მედიის ამ საშუალების დახმარებით, ჩვენ ყველას შეგვიძლია გავხდეთ იდეების, აზრებისა და ინფორმაციის მიმწოდებელი, რაც მანამდე მცირე ჯგუფების პრეროგატივა იყო. მედიის ეს საშუალება იძლევა შესაძლებლობას მოვახდინოთ სწრაფი ელექტრონული კომუნიკაცია, ასევე შევძლოთ საკუთარი თავის „პრეზენტაცია“. გავცეთ ისეთი პერსონალური ინფორმაცია, როგორიცაა: ფოტოები, ვიდეობი და ა.შ.

სოციალური მედიის მახასიათებლებიდან აღსანიშნავია მყისიერი უკუკავშირის მიღების შესაძლებლობა, მომხმარებლების მიერ გენერირებული კონტენტი, ინფორმაციის სწრაფი და ხშირად უკონტროლო გავრცელება, ინფორმაციის სამიზნე ჯგუფის განსაზღვრის სიმარტივე და სხვ.

სოციალური მედიის მკვლევართა ნაწილი მიიჩნევს, რომ მან ხელი შეუწყო მედიის დემოკრატიზაციის პროცესს, ვინაიდან ეს არის ახალი ეპოქა, როცა ყველა მომხმარებელს შეუძლია ახალი ამბებისა და კომენტარების გამოქვეყნება, ახალი იდეებისა და მოსაზრებების გენერირება. მეორე მხრივ კი, სოციალური მედია უფრო ხელსაყრელია ექსტრემალური, ემოციურად დატვირთული და გამყოფი შინაარსის კონტენტისთვის და ადგილს არ ტოვებს რაიმე ღრმა, შინაარსობრივი ანალიზისთვის.

გარდა ამისა, სოციალური მედია ხშირად ხდება დეზინფორმაციის წყარო, ასევე მასში ინფორმაციის სიზუსტის კონტროლი გაცილებით უფრო რთულია, ვიდრე მედიის სხვა საშუალებებში. სოციალურ მედიის კრიტიკისას ცალკე შეუძლება გამოიყოს სოციალური მედიის ალგორითმები, რომლებსაც შეუძლიათ შემოგთავაზონ სწორედ ის კონტენტი, რომელიც თქვენს შეხედულებებს შეესაბამება. აღნიშნული თვისება ამცირებს განსხვავებული შეხედულების მირების ალბათობას და კიდევ უფრო მეტად ზრდის პოლარიზაციას.

ამჟამად მსოფლიოში ყველაზე პოპულარული სოციალური ქსელი არის Facebook, რომელიც 2004 წელს დაარსდა და სულ ცოტახანში მოახერხა ამ ბაზარზე ლიდერობის მოპოვება. ამჟამად მისი აქტიურ მომხმარებელთა რაოდენობა თითქმის 3 მილიარდია მთელ მსოფლიოში. მეორე ადგილზეა თვისობრივად განსხვავებული Youtube 2.5 მილიარდზე მეტი მომხმარებლით, ხოლო მესამეზე WhatsApp, თითქმის 2 მილიარდით. წამყვან სოციალურ ქსელებს შორის Facebook-ის მშობლიური Meta-ს კიდევ ორი სოციალური ქსელია Messenger და Instagram. ზემოთ მოცემული სოციალური ქსელებიდან Facebook გამოირჩევა თვისობრივად, ვინაიდან ყველაზე მეტად არის განსხვავებული ტიპის ინფორმაციის მიმწოდებელი მომხმარებელთა რაოდენობისა და იმ კონტენტის გამო, რომელსაც ის წარმოადგენს [2].

სოციალური მედიის გამოყენება პოლიტიკაში გულისხმობს ონლაინ სოციალური მედიის პლატფორმების (სოციალური ქსელების, საიტების და ა.შ) გამოყენებას პოლიტიკურ პროცესებსა და აქტივობებში, მათ შორის აქტიურად გამოიყენება არჩევნებში.

სოციალური მედიის როლი პოლიტიკაში განსხვავებულია სახელმწიფოების მიხედვით, რაც სავარაუდოა, რომ განპირობებულია თავად სახელმწიფოში დემოკრატიის ხარისხით. ვინაიდან, ყველა სახელმწიფოში თავისუფალი აზრის გამოხატვის თანაბარი შესაძლებლობა არ არის, არც სოციალური მედიის პოლიტიკური აზრების დემონსტრირებისთვის გამოყენებაა თანაბარი.

პოლიტიკურ აქტორებს სოციალური მედიის გამოყენება შეუძლიათ საზოგადოების ფართო ფენებისთვის მნიშვნელოვანი იდეებს გაზიარებისთვის, მოქალაქეებთან (მათ შორის ამომრჩევლებთან) უწყვეტი ურთიერთობისთვის და მათგან უკუკავშირის მისაღებად. ამ უკუკავშირის მეშვეობით კი აქვთ შესაძლებლობა გაანალიზონ საზოგადოებრივი აზრი, ამასთანავე მიმართონ კამპანიები საზოგადოებრივი აზრის კონტროლისკენ. ეს განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს წინასაარჩევნო პერიოდში.

სოციალური მედიის ინტერაქციის მაღალი ხარისხის გამოყენებით, პოლიტიკურ აქტორებს შეუძლიათ ხელი შეუწყონ მოქალაქეთა ჩართულობას სახელმწიფო მართვის პროცესში. სოციალურ მედიას შეუძლია მთავრობებს და პოლიტიკოსებს შეუქმნან ღია მთავრობის იმიჯი.

სოციალური მედიის პლატფორმები წარმოადგენენ ყველაზე სწრაფ და ეფექტურ საშუალებას პოლიტიკური ინფორმაციის ფართო აუდიტორიისთვის მისაწოდებლად. პოლიტიკოსები, პარტიები და საინფორმაციო გამოშვებები იყენებენ პლატფორმებს, როგორიცაა Twitter, Facebook და Instagram, რათა გააზიარონ სიახლეები, გა-

ნახლებები და პოლიტიკოსების პოზიციები უშუალოდ საზოგადოებასთან.

პოლიტიკური კამპანიების დროს, სოციალური მედია ფართოდ გამოიყენება ამომრჩევლებთან მისასვლელად, სახსრების მოსაზიდად და მხარდამჭერების მობილიზებისთვის. ისეთი პლატფორმები, როგორებიცაა Facebook და Twitter, რთავენ მიზნობრივ რეკლამას, რაც კამპანიებს საშუალებას აძლევს მორგონ შეტყობინებები კონკრეტული დემოგრაფიული მონაცემების მქონე ჯგუფებს.

ცალკე აღნიშვნის ღირსია პოლიტიკური აქტივიზმი. სოციალურმა მედიამ მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა პოლიტიკური აქტივიზმისა და სახალხო მოძრაობების ხელშეწყობაში. ისეთმა ცნობილმა მოვლენებმა, როგორებიცაა არაბული გაზაფხული, #MeToo კამპანია, გარემოსდაცვითი მსვლელობები, იმპულსი ონლაინ პლატფორმების საშუალებით მოიპოვეს და ხალხის მობილიზება შეძლეს. მსგავს შემთხვევებს შევხვედრივართ ქართულ რეალობაშიც.

სოციალურმა მედიამ მთავრობებს და პოლიტიკურ აქტორებს შესაძლებლობა მისცა ახალგაზრდები გახადონ თავიანთი იდეების მიმღებები. ეს უბიძგებს ტელეკომპანიებსაც, რაც შეიძლება მეტად გამოიყენონ ინტერნეტ პლატფორმები ინფორმაციის გასავრცელებლად.

დემოკრატი ჰოვარდ დინი, რომელიც 1991 წლიდან 2003 წლამდე ვერმონტის გუბერნატორის თანამდებობას იკავებდა და 2004 წლის შეერთებული შტატების საპრეზიდენტო არჩევნებში იყრიდა კენჭს, იყო პირველი პოლიტიკოსი, რომელმაც ინტერნეტი პოლიტიკური მიზნებისთვის გამოიყენა [3].

2008 წლის აშშ-ს საპრეზიდენტო არჩევნები იყო პირველი შემთხვევა, როცა საპრეზიდენტო კანდიდატმა გამოიყენა სოციალური მედია (ინტერნეტი და სოციალური ქსელი) როგორც პოლიტიკური კამპანიის ნაწილი. 2008 წელს არჩეული ბარაკ ობამა გახდა პირველი პრეზიდენტი აშშ-ს ისტორიაში, რომელმაც ინტერნეტი გამოიყენა მხარდამჭერთა მობილიზებისთვის. საპრეზიდენტო კამპანიის დროს სოციალური მედიის გამოყენებით მან შეძლო მილიარდების მოძიება ამავე კამპანიის წარმართვისთვის. 2012 წელს კი ამ მხრივ სულაც რეკორდი მოხსნა. ამავე პერიოდიდანვე იქმნება რეალობა, როცა პოლიტიკოსები ფლობენ ოფიციალურ ანგარიშებს (გვერდებს) თითქმის ყველა წამყვან სოციალურ ქსელში.

როდესაც პოლიტიკური კამპანიის სოციალურ მედიასივრცეში გადმოტანაზე ვსაუბრობთ, ყველაზე პირველი გვახსენდება აშშ-ს ყოფილი პრეზიდენტი დონალდ ტრამპი, რომელმაც სოციალური მედია თავდაპირველად საკუთარი პოლიტიკური აზრების ფართო მასებისთვის გასაცნობად გამოიყენა. ამ მხრივ აღიარების მოპოვების შემდეგ კი აქტიურად ჩართო თავის საპრეზიდენტო კამპანიაში და, მოგვიანებით, პრეზიდენტობის დროს გახადა საზოგადოებასთან კომუნიკაციის და მისი, როგორც სახელმწიფოს წარმომადგენლის ოფიციალური პოზიციების დემონსტრირების არეალად. დონალდ ტრამპის ოფიციალური Twitter გვერდი, მედიის საშუალებებისთვის და მთელი მსოფლიოსთვის იყო აშშ პრეზიდენტის პოზიციის გაცნობის ადგილი.

მედიასაშუალებები, ფაქტობრივად, აღარ ელოდებოდნენ პრეზიდენტის ოფიციალურ ბრიფინგებს. პრეზიდენტის მიერ, აღნიშნული პლატფორმა იმდენად ხშირად გამოიყენებოდა აზრისა და პოზიციის დემონსტრირებისთვის, რომ თეთრ სახლს მოუწია გაეკეთებინა განცხადება ამ პოზიციების ოფიციალურად ჩათვლის შესახებ [4].

ამასთანავე, ცნობილია, რომ დონალდ ტრამპი აქტიურად იყენებდა Twitter-ში ბოტებს. ეჭვი ამის შესახებ გაჩნდა მას შემდეგ გაანალიზებულ იქნა 2015-2017 წლებში, აღნიშნულ პლატფორმაზე მისი გამომწერების რიცხვის უპრეცენდენტო ზრდა 2.98 მლნ მიმდევრიდან 30.9 მილიონამდე [5].

ყოველივე ამის მიზანი საზოგადოებრივ აზრზე ზემოქმედება გახლდათ. პრეზიდენტობის ვადის ბოლო ეტაპზე კომპანია Twitter-მა დისკრიმინაციული და საშიში ხასიათის შემცველი ინფორმაციის გამო, რომელსაც შეეძლო პროვოცირება მოეხდინა დესტრუქციული პროცესების, დო-

ნალდ ტრამპის ოფიციალური გვერდი დაბლოკა.

ქართულ რეალობაში ბოლო წლებში აქტიურად გამოიყენება სოციალური მედია საზოგადოებასთან კომუნიკაციისთვის. პოლიტიკური აქტორების მიზანია ამომრჩევლამდე მარტივად მიიტანონ სათქმელი. ესაუბრონ მათ Live რეჟიმის მეშვეობით, ჰქონდეთ დისკუსია, რაც ნაკლებად შესაძლებელი ხდება სატელევიზიო გადაცემებიდან. აქ უფრო მეტად უწევს მოსახლეობას მოისინოს აზრი, მაგრამ ნაკლებად ახერხებს თავისი აზრის დაფიქსირებას რიგი საკითხების მიმართ.

საარჩევნო პროცესისა და წინასაარჩევნო კამპანიაში სოციალური მედიის როლის შეფასებას ჩვენს ქვეყანაში არცთუისე დიდი ისტორია აქვს.

2017 წლის ადგილობრივ არჩევნებში პირველად მოხდა სოციალური მედიის როლის შეფასება პროცესებში ერთ-ერთი არასამთავრობო ორგანიიზაციის მიერ, კერძოდ – სამართლიანი არჩევნებისა და დემოკრატიის საერთაშორისო საზოგადოება (ISFED)-მიერ [6].

მათ მიერ შემუშავდა და მომზადდა სპეციალური მეთოდოლოგია, ხოლო უფრო დიდი დოზით მოხდა მათ მიერ 2018 წლის საპრეზიდენტო არჩევნებისა და წინასაარჩევნო კამპანიის სოციალურ მედიაში ასახვის კვლევა. კვლევა განხორციელდა ნიდერლანდების სამეფოს საელჩოს მხარდაჭერით.

საკმაოდ აქტუალურია ფეისბუქ ლაივების ჩათვა პოლიტიკოსების მხრიდან. ამას ხშირად მიმართავს თბილისის მერი კახა კალაძე. რის მეშვეობითაც ის საზოგადოებას, თბილისებლებს აცნობს ინფორმაციას ახალგანხორციელებულ პროექტებთან დაკავშირებით. ასევე, ყველა იმ მოსალოდნელი სიახლეების შესახებ აწვდის ინფორმაციას, რის განხორციელებასაც აპირებს მომავალში. მსგავსი კომუნიკაციით გამოირჩევა პარტია „გირჩიც“ და მისი წევრი იაგო ხვიჩია, რომელსაც აქვთ თავისი პლატფორმა სხვადასხვა სოც ქსელში. ის იყო ერთ-ერთი პირველი ქართველი პოლიტიკოსი, რომელმაც გამოიყენა Tik-Tok პლატფორმა. ამჟამად ამავე პლატფორმაზე კიდევ უფრო მეტ ქართველ პოლიტიკოსს შეხვდებით. ეს არის შესაძლებლობა ახალგაზრობასთან მარტივი ურთიერთობისთვის. საქართველოში ჩატარებულმა ბოლო არჩევნებმა აჩვენა, რომ ახალგაზრდების საარჩევნო აქტივობის დონე მაღალი არ არის.

სოციალური მედია მნიშვნელოვნად მონაწილეობდა საქართველოში გამართულ ბოლო საპრეზიდენტო არჩევნებშიც.

საქართველოს ამჟამინდელ პრეზიდენტს გააჩნია აქტიური ანგარიშები რამდენიმე სოციალურ ქსელში. მათ შორის აქტიურობით გამოირჩევა Facebook და უკვე Twitter (პლატფორმის ამჟამინდელი სახელია X). პრეზიდენტის Facebook გვერდზე შეხვდებით დასპონსორებულ პოსტებსაც, მათ შორისაა არამარტო პოლიტიკური პოსტები. სალომე ზურაბიშვილს თავისი მოსაზრების დასაფიქსირებლად გამოუყენებია Twitter-იც. ამ პლატფორმის გამოყენება უფრო ხშირად ხდება საერთაშორისო პოლიტიკასთან დაკავშირებული მოსაზრებების დასაფიქსირებლად.

ზემოთ მოცემული ინფორმაცია შესაძლებლობას გვაძლევს დავასკვნათ, რომ სოციალურმა მედიამ შესაძლებლობა მისცა პოლიტიკურ აქტორებს საზოგადოებასთან კომუნიაციისთვის ტიპიური მედიასაშუალებები წარმატებით ჩაანაცვლონ სოციალური მედიით და მნიშვნელოვანი ცვლილებები შეიტანონ პოლიტიკურ ცხოვრებაში. ხშირად პოლიტიკოსები მას საზოგადოების ფართო მასების მობილიზებისთვის იყენებენ. მაგალითად, 2020 წლის აშშ-ის საპრეზიდენტო არჩევნებში მოქმედი პრეზიდენტი დოლად ტრამპი დამარცხდა, თუმცა მან არჩევნების შედეგებს არასწორი უწოდა და დაიწყო მტკიცება იმისა, რომ არჩევნები გაყალბებული იყო. მან ამის მტკიცებისთვის აქტიურად გამოიყენა სოციალური მედია, მოახდინა განსაკუთრებით რადიკალ მომხრეთა მობილიზება, რის შემდეგაც ისინი ძალის გამოყენებით შევიდნენ აშშ-ის კაპიტოლიუმის შენობაში. ქართულ რეალობაშიც, სოციალურ მედიაში, არაერთხელ გვინახავს ცალკეული პოლიტიკოსებისა და პოლიტიკური ჯგუფების მოწოდება მასობრივი არეულობების მოწყობაზე.

ხშირ შემთხვევაში მთელი რიგი დემონსტრაციების დაგეგმვისთვის სოციალური ქსელები გამოიყენება.

მიუხედავად სოციალური მედიის მნიშვნელოვანი დადებითი ფაქტორებისა, ითვლება, რომ მათ შეუძლიათ ხელი შეუწყონ ყალბი ამბების – დეზინფორმაციის გავრცელებას. ცრუ ინფორმაცია შეიძლება სწრაფად გავრცელდეს, პოტენციურად მოახდინოს გავლენა საზოგადოებრივ აზრზე და შექმნას გამოწვევები ფაქტების შემოწმებისა და ანგარიშვალდებულებისათვის.

2020 წლის აგვისტოში, წინასაარჩევნო პერიოდში Facebook-ის პლატფორმაზე პოლიტიკური რეკლამის ბიბლიოთეკა ამოქმედდა, რომლის თანახმადაც პლატფორმაზე განთავსებულ იმ რეკლამებს, რომლებიც ეხებოდა არჩევნებს, სოციალურ და პოლიტიკურ საკითხებს უნდა ჰქონოდა შესაბამისი დეკლარაცია, რისთვისაც საჭირო იყო შესაბამისი ავტორიზაციის გავლა. მისი მიზანი იყო პოლიტიკური რეკლამების მეტი გამჭვირვალობა და სიძულვილის ენის შემცირება. ასევე, ინფორმაციით მანიპულირებისა და არასწორი ინფორმაციის გავრცელებისგან თავის არიდება. იმავე პერიოდში მოცემულმა სოციალურმა ქსელმა გამოავლინა ათეულობით ყალბი ანგარიში, რითიც ხდებოდა სიძულვილის ენისა და დეზინფორმაციის ტირაჟირება. სოციალურ მედიას აქვს პოტენციალი გავლენა მოახდინოს არჩევნების შედეგებზე. დეზინფორმაციის გავრცელებამ, სოციალური მედიის ბოტების გამოყენებამ და მიზანმიმართულმა რეკლამამ შეიძლება გავლენა მოახდინოს საზოგადოების აღქმაზე.

ELENE KURDGELIA **–** *GTU, PhD Student*

THE ROLE OF SOCIAL MEDIA IN POLITICS (GEORGIAN AND FOREIGN PRACTICE)

Summary

The article discusses the role of social media in politics. How the emergence of a new type of media has changed the media conjuncture and political communication. What new challenges and opportunities this has created. In this article, the individual characteristics of social media are named. Social media can provide information to the public much faster than its predecessors. It also allows for interaction, which sets it apart from other media. There are differences of opinion around social media. On the one hand, it is considered to facilitate the democratization process, and on the other hand, it is a source of misinformation.

This article provides examples of active use of social media in political processes.

In this article, the main social networks and the scale of their distribution are named.

Key words*: Social Media, Internet Media, Political Communication, Political Campaign, Disinformation.*

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Obar, J. a. Social media definition and the governance challenge: An introduction to the special issue. . *Telecommunications Policy*, (2015). 745-750.
2. *Facebook Inc. Dominates the Social Media Landscape*. (2022). Retrieved from www.statista.com: https://www.statista.com/chart/5194/active-users-of-social-networks-and-messaging-services/
3. FRIESS, S. *The father of all Web campaigns*. Retrieved from www.politico.com: https://www.politico.com/story/2012/09/how-deans-wh-bid-gave-birth-to-web-campaigning-081834. (2012, 09 30).
4. Johnson, S. (2018, 02 19). *Donald Trump's tweets are now presidential records*. Retrieved from web.archive.org: https://web.archive.org/web/20200406233624/https://www.pri.org/stories/2018-02-19/donald-trumps-tweets-are-now-presidential-records
5. Bort, R. (2017). Nearly Half of Donald Trump's Twitter Followers Are Fake Accounts and Bots. *Newsweek*.
6. ISFED, ს. ა. (თ. გ.). *კვლევები*. მოპოვებული www.isfed.ge: https://isfed.ge/geo/kvlevebi-დან

სოფიკო ბარამიძე

სტუ, დოქტორანტი

*წარმოადგინა პროფ. **ვაჟა გურგენიძემ***

ინოვაციების დანერგვისა და ორგანიზაციული ტრანსფორმაციის თავისებურებანი განათლების სისტემაში

საგანმანათლებლო დაწესებულებები, აუცილებელია საზოგადოების წინსვლასა და წარმატებაზე იყოს ორიენტირებული. ამ მიზნების მისაღწევად კი სისტემის მდგრადობა საკმარისი არაა, ის უნდა იყოს განვითარებადი და მორგებული სამყაროს ახალ გამოწვევებზე. განათლების სისტემის წარმატებულობისთვის უაღრესად მნიშვნელოვანია საგანმანათლებლო ინოვაციები და მათი ინტეგრირება სასწავლო დაწესებულებებში. თუმცა მისი ეფექტურობისთვის არაერთი ფაქროტის გათვალისწინებაა აუცილებელი: თითოეული ინციატივა უნდა იყოს თანმიმდევრული, სისტემური, მაშტაბური და გაზომვადი. შესაბამისად, ინიციატორების გუნდი უნდა შედგებოდეს: მკვლევრების, პროფესორების, პედაგოგების, ადმინისტრატორებისა და პოლიტიკოსებისგან, რათა შემუშავებული ახალი მეთოდილოგია შეესაბამებოდეს სწავლა-სწავლების არსებულ სისტემას და უზრუნველყოს კურსდამთავრებულთა სრულფასოვანი მომზადება ჯანსაღი ცხოვრების წესისა და წარმატებული პროფესიული საქმინობისათვის. საგანმანათლებლო ინოვაცია სამი ნაბიჯისგან შედგება: იდეა, განხორციელება, და შედეგი. მიზანი კი ერთია – ცვლილება უკეთესობისკენ. შესაბამისად, საგანმანათლებლო სისტემაში დანერგილი თითოეული ინოვაციის მიზანი სწავლა-სწავლების ხარისხის გაუმჯობესებაა. ინიციატივა შეიძლება გულისხმობდეს ახალ პედაგოგიურ თეორიებს, მეთოდურ მიდგომებს, სასწავლო რესურსებს. განათლების რეფორმა მხოლოდ მაშინაა შედეგიანი როცა მოიცავს ყველა საფეხურსა და რგოლს, რასაკვირველია განსაზღვრული პრიორიტეტებითა და თანმიმდევრულობით (უშედეგოა უმაღლესი განთლების რეფორმა პროფესიული, საშუალო და სკოლამდელი განათლებისა რეფორმის გარეშე, უფრო ფრთო განხილვისას კი აუცილებელია არაფორმალური და განათლების სხვა სექტორის ჩართვა). მნიშვნელოვანია ინოვაცია პასუხობდეს სამ კითხვას: ვისთვისაა? როგორ მუშაობს? რა მოლოდინები გვაქვს/რა შედეგზე ვართ ორიენტირებული?

ბუნებრივია, არავის აქვს იმის მოლოდინი, რომ შესაძლებელია ისეთი რეფორმის განხორციელება ან ახალი ტექნოლოგიების დანერგვა, რომელიც განათლების სისტემის მთლიან გარდაქმნას მოახდენს, თუმცა უშუალო გავლენა უნდა იქონიოს საგანმანათლებლო ორგანიზაციებზე ან კურსდამთავრებულებზე, სუკეთესო შემთხვევაში კი ორივე მათგანზე. ხშირ შემთხვევაში, განათლების სფეროში განხორციელებული ცვლილებები არ ვრცელდება ისეთ მნიშვნელოვან საკითხებზე როგორიცაა სწავლების პროცესი და ორგანიზაციული განვითარება. საგანმანათლებლო სფეროში ინოვაციის შეტანა არ გულისხმობს მის გამოყენებას მხოლოდ სკოლებსა და უნივერსიტეტებში. მისი ეფექტურობისთვის მნიშვნელოვანია საზოგადოების აქტიურობა და მზაობა სისტემის უკეთესობისკენ შეცვლისათვის.

საკვანძო სიტყვები: *განათლების სისტემა, საგანმანათლებლო ინოვაცია, ორგანიზაციული ტრანსფორმაცია.*

საგანმანათლებლო დაწესებულებები, სადაც თანაბარი მნიშვნელობა ენიჭება როგორც შედეგებს ასევე გზას რომლითაც ეს შედეგები მიიღწევა, არიან ინოვატორები, თანამედროვე გამოწვევების მიმართ მდგრადები და აღწევენ გაცილებით მაღალ შედეგებს. იუნესკოს მხარდაჭერით 2013 წელს განათლების მიმართულებისთ ჩატარებული კვლევები აჩვენებს, რომ რეფორმა მხოლოდ მაშინაა წარმატებული როცა საგნმანათლებ-

ლო დაწესებულებების ადმინისტრაცია და პროფესორ-მასწავლებლები მხარს დაუჭერენ და თავის მნიშვნელოვან წვლილს შეიტანენ მის განხორციელებაში. ამის საუკეთესო მაგალითია ფინეთი, სადაც პროფესორ-მასწავლებელები აქტიურად იყვნენ ჩართული რეფორმის შემუშავების პროცესში და მათი მთავარი გამოწვევა რეფორმების მომავალ თაობებზე მორგება იყო. მსოფლიოში გატარებული ყველა რეფორმის საკუთარ თავზე გამოცდა საჭირო არაა. „რეფორმები რომლებიც ბევრ ქვეყანაში პოპულარულია, ფინეთმა მათ მიღებაზე უარი თქვა. ესენია: სასწავლო გეგმით გათვალისწინებული ხშირი ტესტირებები; სასწავლო პროგრამის მინიმალიზაცია; ადგილობრივი ინოვაციების განვითარებისა და პრობლემების გადაჭრიეს გზების ძიების ნაცვლად, საგანმანათლებლო იდეების გარე წყაროებიდან მიღება; მაღალი წილის ანგარიშვალდებულება პოლიტიკასთან“ [1].

პოპულარული რეფორმების გატარების ნაცვლად, ფინელები თავიანთ გზას მიჰყვებიან, თავად აანალიზებენ საკუთარ საჭიროებებს და გამოწვევების საპასუხოდ გეგმავენ ცვლილებებს. განათლების ზოგიერთი მკვლევარი აქტიურად მუშაობს სასწავლო პროცესში ტექნოლოგიური სიახლეების შეტანაზე. მათი მიზანია, სწავლების პროცესში საგანმანათლებლო აპლიკაციების ჩართვა, რადგან მიიჩნევენ, რომ 21-ე საუკუნის მთავარი საგანმანათლებლო იარაღი ციფრული რესურსი, კომპიუტერული პროგრამები და მობილური სწავლებაა. ისინი მიიჩნევენ, რომ საუკეთესო შედეგი თანამედროვე მიღწევებისა და ძველი ფუნდამენტური მეთოდების ინტეგრირებით მიიღწევა. „საინტერესოა, რომ ინოვაციების დიდი ნაწილი მატერიალურია და დიდი წილი ტექნოლოგიურ სიახლეებს უჭირავთ. ხშირად ეს სასარგებლოა, მაგრამ ყურადღება არ მახვილდება არამატერიალური ინოვაციებზე (თეორიული საფუძვლები, პედაგოგიკა, ფსიქოლოგია, სწავლების მეთოდოლოგია), რომელიც სწავლა/ სწავლების საფუძველია. ამ მსჯელობის მიხედვით განათლების სფეროს წარმომადგენლები სიახლის დანერგვისას ძირითად აქცენტებს მატერიალურ სარგებელზე აკეთებენ და რა გასაკვირია, რომ სტუდენტებიც უფრო მატერიალური დიპლომებითა და სერტიფიკატებით დაინტერესდნენ, ვიდრე არამატერიალური ცოდნით“ [2].

ამდენად, საგანმანათლებლო დაწესებულებების ტექნოლოგიით აღჭურვისას უნდა გვაინტერესებდეს, არა კომპიუტერთა რაოდენობა ან რესურსი რომლებიც გვაქვს, არამედ მათი გამოყენების შედეგი – როგორ ეხმარება თითოეული კომპიუტერი სტუდენტებს სწავლის პროცესში.

იუნესკოს კვლევის ანგარიშში ინოვაციური სწავლა/სწავლების შესახებ ვკითხულობთ: „ტექნოლოგია პედაგოგების მხარდასაჭერად კარგი იარაღია, მაგრამ ის არა ჯადოსნური ინგრედიენტი“ [3] კომპიუტერები და ზოგადად ტექნოლოგიების გამოყენება სასწავლო პროცესში ცალსახად მნიშვნელოვანია, მაგრამ მნიშვნელოვანია რამდენად ვართ ჩვენ მზად მათ მისაღებად, გვაქვს კი საკმარისი ცოდნა სწავლებაში მათ გამოსაყენებლად. ტექნოლოგიური ინოვაცია საბოლოოდ პედაგოგიურ ინოვაციას მართავს, მაგრამ ამ ტიპის ინოვაცია რთულია და მოითხოვს დიდ დროს, ფინანსურ და ადამიანურ რესურსებს. კოგნიტური ფსიქოლოგიის ერთ-ერთი თვალსაჩინო წარმომადგენელი ჯერომ სეიმურ ბრუნერი ამბობდა, რომ „თუ დღეს სტუდენტებს ვასწავლით ისე, როგორც გუშინ ჩვენ გვასწავლიდნენ, ეს ნიშნავს რომ მათ არ ვამზადებთ ხვალინდელი დღისათვის“ [4].

საგანმანათლებლო სისტემებზე მსოფლიო მასშტაბით ჩატარებული არაერთი კვლევა ადასტურებს, რომ სასწავლო დაწესებულების წარმატებულობის საფუძველი პროფესორ-მასწავლებელთა პროფესიონალიზმი და მაღალი ორგანიზაციული კულტურაა. ეს უკანასკნელი კი მეტად მნიშვნელოვანია რადგან ცვლიებების განხორციელებამდე ორგანიზაციამ უნდა განიხილოს მოსალოდნელი რისკები და სარგებელი. მიზანმიმართული, სისტემური კვლევის შედეგად განსაზღვროს რამდენად აქვთ სწავლებაში ინოვაციური პროგრამების გამოყენების შესაბამისი თეორიული საფუძველი, რამდენად არის მზად გაზარდოს სწავლების ეფექტურობა. ციფრული ტექნოლოგიების განვითარება იწყებს ახალ ეპოქას – ეკონომიკის გარდაქმნით, განათლების სფეროს

გაძლიერებით, სამუშაო ადგილების შექმნით და დაუცველი მოსახლეობის ცხოვრების დონის გაუმჯობესებით. **ციფრული ტექნოლოგიების გამოყენება სგანმანათლებლო დაწესებულებებისათვის არჩევანი აღარ არის, ეს აუცილებლობაა.**

კრიტიკულად მნიშვნელოვანი სფეროების (ჯანდაცვა, განათლება, ენერგეტიკა და სოფლის მეურნეობა) თანამედროვე მსოფლიოს გამოწვევების საპასუხოდ განვითარებისათვის, აუცილებელია მუშაობა ურთიერთდაკავშირებული მონაცემების ანალიზის საფუძველზე. ინტერნეტზე სრულფასოვანი წვდომისა და ციფრული ტექნოლოგიების ეფექტურად გამოყენების გარეშე ორგანიზაციები მოწყვეტილი არიან თანამედროვე სამყაროს, რადგან დღეს ანალიტიკასა და მონაცემთა დამუშავების საფუძველზე მიღებული გადაწყვეტილებები ზრდის ორგანიზაციების ეფექტურობას. ციფრულს ტექნოლოგიების სარგებელი მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ ცალკეული ქვეყნების, ორგანიზაციებისა და ინდივიდების კეთილდღეობის, არამედ მთელი პლანეტისთვის.

გლობალური ფონის განხილვისას ჩანს, რომ პროგრესი არათანაბარია, ციფრულ ტექნოლოგიებზე ხელმისაწვდომობასა და მიუწვდომლობას შორის. მაშინ, როცა მოწინავე ქვეყნებში საწარმოები ნერგავენ ხელოვნურ ინტელექტს თავიანთ პროდუქტებსა და სერვისებში, ბევრ განვითარებად ქვეყანაში მოსახლეობის ნახევარზე ნაკლებს აქვს მხოლოდ საბაზისო ციფრული კომპეტენციები. ახლა ციფრული კომპეტენციები და ინტერნეტთან სრულფასოვანი წვდომა განიხილება როგორც აუცილებლობა ყველა ორგანიზაციისა და მოქალაქისთვის და არა ფუფუნება ზოგიერთებისთვის.

ახლა საჭირო და აუცილებელია ორგანიზაციების ლიდერებმა იფიქრონ შემოქმედებითად, როგორ შეუწყონ ხელი **ციფრული ტექნოლოგიების გამოყენების მიმართულებით ცოდნის მხარდაჭერასა და დაფინანსების გაზრდას,** რომ მეტ ორგანიზაციას მიეცეს ტრანსფორმაციის შესაძლებლობა, ციფრულ სერვისებზე წვდომისა და ინოვაციების დანერგვისთვის [5].

დროა, სასწავლო დაწესებულებებმა გააძლიერონ პარტნიორობა, ერთად შეიმუშაონ განვითარების ახალი გზა, მოემზადონ ციფრული ტრასფორმაციის მზარდი აუცილებლობისა და ახალი რისკების (კიბერუსაფრთხოება, დეზინფორმაციის გავრცელება) მართვისათვის, რომელიც ყველა მათგანს შეეხება უახლოეს მომავალში.

ახალი ციფრული ეპოქა, ყველასთვის ხელმისაწვდომი უნდა იყოს, რადგან მას აქვს პოტენციალი შექმნას უფრო ინკლუზიური, გამძლე და მდგრადი სამყარო მომავალი თაობებისთვის.

თანამედროვე ხედვის თანახმად, ტრადიციული სწავლებისა და კვლევის ფუნქციების გარდა უმაღლესმა საგანმანათლებლო დაწესებულებებმა კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი ფუნქცია უნდა შეითავსონ – წვლილი შეიტანონ ქვეყნის ეკონომიკურ, სოციალურ და კულტურულ განვითარებაში. ამ ფუნქციის შესრულებისთვის უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებები რამდენიმე მოთხოვნების წინაშე დგანან: უმაღლესი განათლების მასიფიკაციის ფონზე ექსკლუზიური ნიშის ფორმირება და პროდუქტის მრავალფეროვანი სპექტრის შექმნა; ფინანსური დამოუკიდებლობის უზრუნველყოფა; კურსდამთავრებულთა კომპეტენციებთან დაკავშირებით დამსაქმებლის მუდმივად ცვალებადი მოთხოვნების შესაბამისად, მნიშვნელოვანი ინოვაციების დანერგვა. საუნივერსიტეტო სწავლება არის საზოგადოებრივი მისის განხორციელების გზა. უნივერსიტეტის შექმნის მიზანი იმთავითვე იყო არა მხოლოდ ის, რომ ადამიანებს მიიღოთ კვალიფიკაცია და დასაქმებულიყვნენ. უნივერსიტეტის მისია უფრო ფართოა: ზრუნვა საზოგადოების განვითარებაზე; მტკიცებულებებზე დაფუძნებული მეცნიერული ცოდნის თავმოყრა და გააზრების შესაძლებლობა; მოაზროვნე, თავისუფალი პიროვნებების აღზრდა რომლებიც შეცვლიან სამყაროს უკეთესობისკენ.

განათლების ხელმისაწვდომობა, ხარისხის მოთხოვნები და მასთან დაკავშირებული პრობლემები საკმაოდ კომპლექსურია. ერთის მხრივ მნიშვნელოვანია ბიზნეს სტრატეგიების გამოყენება ინვესტიციების მოზიდვისა და სრულფასოვანი ფუნქციონირებისათვის, მეორე მხრივ კი, როდესაც ბიზნესის წესებზე იწყებს უნივერსიტეტები

აწყობას ამან შეიძლება იქონიოს როგორც დადებითი ასევე უარყოფითი გავლენა. მაგალითად, ბიზნესის ერთ-ერთი ყველაზე გავრცელებული მიდგომა – მინიმალური ძალისხმევით მაქსიმალური მოგების მიღწევა არ გამოდგება სასწავლო დაწესებულებებისთვის, ანუ არ შეილება უარი თქვა განათლების ხარისხზე თუ ეს მოგებას მომიტანს. (რასაკვირველია, ბიზნესის გავრცელებული წესის ასეთი პირდაპირ გადმოტანილი დასკვნები არასწორია). კიდევ ერთი სირთულე არის ის, რომ სასწავლო დაწესებულებები, მუდმივად განვითარებაზე არიან ორიენტირებული, ახალი გამოწვევი კი სწრაფად ცვალებადია. ამასთანავე უნივერსიტეტები ორიენტირებულები უნდა იყვნენ რამდენიმე რგოლის: სტუდენტების, აბიტურიენტებისა და მათი მშობლების, პოტენციური დამსაქმებლებისა და უსდ-ს თანამშრომლების საჭიროებასა და კმაყოფილებაზე. რეალურად რა არის 21-ე საუკუნის **დაკვეთა,** რას მოითხოვენ სტუდენტები უმაღლესი სასწავლებლებისგან, რა სჭირდება სახელმწიფოს უმაღლესი განათლების სისტემისგან და როგორ უნდა მოხდეს ამ ინტერესების ერთმანეთთან შეთავსება?

სამოქალაქო ინტეგრაციისა და ეროვნებათშორისი ურთიერთობების ცენტრის (CCIIR) მიერ მომზადებული კვლევის ანგარიში კვლევა არაერთ პრობლემას ასახავს: ჩარიცხულ სტუდენტთა დაბალი მომზადება; უმაღლესების არასაკმარისი დაფინანსების სისტემა (რომელიც უმაღლესებს სტუდენტთა რაოდენობაზე ორიენტირებულს ხდის, რაც უარყოფითად აისახება ხარისხზე); ციფრული ინფრასტრუქტურის გაუმართაობა განათლების ყველა საფეხურზე. (სამოქალაქო ინტეგრაციისა და ეროვნებათაშორისი ურთიერთობების ცენტრი [6].

ყოველივე ზემოთ თქმულის გათვალისწინებით, ინოვაცია წარმატებულია, როცა იდეა მრავალმხრივაა გაანალიზებული და მიზნად ისახავს სტუდენტზე ორიენტირებული სწავლების დანერგვას, 21-ე საუკუნის უნარების განვითარების ხელშეწყობისთვის. წარმატების მისაღწევად ინოვაციური განათლება უნდა გახდეს საყოველთაო და საგანმანათლებლო ორგანიზაციამ ამის პასუხისმგებლობა თავად უნდა აიღოს. წინააღმდეგ შემთხვევაში ყველა ძალისხმევა უშედეგოდ ჩაივლის. მნიშვნელოვანია საგანმანათლებლო დაწესებულებებმა სასწავლო პროგრამების შედგენისას გაითვალისწინონ, რომ დღეს ვერ ვასწავლით ისე როგორც გასულ წელს ან გუშინ. ამიტომ, სწავლა-სწავლების პროცესის თანმდევი შეკითხვებია რას ვასწავლით? როგორ ვასწავლით? გამოადგებათ კი ეს ცოდნა და უნარ-ჩვევები სტუდენტებს თანამედროვე ცხოვრებაში.

„არ ვიცით, როგორი იქნება მომავლის სამსახური, თუმცა ვიცით, რომ საიდანაც გვინდა იქიდან შევძლებთ მუშაობას, როგორც გვინდა და რა ფორმითაც გვინდა. როგორ უწყობს დღევანდელი განათლება ხელს ასეთი სამყაროსთვის მზადებას? –უნდა შევხედოთ სწავლას, როგორც საგანმანათლებლო თვითორგანიზაციის პროდუქტს. ამისათვის საჭიროა შეიქმნას ისეთი სასწავლო გარემო, რომელიც ძირითადად შედგება ინტერნეტის, კოლაბორაციისა და წახალისების შერწყმით“ [7].

განათლების სისტემური ცვლილებებსა და წიგნიერების მაღალ დონეს უმნიშვნელოვანესი როლი აქვს ქვეყნის კეთილდღეობისთვის. სწორედ განათლებას შეაქვთ მნიშვნელოვანი წვლილი ქვეყნის განვითარების აუცილებელ არაერთ სფეროში საერთო კეთილდღეობის გასაუმჯობესებლად.

SOPIKO BARAMIDZE **–** *GTU, PhD Student*

PECULIARITIES OF INNOVATION AND ORGANIZATIONAL TRANSFORMATION IN THE EDUCATION SYSTEM

Summary

Educational innovations and its integration in educational institutions are extremely important. For the success of the education system, however, it is necessary to consider a number of factors for its effectiveness. Educational institutions must be focused on the progress and success of society.

System stability is not enough to achieve these goals. It must be evolving and adapted to the new challenges of the world, while each initiative must be coherent, systematic, scalable and measurable. Accordingly, the team of initiators should consist of researchers, professors, teachers, administrators and politicians, so that the developed methodology corresponds to the existing teaching-learning system and provides full training of graduates for a healthy lifestyle and successful business.

Educational innovation consists of three steps: idea, implementation, and result. The goal is one - change for the better. Accordingly, the goal of each innovation introduced in the educational system is to improve the quality of teaching. T

he initiative may mean new pedagogical theories, methodical approaches, learning resources. Education reform is effective only when it includes all levels and links, of course, with defined priorities and consistency (higher education reform is ineffective without reform of vocational, secondary and preschool education, and in a broader consideration, it is necessary to include informal and other sectors of education). It is important that the innovation answers three questions: Who is it for? how does it work? And what are our expectations/what results are we focused on?

Naturally, no one expects that it is possible to implement such a reform or introduce new technologies that will completely transform the education system, but it should have a direct impact on the educational organizations or the graduate student, and in the best case on both of them. In many cases, the changes implemented in the field of education do not apply to such important issues as the teaching process and organizational development.

Innovation in education does not mean its use only in schools and universities. It is important for its effectiveness to be active and ready to change the system for the better.

***Key words**: education system, educational innovation, organizational transformation.*

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. SAHLBERG, P. (2011, 05). *What can we learn from educational change in Finland?* Retrieved from pasisahlberg.com: https://pasisahlberg.com/finnish-lesson-3-what-can-we-learn-from-educational-change-in-finland/#:~:text=The%20main%20lesson%20from%20Finland,models%2
2. Hoffman, A. M. (2011). *Innovations in Higher Education: Igniting the Spark for Success (The ACE Series on Higher Education).* New York: Rowman & Littlefield Publishers.
3. განათლების პოლიტიკის, დ. დ. (2013). *უმაღლესი განათლებისა და მეცნიერების სტრატეგიული განვითარება საქართველოში*. მოპოვებული erasmusplus.org.ge: http://erasmusplus.org.ge/files/publications/Strategic%20Development%20of%20HE%20and%20Science%20in%20Georgia%20-%20ge.pdf-დან
4. Bruner, J. (2004). A Short History of Psychological Theories of Learning. *daedalus*, 13-20.
5. Trotsenburg, A. v. (2024 წლის 29 02). *The digital era for all*. მოპოვებული blogs.worldbank.org: https://blogs.worldbank.org/voices/digital-era-all?intcid=ecr_hp_sidekickA_2024-02-29-DigitalEraBlog-დან
6. სამოქალაქო ინტეგრაციისა და ეროვნებათაშორისი ურთიერთობების ცენტრი (CCIIR). (2024). *საჯარო სკოლების ინფრასტრუქტურის განვითარება და ტექნიკით აღჭურვა.* თბილისი: CCIIR.
7. მიტრა, ს. (Director). (2013). *ააშენე სკოლა ღრუბლებში* [Motion Picture]. https://www.ted.com/talks/sugata_mitra_build_a_school_in_the_cloud?language=ka).
8. პაიჭაძე, ნ. (2019). *ადამიანური რესურსების მართვა.* თბილისი: ივ. ჯავახიშვილის სახელობის უნივერსიტეტი თ.ს.უ. .
9. სამინისტრო, ს. გ. (2022). *საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების ერთიანი ეროვნული სტრატეგია 2022-2030.* თბილისი: განათლების სამინისტრო.

აკაკი ფარჯიანი
სტუ, ასოც. პროფესორი

უკრაინა-რუსეთის ომის გავლენა საქართველოში არსებულ პოლიტიკურ ვითარებაზე

წინამდებარე ნაშრომი წარმოადგენს რუსეთ-უკრაინას შორის მიმდინარე ომის და მისი შედეგების მოკლე ანალიზს. აღნიშნული პროცესი, თავისი შედეგებით, ფაქტობრივად, განმსაზღვრელი გახდა საერთაშორისო სისტემის შემდგომი წყობის. სახელმწიფოები ისტორიაში, ერთ-ერთი ყველაზე კომპლექსური გამოწვევების წინაშე იმყოფებიან.

თანამედროვე ეპოქაში, გაზრდილი საგარეო საფრთხეების გამო, ქვეყნების წინაშე უსაფრთხოების სისტემის ახალი, განსაკუთრებული რისკის გამოწვევები იჩენს თავს. მიუხედავად იმისა, არის თუ არა ქვეყანა ჩართული სხვა ქვეყნებს შორის მიმდინარე საომარ მოქმედებებში, ზემოხსენებული საფრთხეები თავისთავად, მოვლენების განვითარების შედეგად იჩენს თავს.

უკრაინასა და რუსეთს შორის ურთიერთობები საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ დაიწყო და დღევანდელ დღეს განსაკუთრებული სიმწვავით მიმდინარეობს. ყველასათვის ნათელია, რომ იმპერიალისტური რუსეთი პოსტ-საბჭოთა სივრცეს კვლავინდებურად საკუთარ ტერიტორიად მოიაზრებს, შესაბამისად რუსული მხარისთვის დასავლური გავლენების გაძლიერება დაუშვებელია. კრემლს აღარ აკმაყოფილებდა რეგიონალური ქვეყნის სტატუსი და მისი პოლიტიკური ქმედებები „ისტორიული ტრავმის“ გამოსწორებისა და თანამედროვე „რუსული სამყაროს“ შექმნისკენ არის მიმართული.

საკვანძო სიტყვები: *დიპლომატია, საერთაშორისო წყობა, ევროინტეგრაციის გზა, დიპლომატიური არხები, პოლიცენტრული მსოფლიო, გეოსტრატეგიული ხედვა.*

უკრაინაში სამხედრო აგრესია არის რუსეთის უფრო ფართო სისტემატური გეოსტრატეგიული ძალისხმევის შემადგენელი ნაწილი. შეიძლება ითქვას, რომ ეს სისტემატური ძალისხმევა ორი ზოგადი მიმართულებით ხორციელდება [1].

რუსული სტრატეგიის ერთი-ერთ მიმართულებას წარმოადგენს მისი აქტიური ქმედებები შეერთებული შტატების და ამ უკანასკნელის სტრატეგიული მოკავშირეების საერთაშორისო ლიდერების წინააღმდეგ.

დღესდღეობით თანამედროვე რუსეთს აღარ შესწევს უნარი მსოფლიო პირველობისთვის იბრძოლოს. თუმცა იგი იბრძვის რომ გაანეიტრალოს და დაასრულოს ამერიკის პირველობა. მოსკოვს სურს აშშ-ის ამჟამინდელი დომინანტური მდგომარეობა ჩაანაცვლოს იმით, რომ მსოფლიო გახადოს „პოლიცენტრული“, რაც არა რომელიმე ერთი, არამედ რამდენიმე წამყვანი სახელმწიფოს დომინანტობას გულისხმობს.

ზემოთ მოყვანილი მოდელი გულისხმობს, რომ პირველობა არ ექნება არცერთ ძლიერ სახელმწიფოს ან ალიანსს/სამხედრო ბლოკს. იქნება რამდენიმე, დიდი სახელმწიფო ან გაერთიანება, მათთვის განკუთვნილი გავლენის გეოგრაფიული სფეროთი. თავის მხივ ასეთ სახელმწიფოებს ერთმანეთთან თანამშრომლობის ცვალებადი ფორმატი აქვთ. ამგვარი სისტემა პირველი მსოფლიო ომამდე პერიოდში ჰქონდათ სახელმწიფოებს.

რუსეთის გეოსტრატეგიული ხედვის მეორე მიმართულებას წარმოადგენს მცდელობა, რომ რაიმე ახალი ფორმით აღადგინოს დაკარგული იმპერია.

ბოლო ათწლეულების მანძილზე განვითარებულ მოვლენებს თუ გავითვალისწინებთ, აშკარაა რომ რუსეთი ამის მიღწევას

თავისი მეზობელი ქვეყნების სუვერენიტეტის მოშლის და ტერიტორიული შევიწროების ხარჯზე ცდილობს [1].

აქვე ისიც უნდა ითქვას, რომ იმპერიის აღდგენის გეგმაში უკრაინას ცენტრალური ადგილი უკავია. ნათელია, რომ უკრაინის გეოგრაფიული, მისი ზომის, დემოგრაფიული თუ ეკონომიკური ფაქტორის გამო, ამ ტერიტორიის გარეშე რუსული იმპერიის აღდგენის გეგმა ვერ განხორციელდება

უკრაინა-რუსეთს შორის არსებულ მდგომარეობას თუ დავაკვირდებით, მიმდინარე ომის მთელი დინამიკა აჩვენებს, რომ დასავლეთის აქტიური დახმარებით უკრაინის წინააღმდეგ რუსეთის დამპყრობლური ომი კრახის გზაზეა.

გასათვალისწინებელია, რომ დასუსტებული რუსეთი, როგორც მეზობელი ქვეყნების, ასევე მათი სტაბილური პარტნიორის დასავლეთის ძირგამომთხრელ ქმედებებზე გადავა. ყველაზე სახიფათო სივრცე ამ შემთხვევაში უახლოესი სამეზობლო იქნება, განსაკუთრებული საფრთხე საქართველოსა და ბელარუსზე მოვა. ამ პერიოდში რუსეთი ძალის მოკრების რეჟიმზე გადავა, ამავდროულად ყურადღებას დაუთმობს შედარებით სუსტ სამიზნეებს, რომელ სიაშიც საქართველო უპირობოდ იქნება. დამარცხებული რუსეთისთვის ასეთ სიაში, საქართველოს გარდა, ბევრი სხვა ქვეყანაც იქნება გათვალისწინებული, თუმცა ბალტიისპირეთის ქვეყნებს: ლატვიას, ლიტვას და ესტონეთს სამხედრო ალიანსის წევრობა დაიცავს. აზერბაიჯანი თურქეთის აქტიური მოკავშირე, ყაზახეთს ჩინეთის მხარდაჭერა აქვს, ამ უკანასკნელის დიდი ინტერესის გამო, შესაბამისად მოსკოვი ჩინეთის ინტერესების უგულებელყოფას ვერ გაბედავს.

რაც შეეხება მოლდოვას, გეოგრაფიულად არახელსაყრელი მდებარეობა აქვს და რუსეთისთვის მიუწვდომელია. მოწყვლად მდგომარეობაშია ბელარუსი, რომელიც შეიძლება ითქვას, რომ ლუკაშენკომ საერთაშორისო იზოლაციის მსხვერპლი გახადა. ამ უკანასკნელის მიერ გატარებული პოლიტიკით კი რუსეთს ქვეყნის მთელ ტერიტორიაზე მოქმედების თავისუფლება მისცა.

რუსეთ-უკრაინის ომის დასრულების შემდეგ თუ მოსკოვს რაიმე სერიოზული გეოსტრატეგიული ძალისხმევა შერჩება, მაღალი ალბათობით როგორც ბელორუსი, ასევე მსგავსი მდგომარეობის მქონე ქვეყნები მის ხელში აღმოჩნდებიან. ბელორუსზე სრული კონტროლი, ასევე საქართველოზე სხვადასხვა გზებით გავლენების გაძლიერება, რაც იმედია არასოდეს არ მოხდება, სერიოზულად დააზიანებს დასავლეთის ინტერესებს. საქართველოზე კონტროლით რუსეთი ერთ მხრივ აღიდგენს მის უცვლელ, იმპერიულ მდგომარეობას, მეორე მხრივ კი გაიმყარებს შერყეულ პოზიციებს სასომხეთზე, სადაც ფაშინიანი აქტიურად ცდილობს მოსკოვის გავლენის ზონიდან გამოსვლას. უკრაინაში მიმდინარე ომის საშუალებით, მოსკოვი თანდათან კარგავს აზერბაიჯანსა და სომხეთს შორის შუამავლის როლს, შესაბამისად აღარ ექნება მთიანი ყარაბაღის პრობლემის მოგვარების საკითხში შუამავლის ფუნქცია. 2020 წლის ნოემბერში სწორედ რუსეთი მოგვევლინა სომხეთსა და აზერბაიჯანს შორის მთიანი ყარაბაღის კონფლიქტის მოგვარების მთავარ „გარანტად“.

გარედან დაუცველი და შიგნიდან დამპალი ბელარუსი და საქართველო ადვილად შეიძლება მოხვდნენ მოსკოვის ხელში, თუკი უკრაინასთან ომის დასრულების შემდეგ რუსეთს რაიმე სერიოზული გეოსტრატეგიული ძალისხმევა კვლავაც შეეძლება. სრულიად შესაძლებელია, რომ რუსეთს ამის უნარი აღარ ჰქონდეს, მაგრამ ეს ჯერ ზუსტად ცნობილი არაა, ხოლო პოტენციური რისკი იმდენად სერიოზულია, რომ მისი იგნორირება არ შეიძლება. ერთდროულად საქართველოსა და სომხეთზე მოსკოვის სტრატეგიული კონტროლი ჩაკეტავდა ყველა შესაძლო კომუნიკაციას, ერთი მხრივ, აზერბაიჯანსა და, მეორე მხრივ, თურქეთსა და ევროპას შორის. მეორე მხრივ კი მოსკოვს ყაზახეთიდან და ცენტრალური აზიიდან ევროპაში მიმავალ გზებზე კონტროლის საშუალებას მისცემდა. იმავდროულად სრულ კონტროლს აიღებდა სამხრეთ კავკასიის სატრანსპორტო დერეფანზე გამავალ ყველა კომუნიკაციაზე [1].

განვიხილოთ თუ რა გავლენა იქონია უკრაინის ომმა საქართველოს ევროინტეგრაციის გზაზე.

ცნობილია, რომ უკრაინის ომამდე, ევროკავშირი უარს ამბობდა ევროპული პარტნიორობის ქვეყნებისთვის განეხილა წევრობის პერსპექტივა. პარალელურად ევროკავშირის ასოცირებული წევრები - საქართველო, უკრაინა და მოლდოვა აქტიურად ითხოვდნენ მათთვის ორგანიზაციის წევრობის თუნდაც ზოგადი შესაძლებლობის დაშვებას და ევროპული იდენტობის აღიარებას. მოლდოვას, უკრაინას და საქართველოს ევროკავშირთან მიმართებაში ხშირად „ტრიოდ“ მოიხსენიებდნენ. თვალსაჩინოებისთვის აქვე აღვნიშნოთ, რომ ამ სამი ასოცირებული ქვეყნის სამოქალაქო საზოგადოების ექვსმა პლატფორმამ 2019 წლის დეკემბერში ბრიუსელში ხელი მოაწერა შეთანხმებას, რომლის მიხედვითაც მათ გაერთიანებული ძალებით უნდა მიეცათ ბიძგი საკუთარი ხელისუფლებებისათვის, უზრუნველეყოთ რეგიონული თანამშრომლობა, რაც ერთმანეთთან მხარდაჭერასა და კოორდინაციაზე იქნებოდა დამყარებული.

რუსეთის აგრესიამ და უკრაინაში წარმოებულმა ომმა, ასევე უკრაინელი ხალხის გმირულმა წინააღმდეგობამ ევროპელი ლიდერების ომამდე არსებული განწყობა შესამჩნევად შეცვალა, რაც შედეგზეც აისახა. ევროკავშირმა მიიღო გადაწყვეტილება განეხილა უკრაინის განაცხადი წევრობასთან დაკავშირებით.

აღნიშნულმა გარემოებამ დადებითი გავლენა მოახდინა ტრიოს დანარჩენ ორ წევრზე საქართველოზე და მოლდოვაზე. კერძოდ, 2022 წლის 3 მარტს, საქართველომ ევროკავშირში გაწევრიანების განაცხადი წარადგინა, რომელსაც ქვეყნის პრემიერ მინისტრმა მოაწერა ხელი [2].

იმავე დღეს განაცხადი მოლდოვამაც გააკეთა. ომის კონტექსტის გათვალისწინებით სამივე ქვეყნის განაცხადის განხილვა შემჭიდროვებულ ვადებში მოხდა. ევროკომისიის რეკომენდაციაზე დაყრდნობით, ევროკავშირის საბჭომ, საქართველოსთვის მეტად არასასიამოვნო გადაწყვეტილება მიიღო, 2022 წლის 17 ივნისს გადაწყვეტილებით მოლდოვას და უკრაინას კანდიდატის სტატუსი მიენიჭათ, ხოლო საქართველოს განაცხადი ევროკავშირის კანდიდატის სტატუსი მიღებაზე არ დაკმაყოფილდა.

ჩანაწერში კომისიამ ცნო საქართველოს ევროკავშირში გაწევრიანების პერსპექტივა, თუმცა აქვე წარმოადგინა საკითხების ვრცელი ჩამონათალი, რამაც საქართველოსთვის კანდიდატის სტატუსის მინიჭებას შეუშალა ხელი [3].

ბრიუსელმა მოგვიანებით განმარტა, რომ ორგანიზაცია საქართველოსთვის კანდიდატის სტატუსის მინიჭების საკითხს 2023 წელს კვლავ მიუბრუნდებოდა. ამავე განმარტებაში ნახსენები იყო, რომ ქართულმა მხარემ უნდა იმუშაოს სასამართლო სისტემის, პოლიტიკური პოლარიზაციის და „დეოლიგარქიზაციის“ რეფორმებზე.

გადაწყვეტილების პარალელურად, ევროკომისიამ, კანდიდატის სტატუსის მისაღებად, საქართველოსთვის 12-პუნქტიანი, სავალდებულოდ შესასრულებელი რეკომენდაცია შეადგინა.

2023 წლის 8 ნოემბერს კი ევროკომისიამ საქართველოსთვის კანდიდატის სტატუსის მინიჭების რეკომენდაცია გასცა. კომისიის შეფასებაზე დაყრდნობით 2023 წლის დეკემბერში ევროპული საბჭო კენჭს უყრის საქართველოსთვის კანდიდატის სტატუსის მინიჭების საკითხს. არის დიდი მოლოდინი, რომ საბჭო მხარს სწორედ ევროკომისიის მიერ რეკომენდირებულ გადაწყვეტილებას დაუჭერს მხარს.

სასურველია მოკლე მიმოხილვა უკრაინა-რუსეთის ომის ეკონომიკურ შედეგებზე გავაკეთოთ. ომის დასაწყისში მეცნიერები გამოთქვამდნენ თავიანთ ვარაუდებსა და პროგნოზებს ქვეყნებს შორის ომის მიმდინარეობისა და მისი შედეგებზე, რაც უარყოფითად აისახებოდა ქართული ეკონომიკის ბედზე. ზოგიერთი პროგნოზი გამართლდა და ნამდვილად განცხადდა ჩვენს რეალობაში, თუმცა მეცნიერთა დიდი ნაწილის დასკვნები გააბათილა ომის დაწყებიდან ერთი წლის თავზე ჩვენი საქართველოს მაკროეკონომიკურმა მაჩვენებლებმა.

საინტერესოა უშუალოდ რა სფეროებს შეეხო ომის შედეგები და რა გავლენა იქონია მან. ბუნებრივია ომით გამოწვეული კრიზისი და მსოფლიო ეკონომიკაში წარმოშობილი ნეგატიური შედეგები გარკვეული დოზით საქართველოს ეკონომიკაზეც აისახა. საგულისხმოა სავალუტო რყევები, ინფლა-

ცია, ლოჯისტიკური პრობლემები და სხვ. გარდა ამისა, როგორც უკრაინასთან, ასევე რუსეთთან ჩვენს ქვეყანას სავაჭრო ურთიერთობები აქვს, რისი შეფერხებაც ქვეყნის ეკონომიკაზე, ბუნებრივია, ნეგატიურად აისახება.

საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის „საქსტატის“ მონაცემების მიხედვით რუსეთ-საქართველოს სავაჭრო ბრუნვამ 2021 წელს $1.6 მილიარდს გადააჭარბა. ექსპორტირებული პროდუქციის ღირებულებამ $610 მილიონს (მთლიანი ექსპორტის 14.4%) მიაღწია, ხოლო იმპორტმა $1 მილიარდს (მთლიანი იმპორტის 10.2%).

რუსეთში ექსპორტირებული პროდუქციიდან გამოირჩევა: ფეროშენადნობები – $171.7მილიონი (104.7 ათასი ტონა), ყურძნის ნატურალური ღვინოები – $139.7 მილიონი (გაყიდული ღვინის 57%); მინერალური და მტკნარი წყლები – $60.9 მილიონი (107.4 ათასი ტონა); სპირტიანი სასმელები – $41.2 მილიონი / 9.9 ათასი ტონა; ახალი გარგარი, ბალი, ალუბალი, ატამი, ქლიავი და ღოღნაშო – $26.6 მილიონი (24.9 ათასი ტონა). საქართველო მნიშვნელოვნადაა დამოკიდებული რუსეთიდან იმპორტირებულ პროდუქციაზე, რომლებიდანაც გამოირჩევა: ნავთობი და ნავთობპროდუქტები – $134.6 მილიონი (224.7 ათასი ტონა); ნავთობის აირები და სხვა აირისებრი ნახშირწყლები – $96.8 მილიონი (319.1 ათასი ტონა); ხორბალი და მესლინი – $87.4 მილიონი (337.6 ათასი ტონა); მზესუმზირის ზეთი – $41.6 მილიონი (28.3 ათასი ტონა); სატელეფონო აპარატები – $37.2 (46.3 ტონა): ელექტროენერგია – $12 მილიონი (იმპორტირებული ელექტროენერგიის 62%) [4].

არ შეგვიძლია არ გამოვეხმაუროთ სხვადასხვა ექსპერტის მიერ გაკეთებულ დასკვნას იმის თაობაზე, რომ საქართველო ელექტოენერგიის და ნავთობის კუთხით სრულად იყო დამოკიდებული რუსეთზე. უნდა ითქვას, რომ საქართველოში ელექტორენერგიაზე მოთხოვნის დიდ ნაწილს თავად იკმაყოფილებს თბო და ჰიდრო ელექტრო სადგურებით. რა თქმა უნდა, სეზონის მიხედვით განსხვავებულია პროცენტული მაჩვენებელი. ივლის-აგვისტოს შუალედში 98%-ზე მეტი, ხოლო დეკემბერ-თებერვლის შუალედში 46-53%. ჩვენ გვაქვს ტრანსსასაზღვრო ურთიერთობები აზერბაიჯანთან, თურქეთთან, სომხეთთან, მათ შორის რუსეთთან. ელექტროენერგიის იმპორტი ყოველთვიურად, როდესაც ამის საჭიროებაა, ხორციელდება იმ მეზობელი სახელმწიფოდან, რომელიც უფრო დაბალ, ხელსაყრელ ფასს შემოგვთავაზებს. იმპორტთან ერთად, 2021 წელს საქართველოს ელექტროენერგიის ექსპორტის რეკორდული მაჩვენებელი ჰქონდა მაის-ივლისში [5].

რაც შეეხება ბუნებრივი აირის საკითხს, ვფიქრობთ გასაბათილებელია მოსაზრება, თითქოს საქართველო ბუნებრივი აირით მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული რუსეთზე, ამის თქმის საფუძველს გვაძლევს ის, რომ 90%-ზე მეტი ბუნებრივი აირისა ჩვენს ქვეყანაში აზერბაიჯანიდან შემოდის. ხოლო რუსეთიდან მისი მცირე ნაწილის იმპორტი ხორციელდება.

უკრაინაში მიმდინარე ომი დღესდღეობით მსოფლიოში არსებული უმთავრესი კრიზისია, რომლის შედეგებიც არაერთი მიმართულებით, ფართო მასშტაბით იგრძნობა. უნდა ითქვას, რომ გეოპოლიტიკა ყველა ქვეყანაზე ახდენს გავლენას, არ აქვს მნიშვნელობა ეს ქვეყანა ომის მონაწილეა თუ არა. ისტორიის ამ ფურცელმა კიდევ ერთხელ აჩვენა, რომ საერთაშორისო ურთიერთობების შეფასებისთვის გეოპოლიტიკა უმნიშვნელოვანეს დისციპლინას წარმოადგენს. მისი მნიშვნელობა ერთიორად იზრდება როდესაც სამყაროს „დიდი მოთამაშეები“ წმინდა გეოპოლიტიკური პოსტულატებით ხელმძღვანელობს.

დღესდღეობით სამხრეთ კავკასიისთვის ყველაზე აქტუალურ გეოპოლიტიკურ მოვლენებს რუსეთსა და დასავლეთს შორის მზარდი კონფრონტაცია და უკრაინაში მიმდინარე ომი წარმოადგენს. მიმდინარე ომმა და უკრაინაში განვითარებულმა მოვლენებმა ნათლად დაგვანახა, რომ ცივილიზებულმა სამყარომ უფრო მეტი ყურადღება უნდა დაუთმოს რუსული იმპერიული ზრახვების ნებისმიერი ფორმით გამოვლენას. დღეს სახეზე გვაქვს გაცილებით ფართო და მასშტაბური ხასიათის სამხედრო აგრესია, რომელსაც დიდი საერთაშორისო მხარდაჭერა და უშუალო ჩართულობა მოჰყ-

ვა. ეს უკანასკნელი აუცილებელიც იყო, მით უფრო როცა საქმე ეხება რუსულ იმპერიულ აგრესიას, თუმცა გაცილებით მარტივი იქნებოდა ამ უკანასკნელისთვის წინააღმდეგობის გაწევა და დასუსტება დღეს თუ ამგვარი მხარდაჭერა საქართველოს 2008 წლის ომის დროს ექნებოდა.

ყველასათვის ნათელია, რომ რეგიონულ ურთიერთობებში მოსკოვი კიდევ უფრო თამამი გახდა მას შემდეგ, რაც მისი სამხედრო შესაძლებლობები 2000-იან წლებში გაუმჯობესდა. გარკვეულწილად ამგვარი გაძლიერების შედეგი 2008 წელს საქართველომაც განიცადა, როდესაც რუსეთი შემოიჭრა და აფხაზეთსა და სამხრეთ ოსეთზე კონტროლი დაამყარა, ხოლო ცოტა მოგვიანებით კი ორივე რეგიონი დამოუკიდებელ სახელმწიფოებად აღიარა. ამით იმის თქმა გვინდა, რომ 2008 წელს საქართველოში განხორციელებულ რუსულ აგრესიაზე საერთაშორისო აქტორების პასუხი დღევანდელთან შედარებით დაბალანსებული და საკმაოდ თავშეკავებული იყო. დასავლეთის მხრიდან გამოჩენილმა ზედმეტმა სიფრთხილემ, რუსეთს საშუალება მისცა, საერთაშორისო თანამეგობრობის უპატივცემლობის გზაზე, ყოველი მომდევნო ნაბიჯი უფრო თამამად გადაედგა. ვიტყვით იმასაც, რომ აგვისტოს ომის ირგვლივ სხვადასხვა ფორმატების არაეფექტურობას ხელს უწყობდა თავად ევროკავშირის ლოიალური დამოკიდებულება რუსეთის მიმართ, რომელიც აშკარა ხასიათს ატარებდა. მეორე ხელშემწყობი გარემოება გახლდათ მოსკოვის მხრიდან საერთაშორისო დოკუმენტებში მოყვანილი რეკომენდაციების, დასკვნების და გადაწყვეტილებების უგულებელყოფა, რასაც ქართული მხარე ყოველთვის პირნათლად ასრულებდა.

AKAKI PARJIANI – GTU, Assoc. Professor

THE IMPACT OF THE UKRAINE-RUSSIA WAR ON THE CURRENT POLITICAL SITUATION IN GEORGIA

Summary

Today, the most relevant geopolitical events for the South Caucasus are the growing confrontation between Russia and the West and the ongoing war in Ukraine. The current war and the events in Ukraine have clearly shown us that the civilized world should pay more attention to the manifestation of Russian imperial intentions in any form.

Today, we are facing a military aggression of a much broader and large-scale nature, which was followed by great international support and direct involvement. The latter was necessary, especially when it comes to Russian imperial aggression, although it would be much easier to resist and weaken the latter today if Georgia had such support during the 2008 war. It is clear to all that Moscow has become bolder in regional relations since its military capabilities improved in the 2000s. In 2008, Georgia also experienced the results of such strengthening to some extent, when Russia invaded and established control over Abkhazia and South Ossetia, and a little later recognized both regions as independent states.

By this we want to say that the response of international actors to the Russian aggression in Georgia in 2008 was balanced and quite restrained compared to today. The excessive caution shown by the West allowed Russia to take each subsequent step more boldly on the path of disrespecting the international community. We also say that the ineffectiveness of various formats surrounding the August war was facilitated by the obvious loyalty of the European Union towards Russia. The second contributing factor was Moscow's neglect of the recommendations, conclusions and decisions contained in international documents, which the Georgian side always clearly followed.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ბატაშვილი დ., საფრთხე, რომელიც რუსეთ-უკრაინის ომის შემდეგ შეიძლება დაემუქროს რუსეთის მეზობლებს. 13.12.2022 წ. სტატიის ნახვა შესაძლებელია ვებ-გვერდზე: https://gfsis.org.ge/ge/blog/view/1533 (ბოლოს ნანახია: 30.11.2023წ)
2. ინტერნეტ მაუწყებლობა „JAM news“ პოლიტიკა საქართველოში. სტატია: „განაცხადი ევროკავშირში საქართველოს გაწევრიანებაზე“ 03.03.2022 წ. სტატიის ნახვა შესაძლებელია ვებ-გვერდზე: https://jam-news.net/ge/saqartvelom-evrokavshirshi-gawevrianebaze-ganackhadi-waradgina-ras-nishnavs-es/ (ბოლოს ნანახია: 07.11.2023 წ).
3. European Commission - Opinion on the EU membership application by Georgia, 17 June 2022. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_22_3800 (ბოლოს ნანახია: 27.10.2023 წ)
4. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის - საქსტატის მონაცემების ნახვა შესაძლებელია ვებ გვერდზე: https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/35/sagareo-vachroba . ბოლოს ნანახია: 05.10.2023 წ.
5. მ. მარგველაშვილი, მ. მუხიგულაშვილი, თ. კვარაცხელია, მ. ფარცვანია - რუსეთ-უკრაინის ომის გავლენა საქართველოს ენერგეტიკულ უსაფრთხოებაზე მოკლევადიან პერიოდში. WEG თბილისი, 2022 წ. პუბლიკაციის ნახვა შესაძლებელია ვებ-გვერდზე: http://weg.ge/sites/default/files/russia_-ukraine_war_and_georgian_energy_security.pdf (ბოლოს ნანახია: 30.11.2023 წ).

ნანა კანკავა
სტუ, დოქტორანტი
წარმოადგინა პროფ. ქეთი ჯიჯეიშვილმა

გაერო და საქართველოს გაყინული კონფლიქტები

„აფხაზეთის კონფლიქტში“ გაეროს ჩართულობის შესწავლისას ნათლად იკვეთება: მოლაპარაკებების წარმართვის და მისი წარმატებით დასრულებისთვის, მხოლოდ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის მცდელობა არ არის საკმარისი. ამ ორგანიზაციისგან დამოუკიდებელმა ფაქტორებმაც, ხელი უნდა შეუწყონ პროცესების მართვას. გაეროს არაეფექტურობა – „აფხაზეთის კონფლიქტის“ მოგვარებაში – უმეტესწილად, რუსეთის საერთაშორისო სტატუსმაც განაპირობა. უშიშროების საბჭოს მუდმივმოქმედმა წევრობამ მოსკოვს (2008 წლის შემდეგ) პროცესებიდან – გაეროს მისცა მაქსიმალურად დისტანცირების საშუალება.

„სამხეთ ოსეთიის კონფლიქტში“ – გაეროს გარდა, ეუთო-ც გმობდა – ცხინვალის რეგიონში არსებულ მოვლენებს და აფხაზეთში, ქართველების ეთნიკურ წმენდას. ორივე, ორგანიზაციის მხრიდან, ხორციელდებოდა ტერიტორიული მთლიანობის და მისი სუვერენიტეტის დაცვის პოლიტიკა, რაც მკვეთრად გამოიხატებოდა დეკლარაციებსა და რეზოლუციებში.

რაც შეეხება „2008 წლის აგვისტოს ომს“ – რუსეთმა, კიდევ უფრო შორს შეტოპა და სეპარატისტულ რეჟიმებთან სამხედრო თანამშრომლობის ხელშეკრულებები გააფორმა, რაც უფრო ადასტურებს, იმას, რომ რუსეთი ამ ომისთვის დიდ ხნის მანძილზე ემზადებოდა და რომ არა პირველ ეტაპზე ევროკავშირის გადამწყვეტი მოქმედებები, რამაც ცეცხლის შეწყვეტის შესახებ 6-პუნქტიანი შეთანხმება გამოიღო შედეგად, აგრესიის შედეგები შესაძლოა უფრო მძიმე ყოფილიყო.

საკვანძო სიტყვები: *კონფლიქტები, საბრძოლო მოქმედებები, გაერო, ჩართულობა, ტერიტორიული მთლიანობა, სუვერენიტეტი.*

აღნიშნული თემის განხილვას აუცილებლად დავიწყებ აფხაზეთიდან, მე, როგორც ამ საოცარი კუთხის დევნილი და მოკლე ისტორიულ მიმოხლვას დაუვუთმობ მცირე ადგილს, ვინაიდან, ისტორიული ფრაგმენტი უფრო თვალსაჩინოს გახდის თუ, რა ეტაპზე დაიწყო საერთაშორისო ორგანიზაციამ ამ შემთხვევაში გაერომ – გარკვეული ღონისძიებების გატარება „აფხაზეთის კონფლიქტის“ შემთხვევაში.

XIX საუკუნის დასაწყისში, რუსეთმა დაიწყო ბრძოლა – საქართველოს სამეფო-სამთავროების ანექსირებისთვის. აფხაზეთი, დიდხანს ეწინააღმდეგებოდა მას, თუმცა, 1864 წელს, ის რუსული იმპერიის შემადგენლობაში ძალით შეიყვანეს. 1866 წელს კი, რუსეთის იმპერიამ ე.წ. „სოხუმის ოკრუგი“ შექმნა – ქუთაისის გუბერნიის შემადგენლობაში.

რუსეთმა, მისი მმართველობის დამყარების შემდეგ, მასობრივ რეპრესიებს მიმართა აფხაზების წინააღმდეგ, რასაც მოჰყვა – ეთნიკურად აფხაზი და აღმსარებლობით მუსლიმი მოსახლეობის – ოსმალეთის იმპერიაში გადასახლება.

საქართველოს ხელისუფლების მიერ ინიცირებულმა მიწის კანონპროექტმა – აფხაზების უკმაყოფილება გამოიწვია, რასაც (1918 წლის ოქტომბერი) მოჰყვა – აფხაზეთში გადატრიალების მცდელობა, რომელიც რუსეთმა აჯანყების მოწყობისთვის გამოიყენა და სცადა კიდევაც. ქართულმა არმიამ, ბოლშევიკური გადატრიალების მცდელობა უმალვე აღკვეთა და აფხაზეთი, კვლავ საქართველოს შემადგენლობაში დატოვა.

აფხაზეთი, საერთაშორისოდ აღიარებული საზღვრებით, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის შემადგენლობაში მოექცა – რუსეთის იმპერიისგან დამოუკი-

დებლობის მოპოვების შემდეგ (1920 წლის 7 მაისის ხელშეკრულებით). საქართველოსა და რუსეთს შორის საზღვარი დადგინდა – მდინარე ფსოუს და ახახჩას მთაზე.

1922-1931 წლებში, აფხაზეთს, საქართველოსთან სახელშეკრულებო ურთიერთობების საფუძველზე – რესპუბლიკის სტატუსი ჰქონდა, სადაც ყველა საკითხი, მათ შორის: საკადრო, ფინანსური თუ ადმინისტრაციული საკითხი საქართველოს სსრ კანონმდებლობისა და ხელმძღვანელობასთან ურთიერთშეთანხმების საფუძველზე წყდებოდა.

რაც მთავარია, 1924 წლის საბჭოთა კავშირის პირველ კონსტიტუციაში, აფხაზეთის პოლიტიკურ-სამართლებრივი სტატუსი დაფიქსირებული იყო.

1936 წელს, ტრანსკავკასიური ფედერაცია (რომელშიც აფხაზეთი, საქართველოს შემადგენლობაში შევიდა არსებული ავტონომიური რესპუბლიკის სახით – 1931 წლიდან) გაუქმდა. ამ საწყისიდან – სსრკ-ს დაშლამდე, აფხაზეთი (საქართველოს სსრ-ის ფარგლებში) ავტონომიური რესპუბლიკის სტატუსს ატარებდა.

აფხაზეთის სსრ-ის ეთნიკურად აფხაზმა მოსახლეობამ (რეგ. მოსახ. 18%) 1978 წელს, საქართველოს სსრ-დან გასვლა და საბჭოთა კავშირში ცალკე მოკავშირე რესპუბლიკად შესვლა მოითხოვა, თუმცა, ეს მოთხოვნა არ დაკმაყოფილდა.

პრეზიდენტ ზვიად გამსახურდიას მმართველობის პერიოდში (საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგ), საქართველოს მთავრობამ, აფხაზ ლიდერებთან გარკვეულ შეთანხმებას მიაღწია. კერძოდ, ავტონომიური რესპუბლიკის უმაღლეს საბჭოში, აფხაზებს (რეგ. მაცხოვ. 18%-ს) 28 ადგილი გამოუყვეს, ქართველებს (მოსახ. 47%) 26 ადგილი, ხოლო დანარჩენ მოსახლეობას (ძირითადად სომხები და რუსები 35%) – 11 ადგილი.

1991 წლის დეკემბერში, ახალი წესით გაიმართა უმაღლესი საბჭოს არჩევნები, რამაც ქართველ და აფხაზ დეპუტატებს შორის დაძაბულობა ვერ განმუხტა, უფრო მეტიც, ისინი ორ ურთიერთდაპირისპირებულ ფრაქციას ქმნიდნენ.

აფხაზეთში, საბრძოლო მოქმედებების დაწყება უკავშირდება: ცენტრალური ხელისუფლების მიერ სარკინიგზო ხაზების დაცვის მოტივით შეიარაღებული ძალების შეყვანას (1992 წელი). ომი, დაახლოებით 13 თვე გაგრძელდა და, სამწუხაროდ, აფხაზეთზე საქართველოს ხელისუფლების კონტროლის დაკარგვით დასრულდა. მხარეებმა ცეცხლი შეწყვიტეს, მოსკოვის – „ცეცხლის შეწყვეტისა და ძალთა დაშორიშორების შეთანხმებით“ (1994 წლის 14 მაისის შეთანხმება) [1].

აფხაზეთის კონფლიქტი

„აფხაზეთის კონფლიქტი“ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის დღის წესრიგში ჯერ კიდევ მაშინ მოექცა, როდესაც რეგიონში საბრძოლო მოქმედებები მძვინვარებდა. გაეროს უშიშროების საბჭოს პრეზიდენტის განცხადებაში (1992 წლის 10 სექტემბერი) ყურადღება გამახვილებულია, იმაზე რომ უშიშროების საბჭოს წევრები მოსკოვში გამოხატავენ კმაყოფილებას (1992 წლის 3 სექტემბერი) - რუსეთს, საქართველოსა და აფხაზურ მხარეს შორის გაფორმებული შეთანხმების გამო.

განცხადებაში ხაზგასმულია: საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის მხარდაჭერის და კონფლიქტის მშვიდობიანად გადაჭრის აუცილებლობის საკითხი.

„აფხაზეთის კონფლიქტთან“ დაკავშირებით, გაეროს უშიშროების საბჭოს, მთლიანობაში მიღებული აქვს 37 რეზოლუცია. მათგან, პირველი ასეთი დოკუმენტი 1993 წლის 9 ივლისით თარიღდება და მასში ყურადღება გამახვილებულია: ცეცხლის შეწყვეტის იმპლემენტაციაზე და სამშვიდობო პროცესებში, გაეროს ეფექტური ჩართულობისათვის, სამხედრო სადამკვირვებლო მისიის შექმნის აუცილებლობაზე.

1994 წლის 12 ივლისის გაეროს გენერალური მდივნის მოხსენებაში დეტალურად არის აღწერილი და ჩამოთვლილი, სადამკვირვებლო მისიის ძირითადი ამოცანები, ესენია:

ა) დააკვირდეს და შეამოწმოს შეთანხმების იმპლემენტაციას [1994 წლის 14 მაისი];

ბ) შეთანხმების შესაბამისად, დააკვირდეს დსთ-ს (დამოუკიდებელ სახელმწიფო-

თა თანამეგობრობა) სამშვიდობო მისიის ოპერაციებს აფხაზეთში;

გ) დაკვირვებისა და პატრულირების გზით შეამოწმოს, რომ უსაფრთხო ზონა თავისუფალია შეიარაღებული ძალებისგან და შეზღუდული შეიარაღების ზონა კი, მძიმე ტექნიკისგან;

დ) უსაფრთხო და შეზღუდული შეიარაღების ზონებში შეამოწმოს მძიმე შეიარაღების საწყობები;

ე) კოდორის ხეობიდან საქართველოს რესპუბლიკის შეიარაღებული ძალების გამოსვლაზე დაკვირვება;

ვ) კოდორის ხეობაში რეგულარული პატრულირება;

ზ) მხარეების, ან დსთ-ს სამშვიდობო ძალების მოთხოვნით, ან საკუთარი ინიციატივით გამოიძიოს შეთანხმების დარღვევის, ან შესაძლო დარღვევის შემთხვევები და ეცადოს მსგავსი ინციდენტების მოგვარებას;

თუმცა, ეს ამით არ მთავრდება და უშიშროების საბჭოს (1994 წლის 21 ივლისის რეზოლუციაში) ზ/აღნიშნული მისიის ამოცანებს, კიდევ ემატება ორი კომპონენტი, როგორიცაა:

1) სხვა რელევანტურ საკითხებთან ერთად, თავისი მანდატის ფარგლებში, ინტენსიურად შეატყობინოს გენერალურ მდივანს შეთანხმების იმპლემენტაციასთან დაკავშირებული საკითხები, ინფორმაცია მისი დარღვევის ფაქტებსა თუ მისიის გამოძიების შესახებ;

2) შეინარჩუნოს ახლო კონტაქტები კონფლიქტის ორივე მხარესთან და ითანამშრომლოს დსთ-ს სამშვიდობო ძალებთან, მონაწილეობა მიიღოს დევნილთა და იძულებით გადაადგილებულ პირთა - უსაფრთხო დაბრუნებისათვის საჭირო გარემოს შესაქმნელად;

2008 წლის 26 აგვისტოს ომის შემდეგ, რუსეთის ფედერაციამ „აფხაზეთი“ და ე.წ. „სამხრეთ ოსეთი“ დამოუკიდებელ სახელმწიფოებად აღიარა და 2009 წლის 15 ივნისს „ვეტო“ დაადო - უშიშროების საბჭოს რეზოლუციას, რომელსაც სადამკვირვებლო მისიის ვადა უნდა გაეგრძელებინა. საქართველოში, გაეროს სადამკვირვებლო მისია - 2009 წლამდე ფუნქციონირებდა;

„აფხაზეთის კონფლიქტში“, რუსეთის ფედერაცია დახასიათებულია, როგორც - „მხარეთა შორის მოლაპარაკებების ფასილიტატორი“, რაც დასტურდება გაეროს ოფიციალური დოკუმენტებით.

აღნიშნულ კონფლიქტში, გაერო არ წარმოადგენს მთავარ მედიატორს. 1997 წლის შემდეგ, აფხაზეთის საკითხზე მოლაპარაკებების პროცესში ჩართული არიან გაეროს გენერალური მდივნის მეგობარ სახელმწიფოთა ჯგუფი, როგორიცაა: აშშ, დიდი ბრიტანეთი, საფრანგეთი, გერმანია და რუსეთის ფედერაცია [2].

„აფხაზეთის კონფლიქტის“ პოლიტიკური მოგვარებისთვის, უპირველესად, აუცილებელი იყო აფხაზეთის სტატუსის განსაზღვრა. მთელი საერთაშორისო საზოგადოება და, მათ შორის, რა თქმა უნდა - გაეროც, ერთხმად აღიარებდა საქართველოს ტერიტორიულ მთლიანობას, მაგრამ ამავდროულად აცხადებდა, რომ თბილისს, ფართო ავტონომია უნდა მიეცა სოხუმისთვის.

1997 წლიდან, გაერო აფხაზეთის კონფლიქტის მოგვარების საკითხში გაცილებით უფრო აქტიური ხდება, რაც გამოიხატა - საქართველოში, გაეროს გენერალური მდივნის პირველი პრეზიდენტი სპეციალური წარმომადგენლის დანიშვნაში, ჟენევის ფორმატის რეორგანიზაციასა და ქართულ-აფხაზური საკოორდინაციო საბჭოს შექმნაში. საკოორდინაციო საბჭოშიში 3 სამუშაო ჯგუფი ფუნქციონირებდა, რომლებიც მუშაობდნენ: პოლიტიკური და უსაფრთხოების, დევნილთა და იძულებით გადაადგილებულ პირთა და ეკონომიკური რეაბილიტაციის საკითხებზე. შეხვედრების ამ ფორმატში, ქართულ-აფხაზური მხარეების გარდა, მონაწილეობას იღებდნენ: გაეროს გენერალური მდივნის მეგობარ ქვეყანათა ჯგუფის წარმომადგენლები, დსთ-ს სამშვიდობო მისიის ხელმძღვანელი და გაეროს მთავარი სამხედრო დამკვირვებელი.

1998 წელს, ათენში - „ნდობის აღდგენის ღონისძიებების ფარგლებში“ - ფართო წარმომადგენლობითი შეხვედრა გაიმართა გაეროს უშუალო ჩართულობით. დიალოგის გზაზე, ეს პირველი, მნიშვნელოვანი ნაბიჯი იყო „აფხაზეთის კონფლიქტში“ მონაწილე

მხარეთათვის. თუმცა, მხარეებმა მნიშვნელოვან პროგრესს - 1999 წელს, „ნდობის აღდგენის ღონისძიებების“ ფარგლებში გამართულ მეორე შეხვედრაზეც მიაღწიეს, რომელიც ჩატარდა ქ. სტამბულში, სადაც შეთანხმდნენ შემდეგ საკითხებზე :

ა) ერთი კვირის განმავლობაში, ტყვეებისა და დაკავებული პირების გაცვლის თაობაზე შეხვედრის გამართვა;

ბ) გაეროს სადამკვირვებლო მისიის ხელმძღვანელთან ერთად კონფლიქტის ზონაში სიტუაციის დესტაბილიზაციის გამომწვევი ინციდენტების ერთობლივი გამოძიება;

გ) საკოორდინაციო საბჭოს ფარგლებში, სამუშაო ჯგუფების აქტივობის აღდგენა, სტამბულის სამიტიდან ერთი კვირის განმავლობაში სამივე ჯგუფის შეხვედრის მოწვევა;

დ) 1998 წლის 24 სექტემბრის პროტოკოლის იმპლემენტაციისათვის ხელშეწყობა, პროტოკოლი გამყოფი ხაზის გასწვრივ სიტუაციის სტაბილიზაციას ეხება;

ე) ადგილობრივ დონეზე თანამშრომლობის განვითარება, განსაკუთრებით ეკონომიკის სფეროში;

ვ) ორ მხარეს შორის პოლიტიკური პირების შეხვედრების ორგანიზება;

ზ) ინფორმაციის რეგულარულად მიმოცვლისთვის, მექანიზმების შემუშავება და გაუმჯობესება, რაც მოიცავს თანამშრომლობას - მასმედიის სფეროში;

თ) ინფორმაციის მიმოცვლა და კონსულტაციები სამართალდამცავ ორგანოებთან უკანონო აქტების პრევენციის მიზნით;

ი) საომარი მოქმედებებისას, დაკარგულ პირთა მოძიების კომისიის წარმომადგენელების შეხვედრის მოწყობა ერთი თვის ვადაში;

„ნდობის აღდგენის ღონისძიებების ფარგლებში“, ბოლო შეხვედრა გაიმართა იალტაში (2001 წელს). შედეგად მოლაპარაკებებისა, მომზადდა სამი ძირითადი დოკუმენტი:

1) მხარეების განცხადება;

2) „ქართულ-აფხაზური მხარეების იალტის დეკლარაცია“ (სადაც მხარეები, გაეროს გენერალური მდივნის სპეციალურ წარმომადგენელს მიმართვადნენ თხოვნით, რომ მას - გაეროსთვის, მეგობართა ჯგუფის ქვეყნებისთვის, ეუთოს და დსთ-სთვის მიემართა და ის, ძალადობის განუახლებლობის, დევნილთა და იძულებით გადაადგილებულ პირთა უსაფრთხო დაბრუნების გარანტი ყოფილიყო, თუმცა, აღნიშნულზე, ხელი არავის მოუწერია);

3) „ქართულ-აფხაზურ მხარეებს შორის ნდობის აღდგენის სამოქმედო პროგრამა“, (რომელშიც: 15 ღონისძიება იყო დაგეგმილი და ეხებოდა შემდეგ საკითხებს, როგორიცაა: - მხარეთა, ახალგაზრდა წარმომადგენლებს შორის შეხვედრების ორგანიზება; - მხარეთა, სხ/სხ პოლიტიკური წრეების შეხვედრების დაგეგმვა; - მხარეებს შორის, ომის ვეტერანებსა და შშმ პირების ორგანიზაციათა თანამშრომლობის მხარდაჭერა და ა.შ.).

იალტის მოლაპარაკებებზე მიღწეულმა პროგრესმა, რეალობაში აისახა ვერ ჰპოვა და ერთი წლის შემდეგ, ქართულ-აფხაზურმა საკოორდინაციო საბჭომ, მუშაობა საერთოდ შეწყვიტა.

საქართველოში, გაეროს გენერალური მდივნის სპეციალური წარმომადგენლის დიტერ ბოდენის - უშუალო ჩართულობით - „თბილისსა და სოხუმს შორის კომპეტენციების განაწილების პრინციპების შესახებ“ ჩარჩო-შეთანხმება (The Principles For Division Of Competences Between Tbilisi And Sukhumi) 2002 წლის მარტში შემუშავდა, რომელიც საქართველოს დამოუკიდებლობას და ტერიტორიულ მთლიანობას, ადასტურებდა, მის საერთაშორისოდ აღიარებულ საზღვრებში. აღნიშნული დოკუმენტის მიხედვით, აფხაზეთი - საქართველოს შემადგენლობაში არსებული სუვერენული წარმონაქმნია, სადაც ასევე, საუბარი იყო, რომ: თბილისისა და სოხუმის კომპეტენციები ფედერალური შეთანხმებით და კონსტიტუციით უნდა განსაზღვრულიყო, რომელიც შესასრულებლად სავალდებულო იქნებოდა და მის შეცვლას, ორივე მხარის თანხმობა დასჭრიდებოდა.

„აფხაზეთის კონფლიქტის“ მოსაგვარებლად, გაეროს მიერ წარმოდგენილი ერთადერთი ოფიციალური ინიციატივაა - დიტერ ბოდენისა და მეგობარ სახელმწიფოთა ჯგუფის მიერ შემუშავებული დოკუმენტი, თუმცა, მისი მიღება საბოლოოდ ვერ მოხერ-

ხდა. მას შემდეგ, ქართულ-აფხაზურ მხარეებს შორის რამდენიმე მნიშვნელოვანი შეხვედრა გაიმართა გაეროს ეგიდით (ბოსნია-ჰერცეგოვინაში, სერბეთში, მონტენეგროში, ბონსა და ჟენევაში) თუმცა, „აფხაზეთის კონფლიქტის“ მოგვარებასთან დაკავშირებით, პროგრესი მაინც არ მიღწეულა.

დღეისათვის, „აფხაზეთის კონფლიქტის“ საკითხში, გაეროს ჩართულობა შემოიფარგლება - ჟენევის, საერთაშორისო მოლაპარაკებების თანათავმჯდომარეობით და გენერალური ასამბლეის მიერ „აფხაზეთიდან, საქართველო და ცხინვალის რეგიონიდან/სამხრეთ ოსეთი, საქართველო იძულებით გადაადგილებულ პირთა და ლტოლვილთა სტატუსის შესახებ“ - ყოველწლიურად მიღებული რეზოლუციებით, სადაც, საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიებიდან დევნილთა - IDP აფხაზეთსა და ცხინვალის რეგიონში საკუთარ სახლებში უსაფრთხო და ღირსეული დაბრუნების უფლება - არის აღიარებული [3].

ამდენად, „აფხაზეთის კონფლიქტთან“ დაკავშირებით შეიძლება დავასკვნათ, რომ - „აფხაზეთის კონფლიქტში“ გაეროს ჩართულობის შესწავლისას ნათლად იკვეთება: მოლაპარაკებების წარმართვის და მისი წარმატებით დასრულებისთვის, მხოლოდ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის მცდელობა არ არის საკმარისი. ამ ორგანიზაციისგან დამოუკიდებელმა ფაქტორებმაც, ხელი უნდა შეუწყონ პროცესების მართვას.

გაეროს არაეფექტურობა - „აფხაზეთის კონფლიქტის“ მოგვარებაში - უმეტესწილად, რუსეთის საერთაშორისო სტატუსმაც განაპირობა. უშიშროების საბჭოს მუდმივმოქმედმა წევრობამ მოსკოვს (2008 წლის შემდეგ) პროცესებიდან - გაეროს მისცა მაქსიმალურად დისტანცირების საშუალება.

მოგეხსენებათ, გაერთიანებული ერების ორგანიზაციას არ შესწევს უნარი ზემოქმედება მოახდინოს ზესახელმწიფოებზე, ხოლო ამ სახელმწიფოებს გააჩნიათ მასზე გავლენის მოხდენის შესაბამისი მექანიზმები და საჭიროების შემთხვევაში ამას ოსტატურადაც იყენებენ. ერთ-ერთ, ასეთ მნიშვნელოვან ბერკეტს წარმოადგენს ვეტო-ს უფლების გამოყენება. რუსეთის ფედერაციის მიერ, როგორც ეუთოს, ასევე, გაეროს შემთხვევაშიც, საქართველოს ტერიტორიაზე სადამკვირვებლო მისიის მანდატი სწორედაც ვეტო-ს გამოყენებით დასრულდა.

და ბოლოს, გაერომ ვერ მოახერხა 2008 წლის რუსული აგრესიის თავიდან არიდება „აფხაზეთის კონფლიქტის“ (საქართველოს) წინააღმდეგ, როგორც 2003 წელს, შტატების და ბრიტანეთის სამხედრო ძალების შეჭრა ვერ აღკვეთა - ერაყში.

„სამხრეთ ოსეთის“ კონფლიქტი

ამ ყველაფრის პარალელურად, სამხრეთ ოსეთის ოლქთან დაკავშირებით გაერო შესამჩნევად არ აქტიურობდა. როგორც ჩვენთვის ცნობილია, 1990-1991 წლებში, სამხედრო შეირაღებული დაპირისპირება იყო - ცენტრალურ ხელისუფლებას და ე.წ „სამხრეთ ოსეთის“ უკანონო ფორმირებებს შორის. ამ პერიოდში, საქართველო ჯერ კიდევ არ იყო გაეროს სრულუფლებიანი წევრი. თუმცა, მოგვიანებით სხვა რეზოლუციებში განხილულია „აფხაზეთის კონფლიქტთან“ ერთად „ცხინვალის კრიზისიც“. სწორედ, ამ ორივე კონფლიქტურ ზონასთან დაკავშირებით გამოყენებულია შემდეგი ტერმინები, როგორიცაა: „დევნილები“; „ლტოლვილები“; „იძულებით გადაადგილებული პირები“; „საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის დარღვევა“; „ეთნიკური წმენდა“ და ა.შ.

გაეროს გარდა, ეუთო-ც გმობდა - ცხინვალის რეგიონში არსებულ მოვლენებს და აფხაზეთში, ქართველების ეთნიკურ წმენდას. ორივე ორგანიზაციის მხრიდან, ხორციელდებოდა ტერიტორიული მთლიანობის და მისი სუვერენიტეტის დაცვის პოლიტიკა, რაც გამოიხატებოდა დეკლარაციებსა და რეზოლუციებში, სადაც კარგად არის აღწერილი ორგანიზაციების შეხედულებები და დამოკიდებულება, რომლის, ნათელი მაგალითია - 1995 წლის 6 აპრილი, როდესაც ეუთო-ს სადამკვირვებლო მისიის მიერ შემუშავდა წინადადებები, რომელიც ე.წ. „სამხრეთ ოსეთის“ კონსტიტუციურ სტატუს ეხება და ყურადღებას ამახვილებს სამ ძირითად პრინციპზე: 1) საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის შენარჩუნება; 2) „სამხრეთ ოსეთის“ ფართო ავტონომია; 3) ურთიერთობების შენარჩუნება;

2008 წლის 18 სექტემბერს, ეუთო-ს მუდმივმოქმედი საბჭოს მიერ მიღებულ იქნა გადაწყვეტილება, რომლის შემდგომ შეიცვალა ვითარება, რაც გულისხმობდა ეუთო-ს მისიის სამხედრო მონიტორინგის გაზრდას საქართველოში. აღნიშნულ გადაწყვეტილებაში მნიშვნელოვანი იყო ის, რომ მათი ნაწილი განთავსდებოდა ე.წ. „სამხრეთ ოსეთის“ მიმდებარე ტერიტორიაზე, მაგრამ რუსეთის მიერ ვეტოს დადებით დაიბლოკა აღნიშნული პროექტი.

2008 წლის 4 დეკემბერს, ეუთო-ს მინისტერიალზე (რომელიც გაიმართა ქ. ჰელსინკში) რუსეთმაკიდევ ერთხელ გამოიყენა ვეტო-ს უფლება და დაბლოკა ეუთოს მისიის მანდატის გაგრძელება საქართველოში.

2009 წლის 15 ივნისს, რუსეთმა კვლავ ვეტო-ს გამოყენებით უფლებით, გაეროს სადამკვირვებლო მისიის მუშაობა შეაჩერა. სწორედ, რუსეთის გავლენამ და ე.წ. „სამხრეთ ოსეთის“ და აფხაზეთის დამოუკიდებლობის აღიარებამ გამოიწვია ეუთო-ს მისიის და გაერო-ს მანდატის შეწყვეტა - საქართველოს ოკუპირებულ ტერიტორიებზე. მიუხედავად ამისა, აღნიშნული ორგანიზაციების დაინტერესება დღემდე გრძელდება ორივე კონფლიქტის მოგვარების საქმეში.

გაეროს და ეუთოს მოწონებას იმსახურებს „ჩართულობის სტრატეგიული სამოქმედო გეგმა“, რომელიც დაამტკიცა საქართველოს მთავრობამ 2010 წლის 27 იანვარს. დოკუმენტში, გაწერილია რიგი საკითხები, როგორც ცხინვალის რეგიონში, ასევე, აფხაზეთში მცხოვრები მოქალაქეების კეთილდღეობისთვის. აღნიშნული დოკუმენტი ითვალისწინებს გაყოფილი საზოგადოების შერიგებას და მათ შორის ნდობის ჩამოყალიბებას.

„ჩართულობის სტრატეგიული სამოქმედო გეგმა“ ოთხი ძირითადი მიმართულებისგან შედგება, ესენია: 1. ეკონომიკური მიმართულება; 2. სოციალური მიმართულება; 3. ადამიანური მიმართულება (უფლება და თავისუფლება); 4. ჰუმანიტარული მიმართულება.

1. ეკონომიკური მიმართულება - საერთაშორისო სავალუტო ფონდის უმთავრეს მიზანს წარმოადგენს გლობალური თანამშრომლობის გაღრმავება, სიღარიბის დონის შემცირება, დასაქმების დონის ამაღლება და საერთაშორისო ვაჭრობის ხელშეწყობა. აღნიშნულ პროცესში მონაწილეობას იღებს შრომის დაცვის ორგანიზაცია, რომლის დახმარებით საქართველოში ხორციელდება პროექტი - „შრომის კანონმდებლობის შესრულების გაუმჯობესება.“ 2011-2015 წლებში წარმოდგენილ „გაეროს გეგმა განვითარების ხელშეწყობისათვის“ - მოცემულია ის აუცილებელი პრიორიტეტები, რომლებიც მნიშვნელოვან როლს თამაშობენ საქართველოს განვითარებაში. გაერომ, განახორციელა შემდეგი ქმედითი ნაბიჯები: დემოკრატიის განსავითარებლად - რაც მოიცავს თანამონაწილეობრივი და სამართლიანი პროცესების ხელშეწყობას; სიღარიბის შესამცირებლად - რომლის მიზანია გაიზარდოს ხელმისაწვდომობა დასაქმებაზე, განათლებაზე, სოციალურ თუ ჯანდაცვის მომსახურეობებზე. რაც განსაკუთრებულად ეხება დევნილებს, სოციალურად დაუცველებს და ა.შ. - კატასტროფის რისკის შემცირება - რამაც საქართველოს უნარის გამტკიცება შეძლო, ზიანის მინიმუმამდე დაყვანის და კატასტროფების საგანგებო სიტუაციებში, ზარალის პროცესების წარმართვისას.

2. სოციალური მიმართულება - აქ მოცემულია სხვადასხვა ფონდები, მაგ.: გაეროს მოსახლეობის ფონდი (UNFPA), რომელიც ახორციელებს ოკუპირებულ აფხაზეთში რეპროდუქციული ჯანმრთელობის მომსახურეობის გაზრდას; გაეროს ბავშვთა ფონდი (UNICEF), რომელიც ჩართულია ბავშვთა დაცვის, განათლების და ჯანმრთელობის სფეროებში გაატაროს სოციალური რეფორმები; გაეროს განვითარების პროგრამა (UNDP), რომელიც დახმარებას უწევს ეკონომიკური განვითარების, დემოკრატიული მმართველობის, საგანგებო სიტუაციებისგან თავის არიდების და მათი რეაბილიტაციის, ასევე, გარემოს დაცვის კუთხითაც. რაც შეეხება ჯანდაცვის მსოფლიო ორგანიზაციას, ეს უკანსკნელი აქტიურად მონაწილეობს როგორც, ჯანდაცვის პოლიტიკის შემუშავებაში, ასევე, საგანგებო სიტუაციებისთვის მზადყოფნის სისტემების განვითარებაში.

3. ადამიანის უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვის მიმართულება - აქ წარმოდგენილია ადამიანის უფლებათა

დაცვის უმაღლესი კომისარიატი (OHCHR). გაეროს ლტოლვილთა უმაღლესი კომისარიატი უშუალოდ არის ჩართული პროცესებში; გაეროს ქალთა ორგანიზაცია (UNIFEM), რომლის უდიდეს წვლილს წარმოადგენს სახალხო დიპლომატიის და დაპირისპირებულ მხარეთა შორის დიალოგის წარმართვა, გასაკუთრებით საგულისხმოა 2001-2006 წლების პერიოდი. ხოლო, 2008 წლის რუსეთ-საქართველოს ომის შემდეგ ორგანიზაციამ განაახლა სამუშაოები საქართველოში და ომის შემდგომ - პროცესებში ჩაერთო აქტიურად. გაეროს გენერალური ასამბლეის გადაწყვეტილებით 2010 წლიდან კი ახორციელებს პროექტებს, რომლის მთავარ მიზანს წარმოადგენს საქართველოში მცხოვრები დევნილებიხ თუ, კონფლიქტით დაზარალებული მოსახლეობის უფლებების დაცვას.

4. ჰუმანიტარული მიმართულება - გაერო, თავისი არსებობის მანძილზე, მუდმივად მხარს უჭერს ჰუმანიტარული და სამშვიდობო პროექტების განხორციელებას, ასევე, აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ „მსოფლიო ბანკის საერთაშორისო საფინანსო ორგანიზაცია“-ც ტექნიკური და ფინანსური კუთხით, ინტენსიურად ეხმარება საქართველოს.

„2016-2020 წლების თანამშრომლობის გეგმას მდგრადი განვითარებისთვის“ (რომლის ბიუჯეტი იყო 156 მილიონი დოლარი) გაეროს მუდმივ კოორდინატორს და საქართველოს მთავრობას შორის მოეწერა ხელი - 2015 წლის 20 ნოემბერს. ხელშეკრულება ემსახურება: განათლების, სოციალური დაცვის, დასაქმების და ჯანდაცვის მიმართულებებს და ასევე, დემოკრატიულ მმართველობას.

2010 წლის 27 იანვარს დამტკიცებულ გეგმაში საუბარია, რომ გაერო, საერთაშორისო არეალზე მხარს უჭერს საქართველოს ტერიტორიულ მთლიანობას და მისი სუვერენიტეტის დაცვას, რაც 2008 წლის აგვისტოდან დღემდე ნათლად ჩანს. მოგახსენებთ, რომ გაეროს გენერალური ასამბლეის მიერ მიღებულ რეზოლუციაში „აფხაზეთიდან, საქართველო და ცხინვალის რეგიონიდან/სამხრეთ ოსეთი, საქართველო, ადგილნაცვალ პირთა და ლტოლვილთა მდგომარეობის“ - შესახებ, ხაზგასმულია დევნილთა უფლებების აღდგენის აუცილებლობა, მათი საცხოვრებელ ადგილებში უსაფრთხო, ღირსეული და, რაც მთავარია - ნებაყოფლობითი დაბრუნება. მნიშვნელოვან ფაქტს წარმოადგენს რეზოლუციის მხარდამჭერთა რაოდენობა, რომელიც არის ფიქსირებული ყოველწლიურად.

რაც შეეხება ეუთო-ს როლს, ცხინვალის რეგიონში მიმდინარე დაძაბულობაზე, ეუთოს მისია აქტიურად ჩაერთო მას შემდეგ, რაც ხელი მოეწერა „საქართველო-ოსეთის კონფლიქტის მოწესრიგების პრინციპების შესახებ“ შეთანხმებას.

მისიის შემადგენლობა დაკომპლექტდა 1992 წლის 24 ივლისს ქალაქ სოჭში, რომელიც შედგებოდა - ოფისის თავმჯდომარის სპეციალური წარმომადგენლების, ორი დიპლომატიური მრჩეველისა და ოთხკაციანი სამხედრო ჯგუფსგან.

ეუთოს მისიას განესაზღვრა პოლიტიკური ჩარჩოების შექმნის აუცილებლობის ხელშეწყობა, რომლის ფარგლებშიც უნდა მომხდარიყო ხანგრძლივი პოლიტიკური შეთანხმება, რაც ეფუძნებოდა ეუთო-ს ძირითად პრინციპებს და ვალდებულებებს.

1997 წლის 22 აპრილს ამოქმედდა ეუთო-ს მისიის ქვედანაყოფი - ქალაქ ცხინვალში, რომელიც უშუალოდ ექვემდებარებოდა მისიის შტაბს ქალაქ თბილისში. იმავე წელს, მოეწერა ხელი შეთანხმებას, აფხაზეთში არსებულ გაერო-ს ადამიანის უფლებების ოფისსა და ეუთო-ს შორის. შეთანხმების საფუძველზე ერთი ოფიცერი უნდა გაეგზავნათ - „ადამიანის უფლებების მდგომარეობის მონიტორინგისათვის“ აფხაზეთში. მიუხედავად, ეუთო-ს მისიის ძალისხმევისა, პოზიტიური შედეგები არ მოჰყოლია აღნიშნულ მისიას, როგორც ცხინვალის ასევე, აფხაზეთის რეგიონში.

334-ე გადაწყვეტილების თანახმად, ეუთო-ს მისიის შემადგენლობა 20-მდე გაიზარდა (1999 წლის 15 დეკემბერს), რომლებსაც უნდა განეხორციელებინათ მონიტორინგი რუსეთ-საქართველოს საზღვრის მონაკვეთებზე. ხოლო, 2004 წლის 31 დეკემბრამდე „საზღვრის კონტროლის მისია“ ახორციელებდა მონიტორინგს, როგორც რუსეთ-საქართველოს საზღვართან, ასევე, დაღესტნის, ჩეჩნეთის და ინგუშეთის საზღ-

ვრების მონაკვეთებზე, თუმცა, საქართველოს ხელისუფლების მოთხოვნების მიუხედავად, მონიტორინგის დაწესება არ განხორციელდა საქართველო-რუსეთის საზღვრის და ჩრდილოეთ ოსეთის რესპუბლიკის მონაკვეთებზე. უფრო მეტიც, რუსეთის ფედერაციამ მისიის მიერ მონიტორინგის გაგრძელებას „ვეტო“ დაადო და 2004 წლის ბოლოსკენ კი კონტროლის განხორციელება საერთოდ შეწყდა - ზემოთ აღნიშნულ საზღვრებზე.

2004 წლის კონფლიქტის პერიოდში, ცხინვალის რეგიონში, რუსეთის ფედერაციის მხრიდან მუდმივად ხდებოდა საბრძოლო ტექნიკის და შეიარაღების არალეგალურად შემოტანა ქვეყნის მთელ ტერიტორიაზე.

2008 წლის აგვისტოში, ეუთო-მ შეცვალა მიმართულება და მისი საქმიანობა ემსახურებოდა ჰუმანიტარულ კრიზისს, გადაუდებელ სტაბილიზაციას. რისთვისაც, ეუთომ, ოპერატიულად ჩართო 20-მდე ახალი ოფიცერი, ამ ახალი მიმართულების გასააქტიურებლად. ევროპის უშიშროების და თანამშრომლობის ორგანიზაცია - მხარს უჭერდა ჟენევის მოლაპარაკებებს, რომელსაც რეგიონში სტაბილურობის დასამყარებლად ხელმძღვანელობდნენ - ეუთო, გაერო და ევროკავშირი. განხილვების შედეგად, შემუშავდა საერთო ინციდენტების პრევენციის სხვადასხვა მექანიზმები.

„ეუთო-ს სადამკვირვებლო მისიის ცხინვალის საველე ოფისის“ - ევაკუირება განხორციელდა - აგვისტოს ხუთდღიანი ომის პერიოდში (პერსონალის უსაფრთხოების მიზნით) ხოლო შემდეგ, ის ახორციელებდა საქმიანობას კარალეთის „მეწინავე მონიტორინგის ბაზიდან“ 2009 წლის 30 ივნისამდე. 2009 წლიდან, კი, მისიამ საერთოდ შეწყიტა საქმიანობა, რადგან რუსეთის ფედერაციამ ტრადიციულად მხარი არ დაუჭირა [4].

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, დასკვნის სახით მოგახსენებთ, რომ - „სამხეთ ოსეთიის კონფლიქტში“ - გაეროს გარდა, ეუთო-ც გმობდა - ცხინვალის რეგიონში არსებულ მოვლენებს და აფხაზეთში, ქართველების ეთნიკურ წმენდას. ორივე, ორგანიზაციის მხრიდან, ხორციელდებოდა ტერიტორიული მთლიანობის და მისი სუვერენიტეტის დაცვის პოლიტიკა, რაც მკვეთრად გამოიხატებოდა დეკლარაციებსა და რეზოლუციებში. სადაც, კარგად არის აღწერილი ორგანიზაციების შეხედულებები და დამოკიდებულება, რომ აქაც (აფხაზეთის კონფლიქტის მსგავსად) 2009 წლის 15 ივნისს, გამოიყენა რუსეთმა ვეტო-ს უფლება და გაეროს სადამკვირვებლო მისიის მუშაობა შეაჩერა. სწორედ, რუსეთის გავლენამ და ე.წ. „სამხრეთ ოსეთის“ და აფხაზეთის დამოუკიდებლობის აღიარებამ გამოიწვია ეუთო-ს მისიის და გაერო-ს მანდატის შეწყვეტა - საქართველოს ოკუპირებულ ტერიტორიებზე. თუმცა, გაეროს და ეუთოს მოწონებას იმსახურებს „ჩართულობის სტრატეგიული სამოქმედო გეგმა“, რომელიც დაამტკიცა საქართველოს მთავრობამ 2010 წლის 27 იანვარს. დოკუმენტში, გაწერილია რიგი საკითხები, როგორც ცხინვალის რეგიონში, ასევე, აფხაზეთში მცხოვრები მოქალაქეების კეთილდღეობისთვის. აღნიშნული დოკუმენტი ითვალისწინებს გაყოფილი საზოგადოების შერიგებას და მათ შორის ნდობის ჩამოყალიბებას.

და ბოლოს, აღნიშნული კონფლიქტის ფარგლებში, ჩემი აზრით ე.წ. „სამხრეთ ოსეთი“ და „აფხაზეთიც“, უნდა სარგებლობდეს მათი „საშინაო“ თვითგამორკვევის უფლებით. ისინი, არ უნდა სარგებლობდნენ მესამე სახელმწიფოს მიერ - ჩარევის უფლებით, მათი აღიარებით და საქართველოს სუვერენიტეტის შელახვით.

2008 წლის აგვისტოს ომი

გაეროს უშიშროების საბჭოს 2007 წლის 1781-ე და 1752-ე რეზოლუციებით დასტურდება, რომ 2007-2008 წლებში, საქართველოსა და საერთაშორისო თანამეგრობრობის მიერ გადადგმული ნაბიჯები, რომლებიც მიზნად ისახვდა ე.წ „გაყინული კონფლიქტების“ მოგვარებისთვის რეალური პირობების შექმნას, რუსეთის ფედერაციამ სამხედრო აგრესიით უპასუხა.

2008წლის 7 აგვისტოს, რუსეთის ფედერაცია ღიად ჩაება კონფლიქტში, ყოფილი „სამხრეთ ოსეთის“ ავტონომიური ოლქის ტერიტორიაზე და განახორციელა მასობრივი „სამხედრო ინტერვენცია“ საქართველოს მთელ ტერიიტორიაზე, მიუხედავად, რომ

საქართველო, თავისი სამშვიდობო მცდელობებით - აქტიურად იყო ჩართული. რუსეთის სამხედრო ნაწილებმა არა მხოლოდ საქართველოს შეიარაღებულ ძალებზე, არამედ სამოქალაქო ობიექტებსა და მშვიდობიან მოსახლეობაზე მიიტანეს იერიში, რის შედეგადაც ფაქტიურად სრულად განადგურდა კონფლიქტის ზონაში არსებული დასახლებული პუნქტები, ასევე, რუსეთის სამხედრო ძალებმა პარალელურად განახორციელეს თავდასხმა ზემო-აფხაზეთის ტერიტორიაზე და გაეროს უშიშროების საბჭოს რეზოლუციების და საერთაშორისო შეთანხმებების მკვეთრი დარღვევით დაიკავეს აფხაზეთი. იბომბებოდა საქართველოს მთელი ტერიტორია; ამჟამად, საქართველოს ტერიტორიის 20% - რუსეთის მიერ არის ოკუპირებული. „შეიარაღებული კონფლიქტის“ აშკარა პროვოკაციას ჰქონდა ადგილი რუსეთის მხრიდან, რომელმაც ათასობით ჯარისკაცის, ტანკის და ასობით თვითმფრინავის გამოყენებით ფართომასშტაბიანი შეტევა განახორციელა.

7-12 აგვისტომდე, მოსკოვმა დაახლოებით 40 000 ჯარისკაცი შეიყვანა საქართველოში. მათ შორის - 20 000 ჯარისკაცი როკის გვირაბის გავლით შევიდა სამხრეთ ოსეთში და დამატებით იმდენივე ჯარისკაცი აფხაზეთში. ამ რეგიონში განლაგებული რუსების სამხედრო ძალა, იმთავითვე სამჯერ აღემატებოდა საქართველოს მთელს შეიარაღებულ არმიას. რუსული და სეპარატისტული ძალების ინტენსიური აღჭურვა თანამედროვე იარაღით, შემოსევიდან სულ რაღაც, რამდენიმე თვით ადრე, შავი ზღვის ფლოტის მომზადება და ბაზების და რკინიგზის მოდერნიზაცია – მიუთითებს, რომ ეს ოპერაცია დიდი ხნით ადრე იყო დაგეგმილი.

ეს იყო ისტორიაში პირველი შემთხვევა, როდესაც, კარგად იყო გათვლილი და შეწყვილებული: სახმელეთო, საჰაერო და საზღვაო ოპერაციები - ე.წ. „კომპიუტერულ“ ომთან. სადაც, ზოგიერთი ანალიტიკოსის მიერ გაჟღერდა ცნება - „მეოთხე ფრონტი“. ეპიზოდური ინტერნეტშეტევის მსხვერპლი თავდაპირველად საქართველო გახდა - ივლისის თვეში და 19 ივლისს, უკვე განხორციელდა კიბერშეტევა - ქვეყნის პრეზიდენტის პირად ვებგვერდზე. თუმცა, ნამდვილი შეტევა 8 აგვისტოს განხორციელდა, როდესაც რუსებმა ქართული ინტერნეტსივრცის კონტროლი და სრული ბლოკირება მოახდინეს. მოქმედებდა ორი სხ/სხ ჯგუფი: პრეზიდენტის ვებსაიტს აკონტოლებდა ერთი ჯგუფი, რაც მიზნად ისახავდა იმის დემონსტრირებას თუ, რამდენად დაუცველი იყო ქვეყნის კიბერსივრცე და ინფრასტუქტურა.

ხოლო, საბანკო სექტორს აკონტროლებდა მეორე ჯგუფი, რომლის მიზანი იყო ეკონომიკური ქაოსის წარმოქმნა. საინფორმაციო ვებგვერდებზე მიყენებული იერიში კი, ამცირებდა ხელისუფლების შესაძლებლობას დაკავშირებოდა გარე სამყაროს დამხმარებისთვის ან ინფორმაციის გასავრცელებლად (პოლონეთმა და ესტონეთმა გამოიჩინეს ყურადღება საქართველოს ხელისუფლების მიმართ და მიაწოდეს ინიციატივა - ესარგებლათ თავიანთი ვებვერდებით საზოგადოებასთან დასაკავშირებლად).

- ამერიკის შეერთებული შტატების, რიგით 66-ე სახ-ო მდივნის, რაისის სიტყვებით: „მართლაც დიდი ხნით ადრე იყო ჩაფიქრებული“;

- ასევე, „ნოვაია გაზეტას“ კორესპონდენტი სამხედრო საკითხებში, პაველ ფელგენჰაუერი წერდა: „ცხადზე უცხადესია, რომ რუსეთის შეჭრა საქართველოში წინასწარ იყო დაგეგმილი და აგვისტოს ომის დაწყება კრემლს, ჯერ კიდევ აპრილში ჰქონდა გადაწყვეტილი.“

ამ და სხვა ანალიტიკოსთა მსგავსი შეფასებები წარმოადგენს მტკიცებულებათა ნაკრებს, რასაც მივყავართ დასკვნამდე, რომ - 2008 წლის ომი, წინასწარ დაგეგმილი და ოპერატიულად შესრულებული ფართომასშტაბიანი თავდასხმა იყო, რომლის მიზანი, საქ-ს ხელისფლების დამხობასთან ერთად, ქართული ჯარის განადგურება და ნატოში შევლის ოცნებაზე, საბოლოოდ უარის თქმა გახლდათ.

11-12 აგვისტოს რუსეთი კვლავ განაგრძობდა საქართველოს ტერიტორიების დაკავება-დაბომბვას. (დაიბომბა ქარელის რ/ნ, ქალაქი კასპი, გორი, ბაქო-სუფსის ნავთობსადენის მილი, კასპისა და ხაშურის რაიონები) .

მიუხედავად იმისა, რომ რუსეთის პრეზიდენტმა დიმიტრი მედვედევმა გასცა ბრძანება საქართველოში სამხედრო ოპერაციების შეწყვეტის შესახებ, რუსეთმა მას შემდეგ მაინც რამდენიმეჯერ დაბომბა საქართველოს ტერიტორია.

13 აგვისტოს საფრანგეთის პრეზიდენტი ნიკოლა სარკოზი და საქართველოს პრეზიდენტი მიხეილ სააკაშვილი თანხმდებიან - „თბილისში, ცეცხლის შეწყვეტის და მშვიდობის დამყარების მიზნით“ - ცეცხლის შეწყვეტის 6-პუნქტიან გეგმაზე; თუმცა, კვლავ ბომბავს გორის და კასპის რაიონებს - რუსეთის ავიაცია; დამატებითი რუსული ჯარები თავს ესხმიან და აწიოკებენ მოსახლეობას, ძარცვავენ გორთან არსებულ არტილერიის ბაზას, გრძელდება ქართული სოფლების დაკავება.

იმავდროულად, მიმდინარეობს შეტევა დასავლეთ საქართველოს მიმართულებითაც. რუსი ჯარისკაცები შედიან წალენჯიხის რაიონის სოფელ ფახულანში; ქალაქი ფოთის ნავსადგურთან აფეთქებენ საქართველოს სანაპირო დაცვის 3 გემს. ზუგდიდსა და ფოთში შეჰყავთ დამატებითი რუსული ჯარები (14 აგვისტოს). პარალელურად, ანადგურებენ სენაკში განთავსებულ სამხედრო ბაზას. გრძელდება ჯარების შეყვანა ქ. გორშიც. 16 აგვისტოს კი, რუსული არმიის მძიმე ტექნიკა გამოდის სენაკიდან და შეჰყავთ ქ. ფოთში.

რუსეთის პრეზიდენტი ვ. მედვედევი ხელს აწერს საფრანგეთის პრეზიდენტის სარკოზის მიერ შემოთავაზებულ 6-პუნქტიან გეგმას, თუმცა, ამის მიუხედავად, რუსეთი ისევ არ უხსნის საჰაერო სივრცეს თურქეთის და უკრაინელ მეხანძრე თვითმფრინავებს, რათა ჩააქრონ ხანძარი ბორჯომის ტყეპარკში.

აღმოსავლეთ და დასაცვლეთ საქართველოს შემაერთებელი სარკინიგზო კავშირიც წყდება სოფელ გრაკალთან ახლოს მდებარე ძირითადი საარკინიგზო ხიდის აფეთქებით.

17 აგვისტოსთვის, სენაკის სამხედრო ბაზის გამაგრება, მისი რაიონული სოფლების დაკავება, ახალგროში ე.წ. სამხრეთ ოსეთის შეიარაღებული ფორმირებების შეყვანა, სუფსის ნაბთობტერმინალთან სამხედრო ნაწილების განლაგება დ ა.შ. - უკვე ადასტურებდა, რომ რუსეთი 6-პუნქტიანი შეთანხმების შესრულებას სრულ ინგნორირებას უკეთებდა. რუსეთმა, ჩვეული ორმაგი სტანდარტების გამოყენებით იმოქმედა (მოახდინა საქართველოს ტერიტორიის ოკუპირება და გამაგრდა ამ ტერიტორიაზე)

18 აგვისტოს, რუსეთის თავდაცვის სამინისტროს განცხადებაში საუბარია არა „ჯარების გაყვანაზე“, არამედ „ჯარების გადაწევაზე“.

რუსეთის პრეზიდენტი დ. მედვედევი ყველა საერთაშორისო ნორმისა თუ კანონმდებლობის დარღვევით (26 აგვისტოს), ხელს აწერს ბრძანებულებას: „აფხაზეთისა და ე.წ. სამხრეთ ოსეთის დამოუკიდებლობის აღიარების შესახებ“.

საქართველოს პარლამენტი 28 აგვისტოს, (რუსეთის მიზანმიმართული ქმედებების საპასუხოდ) რუსეთის სამხედრო ძალებს აცხადებს „საოკუპაციო ძალებად“, ხოლო, აფაზეთსა და ცხინვალის რეგიონს (სამხრეთ ოსეთი) – „ოკუპირებულ ტერიტორიებად“. 3 სექტემებრს კი, საქართველო ოფიციალაურად წყვეტს დიპლომატიურ კავშირს რუსეთთან.

რაც შეეხება „2008 წლის აგვისტოს ომს“ - რუსეთმა, კიდევ უფრო შორს შეტოპა და სეპარატისტულ რეჟიმებთან სამხედრო თანამშრომლობის ხელშეკრულებები გააფორმა, რაც უფრო ადასტურებს იმას, რომ რუსეთი ამ ომისთვის დიდ ხნის მანძილზე ემზადებოდა და რომ არა პირველ ეტაპზე ევროკავშირის გადამწყვეტი მოქმედებები, რამაც ცეცხლის შეწყვეტის შესახებ 6-პუნქტიანი შეთანხმება გამოიღო შედეგად, აგრესიის შედეგები შესაძლოა უფრო მძიმე ყოფილიყო.

საქართველოს წინააღმდეგ განხოორციელებულ სრულმასშტაბიან საომარ მოქმედებას რუსეთმა ე.წ. უცხო ქვეყანაში „საკუთარ მოქალაქეთა“ დაცვის უფლებით - „ჰუმანიტარული ინტერვენცია“ უწოდა.

ამდენად, ცხადზე ცხადია, რომ 2008 წლის აგვისტოს რუსეთ-საქართველოს ომმა, სრულიად მსოფლიო შეძრა. ევროპული უსაფრთხოების კუთხით, ის უდიდეს კრიზისად იქცა მას შემდეგ, რაც სერბმა დიქტატორმა სლობოდან მილოშევიჩმა მე-20 სა-

უკუნის 90-იანი წლების ბოლოს აუშვა თავისი „ნაგაზები“ და ეთნიკური წმენდა ჩაატარა ბალკანეთში, რამაც რუსეთი და დასვლეთი ლამის ახალ „ცივ ომამდე“ მიიყვანა.

NANA KANKAVA **–** *GTU, PhD Student*

THE FROZEN CONFLICTS OF THE UN AND GEORGIA

Summary

When studying the involvement of the United Nations in the "Abkhazian conflict", it is clear: the efforts of the United Nations alone are not enough for the management of the conflict and its successful completion. Factors independent of this organization should also contribute to the management of processes. The inefficiency of the UN in solving the "Abkhazia conflict" was largely due to the international status of Russia. Permanent membership of the Security Council allowed Moscow (after 2008) to distance itself as much as possible from the processes of the United Nations.

In the "Samkhet Ossetia conflict" - in addition to the UN, the OSCE also condemned the events in the Tskhinvali region and the ethnic cleansing of Georgians in Abkhazia. Both, from the side of the organization, the policy of protection of territorial integrity and its sovereignty was carried out, which was clearly expressed in declarations and resolutions.

As for the "War of August 2008" - Russia went even further and signed military cooperation agreements with the separatist regimes, which further proves that Russia was preparing for this war for a long time and not at the first stage. The decisive actions of the European Union, which resulted in the 6-point agreement on the cessation of hostilities, the consequences of the aggression could have been more severe.

Key words: *conflicts, hostilities, United Nations, involvement, territorial integrity, sovereignty.*

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. https://ugsp.ug.edu.ge/storage/publications/March2021/CgDIrUgwHCzrgs824jWA.pdf?fbclid=IwAR2ng38ww1-ZtEvy-PMMHiCB7QCKVhZ8c_am-X8XLWBOD18MXM4pHeuxDR4 – 18-20გვ
2. https://ugsp.ug.edu.ge/storage/publications/March2021/CgDIrUgwHCzrgs824jWA.pdf?fbclid=IwAR2ng38ww1-ZtEvy-PMMHiCB7QCKVhZ8c_am-X8XLWBOD18MXM4pHeuxDR4 – 29-31გვ.
3. https://ugsp.ug.edu.ge/storage/publications/March2021/CgDIrUgwHCzrgs824jWA.pdf?fbclid=IwAR2ng38ww1-ZtEvy-PMMHiCB7QCKVhZ8c_am-X8XLWBOD18MXM4pHeuxDR4 – 31-35გვ.
4. ქართულ-ოსური ურთიერთობები და საერთაშორისო ორგანიზაციები. სტუ., თბ., 2022.
5. https://press.tsu.ge/data/image_db_innova/Disertaciebi/xatuna_burkaze.pdf?fbclid=IwAR0vY87YVP35p-qt0pTjmtC6KmVTnbhhZMn35sdZfZCCwpLF-qa5P_PTwpo – 123-124გვ.
6. https://press.tsu.ge/data/image_db_innova/Disertaciebi/xatuna_burkaze.pdf?fbclid=IwAR0vY87YVP35p-qt0pTjmtC6KmVTnbhhZMn35sdZfZCCwpLF-qa5P_PTwpo – 125გვ
7. https://press.tsu.ge/data/image_db_innova/Disertaciebi/xatuna_burkaze.pdf?fbclid=IwAR0vY87YVP35p-qt0pTjmtC6KmVTnbhhZMn35sdZfZCCwpLF-qa5P_PTwpo – 126-130გვ.
8. https://press.tsu.ge/data/image_db_innova/Disertaciebi/xatuna_burkaze.pdf?fbclid=IwAR0vY87YVP35p-qt0pTjmtC6KmVTnbhhZMn35sdZfZCCwpLF-qa5P_PTwpo – 130გვ
9. https://press.tsu.ge/data/image_db_innova/Disertaciebi/xatuna_burkaze.pdf?fbclid=IwAR0vY87YVP35p-qt0pTjmtC6KmVTnbhhZMn35sdZfZCCwpLF-qa5P_PTwpo – 137გვ

ლევან ცაგარეიშვილი
სდასუ, დოქტორანტი
*წარმოადგინა პროფ. **ირაკლი გაბისონიამ***

საგადასახადო სისტემის პოლიტიკური, სამართლებრივი და ეკონომიკური მახასიათებლები

საგადასახადო კანონმდებლობის სრულყოფა განვითარების ნებისმიერ საფეხურზე მყოფი სახელმწიფოს უმნიშვნელოვანესი ამოცანაა. დღევანდელი მდგომარეობით არ არსებობს მსოფლიოში სახელმწიფო, სადაც მუდმივად არ დავობდნენ საგადასახადო პოლიტიკის თაობაზე. აღნიშნული განპირობებულია იმით, რომ საგადასახადო სისტემა უნდა ესადაგებოდეს ქვეყნის ეკონომიკურ მდგომარეობას და ადეკვატურად უნდა შეესაბამებოდეს მიმდინარე ეკონომიკურ პროცესებს. გამომდინარე აქედან, საგადასახადო კანონმდებლობა მუდმივ ცვალებადობასა და სრულყოფას განიცდის.

საქართველოს საგადასახადო სისტემა მოიცავს კანონით გათვალისწინებული გადასახადების გადახდევინების პრინციპების, ფორმებისა და მეთოდების, საგადასახადო ორგანოებისა და საგადასახადო კონტროლის, აგრეთვე, კანონმდებლობის დარღვევისათვის პასუხისმგებლობის სახეების ერთობლიობას.

საკვანძო სიტყვები: *საგადასახადო პოლიტიკა, საგადასახადო სისტემა, საგადასახადო კანონმდებლობა, საქართველოს კონსტიტუცია, ორგანული კანონი, ეკონომიკური უფლებები, საკანონმდებლო ნორმა, საკუთრების უფლება, ვალდებულება, ადგილობრივი გადასახადები, გადასახადების გადამხდელი, საერთაშორისო ხელშეკრულებები.*

„საბაზრო ეკონომიკის პირობებში სულ უფრო მეტ მნიშვნელობას იძენს ქვეყანაში ბიზნესის განვითარება, საზღვარგარეთიდან რაც შეიძლება მეტი ინვესტიციების მოზიდვა, მეწარმეებისათვის ხელსაყრელი და კონკურენტუნარიანი გარემოს შექმნა, რაც, ბუნებრივია, პროდუქციის ზრდაზე, ეკონომიკის გაჯანსაღებასა და მოსახლეობის ცხოვრების დონეზე სასიკეთოდ აისახება.

ამიტომაც დღის წესრიგში დგას არა მარტო საგადასახადო სისტემის ნორმალური ფუნქციონირება, არამედ ამ მიმართულებით კანონმდებლობის დახვეწა, მათი ლიბერალიზაცია და მათში პასუხისმგებლობასთან ერთად უმეტესად წამახალისებელი ნორმების გათვალისწინება. ქვეყნის საგადასახადო საქმიანობის პროცესში იმ საზოგადოებრივ ურთიერთობათა დეტალებში გარკვევა, რომელთა რეგულირება საგადასახადო სამართლის სფეროს წარმოადგენს“ [1.3].

თომა აქვინელის შეხედულებით „გადასახადი ძარცვის ნებადართული ფორმაა“, სახელმწიფო სწორედ ამ გზით ახორციელებს მთელი რიგი სოციალური სისტემების უზრუნველყოფას და იკმაყოფილებს ფინანსურ მოთხოვნილებებს, რომლის მეშვეობითაც ეფექტურად ასრულებს ხალხის მიერ მასზე დაკისრებულ ამოცანებს.

ს. პეპელიაევის აზრით, გადასახადი წარმოადგენს ფიზიკური და იურიდიული პირების საკუთრების კანონით დადგენილ განსხვისების ფორმას, რომელიც ატარებს სავალდებულო, ინდივიდუალურად უსასყიდლო და არაეკვივალენტურ ხასიათს, უზრუნველყოფილია სახელმწიფო იძულების ღონისძიებებით, არ ატარებს სასჯელის ან კონტრიბუციის ხასიათს და მისი მიზანია უზრუნველყოს საჯარო ხელისუფლების სუბიექტების გადახდისუნარიანობა [1. 11].

გადასახადის საკანონმდებლო განმარტებას ვხვდებით საქართველოს საგადასახადო კოდექსის მე-6 მუხლში, რომლის პირველ ნაწილში ვკითხულობთ: „გადასახადი არის საგადასახადო კოდექსის მიხედვით სავალდებულო, უპირობო ფულადი შენატანი ბიუჯეტში, რომელსაც იხდის გადასახა-

დის გადამხდელი, გადახდის აუცილებელი, არაეკვივალენტური და უსასყიდლო ხასიათიდან გამომდინარე“.

საქართველოში გადასახადების დაწესება მხოლოდ პარლამენტის პრეროგატივაა. ბიუჯეტში სავალდებულო შენატანი გადასახადია, თუ ეს შენატანი გათვალისწინებულია საგადასახადო კოდექსით. „საგადასახადო კოდექსი განსაზღვრავს გადასახადების ამომწურავ ჩამონათვალს. გადასახადი წარმოადგენს სავალდებულო, უპირობო ფულად შენატანს.

„საქართველოს კონსტიტუციის 67-ე მუხლის თანახმად, სავალდებულოა გადასახადებისა და მოსაკრებლების გადახდა კანონით დადგენილი ოდენობითა და წესით“ [2. 39].

საქართველოს კონსტიტუციასთან ერთად ორგანული კანონი „ეკონომიკური თავისუფლების შესახებ“ სრულყოფს ეკონომიკურ უფლებებს და თავისუფლებებს.

საქართველოს ეკონომიკურ თავისუფლებას სწორედ ეს კანონი განსაზღვრავს და იგი გულისხმობს საქართველოს კონსტიტუციით განსაზღვრული ადამიანის უფლებებისა და თავისუფლების დაცვის მიზნით საქართველოს მოქალაქეების ეკონომიკური უფლებების და თავისუფლების გარანტიების დადგენას. ეს საკანონმდებლო ნორმა არის გარანტი, რომ ქვეყანაში მოსახლეობის თანხმობის გარეშე მთავრობა გადასახადებს არ გაზრდის“ [1. 14].

გადასახადის ბიუჯეტში გადახდა ხორციელდება მხოლოდ ფულადი ფორმით. გადასახადის გადახდა მოქმედი კანონმდებლობით საქონლით ან მომსახურებით გათვალისწინებული არ არის.

გადასახადები ირიცხება როგორც სახელმწიფო ბიუჯეტში, ასევე ავტონომიური რესპიბლიკებისა და ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოების ბიუჯეტში, საქართველოს საბიუჯეტო კანონმდებლობის შესაბამისად. ამასთან, გადასახადი აბსტრაქტული შენატანია და მას მიზნობრივი დანიშნულება არ გააჩნია. საგადასახადო შენატანები არ არის განკუთვნილი კონკრეტული სახელმწიფო ხარჯების დასაფინანსებლად. გადასახადის გადამხდელს წარმოადგენს მესაკუთრე და არა მოქალაქე. გადასახადის გადახდა სოციალური ვალდებულებაა, რაც კერძო საკუთრების უფლებიდან გამომდინარეობს. გადასახადს გააჩნია აუცილებელი, არაეკვივალენტური და უსასყიდლო ხასიათი. დარიცხული გადასახადი არის ვალი სახელმწიფოს წინაშე და ექვემდებარება ბიუჯეტში აუცილებელ გადახდას. გადასახადი არაეკვივალენტური ხასიათისაა. საგადასახადო ვალდებულება ცალმხრივია.

საგადასახადო-სამართლებრივ ურთიერთობებში არსებობს მხოლოდ მხოლოდ ერთი ვალდებული მხარე, გადასახადის გადამხდელი, კერძოდ, სახელმწიფო გადასახადის მიღებით არ იღებს თავის თავზე რაიმე შემხვედრ ვალდებულებას.

„საგადასახადო კოდექსის მე-6 მუხლის მე-4 ნაწილის თანახმად, ადგილობრივი გადასახადებია საგადასახადო კოდექსით დაწესებული და ადგილობრივი თვითმმართველობის წარმომადგენლობითი ორგანოების ნორმატიული აქტებით შემოღებული გადასახადი (ზღვრული განაკვეთების ფარგლებში), რომელთა გადახდა სავალდებულოა შესაბამისი ადგილობრივი თვითმმართველი ერთეულის ტერიტორიაზე. ადგილობრივ გადასახადს განეკუთვნება ქონების გადასახადი, რომელიც თავის თავში მოიცავს საწარმოთა ქონების გადასახადს, ფიზიკურ პირთა ქონების გადასახადს და მიწის გადასახადს. ამრიგად, ადგილობრივ გადასახადს აწესებს საქართველოს პარლამენტი, ხოლო მისი შემოღება, საგადასახადო კოდექსით დაწესებული ზღვრული განაკვეთის ფარგლებში, შესაბამისი ადგილობრივი თვითმმართველობის წარმომადგენლობით ორგანოებს უფლება არა აქვთ შემოიღონ ისეთი ადგილობრივი გადასახადები, რომლებიც არ არის გათვალისწინებული საგადასახადო კოდექსის მე-6 მუხლის მე-5 ნაწილით“ [1. 15].

საგადასახადო კანონმდებლობა წარმოადგენს სხვადასხვა დონით ნორმატიული აქტების ურთიერთდაკავშირებულ ერთობლიობას, რომლებიც შეიცავენ საგადასახადო ნორმებს.

„საგადასახადო კოდექსის მე-2 მუხლი განსაზღვრავს საგადასახადო კანონმდებლობის შემადგენლობას, რომელიც მოიცავს

საგადასახადო კანონმდებლობის სისტემის ოთხ დონეს, რომლებიც არეგულირებენ საქართველოში გადასახადებით დაბეგვრის სფეროში ძირითად სამართლებრივ ურთიერთობებს:

- საქართველოს კონსტიტუცია;
- საერთაშორისო ხელშეკრულებები და შეთანხმებები;
- საგადასახადო კოდექსი;
- კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტები.

საქართველოს საგადასახადო კანონმდებლობის სისტემა სხვადასხვა დონის ნორმატიული აქტების ურთიერთდაკავშირებული ერთობლიობაა. საგადასახადო სამართლის ნორმები ადმინისტრაციულ-სამართლებრივი ნორმების ნაირსახეობაა და, შესაბამისად, ისინი, უპირველეს ყოვლისა, საჯარო და არა კერძო ინტერესების რეალიზაციის საშუალებაა.

საგადასახადო კანონმდებლობის სისტემაში პირველი ადგილი საქართველოს კონსტიტუციას უჭირავს. საქართველოს კონსტიტუცია სახელმწიფოს უზენაესი კანონია. მას აქვს უპირატესი იურიდიული ძალა სხვა სამართლებრივი აქტების მიმართ. საქართელოს საგადასახადო კანონმდებლობის სისტემაში განსაკუთრებული ადგილი საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებებსა და შეთანხმებებს უკავია.

საგადასახადო კოდექსი საგადასახადო სფეროში საზოგადოებრივი ურთიერთობების მომწესრიგებელ სამართლებრივ ნორმათა სისტემატიზებული ნორმატიული აქტია.

სამართალშეფარდების პროცესში პრობლემატურია სამართლის ნორმის განმარტების საკითხი. „კანონის ინტერპრეტაცია ნიშნავს კანონის სიტყვათა მნიშვნელობის გაგებას, მაშასადამე, იმ ფაქტობრივ, ღირებულებითი და ჯერარსრული წარმოდგენების დადგენას, რასაც კანონის სიტყვები გამოხატავენ“ [3. 52].

„გადასახადების სისტემა არის ორგანიზაციულ-სამართლებრივი და ეკონომიკური ერთიანობის მქონე ცალკეული გადასახადების ერთობლიობა. გადასახადების სისტემის ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ერთიანობა გადასახადის სახეებისა და მათი იურიდიული შემადგენლობის ძირითადი ელემენტების დაწესების ცენტრალიზებული წესია“ [4. 36].

„საქართველოს საგადასახადო სისტემისა და საზღვარგარეთის ქვეყნების გამოცდილების ანალიზმა გვიჩვენა, რომ საქართველოსთვის, რომელიც ფაქტობრივად წარმოადგენს განვითარებად ქვეყანას სიღარიბის ზღვარს ქვემოთ მყოფი მოსახლეობის დიდი ხვედრითი წილით, მიზანშეწონილია პროგრესული ხასიათის გადასახადების ფართოდ გამოყენება და ამ სფეროში მაღალგანვითარებული ცივილიზებული სახელმწიფოების მდიდარი გამოცდილების გათვალისწინება.

საქართველოს საგადასახადო გარემო კომპლექსურია და სწრაფად ცვალებადი, რაც უარყოფით გავლენას ახდენს ქვეყნის განვითარებასა და სტაბილურობაზე“ [5. 44].

თანამედროვე მსოფლიოში გადასახადი სახელმწიფოს ფინანსური რესურსების ძირითადი წყაროა. ვერცერთი სახელმწიფო ვერ იარსებებს თავისი ფინანსური რესურსების გარეშე. ამასთან, კანონით დადგენილი გადასახადების გადახდის კონსტიტუციური ვალდებულების შესრულება უზრუნველყოფილია პასუხისმგებლობის ზომებით.

სამართლის მოთხოვნები უნდა იყოს მორალურად გამართული ანუ სამართალი უნდა იზიარებდეს ამა თუ იმ საზოგადოებაში არსებულ საყოველთაოდ მიღებულ შეხედულებებსა და ღირებულებებს. ასეთი სამართლის არსებობას შეუძლია დაარწმუნოს ადამიანი, რომ მისი მოთხოვნები სწორია და ხალხის ინტერესებში შედის. საგადასახადო კოდექსი კარგი მაგალითია, ვინაიდან, თანასწორობის პრინციპიდან გამომდინარე, სამართლიანია, გადაახდევინო პირს გადასახადი იმ შემთხვევაში, როდესაც მის მდგომარეობაში მყოფი სხვა პირი ამ გადასახადს იხდის.

გადასახადების სისტემა არის ორგანიზაციულ-სამართლებრივი და ეკონომიკური ერთიანობის მქონე ცალკეული გადასახადების ერთობლიობა.

„საგადასახადო პოლიტიკა ფისკალური პოლიტიკის შემადგენელი ნაწილია. ოფიციალური მონაცემებით, საქართველოს საგა-

დასახადო ტვირთი ერთ-ერთი ყველაზე დაბალია. ფორბსის მონაცემებით, საქართველო რიგით მეოთხე ადგილზეა გადასახადების სიმცირის მიხედვით.

საგადასახადო პასუხისმგებლობა საგადასახადო-სამართლებრივი ნორმების დარღვევის შედეგია. იგი ყოველთვის დაკავშირებულია სახელმწიფო იძულებასთან, რომელიც მის შინაარსს წარმოადგენს. საგადასახადო პასუხისმგებლობა დგება მხოლოდ საგადასახადო სამართალდარღვევის ჩადენის შემთხვევაში, რომელიც საგადასახადო პასუხისმგებლობის საფუძველია. საგადასახადო პასუხისმგებლობის არსებითი ნიშანს მისი რეალიზაციის პროცესუალური ფორმა წარმოადგენს.

დასკვნა. გადასახადი უშუალოდ გადასახადის გადამხდელის მიერ უნდა იქნეს გადახდილი ან ყველა შემთხვევაში, გადასახადის გადამხდელის ფულადი სახსრების ხარჯზე. საგადასახადო სისტემა ვერ იარსებებს პასუხისმგებლობის ინსტიტუტის გარეშე. კანონით დაწესებული გადასახადეის გადახდის კონსტიტუციური ვალდებულების შესრულება უზრუნველყოფილია საგადასახადო პასუხისმგებლობის ზომებით.

ყველა სამართალდარღვევა, რომელიც საგადასახადო სამართალდამრღვევებს განეკუთვნება, ზიანს აყენებს ან საფრთხეს უქმნის საგადასახადო სისტემას მთლიანობაში.

LEVAN TSAGAREISHVILI – SDASU, PhD Student

TAX SYSTEM POLITICAL, LEGAL AND ECONOMIC CHARACTERISTICS

Summary

Perfection of tax legislation is the most important task of the state at any stage of development. As of today, there is no country in the world where there is no constant dispute over the tax policy. This is due to the fact that the tax system should be suitable for the economic situation of the country and should adequately correspond to the current economic processes. Based on this, the tax legislation undergoes constant changes and improvements.

The tax system of Georgia includes a combination of the principles, forms and methods of tax payments, tax authorities and tax control, as well as types of liability for violations of the law.

Keywords: *tax policy, tax system, tax legislation, Constitution of Georgia, organic law, economic rights, legal norm, property right, obligation, local taxes, tax payer, international agreements.*

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. გაბისონია ი., ბარამია თ., „საგადასახადო სამართალი (ზოგადი ნაწილი)“, თბ., 2021.
2. საქართველოს კონსტიტუცია. 24.08.1995, გვ. 39. https://matsne.gov.ge/ka/document/view/30346?publication=36
3. ციპელიუსი რ., იურიდიული მოძღვრება, ბეკის გამომცემობა, მიუჰენი, 2006.
4. როგავა ზ., „საგადასახადო სამართალი“, დამხმარე სახელმძღვანელო, წიგნი პირველი, თბ., 2016.
5. „საჯარო ფინანსების მართვის რეფორმა საქართველოში“, ევროკავშირი საქართველოსთვის, თბ., 2017.
6. ბახტაძე ლ., კაკულია რ., ჩიკვილაძე მ., საგადასახადო საქმე, თბ., 2007.
7. გაბისონია ი., „საგადასახადო სამართალი, გადასახადის გადამხდელის უფლებების დაცვის მექანიზმები“, თბ., 2013.
8. გაბისონია ი., გაბელია ჯ., „საგადასახადო დანაშაულებრივ ქმედებათა კვალიფიკაციის პრობლემა“, ჟურნალი „კიურისტი“, #1, თბ., 2016.

9. გაბისონია ი., ბარამია თ., „საქართველოს კონსტიტუციის 94-ე მუხლის მიზანშეწონილობის ასპექტები“, ჟურნალი „იურისტი“, #3, თბ., 2017.
10. გაბისონია ი., ბარამია თ., „საგადასახადო სისტემის პოლიტიკური, სამართლებრივი და ეკონომიკური მახასიათებლები“, სამეცნიერო ჟურნალი „იურისტი“, #6, 2016.
11. როგავა ზ., „გადასახადები, საგადასახადო სისტემა და საგადასახადო სამართალი“, თბ., 2002.
12. როგავა ზ., „საგადასახადო სამართალი“ დამხმარე სახელმძღვანელო, წიგნი მეორე, თბ., 2017.
13. ჩადუნელი ნ., „ბიზნესის როლი მსოფლიო ეკონომიკის გლობალიზაციაში“, თბ., 2013.
14. ჯობავა ბ., „თანამედროვე საქართველოს საგადასახადო საქმიანობის პრობლემების და მათი გადაწყვეტის გზები“, თბ., 2010.

დავით ძიძიგური
ფსიქოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი

განწყობის ეფექტების გამოვლენა აზროვნების პროცესში

სტატიაში წარმოდგენილია ფსიქოლოგიის უმნიშვნელოვანესი პრობლემის - განწყობისა და აზროვნების ურთიერთობის საკითხი. ექსპერიმენტულ მონაცემებზე დაყრდნობით, შევეცადეთ გაგვერკვია თუ რა გავლენის მოხდენა შეუძლია განწყობას აზროვნებითი აქტივობის სფეროში.

ჩვენი კვლევის მიზანია განწყობის ეფექტის შესწავლა აზროვნებითი აქტივობის სფეროში. კერძოდ, გავარკვიოთ, თუ როგორ მიმდინარეობს განწყობის აღმოცენების პროცესი, რომელიც ამოცანის გადაჭრის პირობას წარმოადგენს. როგორ მონაწილეობს განწყობა ამოცანის გადაჭრის პროცესში და როგორ ხორციელდება მისი რაგვარობის ჩამოყალიბება.

შრომაში წარმოდგენილია ფსიქოლოგიის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი პრობლემის - განწყობისა და აზროვნების ურთიერთობის ზოგიერთი საკითხი, კერძოდ, შევეცდებით, გავარკვიოთ თუ რა გავლენის მოხდენა შეუძლია განწყობის ეფექტის აღმოცენებას აზროვნებითი აქტივობის პროცესში.

შრომაში ჩვენ შევეხებით ამ საკითხზე ნამუშევარ თუ მომუშავე სხვადასხვა ავტორთა კვლევების გაანალიზებას, მათ შეხედულებებსა და მოსაზრებებს. ასევე ვეცდებით ექსპერიმენტულადაც შევისწავლოთ აზროვნების პროცესში განწყობის ეფექტების გამოვლენის პროცესი, რადგან ამ საკითხის შესწავლისათვის მრავალფეროვანი ექსპერიმენტული კვლევა იქნება ძირითადი შედეგების მაჩვენებელი, ამიტომ აუცილებლად მიგვაჩნია შრომის შემდგომში გაგრძელება.

თუ წინასწარი მონაცემების მიხედვით ვიმსჯელებთ, განწყობის ეფექტების გამოვლენას გარკვეული მნიშვნელობა უნდა ჰქონდეს ადამიანის შემეცნებითი აქტივობისათვის - აზროვნებისათვის, თუ რა სახის და როგორი, ამას გვიჩვენებს შემდგომი თეორიული და, განსაკუთრებით, ექსპერიმენტული კვლევა. როგორც კვლევის შედეგებიდან გაირკვა, წინასწარ შემუშავებულ განწყობას ნამდვილად აქვს გარკვეული მნიშვნელობა ადამიანის შემეცნებითი აქტივობისათვის. ამავე დროს ამა თუ იმ მოვლენის წინასწარი შეფასება განსაკუთრებულ გავლენას ახდენს პიროვნების მოქმედების ნაყოფიერებაზე. ამ საკითხის გარკვევით შესაძლებლობა მოგვეცემა ადამიანის ფსიქიკური აქტივობის შინაგანი ბუნებისა და მისი სტრუქტურის ნათელსაყოფად.

საკვანძო სიტყვები: *განწყობის თეორია, განწყობის ეფექტები, აზროვნება, შემეცნებითი აქტივობა.*

აზროვნების პროცესის კვლევას სრულიად განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს ფსიქოლოგიური მეცნიერების განვითარების ისტორიაში. აზროვნების პროცესი არის ის მთავარი საშუალება, რომლის მიხედვითაც, არის გააზრებული მთელი ფსიქიკის ბუნება, რაც კიდევ უფრო ცხადს ხდის მის სხვადასხვა მიმართულების კვლევას.

ანალიზი, სინთეზი, განზოგადება და სხვა აზრობრივი მოქმედება, ჩვეულებრივად გარკვეული ამოცანის გადაჭრის პროცესში, როგორც მისი კომპონენტი ჩაერთვის. მოცემული სიტუაციის ანალიზს სუბიექტი მაშინ აწარმოებს, როდესაც ეს სიტუაცია პრობლემურია და მას პრობლემის გადაჭრა სწადია.

თვით ცნების შემუშავებაც კი, რომელიც აზროვნების ფსიქოლოგიაში მნიშვნელოვანი ფაქტორია და ამა თუ იმ ამოცანის გადაჭრის ეტაპს წარმოადგენს. ცნების შემუშავებას სუბიექტი მაშინ მიმართავს, როდესაც ამას რომელიმე ამოცანის გადაჭრა მოითხოვს.

აზროვნების ფსიქოლოგიაში ექსპერიმენტული კვლევის საგანს, მეტწილად ის პროცესი წარმოადგენს, რომელიც ამოცანის გადაჭრისაკენ მივყავართ. ეს პროცესი, ერთი მხრივ, ამოცანის პირობებით, ხოლო, მეორე მხრივ, ამოცანის მოთხოვნითაა განსაზღვრული: ამოცანის გადაჭრის პროცეში ამოცანის პირობებისა და ამოცანის მოთხოვნის ფარგლებითაა შეზღუდული. ამ პროცესის შესწავლას სხვადასხვა ავტორი სხვადასხვა თვალსაზრისით უდგება.

ვიურცბურგის სკოლისათვის საკითხი იდგა იმ ფაქტორის შესახებ, რომელიც აზროვნების მიმდინარეობის ამოცანის გადაჭრის მიმართულებით წარმართავს. კიუპლე, შემდეგ უატი და ახი იმ დასკვნამდე მივიდნენ, რომ ამოცანის გადაჭრის პროცესში აზროვნების მსვლელობას ამოცანით აღძრული დისპოზიცია განსაზღვრავს. ამ დისპოზიციის „ვიურცბურგელები“ ისეთ ფაქტორად თვლიდნენ, რომელიც აზროვნებას ამოცანის გადაჭრის მიმართულებით წარმართავს.

ზელცი დიდ ყურადღებას აზროვნების დინამიკას აქცევდა. მისი კონცეფციის მიხედვით, კონკრეტული ამოცანა ანტიციპატიის სქემას წარმოადგენს. ამ სქემაში ამოცანის გადაჭრის გეზი წინასწარ მოცემულია. ანტიციპატიის სექმა ამოცანის გადაჭრის საერთო ორიენტაციას იძლევა და საჭირო ცოდნის ან საჭირო მეთოდის აქტუალიზაციას ახდენს.

ზელცის იდეას, რომ აზროვნება სქემატური კომპლექსების შეფასებას წარმოადგენს, იზიარებს ბარტლეტი. მისი აზრით, „აზროვნება“, როგორც სიტყვა იმ პროცესთა დაკავშირებით გამოიყენება, რომელიც უშუალო აღქმის გარეშე მიმდინარეობს.

აზროვნების პროცესი, ბარტლეტის მიხედვით, თავს იჩენს მაშინ, როდესაც თვალსაჩინოდ მოცემული ინფორმაცია არასრულია და ხარვეზებს შეიცავს. აზროვნების ფუნქციას არასრულის დასრულება, თვალსაჩინო მოცემულობაში ხარვეზების შევსება შეადგენს.

ამოცანის გადაჭრის საკითხის შესწავლა გეშტალტთეორიის წარმომადგენლებთან სხვაგვარად გაშუქდა. თუ ვიურცბურგელები აქცენტს ამოცანის მოთხოვნაზე, საბოლოოდ მიზანზე აკეთებენ, გეშტალტთეორიამ წინ წამოსწია ამოცანიის პირობები - პრობლემური სუტიაცია.

აზროვნების პრობლემას საინტერესო გამოკვლევები მიუძღვნეს სტივენსმა, დუნკერსმა, ვერტჰაიმერმა.

არსებობს სხვადასხვა კითხვები, რომლებშიც საინტერესო იქნებოდა მეტ-ნაკლებად გარკვევა. კერძოდ, თუ როგორ ხდება, რომ სუბიექტი აზროვნებს და მის წინაშე დასმულ ამოცანას წყვეტს? რაში მდგომარეობს ის შინაგანი ფსიქოლოგიური ბუნება, რომლის საფუძველზეც ხორციელდება შემეცნებითი აქტების ურთიერთშეკავშირება ობიექტის შემეცნების ერთიან პროცესში.

რუბინშტეინის მიხედვით, აზროვნებას მისი ობიექტი განსაზღვრავს და განსაზღვრავს არა უშუალოდ, არა პირდაპირ, არა მექანიკურად, არამედ სინთეზისა და ანალიზის პროცესების გაშუქებით.

რუბინშტეინისათვის აზროვნებას სინთეზისა და ანალიზის პროცესი შეადგენს. ე.ი. თვით აზროვნება იმ შინაგან ფსიქოლოგიურ პირობას წარმოადგენს, რომელიც შესაძლებელს ხდის აზროვების მისი ობიექტით დეტერმინაციის ფაქტს. მაშასადამე, ცალკე აზრობრივ აქტთა აზროვნების ერთიან პროცესში შეკავშირება და შეფარდება თვითონ აზროვნებითაა გაშუალებით.

ვერთჰაიმერის მიხედვით, პრობლემური სიტუაციის ტრანსფორმაციას, მის გადასტრუქტურებას, თვითონ ამ სიტუაციის სტრუქტურულ მოთხოვნათა წვდომას განსაზღვრავს [1].

ჩვენი აზრით, ობიექტური სიტუაცია მაშინაა პრობლემური, როდესაც სუბიექტს მის შესახებ საკმარისი ინფორმაცია არ გააჩნია და ამის გამო მის წინაშე ინფორმაციის შევსების ამოცანა დგება. ასევე უნდა აღვნიშნოთ, რომ იმ პროცესის არსს, რომელშიც

ამოცანის გადაჭრა წარმოებს, თვითონ ობიექტური სიტუაცია წარმოადგენს.

როგორც ზემოთ უკვე ვთქვით, აზროვნების პროცესს, როგორც ამას რუბინშტეინი აღნიშნავს, მისი ობიექტი განსაზღვრავს ფსიქოლოგიური პირობის გაშუალებით. იმ პირობის აღმოცენება, რომელიც აზროვნების მისი ობიექტით დეტერმინაციას უზრუნველყოფს - უნდა მოხდეს სუბიექტისა და ობიექტური ვითარების კოორდინაციის [2].

განწყობის ცნება, როგორც ცნობილია, მრავალი ფსიქიკური პროცესის დახასიათებისათვის იყო გამოყენებული, მაგრამ აზროვნებისა და, საერთოდ, შემეცნების პროცესების გაგების საქმეში მას განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს. აზროვნების პროცესში განწყობის ნმოქმედების შესახებ ფართო ექსპერიმენტული მონაცემების არსებობს. ახის დეტერმინაციის ტენდენციის ცნება სწორედ აზროვნებაში განწყობის მონაწილეობის დამტკიცებას ახდენს. სუბიექტის წინასწარი გაწყობისეული მზაობა მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს შემეცნებითი პროცესების განხორციელებაზე. იგივე თვალსაზრისია გატარებული ზელცის გამოკვლევებში. მისი აზრით, აზროვნების მიმდინარეობა, რომელიც ამოცანის გადაწყვეტამდე მიდის, განპირობებულია ანტიციპაციის სქემების მოქმედებით, რომელსაც სუბიექტი იყენებს აზროვნების პროცესში. ასეთი სქემებით კი, როგორც ცნობილია, აზროვნებას ის განწყობა ამარაგებს, რომელიც სუბიექტს ამოცანის მიღების დროს უჩნდება.

სხვადასხვა გამოკვლევებში კიდევ უფრო ნათლად ჩანს, რომ იმ განწყობის გათვალისწინების გარეშე, რომელიც სუბიექტს ინტელექტუალური აქტივობის წინ ექმნება, შეუძლებელია აზროვნების მიზანშეწონილი მიმდინარეობის გაგება. ამ მხრივ აღსანიშნავია, ლაჩინსისა და ბრუნერის გამოკვლევები აზროვნების სფეროში.

ლაჩინსის აზრით, აზროვნების საფუძვლად არსებული განწყობა, რომლის ცნება დ. უზნაძის მიერ იყო შემუშავებული, არ დაიყვანება მხოლოდ გააზრებულ განწყობაზე, რომელიც ხელს უშლის წარსული გამოცდილების მექანიკურ გადმოტანას გულისხმობს. ყოველგვარი ამოცანის გადაწყვეტა სუბიექტის გარკვეული სახის წინასწარ ორგანიზაციას გულისხმობს, რომელიც განწყობის სახით ფორმირდება [3].

ბრუნერი აზროვნების თავისებურებებს ცნების შემუშავების პროცესის საფუძველზე შეისწავლიდა. მის მიერ ნაცვენები იყო, რომ აზროვნების საშუალებით სინამდვილის კატეგორიზება, საგნობრივი ნიშნების დიფერენციაცია, იდენტიფიკაცია და სხვა ოპერაციების გამოყენება არსებითადაა განსაზღვრული იმ განწყობით, რომელიც ცდისპირს ამოცანის შესრულების წინ ექმნება. (ბრუნერი, 1957).

ლაჩინსმა თუ თავისი კვლევა აზროვნების სფეროში წარსულში ფიქსირებული განწყობის ფორმირებისა და ამოცანის გადაწყვეტაზე გავლენის საკითხების შესწავლას მოახმარა, ბრუნერის მუშაობა აზროვნების სფეროში უფრო სუბიექტის მომავალზე ორიენტირებულიგანწყობის შესწავლაზე იყო მიმართული.

საინტერესო კვლევა აქვს ჩატარებული ნ. ელიავას, რომლის ექსპერიმენტულ გამოკვლევათა მიზანს იმ როლის შესწავლა სეადგენს, რომელსაც განწყობა და ობიექტივაციის აქტი ამოცანის გადაჭრის და ამოცანის აღმოცენების საქმეში ასრულებს [4].

ჩვენი შრომის ძირითად მიზანს წარმოადგენს იმის გარკვევა, თუ რა კანონზომიერებებით ხასიათდება განწყობის ეფექტების გავლენა ადამიანის აქტივობაზე.

ამასთან დაკავშირებით საჭირო გახდა ჩვენი კვლევისათვის ისეთი მოსახერხებელი მოდელი მოგვეძებნა დ. უზნაძის განწყობის ფსიქოლოგიის ფარგლებში, რომელიც საშუალებას მოგვცემდა აღნიშნული გავლენა გვეკვლია ადამიანის მოქმედების სამ სხვადასხვა დონეზე. ამჯერად კი ჩვენ შევჩერდებით ძალიან მოკლე მხოლოდ აზროვნებით დონეზე [2].

განწყობის ეფექტების კვლევისას თეორიული აქტივობის დონეზე, პირველ რიგში, საჭირო ხდება იმის გარკვევა, ახდენს თუ არა რეალურ გავლენას განწყობისეული დამოკიდებულება გადასაჭრელი ამოცანის მიმართ წარმატებაზე ამ ამოცანის გადაწყვეტის დროს.

ზემოთქმულიდან გამომდინარე, სამუშაო ჰიპოთეზა, რომლის შესამოწმებლადაც ჩატარდა ექსპერიმენტები ასეთნაირად შეიძლება ჩამოყალიბდეს. თუ განწყობისეული დამოკიდებულება გადასაჭრელი ამოცანის მიმართ რეალურ გავლენას ახდენს ამოცანის გადაწყვეტის პროცესზე, მაშინ ადამიანის წარმატება აღებული სიძნელის ამოცანის გადაწყვეტაში დამოკიდებული უნდა იყოს იმ განწყობაზე, რომელიც მას ექმნება ამოცანის გადაწყვეტის წინ.

ჩვენს მიერ ჩატარებულმა ექსპერიმენტებმა საშუალება მოგვცა დაგვედგინა როგორია წარმატება ამოცანის ამოხსნაში სხვადასხვა განწყობი ამოცანის ამოხსნისას. ექსპერიმენტებში მიღებული შედეგების ანალიზი უფლებას გვაძლევს დავასკვნათ, რომ წინასწარი ინსტრუქციით შექმნილი განწყობისეული დამოკიდებულება მოცემული სააზროვნო ამოცანის მიმართ, მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს ადამიანის აზროვნებით აქტივობაზე. ეს აქტივობა წარიმართება რა შექმნილი განწყობის შესაბამისად, განაპირობებს სხვადასხვა წარმატებას ობიექტურად ერთნაირი სირთულის ამოცანების ამოხსნაში.

ჩვენი ექსპერიმენტული მონაცემები ადასტურებენ, რომ აზროვნებით აქტივობაში იმისდა მიმხედვით, თუ რამდენად ძნელად გვეჩვენება გადასაწყვეტი ამოცანა სხვადასხვა წარმატებით წყვეტს მას. სააზროვნო ამოცანების გადაწყვეტაში, თუ როგორი იქნება მათი ამოხსნის დროს მიღწეული წარმატება მნიშვნელოვნადაა დამოკიდებული ამ ამოცანათა სირთულის განწყობისეულად შეფასებაზე და არამხოლოდ მათ ობიექტურ სირთულეზე.

ადამიანის აქტივობის შემეცნებით სფეროში (და არა მარტო ამ სფეროში) განწყობის მოქმედება ჩვენს მიერ ექსპერიმენტულად გამოვლენილი კანონზომიერებები შეიძლება განვიხილოთ, როგორც კიდევ ერთი დასაბუთება დ. უზნაძის განწყობის თეორიაში მიღებული ერთ-ერთი ძირითადი დებულებისა, რომლის თანახმადაც, განწყობა არის არა ლოკალური პროცესი, არამედ სუბიექტური და ობიექტური ფაქტორების ერთიანობის საფუძველზე წარმოქმნილი პიროვნების მთალიანი მოდიფიკაცია, რომელიც მათი ქცევის მიმდინარეობის თავისებურებებს განსაზღვრავს.

ჩვენს მიერ მიღებული ემპირიული ფაქტები ნათლად აჩვენებენ, რომ განწყობა, რომელიც ადამიანის ამა თუ იმ ქცევას ედება საფუძვლად, წარმართავს მთელ მის აქტივობას.

DAVID DZIDZIGURI – Doctor of Psychology Scienses

REVEALING THE EFFECTS OF MOOD IN THE THINKING PROCESS

Summary

The article presents the most important problem of psychology - the question of the relationship between mood and thinking. Based on experimental data, we tried to find out what influence mood can have in the field of mental activity.

The purpose of our research is to study the effect of mood in the field of mental activity. In particular, let's find out how the process of mood emergence, which is a condition for solving the task, takes place. How mood participates in the process of solving a task and how its quality is formed.

The work presents some issues of one of the important problems of psychology - the relationship between mood and thinking, in particular, we will try to find out what influence the mood effect can have in the process of thinking activity.

In the work, we will analyze the researches of different authors working on this issue, their views and opinions. We will also try to experimentally study the process of revealing the effects of mood in the thinking process, because for the study of this issue, a multi-colored experimental study will be an indicator of the main results, so we definitely consider the continuation of the work in the future.

If we judge according to the preliminary data, the detection of mood effects should have a certain importance for human cognitive activity - for thinking, what kind and what kind, further theoretical and, especially, experimental research will show this. As it became clear from the results of the research, the pre-developed mood really has a certain importance for human cognitive activity. At the same time, the preliminary assessment of this or that event has a special effect on the productivity of a person's action. Clarifying this issue will give us an opportunity to clarify the inner nature of human mental activity and its structure.

***Key words**: theory of mood, effects of mood, thinking, cognitive activity.*

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Рубинштейн С. Л., Принципы и пути развития психологии, М., 1959.
2. უზნაძე დ., „განწყობის ფსიქოლოგიის ექსპერიმენტული საფუძვლები“, „ფსიქოლოგია, ტ. 6. თბ., 1949.
3. Luchins A. S., Luchins E. H., New experimental aatempts reventing mechanization in problem solving, I, Gen. Psychology, 1950.
4. ელიავა ნ., „განწყობის პრობლემა აზროვნების ფსიქოლოგიაში“, თბ., 1964.
5. ძიძიგური დ., „შეფასების როლი ადამიანის აქტივობაში“, ჟურნალი „მაცნე“, #, 2, თბ., 1978.
6. ნადირაშვილი შ., „განწყობის ფსიქოლოგია“, ტ. 2. თბ., 1985.

დავით ძიძიგური
ფსიქოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი

სტუდენტის და პედაგოგი-ლექტორის ურთიერთობის ზოგიერთი მნიშნელოვანი ასპექტი

სტუდენტის და პედაგოგი-ლექტორის ურთიერთობის შესწავლა მეტად რთული და საპასუხისმგებლო საკითხია. სწორედ არსებულმა გარკვეულად რთულმა ვითარებამ მოგვცა სტიმული, რომ ნაწილობრივ მაინც შეგვესწავლა ამ მეტად მნიშვნელოვანი საკითხის ზოგიერტი ასპექტი.

ყველა არსებული უმაღლესი სასწავლებლის ძირითადი და მნიშნვნელოვანი ამოცანაა ახალგაზრდა ადამიანის მომზადება მიმავალი ცხოვრებისათვის. ამიტომ სასწავლებლემა სტუდენტს უნდა მისცეს ცხოვრებისათვის საჭირო უნარ-ჩვევები, და ცოდნა, ასევე მოახდინოს შესაბამისი გავლენა მისი ფსიქოფიზიკური ძალების განვითარებაზე. სტუდენტის მომავალი დამოკიდებულია მის აღზრდაზე. თავის მხრივ, აღზრდაში კი, წამყვან ფიგურას პედაგოგი წარმოადგენს, რომელიც უღვიძებს სტუდენტს საგნის სიყვარულს, უნერგავს მეგობრობისა და პატრიოტიზმის გრძნობას; აძლევს მიმართულებას სტუდენტის ინტერესებს და ამზადებს საზოგადოების წევრად. პედაგოგი არის სტუდენტის აღზრდის ცენტრალური შემოქმედი ძალა, რომელიც მის პიროვნებას ნელ-ნელა და თანმიმდევრულად აყალიბებს.

საკვანძო სიტყვები: *სტუდენტი, პედაგოგი, აღზრდა, უმაღლესი სასწავლებელი.*

იმისათვის, რომ პედაგოგმა სტუდენტი აღზარდოს, მან კარგად უნდა შეისწავლოს იგი, ღრმად უნდა ჩასწვდეს სტუდენტის ბუნებას, მის ემოციებს და ტემპერამენტს, ინტელექტუალურ შესაძლებლობებსა და ინტერესებს, მაგრამ ეს ძალიან რთული და საპასუხისმგებლო პროცესია. პედაგოგი უნდა გაერკვეს მის სულიერ სამყაროში, შეისწავლოს გრძნობები, გაითვალისწინოს მისი აზრები, გაითვალისწინოს მისი ნებისყოფის შესაძლებლობები, ინტერესები, ამიტომ პედაგოგს აუცილებლად უნდა ჰქონდეს ფართო ზოგადი განათლება და უნდა შეეძლოს სტუდენტის გულწრფელი სიყვარული. ამ ორი მხარის ერთობლიობის გარეშე პედაგოგის წარმატება შეუძლებელია.

იმისათვის, რომ გარკვეულიუო პედაგოგის პიროვნების მისაღები ფორმები, ფსიქოლოგების მიერ ჩატარებული იქნა არაერთი საინტერესო კვლევა.

ერთ-ერთი კვლევის მნიშვნელოვანი შედეგები მოპოვებულია სტუდენტების მიერ პედაგოგების შეფასების საფუძველზე, სადაც ფიქსირებული იქნა სტუდენტების სხვადასხვა შეხედულებები ყველაზე მეტად მოწონებულ და მის საპირისპირო ყველაზე ნაკლებად მოწონებულ პედაგოგებზე.

ამ დროს ძალიან მნიშვნელოვანია ერთი გარემოება. ესაა სწორედ ის უშუალობა, რომელიც სტუდენტებს ახასიათებს. ისინი ჩვეულებრივ ამბობენ იმას, რასაც გრძნობენ და ფიქრობენ, ამასთანავე საგულისხმოა ის ფაქტი, რომ სტუდენტი მეტად მგრძნობიერეა თავისი პედაგოგისადმი დამოკიდებულების მიმართ. იგი ყოველთვის გრძნობს სამართლიანობას თუ უსამართლობას, ცოდნის სუსტ მომზადებას, ამჩნევს მისი გრძნობის წვრილმანებს, დეტალებსაც კი, პირველ პლანზე კი სტუდენტებისათვის მაინც სწავლების აკადემიური დონე, მეთოდი და ტაქტიკა დგას.

სტუდენტებისათვის, ასევე, ძალიან მნიშვნელოვანია პედაგოგების ადამიანურობა, მათთან მეგობრობა, ამხანაგური დამოკიდებულება, მომთმენობა, იუმორის გრძნობა და სხვა მნიშვნელოვანი თვისებები, რომლებიც პედაგოგისთვის სასურველიცაა და აუცილებელიც.

პედაგოგის ეს პიროვნული ნიშნები განსაზღვრავენ მის ურთიერთობას სტუდენტებთან, ურთიერთობას, რის მიმართაც სტუდენტი განსაკუთრებით მგრძნობიარეა.

სხვადასხვა გამოკვლევების საფუძველზე დაყრდნობით, შეიძლება ითქვას, რომ ყველაზე მაღალი რანგის ნიშნებად არის აღიარებული თანამშრომლური, დემოკრატიური დამოკიდებულებები; გულკეთილობა და ინდივიდის სურვილების მხედველობაში მიღება, მომთმენობა, ფართო ინტერესების არსებობა, სასიამოვნო გარეგნობა და კარგი მანერები, სამართლიანობა, მიუკერძოებლობა; იუმორის გრძნობა, სიკეთისადმი მიდრეკილება და თანმიმდევრული ქცევა; პედაგოგმა უნდა გამოიჩინოს ინტერესი სტუდენტის პრობლემების მიმართ, იყოს მოქნილი, უნდა შეეძლოს სტუდენტის წარმატების აღიარება და შექების გამოყენება, და ბოლოს, რაც ყველაზე ძალიან მნიშვნელოვანია - არაჩვეულებრივი და მაღალკვალიფიციური დახელოვნება კონკრეტული საგნის სწავლებაში, რომელსაც პედაგოგი ახორციელებს. როგორც ვხედავთ, სტუდენტები თითქმის ყოველთვის მეტად საინტერესო სურვილებს და თვალსაზრისებს გამოხატავენ, რომელთაგანაც თითქმის ყველა უნდა იქნეს მხედველობაში მიღებული.

ძირითადად, სტუდენტის თვალსაზრისს უნდა ეყრდნობოდეს ის მომთხოვნები, რომელსაც პედაგოგს ვუყენებთ, რადგან პედაგოგი უშუალოდ სტუდენტის თვალწინ მოღვაწეობს. უფრო მეტიც, სტუდენტთა სურვილებს მასინაც კი უნდა გაეწიოს ანგარიში, როდესაც ისინი ობიექტურად არასწორი არიან და სამართლიანად მხოლოდ კონკურენტულ სტუდენტს ეჩვენება. ამ დროს საჭიროა სტუდენტი დავარწმუნოთ მის არასწორ ქმედებაში. ლოგიკურად, ყოველი სწორი თუ არასწორი ქმედება წარმოადგენს ფსიქიკური ძალის გამოვლენას, რომელიც მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული. ადამიანთა ურთიერთობის გასაგებად, იმის მიუხედავად, თუ პიროვნულად რა მნიშვნელობა აქვს და რამდენადაა იგი შესასრულებელი ადამიანთა პრაქტიკულ ურთიერთობაში.

იმ შემთხვევაშიც, თუკი სტუდენტთა ჩვეულებრივ მოთხოვნას პედაგოგის სამართლიანობა წარმოადგენს, ისინი (მათ მოთხოვნები) ერთგვარად დიფერენცირებულნი არიან ასაკის, ე.ი. ფსიქიკური განვითარების დონის მიხედვით.

რაც შეეხება სტუდენტობის საწყის პერიოდს, მოზარდები ანუ პურველკურსელები ვერ გამოთქვამენ აზრს პედაგოგის, როგორც პიროვნების შესახებ. მათთვის ადამიანური პრობლემები ჯერ კიდევ კარგად გაცნობიერებული არ არის. მათ იციან მხოლოდ თავისი სურვილები, რომ პედაგოგი იყოს „კარგი“ (იგულისხმება კეთილი, ნაზი (თუ ქალბატონია) გულისხმიერი, მეგობრული, მოსიყვარულე). თავიდან სტუდენტები ხშირად ესწრაფვიან მხიარულებას, მრავალფეროვნებას. ვერ ეგუებიან დაღლილობას. პედაგოგმა აუცილებლად უნდა მიიღოს მხედველობაში ასაკის თავისებურებები და არ პირველკურსელს უნდა მიუდგეს მოზრდილისათვის შესაბამისი მოთხოვნებით, რათა მათ ფსიქიკას რაიმე ზიანი არ მიადგეს.

სწავლების შემდგომ წლებში სულიერი და საერთო განვითარების შესატყვისად, სტუდენტთა შეხედულებები პედაგოგისა და სტუდენტთა ადამიანური და პიროვნული ურთიერთობების შესახებ სულ უფრო მრავაფეროვანი და მტკიცე ხდება.

სტუდენტებს სურთ, რომ მათი პედაგოგი არა მარტო ასწავლიდეს, არამედ მან გაიგოს, გამოიცნოს ისინი. სტუდენტობის პერიოდში არ არსებობს პედაგოგიური საქმიანობს არცერთი სფერო, რომლის შესახებ სტუდენტებმა არ გამოთქვან თავისი აზრი და სურვილები. ეს სურვილები, ძირითადად, აღმზრდელობის მხარეს, ე.ი. პედაგოგი-სტუდენტის სოციალურ, ადამიანურ ურთიერტობებს არ ეხებოდეს. ისინი უმაღლესი სასწავლებლის აღმზრდელობით მხარეს ანიჭებენ უპირატესობას, რადგან მათი აზრით, ესაა სწორედ მათ საკუთარი განვითარებისათვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი. სწორედ ეს მხარეა, რაც განსაზღვრავს მათ მდგომარეობას ჯგუფში, ესაა მათი ყოველდღიური ცხოვრება. სწორედ ამიტომ არ შეიძლება ანგარიში არ გავუწიოთ სტუდენტის სურვილებს, მათ მოთხოვნებს. მათი სურვილები, როგორიცაა სამართლიანობა, მომთმენიანობა, სიმშვიდე, იუმორი, ურთიერთგაგება, სიახლე, ჭეშმარიტი ავტორიტეტი. თუ სტუდენტთა სურვილები

არ ემთხვევა იმ მოთხოვნებს, რომლებსაც აყენებენ პედაგოგის წინაშე დასმული ამოცანები, მაშინ თვითონ საჭიროებს გარკვეულ მომწიფებას, უნდა გააკონტროლოს თავისი გამოთხმული აზრები და გამოტქმები ხშირად არ უნდაცვლიდეს თავის შეხედულებებს, თავისი პრობლემები თვითონვე უნდა დაძლიოს. პედაგოგის ცხოვრება სასურველია იყოს სანიმუშო. განათლების სფერო, რომელშიც პედაგოგი მუსაობს, როგორც თანამედროვე ადამიანმა, თვითონ უნდა გამოიმუშაოს საკუთარი შინაგანი სამყარო, რათა სწავლებასა და აღზრდას თვითმყოფადობა მიანიჭოს. პედაგოგი უმაღლესი სასწავლებლის ნაწილს წარმოადგენს. ამიტომ სტუდენტი პედაგოგისაგან ითხოვს საუკეთესო სპეციალურ განათლებას, რომელიც დამყარებულია ფართო ზოგად განათლებაზე.

პედაგოგი სტუდენტისათვის არის, ერთი მხრივ, შუამავალი მეცნიერებაში, მეორე მხრივ კი, იგი ისეთივე შუამავალია პრაქტიკული ცხოვრების თავლსაზრისით, რომლისთვისაც ჯერ ახალგაზრდები კარგად არ არიან მომზადებულნი.

თუ პედაგოგი სტუდენტისაგან მოითხოვს უნაკლო საქციელს, სტუდენტი უფრო მეტი ზომით მოიტხოვს ამას პედაგოგისაგან, რადგან თავიანთი ცხოვრებისგანვითარების ამ საფეხურზე პედაგოგი მოზარდს ესაჭიროება, როგორც ნიმუში. ზოგჯერ ეს საჭიროება ძლიერდება იმით, რომ ცხოვრების ამ საფეხურზე იწყება გარემოს - მშობლების, ოჯახის გავლენისაგან მეტად თუ ნაკლებად გათავისუფლება. სწორედ ასეთი განწყობი მიიღება განსაკუთრებით მაღალი მოთხოვნები პედაგოგის მიმართ ზოგადადამიანური და ზოგადპიროვნული მიმართულებით.

სტუდენტი კარად ხედავს, რომ პედაგოგიც ადამიანია და მისგანაც იმავეს მოთხოვს, რასაც მას საზოგადოება სთხოვს მას. პედაგოგი ყოველთვის უნდა გრძნობდეს დიდი პასუხისმგებლობას სტუდენტის წინაშე. ამიტომაც პედაგოგი შეიძლება იყოს მხოლოდ მოწოდებით და თავის პედაგოგიურ საქმიანობაზე შეყვარებული.

ამავე დროს უნდა აღინიშნოს ის ფაქტიც, რომ იდეალური პედაგოგი თითქმის არ არსებბს. მას ყოველთვის როდი სესწევს უნარი იდეალურად განახორციელოს ყველა ის მოთხოვნა, რომელსაც მას თავისი მოვალეობა აკისრებს. მაგრამ, როდესაც პედაგოგს გააჩნია ცოდნა და სურვილი იმ მოთხოვნილებების შესახებ, როდესაც იგი მთელი პასუხისმგებლობით ეკიდება თავის საქმეს, როდესაც მას აქვს უნარი ჩაიხედოს სტუდენტის ბუნებაში, რაც ძალიან მნიშვნელოვანია, აქვს სურვილი წარმატებისა, იგი შეძლებს არსებულ სიძნელეთა დაძლევას და ავტორიტეტის მოპოვებას. პედაგოგი არ უნდა დაკმაყოფილდეს იმ ცოდნით, აღზარდოს იმ მეთოდებითა და ჩვევებით, რომმლებიც მას გააჩნია. იგი უნდა ცდილობდეს თავისი თავის დანახვას, თავისი შეცდომების წვდომას და ხარვეზების სევსებას. მას საკუთარი თუ სხვისი ქმედების ანალიზის უნდა ჰქონდეს.

სტუდენტის ცხოვრების მიმართ გულწრფელი ინტერესების გამოვლინება, გატაცება იმით, რაც მათ იტაცებს, აძლიერებენ მათთან კონტაქტსა და სიყვარულს, რაც პედაგოგს მის თვალში ავტორიტეტულს ხდის.

უმაღლეს სასწავლო დაწესებულებაში უნდა აღიზარდოს დემოკრატიული ღირებულებისადმი მაღალი პროფესიული კომპეტენციის, კონკურენტუნარიანი სპეციალისტების ახალი თაობა. ამ თუ იმ დარგის მომავალმა სპეციალისტმა უნდა იიღოს ცოდნის ის მოცულობა, რომელიც მას ესაჭიროება, ამასთანავე, სწორედ იმ დოზით, რომლის დაუფლებასაც იგი სრულფასოვნად შეძლებს. სწავლისა და სწავლების პროცესსი უნდა წარიმართოს უახლესი ინტერაქტიული ტექნოლოგიებით სტუდენტი არ უნდა იყოს პასიური მსმენელი და მხოლოდ შემსრულებელი, არამედ აკადემიური პროცესის აქტიური მონაწილე, რომელსაც შეუძლია საკუთარი აზრი გამოთქვას განხილული მასალის შესახებ, სწავლის მეთოდებზე და საშუალებებზე. აკადემიკურ პროცესს თავისი ეთიკა აქვს. მისი დარღვევა და არასწორი წარმართვა პირდაპირ აისახება აკადემიურ ხარისხზე.

აუცილებელია, ასევე სწავლის უწყვეტობა. ვისაც სურვილი აქვს აქტიურად და საინტერესოდ იცხოვროს, უნდა განაახლოს თავისი ცოდნა, უნდა მონაწილეობდეს კვალიფიკაციის ამაღლების კურსებში, პროგრამებში, ტრენინგებში, კონფერენციებში,

სწავლების პროცესისადმი ასეთი დამოკიდებულება ხელს შეუწყობს მაღალკვალიფიციური სპეციალისტების ახალი თაობის აღზრდას. კიდევ ერთხელ გვინდა აღვნიშნოთ, რომ ყოველივე ასეთი საქმიანობის სწორ წამრართვაში ძალიან დიდი და გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს უმაღლესი სკოლის პედაგოგებსა და სრუდენტებს შორის ჯანსაღ, მართალ, გულთბილ, მეგობრულ, ადამიანურ და ჰუმანურ ურთიერთდამოკიდებულებებს.

DAVID DZIDZIGURI – Doctor of Psychology Scienses

Some important aspects of the student-teacher relationship

Summary

The article covers some of the issues topical for teacher-student relationship at the institutions for higher education. It describes the priorities any teacher needs to consider when dealing with students and presents recommendations on student's upbringing, teaching and research activity.

The most important factors determining teacher-student relationship are humane treatment, friendship and cooperation. All this is a precondition for bringing up well-adjusted young people, future professionals that are so much needed in our society

Key words: student, teacher, upbringing, higher education

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. გაბაშვილი ზ., „მასწავლებელი, პედაგოგიური ფსიქოლოგია“, კრებული, ნაწილი 2. თბ., 1975.
2. ნადირაშვილი შ., ძიძიგური დ., „ნეგატიური მოვლენების აღმოცენებისა და მოქმედების სოციალურ-ფსიქოლოგიური თავისებურებანი“, საქართველოს მთავრობის რეფერატული ჟურნალი, თბ., 1985.
3. უზნაძე დ., „შრომები“, ტ. 5, გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბ., 1967.
4. ჩარკვიანი დ., „სწავლის ეფექტურობის შემეცნებით-მოტივაციური პრედიქტიტორები“. ჟურნალი „მაცნე“, #1, თბ., 2003.

ეთერ თაკალანძე
ეკონომიკის დოქტორი

დედამიწაზე ქრისტე-სიტყვის, იმავე ქრისტეს მეორედ მოსვლა-მოვლენის შესახებ

დედამიწაზე ქრისტე-სიტყვის, იმავე ქრისტეს მეორედ მოსვლა-მოვლენის საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ-ეკონომიკური მეცნიერული თეორიის თვალსაზრისით კვლევაში ჩვენი 30-წლიანი მუშაობის შედეგები ასეთია:

გამოკვეთილია ასტრო-ფიზიკური სოციალურ-მეცნიერული რეალობები:

პირველი:

1. მზის სამყაროდან, გონის თვითგანვითარების, კანონის თაობაზე ინფორმაცია დედამიწაზე პირველად დაიბეჭდა საქართველოში სასძლო ქვეყანაში; - დაიბეჭდა გაზეთში „ასავალ-„დასავალი“, სათაურით - „წიგნი, რომელიც არავის წაუკითხავს“, 1995.01.09; ასეთი ინფორმაცია-მინიშნება ამ გაზეთში, სასძლო კაცის, ქართველი მწერლისა და საზოგადო მოღვაწის - აკაკი ჯორჯაძის - განაცხადის მიხედვით დაიბეჭდა. ასე დაფიქსირდა და გავრცელდა ჩვენს ქვეყანაში ქრისტიანული წელთაღრიცხვის მე-3 ათასწლეულის დაწყების ჟამი; ეს დრო-3ჟამი ასტრო-ფიზიკურ სივრცეში, დროის ერთეულის „მერწყულის“ ერას - აღრიცხვის დაწყების ჟამიც არის; ხოლო ამ ორი ჟამის ერთეულებს შორის ფარდობაც 1:1000-ის ტოლია;

დედამიწაზე დროის მსვლელობასი მზის სინათლისა თუ სითბური ენერგიების ძალთა (დადებითი და უარყოფითი, უხილავი ძალებსშორისი თანხვედრა, არის რა ამ ორი ძალის ურთიერთგაწონასწორება-განეირტალების გამომწვევი ძალა, ხსენებული თანხვედრა (რომლითაც, აღნიშნული, ზომის ერთეულებსშორისი თანაფარდობის და, ერთდროულად, დედამიწაზე, სწორედ ამ ორ (დადებითი, უარყოფითი) სულიერ ძალთა განეიტრალიზების დაფიქსირების ძალაც არის, მზის სამყაროში დედამიწის ბრუნვის რიტმულობის, სოც-კანონზომიერების „ლაზარეს“ მოთხოვნების, იგივე, უზენაესი გონის თვითგანვითარების 2000-წლიანი ეტაპობრივი მისიის (ბუნების დაცვა), აღსრულების გამომხატველიცაა; ეს სოციალური რეალობა-პროცესი, ჩვენს პლანეტაზე, არის ვთქვათ, ადამის დაბადებიდან ან/და უფრო სწორად - ქრისტეს პირველად სასწაულებრივად მოსვლის ჟამიდან, უწყვეტად მიმდინარე დრო ჩვენს პლანეტაზე (იხ.: ე. თ. ჟ. „საისტორიო ვერტიკალები“, #34, გვ. 192, დანართი 2, 2016 წ.).

2. ზემოხსენებული, 2000-წლიანი მისიონერული კანონზომიერების „ლაზარეს“ სოციალური მოთხოვნები, რომლებიც დედამიწაზე პირველად, სასძლო ქვეყანაში - საქართველოში გაცხადდა, არის ახალი დროის „მერწყულის“ ერასი და, ერთდროულად ქრისტიანული წელთაღრიცხვის მე-3 ორიათასწლეულის, საქართელოს (სასძლო ქვეყანა) მოსახლეობაზე და, ცხადია, ასევე მსოფლიო მოსახლეობის თაობებზე გათვლილი ინფორმაცია; იგი, როგორც სიახლე, ჯერ ჩვენი ერის მხრიდან გაცნობიერება-დანერგვას ექვემდებარება; ამასთან, ზემოხსენებული, ორ უხილავ ძალთა შორის განეიტრალიზება, ჩვენს პლანეტაზე სასიცოცხლო პირობების დაკარგვის საფრთხეა; სწორედ ამ საფრთხის ასაცილებლად კანონზომიერება „ლაზარე“-ს მოთხოვნების სახით, სასწაულებრივად (ანომალურად), ემცნო, თვითონ სასძლო კაცს, ქრისტე-სიტყვა უკვე თავისი „ზღვა მასალით“ - ემცნო სასძლო კაცსა, ის ასტრო-ფიზიკური სოც.მეცნიერული მოთხოვნა, რომ ქვეყნის ზრდასრული მოსახლეობის უმრავლესობის მხრიდან, თავისი ქვეყნის მისიონერობის გაზიარებაზე ურთიერთშეთანხმებულად, მოქალაქე - ვინის პირადი ხელმოწერებით, სიებში - „სიცოცხლის წიგნისათვის“ უნდა დააფიქსირონ, რომ მოეთხოვებათ მისი დაფიქსირება, სამყაროს უზენაესი გონის თვითგანვითარების კანონის სოციალური კანონზომიერების „ლაზარეს“ მოთხოვნების მიხედვით (ეს მოთხოვნები „პ/გ „მძლეველის“ პროგრამითაა შესრულებული).

3. ზემოაღნიშნული ასტრო-ფიზიკური სისტემური „ჯაჭვი“ (არსი) დედამიწაზე უსასრულო, უხილავი და, ჭეშმარიტი დროისა, ვინი-კაცობრიობამ შეიცნო; მან იგი (დრო) შეიცნო დედამიწაზე ქვეყნების ტერიტორიულ სივრცეებში, ეროვნულ-საზოგადოებრივად ორგანიზებულობის ბაზაზე, თვითშემოქმედების რესურსად; მეტიც, - შეიცნო მან ის - ბუნებრივ სასიცოცხლო პირობად; იგი გაუფრთხილდა დროს და გამოიყენა კიდევაც; მისი გამოყენების მრავალათასწლიანმა პრაქტიკამ, ქვეყანაში ეროვნულ-საზოგადოებრივი თვითგანვითარების პოლიტიკურ-ეკონომიკური თეორია-პრაქტიკის სისტემურობის სოციალურ-მეცნიერული დანიშნულება, რომ ამგვარი სისტემურობის დანიშნულება არის რა მსოფლიო ეკონომიკაში დემოკრატიულობის ზღვრული დონის - K > 1-ის ამაღლებაზე ვინის აზროვნების ორიენტირება, და - დააწინაურა ეს საქმიანობა, რათა ასეთი ორიენტირით ეს პრაქტიკა მსოფლიომ გაიზიაროს!

4. ქვეყანაში, ეროს მშობლიური ენის შემოქმედება-განვითარება, ამ ქვეყნის გეოგრაფიულ გარემო-სივრცეს ეფუძნება; ბიბლიური ცნობიერებით, ლაზარე ქრისტეს მამის გვარია; ქრისტეს დების - მართასი და მარიამის, ცნობილი დიალოგი გვამცნობს, რომ მაშინ (ჩვენს წელთაღრიცხვამდე) ლაზარე იყო ოთხი დღის (ანუ ოთხი წლის) დამარხული ანუ ირკვევა ის, რომ (4000 + 2000 =) 6000 წლის ისტორია ქართველმა ერმა, კავკასიაში გამოიარა; უფრო კონკრეტულად: ეს ისტორია, ლაზარე-ენის კანონისა (ფონეტიკა, მორფოლოგია, სინტაქსი), რომელიც 34 ასო-ნიშანსა და ამდენსავე ბგერით ნიშნებს მოიცავს, აღდგენილია დღევანდელს საქართველოში; ახსნილია გრაფიკული თუ სქემატური ტექნიკურ-მეცნიერული პოზიციიდან ლაზარე-ენის კანონის, ასტრო-ფიზიკურ კანონებთან თუ მოვლენებთან შესაბამისობა; ახსნილია და, თვალსაჩინოდაა წარმოჩინებული ეს ელფერი, სასძლო კაცის, ქართველი მწერლისა და საზოგადო მოღვაწეის, ბ-ნი აკაკი ჯორჯაძის ღვაწლითა და მადლით (ცხადია, სამწუხაროა, რომ „ეს დიდებული ადამიანი აწ უკვე გადაცვლილია).

მოკლედ, განვლილი ქართული ეროვნულ-საზოგადოებრივი პრაქტიკა, რომელიც მოიცავს საქართველოში მე-20 საუკუნეში „საბჭოთა სოციალისტური კავშირის“ 70-წლიან გამოცდილებას და, რომელიც მსოფლიო მოსახლეობაში „სტალინური კონსტიტუციის“ სახელითაა ცნობილი ახალი პოლიტიკურ-ეკონომიკური სისტემურობით განაგრძობს საქმიანობას დედამიწაზე ასე განახლებულად - კვლავ სასძლო საქართველოდან;

ანუ, საქართველოში წარმოებითი და შრომითი ურთიერთობების ორგანიზება-მართვა მშობლიური ეროვნული ენის - ლაზარე-ენის კანონის ბაზაზე ოდითგან ჰქმნის და, ამჯერადაც, უკვე ახლებურად განაგრძობს თავის პოლიტიკურ-ეკონომიკურ სივრცეში თვითშემოქმედებას; ხოლო ეს სივრცე ანუ საქართველო, გახდება დამწყები - აქტორი დედამიწაზე, ვინის აზროვნება-გონის კეთილგონიერების, ახალი 2000-წლიანი ეტაპობრივი დონის, იგივე დემოკრატიულობის საერთო-საკაცობრიო ზღვრული დონის (K > 1) გადალახვის (K > 0,5-დან K > 0,6-მდე ამაღლების) მისიის დაძლევაში.

5. ადამის გენისა და გონის თვითგანვითარების ადგილი - ტერიტორიული სივრცე, დედამიწაზე ოდითგან დროში განუწყვეტლივად ჰქმნის დედამიწაზე ქართველი ერის, ამ ვინი სოციუმისა და მაშასადამე, ყველა ერისა და ასავე მთლიანი კაცობრიობაც იქმნის თავისთვის ვინაობა-წარმომავლობას, იქმნის, თუნდაც ადამის ხანიდან ანუ დრო-ხანის განმავლობაში იქმნიან ერებიც ამ უკანასკნელის, ამ ეტაპზე გახანგრძლივებაც, როგორც ჩანს, ყოფილი ოდითგან / და, არის, უდავოდ, თანამედროვე ადამიანური ღირსების თანაშემოქმედი ვინი! ანუ ცხადი ის რეალობა, რომ დედამიწაზე, ადამიანური ანუ კეთილი გონის განვითარება (წარმოება-კვლავწარმოება) დაფუძნებულია, თვითონ ადამის სოციალურ ბუნებაზე, თვითშეგნებაზე, იგივე მისი მამის გვარის გენისა და გონის განვითარებაზე; ეს საქმიანობა მოიცავს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგელობას; ასე ვიტყოდი, ვინის გონის წარმოება-კვლავწარმოება არის ადგილობრივი ფიზ/გეოგრაფიული და საერთო/საკაცობრიო ანუ სოც/მეცნიერული პოზიციიდან. ორგანიზებადი, ახლებური პოლიტ/ეკონომიკა, რომლითაც ვინი-სუბიექტის მხრიდან, პასუხისმგებლობა ვინი-სუბიექტისა ქვეყანაში, საერთო-საკაცობრიო ზღვრუ-

ლი დემოკრატიულობის დავის თვალსაზრისით, მზის სამყაროში, უზენაესი გონის თვითგანვითარების მოვალეობა-მიზანია (-უზენაესი გონის განსაზღვრულობა).

6. სოციალურ-მეცნიერული, მშვიდობიანი საერთაშორისო პოლიტიკურ-ეკონომიკური თვითგანვითარების თეორია-პრაქტიკის სისტემურობა, ვინი - სოციუმის პიროვნული ინტერესების, საკუთრივ, შრომისუნარიანი ვინის დასაქმებას მოიცავს; ამას, ცხადია, ვერ შეცვლის, ე.წ. „სოციალური დახმარება“; პირიქითაა, კი; - იქმნება დიდწილად ფულის გაფეტიშების, კაპიტალიზმის სტაბილიზაციის, კერძო საკუთრების პოპულარუზაციის ტენდენციები და მდგომარეობაც; სახეზეა ვინის ღირსების დაცვის, მათზე სოციალურ-მეცნიერული, ეროვნული თუ საერთაშორისო მოთხოვნების, მშვიდობიანი, საერთაშორისო თანასწორუფლებიანი თანაცხოვრების აუცილებლობა; ამ უკანასკნელის გარანტი კი (რაც, თავისთავად, არის დედამიწაზე სრულწლოვანი ვინი-მამაკაცის ეროვნული გვარების მიხედვით, სისხლის წარმოება-კვლავწარმოების მისიის აღმსრულებლობის ერთადერთი გზა), გულისხმობს, ეროვნული გვარის სისხლის კოდისა (გენი) და, ამასთან - მშობლიური ეროვნული ენის ფლობას, რამეთუ, ცხადია, მათი ფლობა-დაცვა, რაც თავისთავად, ფუნდამენტურს ეროვნულ-საზოგადოებრივ-მეცნიერული თეორიების ურთიერთშესაბამისობას ტერიტორიულ სივრცეში, კაცობრიობის ერთსულოვნების ორგანიზებას მოითხოვს, ააშკარავებს დროს, როგორც სწორედ, გარდაუვალ წინაპირობას, მამისეული სისხლის კოდისა და მამის გვარის, იგივე, ვინის ვინაობის შენარჩუნების ან/და კიდევ მისი, როგორც ქვეყანაში ვინის ვინაობჯის დაცვისათვის; ვინის კეთილგონივრული ბუნების (თვისება, ხასიათი, ინტერესი) გამოხატულების, მისი როგორც იურიდიულ-სამართლებრივად აღრიცხვა-პასუხისმგებლობის პირის, მეტადრე კი, მამაკაცური გენის, ეროვნული გვარების კოდით თვითგანვითარების, იგივე სოციალურ-მისიონერული სამსახურის რეალიზებისათვის; ეს სამსახური, დასაბამიდად, დროში განუწყვეტლივად განვითარებადი ერთსულოვნება-სიამტკბილობით, ერების, თავიანთ ქვეყანა-სივრცეებში, ერის პოლიტ/ეკონომიკური თვითგანვითარების საქმიანობაა; იგი, როგორც ეროვნული მიზანი, უპირისპირდება ხსენებულ პოლარიზაციისა თუ, ზოგადად მატერიალიზმის, მეტადრე - კაპიტალის, ფინანსებისა და ფულის „ყოვლისშემძლეობის“ იდეოლოგიას; შესაბამისად, ასე თუ ვიტყვით, კაპიტალიზმმა „დააქვეითა“ თვით ვინი-სოციუმის საზოგადოებრივი ღირსება; მან, დღეს, როცა მსოფლი სივრცეში იმპერიალიზმი დასაძლევია, ეროვნული თვითგანვითარების მიზანიც კი, ომების, კაცობრიობის თვითგანადგურების - მიზეზად აქცია!

7. ზემოხსენებული სოციალური პროცესები დედამიწიდან, ასტრო-ფიზიკურ სივრცეში, თვისებრივად ანუ ზოგადი ფიზიკის კანონის, მაგნიტური გამოწვევის ბაზაზე აისახება; ვინისეული ანტისაზოგადოებრივი საქმიანობის შედეგები კი, თავისთავადაა ქვეყნის სახელმწიფოებრივ ანგარიშგებაში ანტი-ეროვნული იგივე ანტი-პოლიტიკური ეკონომიკურ-მეცნიერული თეორიის რეალიზება; პარალელურად, ქართული ენის (ლაზარე-ენა) კანონის (ფონეტიკა, მორფოლოგია, სინტაქსი) შესაბამისად, როგორც ამას თავად ქრისტე-სიტყვა გვამცნობს, თვითონ მზის სინათლის სიჩქარით, ასო-ბგერებისა და ასო-ნიშნების, მზის სხივებთან მიზიდულობის ძალის ზეგავლენით, უკვე გახდა ხსენებული, ანტი-პოლიტიკის შესახებ მაცნეც კი ასტრო-ფიზიკურ სივრცეში; ეს უკანასკნელი საქმე კი, თავისთავად, არის, ცხადია, ვინისმიერი მადლი, ახალი ტექნიკურ-მეცნიერული აღმოჩენებისა, ანუ იგი (ლაზარე ენა) თავისი ბგერების ნიშნებისა თუ ასო-ნიშნების, მზის სხივებთან მიზიდულობის ძალის გავლენით, ასრულებს უკვე მზის სინათლის სიჩქარით, უშუალო „ინფორმატორის“ ფუნქციას სამყარო-სივრცეში, თავად, ლაზარე-ენის სამშობლო ქვეყნიდან. მეტიც! ქრისტე-სიტყვის მცნებაა დედამიწაზე, ის ახალი ინფორმაციაც, რომ ხსენებული ანტი-პოლიტიკური შედეგების სახით, ჩვენს მშობლიურ ქვეყნებში, ამომრჩეველთა უმრავლესობის ხმებად, სახელმწიფოებრივ აღრიცხვა-ანგარიშგებაში, ამ გაყალბებული ციფრებით დაფიქსირება, იწვევს სტიქიურ, ანტისაზოგადოებრივ მოვლენებს ჩვენს ქვეყნებში (იხ. გაზ.: „სინათლე“, #48, 2005 წ. ე.თ. ჟ. „ეკონომიკა“, #4 და #9, 2004 წ.).

8. სამყარო-სივრცეში ჩვენი პლანეტის გაწონასწორებულობა, ზოგადი ფიზიკის კანონით, დროში უწყვეტად ბრუნვას განსაზღვრავს; ეს კი დედამიწის მოსახლეობის სოციალურ-მეცნიერული კანონზომიერების „ლაზარეს“ (პირობითი სახელი) მოთხოვნებია; ეს უკანასკნელიც, თავის მხრივ, დედამიწის ერთიანობა-მთლიანობისა და სულიერ-მატერიალური თვით-განვითარება-თვითმყოფადობის საქმიანობის, წინასწარ ახალ 2000-წლიან ეტაპზე გახანგრძლივების თაობაზე, მისიონერულ-ეროვნული პასუხისმგებლობის, თვით, ამ მოსახლეობაში ურთიერთშეთანხმებულად, გარანტირებას მოიცავს; მთელი ეს საქმიანობა, რომელიც ოდით-განვე მსოფლიო მოსახლეობის ქვეყნების მიხედვით დეცენტრალიზებული აღრიცხვის საგანია, როგორც ირკვევა, ახალს „მერწყულის“ ერაშიც ასევე გაგრძელდება; ჩვენი აზრით, მსოფლიოში ზრდასრული თაობების მოსახლეობის აღრიცხვის დეცენტრალიზაციას ქვეყანა-სახელმწიფოებში, ოდითგან არსებული, მათს პოლიტიკურ სტრუქტურებში, შესაბამისი სამსახურები, უკვე ახალი „მოქალაქე-სოციუმის“ სტატუსის შემოღებით გააგრძელებენ; ხოლო ეს სამსახურები, ინტერნაციონალური ინფორმაციული წყაროებიდან გაშიფრულად დაეუფლებიან დანარჩენი ყველა ქვეყნის, საინტერესო საინფორმაციო ანალიტიკურ მასალებს, იმისათვის, რომ დედამიწაზე მსოფლიო სოც-ეკონომიკურ სივრცესთან, მოცემული, კონკრეტული ქვეყნის ადგილობრივი ეკონომიკური საქმიანობით, მიზნობრივად „შეიკრას“;

9. ქვეყანაში მოსახლეობის პატრიოტულ ანუ მშობლიური, იგივე ადამის გენის კვლავწარმოება, თუნდაც ზემოხსენებული ახალი მოტივაციას, ცხადია, არის საზოგადოება-სოციუმის აზროვნების, ეროვნულ-ტერიტორიული სივრცე-სისტემის შემოქმედებაზე ორიენტირებაც; იგი, როგორც ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი პოლიტ/ეკონომიკური თეორია-პრაქტიკის ერთიანობა - აქტორი, დაეფუძნება და, ცხადია, მიზნად დაისახავს ჩვენს პლანეტაზე უპირველესად და პრიორიტეტულად, სწორედ ვინი-სოციუმის აზროვნება-გონის განვითარებას დედამიწის ერთიანობა-მთლიანობის მრავალჟამიერ შენარჩუნებას; დაეშურება მოზარდი თაობების ვინი-სუბიექტად აღზრდა-ჩამოყალიბებას, ამ თაობებში კაცთმოყვარული, იგივე ადამიანური სულისკვეთების, თვისებების, ხასიათების დამკვიდრებას, უკვე მსოფლიო სოციალ-პოლიტ-ეკონომიკაში ეს, იმისათვის, რათა პლანეტაზე ვინისეული მისია მსახუროდეს და იცავდეს მშობლიური გვარის კეთილგონიერებას; ამისათვის, არის ქრისტე-სიტყვაში წარმოჩინებული გასული, „ვერძისა“ და „თევზების“ ერას თაობების - მოსესი, იესო - 1-ის თაობებისა და, პარალელურად, ახალი ცნობიერების - ქრისტე-სიტყვის (სასძლო კაცის - ქართველი მწერლისა და საზ. მოღვაწის აკაკი ჯორჯაძის მიერ გაცხადებული), ცნობიერებათა კეთილგონიერების მიზანმიმართული დინამიურობა; თავისთავად ასეთი დინამიურობით ადასტურებს კაცობრიობის ისტორიაში ცნობილი გვარებისა თუ სახელების ისტორიულ და სოციალურ-მეცნიერულ ლოგიკურობას, გვიდასტურებენ თავად ამ „ზღვა მასალის“ ისტორიულ-მეცნიერულ საფუძვლიანობას (იხ. ე. თ. ჟ. „საისტორიო ვერტიკალები“, #47-48, გვ. 346, 2021);

10. მშობლიური ეროვნული გვარის მოდგმა-თაობების ერთსულოვნების, დედამიწის ზედაპირულ სივრცეში, ქვეყნების მიმდებარეობის თანმიმდევრულობით, ბუნების ძალებით (მზე, სითბო, ჰაერი), სასიცოცხლო პირობებით, სამყარო-სივრციდან, ზოგადი ფიზიკის კანონის სოც-მეცნიერული კანონზომიერების - „ლაზარეს“ მოთხოვნებზე ორიენტირება-ორგანიზება არის ვინისეული საქმიანობა; ამგვარი პრაქტიკა*გამოცდილებაა დასაბუთებული ისტორიული, სოციალურ-მეცნიერული „ზღვა მასალაა“ ქრისტე-სიტყვაში გადმოცემული; ანუ, ქრისტე-სუტყვა არის მაცნე ახალი ცნობიერებისა, კაცობრიობის ახალი თუ მომავალი თაობების სოციალურ-დემოკრატიული, ეროვნული ეკონომიკურ-პოლიტიკურ-მეცნიერული თეორიის ამგვარი სულიერი (არამატერიალური) სიმდიდრის (კეთილგონიერება) ფლობის საერთო. საკაცობრიო ეროვნულ-საზოგადოებრივი თვითმყოფადობა-რეალობაა იგი!

11. ზემოხსენებული დინამიურობა, თავისთავად, როგორც ადამიანური ბუნების (სული) უწყვეტობა-პასუხისმგებლობა-მისიის გათავისების გამოხატულება, დღევანდელ საქართველოში (3-მილიონიანი მოსახლეობიდან), 1907 ათასი სრულწლოვანი მოქალაქის ხელმოწერით, სიებში „სიცოცხლის წიგნისათვის“ ოფიციაულრად არის დადასტურებულ-დაფიქსირებული ქართული ეროვნულ-დემოკრატიული პოლიტიკური ნება (იხ.: 1) გაზ.: „სრ. საქართ-

ველოს ხსნის ეროვნული ფრონტი“, #1, 2022 წ. „სრ. საქართველოს ეროვნული ყრილობის დადგენილება“ (2014 წ. 16 ნოემბრიდან, 2) გაზ. „მძლეველი“ 3, 14, ე. თ. სტატია „საქართველოში გაცხადებული ქრისტე-სიტყვის ფსიქ. და სოც. ფორმების შესახებ“).

ზემოთ ხსენებული დემოკრატიული ნებით, ცხადია, დასტურდება ჩვენს ქვეყანაში „პ/გ „მძლეველის“ პროგრამის“ მომხრე ამომარჩეველთა ნების დემოკრატიულობა. ამითი, მორიგი, 2024 წლის სახელმწიფო-სახელისუფლებო, საარჩევნო კომპანიაში, „პ/გ „მძლეველის“ პროგრამის“ დაწინაურების სოციალურ-დემოკრატიული სამართლიანობა, ცხადია, გამოიკვეთება და რაოდენ სამწუხაროა, ის რეალობა, რომ ხსენებული „პ/გ „მძლეველის“ პროგრამის“ საერთოდ მივიწყებულია, ქვეყნის სახ/საარჩევნო კომისიისა თუ ზოგადად, პ/გ „ქართული ოცნების“ საქმიანობებიდან; შესაბამისად, სხვანაირად ვერ ვიტყვით, განწირულია ჩვენი სახ. ხელისუფლების მხრიდან, ჩვენი დედამიწაც, კაცობრიობაც და მშობლიური ერიც, სიცოცხლის დასრულებისათვის, მთლიანად, ჩვენს პლანეტას. ამას კი, როგორც ზემოთ (პუნქტი 1) ითქვა, განაპირობებს ჟამთა თანხვედრა დედამიწაზე.

ცხადია, საკითხავია „პ/გ „მძლეველის“ პროგრამა, რომელსაც მიზეზთა გამო, ტაბუ დაედო, ჯერ კიდევ საქართველოს მეორე პრეზიდენტის ედ. შევარდნაძის მიერ და, რმელიც დღეისათვის, ქვეყანაში დემოკრატიული ქმედების გამოსწორებას - ჩვენი - ერის დიდი უმრავლესობა მოვითხოვთ, ხსენებული ტაბუს მოხსნის საქმეზე, პ/გ „ქართული ოცნების“ კანცელარიას, საგულისხმოა, ამ საკითხის დადებითად გადაწყვეტის დრო, ნება და შესაძლებლობის მოძიებაც, ცხადია, ძალუძს და, უდავოდ უნდა შეძლოს; რამეთუ ხსენებული მოთხოვნა ემყარება მსოფლიო დემოკრატიის უმთავრეს პრინციპს „ხალხის (ერის) ნება უზენაესია“; ხოლო ეს უკანასკნელი, ასტრო-ფიზიკური სივრციდან დედამიწაზე, ვინისეული კეთილგონიერებით ორგანიზება-მართთვას ექვემდებარება ანუ სასძლო ქვეყანაში ხსენებული ტაბუს ამსახველი საბუთის გაუჩინარების მიზეზი იყო, სავარაუდოდ პიროვნული ან/და სხვა რამეც, მაგრამ ის, რომ სასძლო ერი ზოგადსაკაცობრიო მისიას თაოსნობს, ასეც იქნება, (იხ. გაზ. „სს. ხსნის ეროვნული ფრონტი“, #1, ივნისი, 2022, გვ. 2).

მეორე:

ეროვნულ-საზგოადოებრივი პოლიტიკურ-ეკონომიკური თეორია, როგორც სისხლის (გენის) სამართალზე დაფუძნებული სოციალურ-მეცნიერული პრაქტიკა წარმოაჩენს და, კიდევაც ადასტურებს თავად ქრისტე-სიტყვის, როგორც ახალი სოციალურ-მეცნიერული რეალობის მაცნეს, თანამედროვე კაცობრიობის თაობებისათვის; ეს ახალი სოციალური რეალობაც, საქართველოში, სასძლო ქვეყანაში, არის იგივე ჟამი, როდესაც სწორედ „მერწყულის“ ერაში და ქრისტიანული წელთაღრიცხვის მესამე ათასწლეულის ჟამთ - დედამიწის სივრცეში თანხვედრის ჟამიც არის! ეს კი, როგორც ეს დასაწყისში (პუნქტი 1) ითქვა, დედამიწაზე სიცოცხლის მუდმივად შენარჩუნების საწინდრად, სასძლო ერისაგან, დადებით სულიერი ძალის სალდოს მუდმივ შენარჩუნებას (დაზღვევა) მოითხოვს.

მსოფლიო სოციალურ-მეცნიერული ანუ სულიერი ერთიენობის დაცემა-შენარჩუნებისათვის თავად დემოკრატიულობის საერთო-საკაცობრიო ზღვრული დონის (K>1) ბაზაზე, სოციალურ-პოლიტიკური სივრცის შემოქმედება ამგვარი სივრცეების, შრომითი პროფესიულობა-სპეციალიზება-ორგანიზებას მოიცავს. ეს პოლიტიკა, შრომის კულტურის ამაღლების კვალობაზე ჰქმნის ვინი-პიროვნების ღირსების ამაღლების, შესაბამისად, სიყალბისა და სიცრუის მოშლის, საზოგადოებრიობაში, მამაკაცის, დედაკაცის თვითშეგნების ამაღლების გზას, სულიერ მოთხოვნილებას ქმნის;

თანამედროვე მსოფლიო სოც/დემოკრატიული საზოგადოებრივი პოლიტ/ეკონომიკური მეცნიერებიდან ლოგიკა ვინი-სუიბიექტის თვითშემოქმედების თვალსაზრისით, პრაქტიკულად იგნორირებულია; ქვეყანაში, წარმოების საშუალება ზეპოლარიზებული კერძო მესაკუთრეობით ან თუნდაც ერთაშორის ომში მხარეების სამხედრო იარაღით „დახმარებით“ ცხადია, შეურაცხყოფილია ადამიანური ღირსება - ადამიანური მორალის რაობა; გაუფასურებულ-დავიწყებულია ეს ფასეულობები; პარალელურად, შემოთავაზებულია კი, გული, კაპი-

ტალი; ანუ უსულო სხეული; იგი დაწინაურდა დედამიწაზე და, ლამისაა, ქვეყნის პოლიტიკური ხელისუფლებიდან მოითხოვება ადამიანური სისხლის წარმოება-კვლავწარმოების ბიოლოგიურ-მეცნიერული ე.ი. სოციალურ-მენციერული კანონზომიერების - „ლაზარეს“ გაუქმება. (იხ.: 1) ე. თ. „უზენაესი გონის თვითგანვითარების კანონი...“, ჟ. „საისტორიო ვერტიკალები“, #40, 2017, გვ. 101-135; 2(სიონის ბრძენთა კრებების ოქმები, გაზ. „მძლეველი“, #59, 2005 წ,),

როგორც ირკვევა კაპიტალისტური საზ/ეკონომიკური ფორმაცია შეუძლებელს ხდის ვინი-თაობების თვითგანვითარების, ახლებური, სოციალურ-დემოკრატიული თეორია-იდეოლოგიის შემოქმედება-რეალიზებას; შესაბამისად, ეროვნული მამისეული გვარის სისხლის კოდისა და, ერთდროულად მშობლიური გვარისა და ენის დაცვის სივრცე მამულეთია!

მიგვაჩნია, რომ ზემოხსენებულ ახალს, სოციალურ-მეცნიერულ პოლიტიკურ-ეკონომიკურ თეორიას დაერქმევა „გონის თვითგანვითარების სოციალურ-პოლიტიკური, ეროვნულ-საზოგადოებრივ-ეკონომიკურ-მეცნიერული თეორია“; ეს, უდავოდ, არის მატერიალისტური და, მეტადრე მონოპოლისტური წარმოებითი ურთიერთობების ფორმაციათა მოძველების აღიარებაც!

მესამე:

საყურადღებოა ახალი - ანომალიური სოციალური რეალობა:

ა) სასძლო ქვეყანაში, ობიექტურად - ასტრო-ფიზიკური გონის თვითანვითარების კანონის სოციალურ-მეცნიერული კანონზომიერებას, ჩვენ, სასძლო კაცთან, ქართველ მწერალთან და საზოგადო მოღვაწესთან ბატონ აკაკი ჯორჯაძესთან შეთანხმებით, დავარქვით პირობითი სახელი - „ლაზარე“, რომელიც ქართული ენის სახელია; ამ ენის კანონი, ფონეტიკა, მორფოლოგია, სინტაქსი, მისია, ასტრო-ფიზიკურ-მეცნიერულ მოთხოვნილებებთან, საზოგადოებრივ, ასევე ტექნიკურ-მეცნიერული თუ ასტრო-ფიზიკური მეცნიერული, პოზიციებიდან, ახსნილ-წარმოჩინებულია თავად სასძლო კაცის ქართველი მწერლისა და საზოგადო მოღვაწის ბ-ნი აკაკი ჯორჯაძის დამსახურებით; სწორედ ქრისტე-სიტყვის, „ზღვა მასალის“ სახით (იხ. გაზეთი „მეტი სინათლე“, #48 და #49 2005 წ., ე. თ. ჟ. „საისტორიო ვერტიკალები“, 338, გვ. 112-დან; ასევე, გაზეთები: „მძლეველი“, „ახალი იერუსალიმი“, „ეროვნული ფრონტი“).

ბ) სასძლო კაცმა, ბ-მა აკაკი ჯორჯაძემ გაავრცელა ახალი სოციალურ-მეცნიერული დანიშნულების ინფორმაცია, გაზეთიდან „ასავალ-დასავალი“, 09.01.1995 წ.. ამ დიდებულმა ადამიანმა (სამწუხაროდ, აწ გარდაცვლილმა), გაავრცელა სასძლო ქვეყანაში, საკაცობრიო ისტორიისა თუ მომავლის ამსახველი, სასიცოცხლოდ საჭირო, დროული ინფორმაცია, გაავრცელა მან იგი, თავად ახალი დროის (არსი) სახელით. მან აამეტყველა, თავად დრო, ერისა თუ კაცობრიობის მიერ საკუთარი სასიცოცხლო მისიის გააზრება-გაცნობიერების, „მერწყულის“ ერაში, დედამიწაზე სიცოცხლის შენარჩუნების საქმეში, ქართველის, სასძლო ერის - სოციალური მისიის, გააზრება-შემეცნების გზა, წარმოაჩინა სიტყვა-ცნობიერება, როგორც გაცნობიერებისა თუ რწმუნების საგანი; დაგვანახა, თავად ეს გზა, როგორც დედამიწისაგან კატასტროფის აცილების ერთადერთი გზა, ანუ წარმოაჩინა მან ეს ცნობიერება, როგორც თავისი ერის, ერებისა და კაცობრიობის გადარჩენის გზად; ამასთან, მიგვაჩნია, რომ მწერალმა თავისი ამგვარი წადილის, ასეთი ფორმით გამოხატვითაც კი, თავად პატრიოტული სულისკვეთებაც დააფიქსირა!

გ) სასიცოცხლო პირობები დედამიწაზე (მიწა, წყალი, ჰაერი) არის ვინი-საზოგადოებისათვის, ასევე, ადგილობრივი ფლორა-ფაუნასათვისაც, საარსებო საშუალება; ამასთან, იგი ვინი-საზოგადოებისათვის არის ასევე სამარადჟამოდ შენარჩუნების საგანიც; ეს საქმე მოითხოვს ვინის წინდახედულება-შორსმხედველობა-გამჭრიახობის, საზოგადოებრივ-პიროვნულ მოვალეობას;

დ) ბუნების დაცვა დედამიწაზე, ქართული, იგივე ლაზარე-ენის კანონის (ფონეტიკა, მორფოლოგია, სინტაქსი) მიხედვით შედგენილ-წარმოებულ, ქართულ წინადადებაში წარმოაჩენს, სწორედ ადამიანური გონის (ნება, უნარი, ჩვევა, თვისება, ხასიათი) ე.ი. ვინის სწრაფ-

ვას კეთილგონიერებისაკენ; ხოლო ამგვარი სწრაფვა-საქმიანობით, ვინი-სუბიექტი, საზოგადოებრივ-მეცნიერული ფუნდამენტური დარგების (ფილოსოფია, ფსიქოლოგია, ლოგიკა) მეცნიერებათა საზოგადოებრივ-მეცნიერული თეორიების დაცვა-დამკვიდრებას, საკუთრივ, სოციალურ-მეცნიერულ ლოგიკურობას, თვით სიტყვის ბრუნვის ნიშნებით გამოხატვით წინადადებაში;

ე) სოციალ-დემოკრატიული, ეროვნულ-საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ-ეკონომიკური თეორიის ანუ ქრისტე-სიტყვის შესაბამისად, ზემოხსენებული სოციალური კანონზომიერების - „ლაზარეს“ მოთხოვნით, დედამიწის ქვეყნების ეროვნულ-საზოგადოებრივი თვითგანვითარების საშუალო-საკაცობრიო დემოკრატიულობის ზღვრული დონის K>0,6-ის გადალახვის მისიის აღსრულების ვადა სასძლო ქვეყანაში, დამდეგი ქრისტიანული წელთაღრიცხვის მე-3-4 2000-წლეულის დასრულებაა, ეს კოეფიციენტი, რომელიც დღეისათვის მხოლოდ 0,5-ია, ახალი - „მერწყულის“ ერას დასრულების ჟამს კი, სულ მცირე, 0,6-ზე მეტი უნდა იყოს;

ასე რომ, დედამიწაზე საერთო-საკაცობრიო, ზღვრული დემოკრაიულობის დონის, 2000-წლიანი ეტაპობრიობით ამაღლების ტენდენციების, სულ მცირე 10%-ით ზრდა არის უზენაესი გონის თვითგანვითარების კანონის კანონზომიერების „ლაზარეს“ მოთხოვნა; ეს უკანასკნელი კი, როგორც ასეთი ანუ როგორც სოციალურ-პოლიტიკური, საზოგადობრივ-ეკონომიკურ-მენციერული თეორია იდეოლოგიაცაა;

ზემოხსენებული თეორია, ჩენი აზრით, სოციალურ-პოლიტიკური, საზოგადოებრივ-ეკონომიკურ-მეცნიერული, ასტრო-ფიზიკური წარმომავლობის სულიერ სიმდიდრესთან ზიარება-ღირსებაა ვინი-თაობებისათვის. იგი, ქართველი ერის მშობლიური ენის - ლაზარე-ენის - 6000-წლიანი ისტორიის აღდგენას მოჰყვა და, რაც თავისთავად დედამიწაზე ქრისტეს მეორედ სასწაულებრივი მოსვლის მადლია, ცხადია, განხორციელდა ქართველი მწერლისა და საზ. მოღვაწის, დიდი პატრიოტის, ბ-ნი აკაკი ჯორჯაძისა და ქართველი ერის დიდი დამსახურებით, რომელიც, მიგვაჩნია, „საზეიმო თარიღია“; ქრისტეს მეორედ მოსვლა დედამიწაზე ლაზარე„ენის აღდგენის ეროვნული დღესასწაულია!

ლეილა ხონელიძე

სსიპ ილ.ჭავჭავაძის სახელობის
ქ. ფოთის მე-5 საჯარო სკოლის ქართული ენისა და
ლიტერატურის მენტორი მასწავლებელი

ნოტიო ლოლუა - განმანათლებელი, რომელიც ქალებს დამოუკიდებლად ცხოვრებას ასწავლიდა

იმ ქალბატონზე, რომელზეც ახლა უნდა გიამბოთ, გამოგიტყდებით, და თავადაც ბევრი არაფერი ვიცოდი.. ისე მოხდა, რომ ბედმა უცნაურად დაგვაკავშირა, თუ ამას „დაკავშირება“ შეიძლება ვუწოდოთ...

რამდენიმე წლის წინ ჩემს მშობლიურ ქალაქ ფოთში ქალთა დღისათვის მიძღვნილ მორიგ შეკრებაზე, რომელსაც ფოთელი ქალბატონები ესწრებოდნენ, ახალი და საინტერესო წამოწყების შესახებ ისაუბრეს - ნოტიო ლოლუას სახელობის მედალიონის დაარსების შესახებ გვაუწყეს... მერე ისე მოხდა, რომ ამ მედალიონის პირველი და ჯერჯერობით ერთადერთი ბედნიერი მფლობელიც მე აღმოვჩნდი.

იმ საღამოს ვნახე პირველად ამ პატივცემული ქალბატონის ფოტოც, რომელიც სადღესასწაულო აქსესუარს ამშვენებდა 21 ფოთელი კონკურსანტის ფოტოსთან ერთად და სახელობით მედალზეც იყო გამოსახული...

* * *

სიხარულის, მოულოდნელობისა და ბევრი სხვა ემოციის შემდეგ ჩემმა მეხსიერებამ შორეულ წარსულში ჩემს უბის წიგნაკში ჩაწერილი ერთი ამბავიც გაიხსენა ნოტიო ლოლუასა და ყველა ფოთელისათვის კარგად ცნობილი, მისი ძმის - ლოტბარ ძუკუ ლოლუას შესახებ: მეცხრამეტე საუკუნის მიწურულს ძუკუ ლოლუა ჯგუფურ ჩხუბში გარეულა თურმე. სამწუხაროდ, ჩხუბი მკვლელობით დამთავრებულა. ძუკუ დაუპატიმრებიათ და რვა წელიც მიუს-

ჯიათ. ძუკუს და, ნოტიო ლოლუას, ძმის საპატიმრო ვადის ნახევარი თავის თავზე აუღია და და-ძმას 4 წელი ერთად გაუტარებია გვერდიგვერდ საკანში, ისე რომ, ძმას ამის შესახებ არაფერი სცოდნია...

თავის დროზე ამ ამბავში დის ერთგულებამ და უპირობო თავგანწირვამ მომხიბლა, ისიც წაკითხული მქონდა, რომ ბევრი ამბობდა, „რომ არა ნოტიო, ძუკუ არაფერი იქნებოდა, ნოტიომ მთელი თავისი ცხოვრება ძმას შესწირა ფაქტობრივადო“. წლებისშემდეგ კი ბევრი ისეთი რამ გავიგე ნოტიოს შესახებ, რომ გულწრფელად მგონია - ბევრმა, ძალიან ბევრმა უნდა გაიგოს, ვინ იყო იგი.. ფაქტებს, მშრალად და ქრონოლოგიური სიზუსტით მოთხრობილთ, ნებისმიერი მსურველი მოიძიებს, თუკი დაინტერესდება, ინტერნეტსივრცის ვრცელ და უკიდეგანო სამყაროში, თუმცა ვერც ამ ფაქტების გარეშე შევძლებთ ნოტიოს დამსახურების გაცნობას ხალხისათვის.

მაინც რით იყო მნიშვნელოვანი ნატო, იგივე ნოტიო, ლოლუას ღვაწლი ფოთელთათვის და არამხოლოდ ფოთელთათვის? უპირველეს ყოვლისა, იმ საქმიანობისათვის, რომლისთვისაც მას „განმანათლებელი“ უწოდეს..

როგორი ტიტულია? – „განმანათლებელი, რომელიც ქალებს დამოუკიდებლად ცხოვრებას ასწავლიდა“ და როდის? მეცხრამეტე საუკუნის მიწურულიდან მოყოლებული.. მაშინ , როცა განათლება და დამოუკიდებლობა დღესაც ბევრი ქალისათვის რჩება სასურველ-საოცნებოდ..

ნოტიო ლოლუა (საოჯახო ალბომიდან)

ამონაწერი ნოტიოს ბიოგრაფიული ცნობებიდან: „1989 წელს დაამთავრა ბათუმის კერძო სასწავლებელი, დაბრუნდა ფოთში და კერძო სამკერვალო დააარსა, თავის გარშემო ათამდე ქალი შემოიკრიბა და შექმნა ერთგვარი ამხანაგური კოლექტივი...

1895 წლიდან თავისი სახელოსნო გარდაქმნა კერძო პროფესიულ ექვსთვიან კურსებად, რისთვისაც მას შესაფერისი დიპლომი მოსთხოვეს, მეგობრების დახმარებითა და თავის სახელოსნოში შეგროვილი მცირე თანხით იგი გაემგზავრა თბილისში, სადაც ექვსი თვის მეცადინეობის შემდეგ მიიღო დიპლომი და ფოთში დაბრუნდა.

სკოლას მიენიჭა „ნოტიო ლოლუას პროფესიული კერძო სასწავლებლის“ სახელწოდება. 1907 წლიდან აქ ისწავლებოდა „ჭრა-კერვა, ხატვა-ხაზვა, ქსოვა, გამოჩენილ მხატვართა, ხუროთმოძღვართა და მოქანდაკეთა ნაწარმოებების ოქრომკედიით ამოქარგვა და ამოქსოვა, აგრეთვე, ქართული ენა და ლიტერატურა, არითმეტიკა, სამოქალაქო ისტორია, რუსული ენა და ლიტერატურა, გალობა, სიმღერა და საღვთო ისტორია...“

ეს მშრალი ფაქტებია ოდენ... ადვილი წარმოსადგენია, რა შრომაა ამ ფაქტების მიღმა... სასწავლებლის არსებობის მანძილზე გამოშვებული ხუთასი კურსდამთავრებული, რომელთაც პროფესიული განათლება ჰქონდათ მიღებული... არსებული ფასიანი სკოლების ფონზე ღარიბი ოჯახების შვილებისთვის უფასოდ სწავლება... ბრძოლა ქალთა უფლებებისათვის, საზოგადოებაში მათი როლის გაზრდისათვის... პრესაში ატეხილი დისკუსიებისათვის პასუხის გაცემა.. საქარგი და საქსოვი დაზგების შეძენა (ადგილობრივი მონაზვნისაგან უსესხებია ამის თანხა), ჯერ სკოლის გახსნა, მერე ექვსთვიან კურსებად გადაკეთება, საქართველოს დამოუკიდებლობის დაკარგვასთან ერთად სკოლა-პანსიონის დაკარგვა (საბჭოთა მთავრობამ ის საფაბრიკო სკოლად გადააკეთა), ბრძოლა უამრავ წინაღობასათან, მასა და მის სკოლა-პანსიონს რომ უქმნიდნენ, ისე, როგორც ყველა კარგ საქმესა და წამოწყებას ჩვენში...

ნოტიო ლოლუა და მისი კოლეგები და მოწაფეები

ჩემთვის ნოტიო ლოლუა უპირველესად ის მამაცი ქალბატონია, რომელმაც მაშინ, როდესაც სამეგრელოში სწავლა მხოლოდ რუსულ ან მეგრულ(!) ენებზე იყო

დაშვებული, თავის სკოლაში მხოლოდ ქართულად დაუშვა ყველა საგნის სწავლება.

დიდი საქმე იყო ეს ნამდვილად! და კიდევ ერთი რამ, რაც გამორჩეულად მომწონს ნოტიოს საქმიანობაში - ქალები, რომლებიც ნოტიოს სკოლა-პანსიონში სწავლობდნენ, სწავლის დასრულების შემდეგ მიდიოდნენ თავიანთ სოფლებში და იქაც ხსნიდნენ ასეთივე სკოლებს იმ განათლების საფუძველზე, რომელსაც ნოტიოს სკოლაში იღებდნენ. დიახ, ნოტიო ლოლუა სწორედ ის განმანათლებელი იყო, რომელმაც საკუთარი წამოწყებით თემის განვითარებაშიც უდიდესი წვლილი შეიტანა (სხვათა შორის, ნოტიო ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების ფოთის განყოფილების წევრიც ყოფილა).

ნოტიო და მისი მოსწავლეები

აი, სწორედ ამიტომ მგონია, რომ ბევრმა უნდა იცოდეს ამ ამაგდარი ქალბატონის შესახებ, დროს რომ უსწრებდა, შრომისა და დამოუკიდებლობის ფასი იცოდა, უმეცრების სიბნელის გასაფანტავად ყველაფერს აკეთებდა... უნდა ვიცოდეთ, უნდა გვახსოვდეს, უნდა ვბაძავდეთ, პატივს უნდა ვცემდეთ და გვახსოვდეს, რომ „რაც ერთხელ ცხოვლად სულს დააჩნდების, საშვილიშვილოდ გარდაეცემის!“

ნაშრომის გაფორმებისა და წარდგენის წესი

სტატიის მოცულობა უნდა შეადგენდეს არანაკლებ 14 გვერდისა, სტატიას თან უნდა დაერთოს: გამოყენებული ლიტერატურის ნუსხა, რეზიუმეები ქართულ და ინგლისურ ან რუსულ ენებზე (არანაკლებ 100-150 სიტყვა) და საკვანძო სიტყვები.

ტექნიკური პარამეტრები:

1. **გვერდის ფორმატი:** – A4
2. **გვერდის ველი :** – 2 სმ
3. **შრიფტი:** ქართული – sylfean, ზომა – 12,
   რუსული – *Times New Roman,* ზომა 12
   ინგლისური – *Times New Roman,* ზომა 12
4. **ინტერვალი** – 1 (Single)
5. **აბზაცი** – 1 სმ

ტექსტის სტრუქტურა:

- ავტორის სახელი, გვარი
- რეცენზენტის სახელი, გვარი (დოქტორანტის შემთხვევაში)
- ნაშრომის სათაური
- რეზიუმე ქართულ და ინგლისურ (ან რუსულ) ენებზე
- საკვანძო სიტყვები ქართულ და ინგლისურ (ან რუსულ) ენებზე

გამოყენებული ლიტერატურის ნუსხა